

MOSAIKOVÝ OBRAZ SOCIÁLNÍ SOUSTAVY

VYBUDOVANÉ NA PODKLADĚ A ZÁSADÁCH
KŘEŠŤANSKO-KATOLICKÉHO NÁBOŽENSTVÍ

V RÁMCI HANÁCKÉM

SESTAVIL ČI SLOŽIL

FR. BAŘINA O. S. A.

1 9 2 9

TISKEM A NÁKLADEM OBČANSKÉ TISKÁRNY V BRNĚ

Nr. 1653.

Brunae ex Consistorio Apostolici Administratoris dioecesis
Brunensis die Martii 1929.

Nihil obstat.
Dr. Boh. Petrželka,
censor ex officio.

Imprimi potest.
† *Josephus,*
Eppus Adrahensis,
Apostolicus Administrator.

Ú v o d.

Kdo nechce, nemusí tohoto úvodu čísti; zvláště ti, kteří nemíní kritisovati, či po hanácku „répat“, ať ho ani nečtou. Ale ti, kteří všecko chtějí vědět, kterým hlavou „vrce“, proč je to tak a ne jinak, ti ať si ho přečtou; poznají aspoň, proč mnohé bylo napsáno a tím způsobem bylo napsáno. —

Už nad tím nápisem „Mosaikový obraz sociální soustavy“ atd. bude mnohý čtenář kroutit hlavou a pomyslí si, nač mosaikový? Stačilo by a bylo by snad výraznějším a jasnějším namalovat velkorysý a jednolitý obraz.

Těmto čtenářům odpovídám: „Ano, stačilo by, kdyby lidský život byl teorií; složený ze stejných linií, rovných a křivých; z tahů širokých a úzkých; ze stejných barev, stejné světlosti, tmavých a jasných atd. Avšak ve skutečnosti tomu tak není; tu nenacházíme té jednotlosti a stejnosti, nýbrž největší rozmanitost a osobitost. Ať v životě jednotlivců, rodin, obcí, kmenů, národů, ať celého lidstva. Již obraz mosaikový složen jest z velkého množství kaménků; jaká teprve rozmanitost jeví se u lidí, kmenů, národů; kolik různých povah, způsobů, obyčejů, zvyků ... spatřujeme třeba jen u nějakého národního kmene! Myslím, že ani les nemá tolik rozmanitého listí, jako nějaký mohutný národ různých povah se všemi odstíny, jak se tyto jeví. —

No, tedy dobře! Ať jest mosaika! Ale v tak jednotvárných barvách, jak na tomto obraze, na kterém se lesknou téměř jen a jen veselé barvy; těch temných jest tam nepoměrně méně; to přece není dle přírody zachyceno, řekne mi leckterý čtenář.

Uznávám, že na tomto obraze převládají veselé barvy, ale přes to tvrdím, že obraz jest přirozený. Vždyť život dle této soustavy předně bude životem spokojeným, tedy veselým; což ovšem nevylučuje, že přihodí se v něm i sem tam smutné události, neboť není jasu, aby nevrhal stínu. —

A potom též proto, že hanácká povaha je veselá, zladěná do dur, do vesela; z té příčiny nebyl by obraz správným, kdyby byl namalován v barvách vážných nebo snad dokonce smutných. —

A potom ještě jeden velice závažný důvod, a sice ten, že su Hanák a mosém zpívat, jak se říkáva, jak mně zobák narustl a jakó pěsničku (hanácky notu) Pán Bůh do hlavy a do hrdla mně vložil. Pán Bůh buď za to pokválen, že mě stvořil Hanákem. — Tož proti tomu nelze nikomu nic, anebo velice málo, či skoro nic namítat. — Jiná jest, když někteří, ba snad velmi mnozí, a to vážní a opravdoví čtenáři mi namítnou: Proč tu svou soustavu či vlastně obraz nenamalovals z nejnovější doby? Nebylo snad třeba běhat do minulosti, sice nedávné, ale minulosti přece; do roku 1911, t. j. devatenáct set jedenáct, tedy před osmnácti lety; tehdy svět hleděl na sociální poměry zcela jinak než v nynější době.

To jest velmi vážná výtku, a patřilo by se také vážně na ni odpovědět. Tedy chtěj nechtěj pokusím se o to. Zda to bude vážným způsobem, ještě nevím; to řádnému Hanákovi nelze, anebo velice nesnadno zaručiti. Buď nějaký šprým se mu do řeči připlete, anebo ještě častěji

dá se do „répání“, což bývá nepříjemná věc a nic po ní není. Ale mluvte s Hanákem, když už má od přírody (nechci to na Pána Boha svádět) takovou náтуру. A to jest též jeden z důvodů, proč jsem vstrčil tento obraz do starších dob, kdy už netřeba ohlížet se na různé „stréčky a kmucháčky“ tehdejší, když máme nyní už zcela jiné „pány“ a „paní“ veleslovutné, o nichž psát a „nerépat“, to by byla pro Hanáka velice nesnadná, ne-li nemožná úloha.

Ostatně slibuji, dá-li mi Pán Bůh, ještě kousek života, že se do té nové doby pustím; jen mám obavu, že budu příliš kousavý, třebaš už mám plot zubů hodně prořídly. — Hlavním důvodem však, že jsem nenapsal hned soustavu sociální moderní doby, byl můj názor, že správná sociální soustava musí spočívat nejen na mravním, Bohem nám daném zákoně, ale též na povaze toho kterého kmene, národa atd.; dále na tradici staletími vytvořené, na niž působilo mnoho okolností a složek, jako zaměstnání, podnebí, půda, vychování (rodinné, společenské atd.), státní poměry (samostatný, anebo poddaný národ) atd. Kolik z toho Hanákům v revoluci zůstalo? — Ovšem základem nejpřednějším a nejpevnějším správné soustavy sociální byl a zůstane i nadále zákon Boží, obsažený v náboženství pravém, bez něhož nelze člověku dojíti spokojenosti a tím i štěstí, jež jest cílem člověka; protože jen v něm nalézá rozřešení všech záhad, vůbec všeho, po čem touží a tím i ukojení (či uspokojení) všech tužeb.

Z této hlavní příčiny sáhl jsem do starších a někdy hodně starších dob, abych objasnil a objevil samy kořeny tradice. Jsou to hlavně úkony náboženské, potom zvyky a obyčeje vytvořené životem rodinným či soukromým a též životem společenským či veřejným

atd. Jími byla vytvořena povaha kmenová, abych tak řekl, typ. —

Že bylo třeba hned po válce sáhnouti k tomuto způsobu řešení sociální otázky, vysvitne každému, představí-li si zmatek a bezhlavost, jaká povstala hned po válce, v době nekrvavé revoluce u nás, nejen v každodenním životě, ale i v samých základech toho života.

Kolik bylo lidí i u nás, kteří zachovali si na tolik jasnou mysl, aby nebyli zavrhlí některé z příkázání Božích, a to bohužel ve všech stavech. Tak měli mysl popletenou, že nerozeznávali ani nejzákladnějších prvků mravnosti; o povinnostech k Bohu a bližnímu ani nemluví.

Každý si byl tehdy sám Bohem a bližním. Blaženosti mínil dosáhnouti plnou kapsou, jež mu byla dle jeho mínění klíčem ke všem požitkům a rozkoším. Proto se snažili naplniti si ji stůj co stůj, způsobem ať poctivým, ať nepoctivým, tímto obzvláště, ba jen tímto.

Rozum a rozvaha prohlášeny za zpátečnictví, ne-li za hlupotu. Všechno postaveno vzhůru nohama; lidé velkou většinou jali se choditi po rukách, dolů hlavou a vzhůru nohama; proto se jim přestěhoval rozum z hlavy do pat. — Móda ve všem prohlášena za jedinou normu života; i když byla nesmyslnější než nesmysl sám. A nejhorší při tom bylo to, že móda původu amerického převalila se přes oceán jak tepelná vlna do Evropy, stala se internacionální, zaplavila ji celou unikajíc i do nejodlehlejších vesnic. Jaké mravní spousty natropila, jest nám všem známo; méně známo jest, jak charakter našeho lidu pokazila.

A v takové době bezradné měl jsem budovati sociální soustavu na jedině správných, morálně náboženských zásadách? To by bylo totéž, jako při velkém větru na volné prostoře chtíti shazovati plevy na hromadu.

Za chvílku by je měl rozfoukány do všech konců světa.

Doufám, že velevážení čtenáři moje důvody uznají a aspoň kývnutím hlavy schválí.

Učení páni zase, přečtou-li si tuto knihu, řeknou: Ona místa, na kterých jest zmínka o vědě, zvláště o filosofii, jsou pochybená, protože nejsou provedena methodami vědeckými. Těm odpovídám, že mi nešlo o vědeckost method, nýbrž o správnost, když jsem budoval tuto soustavu; ba vyhýbal jsem se theoretické učenosti, snaže se býti všem srozumitelným.

Ostatně tato výtká týká se pana faráře rájnického, který není původem Hanák, ale pochází odněkud z Valašska, anebo z Lašska; proto nebral to po hanácku, nýbrž jak od sekery; Hanák by béval si aspoň sem tam trochu „zarépal“ a zasmíl se (zasmál se) tem učeném pánóm, keři všeckýmu na světě rozumijó jak Pán Bůh, a co se filosofie téče, ešče lepší rozumijó než Pán Bůh; proto ho vyškrtli ze svojich theorié, poněvadž on svoju nauku (náboženství) neprovedl vědecko nejako methodó. —

Ale mosém se aji p. faráře rajnickýho zastat', že měl pravdu, dyž řekl, že věda, vlastně filosofia jest na to krátka, dyž myslé, že može dať lidem nejako sóstavu, podlevá keré by mohli žit'. Myslém, to se vi, vědu, (filosofiu) bezvěrecko. To by bylo nedochuče, hluchý, slepý, bezruký, alebo aspoň bez jedný nohy a byla-li by ta sóstava ftáku podobna, tož bez křédla a jistě bez ocase, keré řídí let, jak kormidlo šif.

A já bych byl pro svoju osobu vědě radó, aby se nepletla do náboženství, dyž ji ešče křédla nenarostly a myslém, už ani nenarostó; a ona se mosé plaziť po zemi a na náboženství, kerý se vznáše vysoko nad oblohu, nad hvězdy aji ty névzdálenější, nad celé svět,

VIII

ani prstem nedostane, ať se stavi na špičky prstů, jak chce. — Kam náboženství sáhá, tam věda vlastníma křídly nikdy nedoletí. —

Když jsem toto napsal, zamyslel jsem se a uvažoval jsem, zda to není příliš ostré o bezvěrecké vědě, atheisticke filosofii a sociál. soustavách na jejich podkladě vybudovaných; uváživ však, že sociální soustavy tyto byly do praxe už uvedeny a naprosto se neosvědčily (viz Rusko komunistické, Ameriku liberalistickou a ostatní státy evropské socialisticko-liberalistické), zvláště Rusko, které jest paškvilem řádné, správné sociální soustavy. A přece jest spousta i inteligentních a vědecky vzdělaných lidí, kteří se soustavy bolševické zastávají a za vědeckou ji považují. Taková věda nezasluhuje nic jiného než výsměchu, a jak se dříve v Rusku říkalo a psalo, plivnout na ni. — Tož to nechám napsáno. — Vážné, seriosní vědy, skutečné vědy si nesmírně vážím a hluboce před ní klobouk smekám. —

Ostatních výtek, které by se mi mohly učiniti, se dotknu jen zkrátka, aby ten úvod beztak dlouhý, nenarostl na půl knihy.

Další výtku by mi snad učinili oni páni, kteří se obírají sociál. pojištěním uvádějíce, že soustava moje snad je ve velkém neproveditelná a nehodí se do nynější moderní doby. — Co se prvního týče, když nelze ji ve velkém provést, tak ji provedme v malém, či decentralisujme; a na druhou výtku odpovídám takto — otázkou: Jaký účel má sociální pojištění; řekněme na př. nemocenské? Není-liž pravda? Onemocní-li některý pojištěnec, aby se mu dostalo příslušného, pečlivého lékařského ošetření. Děje se to dle moderních soustav? Nikoliv. Lékař za tak nepatrný plat nemůže se věnovat dostatečně pacientovi a vyšetřuje ho jen povrchně, zběžně a předpíše mu lék, který musí býti

l a c i n ý — dle toho je též působivý. Tedy na hlavní účel více vynaložit a na režii šetřit!

Nebo starobní pojištění. Dle naší soustavy jest spravedlnost hlavním vodítkem při všem a ve všem. — A jest to zcela spravedlivé, když často, ba velmi často, část toho, co pojištěnec si uspořil placením či ukládáním příspěvků, propadne či se mu nevyplatí (jeho pozůstalosti totiž) umře-li, jsa ještě aktivně činným, anebo brzy po pensionování? Jistě ne. Jelikož jest takové pojišťování vzájemným, nechť část z něho připadne nezabezpečeným, ale hlavní část ať jest jeho majetkem. Anebo, aby příspěvky byly tak vyměřeny anebo snižovány, aby se nehromadily zbytečně miliardy. Měřítkem částečným nám zde ať jest, abych tak řekl, nucené spoření, které by bylo mnohem spravedlivější a výhodnější. — Mnozí zase budou bruchet, že mnohé věci jsou pouze naznačeny, anebo zhruba načrtnuty, a ne podrobně vypracovány.

Račte si jen, prosím, laskavě představit, jak ohromná by to byla kniha, a kolik by bylo potřebí let na př., aby všechny pokusy ve všech odborech byly vykonány! — To ani není účelem sociální soustavy navrhované, nýbrž jen znamená, že zvelebování, zdokonalování, vůbec pokrok ve výrobě patří k řádné a správné soc. soustavě.

A konečně na konec vizu, jak budó všeci Hanáci krótiť hlavama, až na Zábečáky (ti só tam u nás) a řeknú: Jaka je to řeč? Spisovna hanačina to néni. — Já jim na to, a je! Proto, že dyž já neco zepšu zábečačinou, tož je to taky spisovně vyhotoveny, jak dyž nekeré Hanák od Holomóca, Prostějova, Vyškova atd. si neco zepše svojó taměši hanačinó. A chce-li, može si to přeložit' či přepsat' do svojí hanačiny. — Je známo, že my Hanáci stále se ještě hádáme, která

z hanačin má býti spisovnou řečí. Já myslím, než se dohodneme, aby si každý psal tou svojí.

A nyní ještě několika větami o tom, co vlastně patří do úvodu.

Soustava tato jest vybudována na skalopevných základech náboženských, a sice náboženství křesťansko-katolického; má na zřeteli všechny třídy lidské, a ne jednu; potom celého člověka, a ne jednu jeho část, totiž materielní, nýbrž i duši, a to celou. Dále že ke všemu jest zapotřebí výchovy řádné a nejlepší.

Vodítkem při všem jest spravedlnost, a to pokud možno největší. Ne stejná odměna za práci všem; nýbrž spravedlivá, zasloužená, dle práce (kvality a kvantity).

I.

V rychlíku z Prahy do Přerova usadili se v malém oddělení druhé třídy dva cestující: kněz a laik.

„Vy jste se, velebný pane, od té doby, co jsme se v Americe rozloučili, téměř ani nezměnil,“ oslovil elegantní pán vysoké postavy a pěkného, mužného obličeje, kněze snědého obličeje, hnědých, velkých očí a černých, malinko prošedivělých vlasů.

„Zato vy, pane továrníku, značně, avšak bohudíky ne k horšímu. Když jsme se v Americe spolu stýkali a všechny možné otázky, zvláště však sociální, spolu theoreticky a akademicky řešovali, byl jste tehdy mladíkem štíhlým, hladké tváře s malým knírkem; nyní však jste vyspěl v pevného muže kypícího zdravím a energií, jak kolmá rýha nad nosem a pohled vašich očí o tom svědčí,“ děl reverend k továrníku Stavělovi, pohlížeje naň s obdivem a láskou.

„Kolik jest to let, co jsme se rozloučili?“

„Myslím, šestnáct, anebo sedmnáct,“ odvětil reverend Vělm.

„Počkejte, spočítáme to hned,“ pravil továrník Stavěl. „Když jsem tehdy odjížděl z Ameriky, nebylo mi úplných čtyřiaadvacet let; a nyní budu mít za měsíc čtyřicet let; tedy něco přes šestnáct let.“

„A za tak poměrně krátkou dobu vykonal jste tak veliké dílo, o kterém jste mi referoval do

Ameriky?“ děl P. Vělim, dívaje se na svého mladšího přítele s nadšením. „Tomu bych pomalu ani nevěřil, kdybych vás neznal a nevěděl, že v ničem nepřeháníte.“

„Počkejte, za několik hodin uvidíte naši „reservaci“ a celé její zařízení na vlastní oči. A potom mi o ní povíte bez obalu svůj úsudek.“

„Jsem na ni nesmírně zvědav; americká indiánská naše rezervace jest světoznámá, ale ta vaše, neznámá v širším světě, zdá se mi daleko zajímavější,“ odvětil P. Vělim. „Než se dostaneme na místo, mohl byste mi souvisle vylíčiti vývin vašeho díla,“ žádal reverend továrníka.

„Proč ne? Vypsal jsem vám sice v listech svých v hlavních rysech celý postup, ale přece to bylo jen úryvkovité, takže jste snad ani vše dopodrobna nechápal,“ souhlasil s žádostí továrník Stavěl, „vždyť obraz psaným slovem maluje se zpravidla jen bledě, kdežto slovem živým lze mu dodati větší živosti a teploty.“

„Ne, nebyly vaše referáty-listy mi poslané ani mrtvé, ani suchopárné, ba naopak připadalo mi to, co jste mi psal, jako svěží pohádka, plná třpytu, lesku a rozmanitých barev, jako něco nového a zase známého už; jako originálního a opět se opakujícího, avšak postaveného do nového životního prostředí. Živě jsem si vše představoval; ale přece při tom zůstaly mi některé věci nejasnými a leckteré podrobnosti vůbec chyběly, které bych byl tak rád zvěděl a na které při vašem vypravování se zeptám,“ odvětil živě P. Vělim.

Továrník Stavěl se jen usmíval při nadšené chvále P. Vělíma a dodal žertovně: „I tak bez vaší nadšené

chvály byl bych vám s radostí vše vypověděl; ale nyní si dám zvlášť pozor, abych vás úplně uspokojil.“

Usadil se pohodlně, opřel se loktem o opěradlo a začal.

II.

„Již jako studenta na vysoké škole technické kromě odborného studia zajímala mě četba knih, pojednávajících o sociálních otázkách, která vyvrcholila ve studium problémů sociálních na podkladě filosofickém. Přečetl jsem pěknou hromádku knih a namořil se studiem soustav filosofických, zvláště německých filosofů, div že jsem se nepřipravil o zdraví a o přirozený zdravý rozum. — Konečně debatami s naším panem farářem jsem se přesvědčil, že všechny tyto soustavy filosofické a na nich vybudované soustavy sociální jsou utopie v praktickém životě neproveditelné, protože jsou ve všech směrech naprosto jednostranné. Poznal jsem, že autoři nechápou celého člověka, nýbrž jen jeho část, a to méně podstatnou — tělesnou; duši pak člověka přezírají. Kromě toho nemají na zřeteli celé lidstvo, nýbrž jen jednu třídu jeho, ostatní třídy společnosti lidské své vyvolené třídě podřizující. Na př. soustavy socialistické pokládají třídu dělnickou či správněji řečeno třídu fysicky pracující za hlavní a dominující, ostatní, též inteligenci, za podřadné, ba nepřátelské a škodlivé. — Tímto poznáním byla moje důvěra a víra v pravost těchto soustav podlomena, a potom naprosto zničena. — Vida, že z knih nezmoudřím, umínil jsem si, že se podívám, jak jest to zařízeno ve skutečném životě. — Rok po zkouškách na strojího inženýra, který celý jsem pracoval v otcově

továrně, vydal jsem se na cestu Německem, Belgií do Anglie a odtud k vám do Ameriky, jako hlavního cíle své cesty. Pracoval jsem všude v továrnách na sukna. — Pamatujete si, jak jsem vás v Americe vyhledal a odevzdal vám list svojí matičky s doporučením od vašeho strýce děkana v H ?“

„Velice dobře si pamatuji na list vaší matičky; vždyť, myslím, už žádný list mě tak nedojal jako její. Taková láska k vám vanula z něho, ale též starost o vás; takovou víru a důvěru v Boha vložila do něj, že se mi slova její hluboce v paměť vryla. Těším se na ni velice.“

„Máte pravdu, matka má jest veskrz proniknuta duchem náboženským,“ odvětil továrník Stavěl. „Pamatuji si o ní všechno od svých dětských let. Tehdy, když otec můj měl na zřeteli hlavně rozkvět svého závodu a dle starých zásad katolických jednal se svými dělníky, odměňuje a platě je dle vykonané práce a svědomité snaživosti, matka moje zase, abych mluvil moderně, konala dílo charitativní mezi svým dělnictvem. Onemocněla-li žena některého dělníka, obzvláště byla-li matkou rodiny, starala se nejen o nemocnou, ale též o nedospělé dítky; a dost často uklízela její byt a ustrojovala její dítky. Rovněž na svatého Mikuláše, Štědrý večer, výlet mládeže školní kupovala dárky pro děti svých dělníků. Nedivím se proto pranic, že jen poskrovnu nalézalo ohlasu socialistické učení, tehdy už dosti rozšířené, mezi naším továrním dělnictvem. I na mou hodnou ženu mělo a má po této stránce vliv nejblahodárnější. Ostatně sám uvidíte a se přesvědčíte, až budete u nás.“

„Ani snad netušíte, jak rád k vám jedu; nemám už nikoho ze svých blízkých příbuzných, ale i kdybych

měl — kromě rodičů — k nikomu s takovou touhou a radostí bych nejel,“ odvětil P. Vělím.

Blaženě se usmívaje a vděčně za pochvalu na P. Vělíma pohlížeje po malé pomlčce pravil továrník Stavěl: „Vraťme se zase k mému vypravování. Dospěl jsem až k tomu momentu, kdy jsem vám odevzdal list matčin. Co se týká mého amerického pobytu, to vynechám, jelikož jest vám to stejně známo, jako mně; vždyť jsem celou tu dobu žil pod vaším vedením a vaší ochranou; rovněž zkušenosti z ostatních zemí, kde jsem pracoval, vypověděl jsem vám hned tehdy. Jen to by vás snad zajímalo, jak jsem použil těchto zkušeností při budování svého díla.“

„Toť se rozumí, že mě velmi zajímá seznati, jak nyní pohlížíte na poměry sociální i výrobní v jednotlivých těch státech, kde jste sám nabyl vlastních zkušeností,“ děl P. Vělím, a „jak jste jich použil.“

„Povím vám to jen v nejhrubších rysech, jelikož i vám tyto věci nejsou zcela neznámy, abych též vypravování celkem známou věcí nezdržoval,“ v odvet dal pan Stavěl. „V Německu na Porýní, kde jsem pracoval, líbilo se mi nejvíce zařízení života sociálního ve spolcích křesťanských, hlavně však katolických, jelikož jejich úkolem bylo zachovati fundamentální základnu života — náboženství, což možno provésti jen správnou výchovou i spolkovou. V tom Německo nejdále pokročilo. Vysvětliti lze to tím, že z Německa pocházejí původci internacionálního, bezvěreckého a nepřirozeného socialismu; a tlak budí protitlak hlavně na místě samém. Toho jsem použil při výchově svého dělnictva a vůbec mládeže naší „reservace“. V Anglii po stránce sociální spočívá vše převážně na základech tradičních; internacionální socialismus dotýká se jen povrchu, jako moře smáčí pobřežní skalní útesy,

nejdoucí do hloubky.“ — Ve výrobě látek a vůbec zboží zavládá solidnost, jako přední známka, která provází zboží anglické do celého světa.“

„Souhlasím s vámi v tom, co jste posud řekl, avšak jsem zvědav na váš úsudek o Americe,“ pravil P. Vělm.

„Nesmíte se na mne hněvat, když vám tu vaši Ameriku ve všem, ba v mnohém nepochválím,“ opáčil továrník Stavěl.

„I vždyť mě znáte, že nejsem opěvatelem všeho, co jest americké,“ dobrouchal ho P. Vělm.

„Abych zkrátka charakterisoval americký, sociální život mám na mysli jen Spojené státy,“ pokračoval továrník Stavěl. „Tvrdím, že podkladem jeho jest liberalistická soustava s hlavním rysem kapitalistickým, ostatní jeho složky jsou směsí, vzatou ze života různých národů, z nichž se skládá obyvatelstvo Spojených Států; k tomu podotýkám, že tyto složky byly zevšeobecněny či natřeny na amerikánsko; proto nejdou do hloubky, což jest závažnou vadou. Co se mi zase líbilo a co mi bylo vzorem, jest pracovitost a spořivost u většiny amerického lidu.“

„Přiznám se vám,“ dal v odpověď P. Vělm, „že vám hned neodpovím, ale že o tom budu přemýšlet nejprve, jelikož po této stránce jsem si nevšímal života u nás v Americe, co se totiž týče těch složek národních.“

„Já vůbec vycházím z toho stanoviska,“ vysvětloval továrník Stavěl, že problému sociálního nelze řešiti naprosto všeobecně, nýbrž že třeba dbáti při tom zvláštností života a povahy jednotlivých národů. — A nyní již nebudu odbočovati, nýbrž držeti se jen líčení a popisu naší ‚reserve‘.“

III.

Víte, reverende, jak mě před šestnácti lety zavolali telegraficky, abych ihned přijel domů, že otec vážně onemocněl. Když jsem se vrátil domů, bylo sice otci již lépe, ale vésti závod mu bylo již obtížno. Proto mi závod svěřil, abych ho vedl, jen radou mi býval nápomocen. Byl živ ještě čtyři léta a za tu dobu zasvětil mě dokonale do vedení závodu, jakož i v tajnosti výroby či správněji řečeno ve zvláštnosti své výroby. V druhém roce po návratu jsem se oženil. O tom uslyšíte až jindy.

V továrně jsem zavedl některé novoty, jež jsem v Anglii a u vás v Americe poznal, ovšem se schválením otcovým; rovněž továrnu jsem značně rozšířil. Když otec po čtyřech letech zemřel, byla továrna již slušným závodem.

Jakmile byla pozůstalost uspořádána, což nedalo mnoho práce, ježto otec poručil továrnu mně a úspory, ne nepatrné, mé matce, jal jsem se provádět svou soustavu sociální, spojenou s hospodářskou reformou. — Hned tehdy, když jsem se vrátil z Ameriky, začal jsem studovati a budovati svou soustavu sociální. Pomocníky měl jsem znamenité; totiž zdejšího pana faráře Snažila, který byl neobyčejně filosoficky a sociologicky vzdělán theoreticky, a pana faráře Zlámala ze Soběchlebs, theoretického, zvláště ale praktického zemědělského hospodáře prvního řádu.

My tři vypracovali jsme spolu dopodrobna soustavu sociální. — Když za několik měsíců po smrti otcově přišel zdejší velkostatek se šesti dvory a rozsáhlými lesy na buben, koupil jsem ho za dědictví matčino, které mi nabídla, a věno ženino; ostatek zůstal jako dluh na velkostatku. Tímto kupem teprve bylo mi umož-

něno uvést soustavu ve všech směrech úplně do praxe.“

„Proč a z jakých příčin jste potřeboval velkostatku, abyste mezi továrním dělnictvem provedl sociální reformu?“ tázal se P. Věším.

„Uslyšíte potom podrobně,“ odpověděl továrník Stavěl, až vám vylíčím celou svou soustavu v podrobnostech. Nyní vám řeknu jen toto: U samé téměř továrny ležel značný kus pole, náležející k velkostatku, které se mi hodilo k tomu, abych postavil na něm dělnické domky; potom velkostatek mi umožnil, abych lacino zásoboval dělnictvo potravinami, zvláště mlékem, reformou pak zemědělskou ještě mnoho jiných věcí, zvláště též reformy zemědělství se týkajících. — Podotýkám též, že v naší rezervaci není do sociální reformy zahrnuta jen jedna třída společnosti lidské, nýbrž všechny třídy.“

Soustavu svou sociální začal jsem uvádět do praktického života nejprve ve své továrně. — Už delší dobu před tím, jak jsem vám pravil, ba několik let hovořival jsem s panem farářem rájnickým Snažilem a panem farářem soběchlebským Zlámalem o základě, zásadách a podkladě naší soustavy sociální theoreticky pouze napřed; a potom též o tom, jak prakticky ji zavést do života nejprve továrních zaměstnanců a potom též i ostatních obyvatel jak městských, tak vesnických, zvláště těch vesnic, ve kterých byly dvory, patřící k mému velkostatku. — Dost často jsem mluvil o svých sociálních plánech též s několika staršími, rozvážnými a rozumnými dělníky, abych poznal jejich názory, obzvláště stran praktického provádění. Tímto způsobem zvolna vnikaly moje plány reformní do všech vrstev dělnických i ostatního obyvatelstva; zvláště když též páni faráři se svými farníky o předmětu tomto mluvívali.

IV.

V jednu sobotu červnovou před dvanácti lety svolal jsem všechno své tovární dělnictvo starší jednadvacíti let do továrního sálu a zkrátka jsem jim vyložil své reformní plány. A sice, že chci nejen v továrně, ale též i v životě dělnictva provést některé zásadní změny, jak asi už slyšeli od několika starších dělníků, s kterými jsem se radíval; že nechci těch změn učiniti bez spolupůsobení a bez souhlasu dělnictva, proto navrhuji, aby si zvolili zástupce, se kterými bych projednal všechny ty změny zvláště a celou soustavu vůbec.“

„A co dělníci, přistoupili na váš návrh?“ tázal se P. Vělim.

„Nejprve zavládlo úplné ticho, jako by i dech byli zatajili, ale jen na chvilku, a už zaševelil šepot celým shromážděním, jako když zafoukne větřík do žitného lánu, plného dozrávajících klasů; nějakou dobu se klasy vlní a šustí, až šepotem utichnou; právě tak zašumělo a ztichlo celé shromáždění. Vtom přihlásil se jeden z nejstarších mojich dělníků, Zapletal, a navrhoval, abych sám jmenoval ony členy, kteří by projednávali se mnou sociální soustavu, zvláště když je všechny znám. Jak první prudký náraz větru při blížící se bouři zaburácel souhlas s návrhem Zapletalovým.

Poděkoval jsem jim za důvěru, kterou ke mně mají,“ děl továrník Stavěl, „že mě velice těší a si jí neobyčejně vážím, ale jsem pevně přesvědčen, že bude lépe, když sami si své důvěrníky zvolí, jelikož se znají mezi sebou ještě lépe, než já je znám. Po tvářích jsem poznal, že po mém vysvětlení s návrhem mojím souhlasí, a proto jsem hned pokračoval. Já si představuji volby takto: Všechno dělnictvo rozdělí

se na čtyři skupiny; ovšem dělnictvo, které bude volit; to jsou dělníci starší než 21 let. Do 21 let nebudou zúčastněni, jelikož mají ještě málo zkušenosti. První skupina od 21—28 let bude volit dva důvěrníky či zástupce. Druhá skupina od 28—40 let jako nejčtetnější volí pět důvěrníků, třetí skupina od 41 výše rovněž pět, třebaš jest jich méně o něco, ale zkušeností jistě vynikají samozřejmě nejvíce. A konečně ženské, jelikož jest jich značně méně než mužských — čtyři členy. Já pak do každé skupiny navrhnu jednoho člena, který volbu ve své skupině bude řídit; kdyby se vám nelíbil, vyvolte si jiného. Na poslední návrh o volbě totiž jiného člena než navrhnu, bylo slyšet slova protestu.

Dále skupina úředníků a podúředníků zvolí si čtyři zástupce, a ředitel jest kromě těchto čtyř mnou jmenován.

A potom jsem jmenoval do nejstarší skupiny Zapletala, zkušeného, veselého, dobrého dělníka. Do druhé skupiny Srnce, čilého, snaživého, oblíbeného u dělnictva. Vrátníka jsem navrhl do třetí skupiny, velmi nadaného, dobrého organisátora a při tom veselého, který nikdy nikoho nezarmoutil. Ve skupině žen jsem se nejdéle nahledal, než jsem vyhledal po svojí chuti zástupkyni, nějakou Horníkovu, výbornou dělnici, znamenitou matku a známou vynikající hospodyní.

Potom jsem jim určil místnosti, ve kterých která skupina se shromáždí, a sice v neděli, den nato o třech hodinách odpoledne po požehnání. Potom jsem schůzi rozpustil. Vše se vyhrnulo hlavním vchodem velkým proudem, a na prostranství před továrnou začaly se tvořit hloučky a z těch potom skupiny. Nastalo dosti živé rokování v jednotlivých skupinách, ale dlouho

netrvalo; asi brzy se shodli stran kandidátů. U ženských ku podivu bylo nejkratší. Dobře asi vycítily, že zde ješť těžisko u mužských a ony že budou muset se podrobovat a vykonávat, na čem se muži usnesou, a proto se asi za kandidátky netlačily.

V neděli den nato o půl páté hodině odpoledne přišli se mi všichni zvolení představit; čtyři, které jsem jim jmenoval a doporučil, mezi nimi.

Měl jsem k nim proslov, v němž jsem poukázal na všeobecnou touhu a snahu za nynější doby upravití společný (sociální) život tak, aby vyhovoval spravedlnosti a tím zabezpečil dělnictvu slušné živobytí, jaké se na člověka sluší a jaké mu jako člověku patří. Při tom jsem je upozornil, že žádná z nynějších soustav sociálních, které od různých agitátorů a emisařů se dělnictvu hlásají a o nichž se v novinách píše, nerozřeší této tak palčivé otázky, protože nemají správných, hlubokých základů a potom že jsou jednostrannými v každém směru. Jednostrannými jscu na př. po té stránce, že všímají si jen jedné společenské třídy; buď dělnické, anebo zase jen kapitalistické. Jednostranné jsou též v tom směru, že se starají jen o materiální život člověka; a nanejvýše ješť tak o ducha, pokud souvisí s materiálním životem. O duchovní život či přednější část, duši člověka, se naprosto nestarají; a když se o ní zmíní, činí tak jen proto, aby existenci její popřeli.“

„A rozuměli vašim slovům, zvlášť těm, co se základů týká, na kterých jsou různé soustavy sociální vybudovány?“ otázal se P. Vělim.

„Já myslím, že velmi dobře,“ pravil továrník Stavěl, „jelikož jim o tom pan farář přednášel už kolikráte jak na schůzích, které jsem za tím účelem svolal, taktéž i při křesťanském cvičení, které konává

pravidelně sám. Ostatně naši lidé jsou už ze školy tak vychováni, že znají zcela dobře, na jakých základech musí býti vybudována řádná, správná soustava sociální: že na mravních zákonech božích, které drží a podpírá autorita božská, či zkrátka na křesťanském názoru světovém.“

Připomněl jsem jim tehdy, co již mnohokrát slyšeli na kázání, na schůzích a ve škole,“ pokračoval továrník Stavěl, „že jediná soustava sociální, totiž křesťanská, ba ještě správněji řečeno katolická, může rozřešit nynější problém sociální. Ona má na zřeteli předně celého člověka, nejen tělesno, nýbrž i důležitější část člověka, duši totiž; a to celou její podstatu, jak duševní, tak i duchovní. Za druhé správná sociální soustava musí býti pro všechny třídy společnosti lidské, a takovou katolická soustava jest. Ona dává jistá práva všem třídám, ale rovněž všem třídám ukládá povinnosti; vždyť v moderní společnosti lidské jednotlivé třídy samy o sobě, bez spolupůsobení jiných tříd, by ani existovat nemohly; a toto spolupůsobení jest regulováno právě těmi povinnostmi vzájemnými a stejně též oboustrannými právy. A by m í r a j a k t ě c h p r á v, t a k t ě c h p o v i n n o s t í b y l a s p r á v n ě n a m ě ř e n a, (t o) j e s t h l a v n í m ú k o l e m s p r á v n ě s o c i á l n í s o u s t a v y. Proto prvním a hlavním vodítkem katolické soustavy musí býti spravedlnost. Jelikož každý nepoměr mezi právem a povinnostmi roztrpčuje a tím činí člověka nespokojeným, tedy nešťastným. A přece někdy bylo by krutým, kdyby spravedlnosti do poslední tečky a čárky mělo býti učiněno zadost. Na př. nějaký invalidní, a to ve značné míře invalidní dělník dostal by dle spravedlnosti vyplaceno jen tolik mzdy, kolik si zasloužil (dle vykonané práce); a mzda ta by ne-

stačila mu na živobytí; tu na místo spravedlnosti musí (dle katolické soc. soustavy) nastoupiti křesť. solidarismus, křesť. vzájemná výpomoc, která mu dá tolik, aby mohl slušně žíti.

A když někdo vůbec výdělku jest neschopen, toho si vezme křesťanská charita do své náruče. — Tato tři vodítka musejí postupem, který jsem naznačil před tím, ovládati sociální soustavu katolickou naskrze.“

„Proč stále jmenujete svou soustavu katolickou a ne křesťanskou?“ tázal se P. Vělím továrníka Stavěla.

„Právě pro ta vodítka, zvláště ona dvě poslední, totiž solidarismus a charitu. Jak mně náš pan farář rájnický vysvětlil, a já sám jsem potom studiem dějin různých církví křesťanských se přesvědčil, neuznávají všechny církve (na příklad protestantské) potřeby dobrých skutků ke spasení duše. A přece bez dobrých skutků není možný solidarismus a tím méně charita; a bez těch dvou nelze rozluštit správně problému sociálního. Církev pak katolická přímo poroučí konati dobré a dávati almužnu všem svým členům vůbec a bohatým zvláště a to dokonce pod ztrátou blaženosti věčné.“

„Máte pravdu, jest tomu tak,“ děl P. Vělím, „jen já jsem na to tehdy nepřipadl, když jste svou soustavu stále jmenoval katolickou. Ovšem ortodoxní východní církve rovněž hlásají potřebu dobrých skutků; to však není nijak závadou, aby vy jste svou soustavu nejmenoval katolickou,“ doplňoval svou omluvu P. Vělím. „A teď pokračujte v líčení schůze.“

„Když jsem jim vysvětlil svou soustavu sociální tím způsobem a připomněl jim, že zásady základní máme v našem náboženství a že vzorem takové soustavy jest církev katolická, otázal jsem se, co jest toho příčinou, že nepoužito ani těchto zásad,

ani vzoru, který máme v církvi katolické? Sám jsem jim na tu otázku odpověděl: Ti, kteří měli prakticky řešiti tyto otázky, buď chytili se jiných zásad (jsouce jiného vyznání, anebo téměř bez vyznání) liberalistických, anebo nepřizpůsobili pokroku ve výrobě i v jiných směrech opravných method a zaostali a zastarali; a potom chtěj nechtěj museli následovati systémy liberalistické a dělníci zase marxistické. A následek toho? Boj jedněch proti druhým, ač přirozeně by měli jak zaměstnavatelé, tak dělníci společně na tomž díle svorně pracovati. A končil jsem: O to chci se s vámi, milí přátelé, pokusiti, abychom v praksi ukázali, že ve svornosti a spolupráci všech spočívá jediná možnost zdárně problém sociální rozluštit; a to jen na zásadách katolického náboženství. — Tu vám dávám náčrtek stanov či továrního řádu, či jak to chcete jmenovat; přečtete si ho, uvažujte o něm a za týden se sejdeme zase a probereme bod za bodem celý nový řád.“

„Znáte ještě aspoň podle obsahu váš tovární řád, jak jste jim ho navrhl a jak asi byl též dělnictvem přijat?“ tázal se P. Vělim. „Mě by velmi zajímalo seznati ho, abych posoudil, pokud se vám podařilo v praksi též ho provést.“

Usmívaje se továrník Stavěl dal v odpověď P. Vělimovi: „Nejen se nám podařilo prakticky ho provést, ba dokonaleji se nyní provádí, než byl navržen.“

„Jsem velmi zvědav uviděti a uslyšeti vše, co jste v těch šestnácti letech vykonal,“ děl vážně P. Vělim.

„Řád či stanovy, řekněme oboje, naší továrny byly asi takto navrženy a až na nějaké méně významné změny též přijaty:

I. odstavec: Bůh vševědoucí a nejvýše spravedlivý,

začátek a konec, základ a dovršení každého díla, jest jediným Pánem všeho a též našeho závodu. My všichni jsme jen správci a služebníky jeho zodpovědnými za rozkvět i úpadek, on nás bude jednou souditi a dle zásluh našich odměňovati, jak jsme úkolu svému dostáli.

II. odstavec: Továrník jest otcem a všichni v závodě jeho zaměstnaní jsou jako jeho rodina. On jest povinen se o všechny starat a oni zase jsou povinni ho nejen poslouchat, ale též ho jako otce ctíti a povinnosti své svědomitě plniti.

a) Továrník má povinnost nejen vypláceti mzdu spravedlivou všem zřízcům závodu, nýbrž též se starati o ně ve všech potřebách jejich a po případě i jejich rodin: v nemoci, ve stáří, ve výchově jejich rodin atd.

Dělníci a úředníci zase mají povinnost nejen poctivě a svědomitě pracovati, ale též ve svém oboru (zvláště mladší) pilně se vzdělávati a zdokonalovati; pořádek v továrně zachovávat; pokynů a rozkazů vedoucích dbáti a přesně je plniti.

Co se života rodinného týče, bedlivě toho dbáti, aby vpravdě byl křesťanským duchem veskrze proniknut. — Továrník a úředníci mají po této stránce dělnictvu dávatí dobrý příklad.

Vlastní tovární řád zůstane starý, který zaveden jest v naší továrně, až do té doby, kdy dělníci budou roztríděni na několik vrstev dle dovednosti a píce (kolik a jaké ten který dělník vyrobí zboží).

Čítáváte v novinách hlavně socialistických, anebo kteří chodívají do sousedního města na schůze, slýchávají od řečníků rovněž z táborů socialistických, vykládal jsem dále, o socialisaci závodů a o podílu na čistém zisku, na který má dělnictvo právo; avšak

jak to provést, to nevědí. — Já ode dneška chci dáti svým dělníkům podíl na čistém zisku.

Slova tato byla pro ně překvapením a způsobila kratinký rozruch napřed, ale hned nato naprosté ticho a velké napětí; všech oči utkvěly na mých rtech a mně se zdálo, či měl jsem pocit, že nějakým úsilím chtějí z mých rtů co nejdříve neznámá a záhadná pro ně slova vyssáti. Prohlásil jsem tedy toto: Jako každý závod průmyslový, stejně i náš, naše továrna skládá se z mnoha složek, které v souladu (harmonii) musejí spolupůsobiti, aby závod prospíval a vzkvétal. — Nejdůležitější složky jsou: Předně kapitál, jak do závodu vložený, tak i kapitál provozní. Dále vedoucí a řídící závod (šéf), který jest duchem závodu, bez něhož by závod nepracoval dost účelně a sjednoceně a tím nedosáhl pokud možno největšího zisku. Úředníci jsou zástupci a pomocníky šéfa závodu. Konečně neméně důležitou složkou jsou dělníci, kteří provádějí výrobu zboží. Všechny tyto složky mají dle spravedlnosti míti účast na zisku. Jak vám všem známo, bral dosud celý čistý zisk majitel závodu, ovšem měl též celé risiko, a ostatním vyplácel za práci tolik, kolik bylo smluveno s nimi.

Jak tedy rozdělit zisk pokud možno nejspravedlivěji? Po dlouhém uvažování dospěl jsem k tomuto způsobu: Co se kapitálu týče, ocení se továrna s celým zařízením strojovým, nábytek kancelářský, budovy se stavebním místem, vůbec vše, co k závodu patří. Do provozovacího kapitálu by se čítaly zásoby zboží hotového, suroviny všeho druhu zaplacené. Od toho se odpočítají účty nezaplacené za surovinu a jiné výrobní potřeby. Čistá suma za závod počítá se majiteli jako složka k výrobě nutná.

Jako příklad uvedu závod, který by byl oceněn na dva miliony. Tyto dva miliony jsou kapitál, který se

zúrokuje dle běžné sazby procentové v solidních ústavech peněžních, nyní 4%, anebo nejvýše 4½%, což by činilo na 4% Kč 80.000.— a na 4½% Kč 90.000.—. Tato suma by se vyplácela majiteli ročně, anebo půlročně, jak se vyplácí mzda dělníkům, anebo plat úředníkům. Druhá složka by byly platy šéfovi a úředníkům. Předně plat šéfův, který by byl placen dle svojí zdatnosti (což určuje rada závodní a nejvyšší úředníci). Řekněme 60.000 K (v roce 1911). Potom ředitel, ovšem méně než šéf a ostatní úředníci dle zásluhy; celkem šéf a úředníci 150.000 K. Dělníci pak, že by měli mzdy průměrně ročně 770 tisíc K. Úhrnem osobní výdaje a úroky z kapitálu by obnášely 1 milion. A tyto složky by braly podíl na čistém zisku.

Byl-li by čistý zisk i po přidělu různým fondům 200.000 K, tu by všechny složky činící 1 milion percentuelně stejně participovaly na něm, a to 20%. Tedy úroky (80.000) z kapitálu (2 milionů) by braly podíl 16.000 K. Šéf a úředníci na 150.000 by obdrželi podíl 30.000 K. A konečně dělníkům na jejich mzdy (770.000) by připadl podíl 154.000 K ze zisku.

Když jsem byl s výpočty hotov, rozhlédl jsem se po zástupcích dělnictvem volených a bylo mi hned patrné, že někteří pochopili, jak to myslím, jiní — a těch bylo méně — ti neúplně. Abych ještě jasněji stran podílu na zisku to vysvětlil, dodávám příklad, jak u dělníků by to vypadalo. — Řekněme, že některý dělník má mzdy ročně 2000 K, u toho by podíl obnášel (při 20% zisku) 400 K. Ovšem ti, kteří mají více na mzdě, obdrželi by větší, kteří mají menší mzdu, menší podíl. Nebudou totiž míti stejnou mzdu všichni dělníci, což by nebylo spravedlivo, nýbrž podle vykonané práce a jakosti výrobků. Myslím

si, že bude dělnictvo (honorováno) placeno ve třech třídách, učni pak a mistři zvláště. Do první třídy (nejnižší) budou patřiti: Dělníci nejmladší hned po vyučení a oni, kteří jsou méně schopni a též méně pracovití až do té doby, kdy vyrobí jisté množství zboží a dobré jakosti, potom budou zařazeni do druhé třídy ovšem s vyšší mzdou. Dělníci pak vynikající dovedností a pracovitostí budou ve třídě třetí s největší mzdou; z těchto budou vždy vybírání mistři.“

„Rozuměli jste mi?“ otázal jsem se. — Oni přisvědčovali, že ano; ale — hlásil se mistr Zapletal. Dal jsem mu slovo. Namítal, že se mu nezdá, aby majitel a šéf, který brával celý čistý zisk, se měl spokojiti jen s menší jeho částí.“

„I já to dobře nechápu,“ děl P. Vělm. „Na jakém podkladě jste se odhodlal toto ustanovení o zisku zavést? A potom si dovolím ještě na něco se vás otázati.“

Usmívaje se továrník Stavěl dal v odpověď: „Vysvětlením, které jsem dal zástupcům dělnictva, doufám, že i vás, milý reverende, uspokojím.“

Pravil jsem jim odpovídaje mistru Zapletalovi: Řekl jsem vám hned na začátku, že moje soustava spočívá na základech a zásadách křesťansko-katolických, a že úhelným kamenem těch zásad jest s p r a v e d l n o s t; pravil jsem vám, že dělníci jsou jednou z nejdůležitějších složek závodu, stejně jako závodní kapitál a šéf závodu s úřednictvem, a proto dle stanoviska katolického, dle zásady spravedlnosti totiž patří jim podíl na čistém zisku. Chápete správnost toho ustanovení, Zapletale?“ — Pohnut se slzou v oku odpověděl nato Zapletal: „Pán Bůh vám to zaplať!“ — Krátkou, ale výstižnou odpovědí, kterou opakovali všichni delegáti po Zapletalovi, byl jsem zase pohnut

já; a byla mi odměnou za všechny moje práce a námahy. Těší mě ještě po letech, když si na ni vzpomenu.“

Továrník se na chvílku odmlčel, jako by zaletěl v onu dobu, kdy se dočkal první a snad největší odměny za dílo svého života. Když se vzpamatoval, otázal se P. Vělíma, který pohnut s výrazem obdivu v oku hleděl na svého přítele: „Chtěl jste, milý reverende, ještě nějaké vysvětlení?“

„Ano, ale vaše vypravování a líčení vaší první schůze s dělnictvem tak mě dojaly, že moje myšlenky zaletěly do Ameriky do oné doby, kdy jsme spolu mluvivali o otázkách sociálních, a když jste tehdy některé ze svých zásad uváděl, ovšem jen slovem, ve skutečný život; přiznám se, že jsem byl stejně překvapen a dojat jejich realizací, jako vaši dělníci. — Nač jsem se vás chtěl otázati, bylo stran risika; kdyby následkem neštěstí, anebo špatné konjunktury atd. stal se závod passivním, kdo by deficit hradil a jakým způsobem?“

„Myslíl jsem též na to, když jsem uvažoval o zisku a ztrátě, ale dělníkům jsem se o tom zmínil teprve později. Nejprve jsem přemýšlel o tom, jak vše zařídit, aby výnos továrny byl pokud možno zabezpečen a to stabilně. Dospěl jsem po všestranném uvažování k tomu přesvědčení, že nejlepším prostředkem zabezpečiti prosperitu nějakého závodu, jest pokud možno největší solidnost výrobků, aby jakostí (qualitou) byly s jakoukoliv konkurencí, a vždy za přiměřené ceny. — Čeho k tomu třeba? Předně prvotřídní, nejlepší suroviny, a potom nejlepšího zpracování. Z té příčiny zaváděl jsem nejlepší stroje a pro dělníky založil odbornou školu, aby se zdokonalili v odborné práci; a při svědomitosti, kterou od nich žádám,

a obratnosti, jakou náš dělník vyniká ve světě vůbec, docílil jsem prvotřídních výrobků, takže náš závod má stálý odbyt, ba nyní jest po našem zboží větší poptávka, než stačíme vyrobit. Kdyby však bylo potrefilo závod nějaké velké neštěstí, anebo z jiného důvodu (špatné konjunktury atd.) byl závod za některý rok se stal passivním, hradil by se předně deficit z fondu za tou příčinou zřízeného; a kdyby deficit byl tak velký, že by fond naň nestačil, tu by musili dělníci stejným způsobem, jak berou podíl na čistém zisku, hraditi i ztrátu; totiž dle své mzdy, úředníci a šéf dle platů a závodní kapitál dle procent, kolik se z něho platí.“

„Ovšem, tak jest to spravedlivé,“ potakal P. Vělim, „a důsledné.“

„Tímto výkladem jsem předběhl poněkud své čtení a výklad stanov či továrního řádu. — Vráťím se tedy zase do schůze dělnických delegátů. Když jsem své pohnutí, způsobené krátkým, ale jadrným poděkováním, ovládl, jal jsem se pokračovati. Jest vám dále známo, že dělnictvo domáhá se různých opatření, aby si zabezpečilo slušné, lidské živobytí. Tak zvláště pojištění nemocenské, úrazové a starobní jsou nyní v popředí jejich požadavků. Též já uznávám spravedlnost a potřebu těchto pojištění, ale tvrdím, že jak jsou vůdci dělnictva navrhovány, tak je prováděti není účelné ani praktické, a zvláště pak je drahé. — Mají býti totiž zřízeny pojišťovny pro všechny kategorie, jak už jsou zřízeny nemocenské pojišťovny (pokladny). Jak zkušenost dokazuje, režie těchto ústavů stojí větší polovici, a účel — podpora nemocných musí se obejít s menší polovicí, ba s třetinou vynaložených peněz. Já chci řešiti tuto záležitost takto: Jelikož podkladem spokojeného pozemského

života jest zdravý, stavu člověka přiměřený byt, chci, aby každý ženatý dělník měl předně svůj vlastní domek se zahrádkou. Jak vám známo, koupil jsem s velkostatkem značný lán pole nedaleko naší (teď tak budeme od nynějška říkat) továrny, přes 20 ha, kde možno postavit asi 300 domků. Tuto stavební plochu přidělím továrně. Závod postaví vlastním nákladem s počátku tolik domků ročně, kolik bude možno, a přenechá je za stavební náklad jednotlivým dělnickým rodinám, které, nebudou-li míti dostatečný kapitál, aby domky zaplatili, budou zbytek spláceti v ročních lhůtách s mírnými úroky, a to nejdéle deset let. V gruntovní knize budou zapsány na jméno dělníkovo s klausulí, že domek smí prodat dělník jen se svolením továrny, protože stavební místo patří továrně, která dá k tomu prodeji jen tehdy dovolení, přejde-li do majetku některého zřízence našeho závodu. Výjimka bude možná jen při dědictví, kde závod dovolení může dáti, a nebude-li zvláštní příčiny, pravidelně i dá, za záplatu stav. místa závodu. Když pak některý z dělníků se bude chtíti odstěhovati jinam a přestane v závodě pracovati, vyplatí mu závod tolik, kolik on závodu za domek dal, bez úroků, neboť za úroky bydlel. Ovšem domek musí závodu odevzdati v úplném pořádku, jinak opraví se vše vadné na jeho účet a strhne se mu s obnosu, který za domek má dostati. Stejně tak, bude-li dělník z jakékoliv příčiny ze závodu propuštěn.

Když jsem dělnickým delegátům vysvětlil ještě některé podrobnosti, na něž se mě tázali, uznali velké výhody toho, má-li kdo aspoň svůj domek, když ne hned velký dům.

Potom jsem dále přečetl, že hodlám zavést pojištění svého dělnictva, a sice nemocenské, úrazové a starobní.

Ale že nechci založiti za tou příčinou zvláštní ústav pro každé pojištění, nýbrž jen zvláštní fond pro každé pojištění. Tyto fondy si bude spravovati úřednictvo a dělnictvo samo a to zdarma; snad ti, kteří budou míti mnoho práce s tím, obdrží malou remuneraci, uzná-li valná hromada toho potřebu. Fondy budou uloženy u našeho peněžního ústavu. Příspěvky nemocenské a úrazové bude platiti náš závod, starobní každý dělník sám; závod zaplatí jen základní jistinu v několika ročních lhůtách, která se mu vrátí později. Při tom dělníci budou pobádáni, aby šetřili, by si ve stáří mohli přilepšit. Žítí marnotratně, anebo až příliš nákladně, jak se říká nad svůj stav, bude zakázáno. Šéf a úředníci budou předcházet v tom dobrým příkladem, jak se samo sebou rozumí.

Co se zdravotnictví týče, bude se dbáti toho, aby již děti byly tak vedeny a vychovávány, by z nich vyrostli úplně zdraví lidé. Jak víte, dal jsem do továrny zavést nejlepší nyní známé ventilační přístroje; potom nové domky budou stavěny tak, by se stanoviška zdravotního byly co nejlépe vybaveny. Rovněž jest vám známo, že pečuji o to, aby každý dělník a zvláště děti dostávaly dostatečné množství mléka, a vůbec jednoduché, ale zdravé stravy. O pohyb na čerstvém vzduchu bude rovněž postaráno. — Co se úrazu týče, budou vyzváni všichni dělníci, zvláště mladí, aby byli nanejvýše opatrní, nad čímž budou bdíti hlavně mistři při jednotlivých odděleních. Kontrolu a ohlašování nemocných provedou sousedi, jeden nebo druhý. Kterému od nemocného bude vzkázáno, ten přijde, zeptá se, co nemocnému jest a ohlásí v továrně případ; bude-li to vážnější, ohlásí se telefonem továrnímu lékaři, který potřebné zařídí. Tím se ušetří velmi mnoho a bude se moci mnohá věc velmi užitečná

(jako sanatorium proti tuberkulose atd.) zařídit z úspor takovým způsobem získaných.“

„A jak se osvědčilo toto zařízení?“ otázal se P. Vělm.

„Velice dobře, ba lépe, než jsem očekával. Uvidíte sám výsledky všech těchto zařízení, až si prohlédnete důkladně naši rezervaci,“ odvětil továrník Stavěl.

„Jsem čím dále tím zvědavější,“ děl P. Vělm.

„Milý reverende, očekával jsem, že se mne zeptáte, jaké povinnosti zase budou míti dělníci. Není-liž spravedливо, aby každému právu uložena byla povinnost?“

„Zcela spravedlivě vyplývá z každého práva povinnost,“ děl P. Vělm. „Přiznám se upřímně, že jsem, sleduje váš výklad o právech a přilepšení dělnictvu, na povinnosti z toho plynoucí nevzpomněl. Ostatně tak tomu jest nyní ve světě všeobecně; každý chce jen práva, o povinnostech se mu nezmiňuj.“

„Tu máte, milý reverende, důležitý moment, kterým se liší křesťansko-katolická sociální soustava od soustav nekřesťanských. — Pokračoval jsem tedy ve čtení a výkladu stanov k delegátům svého dělnictva.

Přistupuji ke druhému dílu našich stanov, který jest stejně důležitý jako první; totiž k povinnostem.

Dělníci zase mají povinnost ze všech sil, poctivě a svědomitě se přičiňovati o rozkvět závodu. Poslouchati nařízení a pokynů v závodě od představených jim daných, přesně plniti tovární řád a dbáti toho, aby též od jiných byl zachováván. Pracuje se pravidelně osm hodin denně, vyžaduje-li toho však potřeba závodu, jsou povinni dělníci i déle pracovati bez zvláštní remunerace, jelikož podílem na čistém zisku jsou už odměňováni; rovněž úředníci jsou povinni pracovati přes čas, když toho jest třeba.

Jelikož celá naše sociální soustava založena jest na zásadách křesťansko-katolických a dokázáno zkušeností, že nejsvědomitěji a nejpoctivěji pracují oni dělníci, kteří jsou přesvědčení křesťansko-katolického, žádá se, aby všichni dělníci nejen byli přesvědčení náboženského, ale též aby byli dle něho živi; rodiče pak aby děti svoje nábožensky vychovávali. Kdo by se proti tomu těžce prohřešil, bude ponejprve napomenut [dělnickým soudním kolegiem (či bratrstvím)]; dopustil-li by se téhož činu po druhé, může býti ještě jednou napomenut, anebo ze závodu propuštěn. Stane-li se tak po třetí — znamená to neodvolatelné vyloučení. Výrok tento má právo zrušiti pouze šéf závodu, ale jen z důležitých důvodů, které musí oznámiti onomu dělnickému soudnímu bratrstvu. Překročení továrního řádu v důležitých věcech tresce se stejně tak.

Všichni delegáti souhlasili s tím, co jsem přednesl o náboženském životě dělnictva. Dal jsem potom hlasovati o jednotlivých bodech stanov bod za bodem. Všech šestnáct delegátů hlasovalo jednomyslně pro přijetí všech bodů.

Nato jsem jim oznámil, že pozítří bude rád už vytištěn, aby si proň přišli a rozdali ho jednotlivým skupinám, za které byli zvoleni. Ať si ho všichni dělníci přečtou, uváží ho; za čtrnáct dní potom bude valná hromada, na které dám o něm hlasovat.

Po těch čtrnáct dní bylo mnohem živěji v továrně i po městě; dělníci horlivě rozmlouvali o navržených stanovách, a jak jsem se dověděl, první jejich díl přijímali s radostí, o druhém, totiž o povinnostech, už nebyl názor jednotný; starší dělníci přijímali ho se souhlasem, mladší, podpichováni (některými) agenty odjinud, živě o něm debatovali, zvláště o ustanovení

stran křesťanského života. Delegáti dělníci, kteří stanovy se mnou probírali, horlivě se zastávali onoho ustanovení o křesťanském životě, rovněž starší dělníci uznávali je za prospěšné a nutné. Já jsem nijak do jejich jednání nezasahoval.

Po čtrnácti dnech na valné hromadě, kde jsem prohlásil, že kdo nechce stanov přijati a nebude pro ně hlasovati, tím vystupuje z práce v našem závodě, přijaty byly stanovy všemi, až na pět. Z těch byli dva cizí agenti poslaní od socialistické organisace a tři od nich svedeni. Dva pak vyloučil ještě dělnický soudní tribunál jako nespolehlivé a podezřelé z agentství. Tím jsem uvedl svou sociální soustavu do praktického života. Jak se osvědčila a jak pokročila a se vyvinula, uvidíte sám, až poznáte naši rezervaci v celém rozsahu.“

„Přiznám se, že jsem velice zvědav na vaše dílo,“ děl P. Vělim. „Jak jsem pozorně sledoval váš výklad, posuďte z toho, že jsem naprosto si nevšímal krajiny. Kde jsme nyní? Blížíme se Olomouci, jsme tedy v severní Hané.“

P. Vělim byl ze střední Hané, ale neviděl svého rodného kraje od té doby, co odejel do Ameriky, tedy přes pětadvacet let. Když odjížděl, tehdy neměl nikoho z příbuzných už na živu, jedinou tetu, sestru otcovu, která též před desíti lety zemřela. A přece, když uzřel svůj rodný kraj, ověncený nevysokými kopci v dálce se svatým Hostýnem, na jehož vrcholku se bělá kostelík Panny Marie hostýnské, vkradla se mu slza do oka, a oči ztrnuly na krajině. Vzpomínky celým rojem zdvihly se v jeho mysli.

Továrník Stavěl nerušil ho v této chvíli.

V.

Vlak už drahnou chvíli projížděl široou hanáckou rovinou, oděnou nádherným rouchem různé žluti dozrávajícího obilí a zeleně sladké řepy, jetele a „zem-jáků“.

P. Vělím pronesl po delší době mlčení: „Úrodná jest přece jen ta Haná a lahodí oku tou bohatou úrodou.“ — „Ano, tak jest,“ přitakal továrník Stavěl; „a hrdostí naplňuje každého Hanáka, neboť z velké části jest též výsledkem neobyčejně pilné ruky jejího obyvatele. Za týden, možná i nějaký den později začnou žně, a tu se zmocní Hanáků, jak já říkávám, pracovní horečka. Ve žních nemyslí Hanák ani na oddech, ani na spánek, nýbrž jen na to, aby úrodu suchou sklídl.“

Vtom vlak zastavil na stanici. Zřízení elektrické dráhy objevil se v kupé a chápal se bez pobídky zavazadel P. Vělíma.

„Ano, reverende, pojedeme k nám naší elektrickou,“ vysvětloval továrník. Zavedl hosta do zvláštního oddělení řka: „Tento vůz se zvláštním oddělením jezdívá jen při obzvláštních příležitostech. Máme-li na př. vzácné hosti,“ děl továrník Stavěl.

„Tato dráha jest vaše?“ tázal se P. Vělím.

„Ano, postavití ji umožnila nám koupě velkostatku, na kterém jsou dva rybníky. Nejprve postavil jsem menší elektrárnu pro naši továrnu a osvětlení města, později, až jsem nastrádal dostatečný kapitál, upravil jsem oba rybníky a postavil druhou velkou elektrárnu; a potom též tuto dráhu mimo jiných věcí.“

Za výkladu uběhla jim tak rychle cesta, že P. Vělím si ani nevšiml, jak se blíží nějaká ves, až když do ní vjel elektrický vůz, pohlédl tázavě na továrníka.

„To jsou Soběchleby, jedna z prvních obcí, které se daly do naší rezervace. Tam ta patrová budova u kostela jest fara. Zdejší pan farář jest z mých nejprvnějších pomocníků, však se s ním seznámíte, a jistě vás pozve, abyste se podíval na jeho zahradu a zvláště na jeho pokusné pole.“

Když vyjeli ze Soběchleb, uviděli město s několika továrními komíny a uprostřed města kostel se dvěma věžemi.

P. Vělím podíval se tázavě na továrníka Stavěla a pravil: „To jest vaše město?“ Továrník přisvědčil. „A jaké jsou to továrny, jejichž komíny vidíme?“

„První patří k naší továrně, druhý jest cukrovarský, třetí, který právě kouří, náleží našemu pivovaru a nižší sladovně. Jejich historii a důležitost hospodářskou vyličím vám já anebo některý z mých pomocníků při vhodné příležitosti.“

A než továrník Stavěl popsal obytnou svou budovu a přilehlé zahrady, vjížděla již elektrika širokou ulicí do města, kde na malém náměstí se zastavila. Továrník s úsměvem pravil: „Již jsme doma. Tam ten dům,“ naznačil směr očima, „jest můj dům.“

P. Vělím pohlédl tím směrem, ale zrak jeho neutkvěl na budově, nýbrž na čtyřech dětech, které radostně poskakujíce k nim utíkaly. Všechny se hrnuly k otci, aby mu políbily ruku, a tři starší hned nato bez říkání políbily ruku P. Vělímovi, jen nejmladší Blaženka zavěsila se otci na ruku a chtěla se s ním mazlit, tu pobídl továrník: „Blaženko, polib ruku velebnému pánu.“ Blaženka pohlédla modrýma očkama P. Vělímovi do očí, usmála se, políbila mu ruku a již jí nepustila, podala druhou ručku otci a oběma vedena kráčela blaženě se usmívajíc domů.

P. Vělímovi mimovolně vyklouzla z úst slova: „To jest rozkošné dítě!“

Továrníku Stavělovi zazářila tvář štěstím, ale n snadno bylo v té chvíli určití, z jaké příčiny, či nad pochvalou miláčka anebo že uzřel ve dveřích svou manželku, která je přišla po starodávném způsobu přede dveře přivítat? P. Vělímovi hned napadla velká podobnost dceruščina s maminkou a stejně rozkošný, okouzlující úsměv u obou. Obtočení dětmi zastavili se přede vchodem do domu, kde je přivítala paní továrníková velmi srdečně: „To mě těší, to mám velikou radost, že vás vidím ve skutečnosti a že vás smím u nás přivítat jako našeho nejmilejšího hosta. Můj muž mi o vás toho tolik navypravoval, že jsem se skutečně jako dítě na vás těšila.“ A podala mu ruku, kterou jen vřele stiskl, dojetím nemoha promluvit.

Zatím vyběhly tři starší děti po několika schodech do mezzaninu, kde stála babička, matka továrníka Stavěla, očekávajíc příchodu P. Vělíma, a obtočily babičku, tlačíce se k ní jako jablíčka k halouzce.

P. Vělími stoupaje po schodech pohlédl na pěknou tuto skupinku a utkvěl pohledem na babičce, která mu s úsměvem kynula rukou a podala mu ji, chtějíc mu ruku políbiti, čehož P. Vělími nepřipustil.

„Tož to jste vy,“ jala se děkovati P. Vělímovi, „který jste byl andělem strážným mému synu v Americe? Jak jsem šťastna, že vám mohu ústně poděkovati za vše dobré, co jste mému synu prokázal, modlívám se denně, aby vám to Bůh odplatil.“

P. Vělími se bránil takovým díkům, že si jich nezaslouží, jelikož syn její byl tak znamenitě vychován z domu, že nebylo nijakého nebezpečí, aby se byl pokazil.

„Ne, velebný pane, zapomínáte, že můj syn byl

v těch letech, když byl u vás v Americe, kdy pokušení k lehkomyšlnému životu bývá největší, a mladí lidé ponecháni sami sobě velmi snadno mu podléhají, i když byli dobře vychováni.“

„A teď, maminko,“ přerušil jím továrník Stavěl proud řeči, „zavedu našeho hosta do jeho pokoje, aby se před obědem umyl; má jistě již hlad, od snídání jsme nejedli.“

„Pravda, na to jsem nevzpoměla.“

Po několika krocích zastavil se P. Vělím a děl továrníku Stavělovi: „Jeníčku, odpusťte, že vás tak oslovuji, ale po tak upřímném, srdečném a vřelém uvítání ani jinak se mi to nehodí, než tímto důvěrným domácím oslovením.“

„Naopak, nemám, co bych vám měl odpustiti, nýbrž lahodí a uspokojuje mě toto oslovení nanejvýš,“ upřímně opáčil pan továrník.

„Tedy, Jeníčku, jsem celým přivítáním tak mile překvapen, že to ani slovy nedovedu vypověděti. Čekal jsem, že budu upřímně uvítán a rád viděn, ale toto . . .“ vyhrkly mu slzy z očí a nebyl s to promluvit, jen mu upřímně stiskl ruku.

Mlčky šli do pokoje pro hosta přichystaného. Vesedše, pravil P. Vělím: „Ještě něco vám řeknu, co mi právě napadá; že Bůh částečně vás odměňuje za vše dobré, které jste bližním svým dílem prokázal, štěstím rodinným, a zároveň ukazuje na vaší rodině jako na příkladu ostatním, jak může býti rodina vpravdě po křesťansku žijící šťastna.“

Osaměv P. Vělím rozhlédl se po prostranném, dvouokenním pokoji, líbil se mu pěkný, nikoliv však provcovský nábytek, obrazy na stěnách byly originály od našich mistrů z poslední doby. Podrobněji si je neprohlížel a proto ani nepozoroval, od kterých mistrů

jsou; spěchal, aby byl brzy hotov se svým úborem. Oblekl si nový černý kabát, vzal čistý pásek na kolár a tak vyfintěn odebral se do jídelny, kde už čekaly obě paní s továrníkem. Privítaly ho úsměvem, a mladé paní to nedalo, aby nepronesla kritiku o jeho úboru, řkouc: „Vy, reverende, jste vystrojen jako k nějaké hostině; pěkně vám to sluší, jenže budeme míti jen oběd a nikoliv hostinu,“ a usmála se na něho svým okouzlujícím úsměvem, takže hned poznal, že je to nevinné škádlení. — Továrník ovšem též slovíčko přiložil: „Náš reverend býval odjakživa elegant.“

P. Vělím se usmál a odvětil: „Přijde-li člověk do společnosti tak elegantních, pěkných a roztomilých dam, tu se musí dle toho ustrojit.“

„Vy mladí vždy se musíte škádlit a o parádě mluvit,“ prohodila stará paní.

P. Vělím se uklonil a děl: „Děkuji za kompliment, že mě, milostpaní, připočetla k mladým s mou třiapadesátkou.“

„Na pohled by vám nikdo tolik nehádal, vypadáte svěže a omládlý. Nyní, prosím, račte už zasednouti ke stolu,“ vybídla stará paní. Oběd byl na hostinu jednoduchý, ale jako oběd zase bohatý.

P. Vělím se rozhlédl, jako by někoho hledal, což zpozorovala mladá paní a uhádla hned, že se ohlíží po dětech. „Děti už obědvaly v určenou jim hodinu, až po obědě je uvidíte.“ A se šibalským úsměvem dodala: „Ale budete se muset, reverende, před tím obléci do obyčejného kabátu, jak se u nás říká, všedního.“

„A proč, milostpaní?“ tázal se P. Vělím.

„Proto, když jste odešel s mužem do svého pokoje, zaslechla jsem jako hádku z dětského pokoje; a skutečně děti se přely, kam které vás povede a co vám ukáže; každé vás chtělo mít pro sebe, proto jsem

myslela, aby vám nepoškodily váš nový kabát, až se o vás budou tahat.“

„To je pravda, budu muset zmizet, ale od tak dobrého oběda se mi ani nebude chtít,“ pravil pochopiv žert P. Vělim.

„Nevím, co jest na něm tak znamenitého,“ pravila mladá paní, „přiznám se vám, že přivítací hostinu jsme určili s maminkou a mužem až na večer, kdy muž vám chce představit své nejznamenitější pomocníky.“

„Děkuji nejsrdečněji, milostivá paní, ale pro mne jest už tento oběd nejvybranější hostinou.“

„Jak to?“ otázala se stará paní.

„Víte, milostivá paní, v Americe tak znamenitě upravených jídel nemají na svém stole ani největší boháči.“

„Což nemají dobrých kuchařů anebo kuchařek?“

„Asi ne, neboť o takových máslových koláčcích jistě ani neslyšeli.“

„To je právě jedna z věcí,“ vpadl do hovoru továrník, „o které jsem se zmínil již všeobecně, když jsem vám pravil, že nejsem Amerikou ve všem nadšen.“

Stará paní vstala od stolu a to bylo znamením, že jest po obědě.

Továrník pravil své ženě: „Blaženko, přiveď děti, ale řekni jim, že pro dnešní odpoledne půjdu já sám s velebným pánem z Ameriky se podívat do továrny a ony až zítra že si velebného pána zavedou kam budou chtít.“

„A kdy já si budu moci promluvit a povykládat s naším milým hostem?“ ozvala se babička.

„K tobě ho přivedu ještě dnes, jakmile si prohlédneme továrnu a naši dělnickou čtvrt,“ určoval továrník.

Vtom se otevřely dveře a dětský čtverlístek vcházel už do jídelny. Malá Blaženka nečekala a běžela rovnou k P. Vělimovi, aby se s ním pomazlila.

„A nyní povíte velebnému pánu,“ děl továrník, „kam ho kdo z vás zavede. Tedy, Jeníku, řekni, kam půjdeš ty.“

„Já bych prosil, abych mu směl zítra ministrovat při mši svaté a potom půjdeme k našemu panu faráři a tam se podíváme na jeho mešní roucha a na knihovnu.“

„A ty, Aničko?“

„Já mu zahraji na piano a potom ho zavedu k naší velebné matce ředitelce podívat se na naše ruční práce.“

„A řekni ještě,“ pravila s úsměvem matka, „na tvou práci, na kterou jsi dostala první cenu.“

Frantík bez pobídky začal: „A my půjdeme spolu k panu faráři do Soběchleb do zahrady a na pokusné pole, potom do stáje, tam odvážu Ryzku . . .“

„A ukážeš mu,“ dodal otec, „jak umíš jezdit na koni, ale jak umíš s něho spadnout, to mu nemusíš ukazovat.“

Frantík toho nedbal a pokračoval: „A k druhé babičce . . .“

Do toho vpadla mu malá Blaženka: „Já půjdu taky. A babička nám bude vykládat pohádku a dá nám chleba s máslem a medem,“ a usmála se blaženě.

„A kam ještě zavedeš velebného pána, Blaženko?“ otázala se domácí babička.

Blaženka se podívala na matku a děla: „S maminkou zavedu velebného pána do nemocnice k sestřičkám, a se sestřičkou Andělkou si budeme hrát na schovávanou.“

„Ale vždyť velebný pán to neumí,“ namítla jí matka.

„Však já ho to napřed naučím.“

„A teď, děti, již jděte!“

Starší se uklonily, a Blaženka podívala se mile na P. Vělíma a řekla: „Přijďte brzy, večer budeme mít hostinu!“

Všichni se usmáli Blaženčíným slovům a P. Vělím jí odpověděl, pohladiv ji po vláskách: „Přijdeme za-
včas, Blaženko.“

VI.

P. Vělím šel se převléci do svého pokoje. Tam našel šaty, v nichž přijel, vyčištěny a připraveny. Oblekl je a vyšel na chodbu, kde továrník Stavěl naň čekal. Zahradou brali se do továrny. Slunce červencové prázilo plnou silou, jako přede žněmi, na volném prostoru ochlazoval však vzduch severovýchodní vítr. —

Továrna, velká to budova, či správněji řečeno, komplex budov, vynořila se celá najednou před jejich očima. Vysoký komín stál tu jako ohromný prst ukazující k nebi, ale ani obláčku kouře z něho nevycházelo, jako když kuřák kouří na studeno.

P. Vělím tázavě se podíval na továrníka a pravil: „Což dnes nepracujete, že z komínu ani stín kouře nevychází?“

„I ano,“ dal v odpověď továrník, „plnou parou, a pardon, plnou elektřinou, správně řečeno, továrna naše jest totiž zařízena na elektrický pohon.“

Vstoupili do továrny a příjemný chlad je ovanul.

„Zde jest příjemno,“ děl P. Vělím. „Jak to děláte, že při takovém parnu venku máte zde přímo chládek?“

„To působí naše ventilace, my totiž vháníme v létě ochlazený vzduch elektrickými ventilátory, a v zimě zase teplý vzduch.“

Jak šli jednotlivými odděleními, připojoval se k nim vždy mistr toho oddělení, ostatní dělníci je pozdravovali jen mlčky úklonem hlavy a hleděli si své práce, dle úsměvu však bylo znáti, že šéfa svého mají rádi a

v úctě; některým starším pak mistrům podal továrník ruku a vyptával se jich, zda jde vše v pořádku. Prošli téměř celou továrnou, či vlastně několika budovami, vždyť továrna nebyla najednou postavena, nýbrž po částech, jak bylo třeba ji rozšiřovati.“

„Co se vám nejlépe líbilo?“ tázal se továrník Stavěl.

„Třetí oddělení, kde vaši dělníci, jak na první pohled znáti, pracují s velkou precisností a jistotou,“ odvětil P. Vělim.

„A již vám nic zvláštního nenapadlo?“

„I ano,“ po krátkém přemýšlení dal v odpověď reverend, „napadla mi veselost, s jakou velká většina dělníků pracuje; vidět, že práce je těší.“

„To jest to, co jsem čekal, že mi odpovíte,“ spokojeně přisvědčil továrník. „Na tom si ze všeho nejvíce zakládám, neboť kdyby všechno měli, čeho žádají, a jak se říkává, žili jak v polovičním nebi a nebyli spokojeni, nic by jim nebyl platný všecken blahobyt.“

„To jest skutečná pravda,“ pravil P. Vělim a podíval se s obdivem na svého přítele. „A jak jste toho docílil?“ otázal se se zájmem P. Vělim.

„Cest, které k tomuto cíli vedou, jest více a prostředků, kterými se tohoto výsledku dosahuje, jest rovněž mnoho. Dle mojí zkušenosti jedním z nejpřednějších prostředků jest správná výchova, jak celková, tak rovněž i odborná. — Celková výchova musí spočívatí venkoncem na základě křesťansko-katolického náboženství. Každý člověk musí vědět, že má cíl nadpřirozený, kterého se má snažiti co nejúplněji dosáhnouti. K tomu slouží jisté povolání, které si zvolil. A to jest právě důležité, aby to povolání bylo pravé, aby ho těšilo, aby rád v něm pracoval. To jest to nejdůležitější. — Neméně důležité jest, aby se mu k tomuto povolání dostalo nejlepší přípravy, aby

všechny práce hravě ovládal. — Přiznám se, to jsou myšlenky našeho pana faráře rájnického, o jejichž správnosti jsem se zcela přesvědčil. Ostatně budete mít asi sám příležitost o tomto předmětu s ním si pohovořit. Pojdme nyní do dělnické čtvrti, o níž jsem se vám cestou ve vlaku zmínil.“

Z továrny přímo vedle budovy ředitelské a podle jeho zahrady vedla cesta do dělnické čtvrti.

„Kolik jest tam domků?“ otázal se P. Věším.

„Jistě přes tři sta; plocha tomu věnovaná obnášela asi 22 ha, a jest již celá až na 2 ha zastavěna, kde máme hřiště pro mládež. Každý domek se zahrádkou má průměrně výměry něco přes pět set čtverečných metrů. Však se toho přesně dovíte, bude-li vás to totiž zajímat!“

Prošli podle zahrady ředitelovy, plné květin, jejichž vůně se lila přímo železným plotem na chodník, a octli se v nové ulici, jejíž domky stavěny byly dle stejného typu s malými obměnami; některé přízemní, jiné s mansardovým pokojem a opět jiné zvýšené o několik schodků, rámy okenní různými barvami natřeny, což dodávalo jakési pestrosti. Ale všechny domky měly stejně široké předzahrádky, laťovým plotem obehnané. Silnice válená asi 6 metrů široká, po obou stranách s vyvýšeným chodníkem. Vše činilo příjemný, dojem a když zavál vítr a roznese vůni květů a kvítků po ulici, nezdržel se ani P. Věším a pochválil řka: „Je zde pěkné a příjemné bydlení.“

„Pojďte, navštívíme starého Zapletala a prohlédneme si při tom dělnické domky uvnitř.“

Vešli do třetího domku; z chodbičky vpravo zaklepal továrník na dveře tak zvaného výměnku. Ozval se ženský hlas: „Dále!“

Otevřeli a pozdravili dle všeobecného tam zvyku: „Pochválen buď Ježíš Kristus.“

„Až na věky věkův amen. Ach, pan továrník a velebný pán z Ameriky,“ a už se hnala po ruce, aby ji velebnému pánu políbila; děvčátko asi tříleté drželo se babičky za sukni a dívalo se nesměle na neznámého velebného pána.

„Bětuško, polóbní velebnýmu pánu ruku,“ pobízela babička vnučku.

Vidouc, že se velebný pán na ni usmívá, dodala si Bětuška odvahy, šla a dala velebnému pánu pac a políbila mu ruku.

P. Věším pohladil děvčátko po plavé hlavičce a pochválil je: „To jest hodné děvčátko!“

„A čím jsi, Bětuško?“ zeptal se jí továrník Stavěl.

„Stařenčina,“ odpovědělo děvčátko.

„A maměňčina ne?“

„To zas, dyž su u maměňky,“ pronesla dětsky prostě Bětuška.

Zatím prohlížel si P. Věším pokojík, který byl dosti prostranný a nábytek v něm sice prostý, ale pohodlný, a při tom se leskl čistotou.

„Máte tu pěkně a čisto až radost,“ pochválil P. Věším.

Stařenka radostí jen zářila. „A ještě něco, velebný pane, co nevidět,“ a při tom pohlédla vděčně na továrníka Stavěla — „spokojenost! Nikdy jsem si za mlada ani nepomyslela, že se budu mít tak dobře a budu tak šťastna. Bývání máme, živobytí více než potřebujeme. Děti jsou zaopatřeny a mají se dobře, nás rodiče mají ve vážnosti a kdykoliv mají něco zvláště dobrého, nám starým rodičům vždycky přinesou kousek na okusenou.“

„Jistě jste děti svoje dobře křesťansky vychovali a Bůh vás už zde na zemi za to odměňuje,“ dí nato P. Věším.

„Ano, Pán Bůh na prvním místě zaslouží našeho vděku a potom tady pan továrník.“

Továrník Stavěl, aby přerušil chválu na sebe, otázal se: „A kde máte vašeho, stařenko?“

„To víte, kde by byl jinde než u těch svých včeliček. Ty a děti (vnuci naši), to je jeho všecko.“

„A ještě něco — fajka,“ dodal žertem továrník Stavěl.

„To máte pravdu, bez té nemože byt', jenem se ráno pomodlé a umyje, už mosé byt' fajka v hubě, a smradí nám s ňó celé deň, dyž je venku škaredě, v tem už ho nepředěláme,“ spustila stařenka po hanácku od plóc.

„Tož s Pánem Bohem, půjdeme se dále podívat.“

„S Pánem Bohem chodte,“ pronesla na rozloučenou stařenka a hned se chápala zase šití, které jí uložila vnučka Bětuška, šití šatů na pannu.

„Nyní se půjdeme podívat k mladým Zapletalům,“ pravil továrník Stavěl a zaklepal na druhé dveře na protější straně chodby. Nikdo se neozval, otevřel tedy a vešli do kuchyně, protože si továrník myslel, že mladá Zapletalka bude dělat pořádek v kuchyni. Kuchyně však už byla v pořádku, všude čisto a uklizeno, vešli do pokoje, tam též nikoho nenašli. Prohlédli si tedy sami pokoj. Všude čistota a nábytek, třebas ještě jednoduchý, přece už pohodlnější a lepší než u starých; stály totiž s obou stran stolu rákosem vypletané fotely, pro otce a matku, když nepřišli staříci, dále postele dětské, skříň na šaty atd. Ve druhém pokoji, menším, byly postele rodičů a skříň na ženské šaty, všude pořádek a čistota.

„To jest až překvapující, jak všude mají čisto.“

Továrník Stavěl se usmál a pravil: „To jest též jedna z mých podmínek soustavy sociální.“

„Jak to?“ tázal se P. Vělím.

„Představte si dělníka, když přijde z práce unaven; bude spokojen, najde-li doma nepořádek, nečistotu, neprovětráno? Myslím, že asi ne. Nalezne-li všude však pořádek a čistotu, tak jako třeba zde, předloží-li mu žena dobře a chutně upravené jídlo, již ta myšlenka ho táhne domů a činí ho spokojeným, když doma vše nalezne, jak jsem pravil. Proto zařídili jsme školy dívčí, hospodyňské spojené s kuchařskými, jichž návštěva jest povinná pro každé děvče; ostatně uzříte to sám.“

„To jste nás, Američany, předhonili, správněji řečeno, my jsme zaostali,“ děl P. Vělím.

„Mým ideálem dále by bylo, aby ženy nechodily na práci do továrny, nýbrž věnovaly se domácnosti a rodině, jak jest to zde u Zapletalů.“

Vyšli z domku a brali se do zahrady za starým Zapletalem; hned na začátku zahrady okopávala mladá ještě žena zeleninu a v kolébači spalo dítě plných, červených tváříček.

„Pomáhej Pán Bůh,“ pozdravil továrník, „co okopáváte?“

„Kapustu, pane továrníku, při takovém suchu se mosé stále zalívat, a tu puda se utluče, proto ju zkypruju.“

„Co dělá malý?“ otázal se továrník.

„Zdravé je a chutná mu za dva,“ s úsměvem na pěkné tváři chlubila se matka.

„A staříček jest u včel?“

„Só tam s chlapcama!“

Starý Zapletal už je zpozoroval a šel jim v ústrety, po sousedsku podal továrníkovi ruku a velebnému pánu ruku políbil, a pronesl: „Celá ‚reservaca‘ se na vás

těšila, a nepotřebujete nikomu se představovat, jakmile vás uvidí s naším panem továrníkem, hned všichni vědí, že jste vy ten velebný pán, u kterého náš pan továrník byl za „chovanca“ a kterého si neobyčejně váží a má ho rád a proto i my všichni vás máme rádi.“

„Nelichotíte, Zapletale, chválíte, jak byste chtěl prodat.“

„To ne,“ odvětil Zapletal, „tolik by nám nikdo nedal, zač stojíte.“

„Vy,“ hrozil mu továrník, „chválíte mě jak šohaj svou z nejmilejších, jako byste byl mladý.“

„A nejsem? — Kolik mi hádáte, velebný pane?“

Podle podoby — vlasy téměř bez šedin, tvář hladká, hlavu nosíte vzhůru, to bych hádal tak něco málo přes padesát, ale že jste na pensi, to musím přidat — tak přes šedesát.“

„No blézko jste, na sv. Jana byla sedndesátka.“

„To bych nehádal, že tolik,“ děl P. Vělim.

„To dělají ty včeličky a veselá mysl,“ dodal továrník.

Zatím se přiblížili ke včelínu, který byl obrácen svými česny k jižní straně. Naproti asi 6 metrů pod lískovým křovím byla lávka s opěradlem a před ní stolek, oboje zrobeno z kolů a desek, koly do půdy zaraženy a desky na ně přibity. Toto zařízení si zrobil Zapletal sám, a jak říkával, nedal by ho ani za knížecí garnituru. Tam sedával, když hlídal včely, aby mu roje neuletěly a čítával, v neděli nějakou svatou knížku, jako životy svatých nebo postylu, ve všední den i jiné knížky. Nejraději cestopisy, zvláště rád od Chmelíčka Cestopis do Svaté země, potom též Kosmákovy spisy. O tom říkával, aby ho Pán Bůh odměnil životem věčným za to pěkné vypravování. Starý

jeho kamarád Srnec mu jednou na to řekl: „Ale jdi, za takové špásy že by měl přijít do nebe?“ Tehdy se starý Zapletal Kosmáka rázně ujal. „Jaký špás — ty nésó hříšny, ba on něma poučuje a k Pánu Bohu vede, že to dělá s veselostí, tém lepší.“ Srnec umkl, už ho nikda „nedožíral“.

P. Vělim zhlédnuv dva chlapce na včelíně otázal se: „To jsou vaši vnuci?“

„Ano, ten starší, Janek, ten už mě pomáhá při včeličkách a bude z něho včelař, jen mladší jen trhá gatě, jak někde uvidí na stromě hrušku anebo jablko, už myslé, že je zralý a to pro něho.“

Chlapec asi šesti- nebo sedmiletý se styděl a začal natahovat moldánky. Tu dědeček hned zmírnil tvrdou svou řeč a dodal: „No ešče je mladé a jináč poslouchá a stařečkovi chodé pro tabák.“

„Jen když poslouchá, to ostatní si odvykne,“ dodal k dědečkovým výkladům P. Vělim.

„A proč nekouříte a máte dýmku v kapse?“

„To jenem proto, abych nešéřil vůňu z mojeho tabáku, keré je nélepší od zadu, dyž máme takovýho vzácnýho a milýho hosta.“

„Jen si zapalte, já též kouřívám,“ pobízel P. Vělim staříčka Zapletala.

Staříček si nacpal, zapálil a s prvním pukem rozšířila se ještě více jeho veselá tvář úsměvem.

„Jak se vám daří včeličky?“ otázal se stařečka P. Vělim.

„Letos dobře, akáty a lípy, a těch máme tady hodně, dobře medovaly, tož snáška byla hojna. Kromě na domácích spotřebu zbude ešče pěkných několik kilogramů na prodej.“

„A co budete s penězi dělat, vždyť jich máte, že nevíte, co s nimi?“ škádlil továrník Stavěl stařečka.

„Ba nevím, a přece moje stařenka ještě mi vyčítá, že rozhazuju. Co pré prokóřem a dám za pivo, to by se mohlo vnukom neco za to kópiť. — Já jsem ji řekl, nejaký ženský fanfrnochy, neni-liž pravda? Jedno sem svoju stařenku naplašil!“

„A jak?“ otázal se továrník, který to už sice věděl, ale nijak to nedal na jevo, aby stařečkovi radosti nepokazil.

Stařeček pohlédl se zálibou, ba skoro s láskou na svou fajku a bafl si několikrát tak důkladně, že celý oblak kouře nad ním se vznášel, či jak stařenka říkala: „Že kóřé jak fabrické komin“, začal:

„Bylo to hned první rok, dyž sem se dostal na pensi, či do véměny. Odpustťe, že do svoji řeči míchám hánáčinu, já su Hanák, stařenka moja Hanačka a tož mluvíáme po hanácky doma,“ omlouval se stařeček.

„I mluvte jen hanácky, velebný pán je též Hanák a já taky,“ pobízel ho továrník Stavěl.

„I dyž je temu tak, tož se mně to bude lepší povidať. Só temu tři leta, dyž sem šil na ten odpočinek,“ pokračoval stařeček, „ze začátku sem méval dost dlóhó kvílu (chvíli), než sem si našil prácu, či vlastně zaměstnání u včeliček, tož to se ví, že sem kóřival dvojnásob, že nás se stařenkó ve véměnce kolikrát nebylo ani viděť a stařenka nestačila oken otvírať a pakla za pakló (tabáku) letěla do luftu a grécary do trafiky. To se vám ta moja stařenka za tu krátkó dobu naučila tak kázať, že by hned mohla iť na fleku ke kapocinkóm, hdyby nebyla ženskó, a čím dal, tém mě víc zbírala, byla ostřěši, ba skovala mě ai fajku. Nemoža toto už snýst, řekl sem si: „Počké, já na tebe vyzraju!“ bylo to tehdova, dyž mě vzala aji fajku. Zpomněl sem si, že mám novó fajku skovanó, co mě sen (syn) dal k svátko. Vzal sem si ju pod kabát a šil sem k ceři

vdané na štvrti v Soběchlebech, vyptal sem si od ní slanin a kósek chlebička, posvačil sem tam škvařenici, kus másla s chlebem dala mě pro stařenku ešče, zkázala všecky doma pozdravovať, abych přišil brzo pré zas. Cestó dom přeměšlel sem, jak se dostať kradó do včeléna; vtem sem uhlídl zeměžluč v trávniku, natrhal sem jí kystku (kytku) a s tó sem šil do včeléna pověsit ju tam usušit. Tam sem skoval taky zarovno svoje zásoby od cery. Nacpal zase fajku a báňal, jak bohaté žed. Pokóřa si, skoval sem fajku k tabáko a šil za stařenkó, vyřídít jí pozdrav od cery, že připravujó se na žňa, že, myslém, po neděli pré začnó síť rýž.“

„A co malí?“ optala se stařenka.

„Ti byli přeč hdesi.“

„Nechceš už večere?“ ptala se moja stařenka.

„Nemám ani chótky na nic, dala mě tam cera trochu škvařenice a jaksi sem ju ešče nestrávil.“

„Pudu do včeléna na luft, třeba že vytrávém lepší.“ Tam sem si nacpal do fajky, napřed snědl sem kósek chleba s máslem a potem sem si zapálek, ale nasésal sem pořáď skulinó, nende-li nehdo, aby mě nezahlidl, že kóřem; dyž sem si po chuti zakóřil, vypláchl sem si hubu, aby mě nebylo slyšet (cítit) kóřem, natrhal si fefrmincovýho lésti, a rozkóša žvékal sem ho, abych zápach z kóření přemohl, a šil sem dom. Doma se mě ptala stařenka, je-li mě lepší? Já, že néni, jak bych dostával „žraní“, tak mě to svéra v žalódku. Jářku, pudu si lehnót, navař mě trochu zeměžluče, třebas to „svérání“ pomine. Ale zeměžluč nepomohla, vzdéchal sem, jak bych chtěl umřét. Stařenka nahřevala obkladek za obkladem a teplé mě ho dávala na břuch; jenem odešla do kuchyně, tož já milé obkladek shodil s břucha, začal mě moc hřít a ono bylo v lítě, tož mě

i bez obkladu bylo teplo. Už sem byl ospalé, ale spíš usnót než stařenka sem nechtěl, protože by podlevala chrápání poznala, že su zdravé, že mě nic není. Proto, dyž se z kuchyně vrátila, hned sem ju pobízel, aby šla spát, že su taky ospalé, že vyspja se bude mě snad dobře. Dlóho mě ta její modlitba před spaním trvala, ale přece sem se dočkal, až řekla amen. Na štěstí stařenka měla dobré spánek a brzo usnula, a tož i já sem se už nerozměšlal, zamžla oči, usnul sem v raně. V noci mě myšlenka na moju nemoc nedala spát, občas sem se probózel a to potem dycky sem se převaloval s boka na bok a vzdéchal, kdyby stařenka náhodó sa probudila, aby slyšela, jak trpém.

Ráno sem se spíš probudil než stařenka a kvílkama postenával, jak by bolestó. Stařenka mě za kvílku ucítila a hned byl véslech, je-li mě už lepší, já že ne, že pořád mám svérání.

„Tož nač bys měl chuť?“ optala se mě stařenka.

Já sem kvilku (chvilku) přeměšlel a povídám potem: „Na trošku slivovice tak, to bych měl chuť.“ Zpoměl sem si, že k snídaňó budu měť kósek slanin a že slivovica na masný je dobrá, třebas dyž se i předem vypije.“

Továrník Stavěl se už nemohl smíchy udržet a skočil mu do řeči: „Jste vy podšívka, Zapletale, tak tu svoju stařenku, jak se říkává, tahat za nos!“

„A jak sem měl tu fajku dostat od ní a povolení kóřit? Řekněte mně!“

„A poslala vám pro ni?“ otázal se se smíchem P. Vělim.

„To se ví, a ešče do hapatyky, hde majó nélepsi. Jenem sem ju vypil, vzal sem deku a staré kožuch a už sem se bral do zahrady na čerstvé vzduch, vlastně na slaniny — posnídat a zakóřit si. Tak, myslém, za

pů hodiny zahlídnou skulinou stařenku, jak otvírá dvířka od zahrady, bác fajkó do kří (křoví) a honem sem ztrčil kósek chleba do huby, abych aspoň trochu zápach po kóru zahnal (fefrmincovýho léstí sem neměl na blézku) a čekal sem na stařenku. Když přišla a uviděla bolestné můj obličé, tož sama začala: „Tož ti není lepší?“

„Není,“ s námahou jakoby sem ji odpověděl.

„Tož to mosém už poslat pro doktora.“

„Já sem se na oko bránil. Dyť není snad tak zle?“

„A což mám čekat, až začneš umírat?“ vážně mně na to řekla.

„Tož, dyž už chceš poslat, tož pošli pro toho staršího pana doktora Ondrócha.“

„No nechť,“ pověděla jen a odešla.

„Proč jste chtěl právě pana doktora Ondrócha?“ otázal se továrník.

„Ja proto, že je kuřákem a rozumí špáso. — Neuplynula ani hodina a vizu, jak pan doktor se senem (synem), keré ho vedl ke včelému, se bléžijó. Včil sem nevěděl, mám-li bolestó vzdéchat alebo se smít, ale napadlo mě, že doktora neošidím, tož rači (raději) s pravdó ven.“

Pan doktor viza (vida) mě, jak se směju, rozesmál se taky a řekl: „Toto je mně veselý pacient!“

„A co by nebyl, pane doktore, dyž mu nic není.“

„A tož, co mě voláte, dyž vám nic není, vy starý šprýmaři.“

„Já sem vás nevolal, ale moja stařenka, já sem se temu bránil, aby vás volali. Včilka vám to vyložím, jak to bylo, a uvizete, že mě potem neco předepšete; taková medecínu, jakó ste, myslém, ešče nepředpisoval.“

„A to jsem vskutku zvědav,“ odvětil lékař.

Tož sem mu to vyložil, jak mě stařenka vzala fajku

a co sem já podnikl, abych fajku dostal zas a směl po chuti kóřit. Pan dochtor se temu smíl a povida mě, stávaja s lavky, na které vy včil sedíte:

„Však to spravíme, Zapletale, že zas budete vesele kouřit.“

Já sem mu už napřed poděkoval: „Pán Bůh vám to zaplať, pane dochtore!“ Netrvalo ani půl hodiny a vizu, jak moja stařenka otvírá bránku od zahrádky. Bác, zas fajka letěla do kří, ale na fefrmincovi léstí nebylo už kdy, ba ani na chlíb. Co nevizu; stařenka nesla v jedné ruce moju fajku a v druhé několik paklé tabáko; přinda, povídá:

„Na kuř, pan dochtor ti to předešli, fajka už je nacpaná a tu máš ešte tabák, Františku.“

Slza mě polili, viza tu lásku moji Katrušky. Zapálil sem si a povídám: „Cétím, jak ta moja nemoc ze mě spadá a zdá se mě, Katruško, jak bech dostával aji hlad.“

„Šak pod' dom, máš tam ešte kafé od snídání.“ —
Tož sem šil. —

„A nedověděla se to vaše stařenka, jak jste ji ošidil?“ optal se P. Věším.

„To se ví, že dozvěděla, dyť se to rozneslo po celém městě, ba myslím, po celé rezervaci, jak sem byl nemocné.“

„A jak to?“ vyptával se opět P. Věším.

„No, víte, dochtor to nezamlčel a všeckém známém a na prvním místě toť panu továrníkovi za tepla to vyplkal, a mojí stařence to pověděla synova žena, moja snacha; syn, jak to mezi manželama bévá, jí to jako novinku vypravoval a ženská, jak víte, ta udržé tajemství jak sítka vodu; a už to bylo.“

„A co stařenka?“ vyzvídal P. Věším.

„Ta si počkala na pana dochtora a byl z teho hned

dotaz, jak v rakóském parlamentě. Jenže pan dochtor ji to důkladně vysvětlil. Pověděl ji, že může byť ráda, že to tak dopadlo, že bych byl jisto jistě onemocněl, dyby mě kóření načisto vzala a zakázala.“

„Tož nyní se máte dobře, mistře?“ (Bývalť Zapletal mnoho let mistrem v naší továrně.)

„Ba, mám, jen děkovat možu Pánu Bohu, že mě dal tak pěkný život na stary leta, nehandloval bych s žádném boháčem.“

„Ani se mnou?“ otázal se továrník Stavěl.

Stařeček chvílku se rozmýšlel a potom odpověděl: „Ani s vama ne.“ A usmál se na továrníka.

Továrník jen přikývl vážně hlavou. Podávaje ruku stařečkovi, pravil: „Budte tady s Pánem Bohem, pěkně jsme si poseděli a porozprávěli.“

Cestou ze zahrady otázal se P. Vělim továrníka: „Prosím vás, jak to nyní dělá s tím kouřením; kouří stařence ve světnici?“

„Nekouří; stařenka má trochu zádech, tedy kouře nesnese. V létě kouří venku ve včelíně a v zimě, to už ta mladá snacha jeho tak zařídila, večer přijde stařeček k nim do kuchyně a tam se synem si pokouří, co zatím snacha s dětmi zajde na besedu ke stařence.“

Starý Zapletal má svoji stařenku velmi rád, myslím, raději než ji měl za mlada. Jednou, když byla řeč o kouření, řekl mu tovární mistr Srnec, staříčkův vrstevník: „U tebe je napřed fajka, potom včely a stařenka.“ Tehdy se stařeček Zapletal velmi energicky a opravdově proti tomu ohradil řka: „Tak to není, napřed je stařenka a jinší a potom teprov fajka!“

Za řeči přešli zahradu a u bránky teprve rozhlédl se P. Vělim po zahradě a všiml si, jak pečlivě je obdělána.

„Kdo tu v zahradě pracuje?“ optal se P. Věším továrníka.

„Hlavním zahradníkem jest mladá Zapletalová a stařeček s mladým Zapletaem jsou jejími pomocníky. Zvláště mladý, když přijde z továrny a posvačí, rád na čerstvém vzduchu pracuje.“

„A kde se tomu naučila?“ vyzvídá P. Věším.

„Uslyšíte příležitostně, jak máme školství u nás zařízeno, že i naše ženská mládež musí se ve všem odborně vzdělat, čeho pro život bude potřebovat, tedy i v zahradnictví, ve vedení domácnosti, šití prádla, zvláště v látání, praní atd.“

P. Věším projevil jen podiv.

Vešli do dvorka, ve kterém mladá Zapletalová sy-pala drůbeži, slepicím, husám a kachnám. Teď teprve všiml si jí P. Věším pozorněji. Měla šátek na hlavě uvázaný na babku, čímž její pěkná tvář orámována zdála se kulatější a sličnější. Usmívajíc se na ně, ukazovala své pěkné zdravé zuby.

„Vy se máte dobře, Zapletalová,“ dí továrník, „když jste tak veselá.“

„Pane továrníku, když jsou děti zdravý a v domě svatý pokoj a to u nás jest obojí, může se člověk smát.“

„To jest svatá pravda,“ dí na to továrník.

„A to jest váš nejmladší?“

„Ano, Cyrilek je mu. Cyrilku, jdi, dej velebnému pánu a panu továrníkovi pac.“

Kluk s prstem v ústech prohlížel si velebného pána a na nové pobídnutí napřáhl ruku a s místa se nehnuv dal P. Věšimovi, který k němu přistoupil, a rovněž továrníku Stavělovi pac.

„Kolik je mu let?“ otázal se P. Věším.

„Před osmi měsíci měl rok.“

„To jest velký a na maminku podobný,“ což mamince lichotilo, zvlášť když P. Vělim dodal: „A nebojí se!“

„To jest náš všech miláček, obzvlášť stařečků, ten by mu modré s nebe snesli.“

„Máte to u vás pěkné.“ Když je Zapletalova zvala, aby šli do světnice, řekli: „My jsme u vás již byli, než jsme šli za stařečkem do včelína. Zahradu máte v nejlepším pořádku a to prý vy vedete.“

„Těší mě hospodářství, vždyť jsem z něho,“ řekla mladá Zapletalová.

„Tak tu buďte s Pánem Bohem,“ loučili se se Zapletalovou. „Ještě chci velebnému pánovi ukázat kousek Rájnic,“ dodal továrník.

„Tož chodte s Pánem Bohem,“ rozloučila se Zapletalová.

Když vyšli na ulici, pravil továrník: „Toto jest první blok domků, ale zastavěn jest jen se tří stran; řada domků naproti jest jen po jedné straně vystavěná, zahrady její přiléhají k městským zahradám. Celkem má tolik domků, jak ostatní tři bloky jednotlivě, totiž po 80. Tedy až budou úplně zastavěny, bude tu stát 320 domků. Kromě toho mají naši dělníci domky po městě a dědinách naší rezervace roztroušeny.

P. Vělim naslouchal výkladu továrníkovu jen jedním uchem, v mysli obíral se více tím, co viděl a slyšel u Zapletalů. Proto, když se továrník na chvílku odmlčel, otázal se ho: „A to jsou ve všech rodinách tak živi, jak u Zapletalů?“

Továrník Stavěl, poznávaje z otázky P. Vělíma, že ho rozdělení dělnické čtvrti asi málo nebo nic nezajímá, přizpůsobil se chodu myšlenek P. Vělíma a na jeho otázku odpověděl: „Tak jak u Zapletalů to není všude, ještě máme několik rodin, kde se podobně žije jak u Zapletalů, spokojeně a šťastně, ale s nějakou

obměnou. Zapletal na příklad svou veselou letorou ovládá celou rodinu, všechny její členy. Co chce, všeho dosáhne způsobem, abych tak řekl, legračním; sám nábožensky jest vzorně živ a povinnosti církví sv. mu uložené koná dopodrobna a od jiných to též žádá. Rozkazy jeho nejsou nikdy strohé, nýbrž jakby žertem pronášené, stejně tak musí-li někoho pokárati. Právě ta jeho veselost dodává tepla a světla celému životu v jeho rodině. Všichni ho mají rádi od toho dětského drobjasku až do stařenky. Snacha jeho lne k němu více než k vlastní matce a vymýšlí, čím by se mu zavděčila. Třebas onu fajku, o které vyprávěl, že mu ji syn na svátek daroval, koupila ona. Stařeček se to dověděl a fajku měl schovanou jako klenot, až když bylo potřebí, teprve ji vybalil a z ní si zakouřil. On svojí snaše jinak neřekne než Bětuško a za těch deset let, co jest u nich, neřekl jí nepříjemného slova. Tak jak starý Zapletal řídí téměř nepozorovaně svou veselou letorou rodinu, tak zase u Chovanců jest to stařenka Chovancová, která, jak se o ní říká, nikoho nezarmoutí a všechno veselím osvěžuje, i nejtěžší a nejnepříjemnější práci. Stařeček její, jak o něm říká-vají v Rájnicích, chodí za ní jak ministrant a každý její pokyn vyplní a jen se usmívá. Ostatní členové rodiny též. A k cizím jest též taková. Třebas žebráka žádného nenechá bez almužny odejít, i když zpozoruje, že jí nezaslouží, ale poví mu to žertem tak pěkně, že má-li jenom trošku studu v těle, tož se polepší. Přišel staré Chovancové pod okno žebrák mladý a zdravý, jako hora. Stařenka vyšla s almužnou ven a vidouc, že má kabát odřený a roztrhaný a kalhoty též, povídá: „To ste se těžko napracoval, máte od práce kabát a gatě celý roztrhaný, a jak ste, chudáčku, udřené, vidět to na vás jenom dyž se člověk poděvá.“

Žebrák cosi zabručel a hybaj pryč a nezastavil se, až na druhém konci ulice. Šel právě podle soused Škrabal, který slyšel, jak stařenka Chovancová nadělila žebráka Honzu (tak se mu říkalo), zastavil se v hospodě a do večera věděly to celé Rájnice.

I po vesnicích není o veselé a spokojené lidi zle, těch jest v každé dědině několik, a ti ostatní nevinného veselí nepokazí. Však se s několika seznámíte. Všeobecně lze říci, že na Hané jsou mužští náchylnější k veselí než ženské, zvláště matky, hlavy rodiny. Žena zastupuje vážný živel v domácnosti a dbá přísně, aby se zachovával pořádek, zvláště aby se povinnosti k Bohu plnily. Hanácká matka a hospodyně jest fundamentem, abych tak řekl, křesťanské rodiny a domácnosti.“

„Jsou též nepořádné rodiny ve vaší dělnické kolonii?“ otázal se P. Vělim.

„Ovšem, takový pořádek, čistota v domku a tak pěkný život v rodině jako u Zapletalů, Chovanců a ještě v jiných rodinách, není všude, ba jsou rodiny, ve kterých se manželé spolu dosti často pohádají a kyselosti nadělají sobě i jiným, ale po nějaké době se zase smíří a zavládne pokoj a mír v domácnosti. Že by některá rodina vedla život nekřesťanský, toho u nás není a ani by se netrpělo. Muž by byl z práce propuštěn a rodina by se z domku musela vystěhovat.“

„A kdyby nastaly sváry v rodině proto, že muž dost nevydělá, že by nastala v takové rodině bída?“ namítl P. Vělim.

„Neznáte ovšem ještě celého našeho zařízení,“ dal v odvěť továrník Stavěl. „Hned vám to zkrátka vysvětlím. Cestou jsem vám vyprávěl, že dělnictvo v našem závodě mimo mistrů a učňů jest rozděleno dle mzdy na třídy. Nejnižší třída s nejnižší mzdou dostává

tolik, aby dělník se svou rodinou mohl býti slušně živ. Řekl jsem vám již též, že jsem koupil tehdy velkostatek, abych dělníkům zlepšil živobytí. Domky dělnické vidíte, které jsou postaveny na půdě, náležející k velkostatku; tím každý dělník má postaráno o byt za laciný peníz, totiž za úroky z ceny jednotlivých domků, to jest za úroky z 5000 až 8000 K. Počítáme-li 4%, které se dělníku čítají z nezaplaceného obnosu za domek závodem (továrnou), platil by 200—320 K ročně. Potom elektrické osvětlení, které jest zavedeno v každém domku, přijde mu mnohem laciněji, než kdyby svítil petrolejem, a sice proto, že jsem využil vodní síly, kterou mi poskytly dva rybníky, patřící k velkostatku, postaviv tam elektrárnu. Mléko dostávají dělníci též z velkostatku, a to téměř za poloviční cenu, jaká se platí v sousedním městě (mimo naší rezervace). Maso a uzeniny lze jim nakoupiti v našem družstevním závodě, který pracuje s nejmenší možnou režíí. Stejně máslo a sýry, velmi dobré jakosti, dostanou koupiti v naší mlékárně. Ze závodu (z továrny) dostávají dvakrát do roka látky na oděv, nejen pro sebe, ale též pro rodinu, za cenu výrobní. Plátno se nakupuje ve velkém a jiné potřeby též. Každý ženatý dělník má, jak jste viděl, u svého domku zahrádku, kde si může vypěstovat zeleniny na celý rok. Rovněž na dvorku lze mu chovati drůbež a v chlévku buď kozu anebo ušípané; krmivo pro ně dostane koupit u velkostatku. Z toho poznáte, že u našeho dělnictva o nějaké bídě nelze vlastně mluvit. Ba máme dělníky, kteří si za tu dobu, co pracují v závodě, ušetřili tolik, že dcery provdali na rolnické usedlosti a rovněž naopak, rolnické dcery přivdaly se na dělnické domky a nedaří se jim hůře než selkám; příklad máme na mladé Zapletalové, která jest ze selské usedlosti.“

Za výkladu továrníkova přešli dvě křižovatky ulic a ocitli se na konci hlavní ulice u hřiště. Tam odtud rozléhal se křik a výskot dětí, které v tu dobu skoro z povinnosti si tam hrály. Továrník Stavěl podíval se na hodinky a vida, že jest $3/4$ 5. hod., pravil: „Teď musíme spěchat domů, slíbil jsem mamince, že vás o páté hodině k ní přivedu.“

Zabočili nalevo, prošli ulicí rolnickou s rozlehlými budovami selských gruntů, a odtud nedlouhou ulicí vešli na náměstí, na němž stály většinou nové budovy, anebo aspoň novější, jen malá menšina měla starožitný, milý ráz. Prošli je rychle, bez výkladu továrníkova, a Tovární ulicí vrátili se domů.

„Zavedu vás k mamince,“ děl továrník.

„Račte dovolit, abych se převlekl,“ požádal P. Vělim.

„To jest pravda, oblečte se hned k večeri.“

P. Vělim vstoupil do svého pokoje a překvapeně pohlédl na továrníka, neboť zavazadla jeho byla rozdělána a věci z nich umístěny, kam patřily, jak z otevřených skříní bylo patrné.

Továrník se usmál a děl: „To moje žena tak uspořádala, abyste nemusel konat mužským tak nemilé práce.“

„To jest pozornost až dojemná,“ pochvaloval si P. Vělim.

„Reverende, já na chvilku odskočím do továrny, zajděte k mamince sám, ona vás jistě čeká; přes jedny dveře zaklepte, to jest obývací pokoj mamčin. Zatím s Bohem!“

VII.

P. Vělm oblekl si opět svůj slavnostní kabát, vzal čistý kolárek a bez průtahu odebral se ke staré paní. Jen zaklepal, hned se ozvalo pozvání: „Jen dále!“ Jakmile otevřel, hned vykročila mu v ústrety stará paní a zavedla si ho k pohovce a srdečně ho ještě jednou přivítala. Nabídla mu chléb s máslem a plást medu, na nějž se srdce smálo; běloučká voščina s buňkami zabršlenými svědčila o tom, že dárce poslal prvotřídní včelí výrobek. P. Vělm, který již dávno nejedl medu v takové formě, s chutí sáhl po krajíčku chleba s máslem, aby ochutnal jemu již téměř neznámé lahůdky, medu v plástě. Ač pochutnával si na tak znamenité lahůdce, přece více ho poutala osobnost staré paní. Jak už dříve mu pověděl její syn, bylo jí přes 62 let. Na ta leta vypadala stará paní ve tváři mnohem mlaději, jen vlasy už hodně prošedivělé jaksi korigovaly ruměnnost a hladkost tváře, hlásající, že už přeletělo více let přes nás, než se odráží na celkem svěží tváři. Též si všiml velké podoby matky se synem, ovšem s odchylkami mužům přirozenými.

„Tak, kde jste se byli podívat?“ navazovala stará paní nit hovoru. Když P. Vělm si ukrojil z medu mu s takovou upřímností nabízeného, dal v odvěť usmívaje se: „Prohlédli jsme si nejprve továrnu.“

„A jak se vám líbil náš závod, či co se vám nejvíc líbilo?“ otázala se stará paní.

„Přímo nadšen jsem byl čistotou v továrně a znamenitou ventilací,“ děl P. Vělm. „A též, co mne velmi mile překvapilo,“ pravil P. Vělm, „byla veselost a přívětivost, jaká se jevila na tvářích téměř všech dělníků, když nás uviděli. Soudím z toho, že mají svého šéfa upřímně rádi.“

Úsměv, který rozprostřel se po tváři staré paní, jasně hlásal, jak ji těší chvála jejího syna. Proto s radostí přitakala úsudku P. Vělíma a na vysvětlenou pronesla:

„Co se čistoty v továrně a ventilace týče, na to se u nás velmi pečlivě dbá, protože to též patří k ustanovením zdravotním, o kterých uslyšíte do všech podrobností; náš pan vrchní lékař podjal se úkolu zdraví všech obyvatel naší rezervace chrániti a podporovati vším způsobem, aby nebylo třeba léků; či předejítí nemocem tím, že zdraví se upevňuje, aby člověk ne onemocněl tak snadno, zvláště na tuberkulosu má namířeno a s radostí to všichni u nás uznáváme, že se mu to již z velké části podařilo, či že nyní ani dvacátý díl není už tuberkulosou nemocen, přirovnáme-li počet tuberkulosou nemocných, totiž jak se jevil, než zaveden byl nynější zdravotní systém a řád. To všechno na vlastní oči uvidíte a na vlastní uši uslyšíte za několik dní. Ventilace,“ pokračovala stará paní, „jest jeden z prostředků uchovati zdraví lidské, vždyť čistý vzduch jest jedna z nejdůležitějších podmínek úplného zdraví člověka. To vás snad bude zajímat,“ připojila k svému výkladu stará paní, „že syn sjezdil téměř půl Evropy, aby zhlédl nejlépe zařízené ventilace, a co našel nejlepšího, to ještě zdokonalil a doma zavedl.“

Co se týče veselosti našeho dělnictva a příchylnosti k mému synovi, souvisí s tím, že naši dělníci pracují nejen pro továrníka, ale též pro sebe, jsouce účastni na čistém zisku a potom že práci rozumějí a ji dokonale ovládají, proto též rádi pracují. Že mého syna si váží a ho milují, netřeba se tomu divit. Vždyť se o ně stará snad více než otec o své dívky.“

„To máte, milostpaní, pravdu, už z toho, co jsem dnes viděl a slyšel, lze souditi na neobyčejnou a mimo-

řádnou pečlivost a starostlivost pana továrníka o své dělníky nejen v továrně, ale též doma, jak jsem se přesvědčil v dělnické čtvrti," děl P. Věším.

„A u koho jste byli?“ dychtivě se otázala stará paní.

„U Zapletalů," odpověděl P. Věším.

Stará paní usmívajíc se otázala: „A byli doma?“

„Všichni, jen mladý Zapletal ještě nepřišel z továrny, pokud jsme tam byli," odpověděl P. Věším.

„Jistě vám vyprávěl nějakou šelmovinu, kterou provedl," dělá stará paní, stále se ještě usmívajíc, „a která to byla?“

„Tu o fajce, jak mu ji jeho stařenka vzala a uzamkla, a potom, když se stařeček roznemohl, na radu lékařovu sama ji přinesla," ochotně, s úsměvem vykládal P. Věším.

„A což jich vyvedl více?“ ptal se reverend.

„Kdyby jich všechny popsal," pravila stará paní, „to by bylo kolik a dost tlustých knih; vždyť on myslí na samu šelmovinu. A zvláštní při tom jest, že ho mají všichni rádi, zvláště jeho snacha, ta má jen „stařečka, stařečku sem, stařečku tam“, všechno mu snese, o čem se zmíní, a její děti div stařečkovi šosy neutrhnou, stále se mu na ně věší.“ Trochu se zamyslela a potom pravila: „Však má proč — si ho tak vážit.“

„Jak to?“ zvědavě se otázal reverend.

„Víte, před deseti nebo jedenácti lety, tehdy mladý Zapletal se zadíval do modrých očí Bětušky Kosalíkové a ona do hnědých očí Josefa Zapletala. Což to by nebylo nic divného, vždyť byli oba mladí a pěkní lidé a svobodní a léta též přiměřená; on 25 a měsíc a ona 21 bez měsíce; potom oba byli náboženství katolického a jazyka hanáckého; to vše bylo v pořádku. Ale jeden puntík, čili bod nebyl v pořádku: totiž matka Bětuščina byla jiného mínění; všechny ty shora vypočítané body

neznamenalaly pro ni mnoho, hlavní bod, kolem kterého se u ní všechno točilo, byly peníze. Její Běta dostane věna 15 tisíc a krávu a kdoví co ještě, a Zapletalů Josef má jen chalupu se zahrádkou a kdo ví, kolik z toho musí splatit! S patnácti tisíci její dcera se může přivdat i na menší grunt anebo aspoň na každou i největší čtvrť! Když se Kosalička dověděla, že Josef Zapletal chce požádat o ruku Bětuščinu, tehdy Bětce toto své mínění řekla a zakázala jí s takovým chudšasem se stýkat. Ovšem snadno se zakáže, ale srdce jest nejneposlušnější úd těla; čím se mu více zakazuje, tím jest zatvrzelejší a neústupnější, tím zarytěji na svém setrvává. Takové též bylo srdce Bětušchino, ono bilo jen pro Josífka. — Bětuška byla křesťansky vychované děvče, a to dobře vychované, které vědělo, že požehnání matčino staví domy, a neposlechnouti matky, že by to byl hřích. Ale zase si namítala, že to přece není nic zlého, že má ráda Josífka a že si ho chce vzíti. Co nyní počít? Rozbřesklo se jí rázem v hlavě, vždyť bývala dobrou žačkou a velebný pán ji míval rád. Umínila si, že v neděli po požehnání zajde na faru, vypoví velebnému pánu svůj žal a poprosí ho o radu. —

Že Josef Zapletal se dověděl, jaká pohroma čeká jejich lásku, rozumí se samo sebou. I kdyby mu to nebyla Bětuška vzkázala po jeho sestře Mařence, která byla v Soběchleběch u tety za schovanku, byl by se to dověděl od staré Zdráhalky, již si Kosalíková postěžovala, jakého si ženicha našla její dcera Běta.

Zdráhalka, jak u Zapletalů vyprávěla, měla práci v Rájnicích a při té příležitosti se zastavila u nich a všechno, ba ještě více jim pověděla, co Kosalička dceři Bětušce o jejich synovi řekla. Stará Zapletalová se proto na Kosalíkovou velice dohněvala; Josef se rmoutil, a starý Zapletal se jen šibalsky usmíval.

A jak by se nebylo nic stalo, otázal se Zdráhalky, která též dohazovala ženichy a nevěsty: „A máte už nějakého ženicha pro Bětušku?“

Zdráhalka se na chvíli zamyslí a potom dlouze pronesla: „V Soběchleběch nemám; tam jest svobodný synek, který dostane čtvrt, jen bratr Bětuščin, Frantík, ale v jiné obci se najde; hned v neděli se podívám do Zlámanky a do Stardolů.“

„Víte co, Zdráhalko, přinděte v nedělu k nám, já vím o ženichovi, kerý má víc jak za čtvrt, a o nevěstě pro Frantíka, kerá dostane kromě 15 tisíc ešče aspoň tři míry pola, krávu a ledajakýho nářadí, co bude potřebovat.“

„Ale děte,“ divila se Zdráhalka, a hde je taková nevěsta?“

„To vám řeknu v nedělu, až se přesvěčím, bude-li Frantíka chtět. A ešče vám slibuju, že nebudu od vás nic žádat; a s tím ženichem je to též tak. Víte, Zdráhalko, ona ta nevěsta se mohla dostat i na grunt, ale jí se hoch s gruntem nelébil, možná že Frantík Kosalíkuv se jí bude lepší lébit.“

„Což Frantík,“ hned začala vychvalovat Zdráhalka, „jest chlapec jak „leluja“ a hodné, děvčata se na něho samy smějó. A neděláte si ze mne kočičáka?“ optala se jedním dechem Zdráhalka.

„Což jsem už nekemu selhal?“ bránil se mistr Zapletal.

„Ale taková nevěstu a takovýho ženicha,“ namítala Zdráhalka, „že bych já neznala?“

„Vizete, že néste vševědoucí,“ dráždil ji mistr Zapletal.

„Tož mi řekněte aspoň dědinu, hde só ti dva,“ žebrónila Zdráhalka.

„Dočkej času, jako husa klasu, jak se říkává, a všecko

se dovíte, ba ještě víc," řekl mistr Zapletal a odešel do své zahrádky.

Zdráhalka div nezapomněla dát s Pánem Bohem, až skoro za dveřmi to pronesla a utíkala zas do Soběchleb ke staré Kosalíkové. A té vypověděla všechno, co jí mistr Zapletal svěřil. — Kosalíková, když uslyšela o věně nevěstině a o přídavicích k němu, nedala Zdráhalkce ani domluvit a vpadla jí do řeči: „A hde je taková nevěsta?“

„To je to právě, co mi mistr Zapletal nechtěl říci, abych prý počkala do neděle a potom se to dovím. A také mi pravil, že se mohla dostat na grunt, ale synek s gruntem prý se jí nelíbil. A o ženichu povídal, že má víc než zač stojí čtvrt.“

Kosalíčka poslouchala celá vyjevená s rukama polo-zdviženýma a ústy otevřenými; když Zdráhalka skončila, prohodila s obavou: „A nepřebere nám ji (myslila nejvíc na nevěstu pro syna) někdo?“

Zdráhalka jala se ji chlácholit: „No, tak náhle to snad nepůjde; starý Zapletal nebyl by to až na neděli odkládal, kdyby bylo už s jiné strany před dojednáním.

A neudělal to snad naschvál, aby se zatím s jiným dohodli, a až v neděli přijdete, řekne vám, že už je ruka v rukávě, ale s jiným.“

To zarazilo i Zdráhalku, takže se na okamžik zamlčela, ale potom řekla, víc jako pro sebe. „To mi snad přece neudělá, ale dráždit ho nesmíte, totiž mistra Zapletala; on je přece váženou osobou; třeba náš pan farář nemá nad něho a továrník Stavěl rovněž.“

Kosalíčka teď dostala strach ze Zapletala, vyrostl před ní za tu chvíli o dvě hlavy, a řekla: „Snad jste nepověděla u Zapletalů, že jsem jejich Josefa naznala chudásem?“

Zdráhalka se bránila: „To víte, že jsem to plnou

hubou všechno nevyprávěla (ač hodně přisolila), nic se nebojte, dobré to bude všechno!“ Už se stmívalo, když Zdráhalka s pořádným uzlem odcházela od Kosalíků.

Mistr Zapletal chodě po zahradě přemýšlel, jak to nastrojít, aby Kosalíková dětem nepřekážela a nečinila je nešťastnými. — Jakmile to skombinoval, šel za svojí ženou Katrušou (Kateřinou), která byla v kuchyni a připravovala večeři. Nejprve nechtěla žena jeho o Kosalíkové už ani slyšet. „Taková lakomkyně, za mamon by vlastní dítě prodala,“ řekla rozhorleně. Když však jí vše vyložil, že se jedná o jejich děti, kterým přece štěstí kazit nebude; je pravda, Kosalíková je skrblec, ale vždyť tu si Josef brát nebude, tu by ani on nechtěl, i kdyby měla dva grunty, třebas už je starý.“

„Ty už jinačí nebudeš,“ řekla mu na to Katruša, „i o nejvážnější věci nepromluvíš vážně.“

„A není to pravda? Vždyť náš Josef staré Kosalíčky si brat nebude, nýbrž její Bětušku, a tu přece znáš, je pěkná, poslušná, pobožná, poctivá.“

„Ale prosím tě, mluv už trochu vážně,“ vskočila mu do řeči Katruša, „přece víš, že ji znám, vždyť chodívala skoro každou neděli s naší Mařenkou k nám.“

„Ještě řekni, že za tebou, anebo dokonce za mnou.“

„Prosím tě, už nemluv!“ zarazila mu řeč, ale hned se ho bez přerušení otázala: „A která je to děvčica, co ji chceš namlouvat Frantíkovi Kosalíkovému?“

„Já že chci namlouvat někoho někomu? Ti už se dávno domluvili. Vždyť ji znáš od narození a velice dobře.“

„Zas už koleduješ, než abys to hned zkrátka řekl.“

„No tož ti to zkrátka povím: Naše Mařka!“

„Tak, a nic mi neřekla,“ trochu uražená prohodila Zapletalová.

„To se ví, nic ti neřekla, ale chtěla říci; mně taky nic

neřekla, ale já jsem jí to, a všem čtyřem na nose viděl, ale hlavně z očí vyčetl, a tož co měli dělat, když poznali, že to s nosů zapomněli utřít a s očí smazat, a potom, když jsem na ně udeřil, tož se přiznali. — A což nejsou hodni všeci čtyři a nehodí se k sobě?“ otázal se Zapletal a pomlčel hledě na svou Katrušu.

„No, jsou,“ přisvědčila Katruša, „ale přece se mně mohli aspoň zmínit.“

„Mohli, ale přišlo to všecko tak náhle, že se ještě včil nevzpamatovali; vždyť si mysli, že tak až za rok bude svatba či svatby.“

„A tož co chceš dělat, abys staré Kosalíčce napravil hlavu?“

„Což, o napravení, to by nebylo tak obtížné, ale ona musí Pánu Bohu poděkovat, že se jí takové štěstí trefilo. Přemýšlel jsem o tom, jak to narafořit, aby Kosalíčka skoro slavnostně doznamenala, že jest to pro ni velkým štěstím, že její Frantík dostane naši Mařku a že Bětuška její vdá se za našeho Josefa? — A naše děti skutečně jsou velikou trefou pro ty, kdo je dostanou. Že Mařka, či jak my říkáme Maruška, má 15 tisíc uložených na spořitelní knížku, to přece víš dobře.“

„To vím,“ děla Zapletalová.

„A s mojí sestrou, která ji má za schovanku už šest let, též jsme to ujednali, že bude-li se Maruška naše od ní (s její čtvrtě) na hospodářství v Soběchleších vdávat, že jí dá nejméně na tři míry pole, potom krávu a různé hospodářské nářadí, ona tím nikoho neošidí, vždyť jí nejmladší syn před třemi lety umřel, a starší syn jest ženatý v Starodole na gruntě.“

„No, je to tak, jak povídáš,“ přisvědčovala Zapletalová, „ale jak to navlečeš, aby Kosalíčka s radostí svým dětem dala svolení, aby si vzaly naše děti?“ zvědavě již otázala se Zapletalová.

„Myslil jsem si, že požádám nejprve paní matku našeho pana šéfa (totiž jako mě, dodala stará paní), ale má to háček v tom, že většina toužících pod čepec a pod pantofel nebydlí zde v Rájnicích, nýbrž v Soběchlebských, proto přeložil jsem celé dílo spřádání a svažování do Soběchleb na faru, kde budou též svatby, protože tam bydlí obě nevěsty. Zítra ve čtvrtek, jakmile přijdu z práce z továrny, zaskočím k panu faráři soběchlebskému a domluví se s ním a v sobotu zařídím ostatní.“

Den na to ve čtvrtek vypadal Zapletal jinak než jindy, chvílemi se šelmovsky usmíval, chvílemi byl zamyšlen, že to bylo i spoludělníkům nápadno a šeptem se navzájem tázali, co zase za čertovinu má mistr za lubem. Ale Zapletal nikomu ani půl slova nepověděl, ba ani v poledne nepřidružil se na cestě k obědu k nikomu, což nebývalo jeho zvykem.

Sotva však uhodila pátá hodina odpoledne, zmizel z továrny a pospíchal domů; jen posvačil, oblekl si lepší kabát, dal svojí Katruši s Bohem a pustil se po polní cestě k Soběchlebům.

Větrík, který vanul od severovýchodu, byl svěží a ochlazoval tvář Zapletalovu, která spěchem byla rozehráta; vždyť cestu, na kterou potřeboval jindy půl hodiny, urazil za čtvrt hodiny a dvě anebo tři minuty. Šel úmyslně po polní cestě, protože vedla podle pokusného pole, na kterém pravidelně pan farář soběchlebský pracoval. I dnes tam kmitala se jeho vysoká postava, hned se sklánějíc, hned zase narovnávacíc.

Mistr Zapletal, jakmile se přiblížil na doslech k panu faráři, pozdravil: „Pomož Pán Bůh!“

Pan farář se narovnal a odvětil: „Dej to Pán Bůh!“ Poznáváje mistra Zapletala, jal se diviti: „Co vy tak brzy a ve čtvrtek, v pracovní den, přicházíte k nám?“

„Přináším něco, velebný pane, co má naspěch, jako včely, když se vyrojí; a je to křehké jako vajíčko se slabou skořápkou.“

„No, no, to zase bude něco zapletalovského,“ smál se pan farář, až mu oči smíchem jiskřily. Znal Zapletalův humor a sám nebyl od toho přispěti k povedenému nějakému žertu.

„Je a není to zapletalovské. Počkejte, velebný pane, až vám to vyložím. Jsem zvědav, co na to řeknete. Proto jdu k vám.“

I jal se mu vše vykládat napodobuje starou Kosaličku, její pohyby a řeč. Pan farář sledoval vážně a pozorně Zapletalův výklad, při tom však chvilkami celou tváří, jak široká a dlouhá, se smál Zapletalovi, byl totiž, jak o něm jeho sestra říkala, smíšek, či Pán Bůh mu dal tu šťastnou povahu, že se rád smál se smějícími se. Po té stránce se hodili se Zapletalem k sobě.

Když mu Zapletal celou událost podrobně vylíčil, otázal se pan farář zvědavě: „A jak to chcete narafičit, aby vaše děti se sebraly s dětma Kosalíkové a Kosalička aby radostí plakala nad tím a těmi radostnými slzami smyla pohanu vašemu Josefovi a tím také vám učiněnou?“

„Tož tak si myslím, a proto jsem k vám, velebný pane, přišel, že to všechno přeložíme na faru; ovšem s vaším dovolením.“

„No, dobře, Zapletale, ale velikou úlohu mi při tom nedávejte, já nemám kdy se učit při tolika práci.“

„Však ne; počkejte, hned uslyšíte, co bude vaší úlohou. Ale musíme to vzít s konca (ze začátku). Tož v neděli po požehnání sejdou se všichni, kterých bude při tom potřeba u vás na faře v pokoji vedle kanceláře a též v kanceláři. A sice já pozvu Stavělovy, milostpaní matku a pana šéfa, potom ty dva nastávající párky,

a vy, velebný pane, pozvete Kosalíkovou a Zdráhalku, dohazovačku, ostatně tu pozveme třebas oba.“

„To není těžká úloha, Zapletale, kterou mi dáváte.“

„No tak vidíte, velebný pane, ale to není ještě celá úloha; však uslyšíte, co na vás ještě připadne.“

„V neděli pak přijede pan továrník Štavěl se svou maminkou, jak občas jezdívají, do Soběchleb na požehnání, a ostatní všichni, jak se samo sebou rozumí, půjdou také na požehnání. Hned po požehnání půjdeme všichni na faru, toť se rozumí, že ne najednou, nýbrž nejlépe po dvou, a sice: Pan továrník s maminkou, potom já, a budete-li, velebný pane, hotov se službami božími, tož spolu, pak děvčata Bětuška s Maruškou a dále chlapci Josef s Frantíkem, a na konec — ale ty bychom měli trochu zdržet v kostele, aby nás neviděli — Kosalíková se Zdráhalkou.“

„Což, zdržet je, to není nesnadná věc,“ děl velebný pán, „tuto neděli totiž má bratrstvo sv. Michala po požehnání krátkou pobožnost a ony obě jsou v bratrstvu, já je pozvu až po pobožnosti bratrstva aby přišly na faru.“

„To se velice dobře hodí,“ přichvaloval si mistr Zapletal. „My všichni půjdeme do pokoje vedle kanceláře, a vy, velebný pane, počkáte v kanceláři na Kosalíkovou a Zdráhalku. Promluvíte s Kosalíkovou o svatbách jejích dětí a můžete jí třeba si domluvit, že mamon není nejdůležitější věcí při štěstí v rodině, a já budu poslouchat a ve vhodné chvíli vstoupím do kanceláře a promluví se Zdráhalkou, že slíbeného ženicha a slíbenou nevěstu jsem přivedl a že se na ně mohou podívat. Potom, velebný pane, zavedete obě do pokoje, kde budou všichni shromážděni. To budou oči, až Kosalíková uvidí starou paní továrníkovou a pana šéfa!“

„To je všechno pěkné, Zapletale, jak mi to vyklá-

dáte, ale povědět to šikovně Kosaličce, to není snadná věc," pravil pan farář a škrabal se za uchem.

„Ale, velebný pane, vám, který tak pěkně kážete, že by to bylo těžkou věcí staré Kosaličce říci několik vhodných, důkladných slov?“

„Ano, to je právě nesnadné, málo slovy povědět mnoho; přece nebudu staré Kosalíkové kázat půl hodiny a paní továrníkovou nechám čekat celou tu dobu; ostatně jest dnes čtvrtek, tož do neděle si něco sestavím," utěšoval se sám.

„To se ví, já už slyším, jak pěkně řečňujete a jak Kosalička při tom pláče," děl Zapletal.

„Nyní půjdu domů," pravil pan farář, „slíbil jsem sestře, že přijdu dnes dříve domů; hodlá totiž navštívit svou známou, a než odejde, chce mi dáti večeři.“

„Já vás doprovodím, velebný pane, do vesnice, zajdu k sestře a umluvím s ní, co přidá k věnu svojí schovance, naší Mařence, a potom se podívám na svou dceru a vyzvím, co říkají děti naše i Kosalíkovy prohlášení Kosalíkové o našem Josefovi.“

„Času jest dost, teprve půl sedmé a nyní jest světlo téměř do devíti hodin," pravil pan farář, rozhlédl se po okolí a dodal: „Zítra bude pěkně, kopce se zdají, že jsou dvakrát tak daleko, jak obyčejně, a k tomu poufukuje severák, po tom letos nepršívá.“

Kráčeli rázným krokem a pan farář byl stále asi o čtvrt kroku napřed.

„Nepospíchejte tak, máte delší nohy a kratší věk než já," stěžoval si žertovně Zapletal.

„No, není to tak hrozné. Oč pak jsem větší než vy?“ Při tom se napřímil, že dosti vysokou postavu Zapletalovu převýšil téměř o půl hlavy; „o nějaký pohlavěk," pravil.

„Ano, ale kdyby po tom pohlavku uletěla ta část

hlavy, o kterou jste vyšší, uletělo by půl hlavy," dodal Zapletal.

Panu faráři Zlámalovi rozlil se úsměv po zdravé, čerstvém vzduchem do červena zabarvené, dobrácké tváři.

Za řeči přiblížili se zahradám (či humnům, jak se tam říkalo) soběchlebským. U stodoly sestry Zapletalovy se rozloučili, ujednavše, že si navzájem vzkážou, kdyby něco důležitého se stalo, jinak že přijde Zapletal až v sobotu před večerem na konečnou domluvu.

Zapletal přešel „přilazek“ a octl se v zahradě sestřině. Vůně z růží zalila mu dírky nosní a tak mu zalahodila, že vtáhl zdlouha vůni prosycený vzduch do sebe, mimoděk podíval se k zahrádce a tam mezi růžemi, jež tak libě voněly, uviděl nádherný květ, svou dceru Marušku, jak pozorně každý keř a každý stromek prohlíží, není-li v listech jeho nějaká housenka. Tatíček se šibalsky usmál a zapšikl, schovav se za mohutný kmen Jakubky. Maruška se chvíli ohlížela, kdo na ni pšiká, nespátřivši však nikoho, jala se ve své práci pokračovat a prohlížet dál listy keřů a stromků růžových. Když tak přiblížila svou sličnou černovlasou hlavu hodně blízko ke koruně růžové, tvořila tato jí rám, takže vznikl z toho krásný obraz. I tatíčkovi se líbil. Avšak dlouho pohledem na ni se nekochal, nýbrž pšikl, jako když člověk silně kýchne, že sebou Maruška prudce trhla; uzřevši tatíčka, přiběhla k němu, políbila mu ruku a pozdravila: „Vítám vás, tatíčku," tvář majíc při tom radostí celou zalitou, oči pak zářily z ní jak černé diamanty. Tatíček se jí podívali do očí a vážně pronesli: „Maruško, tys dnes plakala!"

„Plakala, tatíčku, ale jen trochu," přiznala se dcera.

„Ale kolikrát za hodinu, pravda?"

Maruška sklopila svou pěknou hlavičku a slzy vytryskly jí z očí.

„No, neplač, bude zase dobře (chtěl říci, jak to říkával, když byla malá, „mlč, neplač, ty jsi tatíčková“), dostaneš se za Frantíka, budete svoji.“

Maruška překvapeně se podívala na tatíčka, odkud to ví, že má Frantíka ráda. Ona si myslela, že to nikdo neví, že se mají rádi, vždyť spolu dosud o lásce mluvili jenom očima. Když však viděla, že tatíček se celou tváří smějí a očima šibalsky pomrkují, chopila jeho ruku a líbala ji tulíc se k otci, při tom stále opakujíc: „Vy jste můj hodný tatíček!“

Vtom se zatvářil vážně a pronesl ostře: „Marušo, chceš se vdávat a mazlíš se jako maličká Maruška.“

Jí se však vážnost a přísnost otcova nijak nedotkla. Znala ho, proto nekladouc žádného důrazu na to, otázala se ho mazlivě: „A povíte mi, tatíčku, jak to nastrojíte, abych si mohla vzít Františka?“

„Předně si pamatuj, mužský si bere ženskou a ne ženská mužského.“

„Opravdu, tatíčku?“

„I ty jedna rozvero,“ přísně oslovovali tatíček, ale oči se jim už zase smály.

„No, no, vy dva,“ ozvala se sestra Zapletalova, teta Maruščina, „už se na vás chvíli dívám, jak se mazlíte.“

Zapletal uslyšev hlas sestrin, obrátil se po hlase a zeptal se jí: „Což ty se s Maruškou nemazlíváš?“ a pohlédl na Marušku tázavě. Ta rovnou rozběhla se k tetičce a položila jí hlavu na rameno.

„No, už vidím, že to také umíte. Včil jdi po své práci, a až půjdu domů, tož mě kousek doprovodíš,“ pravil ke své dcerce Zapletal.

„Pojď dál do jízby,“ zvala bratra sestra Králová.

„Zůstaňme raději tady, je zde čerstvější vzduch,

navrhoval Zapletal. „Sedneme si do zahrádky na lavečku.“

Lavečka pod lískovým keřem hned u laťového plotu, jímž zahrádka byla obehnaná, byla úplně jednoduchého složení; čtyři koly zaražené do země a na ně položena a přibita deska; na tuto lavečku se posadili. Zapletal vyložil celou svatbovou záležitost dětí sestře a zdůraznil odpor Kosalíkové proti svatbě její dcery Bětušky se synem Josefem. Podotkl rovněž, že Maruška, její scho-vanka, s Frantíkem Kosalíkovým po sobě pomrkují a touží spolu po stavu manželském. A potom jí vylíčil, jak to navlekl a co zařídil, aby Kosalíčka s radostí dala svolení ke sňatku dětí. Že však potřebuje vědět, kolik mír pole dá své schovance jako přídanek ke věnu? „Když před tím kdysi jsme mluvili o této věci, povídalas cosi o třech mírách.“

Králová nato: „Marušce jsem ovšem ochotná dáti nejen tři míry, ale i více; jest u mne už šest let, a za tu dobu si jistě zasloužila svou pracovitostí a čeho si ještě více vážím, svou láskou ke mně, přiměřenou odměnu. Kolik bude potřebovat na doplnění věna, tolik jí dám pole a kromě toho slušnou výbavu, zvláště peřiny, jichž tvoje Katruša nemá; vždyť nechovala hus.“

Poté se rozloučili; Králová odešla na dvůr a poslala Marušku za tatíčkem.

Plná zvědavosti spěchala Maruška do zahrady, a jen zahlédla tatíčka, utkvěly její oči samými otazníky na na jeho ústech. Otec usmívaje se pravil dceři: „Máš ty štěstí! Tetička ti slíbila takový přídanek k věnu, že by skoro stačil na věno.“

Ale to Marušku tolik nezajímalo, jako kterak to tatíček zařídí, že se s Frantíkem vezmou? A proto se přímo tatíčka otázala: „A jak to, tatíčku, uděláte, že si mě Frantík bude smět vzít?“

„Ty nemáš nic na mysli, jen tvojeho Frantíka,“ durdil se na oko otec, „ty bys chtěla, abych ještě dnes sehnal všechny na faru: paní továrníkovu, pana továrníka, vás čtyři, či dva párky, Kosalíkovou, Zdráhalku, a velebný pán aby to hned urovnal a za tři neděle aby byla svatba, vlastně byly svatby. To nejde tak rychle, vždyť je napřed musím pozvat, všechno jim vyložit a domluvit s nimi, jak Kosalíkovou přesvědčíme, že jste vy dva největšími trefami, které mohou její děti udělat? Spíše než v neděli to nemůže být. Už s velebným pánem jsme určili, že v neděli po požehnání se všichni sejdou na faře. Eh, — už jsem ti to všechno pověděl. Ale zuby zatni a rty sevři, ať ti ani slova nepřejde přes zuby a nesklouzne po rtech. — V sobotu k večeru sem zase přijdu a potom všem povím, co mají dělat a jak se chovat. Tož můžeš se už vrátit domů.“ Vida však, že Maruška hledí k zahradě Kosalíkové, spustil zhurta: „Ať ti nenapadne jít za Bětuškou, víš, že by Kosalíková vzala na tebe metlu!“

„Oh ne, mě tetička mají rády, kdykoliv tam přijdu, vždycky mi něco dávají.“

„I vždyť netvrdím, že ne; zase bys něco teď dostala, ale metlou,“ škádlil svou dceru Zapletal.

„Ne, ne, tetička se na mne ani nikdy neškaredily.“

„Jdi jen domů a zachovej se, jak jsem ti pravil.“

Zapletal den nato, v pátek, zašel nejprve k továrníku Stavělovi, mému synovi, a vyložil mu celý svůj plán připojuje prosbu, aby připravil svou maminku (totiž mne, na vysvětlenou P. Vělímovi dodala stará paní), že ji chce poprosit, aby se též zúčastnila svatbové záležitosti jeho dětí, a to proto, že ode všech jest neobyčejně váženou (řekla to klidně, lhostejně, ale přece bylo znát že toto uznání ji těší). Syn můj mu slíbil obojí, i že sám se zúčastní, i že se u mne přimluví,

abych spolupůsobila. Jelikož se jednalo o myšlenku mého syna, aby totiž obyvatelstvo nedělilo se na stroze oddělené kasty dle zaměstnání, nýbrž aby se prolínalo, sbližovalo, jedním celkem se cítilo, tedy jsme přislíbili účast oba.

V sobotu jak přišel Zapletal z továrny, umyl se, posvačil a hned se vydal na cestu do Soběchleb. Nevšímal si ani obilí ani řepy, ničeho, a upaloval do Soběchleb nejkratší cestou zrovna na faru. Věděl, že v sobotu pan farář se připravuje na kázání a to že bývá doma. Otevřel vrata na dvůr a zaměřil přímo dvorem do zahrady; znal pana faráře, že se zdržuje v pokoji jen tehdy, když jest špatné počasí. Na hlavní cestě ho hned zahlédl, jak se sklopenou hlavou volně se prochází. Počkal, až se vrátil k němu a tu ho oslovil: „To bude zítra pěkné kázání, velebný pane, když tak hluboce o něm přemýšlíte.“

Pan farář se usmál a řekl: „Nad kázáním mi není třeba se tak hluboce zamyslit; zajedno mám dlouholetou praksi a za druhé svatá epištola a sv. evangelium mi dávají tolik látky, že se mi kázání skládá samo; ale pořeč s Kosalíkovou a Zdráhalkou zítra jest pro mne novotou, a ta mi hlavu skláněla. A tož, co přinášíte, vše se daří?“

„Všecko, velebný pane; přijedou pan továrník i se starou paní (tu se usmála matka továrníka Stavěla, tak mi zde všeobecně říkají) a ti ostatní samo sebou nebudou chybět.“

„Já též jsem pozval na faru Kosalíkovou a Zdráhalku,“ dí pan farář, „a sice po požehnání, jak bylo umluveno.“

„Se Zdráhalkou jsem se před chvilkou i já potkal a řekl jsem jí, že po požehnání na faře uvidí, přijde-li, ženicha i nevěstu, o kterých jsem se jí u nás v Rájni-

cích zmínil," dodal Zapletal. „Rovněž se sestrou jsme se domluvili, že dá Marušce tolik měřic pole, kolik si Kosalíková vymění jako výměnek pro sebe; kromě toho krávu, různé hospodářské nářadí a peřiny," vyprávěl Zapletal. „A teď zajdu k sestře a řeknu své dceři Marušce, aby pověděla Frantíkovi a Bětušce, co mají zítra dělat.“

„S Pánem Bohem, s Pánem Bohem, Zapletale.“

Usedlost sestřina byla nedaleko fary, asi páté stavení. Zapletal vyšel z farského dvora, uviděl Marušku, jak zametá před stavením. Nejprve pokropila si prach zvláštním přístrojem, který byl velmi jednoduchý: byl to květináč, u kterého se díрка ve dně prstem zacpala, nalilo se do něho vody a potom, když se mělo kropit, dířka se odecpala a květináčem se různé křivky pravidelné i nepravidelné ve vzduchu opisovaly a stejné křivky vepsávala voda do prachu. Potom Maruška zametala.

„Pomož Pán Bůh!“ ozve se nedaleko ní.

„A to jste vy, tatíčku?“ Chtěla nechat zametání, ale otec jí nedal, musela napřed dozametat, a potom vešli spolu do stavení.

„Tož jak se máš?“

„Už dobře, tatíčku,“ odpověděla Maruška.

„A neřeklas nikomu, co jsem ti svěřil?“

„Ne, tatíčku, neřekla, jen Frantíkovi.“

„Aha, Frantík není ‚žádný‘, pravda, to je jen Frantík,“ smál se otec.

„Ale když jsem to musela někomu říci, takovou jsem měla velikou radost,“ přiznala se upřímně Maruška. „Ale ne hned ten den, nýbrž až včera ráno jsem mu to pověděla.“

„A Frantík to neřekl žádnému?“ tázal se otec.

„Slíbil mi, že to nepoví nikomu. Viděla jsem dnes

Bětušku a ta byla celá uplakaná, nos a oči měla od pláče červené. A Frantík mi povídal, že jejich maměnka s Bětuškou se vyvadily a řekly: „Už se na to nemožu dívat, pořád bečíš; mé (měj) rozum a nech už toho fňukání.“ Ale nic to domlouvání nepomohlo, Bětuška plakala dál,“ vyprávěla Maruška.

„Chuderka,“ litoval jí Zapletal. „A Frantík nic jí neřekl?“

„Myslím, že ne, vždyť mi slíbil, že to žádnému neřekne.“

„A tys mi neslíbila?“

„Však jsem nikomu neřekla, jenom Frantíkovi.“

„A ten se nepočítá k lidem, nýbrž k andělům, není-liž pravda?“ škádlil otec dcerku.

Maruška už chtěla něco říci, ale neřekla, jen se šibalsky na tatíčka podívala.

„A včil se sebereš a hned půjdeš ke Kosalíkům a řekneš napřed Bětušce všechno, co jsem ti pověděl, ať už nepláče. A potom jim oběma řekneš, aby zítra po požehnání přišli na faru. A sice chlapci napřed, protože bývají z kostela první venku. Mohou jítí vratama a dvorem; potom vy dvě půjdete dveřmi a pěkně se nastrojte do hanáckých šatů; rajdáky ať vám tvoje tetička, moje sestra, prohlédne a popraví. To ostatní uslyšíte potom na faře,“ doporučil Marušce otec Zapletal a dodal: „Tož jdi a dej pozor, ať tě stará Kosalíková nezahlídne.“

„Však si dám pozor,“ ujišťovala Maruška.

„Zapletal zastavil se u sestry, ale dlouho se tam nezdržel. Šel nyní domů návsím a ne kolem humen. Před mnoha staveními zametala děvčata, jak se dle starého zvyku dělávalo před nedělí. Mládež, chlapci rejdlili po dědině a cvičili hlasivky ve fortissimu; v tom chvílemi závodily s nimi husy.

Zapletal prošel známou mu dopodrobna dědinou; vždyť se tu narodil, ani se nerozhlížeje a spěchal k Rájnicím. V sobotu večer bývala vždy pobožnost k Panně Marii a při té Zapletal nikdy nechyběl. Cestou se usmíval a oči mu hrály šelmovinou; jakmile však vkročil do kostela, stal se jiným člověkem. Tvář mu zvažněla, oči přestaly pouštět rarášky šelmovské jiskry, zvažněl celý, ba ztrnul. A to vždy tak. Když se modlil (rozmlouval s Bohem), tehdy si byl vědom, jak nepatrným jest před tváří svého a všech lidí Pána. Velikou pokoru jevila celá jeho postava. Po té stránce znám ho důkladně, děla stará paní.

VIII.

V neděli po poledni leckterá mysl Rájničanů, kteří byli zasvěceni do akce továrního mistra Zapletala, nesla se do Soběchleb, kde už byly, anebo se tam ubíraly osoby, které hrály roli ve hře svatbové, jako mé snachy Blaženy, která byla tehdy v šestinedělí a nemohla jeti; potom staré Zapletalové, která nerada někam dále chodila, protože záduch, na který si už několik let stěžovala, jí delší cestu velmi znepríjemňoval. A ještě několika jiných z příbuzenstva.

Já se synem Jeníkem jeli jsme kočárem; a právě když jsme vjížděli do dědiny, ozvaly se zvony zvoucí na požehnání. Jistě tovární mistr Zapletal to tak zařídil, aby bylo zvoněno, jakmile vjedeme do soběchlebské brány.

Zastavili jsme se před farskými dveřmi, kde nás pan farář očekával a zavedl nás přímo do kostela. Soběchlebští nebyli nijak překvapeni, protože jsme

my, zvláště můj syn, přijížděli častěji k panu faráři do Soběchleb.

Po chvíli rozezvučely se mohutným hlasem varhany, hlásající slavnostními akordy, že kněz otevřel svato-stánek s Nejsvětějším, aby se mu všichni klaněli a chválu pěli. Za krátko ztlumily varhany hlas a svižným tempem provázely zpěv. Lid zpíval česky nešpory, a sice střídavě: první verš piano a jen ženské hlasy, druhý pak verš forte a všechny hlasy.

Tento zpěv měl velmi rád můj syn a kdykoliv se dověděl, že jsou při požehnání ohlášeny nešpory, nebyl-li zaměstnán, vždy tam jel. Když udělil kněz požehnání a odzpíváno „Pochválena budiž...“, vyhrnula se mládež z kostela, nejprve mužská, potom vyšla děvčata a za mládeží dospělí. Jen členi bratrstva sv. Michala zdrželi se na krátkou pobožnost ještě v kostele.

Do fary přišli všichni dle plánu a po pořádku, jak tovární mistr Zapletal ustanovil. Pan farář s námi přišel poslední. Zavedl nás do pokoje vedle kanceláře, kde už ostatní čekali, a představil nám Frantíka a Bětušku Kosalíkových a Marušku Zapletalovu, kterou jsem já znala, ale můj syn ne, protože do továrny nechodila, jsouc od 14. roku u tety.

Bavili jsme se; já jsem pochválila děvčata, jak pěkně jim hanácký kroj sluší; však byla též pěkná, jak polorozvité stolisté růže, že až chlapcům se oči na ně lepily.

Vtom zvolal Zapletal, že už jdou! Pan farář odešel do kanceláře, sedl si za psací stůl a psal něco s kvadrátkem na hlavě.

Za několik okamžiků ozvalo se za dveřmi zakašlání a hned nato druhé, potom uplynuly tři neb čtyři sekundy — a zaklepáno.

„Dále,“ zval pan farář.

Dveře se otevřely, první vešla Kosalíková a hned za ní Zdráhalka.

„Pochválen buď Ježíš Kristus!“ pozdravily obě.

„Až na věky věkův,“ odpověděl vstávaje od stolu pan farář.

„Tak posadte se!“ pobídl pan farář ukazuje na židle. Sám zůstal stát; opřel se rukou o stůl a jal se mluvit: „Už víte, myslím, proč jsem vás na faru pozval.“

„Ano,“ odpověděla Zdráhalka, „stran ženicha a nevěsty pro děti tady Kosalíkové.“

„Tak jest,“ potvrdil pan farář odpověď Zdráhalčinu. „Jistě též dobře víte, že já jako váš duchovní správce mám povinnost o blaho vás všech, svých farníků, se starati. A to nejen o blaho, týkající se duší vašich na onom světě, ale též o blaho, týkající se časného tohoto života pozemského; vždyť často závisí život věčný značně na šťastném nebo nešťastném životě zde na zemi. Na sedmadvacátý rok jsem vaším farářem a vychoval jsem větší polovičku svých farníků soběchlebských; úplně jsem vychoval všechny do dvatřiceti let, a částečně — až do čtyřiceti let ve škole. Znam všechny až do hloubi duše; a s radostí a hrdostí dosvědčuji, že není mezi nimi ani jednoho tak zkaženého, že bych trnul o jeho spásu; ba většina je jich úplně hodných a někteří přímo vzorní, zvláště co se čtvrtého přikázání Božího týče, zachovávají je děti i dospělí vzorně. Ale toto čtvrté přikázání Boží netýká se, či jasněji řečeno neukládá povinnosti jen dětem, ale též rodičům. Rodiče jsou povinni, jak vám známo, předně starati se o jejich blaho věčné dobrým vychováním v bázni Boží vůbec, ale též o o štěstí pozemské, aby, jsouce šťastni a spokojeni

zde na zemi, mohli s radostí sloužiti Bohu. Na příklad: mohou býti dítky šťastny a Pána Boha z celého srdce chválit, když je rodiče nutí do sňatku s někým, koho nemilují? I kdyby měl bohatství sebe větší; neučiní dítě vaše šťastné. Kdyby bylo bohatství podmínkou štěstí, museli by býti největší boháči nejšťastnějšími, ale jak zkušenost učí, bývá to spíše naopak. Milejší bývá jísti tvrdou kůrku s osobou milovanou, než pečeni s osobou nemilovanou. — Co zaslouží takoví rodiče, kteří své dítě nutí —“

Kosalíková už se neudržela a vpadla velebnému pánu do kázání: „Máte pravdu, velebný pane, já už se nemohu ani dívat na to svoje děvče Bětušku, už není ani na sebe podobná, stále natahuje moldánky a pláče, zástěrku drží bez ustání v ruce a pořád oči si utírá. Už ji nebudu nutit, třebas to byl ženich, kterého jí chce Zdráhalka namluvit, se zlatou šézou (kočárem).“

Nyní zase pan farář jí skočil do řeči: „Počkejte, víte co, podíváme se na toho zlatého ženicha a na tu zlatou nevěstu. Pojdte sem do pokoje!“ Otevřel dveře a celá naše společnost se objevila zrakům Kosalíkové; spatřivši mne, ani na jiné se nedívajíc, přiběhla ke mně, aby mi políbila ruku. (Kdysi, když byla nemocnou, navštívila jsem ji a donesla jí amoletu, odtud ta vděčnost.) Potom přeletěla zrakem ostatní a utkvěla tázavým pohledem na panu faráři. Než pan farář se chopil slova, vpadl jak vodopád Zapletal zvučným svým hlasem: „Ano, moje dcera Maruška dostane ode mne patnáct tisíc, tu ve spořitelní knížce je má na své jméno uloženy; dále od mojí sestry Kláry Králové, u které jest za schovanku, dostane tolik měřic pole, kolik vy si vymíníte jako výměnek pro sebe, a ještě jiné věci.“

A teď jsem se chopila slova já a pronesla jsem: „A ode mne dostane tolik plátna, kolik bude potřebovat na ložní, stolní atd. prádlo.“

Mařenka nechala stát Frantíka a přiběhla ke mně, aby mi políbila ruku. Potom jsem dodala: „Bětušce dám totéž!“ Nyní přiběhla ke mně i Bětuška, takže Josef tak jak Frantík zůstal opuštěn a já jsem měla assistenci dvou nevěst.

Tu se zase ozval mohutný hlas Zapletalův: „Můj syn Josef dostane ode mne domek se zahradou a potom mu doplním úspory jeho na sedm tisíc, takže bude mít, když se to spočítá, domek osm tisíc a ve spořitelní knížce sedm tisíc, rovněž patnáct tisíc.“

Nyní promluvil můj syn řka: „Já ho povýším do druhé třídy (platební) mzdové, což znamená ročně o jeden tisíc větší příjmy.“

Josef přišel pružným krokem k mému synovi, aby mu políbil ruku; můj syn mu potřásl rukou, avšak ruky si políbit nenechal.

„A Frantíkovi přenechám nové semeno pšeničné na setí a 20 mladých stromků jabloňových ze školky chladenské.“ Teď přišel i Frantík poděkovat se mému synu.

Obraz naší společnosti vypadal takto: já s assistencí nevěst, syn s assistencí ženichů, střed — na levém křídle velebný pán a na pravém — Zapletal. To byla jedna fronta, druhou frontu tvořila Kosalíková sama v popředí, za ní v pozadí Zdráhalka a ve dveřích stála sestra pana faráře, jeho hospodyně, utírajíc si zástěrkou oči a kývajíc hlavou.

Kosalíková všecka překvapena pohlížela s jednoho na druhého; kdykoliv chtěla promluvit, vždy byla přerušena novým ohlášením nějakého přídanku; až vypočítávání bylo skončeno, teprve se dostala ke slovu, než nevěděla, co má říci.

Konečně ze sebe vypravila: „Ty, svatý Antoníčku, můj patrone a ochránce (jmenovala se Antonie)! Kde bych já chudera si byla pomyslíla, že moje děti potká takové štěstí!“ Oči její padly na pana faráře, popošla k němu a jala se mu děkovati: „Vám, velebný pane, jsme povinni za všechno velikým díkem; vy jste náš otec a dobrodinec!“

Továrník Stavěl usmívaje se pronesl: „Všem bylo poděkováno, ale původci celé dnešní slavnosti ještě nikdo nepoděkoval.“

Jen ta slova továrník Stavěl propověděl, už Maruška visela na tatíčkovi a ostatní tři se též k němu tlačili.

„Tož, děti, modlete se a prostě Pána Boha, aby štěstí vaše bylo trvalé,“ děl Zapletal.

Pan farář vida svou sestru Františku, jak stále si zástěrkou utírá oči, zavolal na ni: „Františko a teď na oslavu nám přichystej nějakou svačinu.“

„To jsem vás svým vypravováním dlouho zdržela,“ děla stará paní.

„Mne, milostpaní, vaše vypravování velice zajímalo; neboť mi dalo nahlédnouti do nejtajnějších záhybů mysli všech, o nichž jste vyprávěla. Některé osoby jsem již viděl; jako starého Zapletala, jeho ženu, Bětušku a ještě jiné,“ usmál se vesele P. Vělim. Nyní budou všichni pro mne staří známí, o nichž jste vypravovala.“

„Ještě vám povím, důstojný pane, co mně řekl za nějakou dobu soběchlebský pan farář. Aby ste ho ještě lépe poznal.“

V onen památný den před spaním pravil pan farář: Zpytoval jsem, jak obyčejně, svědomí a nevěděl jsem, neprohřešil-li jsem se, že jsem tak vážnou, a svatou věc, jak jest svátost stavu manželského, snad příliš veselým způsobem nějak nezneuctil. Svědomí mi sice nic

nevytýkalo, ale já jsem přece Boha modlitbou prosil za odpuštění takto: Ukřižovaný Spasiteli, který jsi moře bolestí a smutku za nás vytrpěl, odpusť mi, urazil-li jsem Tě přílišnou veselostí; jelikož však jsi Ty svou všemohoucí rukou do povahy hanácké vsadil květinu veselí sám, což jiného chceš, než aby rostla, kvetla a vůni veselosti po svém okolí šířila? — A, jak mi pravil, šel klidně spát.“

IX.

P. Věším nesledoval jen vypravování matky továrníkovy, ale též její způsob, jak vypravovala. S jakou chutí a důrazem líčila nevinnou radost a zase s jakým soucitem vyprávěla o bolestech osob, o nichž vykládala. Tvář paní továrníkové byla P. Věšimovi zrcadlem, v němž se jevila celá její duše. Právě utkvěl zrak paní továrníkové na hodinách, když bylo na dveře zaklepáno.

„Dále,“ zavolala stará paní.

Ve dveřích objevili se oba hoši. Starší pronesl pozvání: „Matinka dává prosit k večeři.“

„Podívejme se, celé dvě hodiny jsem vám vypravovala hlavně o starém Zapletalovi. Již máte jistě hlad, tedy půjdeme.“

Hoši vzali každý jednoho za ruku a tak šli do jídelny. Tam již čekalo několik hostů, které továrník pozval na počest amerického hosta. Továrník Stavěl mu je představoval: „Pan farář soběchlebský Zlámal.“

„Už znám,“ dí P. Věším, „jakmile jsem vás uviděl, hned jsem vás poznal.“

„Kde jsme se viděli?“ ptá se soběchlebský pan farář.

„Takto nikde, ale já vás znám z vypravování milostivé paní matinky.“

„A to ano,“ smál se pan farář.

„Tak jsem si vás představoval.“

I továrník Stavěl se usmíval, když to slyšel; hned si domyslí, jakým vypravováním bavila matinka P. Vělíma. Potom mu představil rájnického pana faráře, jako velkého filosofa a sociologa, dokládaje: „Třebas nebyl veliký postavou, za to duchem.“

„Pan továrník rád si zažertuje,“ dí na to rájnický pan farář Snažil; „onť nás duchem přesahuje všechny, my jsme jen jeho pomocníky.“

„Pomocník, spolubudovatel potřebuje rovněž ducha nadprostředního, aby pochopil ducha vynikajícího budovatele,“ v odvěť panu faráři dal P. Vělím.

„Veliké komplimenty mně činíte, ač dle naší soustavy není patřično přespříliš někoho velebiti, kromě Boha, jemuž všechna chvála patří,“ propověděl továrník Stavěl.

„Zcela správně, pane továrníku, jste nám učinil výtku,“ přitakl rájnický pan farář, „ale prosím, račte si část patřičnou též pro sebe nechat za „velkého filosofa a sociologa.“

Pan továrník se usmál a jal se dále představovati: „Pan ředitel našich občansko-odborných škol Holub, výborný pedagog a organisátor našeho odborného školství.“

Pan ředitel (nebo jak mu říkali všeobecně rektor), potřásl rukou podanou mu P. Vělímem a děl: „Velice jsem se těšil na vás, že uslyším od vás, jak jsou školy u vás v Americe zařízeny, abychom dle nich naše školství zdokonalili.“

„A zde ještě jednoho odborníka vám představuji, ředitele hospodářsko-zahradnických škol, pana Okurku,

který z našich zahrad učinil ráj, ovšem bez hada, který by nás sváděl ke hříchu.“

P. Vělim rovněž mu potřásl pravicí a na jeho pozvání mu přislíbil, že jeho ústav brzy navštíví.

Paní továrníkova matka vyzvala hosty, aby se posadili; sama si sedla v čelo, P. Vělíma usadila po své pravici a ostatní hosté zaujali obvyklá místa v obyčejném pořádku. Naproti zasedla mladá paní s dětmi, hoši po její pravici a děvčátka po levici. Na pokyn otcův pomodlil se mladší hoch Frantík „Otčenáš“ a modlitbu: „Požehnej, Pane, darů těchto...“ domácí (rájnický) pan farář.

Při polévce vedl se hovor více jen jednoslabičně, jak se říkává; protože husté dodávání polévky lžicí do úst bylo hovoru na závalu. P. Vělim pozoroval mladou paní a nejmladší její dcerušku Blaženku, jaká to nápadná podoba ve tváři; stejné rysy, též útvar nosu, oči dlouhými řasami zastíněné stejně pomněnkami se modraly; ústa malá u obou s horním rtem o málo silnějším; vše to tvořilo ladnou harmonii přirozené krásy. Rozlil-li se však úsměv po jejích tvářích, dodal jim přímo čarovného kouzla; obzvláště malé Blažence, kde se ještě na doplnění kouzla připojovala rozkošná, neumělkovaná, přirozená naivita dětská. Když s takovým úsměvem o něco žádala, nikdo ani její sourozenci jí ničeho neodepřeli, což se velmi zřídka stává. Jediná její matka dovedla jí říci přísnější slovo, když ho bylo se stanoviska vychovatelského potřebí. Ale jinak byla Blaženka stejně jejím mazlem, jak ostatních.

Starší dceruška byla zase podobna otci; podlouhlou tvář, rovný nos, plavé vlasy, sivé oči, stejné rysy kolem úst měli oba, jen u Aničky bylo všechno měkčí, jemnější jako u děvčete.

Hoši: starší Jeník byl podoben otci, mladší dědouš-

kovi s matčiny strany; jen vlasy měl plavé a dědeček prý měl kaštanové. To všechno vypožoroval za tu chvíli, než byla polévka sněžena. Po polévce začalo vyptávání P. Vělíma, jakou měl cestu, ve kterých městech se zastavoval atd. Když v nejhrubších rysech popsal P. Vělím svou cestu po moři a Evropou, vlastně Holandskem a Německem, tím uspokojil své spolustolující. Pak převzal on roli tazatele. Začal u soběchlebského pana faráře, který seděl po jeho pravici.

„Odkud jste, pane faráři, rodák?“

„Z Čezmy od P. .“, děl pan farář Zlámal.

„A to jsme krajaní,“ já jsem též ze střední Hané, z Vrbky,“ pravil P. Vělím.

„Znám Vrbky, byl jsem tam kolikráte u tety, sestry mamínčiny, Mlčochové.“

„Z Kouta Mlčochovi to byli, anebo z Dolního konce?“ tázal se P. Vělím.

„Z Kouta,“ dal v odpověď pan farář.

„Škoda, kdyby to byli Mlčochovi z Dolního, to bychom byli poněkud příbuzní; jelikož můj otec a tetička Mlčochová byli bratranec a sestřenice.“

Dobrácky se usmívaje, pravil pan farář: „A měli bychom se více rádi, než se máme?“

„To, myslím, ne,“ odpověděl P. Vělím, dívaje se mu do usměvavé tváře.

„Ostatně kdo ví, až to naše příbuzenstvo protřepeme ze všech konců, nenajde-li se nějaká páska, anebo aspoň nitka, která nás bude příbuzensky spojovat. Víte co, reverende, přijďte zítra ke mně hned dopoledne, Frantík zde vás ke mně zavede do pokusné stanice, kde mě téměř vždy najdete.“

Frantík s radostí hleděl na P. Vělíma, že ho povede do milých mu Soběchleb. Jeník, starší syn p. továrníkův, zesmutněl, že má přijít až za mladším bratrem,

aby vedl velebného pána z Ameriky. Otec to pozoroval a hned ho potěšil tím, že mu uložil, aby P. Vělíma ráno zavedl do kostela, při mši sv. mu ministroval a potom s ním šel na faru ukázat mu knihovnu pana faráře, která dle jeho rozumu byla z nejlepších na světě.

„A kdy já přijdu na řadu?“ otázal se pan rektor Holub.

„Vy můžete počkat,“ dí továrník Stavěl; „vám žáci se rozběhli a nemáte nyní ani koho řídit, ani koho ukázat, či kým se pochlubit.“

„To je pravda, ale přece nějaké částěčky zbyly. Tak naše kuchařská funguje celý rok, protože lidi nejsou jen vzduchem a vodou živi, nýbrž potřebují jídla, a to nemálo a každý boží den.“

„A jaké školy řídíte, pane rektore?“ otázal se P. Vělíma.

„Jest dobře, že nyní jest v jídle malá přestávka,“ vpadl do řeči továrník Stavěl, „než by pan rektor všecky školy, které řídí, vypočetl, vychladlo by mu jídlo nadobro.“

„A kdo je všecky vymyslíl? Než jim jen příhodná jména dal, jistě několik nocí přemýšlením nespál,“ oplatil továrníku Stavělovi rektor Holub.

„Prosím vás — mráz mi po zádech běží a vlasy dubkem vstávají, když slyším, kolik těch vašich škol asi jest,“ dí vesele P. Vělíma.

„Celá ulice samých školských budov,“ potvrdila stará paní továrníková.“

„Co v nich za podivné předměty jsou na vyučovací pláně?“

„Řekněte mi aspoň některé, abych poznal tu vaši vzdělanost,“ pravil P. Vělíma.

„S kterého konce mám začít?“ ptal se rozmařně rektor Holub. „Začnu se spodního konce. Máme tedy

osm obecných škol (4 chlapecké a 4 dívčí), měšťanských jest 10 pro celou rezervaci (zase chlapeckých 5 a dívčích 5) s různými odstíny — jako zemědělským, řemeslnickým, živnostenským, průmyslovým, dle toho, čemu se chce věnovat žák, vlastně, k čemu ho chtějí dát rodiče, k čemu jeví chuť a nadání. Tyto školy musí každý žák naší rezervace s normálním nadáním vychodit. — Potom máme školy odborné: Průmyslové (pro všechny, kteří chtějí pracovat v závodech průmyslových), potom hospodářské dvouroční (vlastně dvoupůlroční, protože pracují v zimě ve škole, vlastně v době, kdy není polní práce); střední hospodářskou školu s praktickými pokusy na dvorech velkostatku. Střední reálnogymnasiální školu; kursy různé, zvláště pro děvčata. Též školy hospodyňské, různých ručních parcí, školy i kursy rovněž povinné atd. atd.“

„No, no, což jich ještě není dost?“ divil se P. Věším. „Vždyť ani o všech jako Amerikán nemám potuchy, co se v nich učí.“

„Ba, všechny jsem vám nevypočetl, jako ovocnářsko-zelinařské, různé pokusné atd.“

„To máte celou armádu učitelů a učitelek,“ děl P. Věším.

„Jest jich hodně, ale ne snad obrovsky mnoho, ježto na některé škole vyučuje všemu jeden učitel neb učitelka.“

„Potom dobře nechápu, jak jest možno při tolika školách a ovšem potom při tolika předmětech, aby žáci na vše stačili časem a silou jak ducha tak těla?“ pravil reverend.

Pan rektor přelétl zrakem všechny a utkvěl na továrníku Stavělovi, nechystáli se někdo odpovědět vzácnému hostu na jeho otázku a pochybnost. Ale nikdo, ani továrník Stavěl nejevil úmyslu dáti se do

výkladu o školství. Znali všichni pana rektora Holuba, s jakým gustem o tomto předmětě přednáší a jak by ho každý zarmoutil, kdyby se mu pletl do jeho řemesla (školství). Proto, když nejevil nikdo chuti zařecniti si, pohladel si rektor Holub už hustě prošedivélou bradu a otvíral již ústa, když vtom stará paní pronesla: „Vstaneme, aby páni si mohli zakouřiti k černé kávě.“

Modlitbu po večeři pronesla starší dceruška Anička.

Po modlitbě navrhl domácí pán, aby byla černá káva servirována v zahradě v besídce, anebo před besídkou; červencový, teplý večer jest kus kouzla letního. —

Návrh přijat s nadšením. Páni hned zaměřili do známé zahrady s besídkou. V čele kráčel soběchlebský pan farář s rektorem Holubem, ostatní páni za nimi. Dámy a děti nešly na černou kávu, nýbrž po svém.

P. Vělim utkvěl takměř zrakem na vedoucím párku. Pan farář soběchlebský, vysoký ramenáč a podle něho malý hubený pan rektor, který mu nesahal ani po ramena, a kdykoliv se chtěl podívati do usměvavé tváře pana faráře, bylo mu hlavu z kolmé do vodorovné polohy nadzvednouti, jako když někdo pozoruje nad svou hlavou hvězdy. Při tom bylo znáti, jak se natahuje, aby svou malou postavu o kousek prodloužil.

V zahradě ti velcí: pan farář soběchlebský, pan továrník a ředitel ovocnářsko-zelinářské školy Vokurka si sedli na lavice před besídku pod košatou lípu, jejíž vrcholek zlatily poslední paprsky zapadajícího slunce. Ti menší: pan rektor a rájnický pan farář, ti zůstali stát. Pan farář u lavice, na které seděl P. Vělim, a pan rektor Holub před stolem naproti P. Vělimovi.

Jakmile přinesli kávu, nabídl hostitel kuřákům doutníky a vyzval pana rektora, který nebyl kuřákem, aby vyložil reverendovi výchovný a vzdělávací, školní systém v naší rezervaci.

Pan rektor na to jen kývl hlavou, podepřel se oběma rukama o stůl, narovnal a vytáhl se ještě více, pokud to jen bylo možno; zahleděl se do dálky na několik okamžiků a potom sklouznuv zrakem na P. Vělíma, jal se mluvit: „Nebudu vám vyprávěti všeobecně známých věcí; jako že člověk musí býti od malička soustavně veden, či vychováván, má-li se z něho státi dokonalý (ovšem relativně) člověk, či jak moderněji říkáme, charakter. Rovněž jest známo, že pořádný člověk nemůže býti živ jen tak všeobecně bez nějakého povolání; a dle toho, jaké povolání si zvolí, musí pak býti vzděláván a stále vychováván. Nic nového neříkám, díím-li, že člověk má dvojí cíl, pozemský jeden, časný, a druhý nadzemský, věčný; a tento že jest hlavním. — Cíle hlavního, jenž jest též spása duše, dosáhne člověk bezpečně, pracuje-li v povolání svém dle zásad náboženských a dle vůle Boží, čili dosáhne-li cíle pozemského se stálým zřetelem na cíl nadzemský — věčný. To jest též naší zásadou.“

„Ano, to jsou zásady a názor, který církev katolická už po staletí hlásá,“ dí P. Vělím, přikyvuje souhlasně hlavou.

„Nyní vyličím vám zkrátka ráz, podstatu, účel a zařízení jednotlivých škol naší rezervace,“ děl pan rektor hladě si čelo. „Předně jest to škola obecná. Ta se uspořádáním předmětů, kterým se vyučuje, neliší od škol obecných jinde mimo rezervaci. Methoda vyučovací jest rovněž stejná; totiž pokud možno názorně vše podati a mysli dětské přizpůsobiti. Co však se látky týče, ta se pečlivě vybírá, aby byla předně pravdivá a potom nikde náboženství nezlehčovala. Zkrátka jest položena na základ náboženství katolického. — Dále výchova má první místo v našich školách, a vzdělání, jemuž se věnuje veliká péče,

jest prostředkem a takřka nástrojem, jímž se dociluje nejlepší, nejdokonalejší výchovy pro život tento i onen (nadzemský).“

„A co jest s vlastenectvím?“ otázal se P. Věším.

„Na to se nezapomíná,“ vysvětloval pan rektor, „v dějepise českém a vůbec ve všech vhodných předmětech se tento cit v dětech pěstuje; a rovněž stále se upozorňují děti, že jsou Hanáky, aby si vážily kroje, řeči atd. hanácké, a Hanou milovaly. Obecná škola jest u nás pětitřídní či vlastně s pětiletou návštěvou. Do reálného gymnasia smí školák teprve vstoupiti, když vychodil pětiletou školu obecnou. Rovněž tak do měšťanky. — Měšťanky jsou u nás potud povinné, že každý žák, jakmile vychodí pátou třídu či oddělení obecné, postoupí do měšťanky, jelikož obecná končí pátým oddělením. — Měšťanky jsou organisovány a přizpůsobeny povolání dětí, které do ní chodí; na př. rolnické děti mají předměty a látku úplně jinak uspořádánu, než děti, které se věnují průmyslu, obchodu atd. Rovněž pomůcky jsou většinou různé.“

„A jak jest to se střední školou, kteří žáci studují na ní?“ tázal se P. Věším.

„Na střední školu smějí býti zapsáni a potom studovati jen žáci nadprostředně nadaní, kteří mají chuť studovat. O nadání rozhoduje učitel a katecheta žákův, o chuti rodiče (chlapec ovšem též).

Naše reálné gymnasium liší se od ostatních tím, že i realisté studují osm let, či jasněji řečeno u nás není gymnasistů a realistů, nýbrž všichni žáci učí se všem předmětům. Z našeho gymnasia mohou žáci postoupiti buď na universitu, anebo na techniku; k jakému studiu mají větší chuť a nadání.“

„Nejsou žáci přetížení, když mají tolik předmětů?“ otázal se P. Věším.

„Že musejí býti hodně pilni, rozumí se samo sebou, ale račte si vzpomnět, že jsou ke studiu připuštěni jen žáci, kteří jsou nadprostředně nadáni, a potom studovat musejí, protože jsou v konviktě všichni; tedy společně studují, jedí, mají společný oddech atd.; rodiče smějí je s dovolením představeného sice navštěvovati dost často, ale ne každý den,“ pravil na vysvětlenou pan rektor Holub. „Pan továrník vás jistě, důstojný pane, zavede k panu řediteli, který vás milerád provede celým ústavem a vysvětlí vám jeho organisaci a zařízení.“

„Už se na to těším, protože střední školy u nás v Americe jsou zcela v jiném duchu a též jiným způsobem uspořádány, a řeknu upřímně: nelíbí se mi,“ přiznal upřímně P. Vělm.

„Nuže, vraťme se zase k našim odborným školám, o kterých si troufám tvrditi, že jsou nejlépe a nejpraktičtěji organisovány a vybudovány. Co se toho ‚nejlépe‘ týče, pravím to proto, že i tu klademe veliký důraz na vychování, a to ovšem na podkladě jediné správném, náboženském. V každé z našich odborných škol vyučuje se náboženství, a to dle přesně vypracovaného rozvrhu se zřetelem na praktický život; takže náboženské vědomosti jsou stále prohlubovány; až v posledním školním roce lze potom probírat populárním způsobem s našimi žáky i apologetiku a též odstraňovati jejich vlastní pochybnosti ve víře, které v tom věku často povstávají. A když už mluvím o náboženském vychování a vzdělání, tedy nyní už dodám, že další vzdělání náboženské koná se na kázáních a křesťanských cvičeních. — Teď ještě všimněme si našeho nejpraktičtějšího odborného vzdělání. V našich školách odborných dbá se toho, aby každý žák znal dopodrobna a dokonale svou práci;

na př. žáci z naší továrny na sukna musejí znáti důkladně stroje, při nichž pracují. Učitel jejich má model stroje, který s nimi rozebere a každou součástku k čemu jest a jaký má úkol jim vysvětlí. Též jaké vady a chyby a z jakých příčin při práci povstávají, takže každý jen poněkud nadaný dělník nepracuje pouze mechanicky, bezmyšlenkově, nýbrž celému vývoji či postupu práce rozumí; a ti nejnadanější a nejpozornější dosti často upozorní anebo dokonce i nakreslí (kreslení jest na všech školách důležitým předmětem) onu součástku stroje, jak by měla vypadati, aby přesněji a praktičtěji pracovala. — V zemědělství rovněž všechny stroje a nástroje musejí žáci dopodrobna znáti, a tu tím více, aby si menší vady a poškození strojů sami mohli opravit, ježto na venkově nebývá strojník hned po ruce jako v továrně.

Touto důkladnou znalostí nabude žák chuti pracovati strojem; a když se mu dílo daří, tu ho těší, čímž práce stává se mu lehkou, radostnou a neunavuje, zvláště neznechucuje se mu, a tím jeho povolání zůstává mu milým.

A to jest u nás při výchově a učení hlavní snahou, abychom každému žáku a potom pracovníku vštípli lásku k jeho povolání a práci; tím se stává spokojeným po hlavní stránce svého života. Stejně vštěpujeme smysl pro poctivost a svědomitost při práci. Svědomí jeho musí býti klidné, že dobře a poctivě pracoval. — Při různých příležitostech budete moci vlastníma očima uzříti zařízení našich odborných škol; několik jest jich ještě tento týden v činnosti.

Ještě připomínám, že u nás se nekončí návštěva školská čtrnáctým rokem, nýbrž že každý mladý člověk náš po čtrnáctém roce ještě musí prodělati

nějakou odbornou školu, dle toho, jaké povolání si vyvolí.

Jako zvláštnost naši uvádím naše dívčí školy odborné, které mají za hlavní účel vychovati naši dívčí mládež za vzorné matky a výborné hospodyně (jest to zamilovaná myšlenka našeho pana továrníka) a my uznáváme všichni její důležitost a nezbytnost při vedení domácnosti a výchově jak dětí, tak mladé čeledě. Tu pak vám doporučuji, abyste těmto našim školám věnoval největší pozornost a dopodrobna si dal vše vysvětliti, protože, jak jsem se již zmínil, pokládám tyto naše školy za nejdůležitější a nejhlavnější základ, na kterém bezpečně s naprostou jistotou budujeme naši sociální soustavu v duchu opravdu křesťanském, jak jediné možno správně sociální problém rozřešiti.“

„Hle, již se hodně zšeřilo a já mám téměř tři kilometry domů,“ pronesl pan farář soběchlebský. Vstal, narovnal se v celé své výši a mohutnosti. P. Věším s oblibou a obdivem se na něho zadíval, zvláště když se pan farář obrátil k továrníku Stavělovi, aby se s ním rozloučil, vynikla mohutná plece jeho, takže P. Věšimovi napadlo, jakmile se opět k němu obrátil a podíval se s úsměvem na něho, že ta dobřácká tvář s mírným dětským úsměvem se nehodí ke hřmotné této postavě.

„Těším se na zítřek, že mne navštívíte, udělám si prázdko k vůli tak vzácnému hostu. Ať Frantík páně továrníkův vás doprovodí; on ví vždycky, kde mě najde,“ pravil na konec pan farář.

Rovněž pan farář rájnický se loučil s P. Věšimem a podáváje mu ruku pravil: „Zítra v kostele před sedmou hodinou na shledanou.“ I ostatní páni se odporučili.

P. Vělím s továrníkem Stavělem ještě si sedli, neboť večerní vlažný váněk tak jemně a lahodně pohladil jim čela, že po horkém červencovém dni připadalo jim to, jako by čarovný večer dotkl se kouzelným rtem jejich tváře a rozlil jim slast neobyčejné lahody po celém nitru. Chvilku oddali se tomuto sladkému kouzlu.

První přerušil mlčení P. Vělím, an děl: „Již se ani nepamatuji, kdy jsem zažil tak příjemný večer jako dnes. A vůbec za těch několik hodin, co jsem zde u vás, viděl a slyšel jsem toho tolik, že by mi to stačilo na dlouho, abych o tom uvažoval a přemýšlel.“

Továrník Stavěl spokojeně se usmívaje pravil: „To jsou jen začátky, jako první doušky nějakého vína; pořádné napití teprve vás čeká. Číšníků mám nachystaných hojnost a to vynikajících, kteří vám budou nalévat. Zítra jeden z nejpřednějších bude fungovat, soběchlebský pan farář. Poznáte ho, jeho vzácnou, obětavou a při tom nenáročnou povahu. Přiznám se otevřeně, on byl v mém díle mým nejpřednějším učitelem a nezištným pomocníkem.“

Vstává se židle pravil P. Vělím: „Těším se skutečně na zítřejší den jako žák na prázdnou ve škole.“

Továrník Stavěl zavedl P. Vělíma do jeho pokoje, ukázal mu vypínače elektrického světla a přeje mu dobré noci odešel.

Jakmile vstoupil P. Vělím do pokoje, byl mile překvapen vůní růží, jichž velká kytice v nádherné váze stála na stole; a zvláště mu milou vůní resedy, které kytky v menší váze postavena byla na nočním stolku. Pozornost tato dojala P. Vělíma a naladila ho ke vroucí modlitbě, kterou před spaním děkoval Bohu, že ho šťastně přivedl bez úrazu do tak srdečně přátelského domu.

X.

Ráno probudil se P. Vělím s pocitem neobyčejné svěžesti, jak to bývá, když se člověk dobře na zdravo vyspí. Rozhlédl se po pokoji, který se mu zdál ještě příjemnější a veselejší než včera. Byl světlem zalit, ač slunečních přímých paprsků až na jeden, který se šinul po skříni na šaty, nebylo vidět, protože staré košaté lípy zastiňovaly okna pokoje. P. Vělím podíval se na hodinky a vida, že velká ručička se už téměř dotýká dvanáctky a malá přímo prstem ukazuje na pětku, vstal, aby ustrojiv se poříkal si brevír toho dne, dobře, ba s jistotou předpokládaje, že přes den by se k říkání brevíře nedostal. Jsa hotov s ústrojem otevřel okno a pohnul se z okna, aby se podíval do parku; proud ranního svěžího vzduchu lil se mu do tváře vzbuzuje v něm příjemný a radostný pocit, že mimovolně sáhnuv po brevíři odešel z pokoje na svěží vzduch do parku.

Zahloubav se do brevíře nevšímal si ničeho, chvílemi chodil, chvílemi sedl si na lavičku. Když uzavřel brevír, podíval se na hodinky a jelikož bylo asi za jedenáct minut tři čtvrtě na sedmou, odešel do svého pokoje, oblekl si talár a posadiv si biret na hlavu bral se do kostela. Jen vyšel na chodbu, otevřely se dveře pokoje babiččina a celá rodina Stavělova objevila se seřazená od nejmladších členů až po nejstaršího, babičku. P. Vělím připojil se k babičce a oznámil jí, že dnes bude sloužit za jejího nebožtíka muže. Stará paní podívala se na něho vděčně a poděkovala mu stisknutím a políbením ruky.

Než vešli do kostela, upozorňovala mladá paní továrníková P. Vělíma, aby se po mši svaté ve fáře dlouho nezdržovali, a zvláště aby se nedali pozvat panem fa-

rářem na snídání, že ho budou doma čekat. Při mši svaté ministrovali mu oba chlapci Stavělovi, Jeník a Frantík.

Po mši sv. čekal pan farář rájnický v sakristii na P. Vělíma, aby si ho odvedl k snídání. P. Vělím šel s ním do fary, ale snídat se vymlouval, že nemůže, vlastně nesmí, protože mu to mladá paní továrníková zakázala. Prohlédl si byt pana faráře; Jeník mu ukázal knihovnu, ve které byl jak doma; pan farář rájnický jen se usmíval a v okamžiku, kdy hoši byli zabráněni do knih, pravil P. Vělímovi: „Jeník jest po otci vědy-
chtivý a všechno chce vědět, nejvíce ho zajímají stroje.“

„A co Frantík?“ otázal se P. Vělím.

„Ten — to je takový divoch, ale srdce má při tom měkké jak máslo a nadaný, myslím, ještě nadanější než Jeník; ostatně já ho tak důkladně neznám, „to se zeptejte soběchlebského, ten jest jeho patronem.“

P. Vělím se rozloučil s panem farářem, vzal svoje dva ministranty za ruce a šel jako s asistencí náměstím ke Stavělům. Když šli podle jejich zahrady, zatáhl Frantík P. Vělíma za ruku a ukazuje na nejbližší strom dí: „Vidíte, velebný pane, tam mezi větvičkami ptačí hnízdo?“

P. Vělím se tam zadíval, ale nic neviděl.

„To jsou ty nejkrajnější větvičky, co vybíhají na stranu,“ ujal se nyní slova Jeník.

„Už vidím,“ radostně pronesl P. Vělím.

„On Frantík,“ jal se vyprávěti Jeník, „ví o každém ptačím hnízdě v naší zahradě a na každý strom vyleze.“

„Ano vím a vylezu tam, ale vajíček anebo mláďátek se ani netknu, aby je staří neopustili,“ poučoval Frantík P. Vělíma. „Já se jen podívám a hned slezu.“

„Ano hned slezu a roztrhnu si kalhoty,“ doplňoval směje se Jeník.

„A co potom? Dostane od matinky?“ tázal se zase P. Věším.

„Ne,“ dí Jeník.

„To on uteče k babičce a babička mu kalhoty spraví, že to není ani poznat, že byly roztrhány,“ doplňuje Frantík, „a babička suchodolská a slečna Františka v Soběchleběch na faře též mi spravují, když roztrhám.“

„Prosím, vidíte, důstojný pane, ten vysoký strom tam u plotu? Na tom už byl Frantík kolikrát až na vršku.“

„Ztamodtud je daleko vidět až město Berov a ještě dál,“ líčil s nadšením Frantík.

„Nebojíš se, že spadneš, nezatočí se ti hlava?“

Frantík kroutí hlavou, že ne. „A jak to je, když se zatočí hlava?“ ptá se Frantík.

„To jest, jak by se svět zatočil kolem tebe, a zdá se ti při tom, že se vyvrátíš,“ vysvětluje P. Věším.

„To se mi ještě nestalo, to jsem neměl.“

Tak zabráni v dětském rozhovoru kráčeli vedle parku a zahrady tak zvané panské. P. Věším vžil se tak v myšlenky svých dětských druhů, že by snad byl též lezl na strom, kdyby se byli domluvili, že to provedou. A byl při tom šťasten.

Hoši vedli P. Věšíma přímo do jídelny, tam matka hochů chystala na stůl. Když vstoupili, podívala se na ně svým milým, neobyčejně přívětivým pohledem, že P. Věšimovi veselá nálada ještě více zveselila. Hoši políbili mamince ruku, Frantík mazlivě se k ní přitulil; ona oba pohládila po hlavě a otázala se P. Věšíma, zda byli hodní. P. Věším už neměl kdy odpovědět, neboť v tom okamžiku vstoupil pan továrník a jal se mu dě-

kovati za neobyčejně milou pozornost, že sloužil mši sv. za jeho tatínka; rovněž paní továrníková připojila svoje díky.

Obrátila se k hochům a pravila: „Františku, jdi pro babičku!“ Ale ani to ještě nedořekla, když babička už vcházela do dveří a zaslechla ještě vyzvání Frantíka. „To jsem tě předběhla,“ dí žertem babička Frantíkovi. „A kde je Anička s Blaženkou?“ táže se.

Mladá paní se usmívá, otevírá dveře do kuchyně, tam stojí obě děti přichystány, že pomohou donést snídání, zvláště malá Blaženka narovnává svůj podnos, aby ho pěkně přinesla do jídelny. Všichni se na ně dívají s úsměvem.

Když to Anička zpozorovala, dala povel: „Tož už jdi, Blaženko!“

Všichni ji chválili, jak pěkně podnos nese a ona jen zářila. Matka vzala podnos s pečivem a postavila jej na stůl. Anička s jakousi vrozenou grácií postavila svůj podnos sama na stůl.

Po krátké modlitbě posadili se k snídání. Babička nalila P. Vělímovi kávy, ježto prohlásil se pro kávu a ne pro čaj. Nabídla mu chléb s máslem a med, který poslal pan učitel z Javorova ve způsobě zlatobílého plástu. P. Vělím chválil všechno a dlužno říci, že upřímně, jelikož vše bylo výtečné.

Po snídání otázel se továrník Stavěl P. Vělíma, nezměnil-li svého plánu podívati se do Soběchleb k panu faráři. P. Vělím prohlásil, že nikoliv; k deváté hodině že s Frantíkem vyjdou.

Pan továrník se doporučil, že půjde do továrny. Matka poslala Frantíka, aby se převlekl do lehčích šatů, letních, a ostatní rozešli se po své práci a zaměstnání. Jen babička, P. Vělím a malá Blaženka zůstali v jídelně. Blaženka přinesla babičce pod nohy

stoličku a otázala se P. Vělíma, dívajíc se naň svýma velkýma, krásnýma očima dětsky roztomile, má-li mu též donést stoličku.

„Jdi, беруško, do mého pokoje a dones moji stoličku pro velebného pána.“

P. Vělím se chtěl ohraditi, ale babička mu pokynula, a ostatně Blaženka nečekala a pro stoličku běžela.

„To byste ji zarmoutil, velebný pane, kdybyste si od ní nedal posluhovat,“ vysvětlovala babička. „Já nevím, co z toho dítěte bude, jen posluhovat jiným a ošetřovat nemocné. Její panna má co chvíle plátnem zavázanou hlavu a leží přikrytá v postýlce. Letos z jara jsme se jí museli i smát. Anička, její sestra, se zachladila a lékař naporučil, že musí zůstat ležet. Blaženka to slyšela a jakmile lékař odešel, vzala stoličku, stoupala na ni a jala se Aničky vyptávat, že kde jí bolí? Ta ukázala na krk. Blaženka seskočila se stoličky a praví matce: „Mamičko, dáme Aničce obkladek na krk.“ Matka již měla namočený obklad, jak lékař nařídil, vyždímala ho a podala Blažence, ta omotala mokrým obkladem krček Aniččin a praví: „Mamičko, a včil obvaž přes to suchý.“ Potom si sedla k postýlce Aniččině, hladila ji po ručce a povídá: „Neboj se nic, budeš zase zdráva, až se vyspíš, nebude ti už nic.“

Ale hůře bylo, když asi za dvě neděle onemocněl Frantík. Kašlal, až to nebylo ani možno poslouchat. O panu doktoru ani slyšet. Ale tatínek poručil a Frantík poslechl. Přišel lékař, prohlédl ho a poručil: „Do postele a vypotit se!“ Blaženka čekala, že bude nějaký obklad, ale o obkladě ani zmínky. Šla tedy s maminkou do kuchyně vařit čaj, když byl uvařen, přinesla ho Frantíkovi na noční stolek a čekala, až jej vypije; potom mu narovnala a přihladila peřinu a pohladila ho po tváři a řekla: „Včil spi, až se vyspíš a vypotíš, to budeš

zas zdravý, já se na tebe přijdu podívat.“ Odešly jsme, já jsem si ji vzala k sobě do pokoje. Stále se mě ptala, má-li už se jít na Frantíka podívat. Měla jsem ji co držet. Uplynula asi hodina, vešla jsem do své ložnice a jen si tam něco vezmu, vrátím se a Blaženka tatam. Za malou chvílečku slyším nářek Blaženčin: „Mamičko, on umře.“

Matka vyběhla z kuchyně a ptá se: „Co se stalo?“

„Frantík už není v posteli, on utekl.“

Matka jde se podívat a skutečně postel prázdná a Frantík pryč. Matka vzala metlu a zaměřila k holubníku, jinde ani nemohl býti. A skutečně Frantík polehku v trepkách prohlížel svoje holuby.

Matka naň zavolala: „Pojď sem! Co ti poručil pan doktor?“

„Já už jsem se, maměnko, vypotil. Prosím vás, nebijte mě.“

„Maminečko, prosím vás, nebijte ho, dala se do „proséka“ též Blaženka, on neumře, už mu nic není.“

Matka z důslednosti lehce Frantíka přetáhla a hnala ho do postele. Blaženka si sedla k němu a už se od něho nehnula.“

Vtom se objevila Blaženka se stoličkou pod nohy.

„Kdes byla tak dlouho?“ otázala se babička Blaženky.

„Víte, babičko, nemohla jsem najít stoličky, vy jste ji schovaly, šla jsem proto pro mamičku, aby mi ji šla najít.“

„A kde byla schována?“ otázala se babička.

„V ložnici pod postelí jsme ji našly,“ dí Blaženka. Podstrčila stoličku P. Vělímovi pod nohy a podívala se naň všecka blažená.

P. Vělím pohladil ji po hlavičce a usmívaje se na ni otázal se jí: „Blaženko, koho máš ráda?“

Blaženka trošinku zvažněla a umkla, jako by pře-

mýšlela, sklonila hlavičku a jala se vypočítávat: „Mamičku, tatíčka, babičku a druhou babičku, Aničku, Frantíka, Jeníka,“ potom pozvedla hlavičku a podívala se na P. Vělíma, a pokračovala: „velebného pána z Ameriky.“

„A proč mě máš ráda?“ optal se P. Vělím.

„Protože — protože — tatíček, babička, mamička vás mají rádi a já taky.“

P. Vělím pohládl Blaženku po vlasech a něžně ji přitulil k sobě.

Tu se dveře otevřely a v nich objevila se mladá paní vedouc Frantíka za ruku, zahlédla konec něžné scény a usmála se blaženě svým okouzlujícím způsobem, že i P. Vělím mimoděk se rozusmíval.

„Tu vám vedu, velebný pane, vašeho průvodce, musela jsem ho shánět, zas byl u holubů,“ uvádějíc Frantíka pravila mladá paní.

P. Vělím pohleděv na kleriku, v níž byl oblečen, děl: „Vždyť není snad ještě pozdě, já ještě nejsem ani převlečen.“ A aby se omluvil, pravil: „S milostpaní maminkou se to tak pěkně povídá, že člověk na všechno zapomene i na hodiny. Hned budu převlečen. Pozdě nepřijdeme, pan farář soběchlebský pozval mě na celý den, že mě provede po výzkumně, a též mě zval i s Frantíkem na oběd; dnes tedy nepřijdu, až na večeri.“

Frantík vyskočil radostí, zatanuly mu na mysli trdelníky farské a on trdelníky měl velmi rád. Matka jeho ihned pochopila, co jest příčinou jeho radosti, ale toho předmětu se nedotkla, nýbrž napomenula ho, aby se slušně choval a nezlobil ani pana faráře, ani jeho sestry Františky. Frantík slíbil, že bude hodný. Úmysl měl jistě dobrý a slib byl upřímně míněn.

XI.

P. Vělím skutečně byl téměř v okamžiku převlečen v lehký letní šat, na hlavě s panamským kloboukem, který se Frantíkovi velice zamlouval, neboť nespouštěl s něho očí, prohlížeje si ho se všech stran.

Rozloučivše se vyšli tovární ulicí a podle továrny ven z města do polí. — Za dvorem továrny tekla regulovaná říčka, aby rovinou dosáhla svého cíle, splynutí s řekou Moravou. Přes říčku vedla ozábradlená lávka, s níž byl dost široký rozhled po rovině hanácké, ježto vznášela se nejméně dva metry nad obilím a tři nad cukrovkou a brambory.

P. Vělím stanuv na lávce rozhlédl se po širé, sluncem zalité rovině hanácké, ovroubené v dáli chříběcími kopci a napravo ještě vzdálenější drahanskou vysočinou, jež jako by byly závojem zakryty. Haná v tu chvíli připadala mu jako tvář matčina, rozzářená úsměvem radostným a olemována prošedivělým vlasem. P. Vělím mimovolně pozvedl ruce, aby objal tu drahou matku, na kterou ve vzdálené cizině téměř zapomněl. Nabral plnou hrud' jejího dechu, a kdyby byl mladším, zavýskl by radostí. Vtom pohládl měkkou dlaní vánek dozrávající klasy, až rozkoší se prohnuly a rozšelestily, a dolkl se též tváře reverendovy tak sametově měkce, že slastí chvějivý povzdech vylinul se mu z prsou. V té chvíli též vznesl se z obilí skřivan, jásaje a plesaje svou ptačí písni. Oči P. Vělíma jako upoutány sledovaly malého virtuosa do závratné výše, odkud jeho zpěv zvukovými perličkami řinul se do jeho uší. Už kolik let neslyšel zpěvu skřivánčího. Jaká to krása! Žádný už pták nechválí s takovým veselím a s tolikou radostí svého i našeho Stvořitele jak on, miláček Hanáků. Žádný pták nehodí se k povaze hanácké jako náš skři-

vánek; jen měl by mít ještě červené kalhotky a modrý anebo zelený kabátek a byl by potom už celým, neumíraným Hanákem. Povahu má starohanáckou, ale ne šatky.

Když dokončil svou dlouhou píseň a snesl a ponořil se do obilí, stál ještě P. Vělím na lávce, hledaje ho očima v obilí, až Frantík potáhl ho za rukáv, aby už šel. Tu se pustil P. Vělím na chodník vlnícím se obilím, rozháněje se rukama jako plavec ve vlnkách rozčeřeného jezera.

Frantík potom už na P. Vělíma nečekal, nýbrž seběhnuv s lávky utíkal jako o závod vyskakuje a nezastavil se až u lánu řepy, ve které pleli lidé z Rájnic, s těmi se dal do řeči a počkal tak na P. Vělíma. Spolu nyní kráčeli k pokusnému poli.

Již zdaleka zhlédli pana faráře; spatřili vysokou jeho postavu, jak se tu sklání a zase narovnává a když se přiblížili, poznali, že něco ukazuje a vysvětluje žákům hospodářské školy. Pan farář zahlédnuv P. Vělíma, udělal žákům nějaké pokyny a vyšel mu vstříc. Úsměv rozlil se mu po celé tváři, ba ještě dále, až za uši, kde vlnkou kůže ustrnul. Podáváje P. Vělímovi pravou ruku levou ukazoval na skupinu žáků řka: „Žáci naší vyšší hospodářské školy. Právě jsem jim vysvětloval, jak účinkuje na výnos setba řídká a hustá. V dobrých, úrodných půdách osvědčuje se rozhodně řídká setba, což našim žákům už bylo známo; ale do jaké míry má býti řídko obilí seto, aby dalo výnos největší, ukazují jim tyto záhonky; první má nejhustší setbu, druhý méně hustou, třetí ještě řidší a na čtvrtém záhoně užil jsem metody čínské, totiž zrna jsem naseł, vlastně naseł velmi řídko a sice o 14 dnů dříve, jak u rané setby. Na tomto pšeničném, čtvrtém záhoně, zaseł jsem 8 cm zrno od zrna už 26.

srpna; jakmile stéblo tak vzrostlo, že udělalo kolínko, zasypal jsem vzrostlá stébla, až kolínka hlinou byla přikryta. Stébla pustila v kolínkách kořínky a odtud vyrostla nová stébla, odnožila, rozkřovatěla, čímž původní setba zhoustla; a jak, hoši, vidíte, zdá se, že jest až příliš hustá; ostatně tak za deset až čtrnáct dnů pšenice dozraje, a tu teprve bezpečně budeme moci jakost zrna a úrodu posouditi. Abych vám to dopověděl o té čínské methodě, připomínám, že tento pokus náš jest jen kousek celé čínské metody; oni totiž přihrnují vícekrát, dle toho, ve které krajině to jest; v krajích, kde není větších nebo žádných mrazů, tam přihrnují vždy, když stéblo udělá kolínko, takže se stalo v úplně teplých krajinách, že z jednoho zrna vyrostl keř pšeničný v objemu čtverečního metru. A nyní, hoši, každý ke svému řepnému záhonu. A nezapomeňte přesně do svého notesu poznamenat, kterou práci jste vykonali a jak jste ji vykonali," poroučel hochům pan farář.

A obrátiv se k P. Vělímovi jal se mu vysvětlovati podrobněji způsob pokusů řka: „První záhon jest tak husto zaset jen jako odstrašující příklad školní, aby si to hoši pamatovali a nenapadlo jim snad, až budou samostatni, síti hodně hustě. Tu vám podotýkám, že to platí u nás na Hané, kde máme úrodnou půdu; ovšem v horské půdě jim obilí neodnoží, tam jest jednotlivé stéblo rádo, když pro sebe najde potravu v té hubené horské půdě. Jak vidíte, řádky obilní jsou od sebe dosti vzdáleny a sice proto, aby se mohlo obilí okopávat a hnojit strojenými hnojivy a potom aby slunce pokud možno nejdéle mělo přístup ke kořenům (k prsti kořeny přikrývající). Že jiných vyzkoušených věcí neopomeneme, rozumí se samo sebou. Tak na př. vybíráme nejdelší klasy a z těch jen úplně vyvinutá zrna

na osivo; půda se připraví dokonale; o nějakém jen porýpání půdy není a nebývalo u nás ani řeči; hnojení věnujeme všestrannou pozornost a péči. Mojí zásadou jest: chlévský (ovšem na prvním místě kravský) hnůj jest fundament a podmínka každého řádného a výnosného polního hospodářství, strojená (umělá) hnojiva jsou pouhou náhražkou a ceny dle složení půdy různé a poměrně drahé, že třeba počítat, zda se vyplatí. Hnojení na zeleno bylo již za stará známo a jest rozhodně důležitější než se někteří ekonomi domnívají a jen málo ho používají. Potom při ječmenech dává se přednost domácím, anebo u nás zdomácnělým, a ty se snažíme zlepšit, zdokonalit, což se u druhů domácích, přivyklých na podmínky povětrnostní, teplotové, zkrátka klimatické nejlépe daří.

Nejprve jsme si všímali jen obilních semen a všímáme si jich dosud, potom zkušenost nás poučila, že též u jiných plodin jest semeno pro zdar byliny velké důležitosti. Vizte, tam máme celý lán semenné cukrovky, ovšem ne jednoho druhu, mezi cukrovkou máme salát ponechaný na semeno, potom karfiol (květák), u suchdolského dvoru opět jiné druhy zeleniny, ovšem od sebe patřičnou vzdáleností oddělené. Podívejte se na př., semeno zeleninové jsme kupovali nejprve ve Vídni a jelikož nebylo dobré, byli jsme poukázáni na Německo, odtud jsme dostávali semo dobré sice, ale když jsem počítal, kolik peněz zbytečně se pošle do ciziny, když si ho můžeme vypěstovati sami doma, pomyslí jsem si, že jest to hříšná nedbalost a začal jsem pěstovati zde semeno zeleninové a pobídl naše zahradníky, aby se chopili též díla a nyní máme už tolik semen, že vyvážíme a kdybychom ho měli desetkrát, stokrát tolik, do zrnka bychom je prodali, jelikož jest prvotřídní a nezadá pranic německému semenu, ba pro

naše kraje lépe se hodí. Jest vůbec po každé stránce prvořadné. Dále tyhle záhonky, na nichž vidíte opět pšenici, jsou na našem pokusném poli novinkou; zde aplikujeme Mendelův zákon v praksi, křížíme dvojí druh pšenice a sice jeden, který má velmi jemnou mouku, ale podléhá snadno sněti, s jiným druhem, který sněti nepodléhá, ale pro tvrdost (křemenitost zrna) dává méněcennou mouku. Před dvěma lety v roce 1909 mluvil jsem se znamenitým učencem, vaším krajanem z Carnegiova ústavu Schullem, který mi pravil: „Kdyby Mendel vstal a uviděl anebo aspoň uslyšel, jak my Američané jsme praktickými, že na základě jeho zákona pěstujeme pro naše farmáře osivo pšeničné a tržíme ročně dva až tři miliony dolarů, ten by se tomu nemálo podivil.“

Rovněž náš vrchní zahradník či ředitel vypěstoval hromadu nových odrůd u různého ovoce. Tak na př. máme známou hrušku solnohradku, nebo jak na Hané říkají dukátku, která jest hruškou letní, též jako podzimní a rovněž jako zimní, tato dozraje úplně kolem vánoc a jiných hrušek ještě. Slívu skříženou s třešní můžete u nás jísti, zdržíte-li se zde aspoň tři neděle atd.“

„Chci zde u vás pobýti šest neděl, jak jsem již panu továrníkovi hned z Ameriky psal a kdyby se mi zde velmi, ba ještě více než velmi líbilo, přidal bych si ještě čtrnácte dní,“ pravil P. Věším.

„O to se postaráme, že nebudete míti u nás dlouhé chvíle, nýbrž často něco nového nebo starého a už zapomenutého uvidíte a uslyšíte, zkusíte a třeba i okusíte. Na těchto záhonech ukazuje aspoň částečně vliv počasí na vývin a výnos plodin nejen žákům hospodářské školy, ale i hospodářům a všem, kteří se o to zajímají.“

Vtom se ozvalo: „Pomáhej Pán Bůh!“ Obrátíme se

a nedaleko nás stojí stařeček dosti šedivý, ale jinak ještě statný a pevný.

Pan farář ihned mi ho představil: „Staříček Kopal, moje zásobárna hospodářských tradic a znamenitý znalec půdy v Soběchlebských.“

„Eště nechtě řeknou náš velebné pán, že sem jich učil plíst se Pánu Bohu do řemesla a opravovat mu počasí: svítí-li slunko, dať nad ječmeně parazol (slunečník) a prší-li, přikryt ho střechó,“ usmívaje se, vykládal stařeček Kopal. Pan farář soběchlebský smál se celou tváří a bylo na něm pozorovat, že jest mu návštěva stařečkova milou. Pan farář tázal se v odvěť: „A kdo mi navykládal různých zkušeností našich otců a dědů a rozličných: „Staří řekávali?“ nemýlím-li se, byli to stařeček Kopal. Kdo to byl, kdo mi pověděl, „staří řekávali, že obilí má zrát v suchu, a kdo přede žněmi větrům rozdal prémie? První severnímu větru chladnému, anebo též severovýchodnímu, druhou východnímu, třetí západnímu a bez prémie, ba s pohanou se vyslovil o větre dolním (jižním), že „kazé“ zrna, že po něm zaschne? Myslím, že to byli stařeček Kopal,“ tváře se vážně, vykládal pan farář, ale pod vážným povrchem všechno se smálo, div se mu břicho netřáslo.

„A není to pravda?“ povídají stařeček Kopal. „Dyť sem neřekl, že ste lhával,“ bránil se pan farář. Ba proto, že uznávám správnost těch zkušeností našich dědů, dávám tu střechu na ječmen — — —“

„A čeho chcete tím docílit?“ tázal se P. Věším. „Aby ječmen, když dozrává, nezmokl, anebo i nezvlhl rosou, jelikož vlhkem ztratí zrna bílou lesklou barvu, zežloutne a není již tak prodejné a rovněž působí vlhkost zrna nepříznivě na klíčivost a potom jest též správné, že veliké mokro při dozrávání není dobré, jak učí zkušenost.“

„A co dělá tabák?“ zeptal se stařeček Kopal. „Dobře se mu daří; spodní listy zažloutlé již jsem olámал. Doufám, že bude dobrý,“ pronesl pan farář.

„To by bylo něco! Eště abysme si vypěstovali tak dobré tabák, jako máme už ječmeň, řepu a inší, bylo by na té naší Hané potem dobře!“ zamlaskl si stařeček Kopal a oblízl si rty samou dobrotou, která z pouhého pomýšlení usadila se mu v ústech.

„Kdo by potom s Hanáky obstál?“ dráždil pan farář stařečka. Beztak už včilka chodí nafoukaní, břicha víc do předku než nosy vystrčeny a jazyky jak břitvy, kterými bližního tak oholí, že na něm neostane ani poctivého chloupku a — a,“ vpadl stařeček panu faráři do řeči: „ruky sám mozol, košula na zádech mokrá, až z ní pot kape a v zádech bolé, jak by křež byl přeražené, a to všechno z ležení u práce?!“

Pan farář soběchlebský se na stařečka usmál a pronesl: „Máte pravdu, stařečku, u velké většiny jest té práce a toho hrdloviska, jak vy říkáváte, víc než té pýchy a trochu toho blahobytu si Hanáci dobře zaslouží svou pílí a námahou.“

„I dyť já vás znám, velebné pane, že vy jako Hanák nedáte dopustit na Hanáky.“

„A teď si, stařečku, zapalte, beztak už chvíli nekouříte.“

Stařeček se podíval na P. Vělíma, co tomu říká a nečekaje na nové pobídnutí, dal se do cpaní fajky a při tom prohodil: „Su já to nezdvořák, dyť sem vás eště ani pořádně nepřivítal, velebné pane. Takové host, až z Ameriky, nepřicházévá k nám každé tédeň. Tož vítám vás k nám, na tu našu Hanó!“ Stařeček smekl klobouk a políbil P. Vělímem podanou mu ruku. P. Vělím se bránil, nechtě si dáti ruky políbiti.

„I to by bylo pěkný, aby se vám nesměla ruka lóbat.“

Vy, keré ste se tak staral a takřka nám vychoval našeho névěčího dobrodinca našeho pana továrníka a třeba je ešče mladé, tak říkajíc našeho oca. Vám, velebné pane, každé mladé i staré z našeho ‚reservaca‘ měl by ne jednu, ale obě ruky polóbit, šak já myslém, že to náš lid taky udělá. Dyť néste hostem jenem našeho pana továrníka, ale nás všeckých. Přinděte, hde chcete, každému radost uděláte. A déte si pozor, velebné pane, že se na vás všeci budó smít, hdo se na vás poděvává,“ a přicházeje do své obvyklé veselosti děl: „I děvčata.“ A pomrkávaje šibalsky pronesl: „Ale vám nésó už nebezpečny, jednak jako panáčkovi, jednak už máte taky trochu let. Kolik je vám let, velebné pane?“

„Tři a padesát,“ odpověděl P. Vělim.

„No, tolé bych přeceg nebyl hádal, tak sednaštyrycet, no snad osnaštyrycet a to už je dost hádaný na to, jak vypadáte.“

„A kolik jest vám?“ otázal se P. Vělim.

„Třiasedndesát minulo mně na sv. Jana.“

„To bych já víc jak o deset let méně hádal.“

Stařeček se narovnal a povídá: „To byste mě měl vidět u muziky, velebné pane,“ a vypustil puk z fajky, že měl hlavu jak v mračně.

„A kdy jste tancoval naposledy?“ otázal se P. Vělim.

„Osn let to bude,“ pronesl už vážně stařeček, „co sem naposledy tancoval se svojó nebožkó stařenkó na svajbě našeho néstaršího vnuka. A myslém, do roka ulehla moja stařenka a štyry leta cely s postele už nestala, až sme ju zanesli na poslední místo, kerý na nás na všechny čeká.“ A stařeček vzpomínkou na svou stařenku úplně zesmutněl a div se nedal do pláče. Rozloučil se, pozval P. Vělíma, aby ho navštívil ve véměnce, a odešel.

„Ten měl svou stařenku rád,“ dí P. Vělim.

„Měl, a v její nemoci snad nejvíce — aspoň zřejmě dával najevo tu svou lásku. Stařeček Kopal jest vůbec velice zajímavá povaha. Až někdy vám o něm povykládám. Jest to náš soběchlebský Job, ale Hanák přitom jak zlato.“

„Nyní musím inspiciovat hochy, zda svůj úkol řádně provedli,“ pronesl pan farář.

„A jaký úkol jest jim uložen?“ otázal se P. Vělím.

„Každý má záhon cukrovky, který obdělává, hnojí, vůbec všechny práce koná až do doby, kdy se řepa vyryje. Každou práci zaznamená si do svého notesu a datum, kdy ji konal. Většinou pod mým dozorem. Však už čekají každý u svého záhonu.“

Když se k nim přiblížili, všiml si P. Vělím, že každý z těch hochů, na kterého se podívá, se usmívá, jak to byl stařeček Kopal předpověděl.

Pan farář soběchlebský začal u prvního záhonu a po pořádku prohlédl všechny záhony, vlastně práci vykonanou a podíval se do notesů, zda správně jest práce zapsána. Poslední záhon patřil Frantíkovi, ale ten už byl pryč. Zatím hoši se seřadili a pozdravivše odešli. Naproti záhonům, které hoši či studenti obdělávali, byla řada záhonů, na nichž byla zasázena rovněž cukrovka, která se však obdělávala obyčejným způsobem jako na poli ve velkém.

P. Vělím požádal pana faráře, aby mu vysvětlil účel a způsob, za kterým studenti hospodářští obdělávají jednotlivě záhony.

Pan farář odvětil: „Hoši každý na svém záhoně koná práce, o kterých se domnívá, že vzrůstu řepy prospějí. Tak někteří místo dvojího okopávání, ovšem ostatní práce se vykonají zcela v pořádku, okopali na svých záhonech pětkrát, šestkrát až osmkrát. Jiní hnojí umělým hnojivem třebas dvakrát a jeden třikrát na

list atd. Při sklizni se pečlivě odváží cukrovka z každého jednotlivého záhonu, který hoši obdělávali, a též protějších záhonů obdělaných obyčejným běžným způsobem. Rozdíl (diference) na váze na těchto dvou záhonech násobí se cenou cukrovky a obnos, který takto dostaneme, není čistý přírůstek, nýbrž od toho se musí odpočítati zase obnos, co stálo umělé hnojivo, anebo co stála práce, kdy o dvakrát atd. jsme okopali více cukrovku. Zůstane-li nám nějaký obnos ještě po odečtení těchto mimořádných výloh, potom jsou prospěšny všechny ty práce a hnojení; či se vyplácí, když pak nezbude žádné plus, ba dokonce zbude minus, tu se tento způsob obdělávání nevyplácí.“

„A to máte za pokusné pole velikou plochu,“ prohodil P. Věším.

„Na šedesát mír jest celý kus. Dále za polem pokusným oseto jest pole vyzkoušeným, vybraným zrnem a to se prodává potom našim rolníkům na semeno. Výnosem se kryjí výlohy s pokusy spojené, dále vyplácejí se odměny žákům a absolventům hospodářské školy za nejlepší plodiny; též ředitelé a já máme remuneraci za dozor a práci, a kupují se konečně pomůcky pro naše hospodářské školy,“ vysvětloval pan farář, ale že celou svoji remuneraci věnuje pokaždé škole, to neřekl.

„A kolik nese celé pokusné pole?“ zeptal se P. Věším.

„Výnos na penězích není velký, protože prodáváme semeno našim rolníkům jen o málo dražší než stojí obilí na trhu; poměrně nejvíce jsme tržili za zeleninové semeno. Když stojí 1 metrál řepy 2 K 40 h a metrál pšenice 24 K, to míváme čistý výnos z těch 60 mír i přes 8000 K.“

„A komu patří pokusné pole, kdo jest jeho majitelem?“ vyzvídal P. Věším.

„Velkostatku, nyní totiž panu továrníku Stavělovi. On ho přenechává bezplatně — platíme jen daně — hospodářské škole. Celé uspořádání našeho polního hospodářství vám vyložím, až bude k tomu více času, nyní abychom šli už pomalu domů k nám,“ děl pan farář. Rozhlédl se po celém pokusném poli, jako by se chtěl přesvědčit, v pořádku-li všechno, a vykročil směrem k Soběchlebům.

Brali se polní cestou i když odbočila cesta k silnici, která vedla přímo na náves do Soběchleb, vytrvali na přímém směru a přišli za humna soběchlebská. P. Věším vida stodoly téměř v řetěz spojené, vzpomněl si na rodnou svou ves a na „přílazek“, přes který se překročmo vstupovalo či přelézalo do zahrady, a optal se pana faráře, má-li do své zahrady též „přílazek“.

„Už nemám; když jsem ho měl opravovat, protože byl chatrný, odstranil jsem ho jako nyní už zbytečný,“ pravil pan farář.

„Jaký měl účel?“ ptal se P. Věším.

„Za stara, když na Hané hlavním zdrojem příjmů byl chov koní a každý rolník i s hříbaty měl aspoň osm koní, bývalo mnoho koňských zlodějů, kteří nejraději odváděli koně zahradami; aby se jim to překazilo, dělávali se „přílazky“, přes který koně nepřevedl. Jen se podívejte tady na „přílazek“ Kosalíků. Ulička, kterou se vedle stodoly vycházelo ven do polí, jest přehrazena silným asi metr vysokým plotem, s obou stran jest po stupátku; když se má „přílazek“ překročit, stoupne se jednou nohou na stupátko a druhou se plot překročí a postaví se na druhé stupátko na opačné straně „přílazku“, potom se první noha vtáhne anebo překročí se jí „přílazek“ a jste na druhé straně. Koně anebo dobytek vůbec samozřejmě nelze přes přílazek převést.“

„Já mám už dveře do zahrady, jak vidíte,“ ukazoval na obyčejné, hladké, prkenné dveře pan farář.

Vstoupili do zahrady. Pohled na farskou zahradu zalil nitro P. Vělíma příjemným pocitem. Prostředkem vedla cesta vroubená keři angreštovými a srstkovými, po obou jejích stranách táhla se vždy řada vzrostlých hrušní, jež ji zastiňovaly. Ovoce zpestřovalo koruny těchto hrušní. Za hruškovou alejí po obou stranách rozkládaly koruny jabloní v nejlepších letech, obsypány ovocem nejvzácnějších druhů. Tak asi uprostřed zahrady postaveny dvě besídky, jedna zděná, velká, jak malá vilka, ve které pan farář za letních paren i spával, druhá z latí, obrostlá letním slakem, kde se dopoledne a za nepřiliš parných dnů po celý den pěkně sedávalo. Do této besídky zavedl pan farář P. Vělíma, aby se ochladili, protože slunce pořádně připražovalo.

„To jest příjemná zahrada,“ pronesl P. Vělím, krásně uspořádaná, a odnikud do ní není vidět, jelikož jest po stranách obehnána vysokou zdí a vzadu uzavírá ji stodola, takže se člověk nepotřebuje ostýchat sou sedů.“

„Jest pravda, že vysoká zeď chrání před sousedy, ovšem nepohodlnými; ale bohudíky moji sousedé jsou hodní, zvláště na východ od zahrady,“ pochvaloval si pan farář. „Vy jej znáte.“

„A který jest to?“

„No stařeček Kopal, vlastně jeho syn. Já jsem zvyklý ještě na otce starého Kopala, který byl tehdy na tomto gruntě sedlákem, když jsem se dostal do Soběchleb.“

„A to ho znáte jistě velice dobře,“ děl P. Vělím.

„Ovšem, znám všechny svoje farníky; za těch pětatřicet let, co jsem zde, měl jsem dosti příležitosti je důkladně poznati; starší ze styku s nimi a mladší mimo

to ještě ze školy, ale nejdůkladněji ovšem znám své sousedy s obou stran, a starého Kopala nejlépe.“

„Proč jste ho nazval soběchlebským Jobem, když odešel s pokusného pole?“ otázal se P. Vělm.

„Máme ještě čas, jest 11 hodin a moje sestra před dvanáctou nikdy oběd nedává; povím vám historii stařečka Kopala od začátku, pokud ji znám,“ pravil pan farář Zlámal dívaje se na hodinky, a začal:

„Když jsem přišel před pětatřiceti lety do Soběchleba, bylo tehdy sedláku Josefu Kopalovi už 38 let; měl tehdy pět dětí, nejmladší dceruše bylo asi 8 měsíců a nejstaršímu 11 let. Josef Kopal měl téměř největší usedlost v Soběchleběch, kromě polí od gruntu (85 měřic) měl po tatínkovi či vlastně po dědečkovi (na Hané se říká stařeček místo dědeček), 15 mír svobod, celkem 100 mír. Což ale bylo ještě významnější, že byl výborným hospodářem a znalcem jak pole, tak též dobytka a zvláště koní, což, jak mi sám řekl, měl po svém tatíčkovi a dědečkovi. Co se povahy týče, má všechny přednosti starých Hanáků a jejich vady jen ve slabých odstínech a ne v plném světle. Zvláště ale vyniká naprostou vyrovnaností v náboženských názorech. Neznám nejen v Soběchleběch, ale vůbec nikde v žádné obci, ať městě nebo na vesnici člověka, který by ho v tomto ohledu předčil. Jest horlivým čtenářem, na prvním místě knih náboženského obsahu a potom dějepisného líčení; nade vše ale rád čtává cestopisy misionářské a též jiné od světských — jak on říkává — cestovatelů. V rodině hledí na pořádek, děti a chasa musejí svoje povinnosti náboženské dopodrobna plnit, vůbec křesťansky žít. On pak býval všem — nejen svým dětem — otcem. Když vše bylo v pořádku, býval veselý a dobrý, žert nepokazil nikdy. Se svou Zuzanou žil vzorně; na oko byl v domě pánem,

ale ve skutečnosti poroučela v domě Zuzana; na poli však a co se vůbec hospodářství týkalo, nesměl mu nikdo do toho mluvit, ani Zuzana ne.

„A jak se za sebe dostali, to vám nevyprávěl?“ tázal se P. Věším. „Já totiž jsem slýchal, že za stara určovaly nebo vybíraly pro svoje děti, totiž pro dcery muže a pro syny ženy jejich matky.“

„Bylo to celkem pravda a jest tak, jak pozoruji, až do dneška. Ovšem tehdy, když majetkově jsou si rovni a pověst mají dobrou, zvláště jsou-li pracovití a mužský není-li pijanem anebo nejeví-li náklonnosti k pití a ženská zase není-li přílišná parádnice (trochu na tu parádu každá se lepí), potom, když se do sebe zahledí a myslí, že by bez sebe nemohli žít, tu jim rodiče zpravidla nebránívají. Ale vybere-li si syn nějakou, kterou aby ráno třikrát budil, anebo, jak se říkává, s lůžka heverem zdvíhal, anebo nechá-li ji člověk spát, vstává, až jí slunce do tváře svítí, a nic pořádného neumí udělat, leda se parádit, to se člověk nesmí divit, když „se maměnka zdvíhají“ (protestují) a tatíček o takové nevěstě ani slyšet nechcá. — Anebo když dcera háže očima po nějakém Jankovi — a milý Janek v neděli odpoledne a též večer tak si sednout „s kamarádama“ do karet a při tom „códit“ sklínku za sklínkou, koně nechat v maštali hlady řehotat a kopat do hrantu, až přijde pohůnek anebo otec (hospodář) a koňům nasype, takového si vzít znamená hned po svatbě vázat uzlík a chystat se z gruntu do hoferství.“

„Z vaší řeči už poznat, jak dobře znáte své farníky, jako bych je slyšel samy mluvit,“ chválil výklad pana faráře Zlámala P. Věším.

„Ovšem, když je člověk tolik let mezi nimi, ba s nimi jest živ, že zná nejen jejich způsob myšlení, ale též způsob, kterým myšlenky své pronášejí. A věřte mi,

i v celém tom jejich názoru jest mnoho pravdy, protože se zakládá na staleté zkušenosti, která jest nasbírána jasným, žádnou vášní nezastřeným nazíráním na život. Něco podobného bylo u stařečka Kopala; sám mi o tom jednou povídal. Seděli jsme kdysi v neděli odpoledne spolu — ovšem už jest to dávno, aspoň patnáct let — zde u mě v zahradě, divil jsem se, že přišel v neděli odpoledne na besedu; vždyť jindy chodíval se svou Zuzanou do polí podívat se na úrodu, protože hospodyně hanácké, jakmile začala pro všechny, totiž i pro ženské polní práce, byly jak uvázány k peci, k vaření. Bylo jim vařit pro všechny a kromě toho krmit všecek dobytek, takže se nejvíce z celého domu nadřely, a vyjít jim ven podívat se na tu boží úrodu bylo jim možno jen v neděli odpoledne, a tu je doprovázel při tom hospodář. — Proto jsem se divil, že přišel. — On sám to vycítil a pravil: „Moja Zuzana šla naščívít svoju brstevnicu a spolužáčku Bradovu Kristýnu, slyšela, že políha a méva pchani. Viděl sem ju, je to tak měsíc, a už vypadala jaksi (zchrátrale) darebně. Jaká to bévala za svobodna šikovna (pěkná) děvčica! Oči jak trnky (černé), léca jak velkonočné vajička (červený).“

„Snad jste nebyl do ní zamilovaný, Kopale?“ povídám mu žertem.

„Byl a nebyl, velebné pane.“

„Jak to tak?“ pravím mu.

„Lébila se mně a rád jsem si s ňó zatancoval, ale nihda sem ji neřekl, jak se mně lébi. Proto, dyž jedná přišli maměnka a povidajó mně: „Ty, Josefe, slyšíš! Mám pro tebe nevěstu.“

„Já na to, a keró?“

„No, hádé! Je šikovna (hezká), bohata a hodna.“

„Šikovná aji snad' hodna, to by byla Kristyna, ale bohata, dyž só dva chlapci ešče a pět děvčat, to se mně

samýmu nezdálo, že by to mohlo být, proto sem řekl maměnce, že nevím, keró myslíjó.

„No, Zuzanko Hajníkovo,“ odpověděli usmívajíce se maměnka.

Jenem to řekli, hned sem viděl Zuzanku před sebou: Vysokó, dosť selný, oči jak chrpy a vlasy jak len, a při- znám se, že se mně lébila.“

„A co Kristina Bradova?“ optal jsem se ho.

„Šikovná byla, ale maměnka by s ňó nebyly spoko- jená, dyž jsem měl svým sórozencóm splatiť z gruntu deset tisíc zl. a Kristina hdoví dostane-li štyry, hde vzít ostatní? A potem kořínek lásky ke Kristince ešče se tak hluboko nezakořenil, aby to dalo velikó prácu ho vytrhnóť. Tož sem řekl maměnce,“ vyprávěl mi Ko- pal, „a bude mě chtět?“

„Tóto otázkó sem dopálil nemálo maměnko. Div mně nenabóchaly do zádu. Neco takovýho jim říciť, dyť ma- měnka si myslili, že není v celech Soběchleších přese mě. Jejich Josef si mohl vybrat, keró chtěl a jenem na ňu kévnoť a hned by běžela. — Na štěstí, Zuzance sem nebyl proti mysli a námluvy proto šťasně dopadly. Svajba byla veliká, a jak to na Hané za stara bévalo, trvala celé tédeň.

Vizete, vebné pane,“ povídal mi tehda, „a udělal sem trefu. Zuzana mě měla opravdu ráda a maměnce moji udělala všecko, co jim na očách viděla. A tatíček se jenem usmívali, dyž se jich optala: „Tatíčku, chcete to, lebo to?“ A tatíček neměli nad Zuzanku, kdybych ju sám nebyl měl tak rád, snad bych byl béval žarli- vém na ňu, že ju rodiče majó snad rači (raději) než mě.

A pracovitá byla, jak naše maměnky a hospodyně všecky só. První stávala a poslední šla spát. A když vrana začala nosit děti i teho spánku bévalo kolikrát

málo. Ostatně, velebné pane, jako náš sósed znáte všecko u nás, tak jako já, od té doby, kdy ste přišel k nám do Soběchleb.“

„Přemýšlíval jsem o životě svých farníků a na rodině Kopalově měl jsem příklad a vzor života spořádané hanácké rodiny. Duch bázně Boží pronikal bez rozdílu všechny členy rodiny, ba též i chasu, a proto bylo téměř vidět požehnání Boží nad stavením Kopalovým se vznášet, spokojenost, veselí, radost ze života zářila všem z tváří a nejvíc Josefovi, nynějšímu stařečkovi Kopalovi.“

XII.

Když pan továrník Stavěl začal prováděti svou sociální soustavu a přesvědčil se, že nelze jen jeden stav socialisovat bez ohledu na ostatní stavy, nýbrž že třeba všechny stavy, které se v životě navzájem stýkají, pojmuti v soustavu, aby navzájem se podporovaly, doplňovaly, vzájemně spolupůsobily jako různá kolečka v jednom stroji; každé má svůj úkol, který když správně všechna kolečka vykonají, stroj jde, pracuje bezvadně, tehdy přišel ke mně a zasvětil mě do svého plánu a žádal mě, abych mu poradil, jakým způsobem a na jakém základě by bylo nejlépe, či vůbec jediné možno zavést a provést společnou sociální soustavu.

Zabýval jsem se takovými myšlenkami sice už dříve, ale hned povědět a vyvinout celý systém, na to jsem nebyl připraven, proto jsem ho požádal, aby mi nějakou dobu popřál, abych si vše mohl dobře rozmyslet a přemyslet. — Shodli jsme se, až budu hotov se svým úkolem, že mu to ohlásím.

„Aha, Frantík už jde; jistě sestra jest s obědem hotova, posílá ho tedy pro nás,“ přerušil své vypravování pan farář.

„Co jest, Františku, posílá tě sestra Františka pro nás, abychom šli k obědu?“ otázal se pan farář Frantíka, když se k nim přibližoval.

„Ještě ne, já jsem nebyl v kuchyni, nýbrž ve stáji,“ odvětil.

„Ovšem, vždyť ještě není 12 hodin. Pojdme se podívat, než bude oběd, po zahradě a po hospodářství,“ děl pan farář a vedl P. Vělíma zahradou na hospodářský dvůr. Když přicházeli na konec či vlastně na začátek zahrady, zeptal se pan farář Frantíka: „A už jsou tam ta jablka zralá?“ a ukázal při tom na strom u zdi po pravé straně.

„Jenom ta, která spadnou,“ odvětil Frantík.

„A jak se jmenují?“ otázal se P. Vělím.

„Astrachan bílý, velebný pane.“

„Byls u hříběte, Františku?“ otázal se pan farář. „A prohnals je?“

„Ano, ale jen po dvoře,“ pronesl přitakuje Frantík.

„Tož pojd, ukážeš velebnému pánu z Ameriky, čemus je naučil.“

Frantík otvíráje dveře do stáje, ve které hříbě neuvázáno volně chodilo, zavolal naň: „Ryzko!“ A hříbě jak pes k němu přiběhlo a položilo mu hlavu na rameno. Frantík je pohladil a potom dotknuv se jeho přední nohy zavolal: „Zdvihni nohu!“ A hříbě samo nohu zdvihlo. Potom pleskl je po zadní noze a na povel: „Zdvihni!“ zdvihlo zadní nohu. Nato vzal je za hlavu a naklonil ji a pustiv ji pleskl hříbě po boku a hříbě si lehlo a zůstalo ležet jak mrtvé. Na povel: „Vstaň!“ vyskočilo a už se hnalo po ruce Frantíkově, vědouc, že za odměnu dostane kousek cukru.

Když pan farář chtěl zavésti svého hosta do hlavní stáje, přišla mladší služebná ohlásiti, že polévka jest na stole a slečna dává prosit k obědu.

Pan farář jen slovy P. Vělímovi vylíčil, jak jeho staří koně Frantíka mají rádi, že po nich leze jak po plotě a provádí tělocvik na nich jako na koni v tělocvičně a ani se nehnou, neporučí-li jim něco, nějaký pohyb. Ze všech řečí a z celého chování páně farářova bylo zřejmo, že Frantík jest jeho miláček, a to proto, že ho tolik těší hospodářství, a že už rozumí všemu z hospodářství aspoň tolik, kolik patnácti-, šestnáctiletý selský synek.

Zatím Frantík předběhl oba velebné pány a zastavil se v kuchyni, kde chasa už obědvala; starší děvečka nabízela mu klínek hanáckého vdolku a Frantík by byl s chutí po něm sáhl, kdyby slečna Františka mu nebyla připomněla, že potom už by nemohl jísti trdelníků.

Oběd velebných pánů se lišil od oběda chasy tím, že hostu k vůli upekla slečna kuře; ale i chasa dostala dle starého zvyku okusit, ovšem ne celou porci.

P. Vělímovi chutnalo všecko výborně; i vdolek i trdelník a též i kuře. „Něco tak dobrého a dobře připraveného u nás v Americe ani za mnoho peněz se nedostane. Skutečně jsem si velice pochutnal. Děkuji vám, slečno, upřímně,“ chválou div se nerozplynul P. Vělím. Ale nebyla to chvála jen na oko, ale z plných plic, což slečna Františka správně vycítila a radostí se červenala.

„Uvař nám černé kávy, Františko,“ poručil své sestře pan farář. „A Vincka, mladší děvečka, ať nám ji donese do besídky. Co myslíte, důstojný pane, potom ke třetí hodině bychom se mohli vykoupat v našem koupališti?“

„A kde vezmu koupací oblek?“ otázal se P. Vělim.

„Zde František pojedje prvním vozem elektrické dráhy domů a o půl třetí počká s oblekem na koupání, který dal tatínek pro vás už před dvěma měsíci ušít, u stanice elektrické dráhy v Rájnicích.“

„Kouříte, reverende?“

„Kouřívám, ale náruživým kuřákem přece jen nejsem.“

„Dám vám doutník z našeho tabáku.“

„Pojďme tedy do zahrady,“ vyzval pan farář P. Vělíma.

Polední slunce pražilo, že až vzduch se tetelil. Jen na volném místě zavanul občas vánek severovýchodní a zmirňoval žár poledního slunce. V zahradě pod korunami stromů ve chládku bylo příjemně.

V otevřené besídce si sedli, zapálili doutníky a pan farář prohodil: „Teď bych mohl pokračovat v předobědním vypravování.“

„Velice bych vám byl povděčen, kdybyste mi vyličil, jak a jakou soustavu sociální jste zavedli na venkově, vlastně pro selský lid.“

„Přemýšlel jsem, kombinoval, uvažoval, usuzoval, opravoval atd. více jak tři neděle,“ vyprávěl pan farář, „až jsem se přesvědčil, že jediná tradice jest s to mi ukázati správnou cestu, po které kráčeje dojdou ke kýženému cíli. Proto jal jsem se zkoumati život či způsob života různých rodin ve farnosti; po přednosti rodiny Kopalovy, jako vzorné rodiny, ale též jiných řádných i méně řádných rodin. A tu jsem se sama sebe tázal, co je činí spokojenými a co zase nespokojenými a tím nešťastnými. Rozřešení této otázky mělo mi býti podkladem, na kterém bych vybudoval dále své dílo. Či co z dosavadního života těch spořádaných rodin se musí zachovati a snad nynějšímu pokročilejšímu ži-

votu přizpůsobiti tak, aby to srostlo v jedno; a co zase odstraniti jako zastaralé a nevhodné, ale při tom neodříznouti něco se stromu celého hanáckého života, co by ten život zeškaredovalo, jako když se na stromě uřízne nějaká význačná větev a tímto řezem pokazí se souměrnost koruny stromové a poškodí i oběh šťav a jest příčinou i různých chorob.“

„Tímto zkoumáním dospěl jsem k tomuto přesvědčení: základ, na kterém spočíval a musí i nadále spočívat celý, celičký život našeho hanáckého lidu, jest zákon Boží a zásady náboženství křesťanského, neboť jenom tyto a žádné jiné dávají člověku bezpečnou záruku, že jest na správné cestě, neboť ony jsou naprosto správným a jedině možným podkladem spokojeného a pokud možno i zde na zemi šťastného života. Co jest třeba tedy učiniti, aby v době, kdy různé systémy filosofické a v důsledku těchto pak i sociální se snaží odkřesťanit život našeho lidu a postavit ho na základ atheisticko-materialistický? Předně vychovat náš lid v těchže zásadách křesťanských a toto vychování pokud možno zdokonaliti a prohloubiti a potom vyzbrojití ho vším patřičným vzděláním, aby nejen se vyrovnal tak zvaným pokrokovým rolníkům, ale je v dobrých a užitečných věcech i předstihl. Proto jsem si umínil navrhnouti co nejdůkladnější odborné vzdělání a přiměřené všeobecné vzdělání. Poznal jsem dále, jaký ohromný vliv má výchova na celého člověka (na jeho cíl oboje), ale i na způsob, jak jedná, jak se chová k bližnímu atd., vůbec, jak v životě si počíná. Tím, že jsem hned od prvního roku svého farářování všímal si hospodářství polního a snažil se všestranně ho zdokonalit, získal jsem si naprostou důvěru svých farníků, že jsem v jejich myslích četl jak v otevřené knize a tak poznal jsem úplně povahu jednotlivců,

jak mužských, tak ženských, mladých i starých. Stalo se mi též zřejmým, srovnáváje totiž vlastnosti a náklonnosti jednotlivců, které jsou všeobecné (ovšem vlastní) a které individuální, při výchově nutno míti zřetel k tomuto faktu, aby se nejdokonaleji zdařila; jest to způsob přirozený, cesta rovná. Abyste, důstojný pane, poznal a snáze pochopil duši a charakter našeho lidu, ukážu vám na životě rodiny Kopalovy a několika jiných jako na obrázku všeobecné i zvláštní rysy jejich povah, jak i já jsem je poznal.“

„Ano, s velikou radostí poslechnu vaše vývody, pane faráři, ale prosím, neoslovujte mne vždy důstojný pane, nýbrž zkrátka: P. Cyrile!“

„Děkuji vám za bratrský návrh, ale potom vy mi musíte zase říkat P. Václave.“ Oba se dali do smíchu a pan farář dodal a „ty!“ Když jsem před pětatřiceti lety dostal faru v Soběchleších, byl jsem poměrně ještě mladým knězem, plným nadšení, ale bez peněz, a těch bylo potřebí, protože fara měla na 60 mír polí, ale bez inventáře. Všecek živý i mrtvý inventář bylo třeba koupiti a ještě nějaký krejcar aby byl na výplatu chase a nádeníkům. Tu jsem si vzpomněl, že moje sestra, nynější moje hospodyně, má věna na pět tisíc zlatých, ty že by mi mohla půjčit. Poradil jsem se s matkou, která ode dvou let jsouc vdovou uvolila se mi vésti domácí hospodářství. Maminka souhlasila s půjčením peněz a připojila, že by jako Františka se mohla rovněž přistěhovat na faru a pomáhat jí při hospodářství, s čímž jsem souhlasil. Peníze tedy by byly, ale potřeboval jsem zase někoho, kdo by mi byl nápomocen při nákupu inventáře. První, na koho padlo moje oko, byl Kopál, můj soused na východní straně. Tehdy byl v nejlepší síle, bylo mu osmatřicet let a jak jsem slyšel, hospodářství velmi dobře rozuměl. Po-

žádal jsem ho tedy, aby mi byl radou i skutkem nápomocen, čímž byl, jak jsem viděl, velice potěšen a s velikou ochotou ničeho, ani času, ani námahy nelituje, se věnoval nákupu jak dobytka, tak nářadí, strojů atd. Když někdy bylo zapotřebí zvláště něco dobře uvážiti a znalosti nabyté zkušeností, tu chodíval na radu ke svému otci, který byl sice na výměnku, ale dosud vážen jako nejlepší znalec dobytka a zvláště pak koní. Tímto způsobem navázal jsem s Kopalem přátelský, takřka rodinný svazek, že potom v každou denní dobu jsem chodíval do statku buď o radu anebo o pomoc při různých pracích a tím seznal jsem zevrubně všechny členy rodiny, jakož i chasu Kopalovu. Nejintimněji abych tak řekl, jsem byl svázán s mladým Kopalem a jeho otcem výměnkářem. Poznal jsem takovým způsobem nejen jejich hospodářství, ale též jejich rodinný život, výchovu dětí, poměr chasy k hospodářům a zase opačně a sice úplně jasně, ničím nezastřený. A z vypravování staršího i mladšího Kopala poznal jsem též osudy jejich rodiny i z té doby, než jsem byl ustanoven farářem v Soběchleběch. Starohanácký i křesťanský duch pronikal celou rodinu a stejně jednotlivé členy rodiny Kopalovy. Nejstarší vždy mužský člen byl hlavou, či patriarchou rodiny, tehdy výměnkář, otec nynějšího starého Kopala. Nic v rodině důležitého se nedělo, aby nebyl nejstarší člen tázán o mínění, úsudek nebo radu. Žena, manželka měla takový vliv, jako všude jinde i u neslovanů a nehanáků, totiž hlavní, ovšem nepřímý, na veřejnost zakrytý. Hospodáři vedli celé hospodářství, muž polní, žena domácí. Dokud byli mladí a děti malé anebo ještě žádné, měli chasu mužskou a ženskou, a sice pacholka, prostředníka a nejmladšího pohunka. U dívek (děveček) velká dívka, malá dívka a když byly děti malé, chůva. Jak děti

dorůstaly, tak se chasa zmenšovala, ubývalo jí; nejprv odpadla chůva nebo pohůnek, podle toho, byl-li to hoch anebo děvče, co dorostlo. Stávalo se v rodinách, kde měli na děti Boží požehnání, že v té době, ve které děti dorostly, neměli tam žádné chasy. Ale u Kopalů to nebylo, protože měli jen čtyři děti, páté zemřelo jako nemluvně, jednoho chlapce a tři děvčata a z děvčat nejmladší byla sražená (hrbatá); jako dítě upustila ji chůva a zlomila si něco v lopatce. Rodiče se to dověděli teprve, až se ukázalo, že bude děvče hrbaté. Byla to žalost pro rodiče! Sjezdili všechny lékaře na světě, jak to náš lid říkává, ale pomoci nebylo.

Tím jsem trochu odbočil, vraťme se opět k chase. Poměr chasy byl úplně rodinný. Jak v práci, tak u stolu předcházeli starší pacholek mladšímu synovi, rovněž starší dívka (děvečka) předcházela mladší dceři hospodářově. — Odejel-li hospodář někam na celý den anebo na dva dny, zastával ho pacholek, byl-li starším, a ne syn ještě nezkušený. — Co se mzdy týkalo, tu na penězích mnoho toho chasa nedostávala, ale za to v naturalích „zvláště plátna“ tolik, že toho měla na celý svůj život dost. Chasa, která delší dobu u jednoho hospodáře sloužila, zvláště však, která všechna léta až do vdavek (svatby) u jednoho hospodáře vysloužila, chodívala později zvláště v zimě pro živobytí k bývalým svým hospodářům a dostávala vše. Ovšem ve žně, senoseči a jiných pilných pracích pracovali u svých bývalých hospodářů. Za stara pak, kdy se všechno obilí srpy žalo a potom cepy mlátilo, protože nebylo ještě strojů hospodářských, trvala ta práce valnou část roku. — Tu ti, Cyrile, vykládám něco, co tobě jako rodilému Hanákovi jistě jest známo,“ podotkl pan farář s úsměvem.

„Jest mi to známo nyní, když jsi mi to, Václave, vyložil; vždyť za tu dobu, co jsem z Hané pryč, mnohé

věci z našeho hanáckého života jsem zapomněl,“ rovněž se usmívaje tomu „ty“, odvětil P. Věším.

„Zkoumal jsem potom podstatu, abych tak řekl, života soukromého i veřejného u našich Hanáků v tehdejší době,“ pokračoval pan farář, „ovšem dle vzoru rodiny Kopalovy. Poznal jsem velmi brzy a jistě, že náboženství katolické bylo jeho bezpečnou podstatou a církevní rok jeho vodítkem a ukazovátkem. Každé části církevního roku přizpůsoboval se život obojí domácí i veřejný zcela.

Abys, Cyrile, lépe vnikl do smýšlení starých Hanáků a pronikl úplně vnitřní i zevnější jejich život, vyložím ti rozmluvy besedování, které jsem míval s otcem starého Kopala a staříčkem nynějšího hospodáře, ovšem nyní už nebožtíkem. — Jak jsem se ti už zmínil, seznámil, ba spřátelil jsem se s rodinou Kopalovou brzy nato, když jsem se dostal do Soběchleb. V zimě, kdy nebylo tolik práce v hospodářství, navštěvovali jsme se navzájem; buď oni, otec a syn Kopalovi přišli ke mně, anebo já zase k nim. Ve všední den přicházel nejčastěji jen otec sám, protože mladý býval zaměstnán v hospodářství jakous takous prací. Že jsme mluvili o všem možném, nepotřebuji připomínat a tím způsobem jsme přišli i na staré časy. Chopil jsem se této příležitosti, abych poznal podklad nynějšího života svých farníků, a dal jsem si vypravovat zevrubně „o starých časech“, jak stařeček říkával.

Bylo to pozdě na podzim, v listopadu, jak si to dnes pamatuji. Venku plno mlhy a slabý, ale sychravý vítr foukal od Karpat. Stařeček Kopal zaklepal, pozdravil a zrovna ke kamnům, kde stála jeho židle, či jak on říkával „legátek“, mna si ruce sedl si zády ke kamnům a dal se do výkladu: „Taková zima, myslím, za stara

ani snad' nebévala, ešče máme do adventu skoro štrnást dňů a zima už je pomály jak o vánocích.“

„Jest tam škaredě, stařečku, ale horší to není než bývalo, to tu zimu dělají léta,“ pravil jsem.

„Ba, bude to, myslém, tak; šedesátka byla už předloňskem. No, Pánu Bohu poručeno.“

„A jak, stařečku, za stara bývalo to v adventě také tak, jak to máme včilka?“ podáváje stařečkovi fajku tázal jsem se.

„Moc se nezměnilo, leda že to bylo přísnější,“ děl stařeček.

„Jak přísnější?“ otázal jsem se.

„Na př. na roráty moseli chodit' všeci, jenem jeden zostal doma hlídat'. Včil si chasa nepřistane, zvlášť mužská ne, dyž zvóňé na roráty, a nésó s pucováním koní hotovi, to se ví, na mšu sv. už nendó. Já dyž sem byl hospodářem, to sem stával každé deň první, pozbózel sem chasu a za pů hodiny šil sem se podívat', stali-li už, a dyž nekeré ležel, jak to byl pohůnek, tož ho řemeň pozdvihl, že sebó jak ryba šibl a pacholkovi se řekly jenem dvě tři slova a už byl na nohách. Do kostela moseli všeci, dyť všeckém se narodil Spasitel a přišil na tento svět, aby nás všecky vykópil, aji ty lenochy, co se jim nechce s lůžka, a potem nendó do kostela, aby tóžili po Spasiteli a zpívali: „Rosu déte nebesa a oblaka dštěte spravedlivýho“. A jak to bévalo pěkný, kostel načgané lidima, jak stodola po žňách snopama. A tech světél plné oltář, aji lustr, co tehda nedávno kópili velebné pan, a keré až do dneška visé na svém místě, mekotál se světly, a potem skoro všecky tetky měly před sebó na stolicí (lavici) rozžatý slópký. To bylo světél skoro jak hvězd na nebi a světlo jak ve dňa. To potem člověčkovi hlava

sama se skláněla před božskou velebností a jeho ne-
skončenou dobrotou.“

„A bývalo smutno v adventě za té doby?“ otázal jsem se stařečka.

„Nebylo — proč by bylo? Pro nás chlapce byla to doba radostná, na kterou jsme se těšili už dávno jak dlouho před tím, třeba nám hrozili: Počkej, až přijde svatý (Mikuláš), dostaneš metlu, že neposloucháš, a čert tě sváže řetazem, že nejsi hodný, že házíš kamením a rozbíjíš okna.“

V tu dobu silný soumrak rozprostřel temnošedou přikrývkou nad dědinou, takže v pokoji se tak setmělo, že bylo slyšet slova stařečkova, ale jeho skoro nebylo ve tmě vidět (skutečná temná hodinka). Stařeček zalétl myslí do svých chlapeckých let a prožíval znovu ony blahé chvíle mikulášské.

„Každý chlapec,“ pokračoval stařeček, „mosel mít ten večír před svatým Mikulášem nachystané bič, a to ne ledajaké, to mosel být bič, který praskal skoro jak pastýřů. A to v té době oblézl leckteré pohunek synků mls (pamlsek), který dostal od tetičky, aby mu uplítl zato pěkné a dlouhé bič. Kšičku už si zaopatřil synek sám, ustříhl sestře kus pantličky třeba od rukávců, jen dyž byla hedbabná, protože taková nejlepší praskala, a uvázal na konec biče, a bylo po starosti; o násadku, na kterou se bič uvázal, nebylo nikde zle, těch bylo dost. Potem se bič skoval (schoval) a byl skovaně až do večera před svatým Mikulášem. — Leda přišel-li nekeré kamarád na besedu, tož se mu bič ukázal a taky si směl jedno, lebo dvakrát zaprásknout. Ale jinak dal se maměnce skováť, aby ho nehdo nezebral, třeba i nekerá sestra, aby synka pozlobila.

O půl štvrté hodině před sv. Mikulášem odpoledna jsme se začali scházet, my s horního konca za kostelem

před Vranovým, chlapci z dolního konca za farskýma chlívama před Vrbovým a chlapci z chalópek ani nevím hde, tuším na trávníku. A jak se začalo zmrkávat, tož ti lebo oni začali první praskať a včil spustili všeci. To bylo praskaní, až se dědina třásla a koně v maštálách frkali. A dyž sme tak hodnó kvítku (chvilku) praskali, potom sme se rozešli dom, sóce přesvědčení, že „Svaté“ s dárkama, kery veze na velikým vozu, v kerým má kolik párů koňé zapříhnutých, neuvízne (neuvázne). — Přinda dom, dal se bič na komoru, a potom se čekalo na večeru a vyptávalo se maměnky, přinde-li Mikuláš. To víš, ba aji s čertem a andělem. Uměls katechismus naposledy, dyž tě velebné pán ve škole vyvolali? — Uměl, ale všecko ne, s maló dušičkó sem se přiznával. Tož di, a přeříké si, cos neuměl!“

Po večeri ukludili dívky (děvečky) se stola, a potom sme čekali, vlastně já, hdy se ozve zacingání zvonkem a hdy Svaté zašustá metló na okno. — Maměnka si sedli do kóta na lavku a tatíček ze začátku stola a my menší děti, já a o rok mladší sestra Anežka, mezi maměnku a tatíčka.

V tem zacingal anděl pod oknem a Svaté zašustal na okno metló. My dva, já a sestra, pác na kolena na lavce, ruky spjaty, sme čekali se strachem, až přinde Svaté a čert s řetazem. Dveři se najednó rozletěly a něma vešil Svaté s vysokó čepicó na hlavě, v ornátě a s metló v pravé ruce. A rovnó k nám. Modlete se, poručil nám. My spustili „Otčenáš“ a pomodlili sme se ho celé a dyž sme chtěli říkat „Zdrávas Maria“, poručil svaté Mikuláš „dost“. A potom se mě optal, umím-li katechismus, a dal mě otázku akorát tu, co maměnka řekly, abych si ju přeříkal, ale v tem vystrčil čert hlavu zpod stola a zařinčel řetazem, já smék s kolen a fók sebó za záda, vlasně na záda maměn-

činy, chytl sem jich ze zadu okolo krku a bečel sem. Všeci se mě smíli, aji maměnka a myslém aji Svaté, mosel sem byt směšné, a při tem odháněli rukó čerta, keré se pořád drápal za mnó. Aji Svaté šil potem s metló na čerta, řizl ho nekolikrát metló, že z podstola utekl do kóta za halmaru; ale dlóho tam nebyl potichu; uviděl maló dívku ve dveřách kuchyňských a řinča řetazem hnál se za ňó, ta ale tak sebó smékla do kuchyně, že div velikó dívku nesvalila na zem, všeci zaseg se smíli (smáli) aji já, strach už mě přešil (pominul). Zaseg mosel sv. Mikuláš čerta metló letyrovat (přivést do patřičného pořádku). — A potem Svaté naděloval nám jabka, ořechy, suchy trnky a hrušky a kerési kósek cukrovího. Potem nás napomenul, abysme boli hodni a poslóchali, že na rok přinde zaseg.“

Dokončiv vypravování podíval se pan farář na hodinky a vida, že za pět minut bude půl třetí, pravil: „Musím si pospíšit, aby nám elektrická neujela.“ Pan farář vešel do fary, aby si vzal šat na koupání. Jen vyšli z fary a v tom už elektrická přijížděla, která je měla zavést do Rájnic a potom dále k rybníku, kde bylo koupaliště.

Vsedli do elektrické a za 7 nebo 8 minut byli v Rájnicích, kde na stanici je čekal Frantík s uzlem koupacího obleku a Blaženka, která se jak sluníčko usmívala.

P. Vělím vzal od Frantíka uzel, pokynul oběma, vzkázal matince a babičce pozdrav a vůz elektrické dal se do pohybu. Projel městem a za městem něco více jak kilometr zastavil se na stanici, odkud se chodilo ke koupalištím.

XIII.

Pan farář soběchlebský již cestou v elektrické vyprávěl P. Vělímovi, jaký obrat nejen v hospodářství, ale též v celé reformě sociálního života způsobil kup panství se 6 dvory a velkými výměry lesa, zvláště však s dvěma dost velkými rybníky. Komu by to z nás zde usedlých bylo napadlo, postavití dvě elektrárny; napřed u menšího rybníka, ale s velkým spádem vody pro továrnu a osvětlení města, potom u většího rybníka zvýšiti hráz o metr, čímž se nadrželo více jak půl milionu kubických metrů vody a tím získati tolik síly, že osvětluje všechny vesnice naší rezervace, dodává sílu elektrické dráze a všem strojům zemědělským, podnikům průmyslovým atd., které v rezervaci máme. Víte jistě, co znamená zachycená vodní síla při nynější drahotě uhlí. My svítíme téměř zadarmo a pohon strojový přijde kilowatová hodina na několik haléřů. To jsou užitečné věci, které nám továrník Stavěl zařídil. Kromě toho upravil nám v rybnících zdravotní zařízení příjemného rázu — koupaliště.

Vtom se zastavili; pan farář vyzval P. Vělíma: „Počkej, poslechni!“ Z nedaleka bylo slyšeti volání a výskot chlapecký.

„To už jsme u koupaliště, jak nám hlasy chlapců zvěstují?“ ptá se P. Vělím.

„Ano, tak jest, nalevo mají chlapci koupání a my odbočíme stezkou na pravo, kde se zase koupou dospělí. Asi půl druhého kilometru odtud, ani snad tolik ne, jest ten druhý rybník, upravený na koupání pro ženské, a sice zase jsou tam dvě koupaliště: jedno pro ženskou drobotinu a druhé pro dospělé ženské. Na podzim, když přestane koupání, tu zase nastoupí

v činnost loďky. Ovšem i nyní tuží někteří loďkařští zažranci své svaly, aby při závodech, které se konávají ke konci září, odnesli cenu. Při všem vůbec zpestřuje se každodenní program závody o ceny, jako závody v plování, na loďkách a v zimě na bruslích; na hřišti opět závodí se v běhu, v palestře a různými tělocviky. Ovšem za velké účasti slavného obecnstva bez rozdílu stáří a pohlaví, ovšem mládež jsouc ohnivější má převahu, či z mládeže zvláště mužské nechybí ani nohy, leda snad churaví-li někdo.“

Zatím přišli až k samému koupališti. Řada budek postavená na břehu stála jak vojáci před jenerálem. Ve vodě prohánělo se několik pánů, všichni z intelligence, kteří v prázdninách se zotavovali tímto příjemným způsobem, neboť voda byla příjemná, nebyla ani příliš teplá, ani studená. Naši velební páni se převlekli do koupacího obleku a vešli do vody jen po kotníky. Pan farář napřed a za ním P. Vělím, který obdivoval postavu pana faráře vida ji před sebou; mohla býti symbolem fysické síly. Vtom obrátil se pan farář na P. Vělíma a usmál se z té lahody celým obličejem. P. Vělímovi připadlo jako vždy, kdykoliv pan farář soběchlebský nenadále obrátil obličej usměvavý, téměř dětský, na něho, že se ta tvář dětsky mírná k té obrovité postavě nehodí. Každý by čekal obličej zachmuřený jako noc a z očí blesky, jako v temné moci, když v dálce se blýská, a ne tvář mírnou a usměvavou jako kus blankytného nebe v polní studánce.

P. Vělím po koupeli vyšel z budky, napřímil se, vypjal prsa a vydechl, tak se mu zdálo, že teprve nyní spláchl všechn prach a kouř americký a vydechl zbytek cizího vzduchu, nyní teprve že vdechuje ryzí, čistý hanácký, rodný dech svého kraje.

Osvěžení a lehcí jak píрко kráčeli do kopečka směrem k druhému rybníku, ale nepřišli až k němu, nýbrž odbočili do lesa v tom místě, odkud bylo průsekem vidět horní elektrárnu. Stoupali zvolna, až přišli na paseku, odkud bylo lze spatřit celé pásmo vysokých kopců porostlých lesem.

„Ty všechny lesy, které vidíme, patří k velkostatku rájnickému?“

„Ano, ani všech ještě nevidět. Na šest tisíc hektarů lesů má zdejší velkostatek.“

„Prosím tě, Václave, vylož mi vše od počátku, od koupi velkostatku, jaký vliv to mělo na sociální reformu vůbec a hospodářství zvláště.“

„Počkej, tam za tím lesíkem jest lavečka pod košatou lipou a krásný rozhled po naší hanácké rezervaci, tam si sedneme a popovídáme si, o čem budeš chtít. Ostatně, nyní půjdeme po rovině, mohu s výkladem začít hned,“ opravil svůj úmysl pan farář. — Utřel si kapesníkem čelo a začal: „Továrník Stavěl, když se dověděl, že velkostatek jest na prodej, ani si ho neprohlédnuv dříve, jen nahlédnuv do zemských desek, aby věděl, jak jest hypotekárně zadlužen, koupil jej o něco dražší, jak za tři miliony korun. Hypothekární dluhy nechal váznouti i nadále; jen dva miliony korun zaplatil hned, a sice matka jeho půjčila mu celý svůj kapitál na milion a osmkrátstotisíc a ostatní doplatil věnem své ženy a svými úsporami. Jakmile mu byl velkostatek připsán, přijel ke mně, naložil mě na kočár a objeli jsme spolu pět dvorů, šestý rájnický jsem znal. Hospodářství na nich bylo ubohé, zanedbané, ba zpustlé. Poslední jejich majitel nepřijel se na dvory již několik roků ani podívat. A pan správce, rovněž již starší pán, který byl zároveň ředitelem celého panství, zavítal na jednotlivé dvory čtyřikrát nebo pětkrát do

roka. Jinak šafáři, kteří zastupovali správce, přicházeli každou neděli ke správci pro rozkazy na celý týden stran práce.

Když jsme si to tak prohlédli, spráskl pan továrník ruce, ač není odborníkem v hospodářství, a prohodil: „Že se nestydí! Vždyť ani ti nedbalí rolníci nemají tak špatné úrody a takového nepořádku na gruntě. Kdybych to byl věděl, nebyl bych to snad ani koupil. Co teď?“

„No, zoufati netřeba,“ pravil jsem mu tehdy. „Začneme ze základu. Předně ustanovíte pořádného ředitele, potom na větší dvory správce a na menší adjunkty, na nejmenším rájnickém může zůstat nynější šafář, který jediný na svém dvoře obstojně vedl hospodářství. Divů ovšem dělat nemohli, nemajíce ani strojů ani dostatek dobytka. — Proto bude zapotřebí koupiti stroje, jako parní pluh, aspoň ještě jednu parní mlátičku, dále chovný dobytek a pro začátek též dobytek na vydojování. Ostatní, co ještě bude potřeba.

Víte co, velebný pane, pravil tehdy pan továrník, já vás jmenuji ředitelem celého panství! Já jsem mu na to odvětil, že je to pro mne velká čest, ale tolik času že nemám, abych tento důležitý úřad zastal. Víte co, pane továrníku, řekl jsem, když mi svěříte dozor nade všemi dvory a potom úkol s novým ředitelem zavéstí nejlepší hospodářství na vašem velkostatku, to přijmu.

„Nu, tak s radostí velkou a s upřímným díkem přijímám vaši nabídku, a prosím, abyste mi vyhledal též vhodného ředitele, správce a adjunkty,“ odpověděl mi pan továrník.

Jen jsme přijeli domů, hned jsem si sedl a napsal bývalému svému žákovi a částečně vyučenci na výzkumném poli, který potom studoval se znamenitým úspěchem střední hospodářskou školu. Byl tehdy mladým správcem na velkostatku na Hané, aby hned, jak jen

bude trochu moci, ke mně přijel. Jan Homola, tak se jmenoval, odepsal mi obratem, že pozítří přijede. Jelikož byl konec května, objednal jsem si starší naše domkaře, aby ke mně přišli a smluvil jsem s nimi, že půjde každý z nich na řepařský dvůr a povede tam všechny práce v řepě, jak je viděl a prováděl u mne.

Když ve čtvrtek přijel nový ředitel Jan Homola, vložil jsem mu, oč se jedná. Byl hned ochoten převzít místo, jelikož na velkostatku, kde byl právě zaměstnán, byl nejmladším správcem a na postup by mu bylo dlouho čekat. — Hned tehdy jsme vybrali firmy, od kterých jsme potom objednali stroje. Rovněž, co se dobytka týká, vypracoval jsem plán, dle kterého se při chovu bude postupovat.

V pátek, hned den nato, kdy s novým ředitelem jsem vše potřebné smluvil, objel jsem všechny dvory, ve kterých jsem všude nařídil stran hnojiště a hnoje to nejpotřebnější. Viděl jsem hned při první prohlídce, že tento fundament řádného polního hospodářství, chlévský hnůj, byl v žalostném stavu. Vůbec neminulo dne, kdykoliv jsem byl volným, abych si nezajel na nějaký dvůr a nezařídil, čeho bylo třeba, aby se hospodářství zvolna povznášelo. Když pak přišlo nové úřednictvo, tu jsme začali dle nejnovějších výzkumů a osvědčené praxe hospodařiti. Ovšem, začali jsme s obděláváním půdy hlubokou orbou, hnojením na prvním místě dobře opatrovaným, hnojůvkou polévaným, šlapáním hnojem. Potom nehašeným vápnem a kde se nám jiného hnojiva nedostávalo, tam jsme hnojili na zeleno, a ku podivu, jak rychle půda se spravila; ovšem orali jsme před setím aspoň třikráte, na několika kouscích — zvláště před cukrovkou — i čtyřikráte.

Druhý rok už nám vyneslo polní hospodářství tolik, že když jsme všechny výlohy zaplatili i režijní, uhradili

jsme úroky z kapitálu při kupu zaplaceného a úroky z dluhu, který vázl na velkostatku, a ještě nám zbyl dosti slušný obnos na investice a zlepšování.“

„Jak jest to možné, že pole se tak rychle zlepšilo?“ tá-
zal se P. Vělm.

„Bylo to tím, že půda nebyla vymrskána, jen v ob-
dělávání zanedbána; a proto, když po dvě léta dobře
byla obdělána a hnojena a potom prvotřídním seme-
nem zaseta, vydala už hojnou úrodu.

Jakmile jsme měli pole v pořádku a chov dobytka
byl zaveden, založil jsem u našeho největšího dvoru
ovocnou školku; postupně totiž jsem osel ovocným
semenem na 200 mír. A to u dvora v Chmelničkách.
To jest onen dvůr, který leží tam dole na samém
úpatí tohoto kopce, na němž stojíme. Složil jsem starost
ošetřovati školku na široká bedra pana učitele Hrušky.
Dvě léta později založil jsem zde chmelnici tam v té
kotline, ve které jest chráněna před větry, vidíte ji
pod bývalou školkou. Jsou tam ještě stromy, švestky,
jako ochráníení polí. Školku jsme odstěhovali výše
do hor, abychom hlavně pro naši obec v horách, Hor-
ňáky jménem, měli vhodnou školku. Tam pěstujeme
po přednosti ovocné stromy, a na kopcích mladý hovězí
dobytek pro celou rezervaci.

Vidíš před námi mohutnou lípu? S onoho místa lze
přehlédnouti téměř celou rezervaci, jen čtyř vesnic
odtud vůbec nevidět a dvě částečně, ostatních šest i
s městem Rájnicemi vidět jak na dlani. Pojdme, sed-
neme si tam na lavičku.“ Přešli jsme jen kouskem
mladé paseky a byli jsme pod lipou. Tam jsem obe-
psal mlčky, beze slova, rukou polokruh.

P. Vělm, sleduje letmo pohyb mé ruky, vpil se
téměř do krajiny před námi se prostírající, a pronesl:
„Připadá mi tvář naší matušky Hané, jak by byla za-

lita jezerem úsměvu plného lásky a radosti, blýskajícího šelmovstvím.“

Obdiv, ba vytržení P. Vělíma přerušil můj hlas, nesusoucí se tiše přes paseku do krajiny a vysvětlující polohu vsí a měst, jež bylo vidět: „Přímo před námi a pod námi jest ves, o níž jsem se již zmínil. To jsou Chmelničky, dále přímým směrem jest naše město Rájnice a za Rájnicemi strmí uprostřed Soběchleb štíhlá vížka našeho kostela, za Soběchleby pak leží sousední město Bělov, jež však nepatří do naší rezervace. Dále vidět už hory, ač se tam skrývají ještě před nimi dvě vesnice. — Nyní ti vyjmenuji jen vesnice, které patří do naší rezervace; nalevo od Chmelniček jsou Věžnice, které jsou do Chmelniček přifařeny, tímž směrem vidět bok Soběchleb, Zlatodoly. Teď zase pohlédneme napravo od Rájnic, tam rozkládá se Suchdol, v témž směru dále k západu jest Zlámanka, potom ještě dále na sever Zápotočí, a sem k nám blíže pod Zlámankou jest Zlechov; těchto dvou posledně jmenovaných obcí viděti jen část. Hrušov, Jabloňky, dvě horské a Tahanov s Léščím, dvě rovinné dědiny, těch nevidět odtud vůbec. Dvory byly ve vsích Chmelničkách, Hrušově, Hornákách, Zlatodolech, Zlámance a nejmenší v městě Rájnici. — Na každém dvoře zavedl jsem třetím rokem nějaké speciální oddělení hospodářské. Když pan továrník Stavěl zreorganisoval cukrovar a pivovar, dle naší zásady, pokud možno, všechny suroviny vypěstít doma, založena chmelnice v Chmelničkách, nejprve u dvora, a nyní i rolníci mají chmelnice, které se jim znamenitě vyplácejí. Rovněž ječmen vypěstěný na pokusném poli sejeme v Chmelničkách a rozmnožený prodává se za běžnou cenu anebo vyměňuje se za stejnou váhu pěkného ječmene obyčejného, který se zesladuje. Též v Taha-

nově osívá se nově vypěstěným, jak nyní se říkává, selekčním ječmenem valná část plochy určené na osetí ječmene. Zlámanka, totiž dvůr ve Zlámance, určen jest pro osev pšenicí vypěstovanou na výzkumném poli; má půdu, která se pro pšenici znamenitě hodí. Stejně půda rájnická. Suchdol má také chmelnice, protože leží v dolině a chráněn jest před větry. Cukrovka se pěstuje na všech dvorech, jen v Hrušově méně a na Horňákách vůbec ne. Na tahanovském dvoře zavedl jsem chov ušípaného dobytka, a sice způsobem, jak žije divoké prase — černá, a můžeme říci, že naše nynější prase znamenitě se aklimatisovalo, t. j. přizpůsobilo našemu podnebí, takže co se týká nemocí, jsouc velmi otužilé, zřídka kdy onemocní a takřka jen výjimkou skončí přirozenou smrtí. Ovšem úprava chlívků, každodenní výhon, plavisko přiměřeně upravené, pastvisko posázené vrbami a duby a mnoho jiného, bude-li tě to zajímati, uvidíš, až tam někdy přijdeme. Hrušov jest zajímavý tím, že jsem tam přenesl všechny školky ovocné; vybrali jsme s tamějším panem řídícím nejvhodnější druhy ovoce, kterým se u nás dobře daří, a sice některé se daří ve všech našich polohách, jiné jen v rovině, opět jiné žádají vzduch čistější a drsnější klima — horské. Celkem mohu říci, že hrušky se daří lépe v našich hanáckých dědinách, jablka v horských, třešně na kopcích, švestky všude, slívy jen v teplejší rovině. Nyní už máme v našich školkách dva zahradníky: vrchního zahradníka a zahradníka a kromě těchto dvou tři pomocníky, rovněž s plnou kvalifikací. U ústavu sadařského jest škola, na níž vyučuje pan řídící Hruška, potom vrchní zahradník Okurka a zahradník Brabec. Jelikož jest tam blízko voda, pěstuje se tam také zelenina, hlavně k účelu školnímu a pro naše

internáty (ústavy stravovací). Školky se nám vyplácejí lépe, než kdybychom tam sázeli řepu, stejně zelinářství, ač výrobky či produkty, mladé stromky a zeleninu prodáváme za poloviční cenu, než jaká se platí mimo naši rezervaci. — Konečně dvůr na Horňákách jest upraven za jakési ústředí pro chov hovězího dobytka pro celou naši rezervaci. Předně chovají se v horách býčci, kteří se ihned odstaví, jsou-li uznáni za úplně způsobilé pro chov a plemenitbu. Zavedl jsem, řídě se Mendlovým zákonem dědičnosti, knihu plemennou, kde se též důležité vlastnosti zaznamenávají, jako dojivost matky telete, které má přijíti na Horňáky, jakou měla kostru ve všech mírách, barvu atd. Ale dojivost a jakost mléka pokládám za nejdůležitější. Na Horňákách upravili jsme opuštěný dvorec, který leží na vrcholu kopce, pod nímž se krčí Horňáky, pro nejmladší chovný hovězí dobytek. Ten se tam vyžene z jara, jakmile vzroste tráva, aby se měl na čem pást, a jest potom celý den na pastvišku — ovšem neprší-li — jen na noc se zažene do chléva. A večer dostane suchou píci a do nápoje přímastek: otruby, drť, kostní moučky, které si sami meleme a pod., vůbec všecek dobytek živíme dobře hned od mládí, aby se co nejlépe vyvinul, a čerstvý vzduch horský dokoná výborné prospívání. — Mohu ti říci, že máme u nás znamenitý dobytek s výbornou dojivostí, a zdravý, tuberkulosa jen zřídka se u něho objevuje, což přispívá i ke zdraví nás lidí. Zařízení toto se tak znamenitě osvědčilo, že jsme přistavěli ke dvoru, vlastně ke stájím, ještě dvě velká křídla, každé nejméně pro sto kusů mladého dobytka. A kdybychom vypěstovali dvakráte tolik býčků, prodáme je všechny v té chvíli, kdy se dovědí lidé z obcí mimo rezervaci, že jsou na prodej. Přednost mají naše obce v rezervaci a ovšem kupují mnohem laciněji než

cizí. A to proto, že naši rolníci jsou povinni pěkné tele od dobré dojky buď dáti si na vychování na Horňáky, anebo je tamějšímu řiditelství za přiměřenou cenu prodati. Dá-li si ho na vychování, platí za píce proň a obsluhu jistý poplatek, může ho však potom sám prodati, anebo mu ho prodá řiditelství a peníze mu odevzdá.

Že konáme stále různé pokusy, co se krmení, pohybu a j. týče, rozumí se samo sebou.“ Vtom se podíval pan farář na hodinky a pln údivu prohodil: „Hned bude půl šesté, toto nám ta doba uběhla! Půjdeme na stanici, za čtvrt hodiny tam dojdeme.“

P. Vělím se ještě rozhlédl po rezervaci a Hané. Už nebylo tak jasno, jako před dvěma hodinami, jakýsi jemný, průhledný závoj spouštěl se přes tvář matušky Hané. P. Vělím upozornil na to pana faráře a ten ihned to vysvětlil: „To jest po hanácku strážaha, zítra bude pěkně.“

Za řeči sešli pasekou k poli osetému ječmenem. Klas ležel podle klasu, každý dlouhý jak mladé hádě. rozkošný byl pohled asi na sto mír velký bíložlutý lán. Matka nemá něžnějšího pohledu pro svého miláčka, jedináčka, než byl pohled pana faráře, jímž se podíval na krásný dozrávající ječmen. Blažený úsměv se mu rozlil po celé tváři, zvláště pak kolem úst a s pýchou téměř podíval se na P. Vělíma, ten porozuměl pohledu tomu a pronesl:

„Velice pěkný, takový jsem ještě neviděl.“ Kdyby nebyl obrátil zraku svého opět na ječmen, byl by zahlédl ve tváři pana faráře takový záblesk radosti spojený s vděčností, že by sám byl zazářil radostí, protože přítele svého učinil šťastným svou pochvalou. Když už zašli, ještě se pan farář obrátil a pokýval spokojeně hlavou nad bohatostí úrody. Dále sešli

podle chmelnice ke stanici elektrické dráhy osadu Chmelničky minuvše, aniž by si ji prohlédli.

Když se blížili elektrické stanici, odtrhl se od zastupu čekajících lidí takový drobet, jak zrnko, a pádil jim naproti. Pan farář soběchlebský nastavil ruce a chytl tu malou lavinu, ve které poznali Blaženku, nejmladší poupě pana továrníka Stavěla. Ta se mu hned zase vytrhla a vrhla se k P. Vělímovi, který ji uchopil pod pažemi a vyzdvihl ji až nad svou hlavu. Blažence se to tak líbilo, že ručkama hladila hlavu P. Vělíma a celou frisuru mu roztřepala. Zatím přišla také paní Stavělová a vidouc vlasy P. Vělíma úplně rozcuchány a kabát od střevíčků Blaženčiných zaprášený, smějíc se domlouvala Blažence: „Podívej se, jak jsi velebného pána učesala a kabát mu prachem se střevíčků napudrovala!“

Blaženka se napřed podívala na vlasy P. Vělímovi a usmála se té spoustě, jako když smršť v lese se rozzuří a celé skupiny stromů skácí a jiné na stranu povalí, a pohlédnouc na potřísněný kabát, nabídla se, že oboje doma spraví: „Já velebného pána doma učešu a kabát mu očešu.“ A otázala se dětsko-hanáckým způsobem: „Mo?“ (Može?)

Matka hned vysvětlovala: „Ona tatínka chce vždy učesat a když má tatínek kdy, tož ho učeše a udělá mu „pótec“ (cestičku).“

„Pravda, mamičko, že rovný jak šňůra?“ doplňovala Blaženka maminku.

„To se rozumí!“ Vtom přihnali se hoši Jeník s Frantíkem jak vítr, že se za nimi prášilo. Spěchali, aby jim elektrická neujela. A skutečně už od Rájnic přijížděla.

Jeník přidržel se P. Vělíma a Frantík pana faráře.

„Kdyby nebylo takové horko, byla by to pěkná procházka,“ dí paní továrníková, „ale dnes bychom

se úplně zpotili, než bychom přišli do Rájnic. Sedněme si dopředu, aby nás vzduch při jízdě ofukoval!“ (ovíval), radila paní továrníková.

Jen si sedli a začali rozhovor, už přijížděli k Rájnicím a bylo se jim rozloučiti s panem farářem, který zval opět na zítřek P. Vělíma do Soběchleb. Paní továrníková protestovala, že zítra reverenda nepropustí, jelikož půjdou s Blaženkou a Aničkou do nemocnice k sestřičkám, aby milého hosta jim též představila.

„To musím ustoupit a ponechat ho hostitelům, ale odpoledne po obědě by si mohl sednout na elektrickou a přijet za mnou, ještě mu mám mnoho vyprávět, teprve jsme na začátku,“ zval pan farář.

Paní továrníková ničeho nenamítala, tedy slíbil P. Vělím, že zítra odpoledne přijede.

Hoši uchopili P. Vělíma každý za jednu ruku a vedli si ho jak assistenti celebranta (jako kaplani pana faráře při slavné mši sv.) a vyprávěli mu oba najednou mluvíce, jak se jim koupalo a jaké veselé kousky ve vodě hoši prováděli. Nic neříkajíce ani se netážíce přímo vedli P. Vělíma k babičce, kdež právě dlel tatínek. Oba přivítali P. Vělíma a jali se ho vyptávat, co viděl a jak se mu to líbilo. P. Vělím sypal chválu jako z měcha na koš ve mlýně a zvláště pana faráře Zlámala soběchlebského div chválou nezasypal, třebaš jest bezmála dva metry vysoký.

Když byl nejštědřejším na rozdávání chvály, otevřely se dveře a v nich se objevila Blaženka nesouc na podnosu hřeben a kartáč. Babička s tatínkem hleděli na ni s podivem, co s tím náčiním chce počítí, ale Blaženka jim to zkrátka vysvětlila, co provedla, a nyní že chce vše to uvést do pořádku. Podala babičce podnos, aby jí ho podržela, donesla si stoličku, jak to dělávala, když tatínka chtěla učesat, postavila

ji velebnému pánu k nohám, vzala od babičky hřeben, stoupla na stoličku, aby byla větší, a jala se česat P. Vělíma, který ochotně a trpělivě hlavu držel. Babička i otec se jen usmívali.

„Babičko, je ‚pótec‘ (stezka) rovný?“ ptala se.

P. Vělím obrátil hlavu k babičce, která přisvědčila.

Blaženka tleskla ručkama, seskočila se stoličky k babiččinu toaletnímu stolku, kde vyhledala malé zrcátko, donesla je P. Vělímovi, aby se podíval do něho, jak je pěkný! Potom chtěla, aby P. Vělím vysvlekl kabát, že mu ho očeše, a když nechtěl tak učiniti, smluvili se, že na chodbě mu jej na něm očeše. Vzala zase stoličku, stoupla si na ni a očesala mu kabát zpředu i zezadu, vždy se jí musel zatočit, jak ho komandovala. Babička i otec sledovali pozorně její výkon a když byla hotová, podívala se na P. Vělíma mile, usmála se naň svým rozkošným úsměvem a pronesla vážně: „Tak teď jste pěkný a kabát máte očesaný.“

P. Vělím za odměnu políbil roztomilé dítě na čelo. Blaženka mu vzala ruku do své ručky a hladila ji.

„Inu, mazel,“ prohodila babička. „A nyní, Blaženko, zase dej hřeben a kartáč na podnos a zanes ho Bertě do pokoje.“ Blaženka naslovo poslechla, vše sebrala a odnesla.

„Podivuhodné dítě, tak úslužné, poslušné a čarovně roztomilé,“ chválil unesen kouzlem dětské roztomilosti P. Vělím.

Otec blahem slzel a babička usmívajíc se, pravila: „Počkejte, velebný pane, až ji uvidíte u nemocných, jak se k nim chová, tu nebudete vědět, máte-li se smát té její vážnosti a věrnosti, s jakou napodobuje jednak doktora, jednak sestry ošetřovatelky, anebo se divit té její dětské dovednosti a roztomilosti.“

Při posledních slovech vešla mladá paní továrníková

a zaslechnouc chválu své dcerušky, radostí se začervenala a jala se hned zváti P. Vělíma, aby šel s nimi do nemocnice navštívit nemocné.

„A kdo půjde?“ optal se P. Vělím.

„Já a Blaženka s Aničkou,“ dí na to mladá paní. „Někdy chodívá též babička, ale zítra v pátek nemůže, má svoje staré a churavé, které každý pátek navštěvuje. Těžce nemocné ovšem častěji.“

Stará paní se začervenala jak mladá slečinka, když ji přistihnou při myšlenkách na první svou možnou lásku. Bránila se, že to nic není, když chvilku pobude („tak hodinu,“ doplňoval její syn a usmíval se) a když jest chudobná, tož jí donesu několik — „pořádnou misku,“ doplňoval opět syn — amoletek!“

„A ty umí naše matička udělat, ty jsou lepší a chutnější než pěkná báseň; jednou vám je udělá,“ děla mladá paní Blaženka, smějíc se.

„On všechno na mne poví,“ stěžovala si stará paní na syna.

„A proč bych se nepochlubil, že mám tak hodnou a dobročinnou maminku? Ostatně to nic není s těmi nemocnými, to jest maličkost, já vám povím jinší věci, reverende, o mamince, o kterých ví jen několik lidí,“ nedal se pan továrník.

„A já ještě přiložím nějaký dobrý skutek jako polínko na oheň zásluh maminčiných,“ pronesla mladá paní.

„To vím, vy jste oba stejní, ale počkejte, já na vás též ledacos tady velebnému pánovi povím,“ vyhrožovala žertem stará paní.

„To bude nejlépe, povězte na sebe všechny dobré skutky a já s radostí je vyslechnu; hříchem to není o jiných poslouchati dobré věci a je schvalovat a potě-

ším se tím, že moji přátelé jsou tak vzácných vlastností, že nestojí o zaslouženou chválu," děl P. Vělím vesele.

XIV.

„A teď obrátíme řeč na P. Vělíma, vlastně na jeho zkušenosti, dojmy, postřehy a pozorování za dnešní den, vždyť od rána se nám toulal jak turista, když dostane prázdninovou dovolenou," promluvil takto továrník Stavěl a připojil hned otázku: „Co vás ze všeho, co jste viděl, nejvíce zajímalo a upoutalo?“

„Abych se upřímně přiznal," po krátkém přemýšlení děl P. Vělím „pan farář soběchlebský. Jeho vědomosti ze zemědělství, životní zkušenosti, znalost farníků a nad zlato ryzí povaha. On jest otevřenou knihou pro své farníky, každý může si z ní přečísti kteroukoliv stranu. Rovněž jeho farníci jsou proň otevřenými knihami, ve kterých on, jak se mu líbí, čítává a když někdy některý nějakou znečištěnou stranu zalepí, tu on dovede rozlepit, postará se, aby ji očistil, by se nemusel stydět a skrývat potom, co si tam vepsal. A při tom jest pan farář tak dobrého a měkkého srdce, že jest ochoten každý okamžik za bližního se obětovati.“

„To jste ho, reverende, velmi brzo a velice dobře poznal. V tom obrovském těle sídlí dětsky prostý duch," vyprávěl pan továrník Stavěl. „Při tom jest nesnadno říci, koho má kromě Boha zde na zemi raději. Hanou, své farníky, hospodářství, děti ve škole atd. A jak jest nezištný! Když jsem mu za celou reorganisaci našeho velkostatku nabídl dvacet měřic pole, které s farským sousedilo, podíval se na mne tak udi-

veně, až jsem se lekl, že mu nabízím příliš málo. Tu on, nečekaje na mé otázky, dal se do řeči a ptal se, vím-li, jakou cenu má míra hanácké půdy? Kdybych prý mu byl dal dvě měrice anebo chtěl býti kavalírem, pět mír, to by bylo až nad hlavu, ale dvacet? Zač prý? Už prý ode mne dostal tolik věcí, že už jest úplně odměněn za těch několik vyjížděk a porad se správci, ředitelem atd. Při tom to rozdělování, uvažování, počítání doma nepovažoval za nic, za žádnou práci, spíše za zábavu. A skutečně, uvážím-li vše a spočítám, zvláště tu jeho odbornou znalost, a vidím-li kromě toho ty přímo báječné výsledky, tu musím říci, jsa o tom úplně přesvědčen, že to byla nepatrná, velice nepatrná odměna.“

„A jak jste se dohodli stran těch dvaceti měric? Vzal je?“ optal se P. Věším.

„Vzal,“ dal v odpověď továrník Stavěl, „ale ne pro sebe, nýbrž aby byly připsány faře.“

„A vede stále ještě vrchní dozor?“

„Ano, ředitel býval — a jest vlastně dosud — jeho žákem a z ostatních úředníků větší polovice, vedou hospodářství zcela v duchu a methodami pana faráře, a jen když nevědí si rady, tehdy se ho tázávají, co a jak si mají počínati.“

„A co za to pan farář pobírá?“

„Výstižně řečeno, nic! Když jsem se ho tázal, co za to chce, odpověděl mi nejstručnějším způsobem — nic. Zase jsme se dlouho domlouvali a já jsem kdejaký důvod sháněl, abych ho přiměl k tomu, aby něco vzal. A když jsme se, lépe řečeno já, dosti namluvil, tož skromně pronesl: „Dáte mi tedy několik zajíců a dva páry bažantů.“ Jakmile to pověděl, div jsem se nad tou ohromností požadavku úžasem nesvalil. Ale hned jsem přemlouvání zarazil, vida, že jest to marnost nad marnost o tom se s ním dohadovati.“

Nyní se do rozhovoru vmísila mladá paní: „Ti dva s naším Frantíkem se k sobě hodí. Frantík, jakmile dostane dovolenou, už pádí do Soběchleb, a pan farář, jakmile ho zhlídne, už se usmívá a pohladí ho po hlavě, když mu ruku políbil. A nato začne rozhovor o hospodářství. Frantík se ho vyptává na různé pokusy, a to dotud, až postup a účel pokusu úplně pochopí. Pan farář mi jednou pravil, že Frantíkovi raději vykládá různé pokusy než mnohému žáku nejvyšší třídy naší hospodářské školy, protože lépe chápe, co se vykládá, a lépe celku rozumí.“

„Což pan farář! Když Frantík od něho něco požádá, možno-li jen poněkud, všechno mu udělá, i kdyby mu na klín sedl, tož ho pochová,“ dodala babička.

„To máš, maminko, pravdu! Jsou to dvě děti, jedno nad průměr tělesně veliké, ale povahou oba děti, jen to velké jest vážné, to menší divoch,“ pronesl továrník Stavěl.

„Jest skutečně milý a prostý, jak dítě, ale vědomostmi a což já ještě výše kladu, zkušeností pro praktický život — obr,“ dodal P. Vělim a umínil si, že zítra se ho zeptá, proč nechce nijaké odměny za dozor na hospodářství na velkostatku. Přece těch několik zajíců a dva páry bažantů nepovažuje jistě ani on za přiměřenou odměnu!

Vtom se zase uchopil slova pan továrník a ptal se P. Vělíma: „Na kterém dvoře jste včera byli?“

„Na žádném,“ odvětil P. Vělim, „vykouпали jsme se totiž a po koupeli jsme se dali směrem k druhému rybníku, ale až k němu jsme nepřišli, nýbrž odbočili jsme vpravo a kráčeli stezkou až pod lípu na pasece.“

„To jest jeho zamilované místo. Odtud vidět téměř celou naši rolnickou rezervaci,“ doplnil p. továrník a otázal se opět P. Vělíma: „Tož vám nevyprávěl, jak

zvelebil, ba zavedl nové hospodářství na našem velko-
statku?“

„Jen zběžně; poněkud déle vyprávěl mi o Horňákách, či vlastně o chovu hovězího dobytka,“ odpověděl P. Vělím.

„Povím vám to tedy já třebaš po večeři,“ dodal pan továrník, když uviděl ve dveřích Blaženku, která se jala vyřizovati vzkaz od kuchařky Amalie, že večeře jest už uvařena, jenže neví, má-li dáti na kaši med, anebo posypati ji cukrem. Mladá paní rozhodla, ať ji polije medem.

„Tedy, prosím, půjdeme večeřet,“ vyzvala mladá paní a dodala: „Večeře jest jednoduchá: polévka lukšová, telecí pečeně se salátem, kaše a ovoce, jahody, třešně.“

„Anebo pivo a sýr!“ dodal továrník. „Já se přidržím toho posledního, a vy, reverende?“

„Já též.“

Při večeři se domluvili P. Vělím s mladou paní, že půjdou zítra po deváté hodině do nemocnice a Anička s Blaženkou půjdou rovněž, jako obyčejně s nimi. Při večeři pili pivo jen páni, ostatní pak vodu; dětem se zdálo pivo hořkým a dámám na ovoce lépe chutnala voda.

Po večeři rozloučili se děti s P. Vělímem, políbily všem dospělým ruku a odešly do svých ložnic.

Továrník Stavěl otázel se P. Vělíma, jak mu chutná pivo.

„Znamenitě,“ dí nato P. Vělím, „ta příjemná hořkost a říz jde až nosem!“

„Máme výborného sládka, nejlepší ječmen, chmel, skoro jako žatecký, sklepy upraveny a opraveny. Proč by nebylo pivo dobré?“

„A kolik ho vaří váš pivovar?“ optal se P. Vělím.

„Poslední výkaz udává osmdesát tisíc, ovšem veliká většina se ho vyveze z rezervace, a myslím, kdybychom ho dvakrát tolik uvařili, všechno se prodá,“ chválil pan továrník část svého průmyslu. „Pojďme si zase sednout do zahrady!“

Továrník Stavěl dal donést pivo pod lípy. Nabídl P. Vělímovi doutník a zapálili si. Vydechl kouř a vdechl s rozkoší vlahý, vonný vzduch. Lípy ještě kvetly, vlastně dokvétaly. I jal se vykládati: „Když jsem koupil rájnický, totiž suchdolský velkostatek, protože v Suchdole jest zámeček, třebas tam není dvora a jen les tvoří majetek velkostatku, neměl jsem ani ponětí, v jakém stavu se hospodářství nachází, a upřímně se přiznám, že jsem tehdy též málo zemědělství rozuměl; proto jsem zajel k panu faráři do Soběchleb a pověděl jsem mu, co jsem učinil, a že jsem přijel k němu, aby převzal správu a uspořádání nového mého panství. Myslíte, že se zdráhal? ani okamžik ne, naopak usmál se radostně a děl: „Velice rád, jen peněz budu potřebovat mnoho, protože všechno je velice zanedbáno. Není ani pořádného inventáře, zvláště strojů; o těch jako by ani nevěděli; zásob asi též nebude!“ Třebas to bylo počátkem května, když jsem velkostatek koupil, přece děl pan farář, že jest na dva měsíce potřebí ještě zásob pro dobytek. Ostatně, až si vše prohlédneme, potom se dá určit, kolik čeho bude potřebí koupit.

Pan farář si důkladně všechno prohlédl, ustanovil nové správce a některé šafáře a pustil se do díla. Na všech dvorech, kde se řepa sázela, dal ji znovu protrhat (ojednotit), vzal si ze Soběchleb na tu práci domkaře a nádeníky, o nichž věděl, že práci rozumějí, a za měsíc vypadala všude cukrovka tak, že se rolníci přestali panským smát, jak jiná léta se smávali. Jiného se ten rok už nedalo mnoho dělat. Předě žněmi nakoupil žacích

strojů, kolik bylo potřeba. Sedláci se mu smáli: „Velebný pane, to se vám to bude síct, nihde vám obile neleže.“

Pan farář jim odpovídal: „Zařídte si to též tak, nic to nestojí (špatně totiž obdělávat pole, a málo, nebo nic nehnojit).“

„Aha, to byste nám dal ‚hubové‘ kolikrát za deň.“

Pan farář se jen usmíval, že mají před ním takový respekt.

Než začaly žně, provedl ještě jednu věc, on říkával tomu fundament zemědělského hospodářství. Upravil ve všech dvorech hnojiště. Základ dal ze slínovice dobře udusat, dal vykopat studni na močůvku, do ní pumpu a rozkázal denně hnojůvkou polévat hnůj. Kromě toho ze všech odpadků, které se do hnoje nehodily, dal udělat kompost, nyní pak zkompostuje všecek koňský hnůj, který se musí často, častěji než jiný kompost, polévat hnojůvkou. — To se divíte, reverende, jaký jest ze mne rolník,“ usmívaje se prohodil tovarník Stavěl.

„Skutečně, to ani já všechno nevím, ač jsem rodem selský synek,“ přitakal P. Vělim.

„Jen obilí bylo sežato a svázáno, hned rozkázal všude orat, co zatím ostatní dvorský lid a nádeníci mlátili. Oračka byla pohodlná, půda se jen rozsýpala, ač naporučil hlouběji orat než dříve orávali, jen tenká vrstva mrtvé dříve neorané země se směla přibrati a to při každém orání.“

Pravil mi asi za tři měsíce, co řídil hospodářství: „Počkejte, až všechno pole řádně třikrát dle starého Kopala zořeme, aspoň v těžších půdách před každým setím, potom řádně pohnojíme a povápníme a naším vybraným semenem zasejeme a Pán Bůh dá pohodlné počasí — při tom sklonil hlavu — potom budou všichni

otvírat oči a budou říkat: „To só ta pola, hde, na keréch v hojnosti růstla všelijaká plevel, a včil takovy pěkný obile!“

„Víte, pane faráři, hned bych se dal k vám za učně a továrnu bych svěřil řediteli.“

„Co vám na to řekl?“ tázal se P. Věším.

„Podíval se s úsměvem na mne a děl: „Držte se svého, čemu tak rozumíte, jak málokdo, a ke mně si přijedte do pole na procházku a odpočinout.“

„A to jsem dělával, dokud byl pan farář vlastně řiditelem a ne pouze inspektorem, téměř tři léta, a později, když už správci se vžili do jeho metody, vrhl se na dobytkářství, ve kterém dokázal snad ještě více než v polním hospodářství. Ale to ať vám vyloží on, v tomto odvětví jsem nebyl tak pilným jako v prvním, snad proto, že Horňáky ležely více jak tři hodiny od Rájnic a potom mne to tak už nezajímalo. Možná též, že rozšiřováním závodu a různými stavbami jsem byl mnohem více zaneprázdněn než dříve.

Výnos velkostatku se neobyčejně pozvedl, když jsme spojili se zemědělstvím hospodářský průmysl. Máme veliký cukrovar, ale ne už velkostatkářský, nýbrž akciový, rovněž pivovar, též akciový, potom velkozávod uzenářský, rovněž společný, stavíme továrnu na hospodářské stroje atd. Ovšem vše to se vyvíjelo pozvolna. O reformě pozemkové vám povím, myslím, naposled.“

Slunce zatím padalo za břeh obzoru a jako by se topilo, vystrkovalo tisíce skvoucích paprskových ruk, žádajíc o pomoc, ale jelikož tato nepřicházela, utonulo. Soumrak potom jal se rozsévati jemňoučké vločky tmy po stromech, budovách a po samé obloze, že všecko se zahalovalo lehounkým tmavým závojem. Vtom zavánul hebounký větérek a dotkl se měkce čela obou besedníků, jak se dotýká ret matčin čílka spícího dí-

těte. P. Vělím s rozkoší zdlouha vzdechl a továrník Stavěl přejel si rukou čelo, aby obnovil příjemný pocit doteku vlnky vánkové.

„Jest to rozkošný večer!“ pronesl P. Vělím. „Člověk by se koupal bezmyšlenkovitě v tom jezeře slasti a kouzla až do utonutí ve spánku. A podívejte se, Jeníku! Smím vám snad tak říci?“

„Jistě mi to bude milé a příjemné a všichni naši budou na to pyšní.“

„Děkuji vám upřímně, a já zas zdomácním ještě více u vás,“ dodal P. Vělím.

„Nač se mám tedy podívat?“ otázal se továrník Stavěl.

P. Vělím se na okamžik zamyslel, jako by chvíli přemýšlel, a prohodil: „Abyste se podíval, jak noc tmu zrovna rozhazuje, až bude všechno přikryto černým pokrovem.“

„Jest to tak,“ přisvědčuje továrník Stavěl. „Jen hvězdy zlatí, ba ne, slabo postříbřují černá křídla noci. Pojdme spát,“ dal povel továrník.

P. Vělím ochotně povstal, zavěsil se v rámě továrníkovo, aby ho vedl neznámou mu ještě zahradou. Chodby byly však osvětleny, nebylo tedy třeba P. Vělíma vésti do jeho pokoje. Rozloučili se. —

P. Vělím ve svém pokoji sedl si k otevřenému oknu, a též otevřel dvířka klece své fantasii, která rozpjala křídla, zakroužila nad Rájnicemi a pustila se do Ameriky, ne však na dlouho, protože její strážce, neúprosný spánek, zakrátko ji na pavučinovém vlákně přivedl nazpět a zavřel do klece, což majitel fantasie schválil kývnutím hlavy. —

Už bylo k půlnoci, když P. Vělím se probudil na židli u okna.

XV.

Ráno opět paprsek sluneční jal se konati procházku po obrazech, skříní a stěně a upozornil P. Vělíma, který ho sledoval, že se blíží pátá hodina, kdy opouštívá teplé náručí spánku a vrhá se do proudu chladné skutečnosti. P. Vělím pořikal si brevír na celý den, potom oblekl si talár a šel do kostela. Před domem čekala na něho celá rodina Stavělova, aby s ním šla do kostela. Hoši Jeník s Frantíkem opět ministrovali a Blaženka s Aničkou klečely poblíž oltáře zbožně se modlíce. Blaženka nespouštěla očí s P. Vělíma, tak se jí líbil. Po mši sv. hned se k němu připojila a začala mu vykládat: „Až přijedete k nám po druhé, to já budu už tak veliká jak Anička, a potom mi podáte také Ježíška, jak dnes těm paním a děvčátkům. Pravda, že ano?“

P. Vělím pohládl Blaženku po vláskách a otázal se jí: „A kdo ti to pověděl, že se podává Ježíšek při sv. přijímání?“

„Maminka a aji babička. Já budu hodná, aby u mne býval Ježíšek rád.“

„To vím, tebe bude míti Ježíšek vždy rád,“ řekl P. Vělím.

Blaženka se blaženě usmála a děla: „Já ho taky; tak velice,“ a zdvihla ruku až nad hlavu ukazujíc tu velikost.

Jen se převlekli a už zvali k snídání, při kterém domluven plán dnešní návštěvy nemocnice. Hrdinou či hrdinkou dnešního dopoledne měla býti Blaženka v nejmilejším svém zaměstnání, totiž v ošetřování nemocných.

Blaženka co chvilku pohlédla na P. Vělíma, skutečně-li s nimi půjde do nemocnice a nezměnil-li

úmyslu. Několikráte jí též musel P. Vělím opakovat a potvrdit, že jistě s nimi půjde.

Po snídani se všichni rozešli. Továrník jako obyčejně do továrny, mladá paní s dětmi připravit dárky nemocným a jeptiškám, hoši se okoupat, vlastně ohlásit babičce suchdolské, že v neděli přijedou ji všichni, celá rodina i s P. Vělímem navštívit, aby se mohla připravit. Jen stará paní s P. Vělímem zůstali, aby si porozprávěli. Stará paní se těšila na ty chvíle, jako student na prázdniny.

Když děti odešly a zůstali sami dva se starou paní, pravil P. Vělím: „Jaký to krásný život rodinný! Tu vidět zřejmě požehnání Boží a odplatu Boží za ty hojné dobré skutky. A jak mladá paní Blaženka se hodí k vám! Povězte mi, milostpaní, jak se s ní Jeník seznámil?“

Stará paní záříc radostí nad tou chválou odpověděla: „Není to dlouhá historie, ale bez zajímavosti přece zcela není. Abyste nás úplně poznal, tedy vám ji vyložím.“ Usedla a jala se vyprávěti: „Hned první rok, anebo jen málo přes rok, když se Jeník vrátil z Ameriky od vás, stalo se tehdy neštěstí, které vzrušilo nejen obec Suchdol, ale celé okolí i s městem Rájnicemi. Seděla jsem ten den ve svém pokoji a četla jsem nějakou misijní knihu, když Jeník kvapně vstoupil ke mně do pokoje a všecek rozrušen praví: „Stalo se velké neštěstí, starosta suchdolský Slavík byl při kácení stromu větvemi koruny zachycen a okamžitě usmrcen. —

Nebohá Blaženka, ta bude zdrcena; vždyť měla tatínka nesmírně ráda,“ řekl syn.“

„A maminky už nemá?“ otázala jsem se Jeníka.

„Nemá, ta jí zemřela před pěti lety,“ odvětil Jeník.

„Vždyť je znáš; o letošních prázdninách na výletě

školních dětí v Rájnicích jsem ti oba představil; i Blaženku i jejího otce.“

„Už se pamatuji; on byl vysoký, statný muž a dce-
ruška též vysoká, pěkná a příjemná.“

„Velice příjemná,“ dodal Jeník. Tím slovem „ve-
lice“ prozradil mi všechno.

„Maminko, pojeděš se mnou na pohřeb panu sta-
rostovi Slavíkovi?“ Když jsem okamžitě neodpově-
děla, dodal prosebně: „Matinko, pojed!“ Tož jsem mu
slíbila. Však si domyslíte, jak jsem měla Jeníka ráda,
když vám řeknu, že jsem věděla o úmyslu svého muže,
který vyhlédl už nevěstu pro Jeníka a snad už prý to
s otcem nevěstiným dokonce i oslavili. Byl to továrník
z hlavního města, velice bohatý, své dceři sliboval prý
nejméně milion korun. Viděla jsem ji též, ale mnoho
jsem s ní nemluvila.“

„A jaká byla?“ otázal se P. Věším zvědavě.

„Ošklivá nebyla, ale příliš filigranská, trochu na-
pudrovaná, trochu nabarvená, trochu škrobená a ještě
snad několik „trochu“. Odpustte, že užívám hanác-
kého „trochu“, ono mi nejlépe charakterisuje její
zevnějšek. Hned tehdy jsem přirovnala Blaženku k ní
a domyslíte si, na čí stranu jsem se přiklonila.“

„Již tehdy měla tak milý pohled a okouzující
úsměv?“ vyzvídal P. Věším.

„Ano, ty dvě věci a potom její prosté a přece vy-
brané chování se mně tak zalíbily, že jsem se téměř
jak Jeník do ní zamilovala a přiznám se vám upřímně,
že dosud jsme stejně, ba já mnohem více, do ní za-
milování než tehdy. A každý, kdo se s ní stýká, bývá
jí nadšen; a obliba, kterou Jeník má u lidu, jest z části
odleskem lásky, jíž k ní všichni lnou.“

P. Věším se při těchto slovech usmíval, neboť si
vzpomněl výroku Jeníkova, který pronesl o své matce.

Že oblibu mezi lidem otci jeho, totiž svému zemřelému muži, zjednávala rovněž ona svou tichou, částečně skrytou dobročinností.

„Vraťme se opět k Blažence, či vlastně k velikému neštěstí jejího otce. Třetí den byl pohřeb. Vyjeli jsme o chvíli dříve, abychom matce nebožtíka a jeho dceři vyslovili soustrast, či v tomto případě je potěšili. Kočí zajel s kočárem a koňmi do fary, kde jsem byla dobře známa s panem farářem. My jsme vstoupili do stavení k Slavíkům, nejprve jsme se pomodlili u rakve, ve které odpočíval starosta Slavík, a odtud jsme šli do protějšího pokoje, ve kterém se shromažďovali příbuzní a známí, a kde též dlely matka nebožtíkova a jeho dcera. Jen jsme vstoupili, utkvěla Blaženka na mně pohledem tak dojemným a tolik vděkuplným, že si moje srdce získala navždy a proto, když přišla ke mně a ruku mi líbala, já jsem ji jako dceru objala a na čelo políbila. Později už mi Blaženka pověděla, že to moje objetí jí nalilo nejvíce útěchy ze všeho do rozbolestněného nitra. Syn zase šel s obvyklým „potěš vás Pán Bůh“ k matce nebožtíkově a Blažence stiskl při tom na oko obřadně ruku, ale, jak se mi Blaženka později přiznala, ve skutečnosti velmi vřele. Vůbec, co vím o intimnostech jejich mladé lásky, to vím od Blaženky, od Jeníka nikoliv, ten si vše uschoval pro sebe, jak to dělávají muži vůči ženám. Účast na pohřbu byla veliká: spolků s prapory i bez nich nejen ze Suchdolu, ale též z Rájnic a jiných vesnic. Na Blaženku i na matku dívali se lidé do duše pohnuti. Jak vlny bolu probíhaly tělem Blaženčiným, bylo i na povrchu znáti. Jeník plakal otevřeně jako blízký příbuzný.

Po pohřbu odešli jsme na faru, kde jsme měli svůj povoz. Hospodyně páně farářova přichystala nám čaj s máslem a medem, abychom se zahřáli. Když jsme se

vymlouvali, nedala se slečna hospodyně nijak přesvědčit a chtěj nechtěj museli jsme si vzítí a počkati tím na příchod pana faráře.

A vskutku dlouhou jsme nečekali, jen jsme se dali do čaje, když vté vstoupil pan farář Josefec, rodem Slovák, snědý, černých, hladce přičísnutých vlasů, tmavého, jiskrného oka. Oba nás přivítal jako své známé hosty a sedaje k snídani a žehnaje se již začal mluvit o tom, o čem člověk obyčejně nejvíce přemýšlívá, o poslední totiž významné události, jako byl pohřeb starostův: „Škoda mého nejznamenitějšího a z mužů, myslím, nejlepšího farníka,“ jal se chváliti nebožtíka pan farář. „On jsa vysoce vzdělán, byl jim ve všem vůdcem, a jsa mravně náboženského přesvědčení a cítění v jednání vzorem. Už otec jeho byl nejbohatším a největším usedlíkem nejen v Suchdole, ale v celém kraji. Statek Slavíkův není třebaš jen zvětšeným obyčejným gruntem, nýbrž fojtstvím, u kterého jest na dvě stě mír orné půdy, na padesát mír luk a zahrad a přes osmdesát mír lesa. Otec nebožtíkův byl výborným hospodářem a při tom šetrným, jak se některým zdálo, až příliš, což bych já nepotvrdil, nýbrž potud, že nic zbytečně neutrácel. A proč šetřil, byla ta příčina, že chtěl, aby syn jeho si mohl koupit velkostatek. Proto ho dal studovat po absolvované reálce na vídeňskou „Bodenkulturku“. Ale láska k domácí půdě a samostatnosti a potom duch hanácký, v některých členech zvláště vyvinutý, okamžitě ho zanesly domů, jakmile otec jeho prohlásil, že mu sil ubývá, že na toliké hospodářství už nestačí. Mladý Slavík za krátko vnikl i prakticky do hospodářství tak dokonale (vlastně nikdy z něho nevypřáhl), že mladší hospodáři k němu chodívali o radu. Ještě jedna páska to byla, která ho táhla na rodné nivy, byla to Mařenka nadučitelova,

neobyčejně pěkné děvče, již si později též vzal. Blaženka, dcera nebožtíkova, jest její dcerou. Jelikož už mělo býti hned poledne, odporučili jsme se a odjeli domů.

Na třetí den po pohřbu přijely obě, babička a vnučka, se nám poděkovat. Můj muž se právě vracel domů, když ony odcházely, ale ještě se s nimi střetl a několik slov promluvil. Jaký dojem naň Blaženka učinila, hned poté mi projevily slovy: „Neobyčejně pěkné děvče, jakých jsem málo viděl.“ Já jsem na to neříkala nic, znajíc mužovu povahu, že u něho kouti železo, dokud jest žhavé, nebývalo vždy nejsprávnějším, neboť pozoroval-li něco v řeči, co by mohlo býti proti úmyslu nebo plánu jeho, hned se zarazil a — — — — —

Proto jsem čekala na příležitost, kde by můj muž sám mohl pozorovati a rozsouditi mezi oběma, Blaženkou a onou velkoměstskou Lisi.

Po pohřbu otcově odejela Blaženka opět do kláštera, aby dokončila své vzdělání a v jiném prostředí snáze uklidnila svou mysl. Že si s Jeníkem směli dopisovat, dovolila jsem znajíc je oba nyní úplně.

Zatím psal mému muži nějaký známý, že u Steinmaurů (tak se jmenoval otec nastávající, či mým mužem vyhlédnuté nevěsty mého syna) se dějí různé evoluce a konvoluce, které zavinil starší bratr Lisin a jež jsou s to přivést otcův závod na nakloněné postavení. Pan syn a podobní páni syni z jiných zámožných rodin začali se moderně bavit ve všech odvětvích, jež moderní život pokládá za důstojné takového svého miláčka, a jelikož k takovým zábavám jest zapotřebí mnoha peněz, jali se mladí, zlatí páni též moderně si je vydělávat hrou na burse, papírky, jimž se říká směnky atd. atd. A mladý Steinmaur (už vlastenec) prý se tam pohřížil nejhroub.

Můj muž odejel na to do hlavního města, aby vše na místě vyzkoumal a zjistil. Vyzkoumal a zjistil, že vše jest navlas pravda, a kromě toho že též Lísinka si prstíček do nějaké, ne sice naprosto špinavé, ale aspoň zakalené affairy namočila. První dny mi neříkal nic, ale potom se už neudržel a vše mi pověděl a připojil: „A nač já se míchám do záležitostí, kterým nerozumím a které mi nepatří?“

„Nic si z toho nedělej, vždyť se nic nestalo,“ jala jsem se ho chlácholiti, pamětliva jsouc též jeho nemoci.

„Nestalo, ale mohlo se stát a kdyby se bylo tak už stalo?“

„A co?“ ptám se ho.

„No zasnoubení.“

„A ptali jste se hlavní osoby, ženicha?“

Starý pán vykulil tak náhle oči, že se mu div neutrhly a neodkulily někam.

„A to jest pravda, na to jsem nepomyslel. A co tomu říká Jeník?“ tázal se otec zvědavě.

„I nic.“

„Jak to?“

„Protože o ničem neví,“ děla jsem.

„A to jest dobře, že nic neví, on Amerikán by se mi vysmál.“

„To zas ne, to si tě on příliš váží a příliš tě ctí, ale pomysli by si, že my po té stránce v Evropě jsme příliš pozadu . . .“

„A což já nejsem nic? Třebas jest Jeník hoch, ale srdeční záležitosti dětí patří přece do oddělení matčina!“

„To jest pravda, na to jsem zapomněl, odpust mi, Aničko!“ pravil můj muž.

„Posud se nic nestalo, co bych ti měla odpustit. Necháme celou záležitost zapadnout a bude dobře. —

A nemluvili jsme o ženitbě synově už od té doby až do návratu Blaženčina.

Nastaly prázdniny, a podle starého zvyku rájnického uspořádán výlet školních dětí všech rájnických škol, jehož se též účastnila kromě rodičů a příbuzných i známých též dospělejší mládež, která se starala nejen o občerstvení vzácných hostů a dospělých, ale zvláště o žaludky vyběhaných a vytělocvičených dětí. Slečny měly na starosti buffet a hoši nápoje, hlavně sodovou vodu s chutí i bez. K tomuto výletu upjali jsme zrak já a můj syn. Umínili jsme si seznámiti Blaženku s mým mužem. Blaženka byla do plánu zasvěcena a souhlasila. Aby ji můj muž hned nepoznal, bylo ustanoveno, že Blaženka přijde v hanáckém kroji a bude při buffetě zaměstnána.

Přilétla druhá neděle červencová, na niž výlet byl ustanoven. Za městem v restauraci na střelnici, kde se nejen výlety, ale všechny městské slavnosti pořádaly, bylo už den před tím živo. Vše se hemžilo dělníky i nedělníky, kteří pracovali rukama anebo jen očima a hubou, dávající rady, o něž nikdo nestál; vždyť vše se upravovalo dle lety ustáleného zvyku. Že hlavní kádr očumovačů byli chlapci, netřeba povídati.

V neděli po požehnání, které tuto neděli bylo ohlášeno o půl hodiny dříve, totiž o půl druhé, seřazovala se mládež přímo z kostela vycházejíc do řad. Chlapci do prvního oddělení a děvčata do druhého. V čele celého průvodu postavila se hudba rájnická v celém okolí vyhlášená. Páni učitelé a mladí velební páni pod vedením nejvyšším pana řídícího Holuba zařadili se mezi hochy a děvčata. Na první úder na buben jakoby celá, dlouhá řada ztrnula, ale druhým taktem hnulo se vše a svižným krokem zvláště hoši vykračovali si v průvodu, procházejíce velkým náměstím, Stolařskou ulicí

a „rynečkem“ míříce ke „střelnici“. Obecenstvo se připojovalo již cestou anebo čekalo na průvod u „střelnice“, anebo přicházelo a přijíždělo po všech cestách a stezkách, takže zakrátko byla střelnice plná. Já s mužem jsme přijeli právě, když se chlapci seřadili k tělocvičným závodům; s čestné tribuny byl pěkný rozhled po celém parku a zvláště pohodlně bylo lze viděti na závodišť.

Jakmile jsme zaujali místa, začal program: První číslo šplhání o ceny; čtyři hoši na povel jali se šplhati a první z nich byl poznamenan na další soutěž; tak to šlo po čtyřech, až se všichni vystřídali. Nyní ti, kteří byli poznamenaní pro další soutěž, totiž ten, který byl ze čtyř první nahoře), vyvolání jmény a soupeři spolu, ale nyní se čítá na sekundy, za kolik totiž sekund se vyšplhá nahoru. Osm ze všech, kteří nejdříve byli nahoře, dostali odměny. Ovšem praktické (obyčejně školní) věci. Potom se závodilo ve skoku do výše a jako poslední číslo žáků byly dostihy v běhu, nato nastoupila děvčata a provedla nějakou hru se zpěvem, čímž ukončena první polovice programu.

Teď nastala přestávka dětem milejší než program. Děti totiž rozděleny na několik oddílů a v oddílech vedeny ke kotlům, ve kterých se ohřívaly ideály každého dítěte venkovského, zvláště chlapce — párky. Každý dostal dva a pečiva co snědl. Všechny ty věci byly dary; na př. párky a sodovku daroval továrník Stavěl, můj muž, a měl nehoráznou radost, když jim chutnaly.

Ale i dospělým roznášeno občerstvení. Pivo, sodovka, víno, mražené, čaj atd. Mezi prvními objevila se u stolu, kde seděli továrníkovi, důstojní pání faráři, úřadující místostarosta rájnický (starostou byl pan továrník) atd. slečna Blaženka a tázala se paní továrníkové a pana továrníka, čeho si přejí. Starý pán zjevně

byl překvapen jejím zjevem, hanácký kroj jí neobyčejně slušel, zvláště rajdák (šátek na hlavě uvázaný zvláštním způsobem) orámoval její tvář, že vynikly všechny krásné její rysy. Poručil si, či vlastně poprosil o šálek čaje a paní továrníková o kousek mraženého. Blaženka se uklonila s úsměvem, který tak zlahodil a okrášlil její tvář, jako ranní slunce dodává třpytu a kouzelného lesku orosené trávě, plné lučních květů též orosených. —

Továrník Stavěl tak byl zvědavostí rozrušen, že ani nečekal až Blaženka odejde, nýbrž jen se otočila a už se mne tázal: „Kdo jest ta pěkná Hanačka?“

„A což jí neznáš?“

„Zdá se mi jaksi známá, ale nevzpomenu si, kde jsem ji viděl.“

„Vždyť jest to dcera nebožtíka starosty suchdolského, kterému jsme byli s Jeníkem na pohřbu, Blaženka Slavíkova. Viděl's ji u nás, když k nám přijela s babičkou se poděkovat za účast na pohřbu.“

„Á, už vím! Tehdy se mi též líbila.“

„Já tě s ní seznámím, chceš?“

„Toť se ví, že ano.“

Za několik okamžiků přinesla Blaženka velký tác se vším, co si kdo přál a objednal. S vrozenou graciosností stavěla na stůl sklenice, číšky, šálky atd. Nejprve přede mne mražené, potom před mého muže číšku, konvici s čajem a druhou konvici se smetanou, kousek medového plástu na talířku a na misce pečivo.

Můj muž spráskl rukama a dí: „To jest celá hostina, co přede mne stavíte, slečno!“

„Mnoho nádobí a nic v něm a na něm, pane továrníku,“ odvětila Blaženka a stavěla před jiné, co si kdo objednal, s elegantní obratností a svižností. Když přišla k suchdolskému panu faráři, podívala se zaražená

na prázdný tác a potom na něho tak tklivě a dojemně ho prosíc za odpuštění, že on dobrák sám se jal ji prositi, aby mu prominula, že se nehlásil dost důrazně.

Blaženka se omluvila mému muži, který ji zval, aby přisedla, že jen donese panu faráři šálek kávy.

A skutečně v okamžiku téměř přinesla kávu, postavila před pana faráře suchdolského a usedla na vykázané místo naproti mému muži. Vidouc, že můj muž poněkud nešikovně při nalévání smetany do čaje si počíná, vyprosila si, aby mu čaj směla připravit. S rozkoší díval se můj muž, jak pěkné její prsty rychle a obratně chápaly se různých konvic a nádobí a v tu chvíli, hle, čaj byl hotov.

„Kde jste se, slečno, učila těmto věcem?“ otázal se jí můj muž.

„V klášteře . . . ském,“ dí nato Blaženka. „Tam jsme nejen školské předměty pilně musely studovat, ale i všem praktickým domácím pracím se učit a po pořádku všechny jsme je musely konat.“

„A jak dlouho jste byla v klášteře, slečno?“ otázal se jí můj muž.

„Právě dvě léta minula. Předevčírem jsem přijela; budu stařence (babičce) ve žně pomáhat.“

„A při čem? Budete odbírat a při vázání nakládat?“ smál se můj muž.

„Těž to umím; můj nebožtík otec —“ vtom jí vyhrkly slzy a dala se do pláče. Já jsem ji zavolala k sobě, utřela jí slzy a posadila ji vedle sebe na židli a sama jsem se ji jala omlouvat, že tatínka měla velice ráda a chlácholila jsem ji, že Bůh jí za tu lásku k otci a matce odmění a dá jí hodné druhé rodiče.

„To jest pravda, já bych vás, slečno, chtěl sám za dceru,“ prohodil můj muž.

Všichni se mimovolně usmáli a přikývli hlavami, že by se to jako velice hodilo.

Muž hledal očima syna Jeníka a vida, jak všecek červený blaženě se usmívá, přikývl hlavou řka: „Na mou pravdu, jen budete-li vy chtít, slečno?“

Blaženka mě tehdy objala a schovala hlavu na moje prsa. A tím jsme ji přijali dříve vlastně za dceru, než bylo prohlášeno zasnoubení, ba dříve, než syn požádal o její ruku.

Když Blaženka zdvihla hlavu s mých prsou a rozhlédla se kolem, viděla, že všichni se usmívají; nevěděla, co má počít. V rozpacích pravila: „Já uteču!“

„A kam?“ ptám se jí. Zarazila se a podívala se na mne, jako by se mne tázala o radu.

Já jsem jí řekla, ať se dívá vesele na všechny a ještě lépe, ať hledí na Jeníka. Jen se usmála a uposlechla mojí rady.

Zatím se rozproudilo všeobecné veselí, zvláště školní děti rozhlaholily se tak, že pan řídící Holub pořádně se musel rozvrkat, jak o něm jeden pan kolega pověděl, než tu drobotinu sehnal dohromady. — Nastalo druhé oddělení programu, většinou hry a zpěvy.

Pořádek udržoval řídící Holub s napětím všech sil, a když dirigoval, pronesl o něm známý pan kolega, že se umí dobře čepejřit a natřásat, jen by se měl více nafukovat, aby vypadal mohutněji. A ještě jiné vlastnosti ptáka holuba přenášel na řídícího Holuba. — Zájem obecenstva opět povětšinou soustředil se na produkci dětí, jen dva nevěnovali nijaké pozornosti ani produkci, ani ostatnímu, ať bližšímu, ať vzdálenějšímu obecenstvu — Blaženka a Jeník. Ti se radili, kdy přijede, který den Jeník s rodiči řici o ruku Blaženčinu babičce a poručníku panu faráři suchdolskému. Když vše domluvili, oznámil a před-

ložil ke schválení celou domluvu rodičům, kteří jsme plán schválili a drobnostmi doplnili k veliké radosti mého muže, který stále vyprávěl, že nyní zkusí, jaká jest to slast mít dceru; otci prý mívají raději dcery a matky syny. Zasnoubení mělo býti ovšem třetí neděli červencovou, ale svatba až před adventem ke konci listopadu.

XVI.

Stará paní pohlédla na hodiny a dí: „Za pět minut bude devět hodin a naše dámy ještě nejsou hotovy, to bude asi důkladnější výprava.“

„Jsem zvědav na zařízení vašich nemocnic,“ pronesl P. Vělm.

„Doufám,“ dí v odvěť stará paní, „že se vám bude líbit, zvláště setkáte-li se tam s panem primářem a ředitelem nemocnice dr. Věrným, ten vám vše dopodrobna vysvětlí.“

Vtom bylo zaklepáno a hned nato otevřely se dveře, jimiž vstoupily matka s dvěma dceruškami. Tři krásavice jako tři růže s jednoho keře; nejmladší, poupě v prvním rozpuku, na jehož lístku keřovém kapka rosy ranní dodává mu svěžesti, druhá poupě rozvitější, u něhož už více lístků se odchyluje a odpoutává, aby ukázaly svou krásu, a třetí růže už rozvitá v plné nádheře a bujnosti listů nachových. Všechny tři oblečeny v šat stejné barvy, prostý, ale neobyčejně vkusný; všem třem omýval vlnkami láskovně tvář lehounký úsměv.

P. Vělm se nezdržel a zvolal otevřeně: „Vám to sluší!“

Malá Blaženka podala P. Vělmovi ruku, aby ji vedl. Cestou do nemocnice šli všichni v jedné řadě. Výklad

podávala mladá paní a ukazujíc směrem k městu, pravila: „V nové čtvrti napravo k městu jsou budovy školní, celá ulice dlouhá s obou stran zastavěna jest jen školními budovami. Nalevo odbočuje ulice směrem do polí, a tam jsou naše nemocniční budovy a klášterní stavení pro sestry, rovněž lékaři bydlí v budově vedle nemocnice. Tam půjdeme.“

Zabočili do široké, ale nedlouhé ulice; zvláštní při tom bylo, že budovy stály všechny po jedné straně ulice a na protější straně byly samé sady a zahrady.

Vešli do první největší budovy; u nemocničního sálu stál primář a ředitel dr. Věrný, patrně je čekal. Malá Blaženka běžela k panu primáři, ale P. Vělíma nepustila z ruky a představovala ho: „Náš velebný pán z Ameriky, přišel tatínka navštívit.“

„A co chce v nemocnici, Blaženko?“

„Podívat se na naše, na vaše nemocné,“ dí Blaženka.

„Pěkně vás vítám, důstojný pane, a s radostí vás provedu, když můj malý asistent,“ ukázal na Blaženku, „vás tak pěkně doporučil.“ Uklonil se a přivítal též paní továrníkovou a pohládl Aničku jako starou známou. Zatím objevila se paní představená sester, a hned zmizel z ruky paní továrníkové objemný koš, bezpochyby stávalo se tak často a obvykle, jelikož žádných řečí při tom nebylo, nýbrž jednoduchým pohybem octl se koš z ruky paní továrníkové v ruce paní představené.

Pan primář vyzval Blaženku, aby si sdělala klobouček, že začne visita nemocných. V tom okamžiku byl klobouček s hlavy dole a v rukou sestry Angeliky. Blaženka zamířila ke stařence, která ležela na první posteli, vzala jí ruku do své ručky a zkoumala puls, potom se jí vyptávala, jak spala a má-li chuť na jídlo. Stařenka znala už dobře Blaženku a ochotně jí na

otázky odpovídala. A když na otázku, má-li chuť na jídlo, odvětila, že ano, tu pokynula své sestřičce Aničce, aby stařence dala z košíčku amoletky. Byly to pověstné amoletky Stavělovy, lehounké, chutné a tak lehce stravitelné, že i těžce nemocným se mohly dát, a též i každému zdravému chutnaly. Sestřička Angelika nastavila talířek a Anička podle pokynu lékařova dala stařence dvě amoletky.

Stařenka pohladila Blaženku po vláscích a chválou se rozplývající pravila: „Ani andělci v nebi nejsou pěknější a roztomilejší, než toto dítě.

Paní továrníková zarděla se radostí nad touto chválou svého dítěte, které už zatím se bralo k sousední posteli, na níž leželo děvčátko asi ve stejném stáří s Blaženkou.

Blaženka vzala ji za ručičku, již měla na obvaze a otázala se jí: „Bolí tě ještě ručička?“

Děvčátko přikývlo hlavou, že ještě, ale dodalo, že méně.

„Počkej, ukaž, já ti ji ofoukám!“ A foukla jí několikrát na ručku.

„Ještě tě teď bolí?“

Děvčátko zakroutilo hlavou, že ne.

„Ukaž jazyček!“ žádala, jak to pan primář dělával. A když děvčátko jazyk vyplázlo, pronesla Blaženka: „Červený je, můžeš jísti amolety. Všichni se usmívali. Na pokyn pana primáře dala Anička děvčátku tři amolety. Děvčátku zakulatila se úsměvem tvářička jak měsíček v úplňku, jakmile uviděla na talíři tři amoletky. Ještě třem nemocným, více jich tam nebylo, ordinovala k jejich spokojenosti amolety a rozveselila všechny svou dětskou roztomilostí. Potom vyžádala si od sestry Angeliky svůj klobouček a vyzvala P. Vělíma, aby s ní šel do zahrady, že si budou hrát na schovávanou.

P. Vělím se jí vymluvil, že přijde až později, nyní

že si s panem primářem prohlédne ještě ostatní budovy. Paní továrníková odešla zase s paní představenou a tím naše společnost na chvíli se rozešla.

P. Vělím prohlédl si s panem primářem ostatní téměř prázdné místnosti; na mužském oddělení byli jen čtyři nemocní.

„To máte málo nemocných,“ prohodil P. Vělím.

„Málo a do týdne jich bude ještě méně. Vždyť tyto dny nastanou žně, a jak víte, ve žně nemají Hanáci ani na nemoci kdy, nemoc se odloží, až jest po práci,“ žertovně vykládal pan primář.

„Na kolik nemocných jest celá budova zařízena?“ tázal se P. Vělím.

„Tak myslím asi na devadesát, a když by bylo potřebí, i na sto, ba přes sto bychom mohli umístit v této budově. Kromě čtyř sálů máme s každé strany tři pokoje po jedné nebo po dvou postelích. Tedy v poschodí šest a v mezzaninu též šest pokojů. Toto jest původní budova, kterou postavil pan továrník Stavěl na svůj náklad. Byl jsem tehdy obvodním lékařem, když jednou přišel ka mně pan továrník a praví mi: „Vy, doktore, já chci postavit nemocnici, co tomu říkáte?“

„Máte-li peníze, proč ne?“ odpověděl jsem.

„Což, peníze nějak seženeme. Nyní v třetím roce, co mám velkostatek, a co ho pan farář soběchlebský hospodářsky neobyčejně zvelebil, když jsem anuity a vše ostatní poplatil, zbyla mi ještě slušná sumička, že bychom se mohli pustiti do stavby.“

„Já jsem mu tehdy naznačil, jak bych si přál, aby byla zařízena a jak rozdělena. Pan továrník totiž, to vám ještě musím doplniti, nabídl mi, abych převzal vedení a správu nové nemocnice. Přijal jsem to tehdy. A ještě ten rok stála tato budova, vnitřní práce a za-

řízení doděláno až na rok, aby budova řádně provětrala a vyschla. Nemocnice tato byla stavěna jako reservační, neboť ten rok ustavena byla rezervace pro většinu nynějších obcí. Město Rájnice dalo stavební pozemek a tím si zjednálo nárok, aby městští nemocní napřed byli do nemocnice přijímáni, což jim též přislíbeno a sice hned po dělnících továrních a zřízencích na velkostatku. Čemu se usmíváte, důstojný pane?“ otázal se pan primář P. Vělíma, tuše, co si myslí.“

„Při takovém návalu, jaký máte teď ve vaší nemocnici, myslím, že takové privilegium mnoho neznamená,“ dí P. Vělíma.

Usmívaje se, že uhodl myšlenku P. Vělíma, odvětil pan primář: „Ovšem nyní v létě a potom, co všechno bylo vykonáno, nemá tato výsada zvláštního významu. Ale tehdy neměli jsme druhé budovy, nýbrž všichni nemocní ukládali se zde. Nyní máme ještě jednu budovu, jako chirurgické oddělení, dále zvláštní pavilon v horách pro tuberkulosní. Ale hlavně všechna ta zdravotní nařízení a především zařízení. Tak u mládeže přísně nařízeno každý den nejméně dvě hodiny ztráviti na čerstvém vzduchu: na hřišti, na kluzišti, ovšem je-li led, v koupališti atd. Tuberkulosa se potírá všemi způsoby. Na př. každou tuberkulosní krávu dávám porazit (škodu nahradí pojišťovna), byty se prohlížejí častěji, nezdravé se musí opravit, málo-li se větrá i pokutou se k tomu nedbalci donucují, nyní již několik let nebyl nikdo pokutován. Vyskytne-li se někde v rezervaci nějaká epidemie, ihned tam vyjede lékařská komise a pátrá po jejím pramenu, jakmile se zjistí, odkud vzala počátek, ihned všech prostředků se užije, aby se zamezila. Naši lidé jsou tak pokročilí, že i oni pomáhají, jak se jen dá. Proti tuberkulose, která byla dříve dosti rozšířena, chápeme se všeho, čím bychom ji ob-

mezili, ba zcela vyhubili. Ovšem jako všude, i zde pan továrník má vůdčí roli. Jak známo, tuberkulosu podporuje podvýživa a u dětí, mají-li nedostatek dobrého zdravého mléka. A tu nařídil pan továrník jako majitel velkostatku, aby z jeho dvorů dodávalo se jeho továrním dělníkům tolik mléka, by připadlo — kromě toho, co jest potřebí na moučníky, kaše atd. — aspoň po litru mléka na každé dítě. I jinak, aby strava byla jednoduchá, ale vydatná. — Objeví-li se tuberkulosa u někoho v jistém věku až do čtyřiceti let, pošleme ho do našeho sanatoria, které ovšem opět z lesního zámečku dal zřídit pan továrník. Zámeček leží téměř pět set metrů vysoko, chráněn od severu, severovýchodu a severozápadu kopci až půl sedma sta metrů vysokými. Dá se tam umístit přes dvacet šest nemocných, máme tam děti a ženy. Na jiném místě z revírny upraveno jest sanatorium pro muže, může se tam umístit dvanáct nemocných. Dle nejmodernějších method zařízeno jest léčení v obou sanatoriích. Ale hlavní léky jsou čistý horský vzduch a vydatná strava. Jsou-li souchotě v nejprvnějších začátcích, tu pravidelně se nám podaří je vyléčiti, anebo u některých dospělejších někdy pokračování, či vývin jejich zameziti. Ale přece nejlepším prostředkem proti tuberkulose jest a zůstane ještě na dlouho všeho se vystříhati, čím se na tuberkulosu onemocňuje.“

Zatím už vyšli z hlavní budovy a prošedše podle budovy, kde byly ubytovány sestry ošetřovatelky, octli se před novou, asi čtyři až pět let stojící budovou, chirurgickým oddělením, jak vysvětloval pan primář.

„Na tomto oddělení míváme pravidelně mnohem více nemocných než na oddělení interním, protože nyní mnohé nemoci, které se léčily interně a obyčejně beznadějně, nyní operací se pravidelně úplně vyléčí;

ovšem jsou nemoci, od nichž léku neznáme a nuž též nepomáhá, jako na př. rakoviny atd. Oddělení toto vede primář dr. Statný a pomáhají mu dva asistenti. Že zařízení jest nejmoderněji s röntgenem a ostatním, co k tomu přísluší, rozumí se při tom, co dělá pan továrník Stavěl, samo sebou. Celkem pojme celý pavilon osmdesát nemocných. Rekonvalescenty posíláme, když už rána nepotřebuje častého ošetření, na interní oddělení. Jako na př. děvčátko, které jste viděl. — K budově hlavní, jak vidíte, přistavěno jest malé křídlo, které má za účel, aby ne tak se léčili, jako ošetřovali nemocní nevylečitelní, kteří buď nemají nikoho, anebo i mají-li blízké příbuzné, tito je ošetřovati nemohou, jsouce stále zaměstnáni. A konečně ještě o jednom zařízení, které nespadá do oboru nemocničního, ale ošetřování nemocných se týká. Zavedla ho matka továrníka Stavěla. Jak ho nazvat, nevím; spolek to není, nemá aspoň psaných stanov. Spíše sdružením by se to mohlo nazvat. Jest u nás v Rájnicích totiž šest nebo osm žen, vlastně paní, které jako zakladatelka řídí paní továrníková, všechny starší, které si vytkly za úkol ošetřovati matky, jež mají čtenější rodiny, onemocní-li nějakou nepřilíš vážnou nemocí, ale přece ulehnouti musí. Jen jim někdo vzkáže a ihned ta, která má nejblíže, dostane uvědomení, aby nemocnou ošetřila, při tom děti umyla, větší do školy vypravila, snídání všem uvařila a byt dala do pořádku. Bývá to ponějvíce stará paní továrníková, ona jest andělem lásky k bližnímu. A nyní pojďme do zahrady k sestřičkám za dětmi.“

P. Věším hluboce byl dojat vším, co slyšel a viděl. A hlavním původcem a udržovatelem byl Jeník, jeho dlouholetý, šlechetný přítel!

Pan primář otevřel dveře od zahrady a vyzval P. Vělíma, aby vstoupil. U altánku stály se sestřičkami

všechny tři naše dámy, paní továrníková a dvě její dcerušky. Jakmile je Blaženka zhlédla, hned k nim přiběhla a tázala se P. Vělíma, nechce-li si hrát na schovávanou?

„A kdo bude ještě hrát?“

„No, Anička, sestřička Angelika a já,“ odvětila Blaženka.

„A kde se budeme schovávat?“

„Tady, za křoví, za stromy, za altánek.“

„Vidíš, Blaženko, já jsem příliš veliký, já bych se tam do křoví neschoval a za stromy též ne.“

„To je škoda! Tož, pojďte na třešně, sestřičky mají třešně, ty ani nejsou moc červené, ale žluté a sladké.“

V tom se ozval hlas paní továrníkové: „Blaženko, nezdržuj velebného pána a pana primáře, a pojďte sem!“

Zahrada sestřiček byla veliká, dobře obdělaná, neboť sestry ve volné chvíli pilně pracovaly, ryly a kopaly, aby hojně čerstvého vzduchu se nalokaly. Stromy ovocné byly ještě mladé, asi desetileté, ale ovoce už na nich bylo hojnost. Podle některých cestiček byl vysázen rybíz, jiné vroubil angrešt. Z těchto plodů nebylo na keřích a stromcích už nic, částečně snědly sestry plody za čerstva, částečně zavařily na zimu.

Ze zahrady zavedla je paní představená do drůbežárny a přilehlého dvorku, kde měly ušípance; vše drženo v čistotě a největším pořádku. Prohlédnuvše si hospodářství, rozešli se všichni po své práci. Výprava Stavělova pak zaměřila touže cestou, kterou přišla, zase domů.

Slunce pražilo a vzduch se tetelil horkem, občasné však zavanutí severovýchodního větru mírnilo parno a roznášelo vůni dokvétajících lip. Naše společnost za živého hovoru vyšla z části nemocniční a na malém prostranství, do něhož ústila též ulice vedoucí k továr-

níkům Stavělům, srazila se se starou paní, která se vracela od nemocné, vlastně rekonvalescentky dělnice Pímové, matky čtyř drobných dětí. Nastalo vzájemné vyptávání a vyzvídání, zvláště tázán P. Vělím, jak se mu v nemocnici líbilo.

„Velice se mi vše líbilo a obzvláště malý kudrnatý doktor v sukýnce,“ dodal žertem P. Vělím, „ale podrobnější úsudek povím, až bude přítomen též pan továrník, abych nemusel dvakráte vychvalovat celou mi tak milou jeho rodinu, aby snad nezpyšněla,“ dodal položertovně P. Vělím.

Když otevřeli dveře domu, přiběhli k nim oba hoši Jeník a Frantík, které vyzval P. Vělím, aby ho provedli zahradou; do oběda chyběla téměř hodina.

Hoši uchopili P. Vělíma každý s jedné strany za ruku a vedli ho do zahrady. Hned u domu byla upravena zahrada jako park, dále přiléhal k parku ovocný sad vzorně pěstovaný a na konec řadily se záhony zeleninové. Jeník měl tentokráte slovo, vše P. Vělímovi vysvětloval, kdežto Frantík upozorňoval jen, kde ptáci mají hnízda, znal je asi v celé zahradě všechny; když přišli k záhonům zeleninovým, tu ukázal Jeník, který záhon kdo obdělává: „Tento jest tatínkův, ten babiččin, ten mamínčin, tento jest můj, tento Aniččin a tento krajní Frantíkův.

P. Vělím prohlížel si záhony a uznal Frantíkův, nejmladšího člena rodiny, za nejlepší, a též hlasitě to pronesl: „Frantík má ze všech nejpěknější zeleninu na svém záhoně,“ pochválil P. Vělím.

„Ano, on se často ptá soběchlebského pana faráře, co a jak má dělat,“ hájil se Jeník.

„Optej se také, pan farář ti též poradí. Ale ty vždy stejně plýtko okopáváš, i když jest už zelenina větší, tu se musí hlouběji kopat,“ poučoval Frantík staršího

svého bratra. „Podívej se na zeleninu maminčinu, ta jest též pěkná, ona též hluboko kope, když zelenina vzroste.“

„No, tvoje zelenina není nejhorší, jest též dost pěkná,“ chlácholil rozvaděné bratry P. Vělím.

Ze všeho P. Vělím poznal, že mladší bratr má pro zemědělství mnohem větší nadání a větší zálibu, než starší.

Obešli celou zahradu, podívali se též do besídky, kde rodina Stavělova v neděli odpoledne sedávala, bylo-li deštivé počasí a vrátili se domů, protože už bylo poledne. Obědvávali hned, jakmile pan továrník přišel z továrny a se převlekl.

XVII.

P. Vělím zašel do svého pokoje, kde se umyl a poříkal krátkou modlitbu v breviáři. Nato odebral se ke staré paní, kdež se scházivali členové rodiny před jídlem. Dnes už seděl u maminky pan továrník a přivítal P. Vělíma otázkou: „Jak jste byl spokojen, reve-rende, s dnešní prohlídkou?“

„Neobyčejně dobře, neboť jsem spatřil nemocnici nejmoderněji zařízenou a s odděleními, jež jsou novinkami, pro nevylečitelné a opuštěné, totiž nemajících blízkých příbuzných, kteří by se o ně mohli starati. Potom vyprávěl mi pan primář o sdružení žen, které mají za úkol ošetřovati ochuravělé nezámožné matky rodin a starati se po dobu churavosti o jejich nedospělé děti, a zakladatelkou jest milostivá paní matinka,“ při tom pohlédl na starou paní, která se rděla jak mladé děvče, když zaslechla chválu z úst P. Vělíma.

Továrníka to tak těšilo, že dodal žertovně: „Nejen ošetřovati matku a děti, ale nositi jim též výtečné amolety!“

„A všechny tyto znamenité nemocnice zřízeny byly téměř úplně vaším nákladem!“ dodal P. Vělim.

Továrník zvolal: „Počkat, zde nutno učinit velkou opravu: Ne úplně mým nákladem, nýbrž též s velice značným příspěvkem mé matky A. Stavělové a mé manželky Blaženy Stavělové.“

P. Vělim se staré paní pln úcty a obdivu hluboce uklonil a otázal se zvědavě: „A jak to?“

„Víte, anebo si snad vzpomenete, když jsem vám vyprávěl, jak jsem koupil zdejší velkostatek, že jsem vám tehdy podotkl, že peníze na zaplacení mi půjčila moje matka, a sice značný obnos (osm set tisíc) a potom též věno mojí ženy (tři sta tisíc), ale to nejhlavnější jest, že nebraly žádných úroků, nýbrž ponechávaly mi je, abych jimi zaplatil stavbu a zařízení nemocnice. Ostatně víte dobře, reverende, že každý zámožný katolický křesťan jest povinen přispívati na chudé a dobročinné účely deseti procenty z čistého zisku, a to jsem já činil. Jaké pak velké zásluhy?“

„Dobře znám toto přikázání katolické morálky, ale vím též, že při velkých obnosech, jako zde, nežádá se deset procent. Ostatně i kdybychom nechali oněch deset procent, nestačily by, aby se vše, i vnitřní zařízení, za ně pořídilo. A potom, kdo udržuje a vydržuje všechny tyto ústavy?“ namítl P. Vělim.

„Tu jest mnoho činitelů, kteří přispívají a přispívali, tak na př. obec dala pozemky, naše nemocenská pokladna příspěvky na lékaře a léky atd., platy zámožnějších a jiné,“ děl s úsměvem továrník.

P. Vělim odvětil rovněž s úsměvem: „Ale toho nejdůležitějšího činitele — platitele — Jeníčku, jste vždy

vynechal, totiž pana továrníka, však víte, jak se jmenuje. Já mu to nevytýkám, ba právě naopak, jsem hrdý na něho a mám před ním velikou úctu. A milostpaní matince za tu její dobročinnost se nesmírně obdivuji, ba to jest chabě řečeno, za neobyčejnou lásku k bližnímu a sebeobětování.“

„A co ostatní členové mojí rodiny?“ žertovně tázal se továrník Stavěl.

„Ostatní členové? Celá rodina jest nejkrásnější, nejvonnější a nejrozkošnější růžový keř v zahradě Boží, rozkoš očím Božím a slast pro děti lidské, které se s ní stýkají,“ rozohněn a takměř u vytržení prohlásil P. Vělim.

Vtom se otevřely dveře a vstoupila paní Blaženka, která zavřela svému muži ústa, když chtěl oponovat, ale při tom bylo z jeho pohnutí možno poznat, jak ho chvála přítelova těší.

„Dobře, žes tu nebyla, byla by ses stala ješitnou, jak tě chválil náš velebný pán.“

„To já vím, jak umí chválit! Div nám děti nepokazí,“ s výtkou, ale při tom s rozkošným úsměvem, který zřejmě hlásal, jak ji ta chvála těšila, propověděla paní Blaženka.

„No, o to strachu nemám, když se nepokazily chválou, kterou je přímo zasypávají jiní, těch několik mých pochvalných výroků jich ani v nejmenším, co se týká ryzosti povahy, nepoškodí.“

„A ostatně, Jeníku, když nechcete, abych vás dle zásluhy chválil,“ děl P. Vělim směje se na plno, „tož vás budu hanět a kárat a uvidíte, že při tom neselžu.“

„Jsem zvědav. S radostí si, reverende, poslechnu od vás jak hanu, tak i pokárání,“ pravil továrník rovněž se usmívaje.

„Byl jsem s hochy v zahradě, ti mne provedli celým

sadem, ovšem zavedli mne též k záhonům, jež obdělávají jednotliví členové rodiny Stavělovy, a tu jsem postřehl, že nejhůře vzdělaný záhon má hlava rodiny; to jest ta hana, o níž jsem se zmínil, že ji pronesu a pokárání — že málo dbá ta hlava rodiny o své zdraví; stále jen pracuje v kancelářích a v továrnách, ale na záhoně zeleninovém, kterážto práce jest potřebna ke zdraví jeho, málo se protáhne, jak o tom svědčí chudinka zelenina. Frantík, to je chlapík, zelenina na jeho záhoně jen bují a zdraví jeho též,“ vytkl a pochválil P. Vělím.

„Skláním pokorně hlavu a přijímám jak výtku, tak též i pokárání,“ pronesl továrník Stavěl.

„To ještě nestačí,“ odpověděl P. Vělím, „ještě jest třeba předsevzetí, že se polepšíte.“

Továrník Stavěl se usmíval, ale dobré předsevzetí, že bude dbáti svého zdraví jak se patří, nechtělo mu nějak splynout se rtů, ba vězelo někde hluboko v plících.

„Máte pravdu, velebný pane,“ obě dámy přizvukovaly P. Vělímovi. „Jeník se nijak nešetří, někdy pracuje i v noci,“ žalovala paní Blaženka.

„Tak, Jeníčku, jen proneste to dobré předsevzetí, jsme tři na vás, a což důležitějšího jest, na vašem zdraví záleží tisícům.“

„Děkuji vám, velebný pane, že jste mu to tak pěkně vyložil, vás on poslechne a“

„To jest pravda,“ vpadl továrník Stavěl matce do řeči. „vždy jsem vás, reverende, poslechl a poslechnu i tentokrát.“

„Sláva, tak jest to správné,“ prohodil P. Vělím a paní Blaženka objala svého muže a upřímně políbila. „Pojďme nyní k obědu,“ zvala mladá paní.

XVIII.

Po obědě P. Věším odejel elektrickou do Soběchleb, jak si byl s panem farářem domluvil. Cestou si vzpomněl, že se má zeptat pana faráře, proč za vrchní vedení a inspekci na velkostatku nic nebere, ani o odměně slyšeti nechce. Za několik minut vjížděl už elektrický vůz do Soběchleb. Dnes teprve všiml si P. Věším, že vesnice u vjezdu jest dosti úzká a potom se rozšiřuje a v tom místě, kde stojí kostel, jest nejširší, či že jest stavěna do podkovy, jak všechny staré hanácké vesnice byly stavěny.

Elektrický vůz zastavil se téměř před farou. Jen seskočil s elektrické a pohlédl k faře, uzřel usměvavou tvář pana faráře, který stál mezi dveřmi a kynul mu rukou na přivítanou; už ho vyhlížel. Když se k němu přiblížil, otázal se ho, zda již pil černou kávu, a když přisvědčil, otázal se ještě: „A kouřil jsi už, Cyrile? Jestli ne, tedy dostaneš doutník z našeho tabáku. Půjdeme si sednout do zahrady, tam není takové horko.“

„Počkej, Václave, napřed mi něco povíš. Celou cestou jsem si to opakoval, abych na to nezapomněl.“

P. Václav vykulil naň zvědavostí oči a pravil úsečně: „A co?“

„Proč jsi nechtěl za řízení hospodářství na velkostatku žádné odměny?“

„Jinému bych to neřekl, tobě to však povím. Víš, nač dává pan továrník Stavěl výnos velkostatku?“

„Dnes jsem se aspoň částečně dověděl,“ dal v odpověď P. Věším, „na nemocnice a různé zdravotní ústavy.“

„Ano, a přidej k tomu spoustu nejrozumnějších škol a vzdělávacích ústavů, které se udržují hlavně příspěvkem poskytnutým továrníkem Stavělem,“ doplnil pan farář soběchlebský a pokračoval ve výkladu

„A teď si představ, že bych já žádal za dozor a některé rady a pokyny honorář anebo řeknu to po hanácky, plat. Kdo by byl zkrácen o ten mi poskytnutý plat? Není-liž pravda, všechny ty dobročinné ústavy a účely.“

„To máš, Václavku, pravdu,“ dí P. Věším.

„Kdyby mi někdo namítl, že bych mohl sám na dobré účely ten svůj plat věnovat, mohl bych mu odpovédět; myslíte, že bych našel lepší a vhodnější nějaký účel, než jsou ty, na něž pan továrník všecek čistý zisk věnuje? Sotva. A potom, jsou to účely, které prospívají a jsou k dobru nejen Rájnicím, ale celé rezervaci. A upřímně řečeno, Cyrilku, já myslím, že bych se jako kněz musel anebo aspoň měl zastydět, aby mě laik v dobročinnosti úplně zastínil.“

„Máš pravdu, Václavku, zcela pravdu. Tak se to pro kněze nejlépe hodí, jak tys to rozřešil. Z toho též poznáš, že i my, američtí kněží, jsme ošlehnuti větrem egoismu a kapitalismu, třeba jen potud, že nevnímáme nejjemnějšího tónu křesťanské lásky — charity a že musíme naň býti upozorněni.“

P. Věším podíval se na pana faráře a zdálo se mu, že před ním ještě o značný kus vyrostl a jako by se ta jeho dobrácká tvář ve výši před ním rozplývala a ztrácela. S povzdechem jen šeptl: „To dělá ta milá matuška Haná svým teplým obětím svých dítek; my, kteří jsme se octli v cizině, nadýchali jsme se lecjakých přísad, kterých vzduch rodné naší půdy hanácké neobsahoval.“

„A proč zde stojíme?“ pronesl pan farář. „Pojďme do zahrady.“

Sedli si do volné besídky, kde seděli též, když mu pan farář vyprávěl o starých časech to, co mu starý Kopal v zimních večerech navykládal. P. Věším díval se náhodou alejí na starou zeď zahradní, a to šikmo,

tím zdála se ústiti kdesi v dálavě zamlžená alej. Pan farář se zadíval do korun stromů a mezi korunami volným prostorem pozoroval úsek blankytné oblohy, posypané lehounkými mlžinkami. Za několik okamžiků ticha prohodil pan farář: „Kde jsem přestal ve vypravování starého Kopala o starých časech?“

„Jak svatý Mikuláš byl u Kopalů,“ dí P. Vělim.

„Á, už vím, jak odešel s celým svým průvodem, andělem, který mu nosil dárky, jež hodným dětem hned nakládal, a s čertem, který řetězem neposlušné děti a chasu, jež ho dráždila, svazoval a ledajaké hlouposti tropil a od Svatého metlou býval krocen. Hlavní nakládání sv. Mikuláše dělo se v noci za okno. Proto malé děti i dospělejší dávali si různé nádoby a jiné věci za okno, aby jim do nich Svatý naložil. Těm už hodně větším dětem nakládal zemáky, kamení atd. Ale skutečným ještě dětem nakládal celou hromadu dárků i od tet a kmotřenek; často se potom stávalo, že velká skříň tak tak na dárky stačila.“

„Není ti toto vypravování fádni, Cyrile?“ optal se pojednou pan farář.

„Ba naopak,“ odvětil P. Vělim, „mnohé, co mně vymizelo téměř z paměti anebo hluboko do ní zapadlo a mělo přijíti už v zapomenutí, oživlo a vyplavalo na povrch a zaskvělo se svěžestí původních barev. Nediv se tomu, Václave, že tolik mi toho vymizelo z paměti, vždyť za celou tu dobu, co jsem v Americe, ani jednou jsem neslavil, ani neviděl slavit, či jak vy říkáte, chodit sv. Mikuláše. A přece, jak jest to pěkný zvyk, plný poesie i hlubokých výchovných zásad!“

„To jest právě to, co jsem vybíral z vypravování starého Kopala a co jsem chtěl zachovati i budoucímu způsobu života hanáckého. Tyto staré zvyky a národní slavnosti jsou původním, ryze slovanským květem,

který rozkvétá pouze na větvích obrovského stromu slovanského, a přeplněn jest vůní čarovné poesie, jíž se v životě dětském nic nevyrovná. A dospělí? Ti s dětmi prožívají poznovu krásu těchto čarokrásných zvyků vzpomínajíce svého mládí. — Toť se ví, že potom kolik dnů se mluvívало o sv. Mikuláši a o dárcích, které „svatý“ naložil. Tyto dárky bývaly dosti často příčinou, že jimi obdarovaní slízli leckterou ránu vařečó (vařejkou). Na př. starý Kopal mi vyprávěl, že mu jeden rok naložil „svatý“ u tety malý buben a sousedovému Vinckovi zase „tróčku“. Když pak na druhý den spustili v kuchyni znenadání koncert v takovém fortisimu, že jejich kocour polekaný vyletěl jak divoký a vskočil do okna, kde povalil několik hrnků a oknem ten tam, a čížek v kleci se rozlítal, že div se o dráty nezabil. Tu jeho maměnka, když nebylo uposlechnuto jejího rozkazu, aby byli ticho, vařejkou jako taktovkou zdůraznily povel na zádech obou chlapců stejně a tak rázně, že umkl buben i trubka a spustily dvoje „moldánky“.

Při tom utíkala rychle doba adventní. Třináctého chodívala prý Luca, o níž se říkávalo: „Luca ti napa.“ Starý Kopal si o ní pamatoval, že nechodívala každý rok, nýbrž jen tehdy, když děti nechtěly poslouchat a tu jim metlou připomínala jejich povinnost, a aby to tak snadno nezapomněly, napsala jim to též metlou na záda. Že by nějaké dárky rozdávala, na to se starý Kopal nepamatoval. Dle všeho byla Luca jen trestajícím činitelem. Vůbec původu a účelu tohoto zvyku jsem se nedopátral.

Několik dnů před vánocemi už se točila řeč kolem vánoc, zvláště Štědrý večer zajímal velké i malé; drobotinu nejvíce zlaté prasátko. Úmysl a předsevzetí bylo pevné postít se, a tím uviděti konečně zlaté prasátko,

které z těch malých nikdo nikdy neviděl, protože ten tyran žaloudek každý rok si vymohl, že nějakého sousta ve způsobě vdolku anebo něčeho jiného se mu dostalo před večeří a tím volání jeho sice umlčeno, ale podmínka uviděti zlaté prase nedodržena. Když konečně nadešel Štědrý večer, tu všechno se rozveselilo a rozradovalo. Teď nechám vyprávět starého Kopala zase samého.

Když jsme zase u mne seděli na černé hodince se starým Kopalem, vyprávěl mi o Štědrém večeru a vánocích takto: „Bylo mě, nemělém-li se, tak s osm let a moji mlači sestře šest, dyž sem ji namluvil, že sem na Ščedré deň ešče nic nejedl a že uvizu zlaty prasátko, a to akorát v tu kvilku, dyž pastěř pude vedle našich oken a bude tróbit (měl sem ten rozum či véklad od našeho pohůnka). To se ví, že oba sme se nemohli dočkat, až pudó pastěři vedle našich oken a budó vytrubovat. K večeru všeci se pospíchali s pokludem dobytka, aby, jak začnó pastěři tróbit, seděli u stola. Maměnka měli névíc práce s vařením a chystáním ovoce, ořechů, jablek pro všecky aji pro dobytek. Dyž bylo pokluzený a všecko připravený, tož poslali maměnka mlači dívku (děvečku) zavolať chlapy (mužskou chasu) k večeři. Ta šla, otevřela dveři do dvora a zavolala „k večeři“ jenem jednó; chasa už čekala a šla hned.

Pomodlili sme se nazhlas před jidlem a sedli si každé na svy místo. Já se sestró na lavku vedle maměnky. Večeřa začala, napřed byla polívka hubová ešče s čemsi. Ta bévala nélejší, protože se ňó zahnal první hlad. Dyž sme polívku dojídali, zaslechli sme tróbit pastěře všecky, kravskýho, potem co pásł telata a mladý jalůvky a taky co hcnil na pastvu prasata. Ti dva první měli oprávděnské tróby z plechu, třetí, co pásł to ošěpany, tróbil jenem na roh kravské.

Já zaslechla tróbení, mrsk sebo s lavky a už sem byl na dědině a poslouchal, hde só, dyž už se blížili k našemu, šil sem do jizby ohlásit, že už dó a že só u Válkového. Jak dostali u Válků (vdolky atd.), tož začali zas tróbit; já sem mrkl na sestru, aby přišla za mnó. Ona zeskočila a postavila se vedle mě, tak sme se postavili, abysme viděli dobře na obrázky, po kerých mělo běhat zlaty prase.

„A co vy dva?“ povidajó tatíček.

„Chcó vidět zlaty prase,“ prozradil pohůnek (keré mě to všecko napovídal o tem zlatém praseti).

Maměnka to zaslechli a povidajó nato: „Uvizete, ale co. Dyť Josef snědl na snídání kus koláča a vypil hrnek kafé a Anežka taky a v poledně klének (čtvrtinu) trnčenýho vdolka a Anežka o neco míň, ne celé klének.“

Dyž maměnka o nás prozradili, že nésme lačnéma, a všeci se nám vysmíli, tož sme šli si sednóť na svy místa, a dali sme se do polívky. Maměnka zanesly pastéróm nekolik klénků vdolků a neco ešče v uzléku, a ti si to uložili do putny, keró nosili tetka (žena) pastérova. Dali se potem zaseg do tróbení, aby u sósedu slyšeli, že už idó, a přichystali im neco do putny. Jak šli kole našich oken a tróbili, já sem mrskl přeceg očima po obrázkách, ale po zlatým prasátku ani vidu; ani ščetina zněho se tam neukázala. Tož sem nechal zlaty prase byť zlatým prasetem a hleděl sem si krupičné kaše s medem. Potem byla prosná (jáhelná) kaša, ale počkat na rybu sem zapomněl, ta byla před prosná kašó a tu neměli všady, leda my a Dvorníkoví, protože sme měli malé rybniček dohromady. Po prosné kaši byly vdolky a po vdolkách ovoce. Přinda ke vdolkám, už sem nemohl jest, proto sem si nevzal ani půl klenka, nemoža už nic. Ale dyž maměnka rozdávali jabka a

ořechy, to sem se díval, nedostane-li Anežka o jabko lebo ořech víc než já, mín mohla dostať. Po večeri skludily (sklidily) se stola (děvečky) dívky (nádobí a příbory). Zatém zanesly maměnka kravám a tatiček koňóm po kósku ze štědrovečerní večere. Pacholek a pohůnek a my malí, já se sestró Anežkó, zostali sme u stola. Pacholek a pohůnek rozkrajovali jabka a rozluskovali ořechy, pohůnek měl v jabku červa, proto měl do roka umřít (ale neumřel). Já sem potem s Anežkó taky rozkrajoval a rozluskoval, jabka sme měli zdravý, ale jedna půlka mojeho ořecha byla černá; ptal sem se pacholka, co to je (co to znamená), on mě ovšem řekl žertem, ale tehlová sem myslil, že je to doopravdy pravda, že na polovičku umřu, a jak je to na polovičku umřít, to je na polovic byt mrtvé. To zas nic nevím, odpověděl sem; vtem přišli maměnka, té sem se ptal, co to je, na polovičku byt mrtvé? Pacholek se smíl (smál) a maměnka mě (mi) povídajó, to nic není, to je Janů vémysl. A ty, řekli maměnka Janovi (pacholek se tak jmenoval), nedožíré (škádlit, pokoušet) a nestraš chlapca. A vy, ukázali maměnka na nás, děte spať, zétra se vám nebude chtět stávať na jitřní. Anežka neměla chuti, ale mosela a proto se šklíbila (plakala). Já jakožto věcí školák (už sem chodi třetí rok do školy) modléval sem se už sám večerní modlitbu potichu, dyž sem byl s ňó nehdy brzo hotové, to mě (mi) maměnka řekávaly: „Tos měl dnes nějaké krátké „očenáš“, alebo ošidils o modlitbu andílka strážnýho, alebo nezapomněls pomodlit se za stařěcky a za stařenky (obojí byli tehdy už mrtvi). Anežce povídaly maměnka, dyž se šklíbila: „To je dnes nějaké ušklíbené (uplakané) očenáš, jindová, dyž při očenáši zívala, byl zaseg ospalé očenáš.

Po modlitbě sem skočil do postele tak prudko, až

zapraskala celá. Maměnka hned zas napomínaly: „možeš pomáły si lehnóť, celý lužko rozlámeš!“

Já sem se skrčil pod duchnu (peřinu) a za kvílku už sem ve spánku honil zlatý prase a běhal s pastěřama. Bily štyry hodiny, dyž mě maměnka budily: „Janku, stávě, už só štyry hodiny, víš, že o pů páte začne jitřní!“ Já sem se protahoval, ale jak maměnka odešly, už sem byl zas pod duchnó; ale dlóho sem se neradoval a netěšil z tepla pod duchnó; než by napočítal dvacet, myslém, už tu byly maměnka zaseg (zase) a včil to buzení šlo zhurta: „Stávě, než se umyješ, pomodléš a oblečeš, bude pů páte, a to máš už byť oblečené v kostele jako milistrant!“ A dyž sem se začal zase protahovat a k stáváňó sem se neměl, chytly mě maměnka pod paždě a postavily na zem, potem mě potláčely rukó do zádů, až sem najednó byl v kuchyni u mise s vodó. „Tož se umé honem!“ poróčíjó maměnka. Já sem stál, pamatuju si to jak dnes, jedno oko zamžity (zavřeny), zalepený a druhy jenem kvilkama sem otvíral a stál a stál a pořád stál. „No, bude to, alebo nebude, umyješ se?“ Já sem strčil jeden prst do vody a potem sem to zamžíty oko přetřel tím prstem. Maměnka viza to, popadly mě a začaly mě umévat, bral plnó dlaňó vodu a všecku mě (mi) ju střékly dycky do tváře, do océ, do nosa a potem do ušé, všady. Já sem křičel, kašlal, usmrkoval, prskal a dostal za to buchtu do zádů. Ešče ščestí, že sem měl už hlavu umytó, tu mě umyly maměnka už deň před tím; to bévalo ešče horší. To mě maměnka namydlyly hlavu a potem hlava nehlava, uši neuši, oči neoči, drhly tím vlněném plátynkem a dyž se mě dostalo trochu mydla do océ, to sem zvořeňal (křičel), že mě bylo až vedle u sósedu slyšet, maměnka potem oplákly mě oči a celó hlavu tepló vodó, potem utřely utěrákem a řekly:

„Včil si pěkné chlapec!“ Tož to umévání hlavy měl sem už deň před tím odbytý. Po té buchtě do zádů za ten křik mě maměnka jak by náhodó — strékli trochu studené vody za krk; pane, to sem vykřékl. „Nekřič,“ nato maměnka, „oblečeš si čistó košulku, ta bude suchá!“ A opravdu, všecka ospalost byla pryč a Janek po tem umytó byl čerstvé jak ryba a oblečené za pět minut aji v baranici. Nečekal sem na ostatní, až se spravijó (oblekou) do nedělních šatů a pudó do kostela, ale běžel sem napřed. V zakristii sem byl první z milistrantů; stréček kostelník mě za to pokválili. Za kvilenku potem přišil Francek Domanilů, ten byl nad nama, jako néstarší a nosívali sme mu ledajaký dárky, aby nás nechal milistrovať u hlavního oltára, alebo při slavným zdávaňó (oddavkách) atd. Včilka se milistranti hrnuli jeden za druhém. V kostele lidí přibévalo, už se začénali tlačit a chlapci požduchovať. Na pavlači (chóře) zkóšeli muzikanti inštromenty, fókali do nich a brnkali na ně; jak sem si tehlová myslil, zkóšeli, budó-li jak se patré hrát. Kvilku před pů pátó přišli velebné pán a oblíkli si rochétku a potem kostelník přehodil jim pluvíál. Napřed štyři milistranti a potem dva kostelníci a za něma velebné pán vyšli sme, zazvoňa na zvonek u zákristie před oltář. Pan rector spustili na varhany tak silno, že se všecko třáslo a okna přiřenčivaly. A jak si velebné pán sedli na přichystané legátek (židli), pan rector přestali hrát na varhany a začali s velebném pánem latinsky cosi zpívať a kvilkama taky hráli na varhany. Netrvalo to dlóho a zase sme odešli do zákristie. Jenem sme zašli za oltář, spustili pan rector na varhany „Narodil se Kristus Pán“ a hned celé kostel rozespíval se s něma. My milistranti sme se vrátili ze zákristie hned zase do kostela a dali se do zpěvu s ostatníma. Chlapcóm se oči veselém

(radostó) jenem svítily a na tu kvilu zapomněli se i žduchať a drcať. Celé kostel zpíval s chuťó a tak silno, že jistě bylo zpěv slyšet až v dolním konci.

A když začali na pavlači zpěváci zpívat koledy a s muzikanty napodobovat všelijaký vtáky a zvířata, tu nekeří chlapci stáli s otevřeněma hubama, co tak poslouchali.

A dyž byl konec jitřní, ani se nám dom nechtělo, tož tak honem nám to všecko uteklo. Až přestaly varhany hrát, teprov sme se rozešli dom.

Jenem sme vyšli z kostela, střehl (stříhnout) nás ostré, ledové větr; v kostele bylo teplóčko, lidi naděchali (tepla) a venku vrzal pod botama snih a fókal severák. Všeci chlapci sme běželi dom, až za nama snihem praskalo. — Maměnka ešče doma nebyly, jenem věčí (větší) dívka (děvečka), kerá uvařila snídání; ale na snídání sme moseli počkat. Žádné nedostal, až teprova (teprv) maměnka přindóc z kostela, nám ho dali.

Druhá mša svatá byla a pů osmé (ranní) a třetí (hrubá) zpívaná a s muzikó o pů desátý, to přišli zaseg všeci, až na hospodyně, kerý zostaly doma vařit oběd. Děvčata chodívale na hrubó v névěčí parádě. Sukně mévale na sobě jak cibula plášců, sedm či osm, že nebožčák stréček Dřémal řekávali svojim děvčatom, měli jich šest, že by se měly strójit (oblékat) (totiž jejich děvčata) pod přední kůlnó a potom až budó vycházet, aby se otevřely obě půlky vrát, že jedná by neprošly, tak že só široky; a přinda potom do kostela, že si jich patnáct dvacet klekne na prostředek kostela a že už je plné, aby ostatní se mačkali po stranách u zdi ledaschde potom.

Stréček Dřémal bévali velice proti parádě ženské (každé věděl proč — tolé děvčat, te stála ta paráda

peněz!) Ale nic jim to nepomohlo; děvčata byly pěkný a maměnka byly pro strojení. Řekávaly tatíčkovi: „Možeš dať každé pět, šest tisíc renských věna? Dyž je jich tolé, ale dyž se budó lébit, aji se štyrma se dostanó na grunty (a taky dostaly). Stréček se poškrabali za uchem a už neřekali nic.“

„Tak to mi vyprávěl tehdy starý Kopal. Dvě jsem z těch děvčat Dřimalových ještě zastihl v Soběchlebích, ovšem, už byly stařenkami, velice řádné ženské to byly, pravé Hanačky, zbožné, pořádné (pořádku a čistoty dbalé), hospodárné, vůbec vzorné, až na tu parádu, ve které měly zalíbení až do smrti, ovšem stářím velice ztlumené.

Když jsem už o těch Hanačkách začal, tož ti je vyličím trochu podrobněji. Chceš, Cyrile?“

„To se ví, vždyť ti nemusím ani říkat, že mě nyní o Hané všechno mnohem více zajímá, než jsem si pomyslíl někdy v Americe a myslím, že do smrti už nepřestanu přemýšlívat o té naší čím dál mi milejší Hané,“ přiznával se rád P. Věším.

„Tož, když svoluješ, tak poslechni. Na Hané vládnou ne Hanáci, ale Hanačky. Kdo zná život hanácký, ovšem starých Hanáků, jen povrchně, ten by myslel, že Hanák je poloviční anebo malý „panbíček“, jak se za stara říkávalo. Kdekoliv se ve veřejnosti objeví se „svojó“, vždy kráčí po pravé straně on, Hanačka na levici a někdy i dva kroky pozadu za ním. Jede-li Hanák se „svojó“, ať ve voze, ať v „šézi“, sedí on po pravé straně, Hanačka skromně na levé. Jdou-li na faru po křtu dítěte zapsat svoje jména jako kmotři do matriky, zaklepe a vejde první muž, pozdraví hlasitě „Pochválen buď Ježíš Kristus“, žena jen potichu, zašeptá tak, tak slyšitelně rovněž „Pochválen buď Ježíš Kristus“. Pan farář vyzve-li je, aby se posadili, usedne

napřed on a teprve po něm žena atd. Zkrátka, veřejně před lidmi se dělá Hanák první osobou v rodině a pá-nem, žena pak jako by byla popelkou, anebo aspoň o stupeň menší mocí a podřízenou muži, jak to také církev sv. žádá při oddavkách. Avšak podívejme se na hanácké manžely v domácnosti v jejich říši. Jakmile hanáčtí manželé přišli z nějakého veřejného úkonu domů a muž sesvlékl plášť (plášť u Hanáka, možno říci, zastupoval uniformu, když byl Hanák oblečen v plášti, znamenalo to, že jest nějaký veřejný, slavnostní anebo úřední (oficiální) úkon, jehož se Hanák zúčastňuje), tedy když Hanák sesvleče plášť, tím výkonem jako by složil nejvyšší velitelství a postoupil, či sestoupil na druhý, nižší stupeň moci a zase žena se ujme žezla či vlády. Ovšem jen v domácnosti; co se hospodářství polního týče, tu pravý Hanák jest suverénem ve dne v noci; ale v domácnosti jest v přísné subordinaci. Jde-li někam mimo do pole za práci, jest mu vždy poslušně ohlásiti, jako: „Jdu s pluhem, rýčem ke kovářovi, anebo, mosém zanýst kolečko s pluha ke kolářovi; anebo se jde podívat na pole, jestli ječmeň na díle v Náspích už je zralé. Ale odejde-li bez ohlášení, tu upadá v podezření, že zabloudil do hospody podívat se na hospodského, zvláště má-li rád snad příliš rád ten hanácký nápoj pěnivý. V jizbě, ve svět-nici, v kuchyni musí dbat, aby nedělal nepořádek a „nematlal zem“ (podlahu). Běda mu, vysvleče-li kabát a nepověsí-li ho, kam patří, na lištvu, do almaryl a vhodí ho na lavici, legátek, postel, zvláště parádní postel. Hned dostane hubové polévky: „Ty jsi horší než Francek, Janek, Tonek, ten to taky vhodě, kde to vysleče, ale ten je ešče malý, na lištvu alebo do almaryl nedostane!“ Hospodář beze slova odporu, je-li ještě v „izbě“, učiní podle pokynu a pověsí kabát do almaryl

anebo na lištvu, kde jest jeho místo. Přijde-li s uma-
zanýma botama do jizby a neutře-li si je o rohožku,
anebo v koutku u dveří o nachystanou metlu, to se
neptat, zahlédne-li ho hospodyň, jakou pochvalu uslyší:
„Nemůžeš si utřít (opucovat) boty venku, jak to bude
v izbě za kvílku vypadat, jak na dvoře, alebo na cestě.
Já nemám kdy každé den umévat.“ Tak a podobně
uslyšel by to pán domu, kdyby nezachoval všech před-
pisů stran čistoty a pořádku. Bohudíky však k tak
ostrým výtkám zřídka a na některých gruntech nikdy
nedochází; jelikož hospodář pravidelně plní před-
pisy hospodyně vydané z uznalosti a ona bývá zřídka
kdy tak rozbručená, aby mu nepořádek tak ostrým
způsobem vytýkala, zvláště přijde-li z práce. Jak
všude jinde, tak i na Hané jest spousta různých povah;
bohudíky, ne nezřídka i tak mírných, že za celé man-
želství aspoň k tak ostrým výtkám nedorazí; ba najde
se v každé dědině ne jedna, nýbrž několik dvojic man-
želů, o kterých lze říci, že si za celé manželství neřekli
křivého slova (ovšem nutno vykládati tento výrok
velmi široce). Celkem ostrý pozorovatel řekne, že žena
v manželství zastupuje živel přísnější, vážnější, ho-
spodárnější a konservativnější; muž veselejší, vypína-
vější a lehkomyšlnější, ovšem povrchně řečeno. —
Nemysli si, milý Cyrilku, že snad jest to charakteristika
(muže) Hanáka vůbec, nikoliv, ta by byla naprosto
nesprávná, nýbrž jen a jen u přirovnání k ženě Ha-
načce; vždyť jest spousta Hanáků vážných, přísných,
konservativních a přirovnáme-li je k mužům jiných
kmenů, až na veselost muselo by se říci o Hanácích,
co jsem řekl před tím o Hanačkách. Kolik gruntů za-
chránily Hanačky, které by Hanáci byli roznegli ne na
kopytech, ale v kapsách, po hospodách a jinde. Byly
a jsou (mimo naši rezervaci se povážlivě ty marno-

trratné rozmnořily) i Hanačky, které, jak řísloví praví, roznesly by grunt v klíně; ale sečteme-li je a sečteme-li marnotratné Hanáky téř, číslice marnotratných Hanaček u řírovnání k Hanákům bude nepatrná. Podtrhávám a s důrazem pronáším, ře to, co jsem řekl, platí o starých časech a Hanácích v nich a částečně o naší rezervaci, ale jako zlepšené, co se týče mužů. Ostatně budu snad mítí jindy ještě příležitost ukázati a popsati několik Hanáků a Hanaček. Ty v naší rezervaci poznáš za dva měsíce dost dobře při různých příležitostech, svatbách, primicích atd. celou řadu našich lidí. Nemáš hladu, Cyrilku?“ otázal se pan farář hosta, dokončiv charakteristiku Hanáků.

„Hladu nemám, ale při tom teple řízeň.“

„Mám naše pivo rájnické v lahvích v ledničce, hned nějakou láhev donesu,“ děl pan farář.

P. Vělim prohlížel si zatím stromy, které měly hojně ovoce, ale nebyly přeplněny, za to plody na tu dobu byly velmi pěkně vyvinuty. Stromy ovocné, až na pět, šest starých, snad skoro stoletých, aspoň u hrušní, byly v nejlepším věku, něco přes třicet let, krásně pěstěné.

Pan farář usmívaje se, volal a kýval košem a hlavou; mělť v jedné ruce koš s lahvemi a v druhé ták s dvěma džbáanky na pití a několik krajíčků chleba pomazaných máslem. Co chtěl, proč volal? Aby P. Vělim řel si sednout k západní zdi, kde byl pěkný chládek, alespoň příjemnější, než kde dosud seděli protože tam slunce, mezi větvemi svými paprsky bodalo jak šípy.

XIX.

„Cestou jsem si vzpomněl,“ povídá domácí pan farář, ře jsem s těmi Hanačkami a Hanáky zapomněl

ti dopovědět Kopalovo vypravování o hodě Božího narození. Kde jsem přestal?“

„Jak děvčata šla široká, natrčená, do kostela na ‚velkou‘,“ připomněl P. Vělím.

„Už vím. Na ‚hrubé‘ to bylo zaseg slávy, vyprávěl mi dále starý Kopal, jenem zazvonil milistrant zvonkem u zakristije a velebné pán vyšli, spustili muzikanti intrády a hráli zlášč na bubny, až se kostel otřasal, a pořad, až velebné pán vyšli na kazatelnicu. Tam si položili knížky a šnuptychl (kapesník, modrý, veliký jak malá plachta) a klekli čekaja až muzikanti přestanó, a dyž přestali hrát, tož si stópli a pronesli vérok z písma svatýho, o kerém chtěli kázat, jenem ho dořekli, už zas spustili muzikanti novó intrádu, velebné pán čekali, na ščestí krátko; jak ju skončili, tož se pomodlili očenáš a potom přečetli svató epištolu a sv. evandélium, ale jenem dočetli a řekli: „To só slova dnešní sv. sváteční epištoly a sv. svátečního evandělia,“ rozhlaholila se zaseg intráda.

Velebné pán posadili si kvadrátek na hlavu a čekali, až muzikanti dohrajó, a dyž dohráli, tož začali kázat a vykládali, o čem a v kolika dílách bude dnešní kázání; dyž to vyložili, tož se zastavili, natáhli ruku pro šátek, to bylo znamením pro muzikanty, že včilka patré zaseg intráda; za intrády velebné pán uvolnili si v nosi a s něma věčina (většina) kostela, proto muzikanti moseli přitlačit, aby všecky ty ledajaky zvuky přefókli. Velebné pán šňupna si na čerstvo dali se do rozebírání velikýho, nesmírnýho dobrodiní Božího, kerýho se dostalo nám lidem narozením Božského dítěte. Lidi posláchali ani nedéchajíce, v očách plno radostné záře; a dyž skončili první díl a chytali po šátku, muzikanti rozvěřili intrádu, ale tuto už ve dvóch veršách, proto než ju dohráli, už byli všeci i s velebném pánem vy-

kašlaní a vysmrkaní; velebné pán si taky už dvakrát šňupli a bylo pořád času ešče dost; konečně bubeník uderyl naposledy paličkó na buben a nechal ju zadrnčet, a byl konec.

Velebné pán kvadrátek trošku na kuráž pokračovali v léčeňó (líčení) a vypravováňó o veliké lásce Boží k nám lidem, keró nám dal Bůh najevo přechodem svýho Syna na tento svět. První byli venkovani, kerým to Bůh svojima andělama dal oznámit, totiž pastěrom betlémskem. Dnes jest ten památné deň, keré nam tu velikó lásku Boží připomíná. V oku leckeré tetičky a stařenky zaleskla se slza, jak pěkně a nadšeně kázali velebné pán o té neobsáhlé lásce; kvadrátek kolikrát na hlavě tak se naklonil na stranu, že ho moseli narovnávat, aby nespádl. A dyž i druhé díl byl u kocna a velebné pán natáhli ruku po modrém šátku, tu ozval se zase hukot kotlů napřed jako dyž zdaleka zahřmí a potom pořád silnější a silnější znělo bubnování; v to padla trumpetra (křídlovka) a ostatní inštrumenty a každé inštrument hrál co nápěknější, to je co nésilnější; trumpetra přebrala svém vysokem hlasem všecky ostatní inštrumenty, to nebyl už hlas, to bylo už zvořenání (nejsilnější křik), jak dyž slípka (slepice) vyplašená s velikém křikem vyletí. Basa hučela, jak dyž morák (krocan) hudruje a každé z tech inštrumentu měl svó partu podle nejakýho živočecha; tak třeba husle švitořily jako vlaštovka. Pan farář už byli se všeckéma úkonama od modrýho šátka až do stříbrné piksle hotové a čekali, až bude konec intrády; škoda, že kostelník jim nezanesl legátek na kazatelňu, už jich jistě nohy boleli od dlóhýho stání; dyť intráda měla tři odíly či vrše a roztáhnutý, jak by od jednoho konca dědiny na druhé a Soběchleby só dost dlóhý. Ale všecko má konec, tož aji intráda třeba trojveršová.

Velebné pán už dosyta našňupané vzali do práce poslední díl kázání, a bezpochyby, že už čas pokročil a bylo moc hodin, tož ho zkrátili, aby lidi zavčas přišli k obědu. — Jak řekli najedno amen, muzikanti byli to náhlostó (rychlostí) překvapení, ale netrvalo to dýl, než by dvě napočítal a už zas fókali, paličkama bíli, po huslách šmycama (smyčec) jezdili, jak by je čerti brali. — Velebné pán viza, že muzikanti asi tak hned nepřestanó, jenem máchli rukó; chtěli totiž ohlásit, že o dvóch hodinách po poledni bude slavné sv. požeh-nání; myslili si, dyť to bévá každé rok, nepotřeba to teda ohlašovat. Vzali evandělní knížku, modré šátek, pikslu se šňupavém tabákem, a slezli důle. — Už byli dávno v zakristii a skoro oblečené do ornáta, dyž muzikanti intrádu skončili. Hned nato bylo slyšet ladění inštrumentů podle varhan. — My chlapci jsme byli ve velice dobrém rozpoloženo, to dělaly ty intrády, ale při tém sme se chovali slušně, až na nějaké ten ždurchanec (ždouchnutí) loktém alebo že nekeré kol-nem zavadil o druhýho trošku silněš. — Dyž zazvonil zvonek u zakristie, pustili pan rector varhany na plno, a ty hrály tak silno, že sme nemohli my chlapci ani šeptat, protože nebylo pro varhany slyšet ani svýho slova. Najedno ztichly varhany zcela a ozval se zpěv na kůře: Kyrie eleison, Kriste eleison, Kyrie eleison. — —

Včil mosém o hodně let skočit do předku, protože to, co budu vypravovat o našem tehdeším panu rectorovi, sem teprov viděl jak mladé hospodář a ne teh-dová jak chlapec. — To jak řidili zpěv a muziku na kóře a přitem hráli na varhany. Byli velice dobré muzikant; jim byla muzika to, co rybě voda. Oni uměli „pluť“ (plavat) v každé muzice a v každém zpěvu, mohl je vhodit do kerýho chtěl. Znali hrát na všechny

inštrumenty. To byli ten, co řídili zpěv, i dyž sem byl chlapcem, i dyž sem byl hospodářem. Rodákem byli ze Šoběchleb. — My mlači (mladší) a prostřední hospodáři, tem starém už se po schodech nechtělo, choděvali sme na mšu svatú na pavlač (kůr). Tam byly s obó stran varhan lavy (lavice), na keréch sme sedávali. Byla-li šak slavná mša sv., jak se řekávalo figurální, tož lavice mosely ven; a postavily se k měchom do zadku za varhany a my hospodáři sme moseli za něma. Na jednu stranu pavlača přišli zpěváci potem a na druhó muzikanti. My v zadku sme aspoň zas viděli dobře na varhany a pana rectora. — Tož, o čem budu vypravovat, bylo, myslém, taky na vánoční svátky, akorád tak, jako dyž sem byl chlapcem.

Tož zpěváci spustili, jak už jsem řekl, potichu Kyrie, pan rector hráli na varhany a hlavó kévali do taktu, chybil-li nekeré zpěvák lebo muzikant, jenem se v tu stranu škaredě podívali a hráli a hlavó kévali dál. Při Kyrie se to odbylo klidně, jenem dyž se mělo zpívat a hrát s věcí (větší) siló, tož pan rector kévli víc hlavó a vytáhli u varhan silnější réstřék (rejstřík). Jakmile šak zanotili pan farář ‚grolia‘ (gloria), byla napřed intráda, ale jenem načisto krátká a hned nato chytli to zpěváci a muzikanti; do pana rectora jak by něčeho živýho nalíl. Roztáhli ruky a zvíhli (zdvíhli) zhůru a najednó jak blesk něma sekli důle a zpěv s muzikó i s varhanama rozjásal se v névěčí síle, pan rector za varhanama mrskali sebó kvílkama (chvílemi) jak ryba na suchu, hned na tu, hned zas na tu stranu se nakláněja; prsty jim jenem lítali po klavesách a nohy po pedálach; při tem zpívali, keré hlas bylo potřeba, alebo aji trochu děvčatom, dyž chybyly, nadali ‚zatrolenéch husé‘. Měly-li varhany pausu, to obě ruky zvíhli, jak dyž

vták chce uletět, stópli si a dyž rukama jako křédlama pohybovali, zdálo se, že uletijó; ale na štěstí moseli hrať na varhany, tož pan rector se spustili důle a neuletěli.

Dyž zpěváci pěkně zpívali a muzikanti dobře hráli, to se jenem usmívali a hlavó dávali takovém způsobem takt, jak by si to prikvalovali. — Potem už to šlo klidně, až zas při Credo se pan rector trochu zjančili (obživli a házeli sebou). Sanctus a Benedictus se neslo vážně a klidně, zkrátka slavnostně. Potem už to bylo všecko v pořádku, až po požehnání s Nésvětěší svátostí byla intráda pořádná, a dyž odcházeli velebné pán od oltára, zahráli muzikanti „marš“ takové, že všeckéma hébal a že všecka mládež obojího rodu (pohlaví) vycházejíc z kostela nohama si přidupávala.

A zaseg se vrátím k prvnímu svému věku. My chlapci, jenem sme vyšli z kostelních dveře, vzali sme nohy na ramena a upalovali dom, z hladu nám škručelo v břiše. Jenem sem vpadl do světnice a pozdravil: „Pokválen buď Ježíš Kristus!“ hned jsem se hlásil: „Maměnko, já mám hlad!“

„Hned bude oběd, jenem co všeci přindó z kostela. Na, sněž zatím koláček!“

Netrvalo dlouho a všeci byli doma. Maměnka přinesli polívku na stůl, lukšovó (nudlovou) jako slavnostní, potem hovězí maso s obědovó (cibulkovou) máčkó, za hovězím byla pečinka telecí se sušenéma kadlátkama, alebo vepřová se zelím, alebo sekaná taky s nečem; po pečince byly velice dobrý koláčky. Odpoledňa o dvóch hodinách bévalo sv. požehnání, a potem přinda s požehnání, tož sme se odpravili (vysvlékli ze svátečních šatů) a nastrojili do popožehnáňovech (méně pěkných, trošku obnošených), ale nesměli sme nihde na besedu, protože byl velice

veliké svátek; tak jak neděle velkonoční a svatodušní. My chlapci sme se pozděš z domu vytratili a šli si prohlídnout „betlémy“; to bylo dovoleny na ten deň. Hde keré chlapec má betlém, to sme se dověděli už dopoledňa. — A tak sme ukončili sváteční deň velikýho a radostnýho svátku.“

„Ty, Václave, řekni mi upřímně: Jest možno zbožně se radovati a skutečně pozvednouti mysl k Bohu při takové hudbě, jako jsou intrády, pochod atd.“ děl jaksí v pochybnostech a nejistotě P. Věším.

„Také jsem měl takové myšlenky vzhledem k jiným, ne vůči sobě, a proto jsem se optal na to starého Kopala. Ten se zasmál a povídá: „Věřte, velebné pane, nihda snad s taková radostná zbožnost sem se nemodlával jako při intrádách; a že bévají trošku hlučnější, že muzikanti nešetříjí plác a bubeník paličkama přiložé, to už nám venkovanóm se to tak lepší líbí; dyž muzika, tož taková, až ju v sósední obci slyšet, a okna v kostele drncíjí. Čém máme my venkovani větší radost, tém hlučněším způsobem ju dáváme najevo. Dyž se može radost plakat (to je přece známý), proč by se nemohlo radost křičet? Co je vésání, lebo vésnot inšího, než takové hlasitější projev radosti, a to radosti veliké, ať dělané, alebo opravdové, a čém opravdovější, tém silnější?“

Tehdy jsem se, milý Cyrile, zamyslíl a uvědomil si, jak mi bývalo za takových okolností; neboť i já ještě pamatuji intrády, ale už jen jako kaplan a nezapírám, že jsem býval proudem stržen a plaval vesele a zbožně s ním, pokud to nebylo přílišné. — Když intrády byly odstraněny a vážná kostelní hudba byla zavedena, mně to nepřekáželo, abych se řádně, zbožně modlíl, ba snad pobožněji než dříve. Ale lid nebyl s novotou spokojen; ozývaly se hlasy, ba mluvilo

a povídalo se tehdy všeobecně: Co taková vážná, smutná hudba a též takový zpěv, ten se hodí na rekviem na pohřební mši sv., ale o vánocích patří taky do kostela radostné zpěv a veselá muzika. Na dušičky třebas ať varhany plačó a zpěv lká, ale na vánoce a velikonoce má býti zpěv a všechno radostné, ba jásavé.'

A upřímně ti, Cyrilku, řeknu, že když jsem později uvažoval o životě našeho hanáckého lidu a zvláště mých farníků, a potom tehdy, kdy jsem ho studoval, jsa vyzván panem továrníkem Stavělem, abych mu dal návrh na sociální soustavu našeho venkovského lidu rolnického, nabyt jsem nejen snad přesvědčení, ale jistoty, že starý Kopal měl pravdu, když se zastával staré veselé hudby."

„Prosím tě, Václave, jak jsi se o tom přesvědčil, když přece přišlo nařízení z Říma stran vážnosti a důstojnosti kostelní hudby, a to pro celý svět?"

„Věděl jsem to a vím to, ale přece tvrdím aspoň, co se Hanáků týče, že horlivci byli tu papežštější než papež, neboť při studiu života mých farníků jsem se přesvědčil, že život našich otců a dědů, založen jsa na náboženství, řídil se naprosto církevním rokem, a to nejen soukromý, ale též veřejný, ba splýnul téměř v jedno.

Proto hlásal-li církevní rok svými svátky radostnou událost, chtěl náš lid, aby při bohoslužbě se tato radost zřejmě projevila. Hlásal-li církevní rok slavnou událost ze života Spasitelova (jako vzkříšení) chtěl, aby při bohoslužbách zpěvem a hudbou se to vyjádřilo. Doba postní a adventní zase měla se jeviti vážností zpěvu a hudby téměř strohou, nepřipouštějíc ani jednoho veselejšího tónu atd.

Temperament hanácký pak jest převážně veselý.

Už ten kraj hanácký, rovina sice, ale ne nějaká ohromná, neobmezená, budící svou nesmírností melancholii, nýbrž na všechny strany za pěkného počasí viditelnými kopci, kopečky a zvlněninami obmezená, úrodná, přetékaající mlékem a medem (aspoň za starých časů, nyní cukrem — řepou), rozveselující každému Hanákovi srdce i tvář. Celková zámožnost, ne bohatství ohromné, ale aspoň tolik, kolik jest potřebí ke klidnému, spokojenému, před nedostatkem zabezpečenému životu. A konečně i při úrodnosti půdy hanácké každý ten klásek, každá řepa, každý zemák jest zasloužený pilnou prací Hanákovou, abych tak řekl, zkropen jeho potem. Jak jinak chutná namáhavou prací získaný chléb! Jak si vážíme každého kousíčku, ba oddrobinky! Kdežto bez námahy anebo s malou námahou dobytého chleba si málo, anebo vůbec nevážíme.

Proto veselí Hanákovo, spokojenost jeho jest (a bývala zvláště), abych tak výstižně pověděl, přirozená, zdravá jak jeho řepa. Přirozeně, kde jest zdraví, spokojenost a dostatek potřebného, tam jest též pravé a opravdové veselí.“

„A jak snáší a snášival Hanák neštěstí, či jak on říkával, „všelijaké ty křezéčky“? opáčil otázku, kterou se ho zeptal P. Vělm.

„Staří, a u nás i „včílější“ Hanáci snášeli je stejně a různě. Stejně, že všichni věří a doufají v Boha, tedy s odevzdaností do jeho vůle; různě podle toho, byl-li kříž malý, či „křezéček“, tož pravidelně klidně; byl-li větší, anebo veliký „křez“, sice též s odevzdaností, ale častějším povzdechem a s prosbou, aby mu Pán Bůh kříž ulehčil, anebo úplně sňal. Jakmile se to stalo, veselí se opět vrátilo; anebo vzdaloval-li čas tíhu kříže; jak mizela aneb bledla v paměti, stejně vracela se veselost mysli. Povím ti, jak jsem jednou už nadhodil,

příklad, a sice o synu mého kronikáře Kopala, nynějším výměnkáři Kopalovi, s kterým jsi se sešel na zkušebním poli.“

„Už se pamatuji; byl stále sám vtip, až jsi mu připomněl jeho nebožku ženu, hned tím rázem zesmutněl.“

Pan farář se podíval na hodinky a pravil: „To ten čas utekl, hned bude pět hodin; půjdeme se podívat na pole, jak dnes uzrálo obilí. O výměnkáři Kopalovi a o jeho kříži, či přesněji a správněji řečeno o jeho křížích, vyložím ti až jindy, až budeme na to míti více času. Nyní cestou dopovím ti, Cyrilku, svá pozorování a co jsem poznal a k jakému konečnému závěru jsem dospěl při studiu života starých Hanáků.“

Pan farář si vzal z velké besídky hůl a dali se zahradou na cestu za humna.

XX.

P. Vělm už trošku netrpěliv, navazoval nit vyprávění řka: „Dospěl jsi v líčení svátků vánočních k sv. Štěpánu.“

„Pozoruji, Cyrile, že bys už rád všechno věděl, i konec; to jest, jak jsem použil zkušeností, či lépe řečeno starého způsobu života hanáckého se všemi jeho zvyky a obyčeji; a jaký návrh jsem učinil panu továrníku Stavělovi k jeho sociální soustavě; co jsem ze starého podržel, co přidal, co odstranil anebo zlepšil. Tu lze velmi pěkně použití obrazu ze života zahradnického. Totižto takového: Nový zahradník přijde při prohlídce mu svěřené zahrady k mohutnému, zdravému stromu původu domácího s chutným, pěkným ovocem. Zahledí se na milý strom, oči mu při pohledu zazáří a tvář zalije se úsměvem, tak jest se stromem

spokojen, tak se mu zalíbí. Avšak hledí déle, dívá se zkoumavěji, a tu se mu objevují různé vady a nedostatky, kterých hned neviděl. Totiž na př. menší, zakrnělé ovoce a zase výhony (vlci) bez ovoce, suché větve atd. Dobrý zahradník pozná ihned, co pěknému, vzácnému stromu chybí a čím se stane ještě pěknějším, vzácnějším.

Odstraní suché větve, pozdě na podzim anebo v zimě prostrhává příliš husté, zahuštěné větve, očistí od mechu, škůdců atd. Stejně třeba si počínati na živém stromě národa nebo jeho haluzích (jednotlivých kmenech). Ale nechme všeobecného povídání a vraťme se k líčení zvyků, obyčejů atd., či života našeho lidu hanáckého vůbec a soběchlebských mých farníků zvlášť. Jak sám jsi nadhodil, dospěli jsme k svátku sv. Štěpána. Nyní budu vyprávěti sám, abychom se svižněji pohybovali, nepůjde to krokem, ani „trckem“ (nejvolnější utíkání), nýbrž skokem. Tím tempem leccos přeskočíme, ale jistě ne to, čeho k našemu účelu budeme potřebovat! Tedy k dílu!

Na sv. Štěpána se koledovalo, zpívaly koledy a sbíraly dárky; čím hlouběji do starých časů, tím více koledníků chodívalo. Za mojí paměti i ze začátku mého farárování zde už sedlákovy děti jen ke kmotrům (kmucháčkům) a příbuzným chodívaly s koledou a pro koledu. Druhý zvyk sociálně důležitější byl, že na sv. Štěpána chodívala mužská chasa „na svobodu“. Totiž chasa, která měnila hospodáře, nezůstala „na staré“, odcházela ze služby (od starých hospodářů) s výslužkou (ohromnou buchtou nadívanou mákem), abych moderně mluvil, na dovolenou a nastoupila k novým hospodářům až na Nový rok (obyčejně na Silvestra večer). Zatím hospodář, když mu oba, pacholek i pohůnek, odešli, musel krmit a česat, vůbec

„poklózet“ koně po tu dobu sám. Ovšem téměř všichni mívali na tuto práci někoho v rezervě, býval to obyčejně starý pacholek, který sloužíval, než se oženil, na gruntě a jako ženatý pracoval ve žně a jiné pilné doby (doby pilné práce) u hospodářů, kde sloužíval dříve. Tomu jenom hospodář vzkázal, že mu chasa odešla „na novou“, a již se nepotřeboval o koně starat. — Na Nový rok chodívala na „svobodu“ ženská chasa a svobodovala až do Tří králů. Pořádná děvečka (dívka) přišla již odpoledne den před tím na novou službu světit vodu a křidu. — Ve dny svobody chasa jezdívala domů, nebyla-li z obce, nýbrž odjinud, poněvíc z Valašska, navštívit rodiče, sourozence a jiné příbuzné a zavezla si schovat roční úspory, ač mnozí si nechávali vše u hospodářů, mínili-li se v obci oženit neb vdáti.

Dnem po Třech králích začínal masopust. Doba svateb a tance. Co se tance či vlastně tancování týče, tu na stromě hanáckého života bylo zapotřebí leckterého vlka, zloděje (bujný výhon na silné haluzi na nepatřičném místě), který stromu odebíral sílu, škodil mu, uříznouti, odstraniti. Maškary jak na zakončení svatby, tak masopustu bývaly jednoduché (ponejvíce medvěd z hrachoviny) a z nenaročné a méně významné. — O svatbách hanáckých se ti snad, Cyrile, při příležitosti rozpovídám šířeji; podrobné vyličení svatby zabere mnoho času; a kdybych to vše napsal, byla by to jistě silná kniha. Čím bohatší rodiče nevěstiny a též ženichovi a čím méně dětí v rodinách obou snoubenců, tím nádhernější a větší bývala svatba a tím déle trvala.“

Zatím vyšli ze zahrady a octli se za humny. Nesmírné lány obilí vlnily se těžce plnými, těžkými klasy a šustěly suchým „óstím“ a dosýchající slamou.

V očích pana faráře soběchlebského zasvítla zář radosti jasným plápoem, kdežto tvář P. Vělíma jen maličko se rozjasnila; bylo na něm znát, že jest sice původu hanáckého, ale přesazeného do cizí půdy, z níž vssál už mnoho jinorodé, zcela odlišné šťávy.

Pan farář s radostným vzdechnutím pronesl: „Jak uzrálo obilí za dnešek! Zítřka se dáme do rži (žita), myslím, všeci podle řady a ostatní obilí bude hned následovat. Krásná jest letos úroda, jen aby ji Pán Bůh zachoval!“

Jda podle žita ohmatával nataženou rukou klasy a radostně se usmívaje, děl: „Klasy jsou jak kamínky tvrdé, plné zrna. A už jsou zralé, zítřka se může začít síct.“ Každý lán znal, komu náleží a jakým kdo jest hospodářem. Bylo-li na některém láně zvláště pěkné obilí, neopomenul pan farář P. Vělimovi jmenovati hospodáře a pochváliti ho.

Tímto způsobem utekla jim rychle cesta, že se octli pojednou u pokusného pole. Vešli tam, pan farář bedlivě prohlédl pokusné záhony ječmenné a usmíval se, což znamenalo, že je spokojen; zašel též ku pšeníčnému záhonu, ale pšenice na záhonu byla ještě málo zralá.

Potom zavedl pan farář P. Vělíma k besídce a posadil ho na primitivní z prken sbité křeslo a sám usedl na lavici; besídka je chránila před horkými paprsky slunečními, poskytujíc jim příjemný chládek.

Pan farář pravil: „A teď bych mohl pokračovat a líčiti život našich Hanáků v další době roku církevního i světského.“

U vrátek ze zahrady farské do pole pověděl jsem ti o svatbách a tanci, jimiž oplýval masopust, o maškárách, jejichž objevením a „nosením práva“ končival masopust; o půl dvanácté v noci v úterý ostatkové

zahrála muzika poslední „kósek“ podle písničky „toto na konopě, toto na len“, při níž tanečníci, pokud mohli, anebo, jak se říkávalo, co „névěš“ (nejvýš) vyskakovali, aby konopě a len vysoké narostly.

Popeleční středou nastala nejvážnější a řeknu prostě nejzbožnější doba roční. Všecko hlučné veselí, všechna hudba mimo kostelní a tím více, jak se samo sebou rozumí, všecka rozpustilost jak by zapadly někam do propasti, anebo uletěly za hory a doly. Každý den v každém domě, ať u sedláka, anebo domkaře, modlívala se celá rodina i s chasou růženec. Hospodář předříkával (předmodloval se) a ostatní všichni klečící říkali (modlili se) s ním. V pátek pokaždé byla odpoledne křížová cesta, na kterou chodívala všecka mládež, zvláště školní, z povinnosti, a dospělejší, kteří neměli práce v hospodářství, rovněž. Všechno, zvláště v kostele, směřovalo k tomu, aby vzbuzen byl duch kajícího smutku; proto vážnost a takřka smutek visel jako mrak nade horou, nade vsí. Jen mládež, chlapci nepřemohli své letory a radosti z probouzejícího se jara a hráli si. Prováděli všechny hry, počínajíc házením knoflíků „na zed“ až do „semela“ (kyčka), při kterém už se jejich hlasy ozývaly hlučněji. Jen když zařinčelo sklo v okně, vletěl-li totiž „semel“ nešikovně hráčem napálený do okna a rozbil tabuli, tu rázem zmlkl všecken křik, hráči mžiknutím se rozběhli a schovali, jako když se objeví nenadále krahujec nad hejnem povykujících a hašteřících se v křoví vrabců, zakrouží nad nimi, umlknou okamžitě a schovají se kam který. Když potom starostlivá hospodyně zaslechnuvši řinkot vyběhne na dědinu, nezahledne již ani paty chlapecké, všude prázdno a ticho jak po vymření. Odlehčí si zvoláním „neščápení chlapci!“ A snad zahrozí ještě rukou do neurčita,

vrátí se dovnitř a zavře dveře. Ten den má už ona část dědiny od chlapců pokoj.

Až na ty brabce — (vrabec) — chlapce ostatní vrstvy rodiny zachovávají vážnost doby; ba ženské zmirňují o několik tónů svou parádu, oblékajíce se jednodušeji a do šatů méně živých barev. Zazpívá-li někdo světskou písničku, bývá hned zakřiknut: „Nevíš, že je půst?“

Ve tři poslední dni svatopostní doby vážnost a opravdovost rozjímavého cítění jako by se zhustily několikanásobně; obzvláště na Veliký pátek nebylo takových málo, kteří se postili postem nejprísnějším, ale též většinu dne až hluboko do noci proklečeli v kostele, rozjímajíce trpké umučení Páně. Všechny zvyky prostonárodní těchto dnů mají vztah na umučení Spasitelovo a co s ním souvisí.

Zato Bílá sobota jest jako širokým mezníkem mezi nejhlubším smutkem a nejjásavější radostí. Ráno jako by ještě smuteční stíny velkopáteční zalévaly svou ponurostí bolestnou všechno cítění věřících; při obřadech pak a mši sv. pomalu se rozplývají a mizí a místo nich proráží radostnější zář; a odpoledne stále roste a se rozjasňuje, až při Vzkříšení se rozjásá v nejskvělejším lesku plným proudem radosti a plesu.

Proto bývala Bílá sobota polovičním svátkem, totiž sobotní odpoledne. Tu se na poli téměř už nepracovalo; zato v domácnosti se čistilo, zametalo a umývalo. Rovněž na návsi před každým domem zametla děvčata nejen chodník, kde se chodilo, ale celé prostranství, až ku příkopu podle silnice, ba dost často i silnici, byla-li suchá, děvčata zametla.

Půl hodiny i dříve začaly se trousit stařenky, zvláště výměnkářky, do kostela, aby si zasedly místo v lavici, po nich stařečci a vdané ženské; tak čtvrt hodiny před

Vzkříšením objevovala se svobodná děvčata v největší parádě, v nejsvátečnějších šatech; hospodáři a mládenci přicházeli ke konci, ale zavčas. Drobná mládež ta stále se trousila mezi všemi a chlapci pravidelně nešli krokem, nýbrž běželi obyčejně, ač by ničeho nezmeškali, jdouce krokem. V kostele bylo živo, zcela jiná nálada zračila se všem na tváři než ráno. Chlapci sebou nepokojně vrtěli a šeptali, takže „stréček Kudlič“ (ten, co nehodné chlapce za uši a za vlasy kudlívali) měli plná ústa práce napomínat a psikat na ně, a ukazováček, kterým chlapcům hrozili, stále se pohyboval a třepal ve vzduchu. — Na pavlači (na kůře) ladili muzikanti dle varhan svoje nástroje. Pan rektor dával téměř hlasitě pokyny, že ho bylo slyšet po celém kostele, ba až v sakristii. — Oči téměř všech byly obráceny k Božímu hrobu, kde byla vystavena Nejsvětější svátost; chvílemi se dívali všichni na hlavní oltář, na kterém rozsvěcoval kostelník svíce; a bylo jich tam aspoň dva tucty. Rozsvítiv poslední, vrátil se do sakristie, vzal kadidelnici, postavil se s mladším kostelníkem do řady a dal povel: „zazvoň!“ Jakmile zvonek zazněl, pan rektor spustil preludium na varhany; středem kostela rozestoupili se lidé, utvořila se cesta pro nás. Když jsem vkročil do Božího hrobu, přestaly varhany hrát. Já jsem nakouřil Nejsvětější, kostelník mi přehodil velum, do něhož jsem vzal monstranci s Nejsvětějším, obrátil se k lidu a zanotil: „Vstalt' jest této chvíle!“

Hned nato varhany, hudba a lid zpěvem vpadli do toho, a sice jako když bouře s vichřicí zahučí, až se domy v základech otrásají. Ze všech hrdel na plno zněla jásavá a velebná tato píseň zároveň, mně se draly slzy do očí vzrušením a radostí. Tak bylo vše přirozené a dojemné. Průvod pohyboval se zvolna kostelem na náves, kde jako dlouhý, silný had se ob-

tácel kolem kostela. Lidé dozpívavše píseň, jali se zpívat „Te Deum“ hudba je doprovázela. Na každé světové straně se průvod zastavil a já jsem udělil vždy Nejsvětějším požehnání. V kostele potom zpívalo se „Raduj se nebes královno“ a na konec dal jsem Nejsvětějším požehnání a tím slavnost skončila. Lid rozešel se v radostné a slavnostní náladě domů která trvala už po celé svátky; ovšem v neděli byla to radost zbožná; v pondělí a v úterý mrskotem (šlaháčkou) přimísil se už živel světský k duchovní radosti. Hojnější a svátečnější (lepší) jídlo zahájilo se zase svěcenými pokrmy, jichž se mírně požívalo, aby po dlouhém postě mnoho jídla najednou zdraví neuškodilo.“

„A ještě ty tři dny před velkonocemi a na Vzkříšení zachovává se všechno ve tvояí farnosti, jak jsi mi to vylíčil ve svém vypravování, Václave?“ —

„Bohudíky, moji farníci se stejnou zbožností a vroucností konají všechny ty pobožnosti doposud. Ba i všechny ušlechtilé zvyky snažil jsem se u svých farníků zachovati a podařilo se mi to téměř úplně. Kolikrát jsem se zamyslel nad životem našich hanáckých otců a praroců a přirovnal ho k modernímu životu sousedů mimo naší rezervace a tu mi připadal život starých Hanáků jako louka plná květů různých barev a vůně všemožné, a život moderní jako louka jednotvárně zelená bez pestrobarevných květů a bez lahodné, různorodé vůně. Květy ty jsou ty starodávné zvyky a obyčeje a vůně, kterou ty květy dýší, jest zbožný duch, který proniká život i ty starodávné zvyky a obyčeje našich předků.“

Po velkonočních svátcích, kdy polní práce obyčejně bývaly v plném proudu, ubývalo slavností aspoň delších s různými zvyky. Teprve svatodušní svátky byly větší oasou; a po nich už jen jednotlivé sváteční dni jako ostrůvky v moři vyčnívaly či trčely nad hladinu

obyčejné všednosti, ovšem kromě neděle. Poněkud více ruchu ze všech těch svátků vnesl a způsobil svátek Božího těla svým roztomilým a při tom většinou impo-
santním průvodem.

Takto vzpomínaje probral jsem sám, anebo některé zvyky dal jsem si vypravovati od starého Kopala. — Ale nejen tento, abych tak řekl, veřejný anebo aspoň místně veřejný život jsem prostudoval, ale též rodinný a domácnostní, do kteréhož patřil život obojí, mužské i ženské chasy; jejich práva, ale též povinnosti, jež měly; a poměr k hospodářům, který by se dal označit jako rodinný v širším smyslu. Děti a rodiče byli v poměru rodinném, či lépe řečeno žili v poměru rodinném v užším smyslu a chasa v širším smyslu. Co se dětí a chasy týkalo, jevil se rozdíl v tom, že děti nedostávaly nijaké mzdy (či po hanácky služby), kdežto chasa dostávala za svou službu mzdu; za stara ponejvíce v naturalích (plátno na prádlo, šaty zvláště, dražší jako plášť, obuv), na penězích toho nebývalo mnoho. — Ovšem když sloužila chasa více let u jedněch hospodářů a potom se ženila anebo vdávala, dostávala na „novoseďlí“; mužská chasa obilí, mouku, luštěniny atd.; ženská chasa zařízení do kuchyně (na vaření), masné (tuky), vajíčka atd. Řídívalo se množství těchto věcí, jak dlouho a jak věrně sloužila, či jak s ní hospodáři byli spokojeni. — Abych ti, Cyrile, úplně jasně vysvětlil sociální soužití (moderně řečeno) hospodářů a chasy z doby přechodní, totiž z té doby, kdy většinou v naturalích mzda byla dávána a dobou, kdy místo naturalí v penězích vyplácena, aspoň z větší části, načrtnu ti tento obrázek.

XXI.

Více jak před pětadvaceti lety vzali si u Kopalů (nynějšího hospodáře), když se jim narodilo první děvče (syna už měli), za chůvu dvanáctileté děvče Toničku Sadilovu, sirotka, jemuž matka právě zemřela a kterému staří Kopalovi při křtu sv. byli za kmotry, či jak se na Hané říkávalo a ještě dost často říkává, „nosili na rukách“ (při křtu sv.).

Hlavní povinností a předním úkolem Toniččiným bylo chovati Anežku, t. j. nositi ji na vzduch. Anežce byly tehdy asi dva měsíce; v tom věku se děti povíjely do peřinky (zamotaly (zabalily), do polštáře a povíjanem polštář se otočil, aby balení drželo, se neuvolnilo a dítě potom nevypadlo); a takto zabalené dítě vzala chůva na levou ruku a chůvkou přes pravé rameno přehozenou připevnila dítě těsně k sobě; tímto způsobem i slabá tělesně chůva unesla dost těžké dítě. Tonička však nebyla slabá, nýbrž pevně složená. Toničce se u Kopalů líbilo. Jídla měla dosyta, ne sice panského (vybraného, jemně připraveného), ale domácího a chutného a na jiné nebyla ani zvyklá, ba ani nevěděla o takových jídlech. Práce nebylo mnoho, kromě že chovala malou Anežku; když tato po obědě spala a bylo v hospodářství pilno, tu pomáhala tetičce (hospodyně) umývat nádobí a náčiní (lžíce, nože, vidličky), anebo i pro nějakou maličkost doběhla. Že byla na slovo poslušná a sotva tetička dořekla nějaký rozkaz, Tonička už letěla a přikázané udělala, přinesla atd., jak bylo poručeno, proto ji tetička měla ráda, zvláště ale proto, že malou Anežku s velkou opatrností chovala a s ní stále a něžně vykládala. Z té příčiny i mladý Kopal měl Toničku rád a vážil si jí jako chůvy. Smával se proto své ženě žertem, že má

Toničku tak ráda, že by z každého krajíčku svého jí dala kousek ukousnout.

„A nezaslouží toho, aby ji měl člověk rád?“, hájila se mladá Kopalová, „starší dívky už mívají svůj rozum a myslívají, že jsou chytřejší než mladá tetička; ona ale ve všem tetičky nejen poslechne, nýbrž jako „větr“ letí, aby, co jí bylo poručeno, vykonala. Mladý její muž se jí smál a děl: „Jak mě teprov moseš mět ráda, dyž já ti už udělám, co ti na očách vizu, ani nemosíš poróčet.“ Jeho žena Anežka se naň vesele podívala a řekla prý: „Šak taky mám!“

Vraťme se k Toničce. Stařečci Kopalovi byli jí, jak jsem se už zmínil dříve, za kmotry při křtu sv. A to u nás na Hané znamenalo a znamená dosud velmi mnoho. Snad se ještě pamatuješ, ostatně i v Americe platí, co církev sv. kmotrům přikazuje. Aby se tehdy pozbude-li kmotřenec jejich rodičů, anebo rodiče se o dítě své nestarají, jak jim patří a náleží, oni o svého kmotřence se starali a když nic jiného, aspoň o to, aby po křesťansku byl vychován. — Staří Kopalovi povinnost tuto uznávali a u Toničky ji plnili. Tonička však zase chovala se k nim jako hodné, poslušné dítě k rodičům. Kdykoliv přišla k nim do výměnku a to bývalo kolikrát za den, nikdy neopomenula, alespoň ponejprve políbit jim ruku jako „kmucháčkóm“ — (kmotrům), což oni oba, jako jim patřící poctu, dovolovali. Stará Kopalová pokaždé bedlivě si prohlédla Toničku, nemá-li na šatech nějaký nepořádek; rozpáraného něco, nebo díru v některé části oděvu. Jednou uviděla kousek rozpáraného švu, což obě, jak mladá hospodyně, tak i Tonča, nějak přehlédly. Hned se musela vysvléci a sama rozpáraný šev sešít. Zatím stařenka vzala od ní Anežku a chovala ji; vůbec dohlížely

na ni, jak mladá, tak stará hospodyně, aby si zvykla pořádku a čistotě.

Mezníkem v životě Toniččině byla nejmladší dcera kmotrů a výměnkářů Kopalů, Hedvička; k této přilnula s takovou láskou a oddaností, že pozdější její láska k Vinckovi, nynějšímu jejímu muži, byla jak svit malé hvězdičky a světlo měsíce v úplňku; jako malá chaloupka a veliký, nádherný palác, jako teplo lampičky a žár roztaveného železa atd. — Hedvička, Hedvička — jak bych ti to pověděl zkrátka, Cyrilku; Hedvička,“ a když to po třetí opakoval, setřel si, odvrátiv se od P. Vělíma, úkradkem slzu s oka, „byla dokonalejší než lidi, byla, myslím, anděl aspoň dle ducha a mysle; i v tváři byla velké sličnosti, oči měla velké, hnědé, neobyčejně něžné a jímavé, vlasy kaštanové, spletené v mohutný lelík; ale byla sražená, hrbatá. Nepozorná chůva zavinila úraz a nepřiznala se, až teprve lékař poznal příčinu hrbatosti. Pomoci však, lidsky řečeno, už nebylo.

Ale přes to byla miláčkem všech, rodičů svých zvláště; kdokoliv s ní přišel do styku, zamiloval si ji a dal se jí úplně ovládat. Já sám se přiznám, že nikdy jsem jí nic, žádnou žádost neodmítl a všechny návrhy schválil. Proto ani já, ani nikdo jiný se nedivil, že Tonička úplně se jí oddala, to jest slabý výraz, snad lze říci stala se pouhým nástrojem v ruce Hedviččiných, na svou vůli jak by byla zapomněla a podrobovala se s největší ochotou ba rozkoší vůli její. Ovšem vliv Hedviččin na ni byl nejblahodárnější, a jak jsem řekl, mezníkem v životě Toniččině; vždyť tím, že ji naučila býti vlídnou k jiným, zbožnou, pracovitou, že ji naučila nádherně vyšívát a jiným pracím, byla zakladatelkou jejího blahobytu a štěstí, jež spočívalo na spokojenosti jako nejjistějším a jedině vhodném

základě štěstí pozemského i jednou nadzemského. Tonička, anebo jak jí později, když dospěla, říkali, Tonka, znala ovšem Hedvičku od své maličkosti; vždyť ji znal kde kdo nejen ze Soběchleb, ale též odjinud. Ale lidé ji nejen znali, ale též měli rádi, neboť slyšeli o ní jen šlechetné věci, které konala. Rovněž tak Tonka ji znala, avšak jen tak jak ostatní. Teprve, když nastoupila službu u Kopalů, seznámila se s Hedvičkou důvěrně, každý den totiž musela do výměnku donést malou Anežku, s níž se pomazlila napřed stařenka (babička); stařéček (dědeček) na ni potom několikrát „pšikl“ a potom zanesla neteřku k tetičce Hedvičce, která se s ní nejdéle mazlila. Zatím prohlížela si Tonička vyšívání Hedviččino a prohlédnuvši si ho, pronesla úsudek: „Jejda, to je pěkný, ty kvítečka só jak živý!“

Hedvička se na ni podívala, usmála se a děla: „Chtěla bys taky tak umět vyšévat?“ Tonka jen přikývla hlavou.

„Umíš šít?“ otázala se jí Hedvička.

„Umím,“ odpověděla Tonka; „maměnka mě učevaly, dyž nepracovaly na poli a potem, dyž byly nemocná, ale ešče ne moc.“

„Tož zétra začnem,“ určovala Hedvička; „Anežku dáme stařence, aby ju chovaly, a ty se začneš učit.“

Tonička div radostí nevyskočila a usmála se na Hedvičku tak vděčně, že ta ji za to pohladila po vlasech.

Tonička se nemohla ani rána druhého dne dočkat; jakmile Anežka se napapala, už běžela za Hedvičkou. Kmotřenka převzala malou Anežku ve svou péči; kmotříček, starý Kopal, postavil se k nové učitelce a začce a jen „vtipy na vše házel“, až nebylo vyhnutí a Hedvička musela tatíčka poslat za maměnkou, aby

šel bavit malou Anežku a je nevyrušoval. Vyučování ručním pracím, vlastně vyšívání, trvalo ráno hodinu až půl druhé a odpoledne rovněž tak dlouho.

Tonička velice bedlivě vyšívala, ale jen tehdy, měla-li chvíli volnou, neboť svůj úkol chovati a střežiti malou Anežku konala s naprostou svědomitostí. Při tom chápala se každé práce, při níž hospodyně vypo-mohla. Proto byli s ní všichni spokojeni a nejednou dávala ji hospodyně malé dívce (mladší děvečce) Terce za příklad.

Proto Terka se na ni zlobila a říkala jí, že je jak úlisná kočka. Terka nebyla zlá, co jí naporučili, to udělala; ale aby se sama vtípila a práce nějaké se chopila, to ne. Tetička, mladá Kopalová, o ní říkala, že ji „mosé do všeckýho honit, jinak hde ju postavíš, tam stojé, jak strašák v zeló (zelí).“

Potom Terka Toničce záviděla šaty; to je u ženských nejbolavější místo. Hedvička, která si Tonču neobyčejně zamilovala, dávala jí všechny svoje odložené šaty; a po té stránce byla jak ostatní ženské — parádnice. Byla sice už dvacetiletá a Tonča teprve na třináctý rok, ale byly téměř stejně veliky. Hedvička pro svou vadu nevyrostla do té výšky, jak by byla jsouc zdráva se vyšvihla.

Tonča chodila si z té příčiny jako selské děvče a ne jako nejmladší služebná, že na to až lidé (ženské) ukazovaly; když se však dověděly, že ji tak Hedvička strojí, tož už jí to potom nezazlívaly. Zvláště když za Tončou, jako první učedníci ve vyšívání následovalo jich celé procesí, že se z jedné kapky původně udělalo malé jezírko, či zkrátka z jedné ratolesti či halouzky vyrostl celý keř, neboli tak říkajíc škola, se slečnou učitelkou Hedvičkou, kteroužto vyučování, tak těšilo, že celá obživla a se rozveselila, neboť dávný její plán

vyšítí pro farní chrám Páně v Soběchleších mešní roucha, a to všech barev, při tolika pomocnicích bylo lze snadno uskutečniti.

Mělať od žaček toto školné: Vyučování jest zadarmo, ale stejnou dobu jak dlouho se která učila, potom musí zadarmo na bohoslužebných rouchách pracovat. Což všechny nejen rády činily, ba za čest považovaly, ke cti a chvále Boží a ozdobě bohoslužeb svou prací přispívati.“

V tom se podíval pan farář na hodinky a téměř zaleknut pravil: „Za několik minut bude šest. Já jsem ti chtěl vylíčit, v jakém vztahu žili hospodáři s chasou a jakou měla a jakým způsobem byla mzda (služba) chase vyplácena. A teď už jest tak pozdě, tolik hodin, že bych vypravování o Hedvičce neskončil; proto ti jen zkrátka povím, co se chase vyplácelo. Chůva jako nejmladší služebná mívala na penězích ročně sotva 5 zl.; kromě toho dostávala obuv a šaty, ovšem většinou (důležitější a větší části oděvu) poněkud obnošené. Pohůnek měl něco více na penězích a rovněž dostával šaty, prádlo, obuv, ale také vše jen jednoduché, protože ze všeho zakrátko vyrostl.

Malá dívka, ta si už kupovala některé části oděvu nové, tedy mívala už větší službu (mzdu), až 20 zl. ročně.

Velká dívka se šatila jednodušeji sice než dcerky selské, ale na neděli a svátek měla šaty nové, které si pořídila ze služby, jež u ní obnášela 30—40 zl. Jen velký šátek na hlavu (lipský), který se vázával na rajdák a stával 10—12 zl., dostávala od hospodyně jako odměnu za „věrnou“ službu. Slovo „věrný“ znamená tu všechna „p“, která dobrá děvečka má míti: pilná, poctivá, poslušná, pobožná, pořádná atd.

Pacholek dostával plátno na košile (či vlastně v té

době už košile ušité) a platu 40—50 zl. Plášť na neděli dostával jako mladý pacholek, býval-li s ním hospodář spokojen. Takový plášť vydržel mu celý život. Kromě toho dával mu hospodář každou neděli „šestku“, anebo mimořádně „dvacítku“ na útratu.

Všeci, šli-li na pout, dostávali ženské od tetičky a mužská chasa od stréčka něco na pót, nějaký peníz, aby měli na ofěru a potom, aby mohli koupit pro ty, co neputovali, pouti (šifle, tabulky perníkové, srdce z téže sladké hmoty atd.).

Mimořádné příjmy mívala chasa z „ocasného“; když se prodávalo dobytče nějaké, ať malé neb velké, dostal z chasy ten „ocasný“, co ho opatroval, ošetřoval. Tak na př. ze selat malá dívka, z telátka velká dívka, z hříbete prostřední čeledín anebo pacholek; nebylo-li prostředního čeledína, z koně pacholek. Při smlouvání o cenu dobytčete uvádělo se vždy též „ocasný“.

Karakteristickou známkou poměru čeledě k hospodářům bylo to, že se čítali k rodině a stejně se s nimi zacházelo jako s dětmi a dohlíželo se na mravní jejich chování jak u dětí. Jedli při jednom stole, účastnili se všeho jako děti, ať slavností, ať pobožností domácích. Byli „naši“. Náš Francek, naše Terka atd. Oni zase říkali: naše koně, naše krávy, naše zahrada atd.“

Pan farář podíval se na cestu k Soběchlebům a zahlédl už nedaleko pokusného pole starého Kopala, otce nebožky Hedvičky; v rychlosti prohodil k P. Vělímovi: „Cyrilku, nezmiňuj se mu ani o nebožce, jeho ženě, tím méně o Hedvičce, sice všechna jeho veselost by byla ihned ta tam.“

Poté vstali a vyšli několik kroků starému Kopalovi vstříc.

„Pochválen buď Ježíš Kristus!“ volal už zdaleka, „a pomáhé Pán Bů!“

„Vy jedna nedobroto,“ odpovídal mu pan farář, „sám jste si jistě též někde hověl v chládku.“

Kopal podal mlčky P. Vělímovi ruku a děl: „No, bať, pod našó Mackůvkó; ale ne seďa. Donesl sem si tam peřinu.“

„No, vy to můžete dělat, vy už jste si tady na světě svůj podíl odpracoval.“

„Myslíte, velebné pane? A dyby mě svaté Petr vrátil na zem, abych tu práci dodělal, co sem prolenošil?“

„Ve vašem věku už máte právo; ne lenošit, ale „odpočívát“ se tomu u takových lidí říká.“

„A co vaše ječmeně, só už zraly?“ ptal se Kopal.

„Za dva, nejdéle za tři dni už se budou moci sít a jsou pěkný,“ odvětil pan farář.

„To se na ně podívám,“ pravil a pokročil k ječmeni. Změřil jej znaleckým okem, pohladil klasy dlaní, kývl hlavou a prohodil: „Pane, ty nepotřebujó, aby se jim uvázala pantlička, alebo mašlička, aby byly pěkný, ty už só aji bez nich pěkný. A kolik metráků dajó po měřici?“

„Já čítám přes šest,“ dal v odpověď pan farář.

„Jak to, vždyť jich není ani na čtvrt míry?“ vmísil se do řeči P. Vělím.

„To je tak, velebné pane z Ameriky,“ vysvětloval starý Kopal, „jak s tím cigánem, keré se ptal pana falára, ale ne našeho tadyhle, anóbrž inšího: „Velebné pane, zač by byla, dyby byla kula zlata jak hlava? Ale vždyť jí nemáš, cigáne, odvětil velebné pán. Já nepovídam, že mám, ale se jenem ptám, zač by byla, dyby byla. A proč se ptáš, když zlata nemáš, cigáne. Proto, dybych našel takový kus a prodával ho, abych se neošidil. — Tady je to taky tak; ječmeňa je kósek a vy se ptáte, kolik bude na měřicu. Já

nepovídam, že je ho po měřici, ale ptám se jenem, kolik metrů by dal, dyby ho bylo po měřici. Naši velebné pán mají vypočítany, kolik metrů má záhonek a kolik takových záhonků de do měrice. Já v tech nových mírách neumím chodit, dyž mě do nich pusté, hned mám obě nohy levy; a potom tu tó a zaseg tó opackuju.“

Pan farář i P. Vělm se usmívali, tak se jim to líbilo a starému Kopalovi černá očka šelmovstvím jen sršela a tvář se usmívala jak úplněk.

„Tož přes šest, povídáte, velebné pane?“

„Ano, bude to tak. A kdybyste viděl, stařečku, ječmen na stoměřičním láně u Chmelniček, ten je také tak pěkný jak tento tady; to je moře klasů jak hadů.“

Stařečkovi zvažněla tvář, oko jako by zvlhlo a z úst se mu ozvalo: „To Pánbu nám letos požehnal velice šcedró rukó; budiž méno jeho pokváleno! Jenem aby nás od všecké škody chránil; úroda je letos dvakrát požehnaná.“

„Stařečku, měl byste se zajet podívat do Chmelniček na ten ječmen,“ pobízel velebný pán.

„Já už nepojedu, ale pošlu tam našeho Josefa. Je pěknější než Josefů na Kráčinách?“ otázal se ještě stařeček Kopal.

„Myslím, že bude,“ děl pan farář. „Stejně jsou sice obdělány, ale tam jest semeno nejlepší, třikrát trierované a velmi raně zasety.“

„A proč nekouříte, stařečku?“ optal se pan farář.

„A což jste už zapomněl, že ve žňa nekóřévám? Ne snad proto, abych sám nezavinil nějaký neštěstí ohněm, ale proto, aby chase nenapadlo, třebaš na fúře taky si zapálit. Jak může snadno stať se potom neštěstí; a zétra začnó žňa.“

„Zapomněl jsem na to,“ dí pan farář.

„A já zase jsem zapomněl na „navrátila“, už jest čtvrt na sedm pryč,“ vskočil mu do řeči P. Vělím. „Pro samo poslouchání člověk na ostatní potom zapomene.“

„Dyť není ešče tolé hodin, za pů hodinky, dyž se trochu rozběhnete, budete u Stavělu, a to potem nemoséte dojídat zbytků, alebo sedět u obracenýho talírka, jak já, dyž sem buda chlapcem přišil pozdě k večeři.“

„A to ste už nevečeřel?“ otázal se P. Vělím.

„Večeřal, ale jenem kradó v kuchyni, co mně maměnka podstrčili.“

„Tož tak s Pánem Bohem!“ loučil se P. Vělím.

„S Pánem Bohem“, odpověděli oba, a stařeček Kopal přidal: „A dyž vy vlevo pudete, my se pravé strany držet budem.“

XXII.

P. Vělím vykročil rázně, ale neutíkal, nýbrž rozhlížel se po krajině a sem tam zahlédl už žací stroj, jak pomalu se pohybuje v moři obilí, jako kocábka, poháněná vesly na hladině vodní. Jinak vlnila se hladina obilních klasů, šustíc ze zralosti nerušeně, klidně. Stejně rozhostil se klid v mysli P. Vělíma, províván jsa jakousi bezstarostnou spokojeností. Zdálo se mu, že všechny starosti nechal v Americe a ty že do Evropy přes moře za ním nemohou.

Vesele se usmívaje vkročil k Stavělům; první, kdo ho uviděl, byla Blaženka, která poskakujíc dětským způsobem běžela mu naproti. Vzal ji pod pažemi a několikráte ji dosti rychle vyzdvihl až nad hlavu. Bla-

ženka jásala radostí tak hlasitě, že babička otevřela dveře, aby spatřila příčinu jáсотu Blaženčina. Uzříc P. Vělíma, zvala ho dále do pokoje, on se však vymluvil, že se musí umýti a převléci.

Jaká to byla lahoda, když chladná lázeň smočila zapocenou a poněkud zaprášenou jeho tvář! Slastí až usrkoval a si pobručoval. Když se utíral, napadlo mu, že tak spokojených a bezstarostných prázdnin neměl od studentských let. Jediná leta mladosti zazáří a zalesknou se ve vzpomínkách barvami tak kouzelné krásy, jako nynější přítomnost.

Vtom zaklepano, ale radostná nálada nebyla zaklepáním zaplašena, když se objevil ve dveřích továrník Stavěl, nýbrž hned mu pověděl, jaké myšlenky a nápady krouží mu v hlavě, že si připadá tak spokojeným a šťastným jako student na prázdninách. Továrníku rozlil se radostný úsměv od ucha k uchu a od brady až na vrch čela — po vlasy, na ta slova.

„Co vás tak rozblažilo, reverende, jistě seběchlebský pan farář Zlámal vám něco pěkného vyprávěl, to on umí.“

„Dobřes uhodl, Jeníku,“ děl P. Vělím. „Napřed vypravování soběchlebského pana faráře a rozhovor se starým Kopalem, potom krásná úroda, dále roztomilý díblík Blaženka, která mi vběhla s jáсотem do náruče, jakmile jsem vstoupil do domu a konečně příjemný pocit při umývání chladnou vodou.“

„To jest celá litanie samých příjemných dojmů a pocitů,“ prohodil továrník Stavěl.

„To nám z celého jezera dojmů popřejete aspoň malou skleničku té dobroty, která ve vás budí nadšení,“ žebronil téměř továrník.

„Velmi rád,“ odvětil P. Vělím, „posloužím několika

doušky čarovného nápoje vzpomínek a skutečnosti, které jsem načerpal a si nalil ze zřídla původního.“

P. Vělím oblekl si kabát, pohlédl do zrcadla, má-li v pořádku účes, a přistoupil k továrníku Stavělovi usmívaje se úsměvem klidným a spokojeným, jako bývá hladina lesní studánky.

„Co vám tedy vyprávěl soběchlebský pan farář?“ otázal se P. Vělíma továrník.

„Chtěl mi vylíčiti sociální soužití hospodářů a chasy, a sice obrazem, který začal malovat, vzav si rodinu Kopalovu, jejíž grunt sousedí s farou, za předlohu. Ale nedospěl konce; Hedvička Kopalova totiž působila naň tak mocně, že všichni ostatní ustoupili do pozadí, až na Toničku, chůvu u Kopalů. O chase zmínil se jen krátce několika slovy.“

„Počkejte, reverende, jakmile nastanou žně; to jsou totiž též naše prázdniny v továrně, protože dělníci, kteří mají nějakou míru pole, vyprošují si dovolenou, aby mohli si obilí sklidit; tu pracujeme v továrně z počátku jen dopoledne a později nepracujeme vůbec, nýbrž čistíme kotly. To si i já potom udělám prázdniny a vyložím vám, jak jsme rolnický lid spojili s naší rezervací a jaké reformy jsme tam zavedli. Nyní pojďme k večeři, naše dámy jistě už na nás čekají; a o Hedvičce Kopalové toho vědí a budete-li si přát, vám toho napovídají, více než soběchlebský pan farář.“

Když vstoupili do jídelny, všechna mládež shrnula se kolem nich. Nastalo vzájemné vyptávání, kde kdo byl.

„Jeník s Frantíkem, to se netřeba ani ptáti,“ děl továrník, „byli celé odpoledne na plovárně, není-liž pravda?“

„Ano, tatínku; já už přeplavu větší kus rybníka než Jeník,“ chlubil se Frantík.

„On Frantík uteče aspoň o hodinu dříve než já,“ hájil se Jeník, „a stále se cvičí.“

„No, někdy zajdu k babičce suchdolské,“ vysvětloval Frantík.

„Zajde,“ nepopouštěl Jeník, „když si nevzal svačinu anebo ji rozdál chlapcům.“

„Když si svačinu nevzali,“ vysvětloval Frantík, „a mají hlad a když se jim jít domů nechce, rádi by se ještě koupali a poprosí mě, abych jim dal. Pravda, velebný pane, že jim musím dát. A když je jich více, tož mně nezbude nic.“

Místo odpovědi pohládl P. Vělín Frantíka po vlasech. Frantíkovi zazářily oči radostí a mamince jeho též, rovněž otci a babičce.

„A vždyť Jeník též rozdává ze své svačiny, jsou-li tam jeho spolužáci,“ prozrazoval Frantík. A teď se octla ruka P. Vělíma i na hlavě Jeníkově k jeho radosti a všeobecné spokojenosti.

„Posaďte se, velebný pane, máte jistě už hlad,“ pobízela mladá paní.“

„Což může mít někdo u soběchlebského pana faráře hlad? Ještě nebyly ani čtyři hodiny a už donesl svačinu a pivo, a chtěj nechtěj jsem musel jísti, aby prý mi pivo neškodilo, žízeň jsem měl, a rozkaz byl napřed jísti, tož jsem jedl. Opravdu, to vaše pivo je dobré, kdybych se nebyl styděl, byl bych pana faráře požádal ještě o láhev.“

„A co vám vyprávěl pan farář?“ otázala se stará paní.

„O Hedvičce Kopalové,“ vpadl továrník Stavěl dříve do rozhovoru, než P. Vělím mohl odpovědět.

„To bylo zajímavé,“ téměř současně pronesly obě dámy. „A co vám o ní vyprávěl?“

„Vlastně prozatím více o Toničce, jak přilnula, ba se zamilovala do Hedvičky,“ v odvěť dal P. Vělím.

„Vyprávěl vám též o starém Kopalovi, jak dával hádanky Toničce, kdykoliv přišla s Anežkou k „stařečkém do véměňky?“ tázal se továrník Stavěl.

„Ne, ještě nevyprávěl,“ odpověděl P. Věším.

„Kdo ví, jestli pan farář soběchlebský nezapomene; není to nic důležitého, ale charakterisuje to starého Kopala a Hanáky vůbec; a proto vám to vyložím já, aspoň něco z toho. Jakmile Tonička u Kopalů zdomácněla a starý Kopal si ji zamiloval, kdykoliv potom s malou Anežkou přišla „ke stařečkém“, vždy jí dával nějakou hádanku, většinou dětskou; ovšem nebylo-li pilno v poli; neboť v pilné práce tehdy nechyběl starý Kopal nikdy v řadě dělníků; anebo oralo-li se, tu Matěj (prostřední pacholek), který byl chromý na levou nohu, měl od oračky prázdnou, protože starý Kopal vášnivě rád orával a Matěje zastupoval.

Jednou, když Tonička přišla jak obyčejně s Anežkou „ke stařečkém“, dal jí starý Kopal hádanku: „Toničko, že nevíš (že neuhodneš), co to je: sedí to na střeše, koře to a nekřeše?“

„Já už vím,“ řekla Tonička.

„Tož pověz, co to je?“ pobízel ji stařeček.

„Vám ne, vy to dycky zkrótíte. Stařence povím. Nahnula se k jejímu uchu, oběma rukama ochránila ústa, aby ani šept neunikl, a řekla jí to.

„Stařenka se hlasitě zasmála a poslala Toničku do vedlejšího pokoje, aby to řekla Hedvičce.

Stařeček Kopal optal se stařenky: „Co ti pověděla do ucha?“

Stařenka neříkala nic, jen se smála; vtom se ozval smích Hedviččin ze sousedního (jejího) pokoje. Stařeček všecek netrpělivý dorážel na stařenku: „No tož řekni, co povídala?“

„Že pré je to náš Matěj, ten co kóře na střeše,“ se smíchem oznamovala stařenka stařečkovi.

Stařeček se též hlasitě zasmál a přidal: „Hledme, co už má rozumu; místo komína obráté to na Matěja, a dobře!“ Když si v nedělu po obědě vyleze Matěj do koruny ořecha, co příkrévá střechu nad průjezdem (brámkou) a sedne si na střechu do vykéra a báňá (kouří) jak bohaté žid, žádné nerozezná, kóře-li se z komína, alebo kóře-li to náš Matěj. Sósed už dvakrát strkal hlavu přes plot a nasésal, nechytá-li se střecha; a viza Matěja, jak rozložené s nohama od sebe, póšcé (pouští) puky jak mašina (lokomotiva), dyž vyjíždá z nádražé, zavolal na něho: „Nebáně (nekuř) tolé (tolik) Matěju, dyť uhlídna takovy mračna kóru možó přijet hasiči.“

Matěj se prý zasmál a pravil: „No nechť, šak je horko, neškodilo by trochu to horko spláchnót.“

„Už zas myslíš na hasiče, keři hasijó vnitřní žár,“ dobíral si ho soused.

„Každé myslé na teho, hdo se mu lébi,“ odpověděl Matěj sousedovi a tou všesvětovou pravdou ho umlčel. A ještě bych vám měl povědět hádanku o tom, co sedí v trávě . . .“ Obě dámy protestovaly, že již jest doba k večeři a že se bude večeřet a k jídlu prý se tato hádanka méně hodí.

Továrník Stavěl byl rovněž dobré chuti a chtěl protestovat proti tomu, že by se hádanka k jídlu nehodila, avšak pohlédnuv na děti, uznal za dobré bez protestu počkat s ní, až nebudou děti přítomny.

Zasedli tedy k večeři. Nejprve nikdo nemluvil, jen cinkání lžic neslo se jídelnou a veselým zvukem dodávalo chuti stolovníkům.

První odložila lžici stará paní a vidouc, že P. Vělm též polévku dojedl, dala se s ním do řeči: „Tož o Hedviče Kopalové se vám pan farář soběchlebský jen

zmínil a nevyprávěl vám podrobně o jejím životě, který možno nazvati vzorným, zvláštním, neobyčejným, podivným, podivuhodným atd.; všechny ty názvy jsou správné.“

„A tož proto pan farář opakoval její jméno, — Hedvička, Hedvička, Hedvička třikrát a dodal potom, že nebyla člověkem, ale spíše andělem,“ řekl nato P. Věším.

„Až po večeri vám budu o ní vyprávět,“ děla stará paní. A mladá paní přidala: „A já si poslechnu též její životopis, třebaš jsem ho už několikráte slyšela; mně se velice líbí.“

„A já přijdu potom, až si ještě něco vyřídím a povím vám nakonec onu hádanku.“

„Jeníku, ty jsi dnes neobyčejně veselý, co se ti přihodilo radostného?“ otázala se syna stará paní matka.

„Mne nakazil tuhle náš reverend, pravil mi, že jest u nás tak spokojený a veselý, jak býval jen za studentských let. Je to pravda?“

„Je!“ dí nato P. Věším, „a myslím, že ještě snad spokojenější než tehdy.“

Na tváři obou dam rozprostřel se na ta slova měkký, spokojený úsměv. Stará paní hledíc vděčně na P. Věšíma prohodila: „Návštěvou milého našeho hosta i v našem domě rozhostilo se veselí a radost; na všech nás to vidět, jak jsme obživli a zrovna osvěželi. Není-liž pravda, Jeníku?“

„Já aspoň, matinko, jistě. Pro mne jsou všechny dny, pokud reverend jest u nás návštěvou, svátečními a plny radostného jasu.“

Děti se odporučily a odešly s matinkou do svých pokojů.

XXIII.

Stará paní odvedla si P. Vělíma do svého salonku, aby mu vyprávěla příběhy ze života Hedviččina. Posadila ho do fotelu a usednouc naproti němu, jala se vyprávěti:

„Jest tomu přes dvacet let, co jsem se seznámila s rodinou Kopalovou a tím i s jejich Hedvičkou; ba Hedvička byla mi k tomu podnětem.

Chtěla jsem tehdy zakoupiti pro náš rájnický kostel kasuli (po hanácky ornát) a dotazovala jsem se velebných pánů, kde bych nějakou skutečně pěknou dostala. Náhodou, po křesťanskou řečeno, řízením Božím, přišel k nám soběchlebský pan farář, jehož jsem se též ptala, kde bych pěknou, červenou kasuli dostala. Pan farář podíval se bystře na mne a pravil: „Dostat, to by nebylo nesnadno, ale koupit, to jest spojeno s obtížemi.“

„Odpusťte, velebný pane, ale já vám nerozumím; mluvíte v hádankách.“

Pan farář se usmál a dodal: „Hned vám to vysvětlím, milostpaní. To jest tak: můj soused Kopal má dcerku, jest jí nějaký měsíc přes osmnáct let a ta umí krásně vyšívát, nejen že se učila v klášteře sester sv. Uršuly vyšívát bohoslužebná roucha, ale má od Pána Boha neobyčejné nadání komposiční, i zvláště co se sestavování barev týče a stylisace listů, květů, zvířat atd. Ta už mi pro kostel vyšila několik ornátů (kasulí) a jiných bohoslužebných rouch, ale všechno zadarmo, ani za látku a přípravu zaboha nic nechtěla.“

„Ale ode mne by snad si dala zaplatit, vždyť já jsem cizí a chci kasuli darovat našemu kostelu rájnickému a ne vašemu soběchlebskému,“ namítla jsem.

„To všechno by mohlo být, ale trvám na tom, co jsem řekl, že zaplatit si za bohoslužebná roucha nedá.“

„A z jaké příčiny?“ divíc se otázala jsem se.

Pan farář zvažněl ve tváři, zvedl hlavu a pravil: „Protože jest bohatá a vdávat se nebude, jelikož jest hrbatá a což jest nejdůležitější, že zasvětila se službě Boží. Ostatně, já vám, milostpaní, poradím, přijedte ke mně a já vás s Hedvičkou a jejími rodiči seznámím. Hedvička jest vzdělané, inteligentní a při tom skromné děvče, které se vám jistě zalíbí a ze známosti dá se potom leccos podniknouti. Jsem přesvědčen, že přání vaše, milostpaní, potom ráda vyplní.“

Domluveno a ustanoveno, že přijedu hned zítra do Soběchleb.

Často jsem myslela ten den na zajímavé děvče a přiznám se, že jsem byla velice zvědavá uzříti tento poloviční zázrak; vyptávala jsem se též na ni svých známých, kteří ji znali. Druhý den před desátou hodinou dala jsem si zapřáhnouti do saní. Pamatuji si jak dnes, že byl jasný lednový den. Sanice byla pěkná a koníčky naše jen letěli po rovné silnici. Slunce vrhalo spousty svých paprsků na bělounký sníh, takže odražený lesk od sněhu oslňoval mi nadobro oči, že jsem je zavřela; tím jsem si vyvolala pocit letu; neboť saně tiše šustěly bez nejnepatrnějšího otřesu; vzduch nehybný rychlou jízdou se poněkud rozvlnil a hladil mi tvář měkkou, jako sametovou ručkou; mimovolně jsem zhluboka dýchla slastí a rozkoší rozevřela oči. Jak jsem se podívala, že již vjíždíme do Soběchleb. Jistě jsme nejeli ani deset minut z Rájnic až tam. U fary jsme se zastavili. Koně pohazovali vesele hlavami; bylo na nich znáti, že jízda na čistém, čerstvém vzduchu byla jim rozkoší a nijak je neunavila. Pan farář, uslyšev rolničky u fary, vyběhl ven, aby mne přivítal. Zavedl

mne do salonu, kde uspořádal, abych zkrátka se vyjádřila, výstavu bohoslužebných rouch, které Hedvička Kopalova vyšila. Byly zde rozloženy po fotelích a židlích kasule všech liturgických barev, vela dvě, antependium, plášť na ciborium a jiné drobnosti.

„To všechno ona vyšila?“ otázala jsem se pana faráře, vidouc toho takové množství.

„Až na kasule, jež jsou z prvních, při nichž jí pomáhaly asi sestry Uršulky, všechno ostatní vyšívala sama. Podívejte se, milostpaní, na tyto dvě vedle sebe, které jsou rozloženy zde na stole.“

„Ty jsou skutečně nádherné!“ pochválila jsem je. A byly skutečně krásné; uprostřed z bohatě, ba pompsně vyšitého monogramu Panny Marie rozbíhaly se prameny a praménky jako z jezírka dolů — výšivky větvemi, listy a květy jabloňovými dle přírody provedenými, a to na bílé kasuli. Červená měla za motiv větev trnovou; dřevo větve stříbrem, trny zlatem provedeny. Dívala jsem se s obdivem na originelní koncepci a provedení.“

„Ještě si dovoluji upozorniti na tohle antependium,“ děl pan farář a pozvedl poněkud oltářní závěs (antependium).“

Bohatost vzorků různými stehy provedených a ladnost barev složených z různobarevného hedvábí tvořilo neobyčejně ladně zkomponovaný celek, skutečné dílo umělecké.“

„Poznáváte, milostpaní, různé vzorky z hanáckých úvodnic?“ tázal se mě pan farář.

„Hned na první pohled mi napadly. Oči na těch pracích bych nechala,“ prohodila jsem a dodala: „Jsem na tu vaši umělkyni hrozně zvědavá.“

„Pojďme hned. U Kopalů už vědí o vaší návštěvě a Hedvička se na vás, milostpaní, těší jak dítě na pří-

chod maminčin z trhu.“ — Šli jsme, ani jsem si na faře nesedla, abych ukojila překypující téměř zvědavost.

Prošli jsme gruntem, protože staří Kopalovi s Hedvičkou už byli na výměnku. Mladá Kopalová zvala nás do jizby, ale my jsme se vymluvili a slíbili jí, že až jindy se u ní zastavíme. Výměnek byl ukončením hospodářských stavení a sahal až do zahrady. Vešli jsme kuchyní do první světnice, kterou obývali staří. Nábytek byl v ní starodávný; malovaná truhla stařenčina vedle postele, lávka u zdi už s opěradlem, v koutě u stola s trnožím vykládaná almárka stařečkova na knihy a různé listiny; obrázky na zdi nad stolem na skle malované staré „čéhavé“ (pestré), nad postelí starožitná lištva se starými talíři, džbánky, hrníčky ponejvíce „tófarovými“ a několika porculánovými hrníčky. Vše to bývala a snad ještě je chloubou stařenčina.

V první světnici čekali nás všeci tři. Staří „polóbili“ ruku panu faráři a mně podali ruku, vítajíce nás starodávným „vítáme vás k nám“. Hedvička políbila nejen panu faráři ruku, ale než jsem se nadála i mně; podívala se mi hlubokým svým okem tak mile do očí, že jsem se nezdržela a ji na bělounké čelo políbila. Tímto polibkem získala jsem si srdce všech tří, že mě od toho okamžiku nejen si vážili, ale i milovali, jak mi to stařenka Kopalová později pověděla.

Hned po přivítání vedli mě do druhé světnice, obydlí a dílny Hedviččiny. Pokoj větší prvního s dvěma okny do zahrady, světlounký (možná, že ten jas působil sním ozářený sluncem). Nábytek tam byl moderní, obrazy na stěně rozvěšené všechny „svaté“. Na stole rozestřena byla polo dohotovená červená kasule. Hned jsem k ní šla a jala se ji prohlížeti, líbila se mi. Optala jsem se Hedvičky, pro koho kasuli chystá, ona se ši-

balsky (či po hanácku šelmovsky) usmála a děla: „Vám, milostpaní, bych to pověděla, ale nesměli by to slyšet náš velebné pán.“

„Abys neřekla, že jsem zvědavý jako kdosi, Hedvičko, půjdu s tatíčkem a maměnkou k nim do svět-nice,“ prohodil vesele pan farář.

„Máte pravdu, já se mosém podívat na klobáse, jak se pražijó,“ děla stařenka.

Když odešli, ptala jsem se znovu, komu kasuli vy-šívá.

„Chcu ju věnovat našemu kostelu na sv. Jakuba. Ten deň máme u nás zasvěcení kostela a tu si zvánájó na „velkó“ náš pan farář odjinád' velebný pány a sám mévájó ranní mšu sv.; tož na tu jim chcu věnovat tento ornát,“ pravila Hedvička.

„A to jest do té doby ještě dlouho,“ děla jsem. „Víte, proč jsem k vám přišla, neřekl vám to váš pan farář?“

„Zmínili se o tem, ale jenem tak.“

„Povím vám to tedy jasně. Chci na svátek mého muže a mého syna, jsou oba Jani, a sice patronem mají sv. Jana Nepomuckého (16. května), věnovati našemu farnímu kostelu pěknou červenou kasuli, tak pěknou, jako jest tato vaše. Váš pan farář i náš mi poradili, abych zašla k vám, že jste velká umělkyně, že nádherně vyšíváte. A jest tomu tak; viděla jsem vámi vyšité kasule na faře a řeknu vám, Hedvičko, upřímně, že jsem vaší prací překvapena; očekávala jsem, že uvidím pěknou práci, ale co jsem uzřela, to mne nadchlo a naplnilo obdivem.“

Hedvička se začervenala od nosíčka na obě strany až k uším a od bradičky až po čelo. A jala se omlouvat: „Já ne, já nic, to mi dal Bůh ten dar, jak mi řekla velebná matka, a proto k jeho cti ráda vyšívám a práce ke cti a chvále Boží činí mě šťastnou a veselou.“

Pohladila jsem ji po vlasech, jako dítě se ke mně přitulila, a děla jsem: „Vy jste velice hodná a proto šťastná.“

Na chvíli jsme obě umlkly.

Hedvička první promluvila řkouc: „Já vám, milostpaní, tento ornát dovyšévám a našemu velebnému pánovi vyšiju jiné, chcete?“

„S radostí, Hedvičko, přijímám vaši nabídku. A přijedu se na vás častěji podívat, jak budete pracovat, ano?“

Hedvička mi políbila ruku a usmála se na mne vděčně.

Roztomilé dítě! Stará paní se při tom na chvíli odmlčela. Hluboký povzdech vydral se jí z prsou a pronesla téměř vesele: „Vzpomínky na Hedvičku vždy mě hluboce dojmou, ale ne bolestně. Uslyšíte, důstojný pane, proč.“

Při této dojemné scéně s Hedvičkou otevřely se dveře, stařenka vkročila do světnice zvouc nás po starohanácku: „Podte s nama na předobědí, máme trochu škvařených klobás s věcama (s vejci).“

Zapomněla jsem úplně na starý hanácký zvyk; ohlásí-li se host, anebo byl-li někdo pozván a slíbí, že přijde, přichystá se mu pohoštění, buď svačina anebo předobědí (posnídánka) dle doby, přijde-li dopoledne anebo odpoledne. Odřící naprosto nelze, to by znamenalo hrubou urážku.

Stůl byl prostřen bělounkou stolůvkou (obrusem) a nachystány talíře a příbory pro čtyři. Na Hané za stara kuchařka, i když je to paní domu (selka), nikdy si nesedne ke stolu s hosty; proto stařenka Kopalová nejedla s ostatními.

Chutnalo nám; vždyť hanácké klobásy, třebas jsou považovány hlavně za „chlapské“ jídlo, jsou tak

dobré, že i ženským chutnají znamenitě. A každý Hanák bez rozdílu pohlaví považuje hanáckou klobásu za vrchol, ba za krále mezi uzeným zbožím; ovšem domácí „pro sebe“ udělanou.

Starý Kopal měl takovou radost, když viděl, že „jeho“ Hedvička se blaženě usmívá, kdykoliv se na mne podívá, že by snad mě byl všeckým zanesl. Tu mi podával mísu s klobásami na kolečka jak starý čtyrák nařezanými, chvále je, „že só podle receptu dělaný, kerý má měť původ od krále Ječmínka.“ Anebo podával mi chléb, že prý k vůli mně přidali do těsta kohótiho mlíka.“

„Ale vždyť nemá chodníčka,“ namítla jsem mu, berouc si krajíček skutečně dobrého chleba.

„Chodniček, ten je jen pro děti a na ten se mosé kohóti mlíko vodó omastit,“ směje se vykládal starý Kopal.

Když jsem odjížděla, všichni mě doprovázeli. Na síni (chodbě) čekala mladá Kopalová a pohnula mě upřímným pozváním, abych se podívala na jejího prvorozeného, asi dvouměsíčního syna. Pochválila jsem jí sličného, pokud chlapec může býti sličný, hocha a udělala jsem jí tím radost jak „svatý Hostýn“ velikou. Hedvičce a starým Kopalům jsem slíbila, že přijedu brzy a že je budu častěji navštěvovat.

Pan farář, usmívaje se a durdě se zároveň, hanácky řekl: „A tož tak včil se možu dívat z okna, až přijedete, milostpaní, a budete ke Kopalóm; já zas budu na věměnku!“

„Vy, pane faráři, přijdete častěji k nám a tak se to vyrovná,“ pravila jsem žertem.

„To máte pravdu, milostpaní, každou návštěvu, kterou u mne vynecháte, tu vám oplatím návštěvou

u vás v Rájnicích," směje se a pozdvihuje beranici na rozloučenou přitakal dobrý a veselý pan farář.

Příjemné teplo spokojenosti zalilo mě celou a posledním sluncem oteplený zimní vzduch lísal se k mojí tváři jak rozmazlené kotě a maloval ji na červeno.

XXIV.

Jak jsem slíbila Hedvičce a staříčkům, že budu k nim častěji jezdit, tak se též stalo. Seznámila jsem se nejen na výměnku s Kopalovými, ale potom též s mladými na gruntě a zamilovala si je; zvláště Hedvičku, jejíž šlechetná a čistá mysl, nepřezenu, když řeknu, že mě okouzila.

Jednou, bylo to na začátku května, ornát vyšíty už jsem měla doma, přijela jsem neočekávaně ke Kopalům. Hedvička nebyla doma; zajela si k sestřičkám na malé exercicie, jak činívala každý rok od té doby, co byla na vychování v klášteře. Stará Kopalová mě přivítala a litovala, že Hedvička není doma; litovala jsem i já; ale vtom mi napadlo, abych použila příležitosti a vyzvěděla osudy Hedviččiny, jelikož mi některé věci u ní byly dosud záhadou.

Stará Kopalová zvala mě do světnice: „Pojďte, milostpaní, dále, podívat se, jak Hedvička si obrázek Panny Marie od vás ozdobila.“

Já jsem totiž za vyšívání kasule dala Hedvičce obraz Panny Marie s Jezulátkem. Přemýšlela jsem totiž, když mi Hedvička kasuli vyšívala, jak se jí za to odměnit; věděla jsem, že peněz za nic nevezme. Nic mi nechtělo napadnout, co by mě uspokojilo. Až to Hedvička mimoděk sama rozřešila. Když po-nejprve k nám přijela, provedla jsem ji naším bytem.

Velice se jí všechno líbilo, ale když uviděla obraz Panny Marie s Děťátkem, byla jak u vytržení a stále jen říkala: „Ten je pěkné, ach, ten je pěkné!“

„A co se ti, Hedvičko (o to mě prosila, abych jí, jako mladé a svobodné po hanácky říkala „ty“), na něm tak líbí?“ otázala jsem se jí.

„Vidíte, milostpaní, jak se Panenka Maria pěkně usmívá a Ježíšek taky?“

„Skutečně, toho jsem si dosud ani velice nevšimla,“ děla jsem nato. Vidouc, s jakým obdivem a s jakou radostí Hedvička obraz pozoruje, přišla mi myšlenka, abych jí ho darovala za práci na kasuli, jako ona mi darovala kasuli. Látku a přípravu k vyšívání na ornát pro pana faráře, to přijala, když jsem jí to přivezla, ale za práci nechtěla nic. Dala jsem obraz očistit, rám pozlatit; a jakmile mi oznámila, že kasule jest hotova, vzala jsem obraz, zabalila a jela do Soběchlebu. Když jsem přijela a odevzdala jí obraz se slovy: „Tady ti, Hedvičko, vezu něco na památku, co se ti tak líbilo.“

Jakmile obal rozevřela a uviděla obraz, který se jí tak líbil, zazářila jí tvář takovou radostí, že se zdálo, jako by světnice se osvětlila. Podívala se na mne a slzy radosti naplnily její krásná očka; dala obraz matce a uchopila se mojí ruky; líbala a přitiskla si ji ke tváři. Vtom pojednou zvažněla a otázala se mě: „Jak jsem si takového vzácného obrazu zasloužila?“

Abych jí nezkazila radosti tím, kdybych jí řekla, že to má za práci na kasuli vykonanou, děla jsem: To ti, Hedvičko, dávám, abys věděla, jak tě mám ráda; když jsem totiž viděla, že se ti obraz líbil, řekla jsem si, ať ta hodná Hedvička má ještě větší radost; dám jí obraz ten na památku.

V tu chvíli byla by radostí málem klesla, kdybych ji nebyla k sobě pevně přitiskla. Jest to podivuhodně hodné dítě; kterýmžto výrokem získala jsem si nadobro nejen důvěru její, ale i srdce matčino. Otevřela dveře Hedviččina pokoje a ukázala na lampu u obrazu řkouc: „Tatíček mosel skválně jet do města Bělova a kópiť lampičku; měl prikázaný nepochybně kópiť, jakô dostane.“ Potem mosel udělat postavec (podstavec) a přibít ho pod obraz; a na ten stavívá Hedvička vázečku (vázičku) s voničkama (s květinami).“

Podívala jsem se bedlivě na obraz a skutečně postřehla jsem úsměv Matky Boží a Ježíška, a prohodila jsem: „Ani jsem si dříve nevšimla milého úsměvu Matky Boží a Ježíškova, až Hedvičkou upozorněna.“

„Posadte se, milostpaní, na židli Hedviččinu, já vám vyložím tajemství, proč se Hedvičce tak velice tento obraz líbí.“

„Budu vám za to velmi povděčná, mne všechno neobyčejně zajímá, co se Hedvičky týče,“ pravila jsem.

Stará Kopalová nato začala ovšem „hanácky“, já však vám to, důstojný pane, budu vyprávět, co mi povídala hanácky, spisovnou řečí, protože celé její vypravování do slova jsem si nepamatovala a hanácky mluvit jsem se naučila teprve trochu v Rájnicích.

„Hedvička od malička,“ začala vykládat stará Kopalová, „byla tváří sličná a než se její tělesná vada stala zřejmou, myslili jsme všeci, že bude pěknou děvčicí; při tom byla poslušná, přítulná a dobrého srdce; veselost zdědila po tatíčkovi; že, jak se říkává, nezarmoutila nikoho. Já s tatíčkem jsme ji měli od malička ze všech dětí nejraději. Teď si představte, milostpaní, pravila mi, jak nám bylo, když jsme její vadu tělesnou zpozorovali. Začali jsme s ní jezdit „po dochtorách“ a kde kterého nám někdo poradil, buď jsme

zavolali, anebo s Hedvičkou k němu zajeli. Na konec nám poradili naši velebný pán, abychom s ní zajeli na kliniku do Vídně. Uradili jsme se s mojí, že poprosíme velebného pána, aby on též s námi jel, jelikož německy neumíme. Jak jsme se uradili, tak jsme to také udělali.

Velebný pán jeli s mojí a Hedvičkou do Vídně. Pan profesor doktor prohlédl velice pozorně Hedvičku a pravil německy velebnému pánu, že se už nedá nic dělat; kdybychom byli přišli hned, jak se jí to stalo, to by byl býval spravil, ale včilka, že už je pozdě.

Hedviče dal na zádečka zvláštní přístroj, ale prý jen proto, jak řekl velebnému pánovi, aby děvče se upokojilo. Přece však, jak se nám zdálo, později vada se nezvětšovala, ba když děvče rostlo, jakoby se zmenšovala.

Od této cesty do Vídně už jsme nevyhledávali lékařské pomoci, jen já jsem doufala, že Matka Boží Panna Maria nějakým zázrakem ji uzdraví. Proto často s Hedvičkou jsme se v modlitbách k ní obracely, a Hedvička později pokaždé po ranní a zvláště po večerní modlitbě přidávala „Zdrávas Maria“ za vyléčení své vady, abych tak řekla potom jen už ze zvyku.

Děti ve škole se jí nesmály; ba když kdysi kteréśi děvče, ale ne v její přítomnosti, učinilo nárážku na Hedviččinu vadu, tu pan učitel velice důtklivě položil dětem na srdce, jak jest to necitelné takovému hodnému děvčeti, jak jest Hedvička, vysmívati se z vady, které nezavinilo, nýbrž nehodná a rozpustilá chuť ji zmrzčila a tím učinila nešťastnou.

Hedvička, jak byla dobrého srdce, neodepřela nikomu nic, kdokoliv ji o něco žádal. Stávalo se často, že když ji požádala některá spolužačka o poslední kousek chleba s máslem, který jsem jí dávala do školy, dala

jí ho a sama neměla potom nic. Už se zdálo, že se s lety smířila s tělesnou svou vadou; neboť byla veselá a na jejím obličeji usadila se spokojenost; všichni domácí i chasa jinak o ní nemluvili, než „naše hodná Hedvička“.

Když vychodila školu, dali jsme ji, aby se vzdělala, do kláštera, kde měly sestry veřejnou německou školu měšťanskou. Hedvička neuměla ani slova německého z domu a přece už v prvním běhu tolik se německy naučila, že nejen prošla, ale z některých předmětů měla dobře a z počtů a ručních prací velmi dobře. V druhém běhu však předhonila všechny spolužačky a měla na vysvědčení samy velmi dobré a z ručních prací velmi dobrou s poznámkou neobyčejné dovednosti. Práce její při výstavě ručních prací dostaly první cenu a všechny paničky si je chtěly koupit, tak se jím líbily, však jest to zde tato přikrývka na posteli a polštářík na pohovce.“

„Skutečně byla nápadně pěkná, pamatuji se jak dnes, že oko moje okouznila,“ přidala paní továrníková Stavělová.

„Vzali jsme ji domů a za odměnu jsme jí nakoupili různých příprav na vyšívání, kolik si jen přála.

Jen se doma poohlédla a poznávštěvovala tety a strýce, hned se dala do práce, a sice vyšívala na hanáckém kroji, který si chystala. Jelikož některé stehy jí nebyly známy, poslali jsme ji,“ vyprávěla Kopalová, „ke švadleně, která byla vyhlášenou vyšivačkou v celém okolí. Hedvička potřebovala se jen jednou podívat, jak se co dělá, a hned to uměla.

Později připadla na myšlenku, že by mohla vyšívati kostelní roucha a poprosila nás z té příčiny, abychom ji poslali k Uršulkám do kláštera. To se ví, že jsme její přání vyplnili. Byla tam celý rok a dovezla z tam-

odtud ornát pro náš kostel. Panu faráři našemu se tak velice líbil, že ani nechtěl uvěřiti, že by to ona byla vyšívala, ale když mu Hedvička řekla, že dle vzoru ho sama vyšila, uvěřil jí; neboť Hedvička selhat ani neuměla a pravil jí: „Hedvičko, ty jsi už hotová umělkyně.“ Ona měla z té pochvaly tak velikou radost, že jakmile si trochu odpočinula, hned činila přípravy na nový ornát. Poprosila velebného pána, aby zajel do hlavního města a koupil látku a vybral vzorek, jakým by chtěl, aby ornát byl vyšíť.

Při té příležitosti zašel velebný pán do kláštera a vyptal se sester na Hedvičku. Ty nejen nadšeně pochválily její neobyčejné nadání a dovednost, ale jedna přes druhou též vyprávěly, jak Hedvička je hodná, zbožná, že kdyby byla i v klášteře, že by si vzorněji ani snad nevedla a kdyby chtěla, že by ji i při její tělesné vadě hned do kláštera přijaly za sestru. Toto jen mně, matce, pověděl pan farář. Tak mi to vyprávěla Kopalová.

Ovšem na tento návrh nepřistoupili staří Kopalovi, protože oba na Hedvičce takřka viseli; ona byla jim vším; neměli by téměř potom, proč by žili, kdyby Hedvička byla z domu odešla. „Proto jsem se jí ani o tom nezmínila,“ pravila mi jednou její matka. Hedvička rovněž neprojevila přání vstoupiti do kláštera. Vyšívala pilně, byla veselá a mívala velkou radost, když ji navštěvovaly její spolužačky a podívovaly se její dovednosti a říkávaly: „To my bysme, dyby nám prsty ozlatil, žádná nedokázaly, ani ty malé vzorečky, o tech velikých ani nemluvíme.“

Hedvička je zvala, aby si přinesly nějaké vyšívání, třebaš na rukávce (hanácké), že jim to ukáže, jak se to dělá a že časem se naučí samy také pěkně vyšívat. Ale žádná se neosmělila, jen s nějakou maličkostí sem

tam přišla; ale aby pravidelně se chodila učit, tehdy hned se to nepodařilo Hedvičce přivést je k tomu.

Tak čas utíkal Hedvičce v pravidelném zaměstnání. Až najednou stala se s ní změna. Bylo jí tehda osmnáct let a několik měsíců, když stala se vážnější a časem zamyšlenou. Nám oběma, zvláště ale tatíčkovi to bylo nápadným, proto mě na to upozornil. „Taky já to pozoruji,“ přisvědčila jsem. „Musím se jí optat, co se s ní stalo.“

Nedlouho nato byly jsme samy doma; Hedvička vyšívala a já jsem si spravovala kacabaju (kabát), dveře od Hedviččiny světnice byly otevřeny, takže jsem na ni viděla; a tu jsem pozorovala, že občas přestává vyšívat a hledí oknem kamsi do zahrádky. Přistoupila jsem k ní a pravila jsem: „Hedvičko, co je ti, býváš včil nějaká smutná?“ Ona se na mne podívala, v očích plno slzí; vstala, objala mě a povídá: „Maměnko, vám to povím, ale neříkejte to žádnému!“ Hlavu si položila na moje prsa a dí: „Mně se líbí náš mladý učitel a zdá se mně, že mě má taky rád.“

V prvním okamžiku jsem byla překvapena, že jsem nevěděla, co jí mám říci; pohladila jsem ji jenom po vlasech. Až jsem se vzpamatovala, tu jsem jí potom řekla: „Ještě jste oba tak mladí a on ještě není samostatný, to byste se nemohli ani vzít. Kdybys byla, Hedvičko, zdravá, tož bychom vám nebránili; řekli bychom, počkejte nějaký rok a potom se můžete vzít.“ A při tom jsem ji, chudinku, neustále po jejích pěkných vlasech hladila.

Hedvička zdvihla hlavu, podívala se pěkně očima plnýma slzí na mne a dělá: „Já už jsem se o tom mnoho napřemýšlela. A víte, maměnko, co mně napadlo? Že by Panenka Maria mě mohla uzdravit. Pravda, maměnko, že jest to možná.“

„Je, děťátko moje. Ale jak to chceš udělat?“

„Víte, maměnko, já si myslím, že bychom spolu šly na pout na svatý Hostýn a tam bychom se velice modlily, všechny modlitby poříkaly, na mše svaté daly, já bych se postila, šla ke svaté zpovědi, a vy, maměnko, taky, pravda?“

„To víš, že všechno udělám, co bude možno.“

„Já sama, milostpaní,“ pravila mi Kopalová, „jsem nabyla takové důvěry k Matce Boží, že jsem nejen věřila, ale byla pevně přesvědčena, že Panna Maria Hedvičku může uzdravit.“

Domluvily jsme se, že druhého července na Navštívení Panny Marie vykonáme pout na svatý Hostýn.

Hedvička po naší domluvě zase oživila a rozveselila se.

Tatíček to hned zpozoroval a optal se mě, co s ní bylo, že byla zamlklá a jak se to stalo, že nyní zase jest po staru veselá?

Já jsem mu řekla, že jest to tajnost a že se to nesmí nikdo dovědět; až se vrátíme z pouti, že mu, tatíčkoví, jako poví to Hedvička sama.

Vtom, co mu to povídám, vešla do naší světnice Hedvička a hned se dovтіpila, o čem mluvíme. Přistoupila k tatíčkoví, objala ho, pokud naň mohla dosáhnout, a pravila: „Tatíčku, vám prvnímu všechno povím, až se vrátíme z pouti. Do té doby jest to tajnost. Ale uděláte mi, oč vás poprosím, ano?“

„Udělám, dítě, vše, co budeš chtít,“ pravil tatíček.

„Zajděte zítra na faru a požádejte velebného pána, aby ve středu, na svátek Navštívení Panny Marie, sloužil ke cti a chvále Panny Marie mši svatou na dobrý úmysl. A půjdete ve středu na tu mši svatou a budete se za mne velice zbožně modlit, aby mě Panna Maria vyslyšela?“

„Všecko udělám, dítě moje,“ děl pohnutým hlasem a v očích slzy tatíček. Třebas nevěděl, oč se jedná, ale tušil, jak mi potom řekl.

My jsme se těch několik dnů připravovaly jak na dalekou cestu. Já jsem napekla našich (hanáckých) sucharů a skládanku (skládanou z několika vrstev pletynku); masa nijakého Hedvička nechtěla, abych vzala; jen ještě kousek tvarohu s máslem a dva krajíčky chleba a špetku soli.“

Vtom bylo zaklepáno a nečekajíc na vyzvání, aby vstoupila, vešla snacha Blaženka. Sedla si vedle staré paní na pohovku a otázala se, zda už o pouti vypravovala. Odvětila jí, že právě ve vypravování dospěla k tomu, jak se vypravují na pout.

„To jsem ráda; mně se vypravování o pouti velice líbí,“ děla mladá paní.

Hedvička, která nyní denně v kostele o půl hodiny nejméně déle se modlívala, nemohla se už ani úterka, kdy jsme měly vyjet, dočkat. Konečně přišel želaný úterek.

Po obědě zapřáhl tatíček naše mladé koně ryzou s hnědou do bryčky, sám oblečený po nedělnu (v nedělních šatech) sedl na kozlík a já s Hedvičkou dozadu a jely jsme na nádraží do H., kde jsme sedly na vlak, rozloučivše se s tatíčkem, jely do Bystřice pod Hostýnem.

Cestou dívala se Hedvička oknem, až se objeví svatohostýnský kostelíček. Jakmile ho spatřila, zvolala: „Podívejte se, maměnko, jak vesele se na nás dívá, jako by se usmíval.“

Čím blíže jsme přijížděly, tím vzrůstal a mohutněl. Zdaleka zdál se jak malinký domeček, věží ani nebylo lze rozeznat; včil však už bylo možno i hlavní vrata rozeznat lehko a boudy, ve kterých se prodává perník

a ostatní „pout“, bylo možno poznat, jak tvoří ulici, jsouce postaveny po obou stranách cesty ke kostelu.

Když jsme se blížily k Bystřici, stály jsme obě u okna; vítr pofukoval, bylo to vidět na stromech, jak klátí haluzemi; ale co bylo zvláštního, tři smuteční vrby, když jsme se k nim přiblížily, jak vítr zafoukl, hluboce se nám poklonily, dlouhé svoje větve při tom dolů spouštějíce, a to dvakrát anebo třikrát po sobě, než jsme podle nich přejely; ani bych si toho nebyla všimla, kdyby mě Hedvička na to nebyla upozornila.

Do Bystřice jsme přijely brzy, ještě nebyly ani tři hodiny; proto jsme šly napřed do kostela pomodlit se a podívat se na sochu Panny Marie, o které se říká, že byla původně na svatém Hostýně. Potom jsme posvačily a vydaly se po svačině na cestu na svatý Hostýn. Šly jsme pomalu; slunce hřálo jak v červenci, já jsem se potila, ale Hedvička mi pravila, že jí není příliš teplo. Když jsme vystoupily do půl kopce a obrátily se, zhlédly jsme v dálce Soběchleby a některé sousední dědiny. Celý kraj byl sluncem zalitý, že vypadal jak pozlacený; kostely a krajní domy leskly se bíle v zeleni stromů. Nadívavše se na naši dědinu, putovaly jsme dále a přišly jsme na kopec k šesté hodině. Hned jsme vešly do kostela a pomodlily se na přivítanou k Panně Marii; potom jsme zašly do sakristie se optat, bude-li některý velebný pán u hlavního oltáře moci sloužiti mši svatou na úmysl Hedviččin. Měly jsme štěstí; ten velebný pán, kterého jsme se ptaly, byl volný a slíbil nám, že o sedmi hodinách bude sloužit na náš úmysl mši svatou. Poprosily jsme ho též, aby nás vyzpovídal.

Když jsme vše vykonaly, vyšly jsme z kostela a hned od hlavních vrat dívaly jsme se v tu stranu, kde leží Soběchleby, ale nebylo jich vidět, protože

slunce, které se už sklánělo k západu, zakrylo je svými paprsky jak ohnivou příkrývkou. Odešly jsme stranou od kostela, sedly si na trávník a povečeřely z toho, co jsme si vzaly z domu. Jakmile se začalo stmívat, šly jsme spát, abychom ráno brzy vstaly a začaly svoji pobožnost. V hotelu bylo málo poutníků, proto jsme lehko dostaly světnici samy dvě pro sebe.

Ráno jsem se probudila o třech hodinách jak doma, ale protože Hedvička ještě spala, tož jsem ji nebudila až před čtvrtou hodinou. Vstaly jsme, pomodlily se, umyly a oblekly a šly jsme do kostela. Slunko už svítilo, ale bylo čerstvo jak z rána a na kopci. Soběchleby a celý kraj bylo pěkně vidět. Náš kostel a brána soběchlebská se bělaly, jak by je někdo umyl anebo čerstvě zalíčil. Musely jsme čekat, protože byl kostel zavřen. Zatím mi pověděla Hedvička celý pořádek pobožnosti. Při výkladu celá obživila, oči jí jenom svítily: „Napřed se připravíme co nejlépe na svaté přijímání, a to rozjímáním o Nejsvětější svátosti oltářní, jak jsme se to učily v klášteře, a vy, maměnko, poříkáte pomalu všechny modlitby před svatým přijímáním, jak jsou v kancionále mezi modlitbami, potom pomodlíme se celý růženec; radostný, bolestný a slavný; při každém tajemství se chvilenu zastavíme a budeme o něm zkrátka rozjímat, to nám jistě potrvá až do mše sv. Mši sv. vyslechneme s velikou pokorou a pozorností a při sv. přijímání otevřeme dokořán srdce Božskému Spasiteli a stále budeme Panenku Marii prositi, aby mne vyslyšela. Po mši sv., až poříkáme modlitby po sv. přijímání, půjdeme ke kapličce na svatohostýnskou vodu. Potom vykonáme pobožnost křížové cesty a to už bude k poledni, půjdeme na adoraci Nejsvětější svátosti a na konec se pomodlíme k Panně Marii.

Jelikož kostelník už otvíral kostel, dodala Hedvička

k svému výkladu: „To ostatní vám řeknu, maměnko, až v poledne.“

Hedvička, která si už ostatního nevšímalá, ani rozhledu se sv. Hostýna, jakmile vstoupila do kostela, začala svou pobožnost s velikou horlivostí. Při mši sv. šla až blízko k oltáři, kde si klekla a po celou mši sv. nespustila očí s oltáře a sochy Panny Marie. Že si jí všiml i velebný pán, který mši sv. sloužil a při sv. přijímání všecek dojat podával jí tělo Spasitelovo vyslovuje svatá slova třesoucím hlasem.

Po sv. přijímání klekla si zase tam, kde klečela přes mši sv. a pohřížila se tak v modlitbu, že jsem ji musela upozornit, že již půjdeme z kostela ke kapličce na vodu.

U kapličky dole jsem jí domlouvala, když nechtěla snídat, že tu pobožnost lačná nevydrží, než jsem ji přiměla, aby snědla kousek skládanky. Potom napila se vody, která vytéká ze skály od té doby, když Tataři křesťany na Hostýně obléhali a byli by obležení žízni zahynuli, kdyby na přímlovu Panny Marie nebyl z této skály vytryskl pramen vody. Hedvička mě poprosila, abych ji touto vodou záda umyla, což jsem také učinila.

Chvilku jsme si sedly, abychom si odpočinuly; ale Hedvička neustále jen pohlížela ke kostelu a ostatního si ani nevšímalá. Potom mě sama vybídla, abychom už šly. Slunce už hrálo, že jsem se skoro zapotila za ten kousek cesty od kapličky ke kostelu. Hedvička si cestou potichu prozpěvovala „Tisíckrát pozdravujeme tebe“ a lehce si vykračovala.

V kostele jsme se začaly modlit křížovou cestu k jednotlivým zastavením, pak jsme vyšly z kostela ven; protože tam všechna zastavení jsou venku a ne v kostele, jak u nás v Soběchlebích. Hedvička chodila s hla-

vou k zemi skloněnou a očima na zemi upřenýma, jak by hledala stopy Spasitelovy, od zastavení k zastavení nedívajíc se nikam kolem sebe, pohřížena jsouc úplně v modlitbu. Větrík zatím pofukoval a občerstvoval nás, že jsme nebyly ani unaveny. Hedvička při každém zastavení dívala se upřeně na umučeného Spasitele a byla-li tam také Matka Boží, též na ni a modlila se tak pozorně, že ji nic nevyrušilo z pobožnosti, ani hlad, který jistě cítila; vždyť se aspoň mně žaludek stále ozýval, a nebylo divu po tak slabém snídání.

Když jsme byly u posledního zastavení, zvonilo poledne; jakmile jsme se domodlily, vzala jsem Hedvičku a téměř jsem ji musela přinutit, aby snědla krajíček chleba pomazený tvarohem s máslem. Když jsme pojedly a zapily oběd vodou svatohostýnskou, vzpomněla jsem tatíčka, jak nás toužebně očekává. Myšlenka na tatíčka ji zaujala, že vyhledávala očima Soběchleby, které bylo jasně vidět, jak v zeleni klidně jsou rozloženy, jak husa s housaty na trávníku.

Celou hodinu jsme tak odpočívaly, až zase Hedvička jala se vypočítávat pobožnosti, jak je po sobě vykonáme. Nejprve půjdeme do kostela poklonit se Božskému Spasiteli v Nejsvětější svátosti, potom budeme rozjímati o lásce Spasitelově k nám a o velké moci přímluvy Panny Marie u jejího Syna. Dále pobožnost k Panně Marii venku u obrázku v lese a na konec zvláštní pobožnost k Panně Marii v kostele, kterou si Hedvička sestavila z litanie a různých modliteb, žalmů a hymnů, či jak to jmenovala, a zakončením měl býti slavný růženec.

Nastalo dusno, vítr se utišil a slunce pražilo, až suchá tráva praskala. Vydaly jsme se do kostela, kde jsme začaly zase odpolední pobožnost. Hedvička s celou vroucností pohřížila se do modlení; já jsem se snažila

těž upoutati pozornost na vykonávané části pobožnosti, ale ke konci už jsem byla úplně unavena, že jsem myšlenek svých už dávno neovládala, že už jsem se modlit nemohla.

Sedly jsme si do lavice, abychom se pomodlily poslední část: slavný růženec. Slunce svítilo vrchními okny, kopule kostela byla jasně osvětlena; dole, kde jsme seděly, byl už tmavší stín, ba začínalo se šerit, ale socha Panny Marie jako nějakým odrazem jasně zářila.

Já jsem byla unavena a chvílemi se mi oči zavíraly, jako by nějaká závaží víčka stahovala. Když jsem říkala poslední desátek: „Který tě, Panno, na nebi korunoval“, podívala jsem se na Hedvičku a ona měla oči zavřeny a usmívala se tak pěkně a sladce, že se mi oči hned otevřely a spánek zmizel. Přitlačila se ke mně, potom vstala, zdvihla pravou ruku, natáhla ji a prsty tak složila, jako když od někoho něco bere. Tvář její zářila slastí a radostí tak jemnou a blaženou, že jsem ji ještě tak pěknou neviděla.

Jak dlouho jsem se na ni dívala, ani nevím, když tu najednou oči otevřela, zahleděla se na mne; potom se rozhlédla po kostele, vzala mě za ruku a pošeptala mi: Maměnečko, pojdte z kostela k lesu, něco vám povím; já jsem očí s jejího obličeje nespouštěla, tak mě poutal, a dala jsem se jí vésti za kostel k lesu. Tam mě objala a pravila: „Mně se zjevila ve snu Panna Maria a pravila mi: Hedvičko, tak se mi líbíš, zůstaň tak, jaká jsi. Při těch slovech rozzářila se jí tvář slastným úsměvem ještě jasněji.

Zachvěla jsem se jakousi posvátnou hrůzou, a potom naplnila celé moje nitro veliká radost. „Pověz mi, Hedvičko, jak to bylo, když se ti Panenka Maria zjevila?“

Hedvička se posadila na trávník a vyzvala mě, abych si sedla vedle ní, a jala se vypravovat: „Právě jsem začala poslední desátek: „Který tě, Panno, na nebi korunoval“, když tu se mi zatmělo v očích, všecko utonulo ve tmě, jen socha Panny Marie s Ježíškem nad oltářem byla oblitá jakousi podivnou září. Vtom ta záře rozbleskla se takovou jasností, že jsem jen stěží mohla se dívatí Panně Marii do tváře a Ježíškovi vůbec ne. Panna Maria se na mne usmívala tak pěkně, že mě ten úsměv naplnil slastí, jaké jsem nikdy ještě nezažila. Tu Panna Maria opustila podstavec z mlhy a mraků, jak se mi zdál, a blížila se ke mně, až přišla ke mně samé a řekla mi: „Hedvičko tak se mi líbíš, zůstaň tak jaká jsi.“ Ježíšek kýval ručkama na mne a usmíval se, z tváře taková zář se mu lila, že jsem se mu do tváře nemohla ani dívat. Panna Maria potom podala mi pěknou červenou růži a vznesla se zase nad oltář na své místo; světlo zmizelo a já jsem se probudila.

Štěstí veliké zářilo stále z Hedviččiny tváře. Vyzvala mě: „Pojďte, maměnko, půjdeme poděkovat Panně Marii a Ježíškovi.“

Vstaly jsme a šly do kostela. Když jsme šly vedle zahrádky klášterní, byl tam nějaký velebný pán z kláštera, stříhal růže na oltář, a když nás uviděl, vybral pěknou červenou růži a podal ji Hedvičce řka: „Od Panenky Marie.“ Hedvička sáhla po ní a plná radosti pronesla: „Právě takovou růži mi Panenka Maria podala.“ Přitiskla ji k srdci a ani na mne nečekajíc běžela do kostela; tam si klekla před hlavní oltář a modlila se vroucně. Už se setmělo a bratr klášterní chtěl zavřít kostel, proto jsem ji upozornila, že již musíme jít.

Hedvička stále jen myslila na zjevení a nechtěla ani

nic večeret; jen domů, co nejdříve domů; byla by i večer běžela, aby co nejdříve pověděla tatíčkovi, jaké měla zjevení, co jí Panna Maria řekla a jak jest šťastna! Jen domlouvou, že Panna Maria jistě by nechtěla, abychom potmě šly dolů a cestou si něco udělaly, zlomily ruku, nohu, anebo se potloukly ve tmě. A jíst též že musí, vždyť skládanka je nyní z pouti, tedy od Panenky Marie; tím jsem ji přiměla, že mě poslechla. — Dlouho do noci stále mi vyprávěla o zjevení a umiňovala si, jak bude hodná, aby se Panně Marii a Ježíškovi líbila. — Pro samo štěstí jsme obě dlouho neusnuly; už byla, myslím, půlnoc pryč, když Hedvička přestala vyprávět a mi popisovat, jaké šaty měla Panna Maria. Vrchní roucho modré jak nebe a protkávané zlatými paprsky a tak lehounké jak vzduch, a spodní roucho růžové, té barvy, jak za stara bývaly růže (stolisté) a rovněž paprsky, ale stříbrnými protkané. To, maměnko, nikdy jste neviděly, takové krásy! Ale přece tvář a úsměv Panny Marie byly nekonečně pěknější, o Ježíškovi ani nemluvím; protože oči moje byly oslněny, že jsem mu ani tváře dobře neviděla. — Ráno první se probudila Hedvička a volala na mne: „Maměnko, nevstaneme už?“ — „Ne, dítě, chceme jít do kostela, rozloučiti se s Pannou Marií a kostel je jistě zavřen; vždyť se teprve začíná šerit.“ Ale už jsme neusnuly, nýbrž zase jsme rozmlouvaly o Hedviččině vidění. Jen se probudil život v hotelu, my už jsme vyšly z pokoje u udělavše pořádek, šly jsme ke kostelu, který právě otvírali. — Pomodlivše se na rozloučenou, spěchaly jsme do Bystřice na nádraží. V Bystřici jsem si teprve vzpomněla, že jsem ještě „pouti“ na přivítanou nekoupila; proto jsem zašla do krámu a tam nakoupila pro domácí pouti.

Ve vlaku Hedvička sedla si k oknu a stále se dívala

na svatohostýnský kostelíček, až nám ho sousední kopce zastřely. Potom zase čítala stanice, a když jsme vjeli do stanice h ské, o nic se nestarajíc vyskočila z vozu a utíkala před nádraží, kde nás čekal tatíček. Než jsem posbírala naše věci a vyšla z vozu ven, nebylo po Hedvičce ani slechu ani dechu. Vyjdouc z nádraží uviděla jsem ji, jak visí na tatíčkově. Tatíček plné oči slzí hladil ji a usmíval se při tom. Jak mi doma potom vyprávěl, když zapískl vlak, slezl s kočáru zvědav, co a jak se stalo a co jsme dělaly na sv. Hostýně.

„První, kdo vyšel z nádraží, byla Hedvička. Rozběhla se ke mně, pověsila se na mne a řekla: Tatíčku, já jsem velice šťastná; neboť zjevila se mi Panenka Maria ve snu a pravila mi: Hedvičko, mně se tak líbíš, zůstaň tak jaká jsi! A tiskla se ke mně. Já jsem cítil takovou slast a měl takovou radost, že se to nedá ani vypovědět.“

Mě přivítal tatíček tak rozradostněn, že jsem ho snad ani tak radostí naplněného dosud neviděla. A děl: „Tož si, děti, sedněte a pojedeme domů; dal jsem připravit snídání, beztak jste asi ani pořádně nesnídaly.“

Jeli jsme, nepamatuji se, aby tatíček kdy koně tolik pobízel jako tenkrát. — Cestou nás Hedvička prosila, abychom to nikomu nevykládali; komu bude chtít, že to poví sama, jako třebaš našemu velebnému pánu. Také maměnka že mohou to povědět tomu, o kom vědí, že by mu to také vyložila.

Doma nás čekal syn Josef, tatíček mu pomohl vypráhnout koně a potom hned přiběhl do jizby, kde mu všechno Hedvička vyložila.“

Vtom přišel továrník, ale aby vypravování své matky nerušil, sedl si na židli hned u vchodu a poslouchal.

Stará paní pokračovala: „Když se Kopalová od-

mlčela, otázala jsem se jí: „A co láska Hedviččina k mladému panu učiteli?“

„Jako by ji do vody vhodila,“ řekla Kopalová, „už naň přestala myslit, a když se s ním měla potkat, vyhla se mu; a myslím, od té doby se naň nepodívala; vždyť patřila Panně Marii a Ježíškovi.“

Byla-li předtím hodná, stala se od pouti svatohostýnské ještě hodnější, vystříhající se všeho, co by jen maličko se mohlo nelíbit Matce Boží a jejímu Synu. — Denně chodí do kostela jako už dříve chodila, jenže nyní bývá nejméně o půl hodiny déle v kostele. Jinak jest veselá a ke všem přívětivá, že mi až lidé říkávají: „Ta vaše Hedvička, to je učiněný anděl, člověk by se na ni celý den díval a ji poslouchal, jak pěkně vykládá.“ — A my dva s tatíčkem jsme si už kolikrát povídali, že jsme ještě tak šťastní za celý svůj život nebyli, jak včil od svatohostýnské pouti. A taky jsme si řekli, že bychom nebyli tak šťastni, kdyby byla Panenka Maria ji uzdravila; byla by se nám vdala a my bychom se neměli o koho starat, což je včil naší největší radostí a naším celým štěstím. Potom bychom zůstali sami a chtěli bychom, aby se děti o nás staraly, a víte, milostpaní, že děti mají své starosti; a rodiče už jsou až na druhém místě a někdy ještě na dalším. Jak by nám bylo, to si pomyslíte sama, kdybychom byli opuštěni a skoro už bez účelu na tomto světě.“

„To si jen tak černě malujete, ale vždyť máte ještě syna na gruntě a jste už „stařéčky“ (dědoušky), nebude vám tedy dlouhá chvíle, neboť budou vnuci více u vás než doma,“ tak jsem jí vymlouvala opuštěnost ve stáří.

„Ale případ s Hedvičkou,“ vmísil se továrník Stavěl matce do řeči, „jest důkazem, že cíl nadzemský může učiniti člověka i zde na zemi šťastnějším než pouhý

cíl pozemský, který jen do jisté míry a na obmezenou dobu člověka dovede poněkud uspokojit. Proto všechny soustavy sociální, které duše člověka nedbají, zřetele k ní nemají, anebo její existenci popírají, jsou jednostranné a tím falešné. Ostatně, až vám, reverende, vyložím zítra zásady a způsob, jak jsme tyto zásady zachovali a v život uvést se vynasnažili, uznáte, že naše soustava jest dobře promyšlena a prostudována se všech stran a hledisk.“

„Souhlasím s tebou,“ pravila stará paní, „a myslím, že bez vyššího, nadzemského cíle, skutečné spokojenosti a pravého, úplného štěstí pozemský cíl ani člověku poskytnouti nemůže.“

„A nyní,“ děla stará paní, „dokončím své vyprávění: Teď, pravila jsem Kopalové, rozumím, proč Hedvička měla tolik radosti z obrázku usmívající se Panny Marie, rozumím též té její spokojenosti a veselosti a mnohému jinému. Děkuji vám, tetičko Kopalová, za to, že jste mi vypravovala, jak se Hedvičce ve snu zjevila Matka Boží s Ježíškem, dojalo mě to velice a poučilo, tím více si budu vážit Hedvičky a budu ji mít ještě raději.“

Odjela jsem domů, slíbivši, že jakmile se Hedvička vrátí, zase ji navštívím.

A vy, důstojný pane, odpusťte mi, neuspokojila-li jsem vás úplně svým vyprávěním. Ovšem, zní to svérázněji a daleko lépe přiléhá, povídá-li se to hanácky, ale jak jsem vám hned na začátku řekla, že neumím bezvadně hanácky a to by mi bylo sem tam vadilo, ale prostý způsob, jakým tetička Kopalova vypravovala, snažila jsem se podržet.“

„Milostpaní,“ podotkl P. Vělim, „já jsem úplně spokojen se způsobem, jak jste vypravovala, a děkuji vám vroucně za vaše milá slova. Doufám, že toho budu moci i v Americe použítí.“

„Ale už se hodně připozdilo, maminka už bude ospalá,“ připomněla mladá paní.

„Nikoliv, ba nemám ani kousku z čarovného závoje spánku na obličeji.“

Ještě jsme chvilku hovořili a usnesli se, že v neděli pojedeme do Suchdolu navštívit babičku mladé paní Stavělové a prababičku dětí Stavělových. Mladá paní pojedje už v sobotu a všechno chystání (přípravy a vaření na hostinu) provede ona, aby babička byla bez starosti. Ovšem, starohanácká jídla připraví anebo aspoň dohlédne na přípravu babička sama.

Mladá paní se hned hlásila, že ona je dovede též upravit. Se smíchem bylo usneseno, aby tato důležitá otázka zůstala nerozhodnuta.

Rozloučili se se starou paní. P. Vělim s továrníkem Stavělem odešli do hostinského pokoje, kde se uradili o programu na zítřejší den. Továrník Stavěl oznámil P. Vělimovi, že zítra, v pátek, zastaví v továrně práci, ježto začínají žně, aby si mohli dělníci sklidit obilí.

„Zatím vyčistíme důkladně továrnu, očistíme a opravíme stroje, aby vše bylo zase v nejlepším pořádku. Já si udělám též prázdko a povím vám potom celý postup, jak jsme zavedli reformu sociální i na dědinách.“

Dnes jste slyšel kousek historie starého Kopala a jeho rodiny, při příležitosti uslyšíte ostatek. Buď moje matka a nebo ještě lépe velebný pán soběchlebský, anebo oba dva každý něco vám ji dopoví.

„Vyspěte se dobře! Dobrou noc! S Bohem!“

XXV.

P. Vělm hlavu plnou dojmů položil si na okenní rám a zadíval se do jasné měsíční noci; jak bezednou zdála se mu hloubka oblohy nebeské, stejně, ba hlubší připadala mu duše lidská se všemi záhadami, taji, vlastnostmi a různými city.

„Kdo chce a kdo se odváží vykáhati duši lidské směr cesty, po které se má bráti k cíli přirozenému a jí určenému? Člověk některý? I nejnadanější nepochopí všech odstínů vlastností duše lidské všech lidí. Proto bytost toliko dokonalejší než jest člověk, ba i než anděl, mohla udati a vymeziti směrnice netoliko jednotlivcům, ale všem lidem. A touto bytostí jest Bůh, který to učinil, když se stal člověkem — Kristus, Syn Boží, ve svém učení zanechal nám vzor sociální soustavy nejvhodnější a nejdokonalejší. Lepšího systému žádný člověk nevymyslí; který se dá duchu a charakteru každého národa tak přizpůsobit! Jak poznávám, továrník Stavěl a všichni jeho pomocníci budovali a budují na tomto učení Kristově, jako na základě nejpevnějším, svou soustavu; a při vytrvalosti a energii továrníka Stavěla jsem přesvědčen, že se jim dílo podaří. Tak v hlavě se mu myšlenky skládaly.“ — Vtom jako blesk kmitla mu hlavou myšlenka na Ameriku. Jak zcela jiným směrem tam nese, ba žene se sociální život dle soustavy liberalisticko-materialistické, zahrocené v kapitalismus. Vše běží jen za dolarem; klesne-li jedinec vyčerpán, odhodí se, a na jeho místo postaví se jiný.

Lidé pracují a žijí tam bez pravé radosti a pravého štěstí, protože život duševní a zvláště duchovní jako méně důležitý jest celkem zanedbáván a jednotlivci na vůli ponechán.

Přeneseli-li se tento směr i do Evropy, nastane za-

čátek konce národů evropských. Zachrániti je může jedině to, vrátí-li se k pravému křesťanskému náboženství a dají-li se duchem jeho úplně proniknouti, a zařídí-li dle něho veškeren svůj život. — Tyto myšlenky vířily mu nyní v hlavě. Už tehdy, kdy naslouchával, jak líčili a vyprávěli mu továrník Stavěl a pan farář soběchlebský, tak i paní Stavělová, matka a jiní, vytryskla mu podobná myšlenka v mysli.

Hlava mu klesla pod tíhou těchto myšlenek. Pozvedl ji a mimoděk jeho zrak spočinul na hodinách, téměř se ulekl, jak už noc neslyšným svým krokem pokročila. Rychle se přichystal ke spaní.

Druhý den ráno slunce překrásně svítilo a hrálo, k osmé hodině zadýchal severovýchod jemným, svěžím dechem, který stíral pot s čela sekáčům a ochlazoval je při těžké práci.

Pole se hemžilo pracujícím lidem. Vysokou postavu pana faráře soběchlebského bylo viděti na výzkumném poli. Chvillemi se pan farář obracel k Rájnicím a pátral zrakem, nepřichází-li odtamtud P. Vělím; zapomněli se na dnešek domluvit o programu. — Zatím okupoval P. Vělíma pan továrník Stavěl; po snídání vzal si ho do své kanceláře, aby tam nerušeně si pohovořili, či přesněji řečeno, aby továrník Stavěl mu vyložil, jak a jakou soustavu sociální zavedli na venkově a jak zemědělství spojili s průmyslem. Kancelář továrníkova byl prostranný, světlý pokoj; spousta různých map visela na stěnách, že se P. Vělím s podivem tázal, nač jsou.

„To jest moje libůstka,“ dal v odpověď továrník, „a sice ne bez užitku, neboť mám na nich poznamenána místa, odkud odbírám pro závod suroviny, a též místa, kam posíláme své výrobky, tato jsou podškrtnuta červeně, ona modře. Podívejte se na mapu Evropy s Malou Asií; a sice začněte s okolím naší rezervace a potom ve větších a větších kruzích pokračujte a poznáte, že na východ a na jih převládá modré podškrtnutí, na západ a sever červené. — Později, bude-li vás to zajímat, vyložím vám podrobně, co kde ze surovin nakupujeme a co zase z výrobků kde prodáváme. Nyní už jest naše rezervace, lidově řečeno, pěknou hromádkou závodů. Jak vznikaly a prospívají, uslyšíte, až vám vyličím, jak naše sociální soustava rozšířena byla na venkov a v Rájnicích doplněna. Vzpomínáte si, jak jsem se vám zmínil, že jsem soběchlebskému panu faráři uložil, aby pro svou ves vypracoval soustavu sociální? On totiž zná duši našich sedláků a vesničanů Hanáků tak důkladně, jako žádný jiný velebný pán anebo učitel.

Když uplynul asi měsíc od té doby, co jsem ho požádal, aby soustavu vypracoval, zajel jsem si k němu do Soběchleb.

Jen jsem mu řekl, proč jsem přijel, zavedl mne do své pracovny a tam se mi omlouval, že vlastně jest teprve v počátcích, že přemýšlel o hlavních zásadách teprve a sbíral látku; podrobnosti a provedení že nemá hotovy. Já jsem mu odpověděl, že základ a zásady jsou nejdůležitější a nejhlavnější; na podrobnosti a provedení že svolám poradní sbor, totiž všechny pp. faráře a starší učitele (nadučitele) z vesnic, o kterých doufáme, že se do naší rezervace přihlásí a budou chtít pracovat.“

„Jak si to tedy myslíte a na kterých zásadách chcete,

aby sociální život ve vaší obci byl založen, a co má býti vodítkem, či směrnicí?“

„Uvažoval jsem sám,“ děl pan farář, „a dal jsem si od stařečka Kopala vypravovat o životě našich otců a dědů hanáckých, zvláště rodinném, ale též veřejném v užším slova smyslu; a dospěl jsem tím k pevnému přesvědčení, že nijak nelze správně vybudovati soustavy sociální, než jen na náboženských zásadách, a že církevní rok se svátky a svými dobami zůstane i nadále, jako býval vodítkem i směrnicí pro život soukromý, či rodinný, ale též občanský, či veřejný. — A potom charakter našeho lidu a tradice jeho že jsou ohromně důležitý a že bedlivě k nim musí býti přihlíženo, neboť internacionalismus až do podrobností provedený už v životě celých národů jest kardinální chybou a ještě osudnější chybou jest v rodinách a obcích; proto nelze ho učiniti normou pro život sociální našeho lidu, protože mu nesvědčí, jak cizí kabát šitý pro člověka mnohem vyššího a objemnějšího.“

Já jsem mu tehdy nato odpověděl, že jest to také můj názor, aby jen pokračoval.

„Nechci vám vnucovati svého názoru,“ rozprádal nit svého výkladu pan farář; „ale uvedu vám některé momenty a charakteristické vlastnosti, a potom si učiňte úsudek sám o povaze Hanákově. Na příklad ctižádost, která má veliký vliv na konání a jednání jeho; ovšem ctižádost v dobrém smyslu slova, tak jako touha vyniknouti v něčem dobrém, pěkném a prospěšném.“

„A jak si to představujete?“ otázal jsem se ho.

„Asi takto,“ dal mi v odpověď pan farář. „Chcete-li Hanáka povzbudit, aby věnoval něčemu největší pozornost a péči, a tím vypěstoval něco znamenitého, řekněte mu, anebo vyzvěte ho k soutěži; bude dříť,

obětuje i peníze, ač je na ně opatrný, a podnikne zkrátka všechno, aby „na věstavě“ dostal první cenu. Jest pravda též, že tato ctižádost vybočuje dost často ve schlubnost, která někdy škodívá, ale celkem nepřekročuje oprávněných mezí. Tak si myslím a posuzuji aspoň u těch starších Hanáků jejich ctižádost.“

„Souhlasím s vámi, pokud náš lid znám,“ děl jsem, „úplně a pokládám tento rys povahy jeho za velmi prospěšný a proň významný.“

Potom naši staří Hanáci neobyčejně si vážili tradice. „Tak to dycky dělávali naši tatíček, naši maměnka, stařečci“, to znamenalo téměř tolik jak písmo svaté. Zvláště co se půdy týkalo, dědil syn od otce po stařečcích, znalost její dokonalou, její vlastnosti; jaký hnůj má nejraději, jak hluboko se má orat atd. — Ale ještě více než hospodářské tradice vážili si Hanáci, abych tak řekl, životní tradice. Naši rodiče by to neb ono nikdy neudělali a já to též jinak neudělám než oni.“

„Nynější pokolení,“ povzdychl si pan farář, „už leccos z těch dobrých zásad zapomnělo (protože chtělo zapomenout) a modernisovalo se; ale v jádru přece jest ještě zachovalé, hanácké.“

„Ale dovolte, pane faráři, zapomněl jste na něco, a podle mého mínění velice důležitého,“ namítl jsem mu.

„A nač, pane továrníku?“ otázal se udiveně.

„Na Hanačky,“ pravil jsem s úsměvem.

„Nezapomněl; právě jsem se chtěl o nich zmíniti a pochválit je; a zaslouží chvály, neboť ony doplňují svými dobrými vlastnostmi chvályhodně Hanáky. Jsouť předně — a to zpravidla — vzornými matkami, dobrými hospodyněmi, zvláště v šetrnosti a starost-

livosti vynikají zpravidla nad své muže a při tom jsou dobrými kuchařkami. V domácnosti vůbec jsou prvními osobami; první vstávají, poslední lehají, na pořádek a dobré mravné chování dohlížejí nejen u dětí, ale i u chasy.“

„A hospodáře, své muže, komandují,“ vpadl jsem mu do řeči.

„A není to v pořádku?“ odvětil mi pan farář.

„Podívejte se, pane továrníku! Když muž tím, že jedná proti ustanovenému pořádku, dává dětem a ostatním špatný příklad, není to zrovna povinností její zakročití proti rušiteli pořádku?“

„Zajisté, uznávám to,“ děl jsem.

„Že někdy,“ pokračoval pan farář, „překročí patřičnou mez, to přináší návyk a potom též (tradice), působí příklad matek, že dcery se domnívají, když se provdají, že to patří takřka k jejich právům jako manželek. — Hned vám některá, kdybyste jí to vytýkal, odpoví: „Ja, kdyby ho člověk nechal (kartař — grunt by prohrál, pijan by propil; nejen utrácí, ale na chasu nedohlíží, nepracuje atd.). Kde přece naše ženy hanácké nějakou výtku zaslouží, jest ta, že jsou celkem parádnice a tu často pod leďjakými výmluvami překročí meze potřebného na jejich stav strojení.“

„Tu zase vám musím odporovat,“ pravil jsem. „Že by jen Hanačky byly parádnicemi, myslím, že toto tvrzení o nich není úplně správné; jest to vlastnost všem ženám společná.“

Pan farář usmívaje se odvětil mi: „To máte pravdu, ale Hanačky po této stránce nesou prapor. Hned vám to dokáží. Připouštím, že jsou výjimky a hodně snad výjimek, ale ty jen potvrzují pravidlo, jak se říká,“ děl pan farář. „Tedy důkaz! Uvedu všeobecný příklad: Proč vymizel u nás na Moravě národní kroj nejdříve

na Hané? Já tvrdím, že hlavní příčinou byla „parádivost“ ženská; důkazem toho jest, že na Hané nejprve odložily hanácký kroj ženy, muži ještě dlouho chodili a staří u nás ještě chodí v koženicách (červenicách), kdežto ženy už dávno se chytly poloměstského nepěkného kroje. A mnohé muže přinutily ženy, aby kroj odložili; vím to ze zkušenosti.“

„A co jsi mu na to, Jeníku, řekl?“ otázal se P. Věším.

„Co jsem mu měl říci? Uznal jsem, že mluví správně, jelikož mluví ze zkušenosti. Ale přece jsem ho tehdy přerušil a pravil jsem mu: „Máte pravdu, velebný pane, co se strojivosti našich Hanaček týče, ale vraťme se k původnímu našemu předmětu: sociální soustavě. Jak si ji představujete?“

„Už jsem vám, pane továrníku, před tím pravil, že do podrobností ještě ji propracovánu nemám. Pamatuji se, že jste mi to řekl, ale já jsem nemyslel, abyste mi do nejmenších podrobností vypracovanou soustavu přednesl, nýbrž jen v hlavních rysech a pokud jste si ji promyslel.

To jsem vám již pověděl, že celá soustava má spočívat na základě katolického náboženství; a podotýkám hned, že to není moje soustava, nýbrž soustava našeho Spasitele, kterou vložil do své nauky (svého učení) a já se jen přičiním, abych přizpůsobil život našeho lidu této nauce, čili aby lid náš byl tak vychován, aby žil úplně dle této nauky jako kdysi. I čistě světské věci budou se provádět v duchu učení Spasitelova (jako práce polní, obchod atd.).

Začnu tedy s vychováním: Nejprvnější začátky vychování dá dítěti rodina (hlavně rodiče); od té doby, kdy dítě začne chodit do školy, dělí se rodiče o vychování dítěte se školou; ovšem vychování toto

musí býti harmonické, na stejných zásadách, v stejném duchu, totiž náboženském. V desátém roce rozhodne se o (dítěti) chlapci, má-li studovati, anebo zůstane-li doma při zemědělství, anebo snad po čtrnáctém roce půjde-li na řemeslo atd. Nadané dítě nemusí už nezbytně studovati (mám na mysli středoškolské studium), nýbrž může zůstat při zemědělství a jiném zaměstnání a tu své nadání uplatniti. Méně nadaní chlapci na studie zpravidla nesmějí.

Když dosáhne 14 roků, tu mluvím především o chlapcích, prodělá potom učňovská léta; a sice synek zámožnějších rodičů doma; chudobnější, chce-li pracovat v zemědělství, u rolníka jako pohůnek. Po dvou letech navštěvují všichni bez rozdílu, zda rolníci syni či služební syni (pohůnci) povinně pokračovací zemědělskou školu. A sice v zimě každodenně tři, čtyři hodiny, v létě v odděleních (v dobách, periodách), kdy jest méně práce. Ve škole se učí prakticky všem pracím hospodářským; tak na příklad jak se nejsprávněji oře, hnůj ukládá, vláčí, dobytek poklízí. Jak se se stroji zachází, učí se ve vyšším oddělení. Theorie probírá se nejvíce v zimních měsících. Absolvent nižšího oddělení zemědělského musí znáti úplně správně vykonávati všechny obyčejné, abych tak řekl každodenní hospodářské práce. — V devatenáctém roce svého věku navštěvuje vyšší oddělení zemědělské pokračovací školy, kde se probírá látka těžší, jako zařízení, soustavy hospodářských strojů, jak se jich správně používá; umělá či strojená hnojiva, hnojení na zeleno, chlévským hnojem atd. Plevel, kterak škodí polním plodinám, jak a v které době se nejlépe a nejdůkladněji hubí. Stroje hospodářské, různé soustavy, jejich přednosti a vady. Pokusnictví zemědělské v celém rozsahu, a ve dnech zvláště k tomu určených;

ve výzkumné stanici samé v Soběchleběch. Něco též theorie a všeobecného vzdělání, zvláště ze zeměpisu, dějepisu a z náboženství, co bývá pro dospělou mládež nejdůležitější — mravouka vzhledem ku pokušení v těch letech; totiž proti šestému přikázání Božímu.

Co se děvčat týče, musejí navštěvovat obecnou školu stejně jako chlapci; jenže u děvčat ručním pracím věnuje se hned náležitá pozornost. Po čtrnáctém roce prodělávají učňovské učení stejně jako chlapci, jenže v pracích, které patří děvčatům: Učí se poklízet dobytek, zametají, perou, vypomáhají při vaření a v ženských polních pracích. Děvčata hned po čtrnáctém roce a ne jako chlapci až za dvě leta, chodí na ruční práce. Po dvou letech jsou povinny všechny, ať dcery sedlákovy (nebo rolníkovy), anebo služebná děvčata, chodit do hospodyňského kursu, ve kterém se učí správně poklízet hovězí a vepřový dobytek, opatrovat všechny druhy drůbeže; dojit správně atd. Též theorie, zvláště náboženství, velmi bedlivě se jim přednáší. Na konci všech kursů budou zkoušky, při nichž ti, kteří budou nejlépe uměti, dostanou odměny.

Poslední kursy děvčat jsou z vaření a z domácích prací. A sice děvčata po osmnáctém roce jsou povinna choditi učit se vařit, jakož i udržovat byt v čistotě a pořádku.

„A kde se budou učit vařit, velebný pane, všechna ta děvčata?“ optal jsem se.

„Já si myslím, po různých ústavech,“ děl pan farář, „které chcete zřídit a potom ve školách hospodářských, hospodyňských, nemocnicích atd. Pokaždé, jak se ukončí vyučování, zapíší se nejlepší žáci a žáčky do zlaté knihy; a jistě jako čeledínům dostane se takovým lepší služby.“

„Než budete pokračovat, povím vám svou myšlenku, totiž zařídit pro dělnictvo z venkova a též pro městské dělnictvo, které nemá již rodičů, anebo ženaté, kteří nemají ještě rodiny a kde oba, muž i žena, pracují v továrně, s t r a v o v n u, kde by dostávali laciný a dobrý oběd, a těch by byl dost velký počet; tam by se mohlo učit už kolik děvčat vařit. Potom nemocnice a ty odborné školy s pensionáty.“

„To je dobrý nápad, pane továrníku!“

„A nyní mi povězte, velebný pane, jak chcete to se mzdou zařídit?“

„U zemědělství mzdu zmodernisovat není snadný úkol. — Jak víte, pane továrníku, vyplácela se mzda dříve z hlavní části v naturaliích. Nyní již na to nelze ani pomýšleti, protože ony naturalie (plátno hlavně) vyráběly se v hospodářství; nyní se kupují, a jistě by to bylo nepraktické, chtít mzdu vypláceti v naturaliích kupovaných. Zavést způsob takový jako v průmyslových podnicích rovněž nelze, jelikož by byla mzda příliš malá.“

„Z jaké příčiny tak soudíte?“ otázal jsem se.

„Hned vám to vysvětlím,“ odpověděl pan farář. „Použijeme vaší metody, dle které jste ve vašem závodě zavedl mzdy, též v zemědělství. — Předně ocením se grunt se vším hospodářským zařízením; na př. u nás v Soběchleších. Tedy okrouhle 80 měr polí a 2 míry zahrady; míru průměrně za 1000 K a zahrady míru za 2000 K.“

Tedy úhrnem za pole a zahradu	. .	84.000 K
Dobytek hovězí (5 krav, 2 jalůvky a tele)		2.500 K
dva páry koní po 1200 K		2.400 K
Vozy, nářadí, stroje atd.	. .	3.600 K
Úhrnem		92.500 K

Stavení i s hospodářskými budovami a stolou . . .	16.000 K
Jiné drobnosti, drůbež, postroje atd. . .	1.500 K
	110.000 K

Z těchto sto deseti tisíc 4% úroky 4.400 K.

Tyto úroky by se čítaly jako běžné, které by se ročně hospodáři vyplácely.

Dále do běžného vydání patří daně a přirážky, které se sice mění, ale průměr činí asi	1200 K.
Další stálé výlohy v to počítajíc, jako strojená hnojiva, udržování budov, řemeslníci atd. atd.	1200 K
celkem	6800 K.

Nyní vedoucímu hospodáři a též vedoucí hospodyně kolik tu máme čítat? To necháme nerozřešeno, až spočítáme příjmy a potom ustanovíme též mzdy dělníkům a chasé. Počítejme: Z těch 80 měr odpočítáme-li luka a co se jetelem oseje, potom co bude oseto ovšem pro koně, rží (žitěm) a pšenicí, zemáky, zelím a ostatní zeleninou, zbude na řepu a ječmen, které jediné rolníkovi lze prodati, nanejvýše 38 měr. Z toho 16 na řepu a 22 na ječmen.“

„Není tu na řepu a ječmen počítáno málo?“ otázal jsem se jen tak, poněvadž jsem věděl, že co se hospodářství týče, pan farář má vše dobře promyšleno a propočítáno.

„Nikoliv, lze též počítat jinak. Třebas na př. na třetinu osev řepou, to by zde bylo, když se odpočítá 8 měr luk, zbývá 72 měr, třetina z toho je 24 měr; ale

podle mojí zkušenosti na dlouhá léta takové hospodaření by nebylo, jelikož půda by se jednostranně vyčerpala a úrody řepné by se na tolik snížily, že by se pěstovat řepu už nevyplácelo. Zůstaňme tedy při našem rozvrhu. 16 měřic řepy vynese, jelikož naše půda Ima na řepu průměrně 80 metrických centů. Tedy 16 měřic po 80 metr. centech je 1280 metr. centů.“

„A zač byla cukrovka?“ optal jsem se.

„Vloni za 2.20 K a letos za 2.30 K. Já myslím, že vezmeme tu vyšší cenu, totiž 2.30 K. Násobme $1280 \times 2.30 = 2944$ K.

Nyní počítejme ječmen průměrem 22 metrů po ha, či 4.4 metrů po míře. 22 měř zasetych ječmenem vydá čítáno po 4.4 metrácích na míře = 96.8 metr.; násobeno (za jeden metr po 18 K) 18 K = 1542.40 K. Kdybychom počítali 25 metrů po ha, po míře necelých 5 metrů, činilo by na 22 mírách

110 metrů, v penězích metr po 18 K	1980 K
za řepu	. . . 2944 K
úhrnem	4924 K

Uvážíme-li však, že přes čtvrtinu ječmene se zkrmí dobytka, klesne celkový výnos z polí na necelého

půl pátá tisíce =	4500 K.
vydání hořejší spočítáno	6800 K.

jeví se schodek asi 2300 K, které musí se krýti výnosem z dobytka; kromě toho musí se výnosem z dobytka zaplatiti mzda čeledi, dále nádenníkům ve žně a v řepách.“

„Zač potom pracuje hospodář a hospodyně? Vždyť to není možné,“ pravil jsem; „ti dva, hospodář a hospodyně, pracují za stravu, ba ani to ne!“

„Ovšem v méně úrodném, podnormálním roce,“ děl pan farář, doplácení z úroků, které by jim měl nést kapitál do hospodářství uložený.“

„To jsem nevěděl, že s tak malými úroky pracuje zemědělec,“ pravil jsem. „Kde jest toho příčina?“

„V tom, že hlavní užitek vstrčí do kapes překupníci, ať ve velkém, ať v malém,“ odvětil pan farář.

„Tomu se musí odpomoci!“

„A jak?“ tázal se pan farář.

„Že rolníci sami si budou prodávat své výrobky ne jako surovinu, ale pokud možno zpracované.“ Hned začnu přemýšlet a počítat: „Zřídíme velký cukrovar, já svůj prostřední na to dám, vždyť mi též zpeněží lépe moji řepu. Dále zrekonstrujeme pivovar a sladovnu; mlékárnu s výrobou sýrů; potom uzenářství. Všecko spojíme finančně jedním peněžním ústavem. I naši továrnu. A když všechno budeme zpracovávat doma a hotové produkty vyvážet, zvýšíme tím i znamenitě výnosnost zemědělství.“

Pan farář hleděl na mne s nadšením, oči se mu blyštěly, a jak by se v nějakém snu octl, z kterého se nemohl vzpamatovat. Konečně se vzpamatoval a pravil: „A vy, pane továrníku, všechny ty továrny zavedete a obchodně je povedete?“

„Ovšem sám, pokud mi to bude možno, budu dozírat, ale zjednám vhodné a poctivé síly odborné,“ děl jsem.

„Potom, díky Bohu, budou všechny ty podniky prospívat,“ s radostí konstatoval pan farář.

„A jak byste upravil mzdu čeledi potom, když výnos hospodářství značně se zvýší?“ otázel jsem se ho.

„Asi takto: Pohůnci (učni) a chůvy po dvě leta by dostávali stravu a obšatu, a něco peněz na výbavné by jim hospodář uložil,“ děl pan farář. „Třetí

rok by měli mzdu fiksní (určenou) a kromě toho by dostávali zpropitné, na Hané se tomu říká „ocasné“ při prodeji z dobytka, který poklízejí. Ale ani ten určený, stálý plat, který by byl na šaty, ani ono zpropitné, které z dobytka by dostali, nedaly by se jim do ruky, nýbrž jejich rodičům, a kdyby byli sirotky, tedy hospodář by je uložil a když by si nějaký oděv chtěli koupit, museli by poprosit. Později u služebných až do 20 let ponechával by hospodář peníze u sebe, a když by čeledín anebo děvečka něco potřebovali, poprosili by hospodáře o peníze na to, jako děti to činívají. Část mzdy by hospodář ukládal chasa, až se bude ženit anebo vdávat, aby nebyla bez krejcaru. Po 20. roce bude chasa vládnout svou mzdou úplně svobodně, jenže určité procento hospodář jí uloží do začátku, či jak se na Hané říkávalo, „na novosedlí“. Kromě stálé mzdy a „ocasného“ (zpropitného) bude mít chasa mužská ještě jisté procento při výplatě za řepu a při prodeji ječmene dle ročního výnosu. Ženská chasa zase při prodeji mléka, vajíček a při výplatě za řepu. Ovšem dle své bedlivosti při obdělávání polí a řepy a při obsluze dobytka obojí chasa. Podrobněji vše nelze nyní určit, dokud nevíme, o kolik se zvýší rolníkův výnos polí zavedením průmyslových zemědělských podniků.“

„To máte pravdu, těžko určovat procenta z nějakého obnosu, když tento neznáme,“ pravil jsem.

„Uradili jsme se, že svoláme větší schůzi všech pánů farářů, starostů, učitelů řídících a některých ještě občanů s rozhledem; a sice za týden do Rájnic. U mne, anebo ještě lépe v kancelářním sálku budeme míti všichni dost místa, a bude-li zapotřebí, telefon je při ruce.“

Já jsem se tehdy dal hned do práce. Počítal jsem a ptal jsem se známých odborníků, kolik vydělávají

cukrovary, sladovny, pivovary, a na čem nejvíc; když jsem počítání stran výdělku dokončil, dal jsem si podat rozpočet na rozšíření a přestavbu cukrovaru; poznáv, že výlohy by se v nynější době, kdy cukr má naději po několik let na dobrou konjunkturu, rychle zaplatily, přednesl jsem celý svůj plán panu faráři soběchlebskému, který ho schválil. A co se peněz týče na provedení, navrhl, aby na řepné akcie tolik též v penězích se splatilo, aby stavební výlohy byly zaplacený. Když jsme propočítali, kolik nám rolníci akcií upíší, přesvědčili jsme se, že nejen vydání za stavbu a nové stroje budou zaplacený, ale že nám ještě zbude na provozní kapitál. Aby i domkaři mohli upisovat, vydali jsme kromě celých též pětiny akcií. Čistý výnos se bude rozdělovat dle odvedené řepy a peněz upsaných a zaplacených atd. stejným způsobem, jako se děje v mé továrně. Či na čistém zisku bude parcipovat kapitál (peněžní akcie), řepa odvedená atd.

Stejně, jenže v hrubších rysech, vypracoval jsem plán na sespolečnění pivovaru a sladovny podle mé zásady, že nemá rolník nic prodávati jako surovinu, co může doma zpracovati. Proč by vyvážel ječmen hned, když ho může zpracovati na slad, a ten teprve, nepoužije-li ho na pivo, vyvézt?

Protože jsme čekali, až nám stavitel a továrna na cukrovarské stroje pošlou rozpočty, svolali jsme schůzi teprve až za měsíc. Zatím jsem měl kdy vypracovati zhruba návrhy na řeznický, uzenářský závod a mlékárnu, poradiv se napřed s odborníky.

Všem těmto závodům dal jsem za podklad naprostou solidnost a výrobu zboží nejlepší jakosti, takže naše zboží jest hledáno, a nemusíme ho teprve anoncemi chváliti a vnucovati. My prozatím zpracováváme

jen vlastní suroviny a nekupujeme cizích; a myslím, že při této zásadě zůstaneme.

XXVI.

Když jsme potom svolali schůzi, byly návrhy stran založení společenských závodů přímo s nadšením přijaty.

Při této příležitosti přednesl pan farář návrh na reformu soustavy sociální. Některé věci, aby na příklad zavedeny byly odborné školy pro každé zaměstnání, aby se odborným pracím všichni bez rozdílu dokonale naučili, přijaty s pochvalou, rovněž jiné věci. Zase na příklad co se mzdy týká, s tím si prozatím nevěděli rady; a my jsme se potom usnesli, aby se v každé vesnici konaly o té věci jedna anebo dvě přednášky. A potom též o jiných předmětech, jak uslyšíte, reverende, později.

Zatím jsem pracoval na úplném osamostatnění hospodářském; pan farář soběchlebský s naším rájnickým panem farářem o podrobném plánu sociální soustavy, co se týče rodinného (soukromého) a obecného (veřejného) života. Co se výchovy školské týká, byl hlavním poradcem, ba autorem náš nynější ředitel škol Holub.

Já jsem všechny ústavy, které v jádře jsou finanční (peněžní), snažil se spojit v ústřední velký peněžní ústav, aby režie byla, pokud možno, nejmenší. Při tom podotýkám, že všechny ústavy budovány jsou na vzájemnosti jako základním principu i akciové.“

„Co to znamená?“ ptal se P. Vělm.

„Čistě peněžní ústavy zřízeny podle vzoru Raiffeisenek; a sice pro každou obec rezervace zřízena

taková „sběrna“, která má právo půjčovati jen obyvatelům oné obce a sbíratí vklady zas jen z téže obce. Rozdíl úrokování peněz uložených a vypůjčených smí býti jen nepatrný; jak to v Raiffeisenkách už zavedeno. Přebytky se odvádějí do ústředí v Rájnicích; rovněž když „sběrný“ potřebují peněz, poskytuje jim je ústředí. Ústředí pak jest jednou ze složek našeho centrálního peněžního ústavu.

Co se týká různých pojištění, tu jsem dbal o to, aby předně režie byla minimální. Tak při nemocenském pojištění, které jest spojeno s úrazovým pojištěním, hlavním režijním vydáním jest honorář (odměna) lékařský. Dozor na nemocné si obstarávají pojištěnci sami. Když by se jim zdálo, že nemocný jen nemoc předstírá, ohlásí to soused nemocného lékaři, který nemocného důkladně vyšetří a podle výsledku léčení potom zařídí. Při úrazu rozhoduje lékař o schopnosti pracovní percentuelní. Příspěvky nemocenské platí závod a pojištěnec každý z polovice. Příspěvky úrazové platí závod celé, pojištěnci nic. Příspěvky starobní (či pensijní) platí si pojištěnec sám; závody platí zase režii. Pojišťovny jako peněžní činitel tvoří též zvláštní oddělení našeho Centrálního peněžního ústavu.

Zvláštní pododdělení v oboru pojišťoven tvoří pojišťovny proti škodě na majetku; požární, krupobitní pojištění. Pojištění dobytka či dobytčí a jiná.

Starobní pojištění pro zemědělský lid. Pro majitele pozemků bude záležitosti částečně v pozemcích asi osmina všech polností; má-li grunt na příklad 80 měr, tedy deset měr, jakožto minimum; to se ustanoví ve smlouvě, když rodiče budou přepouštět usedlost synovi. Toto ustanovení nebude s peněžními ústavu nijak přímo souviseti.

Kromě toho se zemědělec ještě pojistí na rentu ve stáří.“

„Prosím tě, Jeníku, z jaké příčiny chtěl mít pan farář soběchlebský starý výměnek, toto nemoderní zařízení, když má dostati starobní rentu?“ otázal se mě P. Věším.

„Těž já jsem neznal příčiny, proč chtěl zachovat staré výměnky; a proto jsem se ho na to otázal. Pan farář pokýval hlavou a pravil: „Stará ustanovení mívají nejen hluboké kořeny, ale tyto kořeny jsou živeny půdou staleté zkušenosti a vyhánějí větve, které kvetou lidovou moudrostí, již nelze beze škody nahraditi novou, či lépe řečeno novopečenou moudrostí theoretickou.“

„Jak to? Tomu dobře nerozumím, o té moudrosti ze staleté zkušenosti a novopečené moudrosti. Já myslím, že nelze něco nazývati moudrým, když se to neosvědčí ve všech okolnostech a případech jako nejvhodnější.“

„Tak jest,“ odpověděl mi pan farář. „Ale mnozí, dokud se nedokáže, že jest něco nevhodné, a na oko se to zdá rozumné, považují to za moudré; až teprve se ukáže, že při některých okolnostech se neosvědčí užitečnost oné moudrosti, odhodí ji, abych tak řekl, mezi odpadky a smetí. Odbočili jsme od původního vytčeného předmětu, ale nic nevadí, jest to velmi zajímavé.“

„Proč jste tedy pro to, aby byly staré výměnky zachovány a nebyly úplně nahrazeny starobní rentou?“ otázal jsem se pana faráře.

Pan farář bez rozmyšlení dal se do výkladu řka: „Účelem starobní renty, není-liž pravda, jest bezstarostné stáří pojištěncovo.“

Já jsem přitakal. „Avšak představme si, že některý

hanácký výměnkář má tak tak padesát let, když předává synovi grunt a dožije se třebas osmdesáti let. Měl-li by podle moderního návrhu jen rentu, může se státi, že za těch třicet let klesne cena peněz na třetinu anebo pětinu hodnoty původní, tu by se snadno mohlo státi, že by mu renta nestačila ani na nej-jednodušší živobytí a on kdysi zámožný sedlák by umíral hlady. Uznáváte, pane továrníku, možnost tohoto případu?“

Musil jsem ovšem uznati správnost této obavy. A děl jsem: „V tom máte pravdu, pane faráři.“

Dále pravil pan farář: „Myslíte, pane továrníku, že náš padesátiletý rolník, kdyby měl sedět bez práce na výměnku a pozorovati oknem drůbež, jak se popelí, hrabe, kuce atd. na dvoře, bude spokojen?“

„Tu, jak znám naše Hanáky, rozhodně by v takovém případě o spokojenosti nebylo ani řeči,“ děl jsem.

„Co tedy navrhuje?“

„Spojit obojí způsob starobního zajištění. A sice: čím by si nechal menší výměru polí, tím by si musil více (platit) ukládat na starobní rentu, aby na stará léta po lidsku mohl býti živ,“ dal mi v odpověď pan farář.

„Bylo by velmi zajímavé, kdybyste podrobněji vypracoval a propracoval svoji myšlenku,“ pravil jsem.

„Což o to, v hlavě to mám hotovo. Různých možností jest při tom hojnost,“ odpověděl pan farář. — Dohodli jsme se, že pro začátek vypracujeme dvě přednášky; a sice já hospodářskou na podkladě: Zpracovati pokud možno všechny suroviny zemědělské naší rezervace ve výrobky a přebytek výrobků pak vyvézt. Ovšem, zřídit za tím účelem vhodné závody. Pan farář zase otázku o sociálním spolužití na podkladě katolickém a na tradici, zvycích našich hanáckých

předků a přizpůsobiti je modernímu životu, pokud to bude na prospěch všeobecnému životu a spokojenosti jednotlivců.

Pan farář soběchlebský podotkl ke svému úkolu, že se poradí s panem farářem rájnickým, který jest výborným theoretickým odborníkem, což jsem úplně schválil. Ovšem spravedlnost, pokud jen bude možná, bude nám vždy vodítkem.

Jen jsem přišel domů a hned jsem se dal do práce. Sestavil jsem seznam, které suroviny a jakým způsobem zpracovati, aby daly slušný výtěžek a při tom dělníci, aby výrobky ze zemědělské suroviny, které až dosud kupovali odjinud (jako uzeniny, sýry atd.), nekupovali příště, až se zařídí rolnické závody, draže, nýbrž laciněji, než doposud, čili zabít dvě mouchy jednou ranou. Seřadil jsem si oferty na stroje do závodů a továren a jal se počítati výnos na základě dodaných mi dat. Když jsem byl s tím hotov, pustil jsem se do skládání řeči. Nejsa v řečnictví honěný, mořil jsem se, abych výstižně řekl, po tři dny, každou volnou chvíli, zvláště ale po všechny večery. Se svou takto pracně sestavenou řečí zajel jsem k soběchlebskému panu faráři, aby ji prohlédl a slohově a rovněž řečnický opravil, aby obecenstvu venkovskému byla srozumitelnou a tím přesvědčivou.

Pan farář všeho nechav, jal se mou řeč předně potichu čísti, sem tam opravil některé slovo, anebo celý obrat, vždy mi vysvětluje, z jakého důvodu tak činí; anebo i celé odstavce přesunul, aby řeč byla jasnější anebo aby působila důrazněji. Když tímto způsobem pan farář mou řeč prohlédl a poopravil, jal se ji hlasitě předčítati, či vlastně přednáseti, abych zase já posoudil, jaký na posluchačstvo učiní dojem.

Pan farář tak mistrně přednášel, že jsem téměř za-

pomněl, že jest to mnou složená řeč a jen jsem poslouchal, zapomínaje, že mi bude pronášeti úsudek, která místa by se měla změnit, anebo i vynechat, aby řeč posluchačům byla úplně srozumitelnou. Skončiv řeč, pravil pan farář: „Dobrá jest, ba výborná. A co vy myslíte, pane továrníku, jak na vás působí, představoval jste si všechno tak, že to chcete posluchačům říci?“ otázal se pan farář.

„Přiznám se vám, pane faráři, že jsem byl vaším přednesem tak uchvácen, že jsem zapomněl i posuzovat, zda jest v mé řeči všechno, co jsem měl a mám dosud v úmyslu našim rolníkům říci a o čem jsem je chtěl přesvědčiti; protože vaším zdůrazněním jistých slov a obratů vynikla naprosto jasnost myšlenek a celého opravného hospodářského plánu.“

Pan farář usmívaje se, dal mi v odpověď: „Řeč, kterou jste mi předložil, jest znamenitá a jsem přesvědčen, že naši rolníci s nadšením a úplným porozuměním ji vyslechnou.“

„Pamatujete si ještě, Jeníčku, svoji řeč, kterou jste tehdy proslovil? Jsou to ovšem od té doby už leta?“ otázal se P. Vělm.

„Celou ovšem už doslova ne; ale úvod umím ještě i dnes, ostatní jen v hlavních obrysech.“

„Tak rád bych aspoň něco z vaší, či z tvé řeči slyšel.“

„Nu, dobře; povím vám, reverende, jak jsem si začal řečnovat v Rájnicích.“

„Na druhou neděli od toho dne, co jsem byl u pana faráře v Soběchleších, ohlásili jsme schůzi do sálu Městského domu v Rájnicích a pozvali jsme na ni rolníky a rolnice, či zkrátka rolnický dospělý lid kromě z Rájnic ještě ze Soběchleb, Zlatopecen, Zlámaničky a Věžnic; z ostatních vesnic jsme odkázali rolníky na

příští schůze, které jsme určili vždy za týden nato. Tedy ještě Suchdole a Zápotočí; celkem tři. V neděli po odpoledním požehnání naplnil se při schůzi sál v městském domě do té míry, že musela býti téměř polovina židlí odstraněna, aby bylo získáno místo pro všechny účastníky. Jen starší muži a ženy seděli, ostatní stáli téměř namačkáni. Soběchlebský pan farář předsedal. Uvítav zkrátka účastníky a vyloživ účel schůze, udělil mi slovo.

Poněkud rozrušen prvním svým vystoupením a mile dojat neobyčejně velkou účastí, začal jsem svou řeč:

Milí přátelé! Slyšeli jste v přednáškách minulou neděli zde v Rájnicích naším panem farářem a v Soběchlebích tamějším panem farářem pronesených, jaké proudy valí se nyní světem, zaplavující učení různých filosofů všechno lidstvo, které ruší nejen dosavadní pořádky, ale i dosavadní soustavy sociální, majíce namířeno obzvláště na křesťanskou soustavu sociální a nejvíce na církve katolickou. Tato učení staví lidstvo svými zásadami a soustavami na hlavu, či jak se říkává „vzhůru nohama“. Může však člověk postavený „vzhůru nohama“ se volně pohybovati a žíti pravidelně, přirozeně? Každý z vás, kteří máte zajisté zdravý rozum, mi odpoví: „Ano, na chvíli, při nějakém komediantském představení, ale pracovati a konati všechny svoje povinnosti, zkrátka jak se patří žíti a konati své povinnosti, to nikterak, na žádný způsob.“

Proto nás několik z Rájnic a okolí se rozhodlo obyvatelstvo rájnické a okolí poučiti a dáti jim takovou sociální soustavu, aby zůstali státi na nohou a nedali se postaviti „vzhůru nohama“, a na základě této soustavy si uspořádali život pokud možno zde na světě spokojený.

Mně přiřkli část hospodářskou se vším, co s ní souvisí. Zajel jsem si do Soběchleb k panu faráři Zlámalovi, kterého znáte všichni jako na slovo vzatého odborníka, abych se s ním poradil a dal se od něho poučiti v některých věcech. Otázal jsem se ho, zda vypracoval už svou soustavu sociální pro vás rolníky. On mi odpověděl, že má už v hlavě všechno uspořádáno, jen co se týče mzdy chase, že si s tím neví dobře rady.

„A proč?“ optal jsem se ho.

„Z té příčiny,“ pravil mi, „jest to nesnadné, protože vodítka a pravidla, zkrátka způsob, kterého jste užil ve své továrně, nelze použití u rolníka.“

„A proč by nebylo lze ho použití v hospodářství rolnickém?“ ptal jsem se udiven.

„Místo dlouhého výkladu počítejme,“ děl pan farář. „Vaše zásada zní: Ocení se závod se vším, co k němu vůbec patří, a obnos z toho výsledný považuje se za kapitál v závodě uložený, který se úrokuje běžným procentem, jak se dávají v solidních záložnách. Oceňme tedy dle našeho způsobu rolnickou usedlost; řekněme grunt v Soběchlebích, kde jest obzvláště úrodná půda. Pole, okrouhle 80 měřic, po 800 K.

„Není to málo? otázal jsem se pana faráře. Odpověděl, že prodává-li se grunt v celku, nemůže se čítat tolik, jako prodáván-li po kouscích.

Tedy 80 měř po 800 K	64.000 K
Stavení se všemi budovami hosp., stodol. a zahradami	16.000 K
Živý a mrtvý inventář (všechn dobytek, stroje atd.) se zásobami	20.000 K
Úhrnem	100.000 K

„No, vysoko jste to neocenil,“ děl jsem.

„Přesné to není, ale prodává-li se v celku, myslím, že velice víc by nedostal,“ děl pan farář, ale na ceně tolik nezáleží. Počítejme dále 4% úroky ze 100.000, to jest 4000 K. Ty by majitel gruntu dostal, kdyby si peníze místo do gruntu uložil do záložny! A sice nepotřeboval by ani prstem hnout — bez práce. Tyto úroky se čítají, anebo měly by se počítat jako běžné, stálé vydání. Dále do stálého vydání se čítají daně a přírážky, zem., obec., silniční a j.; ovšem přírážky se měnívají, zvláště obecní, ale jakýsi průměr by byl K 1200.

Potom strojená hnojiva, udržování budov, opravy strojů, řemeslníci, kovář, stolař atd. K 1000. Konečně výdaje za maso u řezníka cukr, kávu, sůl atd. K 800.—

Opakování:

Tedy úroky z kapitálu	K 4000
daně, přírážky atd. . . .	K 1200
udržování, umělá hnojiva atd. . .	K 1000
výdaje v domácnosti u kupce, řezníka . .	K 800
Úhrnem	K 7000

Nyní si vypočítejme příjmy z hospodářství na gruntě. Ovšem jen přibližně, jako jsme čítali vydání zhruba. Z čeho má rolník hlavní příjmy? Z obilí jest to jen ječmen, ostatní pšenice, réž (žito), oves spotřebují se v domácnosti v hospodářství; dále největší příjem dává hospodáři řepa; ostatní: zemáky, zelí, zeleninu spotřebuje dům. Důležitý příjem skýtá konečně dobytek velký i malý. Vypočítejme přibližně, kolik vynesou hospodáři řepa a ječmen.

Řekněme, že polovici půdy oseje a osadí řepou a ječmenem; a sice asi 23 měř ječmenem a 17 řepou; sklídí-li po míře průměrně $4\frac{1}{2}$ mct. centu ječmene, rovná se $23 \times 4.5 = 103.5$ metr., z toho čtvrtinu mu-

síme odpočítat, kterou spotřebuje dobytek, tedy 26 mct., zbývá na prodej asi 77 mct. Počítáme-li metrák za 18 K = 1386 K.

Řepy jsme čítali po míře průměrně 75 metr. centů, avšak dobří hospodáři mohou čítat 80 mct., což činí při 17 mírách = 1360 mct. Po 2.30 K mct. počítajíc dá 3128 korun. Sčítáno, co za ječmen ještě utrží, totiž 1386 K, dá 4514 K. — Úhrnné vydání bylo 7000 K a příjem za řepu a ječmen 4514 K. Zbývá uhradit 2486 K z výtěžku, který skýtá dobytek, dále mzdu chase a ošatu hospodářům rovněž z téhož výtěžku, asi 1300 K = připočítáno k hořejším 2486 K = 3786 K a výdaje: mimořádné: časopisy, zábavy atd. okrouhle 4000 K. Tolik má se vytěžit ročně z dobytka. Když jsem viděl konečný výsledek celého hospodářství, pravil jsem panu faráři: To není možno, aby rolník za svou práci, ba často dřinu (představme si jen kopání řepy za špatného počasí, anebo žně za dešťů), měl jen stravu a ošatu! Je-li však méně úrodný rok, aby doplácel z úroků kapitálu, který má uložený v hospodářství. Spravedlivé by bylo a slušné, aby rok co rok, když oba pracují, hospodář i hospodyně, si uložili kromě těch čtyř tisíc úroků z kapitálu uloženého v hospodářství ještě přiměřený obnos za svou anebo ze své práce.

Pozoroval jsem při posledních větách, že usedlí rolníci souhlasně přikyvovali hlavami.

I děl jsem panu faráři: „Důstojný pane, to tak u nás dále nemůže jíti, musíme něco najíti, aby tato nespravedlnost byla napravena. Vy to znáte lépe než já, kde jest toho příčina, že rolnické hospodářství se tak špatně vyplácí?“

Pan farář na to odpověděl: „Příčin jest více, tak na př.: rolník prodá ječmen obchodníku židovi a ten ho vy-

veze do ciziny a vydělá na něm slušný obnos, anebo ho zesladuje a prodá slad. Stejně tak s řepou; o dobytku ani nemluví.“

Já mu na to dal v odpověď: „Tak jest tomu. Už vím, co uděláme. Vada hlavní spočívá v tom, že rolník prodává suroviny a ne výrobky ze svých produktů. Zařídíme závody rolnické na zpracování zemědělských surovin. Cukrovar svůj proměním na rolnický, kde se zpracuje všechna řepa jak z mého velkostatku, tak též rolnická. Dále pivovar a sladovnu rozšíříme a rovněž porolnici. Že mlékárna a sýrárna se vybuduje nejpraktičtěji a nejúčelněji, netřeba vám ani snad povídati, potom založíme závod řeznický a uzenářský, kde zužitkujeme porážkový dobytek a jiné snad ještě závody. — Pan farář se usmíval a přikyvoval hlavou k mým návrhům a pravil: „Ano, to jest jedině správný způsob zvýšiti výnos zemědělského hospodářství.“ Ale, pane továrníku, ještě něco bych podotkl, nemějte mi to za zlé, a kdo povede všechny závody?“ — Tu jsem se zase já usmál a pravil: „Ovšem to musejí býti odborníci, co závody ony budou řídit, a poctiví lidé, a já si nechám kontrolu.“ — Tu mi na to děl, že potom je jist, že závody budou prospívat a rolnictvo že bude míti z nich užitek.

Poděkoval jsem mu za důvěru a za poklonu, kterou mi svým výrokem učinil. A hned jsem připojil, že se dám co nejdříve do práce. A dostal jsem slovu, neboť už vám mohu povědět něco ze svých plánů; ovšem za 10 dní se nedá vše dopodrobna vypracovat a vypočítat, ale některé myšlenky, které mi napadly, a zásady, kterými se v závodě řídívám, vám povím: Tak třeba vyráběti výrobky pokud možno nejlepší, s kterými nelze konkurovat, a to s velikou svědomitostí, aby nikdo nebyl, jak se říkává, napálen. Na př. v našem

budoucím uzenářském závodě budou hanácké naše klobásky vyráběny s touže pečlivostí a z téhož výborného materiálu, jak si je vyrábíte či děláte pro sebe; a jsem jist, že všechno, co vyrobíme, prodáme za cenu, kterou si ustanovíme. A rovněž tak i jiné uzeniny, takže jakmile si svou solidností a jakostí výrobků získáme dobrou pověst, o odbyt se nebude třeba příliš starat. Stejně naším hanáckým sladem, vyrobeným solidně (jednotností ječmene, pouze hanáckého) pevně se usadíme tam, kde s námi jen jednou se dají v obchod. Všechny závody budou financovány a částečně i peněžně vedeny naším centrálním peněžním ústavem, který bude vybudován spojením všech našich závodů po finanční stránce a též všechny naše menší peněžní ústavy budou mít v něm svou centrálu. Všechny pojišťovny budou tvořit jeho oddělení. Hypotekární banka bude rovněž k němu přivtělena. — A podkladem všeho toho podnikání bude s o l i d n o s t a v z á j e m n o s t. Potom pokud možno povedeme všechny závody nejúsporněji, či s nejmenší reží. — Co tomu říkáte, milí přátelé rolníci? Souhlasíte s mými návrhy a myšlenkami?“

Tu povstal starosta soběchlebský, nejstarší ze starostů, a děl: „Jak jsme slyšeli od vás, pane továrníku, všechny ty pěkné návrhy, nejen že s nimi souhlasíme, ale ze srdce vám za ně děkujeme; vědyť jsme přesvědčeni, co vy a velební páni, náš soběchlebský a váš rájnický, ve prospěch náš podniknete, že to je to nejlepší. Pán Bůh vám zaplat!“

A všichni, celé shromáždění, přidalo se k prohlášení pana starosty a opakovalo jeho slova: „Pán Bůh vám zaplat!“ — Dojat prostými, ale srdečnými slovy starosty soběchlebského a celého shromáždění, pravil jsem: Uznání, kterého se nám dostalo od vás, velice nás těší

a jest nám nejen nejlepší odměnou, ale bude nám též pobídkou, abychom se ze všech sil přičinili navržené dílo provést.

Myslím, že bude nejlépe, když se do díla hned pustíme, a proto navrhuji, aby všichni starostové nejen obcí zde zastoupených, ale též starostové obcí, které se přihlásily do naší rezervace, anebo tak učiní, zúčastnili se porady o těchto záležitostech, kterou budeme konati hned po třetí schůzi v Suchdole ode dneška za 14 dnů. Nato zavedl jsem rozhovor.

Schůze v Zápotočí za týden po schůzi v Rájnicích byla poměrně stejně navštívena jako ona a rovněž s vděčností moje návrhy přijaty jako v Rájnicích; na schůzi přišli též z Hrachpole, z Leščí a též odjinud, ale to jen jednotlivě. Za týden nato byla schůze v Suchdole. Ač jest tam sál ze všech okolních obcí největší, přece daleko nestačil, takže velký zástup stál venku. Rozhodli jsme tedy, aby mládež do 21 let ustoupila starším. Tak tak že našli ostatní místečko. Schůze byla tu živější než obě předcházející, neboť často projevován souhlas slovy a několikráte i potleskem. Rovněž prohozeno několik poznámek proti sociálním demokratům, kteří na schůzích dříve pořádaných velebnými pány faráři soběchlebským a rájnickým snažili se výkřiky a námitkami rušiti jejich schůze, ovšem s opačným účinkem než jakého chtěli docílit, o čemž vám oni sami při příležitosti, reverende, podají podrobnější zprávu.

Po schůzi veřejné zasedli jsme si ve vedlejší místnosti. A sice všichni pozvaní starosti, já a ředitel cukrovaru, abychom se poradili, jakým způsobem a jak nejúčelněji rozřešiti záležitost s cukrovarem. Na můj pokyn přednesl ředitel cukrovaru návrh, jak a o kolik by se asi můj cukrovar musel rozšířiti, aby se

v něm všechna řepa mohla zpracovati, kterou by účastníci i v nejúrodnějším na řepu roce dodali. Já pak jsem přečetl rozpočty, které jsem si už opatřil, co by celá úprava stála. Jednalo se předně o to, kolik řepy by rolníci vypěstovali v nejúrodnějším roce.

Starostové přinesli si už dle návodu pana faráře soběchlebského sestavený seznam, ve kterém byla udána výměra polí v každé obci, bez luk a zahrad, potom ovšem přibližně kolik metrických centů po míře se urodilo v úrodných letech a oč by se ještě mohla úroda účelnějším hnojením a obděláváním zvýšit zase dle rozpočtu soběchlebského pana faráře. Když jsme vše spočítali, ukázalo se, že asi na 8000 mírách polí v jedenácti obcích a na pěti velkostatkářských dvorech mohlo by se v dobrém roce urodit na půl sedmastatisíce metr. centů řepy. Uváží-li se, že ještě dvě obce se k nám přidají (se 120.000 metr. centy), rozhodli jsme se, rozšířiti cukrovar na zpracování jednoho milionu metr. centů. — Jak jsem již uvedl, na rozšíření a nové stroje, jakož i na výměnu starších méně výhodných strojů vypočítal zde pan ředitel, že bude potřebí pro začátek asi 1,200.000 K; tento obnos zaplatí se akciemi, a sice akcie po 500 K, tedy všech akcií 2400. Ty si rozeberou rolníci a velkostatek dle výměry orné půdy, která činí okrouhle asi 36.000 měřic; děleno tedy $36.000 : 2400 = 15$. Případla by akcie na 15 měřic orné půdy. Akcie budou rozděleny na pětiny, že i nejmenší domkař, který má třeba jen 3 míry, zúčastní se jednou pětinou (=) rovnou 100 K, podniku. Rolník, který má po odečtení luk a zahrady asi 70 měřic, dostane (ovšem za peníze) 4 celé a 3 pětiny akcie. Jedna míra připadne na doplnění jinde. —

Tu se mě najednou zeptal starosta ze Zlatopce: „A zač nám přenecháte, pane továrníku, svůj cukrovar?“

„Už jsem na to myslel,“ dal jsem mu v odpověď, „doufám, že nežádám mnoho, když se vším za budovy, stroje atd. žádám 400.000 K.“

„Ba naopak,“ opáčil též pan starosta, „to jest velmi málo žádáno.“

„Ale jest ještě při tom podmínka,“ děl jsem, „že těch čtyři sta tisíc zůstane váznout na cukrovaru a budou se úrokovat stejným způsobem jako akcie. Totiž procentem, které ustanovíme pro akcie; myslím, že budete souhlasit se 4%; a tyto úroky budou brát podíl na čistém zisku, jako úroky z akcií, stejným způsobem, jak jest to zavedeno v naší továrně.“

„Já myslím,“ děl nato starosta zlatopceňský, „že netřeba teprve oceňovati a smlouvati s panem továrníkem, nýbrž mu poděkovati a s povděkem nabídku přijati.“

S návrhem pana starosty projeven všeobecný souhlas. Já jsem pokračoval ve svém výkladu a pravil jsem: „Ještě vám zkrátka vyložím, jak se bude rozdělovati čistý zisk. Při tom podotýkám, že číslice, které vám povím, slouží jen k tomu, abych vám jasněji způsob rozdělování zisku vysvětlil; tedy nejsou to číslice, které odpovídají naprosté skutečnosti. Obdobně jako v naší továrně bude se rozdělovati čistý zisk i v našem cukrovaru. Tedy kapitál vložený do cukrovaru: Akcie obnosem K 1,200.000, mně za nynější cukrovar 400.000 K, úhrnem 1,600.000 K;

z toho 4% úroky	64.000 K
plat ředitelův, úředníků, diety správní radě	60.000 K
mzdy dělnické a zřízenecké, řekněme asi	80.000 K
za 700.000 q řepy po 2.30 K	1,610.000 K
Úhrnem	1,814.000 K

Tato suma participuje na čistém výtěžku, který, řekněme, by obnášel 500.000 K, což by znamenalo v procentech 27.55% zisku. Z toho by připadlo na úroky z investovaného kapitálu (akcie 1,200.000 K a mých 400.000 K za starý cukrovar, rovno 1,600.000 K, z toho

4% úroků) 64.000 K	17.632 K
Platy ředitele a ostatních úředníků, jakož	
i diety správní radě za sezení (60.000 K)	16.530 K
Mzdy dělníků řekněme (80.000 K) . . .	22.040 K
Za 700.000 q řepy, q po 2.30 K (1,610.000 K)	443.555 K

Malý zbytek (233 K) přepsal by se na nový účet.

Z toho vidno, že největší část zisku připadla by rolníkům či správněji řečeno pěstovatelům řepy.

Když jsem vám zde vypočítal, jak rozdělit čistý zisk, nejednalo se mi o správnost číslic, nýbrž abych vám jen znázornil, jak rozdělovati čistý zisk, tedy o způsob rozdělování jak jsem už dříve podotkl. Že při takovém závodě jest možna spousta otázek, rozumí se samo sebou. Bude třeba se jimi postupně zabývati, aby byly prakticky a nejvhodněji rozřešeny a cukrovar náš tím pokud možno nejvíce zdokonalen.

Usnesli jsme se, že v příští kampani už bude rozšířený a zdokonalený cukrovar pracovati, a za tou příčinou ustanoveno hned se dáti do díla. Rovněž jsme se usnesli, jak bude možno hned nejdokonaleji vybudovati sladovnu a pivovar. Mně uloženo, abych se pro tyto závody postaral o dobré odborníky, pod jejichž dozorem a řízením by se vybudování těchto závodů dělo. Rovněž usneseno, aby správní rady byly brzy pokud možno zvoleny a se ustavily. Mne jmenovali vrchním presidentem, v čas potřeby s neobmezenou mocí. Tím schůze ukončena.“

„Prosím tě, Jeníku, a jak ty závody prosperují? Odpusť mi, že jsem tak zvědav a chci vědět výsledek jako nějaká slečinka konec románu: „vzali-li se“ hrdina s hrdinkou.“

„Nedivím se vám, reverende, ba čekal jsem, že se na to zeptáte. Začnu s těmi závody, o kterých jsem právě mluvil, potom vám povím o těch, které jsme brzy nato uvedli v činnost a naposled o své továrně, jelikož zásobování dělnictva továrenského se všemi souvisí.

Předně vezmu cukrovar do výkladu.

V době, kdy jsme začali v našem cukrovaru pracovati, byla příznivá konjunktura pro náš řepný cukr. — Nevím, známo-li vám, reverende, že na celé zeměkouli vyrobí se průměrně dvě třetiny třtinového cukru a jedna třetina řepného. Ostrov Kuba jest dominujícím, co se týká třtinového cukru. Čím větší úroda třtinového cukru, tím jsou nižší ceny všeho i řepného cukru, a tu bývá pro naše cukrovary a tím i pro řepáře zle. Urodí-li se třtinového cukru méně, stoupnou i ceny cukru řepného. O neúrodu třtinového cukru se stará třtinokaz, který zničí celá třtinová pole, jež se musejí znovu založiti. Tu stoupne znamenitě v ceně řepný cukr. Náš zdokonalený cukrovar začal pracovati právě v takové příznivé době, takže jsme mohli věnovati na jeho další zdokonalení značné obnosy; a za několik let jsme zvláště zásluhou pana ředitele cukrovaru tak výrobu zdokonalili, že náš výrobek jest vyhledáván a zvláště Anglie nám platí toho roku nejvyšší ceny za surový cukr. — Rovněž nemalou zásluhou o rozkvět jak cukrovaru, taktéž o prosperitu řepářství má soběchlebský pan farář, který mnohaletými pokusy vypěstoval našim rolníkům řepné semeno, jež dává kvantitativně i kvalitativně největší výnos, či po česku řečeno, vyroste z něho největší řepa a přece i při té velikosti jest zna-

menitě cukernatá. Druh této řepy se u nás rychle aklimatisoval a nepodléhá tak snadno různým nepříznivým přírodním vlivům. — Výsledek práce páně farářovy jest, že cukrovar má více dobře cukernaté řepy a rolníci za více řepy zas obdrží více peněz. Neméně důležité jsou pro rolníky tak zvané vedlejší produkty, jako řízky, melasa a odpadky — saturační kaly. Řízky staly se na Hané tak důležitým krmivem, že nynější či mladší Hanáci by si snad ani nedovedli bez řízků představit chov hovězího dobytka. A těch dostává každý podle dodané řepy plnou míru; odpočítá se malé procento, kdyby to bylo ve mlýně, řekl bych „na rozprach“, ale v cukrovaře se nepráší, nýbrž „vlhčí“, tedy ušlapání, rozházení. Melasou se přikrmuje u nás jen žírný dobytek. — Jaký význam má hnojení saturačními kaly, a vůbec hnojení, snad vám, reverende, vyloží někdy soběchlebský pan farář, který se nyní zabývá pokusy nahraditi umělá či strojená hnojiva (jak lid říká prášky), která jsou velmi drahá, zeleným hnojením a různě (z různých odpadků a hnojiv) připravenými komposty; některé též suší a potom mele, aby je strojem mohl rozsévat.“ —

Usmívaje se prohodil reverend: „Prosím tě, Jeníčku, ode kdy stal jsi se zemědělským hospodářem? Vždyť v Americe jsi o zemědělství ani písmenkem nezavadil!“

„Nedivte se tomu, reverende, vždyť jsem velkostatkářem, musím si toho též všímati, třebaš nejvyšší dozor vede pan farář soběchlebský, a potom při zasedání našich závodních rad se o takových věcech často podrobně hovořívá.“

Tož to by byl krátký výklad o našem cukrovaru. — O pivovaře a sladovně zmíním se celkem jen stručně.

Jakmile, nebo vlastně než jsme ve sladovně začali pracovat, nařídil pan farář soběchlebský, že kdo bude

chtíti odváděti ječmen do sladovny, musí to být ječmen hanáckého původu. A tím i těch několik rolníků přinutil, aby seli hanácký ječmen, kteří seli cizozemské semeno. — S prvním sladem zajel ředitel sám do Bavor a nabídl ho největším tamějším pivovarům. Jen ho zkusili a hned následovaly objednávky. Vždyť, jak jest známo, slad z hanáckého ječmene jest na světě nejlepší. Jelikož dostávají slad čistý jen z hanáckého ječmene, platí nám největší ceny a objednávkami jsme zasypáni, že daleko nestačíme dodávati. — Všechny vedlejší výrobky dostávají podle množství odvedeného ječmene rolníci a velkostatek.

Pivovar byl ze všech objektů na velkostatku nejzanedbanější. Zařízení bylo ještě primitivní a při tom zchátralé; jediné sklepy stály za něco. Vařilo se v něm ročně asi pět tisíc hektolitřů a to nebylo lze vždy odbyti. Proto jsme ho vybudovali takřka znova; nejprve asi na třicet tisíc (ač jsme první rok uvařili jen dvanáct, ale odbyt tak rychle stoupal, že za čtyři leta jsme byli nuceni ho rozšířiti a nyní vaříme osmdesát tisíc.

Jaké pivo vaříme, znáte, reverende, sám! Ovšem dáváme do něho náš nejlepší slad a rovněž náš chmel. Pan farář založil chmelnici nejprve v obci Chmelničkách na pozemcích mému dvoru náležejících; rolníci pak následovali příkladu. Nyní jsou nejen chmelnice ve Chmelničkách, ale též v Suchdole a Věžnicích na místech před větry chráněných.“

„Skutečně máte pivo znamenité,“ dostav se k slovu děl P. Vělm, „naléváte-li totiž všude tak dobré, jak jsem pil u vás a u pana faráře soběchlebského.“

„Ovšem pro všechny vaříme stejné pivo, i na vývoz. Sládek náš vynášel jakýsi způsob, jenž jest jeho tajemstvím, vodu zbavovati součástek, které pivo kazily a

zakládá si na svém pivě neobyčejně a tedy ne bez příčiny.

Zde participují kromě dodavatelů sladu (vlastně sladovna) též chmelaři, kteří dodávají nejlepší svůj chmel; a ostatní: ředitel (sládek), úředníci, dělníci, akciový kapitál atd. jako ve všech jiných závodech.

Mlékárna rolnická byla rozšířena a výroba sýru po stránce technické zdokonalena, a co se týká druhů sýrů obmezena jen na několik málo druhů, ale ty se vyrábějí v nejlepší jakosti, čímž získala si naše mlékárna všeobecně nejlepší pověsti; zvláště rájnický sýr a známé olomoucké tvarůžky jsou specialitou všeobecně oblíbenou a známou i ve velkých městech ciziny. —

Uzenářství spojené s řeznictvím jest naší chloubou. Zvláště výroba hanáckých klobás rozšířila naši dobrou pověst i přes hranice nejen naší rezervace, ale též i naší užší vlasti. Klobásy vyrábějí se v našem závodě tímže způsobem, jak si je vyrábějí Hanáci pro sebe; z nejlepšího vepřového pokrájeného masa, bez koření, jen málo česneku dá se do nich. Rovněž uzenky jsou prvotřídní, dle starého způsobu dělané, ne z mletého, nýbrž sekaného vepřového a hovězího masa. I ostatní uzeniny vyrábí náš závod nejlepší jakosti. Ve studených ročních měsících dělává závod zabijačky pro ty, kteří doma nezabíjejí. Ale kupují si zabijačky i ti, kteří sice zabíjejí, ale třebaš teprve později. — Všecky výrobky se dělají z masa ze zdravých dobytčat, které každé zvěrolékař prohlédne.

Rozkvět našeho uzenářského závodu nemálo pozvedl chov ušípaného dobytka. — Dříve se prodávala ponejvíce selata; nyní však lépe se vyplácejí napolo vykrmená (jak se na Hané říká „prokrmená“) prasata; proto rolníci jich chovají víc jak pětkrát tolik.

Pan farář soběchlebský zařídil vzorný chov vepřo-

vého dobytka v Jablonově na mém dvoře. Nejen že se snažil vychovati nejvíce užitku skýtající odrůdu vepřového dobytka, ale přičinil se o to, aby se nejrychleji aklimatisovala. — A sice dal upravit chlévky pro vepřový dobytek s dvojí frontou: s jedné strany okna k jihu a s druhé strany okna k severu. V zimě otevřela se okna a dveře k jihu; k severu pak se uzavřela a ucpala, aby bylo v chlévech tepleji. — V létě zase naopak, zakryla se okna, a zavřely se dveře k jihu, k severu pak se všechno otevřelo. — Výhon byl rovněž na severní straně; a sice do lesíka, kde ušípané volně se probíhalo a rylo půdu, hledajíc pro sebe léčivé kořínky. U samého lesíka dal zříditi na potůčku bahnité brodisko, a téměř před samým chlévem brodisko s čistou vodou, t. j. bez bahna. Ušípané, jak známo, velmi rádo se válí v bahně a tím se zbavuje cizopasníků; a když se hnalo ke krmení anebo na noc do chléva, aby se očistilo, vehnalo se do brodiska s čistou vodou a odtud běželo přímo do chléva. Stálým pobytem na čerstvém vzduchu v teplejších měsících a plavením ve vodě se otužilo, že nepodléhalo snadno nemocem. — Tam se vychoval náš nejprvnější kmen ušípaného a rozšířil se mezi naším rolnictvem.

Odbočil jsem poněkud od původního tématu, ale možná, že pan farář soběchlebský, až vám, reverende, vyličí reformy v zemědělském hospodářství, nevzpomenete si na tuto velmi důležitou podrobnost, račte ho na to upozornit, on vám to vypoví mnohem důkladněji.

Máme ještě jiné závody v naší rezervaci, které jsme združstevnili, jako na př. mlýny, ale ty jen částečně, a sice jeden bývalý velkostatkářský a druhý soukromý, který jsme koupili po smrti bezdětného majetníka. Jiné dva menší zůstaly soukromníkům, kteří se přizpůsobili našim zásadám. V Kločkově jsme ve mlýně na radu

mlynářovu nechali i úplně staré zařízení, totiž tam se ještě mele kameny; a sice proto, že chléb rezný z mouky mleté kameny jest mnohem chutnější, než z válcového stroje.“

„A to u vás, Jeníku, máte chléb z takové mouky; proto mi tak znamenitě chutná,“ prohodil jen mimochodem P. Vělm.

„Dobře jste uhodl,“ pravil jsem, „mouka jest z klokočovského mlýna. Že máme i palírnu, či lihovar, rozumí se při pořádném hospodářství samo sebou. Tam zpracujeme nejen přebytečné brambory, jichž máme v našich dvou horských vesnicích hojnost, ale též méně cukernatou řepu z „novin“, totiž půd, které byly pastvinami, a když se našlo vhodnější pastvisko, potom zorány; tu první leta naroste veliká řepa, ale menší cukernatosti.“

Velmi důležitý závod jest továrna na zpracování ovoce. Asi od 12 let vysázela se v rezervaci spousta ovocných stromů. Tak meruňk v Suchdole a v Chmelničkách vysázeno na stráních k jihu nebo jihovýchodu a k jihozápadu několik tisíc; ovoce z nich se v továrně zavařuje, anebo udělá marmeláda nejjemnějšího druhu; též z ostatního ovoce druho- a třetitřídního, ale čistého (očistěného od červivosti, od nahnílých částí atd.) se vaří marmeláda. Ovšem ovoce prvotřídní, bezvadné, zvláště se balí a prodává do lahůdkářských obchodů.

Hrušky z rovin našich hanáckých dědin, jablka zase z horských vesnic, jsou výtečné jakosti. Peckovité, jako třešně, se zavařují (cukr dodává náš cukrovar) i prodávají na syrovo, ale to už méně; slívy se z největší části zavaří a ostatní ne úplně bezvadné rozvaří na povidla, švestky se suší atd. Tato továrna řadí se v našich závodech k nejvýnosnějším.

Náš městský zahradník, který jest inspektorem všech

ovocných sadů, má o povznesení ovocnářství veliké zásluhy; vždyť mnohé naše druhy zušlechtil a učinil z něho prvotřídní ovoce. Naši hospodáři mladší všichni a ze starších veliká většina sází stromky druhu, jaký jim poradí pan inspektor Straka; rovněž pěstují a ošetřují se stromy dle jeho návodu. Po desíti letech takový sad s vybranými druhy vynáší více než řepa; a čím starší, tím bude výnos větší, při menší práci a menších výlohách. Výsledek tohoto hospodářství jest, že naši horší rolníci ze dvou horských vesnic rovnají se zámožností téměř našim hanáckým rolníkům. Ovšem výnosným pramenem též jest u nich a u všech našich rolníků hovězí dobytek a ovce, o čemž vám, reverende, podrobnější výklad někdy při příležitosti podá pan farář soběchlebský.

Celkem všechny naše podniky se nám osvědčily a sice proto, že jsme měli štěstí získati za vedoucí dobré odborníky a lidi, kteří se řídí našimi katolickými zásadami a když jest zapotřebí, dovedou se obětovati.“

„Podle příkladu svého vrchního šéfa pana Jana Stavěla, továrníka v Rájnicích,“ vpadl do řeči, vlastně doplnil jeho větu P. Vělm.

„Ovšem, a nejsem povinen předcházeti dobrým příkladem?“ otázal se továrník.

„Nu dobře, jsi, Jeníku.“

„A nyní vám, reverende, podám výklad o naší továrně:

XXVII.

Viděl jste na vlastní oči hned první den naši továrnu; jest více jak jednou toliká, než jakou jsem ji převzal od otce, a kromě toho postavil jsem barvírnu jako samostatnou budovu. Stroje jsou nejnovější a osvědčené,

ba některé našimi patenty zdokonalené; a vše na elektrický pohon. Dělnictvo (či lépe řečeno pracovníci, jelikož jsou takřka spoluvlastníky a mají podíl na čistém zisku), jest rozděleno, kromě mistrů a učnů, na tři třídy, to jsem vám všechno již dříve pověděl, a to zůstalo v celku téměř nezměněno. První třída, tedy nejméně důkladní dělníci, mají až dosud mzdu, která stačí na živobytí a obšatu pro ně i jejich rodiny; dvě další třídy mají mzdu větší. A všichni dle toho, kolik tovaru a jaké kvality vyrobí. V třetí třídě pak jsou nejlepší dělníci, kteří hotoví nejjemnější a nejdražší zboží, které větším dílem vyvážíme do ciziny. Tato třetí třída, vlastně dělníci této třídy, mají větší než dvojnásobný plat dělníků naší první třídy. — Rozdělování čistého zisku děje se na podkladě a zásadách, jak jsem vám, reverende, už cestou k nám z Prahy vyprávěl a mimo to ještě několikrát jste již slyšel. Víím, vás nyní nejvíce zajímá, jak prosperuje náš závod. Bez chlouby mohu vám říci, že velmi dobře. Kolikkoliv zboží, zvláště první jakosti, vyrobíme, odbudeme v cizině okamžitě; většina velkoobchodů uzavírá s námi smlouvy, kolik jim na nejméně zboží musíme dodat; co pošleme nad toto minimum, ihned se přijímá a účtuje. A též se mohu pochlubit, že za všechna ta léta ani jednou nebylo nám dáno nějaké námi vyrobené zboží k dispozici. U nás, než se zboží odešle, pečlivě se zkoumá, je-li zboží téže jakosti, jaké bylo objednáno a bezvadné. Suroviny kupujeme první jakosti, pokud nám nestačí naše. Ano, máme i svou surovinu. Požádal jsem asi třetí rok nato, když jsem koupil velkostatek, pana faráře soběchlebského, aby zavedl na horských dvorech chov ovcí, a sice pokud naše podnebí se bude pro ně hodit, s vlnou nejlepší a udal jsem mu též druh. Pan farář se mi vymlouval, že ovcím nerozumí, že nikdy

se chovem jich nezabýval. Já jsem mu však nedal pokoje, až mi slíbil, že se dá do studia tohoto předmětu. A nyní chová ovce nejen velkostatek, ale i kdekterý rolník v tom kraji. Tím docílujeme dobrých surovin a ne drahých.“

„A jak u dělnictva se osvědčila tvoje soustava hospodářská, Jeníku?“

„Soustava hospodářská na podkladě a zásadách mravně křesťanských u velké většiny dělnictva osvědčila se znamenitě. Že ne u všech, jest lidsky přirozené; rovněž ne u všech stejně. Hned vám to, reverende, vysvětlím.

Jako jsou různě nadaní lidé, jedni více a druzí méně, jedni normálně, několik víc jak normálně; stejně zase někteří podnormálně, pod prostřední stupeň. Rovněž i mravní stupeň povahy není u všech stejný a právě tento mravní stupeň (v nejširším slova smyslu) bývá rozhodujícím. Podrobněji ti to vysvětlím na našich dělnících. Jsou v naší továrně dělníci z nejlepší placené třídy (třetí), kteří neušetří si tolik, jako někteří dělníci z nejšpatněji placené třídy (první). Příčinou hlavní, ovšem ne jedinou, bývá u prvnějších nedostatek mravního charakteru, který u poslednějších těchto (z první třídy) bývá zase plně vyvinut. Ukázal jsem vám dosud rodiny z nejlepší třídy dělníků, totiž starého a mladého Zapletala; že jsem vás, reverende, nezavedl do rodiny Strčkovy, jejíž hlava Mat. Strčka jest dělníkem nejlepší třídy, ale z celého toho pěkného platu nemá nic ušetřeno a v domácnosti jeho to vypadá ledajak; jest jistě přirozeno, protože jsem se chtěl pochlubit ne nejhorším, nýbrž naším nejlepším. — Strčka totiž rád si popije a jeho žena neumí hospodařit a při tom ráda si zamlsá a parádu honí, ač v tom neumí chodit. Strkal na př., dělník z nejšpatnější třídy

platové, má uspořeno několik tisíc jako věno své dceři. On nepije, krejcaru či halére zbytečně nevyhodí, žena jeho rovněž jest šetrná a jsouc dobrou kuchařkou, uvaří jednoduchá jídla velmi chutně za laciný peníz, jak se říkává. Jsou to ovšem všechno rodiny, které jsou z dřívějších časů, kdy jsme neměli ještě různých odborných škol. Naši vychovanci a naše vychovanky jsou poměrně ještě mladí. Pět, šest let ženatí a vdané. Ale podle začátků soudím, že se naše vychování výborně osvědčí. Na př. mladý Srnec, dělník druhé třídy, ukládá si ročně patnáct set až dva tisíce, celý podíl na čistém zisku a ještě část ze svého platu; při tom jídá se u nich dobře a ošaceni chodí, jak oni, tak dvě ještě malé děti velmi slušně; na sklenici piva si sem tam mladý Srnec též zajde. Hlavní pak věci jest, že jsou spokojeni a po hanácku veselí (nesmí to nic, neb jen málo stát). Jest pravda, že žena prádlem a kuchařským svým uměním přispívá k výdělku znamenitě. Každý z našich továrenských dělníků má tu výhodu, že všechny potraviny kupuje lacino od velkostatku. Mléko na př. litr za 10 h, tolik též platí mlékárna, jenže mlékárna dává kromě toho všechny odpadky dle množství dodaného mléka prodávateli; tedy vlastně platí více, než dělníci mně. Maso dostávají též lacinější než v jiných místech mimo naší rezervace, a sice z našeho řeznického závodu, a rovněž uzenářské zboží. Co se mlýnských výrobků týče, i ty dostanou laciněji než se platí jinde. Látky dává továrna svým zaměstnancům za výrobní cenu a to pro celou rodinu, pokud se jí na oděv hodí. A jiné ještě výhody. Úrazové a invalidní pojištění, které jest spojeno v jeden odbor, platí závod. Příspěvek invalidní dostane pojištěnec nejen následkem úrazu, nýbrž též stane-li se invalidou následkem nemoci. Nemocenské příspěvky pojišť. platí ze dvou třetin závod a z jedné

třetiny pojištěnec. Onemocní-li pojištěnec těžce na dlouho, platí mu pojišťovna stále, dokud se neuzdraví; stane-li se nemocí invalidou, přejde též na invalidní fond a nemocenská už ho potom neplatí. Poplatky při nemocenské nejsou velké, protože jest režie malá, jelikož mnohé úkony provádějí pojištěnci sami a není k tomu potřebí drazé placených sil. Na př. ohlášení nemoci a kontrolu nemocných. Onemocní-li dělník, ohlásí svou nemoc nejbližšímu sousedovi a ten potom ohlásí v továrně jeho onemocnění.“

„Ale dovol, Jeníku, když některý dělník jen simuluje nemoc, co potom?“

„Naši dělníci jsou dle katolických zásad vychováni, tedy ohromnou většinou poctiví a svědomití; ale jsou zase lidmi, stát se to může, ba i se to stalo. Povím vám takový případ, a jak si tu náš lékař počínal. Bylo to asi třetí rok, co jsme zavedli naši rezervaci a naši soustavu sociální v ní, tehdy hlásil dělník Skýpal, že jeho soused dělník Škrčák si ho dal zavolat, aby ohlásil v továrně, že onemocněl. Skýpal přišel, podíval se na nemocného Škrčáka a v továrně hlásil, že Škrčák onemocněl a dodal, že nějaké nemoci na něm nevidět.

Z továrny telefonovali závodnímu lékaři dr. Věrnému. Vzpomínáte si? Byl to týž, co léčil starého Zapletala, který ztratil chuť na jídlo, když mu žena fajku schovala.“

„A již si pomatuji, Jeníku!“ vesele dal v odpověď P. Věším.

„Nyní jest ředitelem naší nemocnice a stále ještě vede vrchní dozor nad našimi nemocnými. Ten tedy vypravil se ke Škrčákovi. — Přišel, tak mi to sám vypravoval, a pohlédnuv na pacienta, hned poznal, kolik uhodilo a kde kořen nemoci. Vyšetřil ho důkladně, pokýval vážně hlavou a začal se ho vyptávat.

„Nepíchá vás pod lopatkou, jako když šidlem bodá?“

„Ano, pane doktore, už od čtyř hodin ráno.“

Já jsem zase zakýval hlavou.

„A co žaloudek, nesvírá vás v něm bolestně?“

„Ba, pane doktore, jak by mě ho někdo klíščama skřépal.“ —

Já jsem opět zakýval hlavou a řekl jsem: „To jest vážná nemoc, ba velice vážná. Nezpěší-li se do rána, budete muset do nemocnice a po případě bude muset být operace.“

Žena jeho, která poslouchala, co jsem povídal, vzala do ruky zástěru a utírala si oči.

„Nic neplačte, děl jsem, uděláte-li, co nařídím, bude do rána zase dobře. Tedy uvaříte mu čaj, já vám napíšu, jaký, v lékárně vám ho vydají na nemocenskou pokladnu. Ale před tím dáte mu vypít ve vlažné vodě hořké soli na pročištění, tři malé lžičky. A potom vypije ten čaj, ale přimíchejte mu do něho lipového květu na vypocení. Tož tak a zítra ráno se přijdu na vás podívat. Ženě jeho jsem řekl, aby mě vyprovodila, a za dveřmi na ulici jsem jí důrazně doporučil: „Všecko od jídla, chléb a cokoliv jiného schovejte a zamkněte, a nic jíst mu nedávejte, kdyby vás na kolenách prosil, anebo vám divně před světem nadal.“

„Toto, pane doktore, by spíš bylo pravdou,“ vskočila mi do řeči.

„A kdyby vám vyhrožoval, že vás zabije, přece mu jíst nedávejte (řekněte, že máte zakázáno), a potom do rána bude zdrav; jinak vám za nic neručím.“

Přímo od Škrčáků přišel pan doktor do továrny a vyprávěl mi celý případ.

Já jsem se ho ptal: „A není snad přece jen nemocen?“

„Ale kdepak, odpovětil mi: Plíce má zdravé jak řepní

list, žaloudek jak mlýnské kameny po okřesání a srdce bije jak kladivo o kovadlinu.“

„A co udělá?“ ptal jsem se ho.

„Zítra přímo od něho vám to přijdu říci, pane továrníku!“ slíbil mi.

Čekal jsem zvědavě, jak to dopadne. Ženě a mamince jsem doslova vyprávěl, jak mi to pan doktor řekl a vzbudil jsem v nich takovou zvědavost, že mermomocí chtěly, abych jim to hned, jak mi to doktor vyloží, přišel povědět; a když jsem řekl, že mám zítra mnoho práce, abych jim tedy poslal pana doktora, by jim vyprávěl, jak to se Škrčákem dopadlo. Já jsem nejprve nechtěl jim vyhovět, jelikož jsem slíbil panu doktorovi, že to nikomu nepovím, ale uváživ všechny okolnosti, nabyt jsem přesvědčení, že moje mlčenlivost měla se týkat jen úředníků a dělníků v továrně, kteří by třeba nechtíce prozradili doktorův plán Škrčákům; proto jsem jim přislíbil, že pana doktora k nim pošlu.

Ráno šel jsem o dobré čtvrt hodiny dříve do továrny než obyčejně; ani ne tak, abych nahradil dobu výkladem páně doktorovým zanedbanou, jako ze zvědavosti.

Za chvíli nato bylo hlášeno do kanceláře, že Škrčák přišel zase do práce. Úředníci se divili, že se tak brzy vystonal. Neuplynulo ani pět minut od ohlášení, že Škrčák jest zase v továrně, když zaklepano na dveře mojí kanceláře. Na vyzvání „dále“ vstoupil pan doktor vážně se tváře, ale v pravém koutku úst mu to potměšile škubalo.

„Tož jak, co je se Škrčákem?“ otázal jsem se ho.

„Už je zdrav, a doufám, že tak brzy už ne onemocní,“ odvětil pan doktor.

„Tož povídejte, jak jste ho shledal?“ vyzval jsem ho netrpělivě.

„Vše se odehrálo jak jsem to uchystal. Když jsem

se dnes blížil k jeho domku, žena jeho, jak mě zdaleka uviděla, přiběhla mi naproti všecka rozčilená, díc: „To je dobře, že už dete, pane doktore.“

„Co se stalo?“ otázal jsem se.

„Můj mě chtěl pobiť, dyž sem mu nechtěla dať jest (jísti).“

„Tož mi to vyložte, jak a co bylo a začněte s konca (od začátku).“

„Dyž ste včera, pane doktore, odešli, všecko sem mužovi udělala, jak ste naporučili. Po hořké soli byl dvakrát venku a potom sem ho uložila na lůžko, uvařila mu čaj a přidala lipovýho květu, jak ste naporučili, pane doktore. Potem se vypotil, a dyž sem ho převlíkla do čistýho prádla usl (usnul) a spal až do oběda, probuďa se povídá: „To mám hlad, až mě v žalódku škrčé. Dé mě nějaké oběd!“

Já mu povídám: „Víš, že ti pan dochtor zakázali jest (jísti) dnes, že bys mohl těžko (těžce) onemocnět. Já ti nesmím nic dať jest.“ Zaškaredil se na mě a obrátil se hubó ke zdi. Já sem vyšla ven na dvorek pokludit koze (poklidit, nakrmit, napojit atd.). Vráťem se do světnice a můj chodě po světnici, dobéva se do stoléka, hde mévame chlíb skované, ale stolék prázdné, já sem chlíb, jak ste poručili, pane dochtore, vzala ze stoléka a zamkla do halmárky v kuchyni. — Jak mě uviděl, povídá: „A hde je chlíb?“

Já mu na to: „Šak víš, že ti pan dochtor přísně zakázali jest.“

„Ale dyž mám takové hlad, že bych polena křópal (křoupal).“

„Všecko mě to pan dochtor předpověděli, že budeš měť (míti) takové hlad, ale přitem mě nakazovali, abych se neopovážila ti dať neco jest, že by mohlo byť potem s tebo zle.“

Já jsem přikyvoval hlavou, že správně jednala, čímž povzbuzena jala se líčiti dále:

„On zahřešil škaredě a řekl něco, co se bójem (bojím) říct.“

„Jen to povězte, nic se nebojte, já to snesu!“ povzbuzoval jsem ji.

„Že pré, aby mě s doctorem čert zebrał (sebral).“

„Toho se nebojte, to by měli čerti mnoho práce kdyby na každé takové vyzvání měli lidi sbírat, a potom se čert nedá komandovat; vždyť neposlechl ani Pána Boha, netak aby poslouchal vašeho muže. A ostatně my bychom se mu nedali,“ těšil jsem ji na oko vážně.

„Viza, jaké hlad má můj (muž), dostala sem taky hlad; šla sem do kuchyně, otevřela potichu halmárku, aby mě můj neslyšel, ukrojila sem si krajiček chleba a druhé na večeru; dala sem si na oba putry (másla); ten věcí (větší) krajic, co měl byt na večeru, sem položila pod převrácené hrnec a vyšla sem na dvorek chystat praseti a kozám a naščepat (naštípat) trochu drýv (dříví). Dyž sem s tém byla hotova, tož sem šla do kuchyně, abych povečeřala; nazvíhnu (nadzdvihnu) hrnec, pod kerém sem měla skované krajic chleba s putrem, ale tam nebylo nic. Nazvíhnu druhé hrnec, třetí, že bych se byla zmélila a dala krajic pod ně, ale nihde nic. Včil už sem věděla, hde se krajic poděl, du (jdu) do světnice, poďévám se na mojeho, ale on spal hubó ke zdi obrácené, alebo se dělал, že spí. Šla sem do kuchyně a ukrojila si druhé krajic a povečeřela. Vařit sem nic nemohla, jak by byl ucétil, že si vařém večeru, byl by mě ju snědl.“

Ohlédl jsem se směrem ke Škrčákově chalupě a vidím, jak Škrčák stojí u okna a kývá na nás rukou, abychom šli do chalupy.

„Váš muž se nás nemůže dočkat a volá nás, abychom už šli,“ děl jsem Škrčákové.

Podívala se tím směrem a usmála se vidouc, jak horlivě kývá na nás a zve nás a řekla: „Už má zaseg veliké hlad.“

Jděte, Škrčáková, hned do kuchyně a uvařte vašemu snídání, může toho být víc, tak jak pro dva třeba. Když má takový hlad, to už bude zdrav.“ Sám jsem vešel do světnice a otázal jsem se Škrčáka: „Tož jak, nemáte už bolesti?“

„Už ne, pane doctore, jenem v žalódku mě to svéra (svírá),“ děl v odvět Škrčák.

„Tož počkejte, prohlédnu vás!“

Proklepal jsem ho, postískal mu žaloudek a pravil jsem: „Už jste zdrav zase jak buk.“ A připojil jsem: „Můžete posnídat a jít do práce.“

Otevřel jsem dveře do kuchyně a zavolal na Škrčákovu: „Dejte vašemu snídání a to hodně, už jest zdrav jak řepa.“

Škrčáková donesla mu hrnek, vlastně hrnec tak s půl druhého litru kávy (kávu jen ohřála a mléko uvařila) a krajíc chleba, já bych ho měl na týden dost, a postavila před něho. Škrčák se jen na rychlo požehnal bez ostatní modlitby a nasadil hrnec k ústům a byl by ho najednou vypil, kdyby mu ho žena nebyla od úst utrhla s varováním: „Zajež napřed chlebem, ať ti zas neco není (ať se ti něco nestane).“

Já jsem ji ukonejšil, aby se nebála, že káva mu neuškodí; chléb že může cestou do práce snísti! Potom jsem jí nařídil, aby mu na oběd hodně uvařila že bude mít pořádný hlad.“

Já směje se otázal jsem se doktora: „A co nyní?“

„Nyní se postaráme, aby se všeci dověděli, že Škrčák nemoc simuloval; a smích všech, jak jsem ho napálil

a hladem vyléčil, bude nejen pro něho, ale též pro ostatní téhož druhu nejlepší medicinou, aby nemocí nesimulovali.“

Doktora jsem poslal k nám, aby vyložil mojí ženě a mé matce rychlé vyléčení Škrčákovo. — Cestou k nám zašel si do továrny a tam asi dvěma to pověděl, a v poledne už případ Škrčákův znali všichni dělníci, kteří ho při obědě svým manželkám i s vtipným obložním vyprávěli; odpoledne se dověděli i ostatní obyvatelé rájnickí o nemoci a vyléčení Škrčakově; večer pak i vesnice, z nichž chodili dělníci do naší továrny.

Výsměch, vtipy a přirovnání (jest nemocen jak Škrčák, anebo má škrčákovku atd.) působily tak blahodárně, že po dvě leta jinak nakažlivá nemoc „simulace“ se neobjevila.“

„Když však dělník těžce onemocní, že potřebuje pečlivého ošetřování, co učiníte potom?“ tázal se P. Vělim.

„Je-li tu třeba odborného ošetřování, odvezeme ho do naší nemocnice, kterou už znáte,“ odvětil továrník Stavěl. Přeje-li si však nemocný zůstatí doma a uzná-li též lékař, že stačí domácí ošetřování, ponechá se doma a dostává příspěvek nemocenský, léky atd.“

„A jak platíte vaše lékaře?“ nadhodil otázku P. Vělim.

„Naši lékaři,“ dí na to továrník Stavěl, „mají předně stálý plat; ovšem ne všichni stejný. Ředitel nemocnice a šéf všech lékařů má stálý či základní plat takový, jako ředitel střední školy, a ostatní lékaři podle toho, jak dlouho slouží, tak asi jako profesori všech kategorií. Kromě toho mají za každou návštěvu nemocného anebo prohlídku poplatek; rovněž za těžší operace dostávají honorář, kolik ustanovuje každý rok naše lékařské gremium, jehož předsedou jest vždy šéf a ředitel nemocnice,

nyní dr. Věrný. Všichni naši lékaři jsou ustanoveni v nemocnicích. Že za návštěvy soukromé jsou placeni zvlášť, rozumí se samo sebou.

„Kdo všechno jest pojištěn nemocensky?“ optal se P. Věším dále.

„Předně všichni dělníci či pracovníci, zřízenci a úředníci všech našich závodů; potom všechna chasa u rolníků, dále všichni domkaři a malí zemědělci, kteří si toho přejí, ti ale platí zvláštní prémie, jelikož nemají zaměstnavatele, tedy celou, zase však něco menší než připadá na zřízence závodové.“

„A jak se dostane lékař, když jest náhle volán k nemocnému do některé obce?“ otázal se P. Věším.

„Je-li tam elektrická,“ odvětil továrník Stavěl, „tož elektrickou; anebo v noci, kdy nejezdí elektrická, povozem. Rolníci i podsedníci mají koně a ti menší zemědělci pracují většinou u dvora, tedy potahem dvorským. Pomýšlel jsem koupit našim lékařům automobil, ale je to ještě trochu nákladná věc, možná, až oblaciní, že to provedu.“

„Lékaři se tedy mají ve vaší rezervaci dobře, neboť jsou vlastně nejlépe ze všech inteligentů poměrně placeni, dostávají-li totiž kromě stálého pěkného platu ještě honorář za své úkony,“ prohodil P. Věším.

„A myslím, že úplně dle práva a spravedlnosti,“ opáčil továrník Stavěl. „Jen si uvažte, reverende, že lékař nemá vlastně obmezené pracovní doby, že každou hodinu denní i noční jest zavolán k nemocnému, a potom jsou nemoci, proti kterým i lékaři bývá nesnadno se zabezpečiti a jiné věci, nepohoda, nepohodlí atd.“

„To máš pravdu, Jeníčku, na to jsem si v tu chvíli nevzpomněl,“ pravil P. Věším.

„A což,“ pokračoval továrník Stavěl, „není snad spravedливо, aby byl řádně odměněn, kdo si toho za-

slouží, než aby se hodně platilo zbytečně a nepotřebně lidem, jako různým dohlížitelům, revisorům, ředitelům atd., jak je to v různých nemoc. pokladnách jinde,“ už trochu rozhorleně zařekl si továrník Stavěl.

„Máš pravdu, Jeníku,“ konejšil ho P. Vělim.

„U nás,“ pokračoval o původním předmětu továrník Stavěl, „máme v našem centrálním peněžním ústavě pojišťovací oddělení, a to neveliké, které celou agendu všech druhů pojištění vede. Úrazové a nemocenské jest jedno pododdělení, starobní a spořitelní zase jedno; s nemnoha úředníky. Ostatní vše vyřídí si pojištěnci navzájem sami, a sice ústně nebo telefonem. Správní rada, která jest volena z pojištěnců, mívá sezení nanejvýše jednou za měsíc (a to jen zřídka), obyčejně jednou za 3 měsíce; jen oddělení revisní častěji a ne pravidelně. Členové správní rady mají přiměřené diety, a to nepříliš veliké. Tím jest režie jen velmi malá.“

„A jak jest u vás zařízeno starobní pojištění?“

„Tak, že každý dělník, když se ožení, dostane domek (nedají-li mu jej rodiče), za který zaplatí závodu 5000 až 8000 K, dle toho, jak jest velký!“

„To vím, o tom jsi mi říkal už dříve; ale jak jest další zařízeno, to jsi mi podrobně ještě nevyprávěl.“

„Hlavní zásada našeho starobního pojištění jest, že všechno, co si pojištěnec uloží, či co zaplatí jako prémie, jest jeho i s úroky, a když umře, může odkázat dědicům, co má ještě na kapitálu, který naskládal jako prémie na pojištění,“ vysvětloval továrník.

„Jest to jakési nucené spoření,“ dí nato P. Vělim.

„Ano, ale ne zcela, jsou při tom nějaké odchylky,“ dal v odpověď továrník.

„Abyste tomu úplně porozuměl, vysvětlím vám to na příkladě: Ve čtrnáctém roce, když vychodil nějaký hoch školu, přijde za učně, jak víte, reverende. V těchto

dvou učňovských letech dostává, vlastně rodiče dostávají jen menší mzdu, aby stačila na stravu a jednoduchou obšatu. Po dvou letech, jsa vyučen, dostává v 16. roce už mzdu, která se však dává rodičům, ale ne celá, nýbrž část se mu sráží na domek, který v dokonaném 25. roce věku svého obdrží, jakmile se ožení. Obyčejně, co chybí, když úspory obou manželů se spočítají, dostává nevěsta od svých rodičů věnem; takže domek mívají zaplacený. To jest základ starobního zaopatření. Od 25 let do 60 (výjimečně do 55 let) už skládá si na stará leta. Celý obnos pak i s úroky rozpočítá se tak, aby osmdesátým rokem věku pojištěncova (tedy za 20 let) byl spotřebován.“

„A co se stane, když pojištěnec přežije osmdesátý rok?“ nadhodil P. Vělim.

„I na to jsem nezapomněl,“ odvětil továrník Stavěl. „I tehdy se mu vyplácí renta dále.“

„Ale odkud se bere, když své úspory všechny už pojištěnec strávil?“ udiven se tázal P. Vělim.

„Už jsem vám, reverende, řekl, že celý kapitál, naskládaný na starobní pojištění, patří i s úroky pojištěnci. Umře-li před rokem osmdesátým, tu odkáže nestrávený zbytek z pojištění svým dědicům. Na př. umřel-li by v sedmdesáti letech, tedy co zbývá do 80 let. Anebo umře-li pojištěnec před 60. rokem, tedy všechno, co si uspořil, připadne jeho dědicům; až na procenta, která se musejí odvésti starobnímu fondu. A sice dědí-li děti, jen 2%, rodiče a sourozenci jsou-li dědici — 5% a všichni ostatní dědici 10% musejí odvésti. A z tohoto jsou placeni mezi jiným starší pojištěnci osmdesáti let.“

Rovněž děti po zemřelých mladých rodinných pojištěncích, do té doby, než si sami budou moci na sebe vydělati, dostávají příspěvek. Že bude už při výchově nabádána naše mládež, aby spořila a šetřila, dodávám

jen mimochodem," děl továrník Stavěl. „Vždyť takové soukromé šetření jest, abych tak řekl, podkladem samostatnosti a my chceme miti samostatné a sebevědomé občany a ne pouhé loutky anebo věčné, nesamostatné děti, které aby stále někdo za ruku vodil.“

„A jak jest to u rolníků?“ otázal se P. Vělim. „O výměnku jsi mi vyprávěl, ale některé podrobnosti jsou mi ještě neznámy.“

„To jsem vám už řekl, reverende, že výměnek se řídí dle toho, jak veliká jest usedlost, či kolik je u ní polí. U gruntu na př., který má 80 až 90 mír, 10—14%, tedy od 9—12 mír. Tento výměnek obdělává výměnkář, dokud jest při síle, sám, či správněji spolu s hospodářem navzájem si vypomáhajíce. To jest hlavní živobytí výměnkářovo. Na starobní pojištění v penězích ukládá si jen na menší obnos, aby měl, jak se říkává, „něco na tabák, sklenici piva a jiné“ vydání.

„A když už hodně zestárne a pracovat nemůže, co potom s polem?“ otázal se P. Vělim.

„Tu přenechá pole hospodáři jako do nájmu, který mu vyplácí nájem v naturalích, a sice v těch, které každodenně jsou potřebny,“ vykládal továrník. „U menších rolníků jest výměnek menší, či méně mír si starý hospodář vymíní, zato ukládá si více do starobního fondu, aby na starost mohl slušně, třeba jednoduše býti živ. A konečně ti malí zemědělci, kteří mají jen několik měřiček vlastního pole, budou odkázáni, aby si stáří zabezpečili ukládáním do starobního fondu, i když snad si vymíní nějakou nejpotřebnější poživatinu od svého dítěte, které mu pole přepouštějí.“

„Proč myslíš, Jeníku, že jest starobní pojištění tímto způsobem nejspravedlivější a podle tvojí soustavy jedině tak možné?“ otázal se P. Vělim.

„Pamatujete si, reverende, že jsem vám hned na začátku, když jsem vyličoval svou soustavu, pravil: Nejprvnějším a hlavním vodítkem či normou naší soustavy jest s p r a v e d l n o s t. A já myslím, že v tomto způsobu jest starobní pojištění nejspravedlivěji provedeno, co si kdo uloží, to jest jeho. A nikoliv ledajakých předsedů a správních rad a ředitelů s ohromnými platy.“

„To máš pravdu, Jeníku. Odpust, že se tě ještě zeptám na chasu v zemědělství a dělníky zemědělské.“

„Co se chasy týče, má se to podobně jak s mladými dělníky, s tím rozdílem, že dělníci v naší továrně si do 25 let šetří na domek, kdežto chasa na novosedlí. Co novosedlí jest, pamatujete si, reverende, asi ještě z mladých let.“

„Jakousi potuchu mám, ale přesně už nevím, co všechno se myslilo pod novosedlím,“ dal v odpověď P. Vělim.

„Nepamatujete si, reverende, že za vašich mladých let chodívali až zdaleka i z Valašska „ptát“ na novosedlí? A sbírali při tom mouku, masné, zkrátka, co k živobytí do začátku jest zapotřebí,“ jal se vysvětlovati továrník Stavěl.

„To máš pravdu, už si vzpomínám,“ odpověděl P. Vělim.

„Na Hané pravidlem na novosedlí požívatiny ne-sbírávali, nýbrž těmi je zaopatřovali hospodáři, u kterých novomanželé z chasy sloužívali; ale nejen požívatiny, ale ještě jiné věci patřily k novosedlí; a sice zařízení bytu a kuchyně, potom náčení hospodářské, jako kosa, hrabice, motyka, sekery, pantok (sekera na dlouhém topoře), pila, trakař atd. Pokud možno kráva a píce pro začátek. Rovněž konečně domek (na Hané říkalo se chalupa) a nějaký kousek pole. Ale toto poslední bývá obvykle jen v ideji, a na to si museli mladí man-

želé napřed nahospodařit; vždyť od 16 let, kdy musejí si ukládat, řekněme, 27 K každý ročně, v 25. roku ještě tolik si nenahospodaří, aby toto všechno si mohli koupit! — Co vám tu, reverende, povím, není fantasie, nýbrž skutečnost, ovšem ze starších dob. Pamatuji si oba manžely, kteří toto dokázali, jmenovali se Chvátalovi. Oba byli z chasy; když se brali, on byl pacholkem a ona dívkou (děvečkou). A když šli na odpočinek, měli svou dost velkou, ba velkou chalupu a asi 10 měřic polí, což znamenalo už slušný majetek, naprosto poctivě vydělaný, o kterém se může říci bez jakéhokoliv přehánění, posvátný, potem jejich posvěcený. Ostatně bude-li vás to zajímat, můžete, reverende, požádat pana faráře soběchlebského, aby vám podrobně vypsál, vlastně ústně vylíčil život těchto dvou neobyčejně příčinlivých pracovníků; žili totiž v jeho farnosti. Zmínil jsem se vám o Chvátalech hlavně proto, že nyní mnohem snadněji naše nejchudší zemědělská třída se domůže stejného majetku jako Chvátalovi, kteří vlastně byli výjimkou.“

„A jak to?“ otázal se P. Vělím, „to by mě velice zajímalo, kdybys mi to, Jeníku, vyložil.“

„Jelikož lze při tom vyložit, jak jsme provedli u našich zemědělců starobní pojištění, rozhovořím se o tom poněkud podrobněji. A sice začnu s tou kategorií, kteří začínají jako Chvátalovi, totiž oba manželé jsou z chasy (sloužili), nemají tedy nemovitého majetku. O 14 letech, jakmile vychodili školu, jdou do služby, on za pohůnka, ona za chůvu, anebo nemají-li hospodáři malých dětí, za učednici. Za práci dostanou stravu a jednoduché šaty, druhým rokem, jsou-li pilní a obratní, i sem tam nějaký „krejcar“ se jim uloží. Po dvou letech dostanou službu, ale šatit se musejí už sami. Z této služby strhuje se jim první dvě leta měsíčně

jen 2 K, tedy ročně 24 K na novosedlí (u dělníků našich, jak víte, reverende, strhuje se jim na domek). Po osmnáctém roce, kdy mužská chasa musí prodělat druhý zimní hospodářský kurs, dostanou větší plat a z té příčiny strhuje se jim více na novosedlí, totiž 6 K měsíčně s počátku, a potom 8 K.“

„A prosím tě, Jeníku, kolik mají služného ročně?“ otázal se P. Vělim.

„Nemnoho,“ děl nato továrník Stavěl, „od 200 K do 280, nanejvýše 300 K ročně.“

„To jest téměř polovice celé služby,“ nadhodil P. Vělim. „Jak vystačí s tím na šaty a jiné menší potřeby?“

S úsměvem dal v odpověď továrník Stavěl: „To jest pravda, že by s tím sotva vystačili, ale tu si dovoluji podotknouti, že podíl na čistém zisku, který chasa dostává, bývá asi tak velký, jak příspěvek, který si ukládá na novosedlí. Nesmíte, reverende, zapomenout, že výnos z hospodářství tím, že se zpracují suroviny v průmyslových podnicích, značně se zvětšil.“

„Na to jsem zapomněl,“ jako by se omlouval, děl P. Vělim. „Potom ovšem jest to možno.“

„Že někteří z chasy ještě si mimořádně uspoří nějaký obnos, o tom se nemíním ani zmiňovati; mám na zřeteli jen normální chod věcí. Jen to podotýkám, že za příspěvek na novosedlí ručí hospodář bezpodmínečně. Po 25. roce věku svého počítá se, že čeledín se ožení, ač obyčejně bývá to u mužských o něco později.“ —

„Není to pozdě?“ otázal se P. Vělim.

„Proč myslíte, že by to bylo pozdě?“ odpověděl továrník Stavěl. „Jen uvažte, kolik ze studovaných lidí má v 25 letech takové postavení, že se může ženiti? Pravidelně se ženívají až k třicátému roku. My však,“

pokračoval továrník Stavěl, „aby byla věc jasnější, ponecháme rok 25. jako rok ženitby, ač připouštím, že to může býti průměr mezi věkem muže a ženy; on na př. 27letý, ona potom 23letá. V roce pětadvacátém mají oba ušetřeno na novosedlí asi půl třetího tisíce, počítají-li se též úroky z úroků. S těmito penězi začnou samostatný život; a sice buď si koupí chalupu (ovšem je-li nějaká na prodej), anebo si najmou nějakou, když však není ani nijaká na prodej, ani nelze nějakou pronajati, postaví si novou; a sice pro začátek jen malou, která se dá rozšířiti; tedy o jedné světnici, kuchyni a komůrce a potom chlév pro dva kousky dobytka a malou pícovničku.“

„Ale, prosím tě, Jeníku, kde vezmou na to peníze? Vždyť toho půl třetího tisíce na stavbu, třebaš i v těch malých rozměrech, když si musí též hospodářské nářadí koupit a snad i nějaké dobytče, nestačí,“ děl, kroutě hlavou v pochybnosti, P. Věším.

„Měl byste pravdu, reverende,“ usmívaje se odvětil továrník Stavěl, „kdybychom nebyli (či vlastně nežili) v naší rezervaci. Ale u nás, jak vám známo, spočívá náš finanční systém nejen čistě na podkladě a předpokladech finančních, nýbrž i na charakteru a vlastnostech osobních, dlužníkových. Poctivému, pracovitému a zdatnému hospodáři mladému půjčí se ne polovice (jak peněžní ústavy na stavby půjčují), nýbrž téměř celý stavební náklad; jen potřebuje míti stavební místo, ovšem čisté. Tím v našem případě by mladým hospodářům našim zbylo aspoň dva tisíce dvě stě padesát korun. Z těch na zařízení hospodářského nářadí a koupí jedné krávy že by padlo 650 K. Zbylo by jim 1600 K a za ty by si koupili pole. Čítáme-li v nynější době 1000 K za míru a předpokládáme-li, že by dvě třetiny dostal vypůjčit na pole, mohl by si koupit 4 míry a

ještě by mu něco zůstalo do provozu. Co vám zde vykládám, reverende, jest vzato ze skutečného života z naší rezervace; mám na mysli jistého Klátíla, který se oženil před 10 lety. Vzal si ženu nejen pracovitou a hodnou, ale též v hospodářství obratnou, která zvláště chovu dobytka rozumí. Její dvě krávy patří k nejlepším dojkám z celé osady. Dále mají prasnici, jejíž selata rozeberou na chov chovatelé ušípaného a platí je draže než zač se běžně prodávají. Takovým hospodářstvím a pílí a dovedností obou poplatili si dluhy, které vázly na chalupě a na polích; a mají nyní pět mír polí a u chalupy přistavěli ještě jednu světničku, jelikož pro ně a čtyři děti (páté jim umřelo) byla jim světnice těsná. Dále odchovali si dvě krávy z vlastního plemene; jsou dobré tahounky, jimiž obdělávají (až na hlubokou oračku) všech deset mír pole; pět ke svým pěti vlastním si totiž přinajali. Ovšem že nepracují osm hodin, nýbrž téměř dvakrát osm, kromě zimních měsíců. Jsem přesvědčen, dá-li jim Pán Bůh tak dlouho hospodařiti, jak Chvátalům, že budou míti dvakrát tolik majetku jak onino. — Toť se ví, že na začátku jsou do krajnosti šetrní, čemuž i děti svoje zvykají. Druhá kategorie mladých hospodářů už má začátky snadnější, neboť kromě pojištění (či úspor) na novosedlí dostane nevěsta nějaké věno a ženich zase chalupu. Za úspory na novosedlí a věno nevěstino koupí se pole a sice předně od otce ženichova (jeho syna), ovšem něco laciněji než od cizího. Řekněme, že rodiče ženichovi by měli 10 mír polí; z těchto 10 mír 6 by prodali mladým a 4 by si nechali na výměnek, ovšem s tou podmínkou, že po jejich smrti případnou mladým hospodářům, do jejich smrti pak že je budou míti v nájmu mladí hospodáři, kteří nájem jim budou dávat v naturaliích potřebných k živobytí. Kupní cena patří rodičům, kteří

s ní naloží dle potřeby, buď ji dají ostatním dětem, anebo si ji nechají na stáří. Kromě toho mají na přilepšenou a sice od 60. roku věku svého, co si uspořili starobním pojištěním povinným, na které si musí platit každý po pěti letech svého manželství (ovšem prvního manželství); a to tím více, čím menší má hospodářství, tedy tím menší potom výměnek. Ti, kteří zůstanou stále v nájmu (jak se na Hané říká v hoferství), platí celou určenou premii.

Další kategorie mladých hospodářů, kteří dostanou větší hospodářství, u těch to zůstane, jak dosud (totiž s výměnkem 10—12% polí), jenže si musejí platit též na starobní pojištění, ovšem kvotu menší, aby měli na vedlejší výdaje, vlastně na přilepšenou ve stáří.

Že jsem tím nevyčerpal všechny kategorie novosedlí, rozumí se samo sebou,“ vysvětloval továrník Stavěl. „Víte, reverende, že mou, abych tak řekl, zamilovanou myšlenkou jest, pracovati o to, aby se netvořily třídy dle zaměstnání výlučně uzavřené v naší rezervaci, nýbrž, aby dle chuti každý si mohl vybrati povolání. Jak jsem vám ukázal na rodině Zapletalově, již dobře znáte. Víte, rozuzlení konfliktu svatebního bylo provedeno na faře v Soběchleších. Mladý Zapletal vzal si ženu ze čtvrtlánu a sestra jeho přivdala se zase na čtvrtlán. A takových kombinací mohl bych mnoho uvést; myslím však, že jste, reverende, dostatečně poznal, jak máme u nás starobní pojištění zavedeno mezi naším rolnickým lidem.

O nejideálnějším a nejkřesťanštějším starobním pojištění aspoň u zámožnějších se jen zmíním; a to by bylo, kdyby rodiče, když synovi nebo dceři dají usedlost, zůstali až do smrti u nich, ne však jako z milosti, nýbrž jako jejich největší dobrodinci ve všeliké účtě na prvním místě; jak případy bývaly, zvláště za stara.“

P. Vělm přitakl a děl: „Vše jsem pochopil, cos mi tu, Jeníku, vykládal, jen to ne, že dle tvého výkladu o starobním pojištění, přibereme-li k tomu invalidní pojištění, nebylo by za krátko ve vaší rezervaci a vůbec tam, kde by se tvoje soustava sociálně katolická a hospodářská zavedla, žádných chudých, či přesněji po hanácky řečeno, žádných žebráků, a přece Kristus Pán, který jest věčná pravda, pravil, když Maří Magdalena pomazala vzácnou, drahou mastí Krista Pána a jeden z apoštolů (Jidáš) bručel, že bylo by lépe vzácnou mast prodat a peníze rozdat mezi chudé: Chudé budete mítí vždy mezi sebou! Jak to srovnat, uvésti v soulad?“

„Kdykoliv se četlo v kostele sv. evangelium o této události,“ uchopil se slova zase továrník, „vynořila se i v mojí mysli pravidelně tato myšlenka, ale pohled do skutečnosti, zvláště v pozdějších letech, mne poučil, že slova Krista Pána zůstanou vždy pravdiva, neboť i v naší rezervaci vždycky se najdou někteří, kteří ať svou vinou (opilstvím, nedbalostí, leností atd.), anebo bez své viny (neštěstím) buď přijdou o svůj majetek, anebo nic si neuhospodaří (ani na starobní pojištění). Není jich sice mnoho, ale jsou takoví.“

„A nijak proti nim nezakročujete, třebaš proti opilcům?“ otázal se P. Vělm.

„Ó, ano,“ dal v odpověď továrník Stavěl. „Na př. proti opilcům: hostinský nesmí nikomu nalíti na dluh, jen za hotové a potom zvláště přísně mají hostinští zakázáno nalévatí těm, na kterých pozorují, že mají svou míru vypitu. Ale všechny i nejprísnější nařízení neodstraší; a potom někteří odejdou z rezervace a už jsou výdělku neschopni, pošlou nám je „postrkem“; a padnou tím způsobem obci na krk. Pro takové chudáky máme v našem starobinci zvláštní oddělení, na něž se přispívá almužnami; rovněž na jiné ještě ústavy lze

přispívati almužnou. Uznávám, že žádné lidské dílo není ve svém celku a všeobecně dokonalé a že nejsou lidé bez chyb, nýbrž mají mnoho chyb a závad a že hojnost lidí jest slabé vůle a nekoná to, co uznává za dobré, ale to, o čem ví, že jest proti zákonu Božímu; protože to lahodí smyslu jeho a nevyžaduje nijakého sebezapírání. Z vaší řeči, reverende, poznávám, že jste nás pochopil, ale přece může býti leccos, co vám není ještě jasno.“

„Zcela správně jsi to postřehl, tak na př. pravil jsi, že mnoho z mladých hospodářů si koupí anebo najmou pole. Kde berou tolik polí, aby si každý potřebnou výměru mohl koupit, anebo aspoň najat? To mi, zvědavému, napadlo.“

„Snad ani nevíte, anebo vám ani nepřipadlo všimnouti si, že více vdovců se žení, než vdov vdává, a tu, zvláště má-li vdova malé děti, dává větší část pole do nájmu, aby se mohla věnovati dětem a domácímu hospodářství; nechati si celé polní hospodářství i kdyby měla staršího, dobrého pacholka, bylo by pro ni obtížno a nevýhodno. A tu si mohou domkaři či chalupníci pole najati; a potom v osadách, ve kterých mám dvůr, pronajímám též pole ode dvora, a sice neplatí mi nájem penězi, nýbrž svou prací. Při tom hlubokou oračku obstará jim dvůr i na jejich polích a opět ne za peníze, nýbrž za práci, kterou jest jim vykonati v době, kdy toho plodiny anebo úroda žádá.“

„A prosím tě, Jeníku, jak to máš zařízeno na dvorech s dělníky?“ otázal se P. Věším.

„Dle návrhu soběchlebského pana faráře,“ jal se vykládati továrník Stavěl, „dostávají moji stálí dělníci plat, abych tak řekl, v polích. A sice mladí, kteří se nedávno oženili, obdrží domek a 8 mír polí, později 10, a starší, dobří dělníci 12 mír pole, ale ne do vlastnictví,

nýbrž jako mzdu za práci na velkostatku; pole toto se jim potahy panskými obdělá a zaseje; ruční práci a jiné lehčí potahové, které možno řádně kravami udělat, provedou si sami; proto ke každému domku přistavěli jsme menší stáje pro hovězí dobytek a chlívek pro ušípané.“

„Jest to dostatečná mzda pro dva, muže a ženu, za celý rok?“

„Ovšem, kdyby se čítal jen nájem z tohoto pole, (průměrně 10 mír) po míře 40 K = 400 K, což by bylo málo, ale čítá-li se výnos z hospodářsky obdělaného pole, stoupne při rationelním hospodaření aspoň na 1200 K, připojí-li se ještě dobytek k tomu (2 krávy a prasnice kromě drůbeže) lze téměř i celou domácí výživu krýti. Mimo to mají podíl na čistém zisku dle známých už pravidel, který stačí při nejmenším na starobní pojištění (240 K za oba ročně). — Kromě stálých dělníků jsou ještě saisonní dělníci, k těm patří předně oni domkaři, kteří mají několik mír od velkostatku v nájmu a místo peněz platí nájem svou prací; potom jsou dělníci, kteří přicházejí na práci a pracují ponejvíce úkolem; jenže dostávají stravu na přídanek. Při dožaté uvidíte, reverende, všechny.“

„Už se na to těším,“ děl P. Vělm. „Chodíváš též, Jeníku?“

„Nejen já, ale celá moje rodina zúčastní se této slavnosti, zvláště děti nemohou se ani dočkat, až nás přijdou zvát s věncem uvitým z klasů a polního kvítí.“

XXVIII.

„Pěkně se nám to povídalo v chládku, co zatím všichni, kteří se zabývají polním hospodářstvím, na slunci a v horku o překot pracují, aby úrodu, kolem které po

celý rok pracovali, za sucha sklidili. Tváře jejich při úmorné té práci se však nemračí, nýbrž úsměv jako odlesk paprsků slunečních tkví na nich a povolávají-li na sebe, žert a vtip při tom srší. Zvláště tváře hospodářů zality jsou úsměvem při takovém počasí. Začne-li se však mračit, mizí i úsměv s tváří.“

„Podívám se po tolika letech zase na hanácké žně,“ prohodil P. Vělim.

„Můžete, reverende, zajíti k panu faráři soběchlebskému,“ přitakal továrník Stavěl; „ale připravte se na to, že vás nažene do nějaké práce, jak mne před několika lety; a když jsem se neohrabaně k ní stavěl, tož se mi vysmál a dodal, že za takovou práci bych si k večeři sotva podmáslí zasloužil. Já se zatím podívám do továrny, jak tam pokračuje čištění.“

Po druhé hodině odpoledne už stál P. Vělim na vysuté, známé lávce a rozhlížel se po polích, jak jeneral při manévrech po bojišti. Valná část obilí už byla položena (posečena); na některých lánech ještě sekli, ale většinou už skosené vázali. Pole se hemžilo lidmi jak mraveniště mravenci; všechno se pohybovalo, státi nebylo vidět nikoho. P. Vělim pokochav se rušným obrazem, namířil si polní cestou k výzkumnému poli pana faráře soběchlebského. Cestou pozdravoval pracující „Pomož Pán Bůh!“ a v odvet slyšel vždy „Dež to (dejž to) Pán Bůh!“ Ušed kousek cesty, uhlédl na jednom poli známého — starého Kopala, který skládal mandele a nebyl daleko od cesty, pozdravil „Pomož Pán Bůh!“ starý Kopal odpověděl „Dež to Pán Bůh!“ pozval P. Vělíma: „Podte nám pomocť, velebné pane!“

„Jsem poslaný jinam pomáhat,“ vymlouval se P. Vělím.

Starý Kopal podíval se šibalsky na P. Vělíma a otázal se ho: „A vzal ste si svačinu do kapce?“ A skládal mandel dál, jak by tím nic nemyslíl.

P. Vělím se však dovtípil, že jest to ocenění jeho dovednosti žňové práce a děl: „Proč mě tedy zvete, abych vám pomohl, když tak málo o mně troufáte?“

„Já bych vám už našil prácu, kerá by se vám hodila,“ s úsměvem dokládal starý Kopal.

„A ta by byla?“ zvědavě otázal se P. Vělím, usmívaje se též při tom.

„Donášet mě (mi) snopy a podávat, dyž dávám poslední na mandel, só těžky a já su už staré a slabé; na ostatní, co byste mohl zastať, jako hrabať a prostírat obřísla (povřísla) už máme pracovníky. Frantík desítilété hrabe a osmileté Janek prostírá.“

„I vy jeden! Abyste se nemýlíl, vždyť jsem taky Hanák a za mlada jsem i jako student chodíval ve žně na pole.“

„Tož nic za zly, na to sem si nezpomněl,“ jako by se omlouval pravil starý Kopal.

„Tož tady buďte s Pánem Bohem!“ pronesl P. Vělím.

„A vy chodte s Pánem Bohem!“ odvětil Kopal.

Usmívaje se pokračoval v cestě P. Vělím. Humor starého Kopala ho do vesela naladil. — Už zdaleka poznal pana faráře podle vysoké postavy, jenom úbor měl nějaký divný. Až když se přiblížil, rozeznal, jak byl oblečen. Na hlavě bílý slaměný klobouk se širokou střechou; kabátu ani vesty neměl, jen košili, jejíž rukávy chránily nějaké míšky, které mu zhotovila asi sestra ze svých starých punčoch; kalhoty na řemen beze šlí.

Pan farář byl úplně zabrán do své práce, že si kromě ní nikoho a ničeho nevšímal a proto ani nepozoroval P. Vělíma, až když pozdravil: „Pomož Pán Bůh!“

Narovnal se a odpověděl usmívaje se: „Dejž to Pán Bůh!“

„To je krásné počasí, pravé žňové!“ liboval si, ač se mu pot s čela jen řinul. „Jdeš mi pomoci, Cyrile? To jsi hodný, ale ten tvůj oblek se na žňové práce nehodí,“ děl směje se.

P. Vělím nemeškaje sesvlekl kabát a hnál se k pokládce, zajel rukama pod ni a už ji nesl na povříšlo, potom druhou a třetí. — Pan farář byl tak překvapen jeho horlivostí, že uvázla mu řeč v hrdle a jen ho pozoroval. Vida, jak P. Vělím se k tomu staví a jak pokládky se strniska bere, usmál se jen a až měl na snop naloženo, děl mu: „Ukaž prsty!“

P. Vělím pozvedl obě ruce a ukázal mu je. Prsty nad nehty byly do krvava poškrabány, sám záděr.

„Tak se pokládky nesmějí sbírat, nýbrž lehce a netlačit prstů na strnisko, nýbrž jen špičkami podbírat,“ poučoval pan farář. „Zkus to! Uvidíš, že to půjde.“

P. Vělím, ač cítil bolest v prstech, pustil se opět do nakládání a řídě se radou pana faráře, donakládal záhonek bez velkých nových záděrů až na dva na tři menší. Potom zavedl ho pan farář do tak zvané besídky (boudy), kde mu dal vody, aby si umyl ruce a potom mu teplým lojem pomazal záděry; za několik minut přestaly pálit a jak pravil pan farář, že do rána budou prsty jak porculán hladké.

Po léčbě prstů donesl pan farář veliký krajíc chleba namazaný smetanovým sýrem (ze společenské mlékárny), položil jej na rozprostřené noviny před P. Vělíma, rozkrojil jej na dvě půlky a pobídl reverenda, aby jedl. Sám vybalil napřed ještě ze sotůrka dvě láhve

s pivem, omotané mokkými hadrami a řepovým listem, odzátkoval a nalil z jedné P. Vělímovi a z druhé sobě, potom teprve pustil se do druhé polovice krajíce.

Oběma chutnala svačina, jak by nebyli obědvali. Vtom se P. Vělím hlasitě zasmál.

„Čemu se směješ, Cyrilku?“ otázal se pan farář.

P. Vělím jal se vyprávěti, jak se ho starý Kopal dnes ptal, když šel sem, má-li svačinu v kapse.

Pan farář se smál též nápadu starého Kopala a dodal, že dost často přicházívá za ním sem a s ním svačívá, proto že brává dvě láhve piva, druhou pro takové náhodné hosty.

„A teď,“ děl pan farář, „půjdeme se podívat za „našima“; vážou ječmen na „dílech“, v téže trati jako Kopalovi.“

Pan farář se oblekl a vyrazili. Šli jinou cestou, než kterou přišel P. Vělím, avšak rovněž směrem k Rájnicím, a sice po silnici.

Když vystoupili na silnici, asi o půl metru vyšší než bylo pole, objevila se jim spousta řad mandelů, o kterých před čtyřmi hodinami nebylo vidu, a stále nových přibývalo.

Když přišli k dílu Kopalovu, právě dovazovali poslední snopy. Ženské snášely snopy k rukou mužským, kteří skládali je do mandelů.

Starý Kopal vida přicházet velebné pány, nechal skládání mandelů mladším a ztěžka stoupaje šel k silnici; bylo lze na něm spatřit, že ho těžká práce unavila, ale oči se při tom smály šelmovinou. Přišed k velebným pánům sehnul se k ruce P. Vělíma, aby ji políbil, při tom však prohlédl si jeho prsty a vida na nich záděry, pokývl hlavou a pravil: „Poznat, že ste z hanácky krvi, ta se nezapře; jak só žňa, všecko do práce!“

„A, pane, dobrou svačinu jsem dostal za svou práci, znamenitý sýr, a též i pivo bylo,“ pochlubil se P. Vělím.

Starému Kopalovi se zalesklo v očích, pomlaskl si a řekl: „Což sér budeme mět taky, myslím, ešče lepší, totiž staré sér, to je chlapske sér; ale pivo hospodáři na svačinu nedávajó.“

„Však večer si to vynahradíte,“ nadhodil pan farář.

„A nezasloužíme si ho?“ bránil se Kopal.

„To já nepovídám; vždyť vás znám, ne jednu, ale aji více můžete,“ dobrouchal ho pan farář.

„To my víme, že nám, velebné pane, rozumíte,“ opáčil starý Kopal pomrkuje šibalsky.

„My zde stojíme a rozprávíme a zatím nám naši ukončíte utekou,“ děl pan farář.

„Ale dyť budó svačit,“ uklidňoval starý Kopal, „a to tam do té doby přindete.“

„Tož s Pánem Bohem tady buďte, s Pánem Bohem chodte.“

* * *

P. Vělím už se nezastavil u farských lidí, nýbrž pospíchal do Rájnic. Jen přišel domů, všichni mu hlásili, že tam byl pan farář ze Suchdolu pozvat ho na neděli, aby tam měl slavnou mši sv. na jejich hody, a že mu všichni přislíbili za něho, že jistě přijede oslavit jejich sv. patrona. — Hoši hned se hlásili, že budou mu ministrovat, a malá Blaženka že bude nosit na stůl. A maminka s babičkou suchdolskou budou, pane, vařit, to bude dobré!“ vykládala Blaženka.

Ten den, dokud děti nešly spát, vykládalo se jen o suchdolské pouti.

Až děti odešly, teprve naskytla se P. Vělímovi příležitost pochlubit se, jak nakládal na snopy. Mladá paní,

která byla z hospodářství, hned mu prohlížela prsty a pravila: „Tak dlouho že jste nakládal? A nemáte ani příliš mnoho záděrů; tož to umíte ještě dost.“

Všichni, stará paní, pan továrník přikývli hlavou a spokojeně se usmáli nad vyslovenou pochvalou P. Vělímovi.

Ten den P. Vělím byl ospalý a šel brzy spát.

Druhý den, v sobotu dopoledne, dal si P. Vělím prázdnou, aby si vyřídil korespondenci a podal o sobě zprávu do Ameriky. Odpoledne určili si s továrníkem Stavělem, že se vykoupu v koupališti. Mladá paní s děvčátky Aničkou a Blaženkou vypravila se hned po poledni k babičce do Suchdolu, aby jí pomohla připravit slavnostní oběd, neboť bylo usneseno v rodinné radě, že hodová hostina nebude na faře, nýbrž u babičky a že všichni velební páni a vůbec všichni, kdož bývají zváni na hostinu do fary, budou jísti u babičky, vlastně prababičky. Pan továrník to už telefonicky s panem farářem suchdolským vyjednal. P. Vělímovi napadla pochybnost, nebude-li to suchdolským vadit, když jsou žně. I ne, to na Hané všechno dovedou spojit; ve všední den pracovat v poli a v neděli hodovat a tancovat.

Po obědě asi o půl druhé vyjela mladá paní s děvčaty v kočáře a před druhou vyjížděla již do milého jí Suchdolu, svého rodiště.

XXIX.

Suchdol byl postaven, jako všechny staré hanácké dědiny, do podkovy. Měl, či má až dosud jeden jediný hlavní vjezd, a sice na nejužším místě. Druhý jest postranní, kterým se honíval za stara dobytek na

pastvu; nyní jsou tam postaveny domky a chalupy podle cesty. Když vjela paní Stavělová do dědiny, nebylo na návsi téměř ani živé duše. Jen pes přeběhl od stavení ke stavení sem tam, anebo stádečko hus pozvedlo hlavy, aby se podívaly, kdo jim ruší dupotem koňských kopyt a hrkotem kočárových kol popolední siestu. Jeli podle kostela do nejširší části vesnice; tam v koutě stál její rodný dům, starodávná rychta. Kočár se zastavil před jejími dveřmi, ve kterých stála babička a vztahovala ruce po dětech. Anička seskočila rychle s kočáru, uchopila ruku babiččinu, políbila ji a pověsila se jí na krk. Blaženka též pospíchala, ale poněkud nemotorně slézala, že ji maminka musela přidržovat, aby nespadla, tím se opozdila, políbila babičce též ruku, ale kolem krku ji nemohla objat, protože byla malá; objala ji jen tak. Babička rozradostněna hladila svoje pravnučky, stále jen říkajíc: „berušky moje“. Zatím podávala mladá paní děvečkám košíky a balíky se zavařeninou a jinými věcmi, které babička neměla a na konec velký koš s nedělními šaty pro děti i svými. Potom teprve slezla a políbila babičku, která ji přivítala a dodala: „To sem ráda, žes přijela, já už su stará na strojení „trachté“ (hostin), moja hlava už je zapomětlivá.“

„Ale babičko, ještě umíte dobře chystat, takové máslové koláčky nepotrefí žádná kuchařka upéci jako vy,“ oponovala mladá paní.

„No, to ešče, ale na to ostatní už se nedám,“ připouštěla babička.

„Tož poďte dál do světnice,“ pobízela babička. Na stole pokrytém ubrusem stála mísa s vychvalovanými koláčky. Babička je upekla, aby bylo něco na přivítanou. „Tož si vezměte, projeli ste se,“ pobízela babička.

„Vždyť jsme teprve po obědě a už máme zase jíst,“ vymlouvala se matka. Ale děti znajíce chutnost koláčků, čekaly jen, až je babička ještě jednou pobídne, a to se stalo v okamžiku: „Aničko, Blaženko, vezměte si a jezte!“

Děti nyní rády poslechly a pustily se s takovou chutí do koláčků, že za chvíli objevily se malé prohlubně na míse před nimi, a matka je napomenula: „Už dost, to byste nemohly potom svačit! — A teď se jděte podívat na dvůr a do zahrady! Aničko, dej pozor na Blaženku!“

Sama majíc k ruce dvě babiččiny děvečky, jala se připravovati vše, čeho bude k zítřejší hostině zapotřebí. Když byla v nejlepším, přišla hospodyně pana faráře na výpomoc.

Mladá paní ji s radostí uvítala: „To jest dobře, že přicházíte, domluvíme aspoň konečně jídelní lístek, a řeknete nám, kolik pozval hostů pan farář.“

„Náš pan farář vzkazuje, že k šesti ohlášeným přibyl ještě jeden, a sice novosvěcenec z Chmelniček, který vás, všechny vaše a velebného pána z Ameriky chce pozvat na svoji primici.“

„Tedy sedm, jeden nebo dva více, to nic neznamená. Nás bude i s našimi hosty, totiž s velebným pánem z Ameriky, naším panem farářem a panem řídícím, který bude vypomáhat při zpěvu na chóře, devět, počítajíc v to i náš drobjazk (děti), tedy celkem 16.“ —

„Vašeho pana faráře rájnického počítali naši velebný pán za svého hosta, kromě něho počítali dva jiné sousední velebné pány, pana primicianta, dva pány nadučitele, našeho a z přífařené obce a sebe,“ vypočítala slečna hospodyně.

„No, to nic nevadí, bude-li jich 15 nebo 16, anebo

ještě o dva více," usuzovala paní Stavělová, „všeho máme dost."

„Ještě vzkazují naši velebný pán, že víno k hostině dodají, a sice tam z jejich kraje, ze Slovácka od Bzence, anebo z Bzence, už si nepamatuju, jak to povídali," dodala slečna hospodyně.

„Co se jídelního lístku týče," prohlásila babička, „že smažená kuřata a pečené kačeny na jídelním lístku, a též na tabuli musejí býti, to ostatní ať si určí ony."

Půlden sobotní utíkal, jak by ho někdo honil, hned bylo sedm hodin. V tu hodinu začalo být živo na dědině: lidé, obzvláště ženské, přicházely s pole, a jen se otočily na dvoře, vzaly metly, konve s vodou a už se objevily na návsi. Též z rychty vyšla mladší děvečka s metlou a konví a s ní Anička rovněž s metlou a Blaženka s malou konví, jakou se zalévají květiny v květináčích.

Babička upozornila paní Stavělovou: „Ty, podívé se, jaky pomocnice má malá dívka Francka," a blaženě se při tom usmívala. „Co by temu řekl tvůj muž?"

„Nic, měl by radost, že se děti chápou samy práce," odvětila mladá paní.

Babička nechala být kuchyni kuchyní a šla se podívat na dědinu, jak pravnučky budou zametat a kropit.

Na dědině bylo živo, téměř před každým stavením zametala ženská mládež, buď dcerky anebo mladé děvečky (dívky po hanácky); že chlapci se té práce též chtěli zúčastnit, ale jen aby překáželi, bylo lze poznati dle výkřiků, když některého zametačka místo prachu polila vodou.

Před rychtou tři naše pracovnice byly do práce tak zabrány, že ani nepozorovaly babičky, jak se na ně dívá. Blaženka kropila z malé konvice, aby se neprášilo a napodobovala při tom sousedovo děvče, které

kropilo květináčem, a sice tak, že ucpalo díрку na dně květináče prstem, nabralo do něho z putýnky vody a potom při kropení prst oddělalo a paprskem vody kropilo, opisujíc různé křivky; tyto křivky snažila se Blaženka napodobit.

Anička zametala velkou metlou podle návodu Francína, aby nepřitláčela metly na zem, nýbrž jen zlehka sbírala smetí.

Babička chvíli se dívala a potom pronesla: „Dobře to umíte, děti, jak byste to už kolikrát dělaly. Jak dozametáte, přijděte k večeři.“

Když zazvonilo klekání, byla už dědina zametená a jakby nachystaná na slavnost, a když po klekání vyzvánělo se před slavností všemi zvony, zdálo se, jako by si vesnice oblekla nádherné sváteční roucho a v něm očekávala svátek svého patrona. — —

V neděli ráno obživil Suchdol k půl páté hodině, dobře o hodinu později než ve všední žňový den: vždyť neděle je dnem odpočinku! Než zazvonili na ranní o 7. hodině, bylo už v hospodářství domácím vše popraveno a v pořádku. Na ranní mši sv. šly hospodyně a svobodná děvčata jen ta, která měla v kuchyni při vaření vypomáhat. Ženská paráda proto nebyla všeobecná a až na ojedinělé případy (některého selského děvčete) nanápadná. Ranní mše sv. netrvala dlouho, neboť byla tichá a kázání krátké; po osmé hodině už byly hospodyně doma a mohly pro svoje hosty přichystat malé předobědí (posnídávku či přivítanou), jako čaj nebo vařené víno, (kávu ne) a obvyklé vdolečky k tomu.

Po deváté hodině začali se sjíždět přespšní hosté.

na kočárech, bryčkách, málokterý na rakušáku, v plné parádě, ale přece ne v takové, jak na svatbu. Téměř v každém stavení měli nějaké hosty. Nápadná a nezvyklá podívaná byla měšťákům na kočáry, ve kterých seděly selky v národním hanáckém kroji. Hospodář seděl sice po pravici a hospodyně po levici, ale natrčené její sukně zakrývaly nejen hospodáře, ale na druhé straně ještě přesahovaly okraj kočáru a vyčnívaly z něho. Hospodář mizel téměř v záplavě sukni a hospodyně dominovala jako královna; pravý obraz skutečnosti.

Po půl desáté hodině začaly se trousit stařenky do kostela v starodávném kroji hanáckém, barev však temných, vážných, jak se sluší na lidi, kteří jsou mnohem blíže, tak na krok věčnosti, než tomuto pozemskému životu, jehož ušly už hodný kousek. Za stařenkami přišli hned ministranti, kteří však nevešli do kostela, nýbrž u kostela se ještě proběhli, aby krev upokojili; a potom ostatní chlapci, s tímtež úmyslem jako ministranti. Za nimi a též i s nimi přicházela děvčata, školačky, v kroji, abych tak řekl polohanáckém, či jakém: bez rajdáků, obyčejné šátky na hlavách (uvázané pod bradou na kohoutka). Ty šly hned do kostela a v kostele prohlížely si navzájem obrázky, které měly v modlitebních knížkách, aby jim ušla chvíle.

Ve tři čtvrti na deset začala se objevovat v plné nádheře děvčata svobodná. K čemu mám vás přirovnat, vy ozdobu Hané? Nic nemá, na všechny krásy neobvyčejně bohatá naše milá Haná, k čemu bych vás mohl přirovnat? Kdyby měla naše Haná moře, přirovnal bych vás k nádherným starodávným gondolím, když byly tyto vystrojeny se vší možnou nádherou. I vy majestátně plavete oblečeny ve čtyřech nebo pěti naškrobených, pod vrchní sukně natrčených spodnicích,

které se maličko na vás kolísají se strany na stranu, jako se kolísá taková gondole zpředu dozadu, když vyjede na hladinu a veze snoubence do kostela. A ty barvy, jimiž záříte, jsou posbírány odevšad, co kde kráší naši jedinou na světě Hanou! Blankyt máte některá na fěrtúšku, některá na sukni nebo na frydce; žluť pampelišky na sukni anebo fěrtúšku atd.; červení se vám na rajdáku, který zdobí panenskou vaši hlavu jakoby korunou a zvyšuje vaši přirozenou sličnost. Proto nedivte se, že chlapci (dospělí už), stojíce u vrat, jak se sluší a patří a na Hané bývalo od starodávna zvykem, potichu pomlaskují a na vás se „uščeřují“ (usmívají), když jdete podle nich. V kostele zaujmete, kleknete-li si, každá aspoň 4 čtvereční metry svými sukněmi, a což divu, že vám vaše vykázaná strana nestačí a že zabíráte i polovici strany vykázané chlapcům dospívajícím a dospělým) a běda jim, kdyby nepozorně o vaše sukně zavadili a je pokrčili! Pravda, bývalo před třiceti a více lety ještě hůře, protože tehdy nosívala děvčata 6 a více ještě spodnic. Nebylo tehdy divu, že „stařeček Horský“, který měli 6 dcer, jim říkávali, že by se neměly strójit v „izbě“, nýbrž pod přední kulnou, a když budou vycházet, aby se ne polovice vrat, ale celá vrata potom otevřela, aby si sukně nepokrčily. No nechť, jen když vám to sluší (svěčí).

K desáté hodině byl kostel úplně naplněn; v lavicích seděli kromě stařečků a stařenek přespolní hosté až na ty selky, ovšem mladší, které byly oblečeny po hanácku, ty by se do lavice se svými sukněmi nesměstnaly, proto zůstaly v kapli sv. Anny.

Hospodáři byli na pavlači (na kůru), ale ne vpředu, nýbrž za varhanami vzadu, protože předek byl rezervován dnes zpěvákům a hudebníkům.

Jak udeřila na věži desátá, ozval se zvonek u sakristie, varhany se hned nato rozezvučely a pan řídící zanotil píseň ke kázání; po první sloce vystoupil na kazatelnu pan farář Zvonský, oblíbený kazatel.

P. Vělm s novosvěcencem sedli si do lavice v presbytáři, odkud byl rozhled po celém kostele, zvláště když všichni klečeli. Zrakem přelétl celý kostel: Vpředu tísnili se chlapci (školáci), za nimi děvčata, obojí jak šíře kostela, za těmito svobodná, dospělejší děvčata, jak už řečeno, zaujímal tři čtvrtiny šířky kostela a dospělejší svobodná mužská mládež musela se tísnit sotva na čtvrtině šířky kostela a v kapli bolestné Panny Marie; vzadu v lavicích seděli ženatí „stréci“ a vdané „tetičky“. Oko jeho utkvělo přivábeno červení rajdáků na makovém poli hlaviček dívčích, jenže byly na řídce rozsety; dělaly to široké sukně, takže to pole vypadalo nehanácky s řídkou úrodou.

Oči všech lpěly na rtech kazatelových, nevšímajíce si ničeho jiného, jen chlapci sem tam zabloudili očima jinam. Když řekl kazatel „amen“, vstal P. Velm a šel se do sakristie oblékat.

Kazatel ohlásil pořádek odpoledních služeb Božích (ohlášky vdavkové nebyly žádné, ve žně na svajby není kdy), potom se pomodlil obvyklé „očenášky“ a sestoupil s kazatelny. — Zatím hudebníci ladili nástroje a pan řídící udával tón na varhanách.

Tu se ozval zvonek u sakristie, ale ne jednou, nýbrž trojím zazvoněním, na znamení, že bude slavná mše sv. Potom vyšly dva páry (čtyři) ministrantů, druhý pár hoši pana továrníka Stavěla, který seděl s babičkou v lavici určené pro pana patrona, dále dva, či oba kostelníci, potom assistance diakon a subdiakon, presbyter-assistent a na konec jako celebrant P. Vělm,

Na varhany plným strojem hrál rájnický pan řídící, znamenitý varhaník.

Mše sv. začala. Na kůře zazpíval sbor suchdolský, zesílený zpěváky z okolí, hlavně z Rájnic, „Kyrie“. Velice pěkně, kdyby to nebylo v kostele, byli by lidé tleskali. — Po Kyrie zanotil P. Vělím „Gloria“ pěkným barytonem. A po krátké předešle na varhany zavznělo kostelem „Ejhle, oltář“; ale jak! Když bouře se rozpoutá a blesk za bleskem roztíná mraky, hrom rachotí a občas praskne, až tabule v oknech zařinčí, tak valil se zpěv kostelem, a když mužské hlasy vpadly do zpěvu, burácelo to kostelem, že tabulky v oknech řinčely a to nejen chvilkami, nýbrž stále. Pan řídící pustil naplno stroj a hudebníci foukali ze vší síly, aby doprovod úplně nezanikl. Bylo dobře, že P. Vělímovi asistence držela tabulku, na které byl napsán celý text „Gloria“, byl by jistě se zpěvem tak silným spletl a celé Gloria nepoříkal. Zdálo se mu, že jest zachvácen jakousi bouří nadšení a unášen do nebeských končin, až se mu hlava zatočila jakýmsi velice příjemným opojením. Vtom ztlumil se zpěv i doprovod a sytým, plným pianem nesla se prosba, jakoby před trůnem Nejvyššího. Tak se aspoň zdálo P. Vělímovi. — Když zpěv umkl, bylo potřeba, aby asistence P. Vělíma upozornila, by zazpíval „Dominus vobiscum“, tak byl unesen.

Vložky zazpíval sbor ještě k obětování a pozdvihování, jinak zpíval k ostatním částem mše sv. lid další sloky z „Ejhle oltář“. Po mši sv., když přišli od oltáře, obrátil se P. Vělím k domácímu panu faráři a děl: „To byl krásný zpěv, takového jsem ještě neslyšel.“ — Vtom umlkly varhany a hned nato ozval se venku u kostela „pochod“.

Chlapci, školáci „babárňó“ byli první venku, obstoupili muzikanty a nohama „sekali“ do pochodového

taktu. Za nimi vycházela děvčata, malá babárňo jak chlapci a velká vedlejším vchodem z kaple sv. Anny. Dospělejší mužská mládež tlačila se hlavním vchodem ven, aby předběhla děvčata a mohla se na ně „uščéřit“. Když dohráli první pochod, byla už mládež pryč a vycházeli staří. Na konec vyšli stařečci a stařenky; těm zahrál filuta kapelník Jan vážný pochod takovým tempem, jak se hrávají smuteční pochody. Stařeček Horské, kostelní hospodář, jda vedle kapelníka, řekl mu: „Dobře máš, synku, nám patří už takové!“ A krácel podle taktu k faře. Lidi slyšíce smuteční pochod, smáli se a povídali: „Ten Jan (totiž kapelník) už nebude inači, dycky nejaký pestvo si vymyslé.“ — Všeci byli nadmíru spokojeni, i naši známí, obzvláště P. Vělím, který každému vykládal, jak byl zpěvem uchvácen; lze z toho soudit, že lid ze srdce a z celé duše chválil Boha a skutečně povznesl se nad všední život k nadpozemským věcem a byl při tom šťasten — vykládal upřímně. — Pan továrník rovněž dal se unést pobožností lidu, ale při tom sledoval nadšení P. Vělíma a byl pohnut téměř k slzám, když pozoroval, jak byl vším uchvácen. —

Babička měla oči jen na svých pravnucích, zvláště na Frantíkovi, který vážně, ani nikam se neohlédaje, přísluhoval při oltáři. Což Jeník, ten byl vždy vážnější a starší, ale Frantík, ten divoch, tak si pěkně počínal! Též malá Blaženka na nic se babičky nevyptávala a pěkně vedle ní seděla, anebo klečela a do zpěvníku se dívala, jak u velkých viděla, že to dělají. Anička zpívala s ostatními a modlila se, když lid nezpíval. —

P. Vělím snědl několik lžic polévky, aby kávou, kdyby tak pozdě posnídal, nezkazil si chuti na oběd.

Mladá paní dala postaviti stoly do zahrádky pod ořech a prostříti; tam určila, že se bude obědovat. Ohromný ořech zastiňoval velkou plochu, že pohodlně mohlo tam 16 lidí obědovat.

P. Vělím s továrníkem Stavělem procházeli se zahradou a přišli až ke včelínu, ale nevešli do něho, nýbrž přes plot počítali, kolikately včelky babička má; napočítali, že desately.

Vtom se otevřela vrata od zahrady a jimi vešla celá společnost z fary: pět kněží a tři laici, totiž dva řídící a kostelní hospodář „stařeček Horské“.

Továrník všecky srdečně přivítal a pravil: „Reverende, chcete-li uvidět vzorný včelín, to se musíte podívat ke zdejšímu panu faráři, to je „včeličkář“, jak mu zde říkají, zvláště výměnkáři, protože téměř všem pomáhal zařídit včelíny, až na několik, kteří už je měli.“

„To je pravda a vyplácí se nám to,“ uchopil se slova „stařeček Horské“, „jenem jednu už to má pro nás chybu, sbírat roje; zlášc dyž si namyslé nekeré roj a sedne si na nekeró vysokó hrušku, to moséme dycky poprosit nekeho mlačího, aby tam vylezl a sebral ho.“

„No, však se mohou učit a až budou starší budou to za ně potom zase mladí dělat; odpovídal a vysvětloval suchdolský pan farář.

„Zase zavrzla vrata a jako vítr přihnal se Frantík se zprávou a pozváním k obědu, že polévka jest na stole.

Bez meškání hnuli se všichni do malé výměnkářské zahrádky, kde pod ořechem bylo připraveno a prostřeno. Cestou připojil se P. Vělím k řídícímu suchdolskému a gratuloval mu k tomu, jak pěkně zpívá zdejší lid. „A jak jste to provedl, že všichni zpívají jak jed-

němi ústy a při tom svěže, nic zbytečně neprotahující?“ otázal se P. Vělím.

Pan řídící se jen usmíval při chvále P. Vělíma; zřejmě ho těšila pochvala amerického hosta; na jeho dotaz pak dal v odpověď: „Nejprve nedařilo se mi přiměti lid, aby zpíval, jak nyní zpívá, nýbrž zpívali někteří, jak se jim chtělo; zvláště starší ženské, „osvěčené“ zpěvačky, protahovaly některé slabiky, aby je bylo slyšet. Tu připadl jsem na myšlenku nacvičit píseň se školními dětmi, v neděli potom ohlásil jsem s kůru před „hrubou“, ovšem s vědomím a souhlasem pana faráře, že budou do pozdvihování zpívat jenom školní děti, a starší aby jenom poslouchali, což se též stalo. Po pozdvihování směli zpívat všeci. Velká většina se řídila podle dětí, a šlo to dobře; jen některá nebo některé z „osvěčených“ zpěvaček zahlaholily si podle svého. Já jsem přestal hrát a ohlásil: Jenom děti! Lidé se ohlíželi na „osvěčené“, které umlkly nadobro; a potom to šlo. — Odpoledne budou nešpory, bude-li vám libo, reverende, si poslechnout, jak náš lid zpívá žalmy, ovšem česky, přijděte!“

Za řeči přišli ke stolu. Tam továrník Stavěl už určoval místa; v čelo posadil svou matku, chtěl, aby babička předsedala, ale ta za živý svět nechtěla, říkajíc, „že hospodyně patří do kuchyně a ne „za stoly“ mezi hostě“. — Po pravici staré paní posadil P. Vělíma jako celebranta (který měl slavnou mši sv.) a potom ostatní podle věku. Jen po levici staré paní rezervováno místo pro mladou paní, až v kuchyni bude po práci. Před jídlem se pomodlili a potom zasedli k obědu. Polévka lukšová s drůbkami drůbežovými chutnala všem; až sem tam na nějakou pobídku ani nikdo nemluvil. Potom byla šunka z družstevního či společenského uzenářství s aspikem jako předkrm. Po předkrmu začaly se ozývat

lecjaké poznámky, zvláště pochvala šunky, která jsouc vyrobena dle domácího receptu, předčila všechny šunky na světě, tak se aspoň vyslovil P. Vělím.

Potom přišla na stůl svíčková obložená různými přímo lahůdkami.

Děti snědly nějaký kousek z obložení a pomalu od stolu zmizely za babičkou a za maminkou, už byly nasyceny. — Nyní nastala přestávka a rozproudil se zase hovor. Vedle P. Vělíma seděl jako věkem nejstarší „stařeček Horské“, tak se mu všeobecně říkalo. Byl oblíben u všech pro svou veselou povahu. P. Vělím, jsa vším rozveselen, otázal se stařečka Horského po hanácky: „Tož jak, stařečku, jak se vám lébi život ve vaši rezervaci, bévalo za stara lepší než včilka?“

„Bévalo a nebévalo, jak se to vezme,“ odpověděl stařeček.

„Jak to myslíte?“ nadhodil P. Vělím.

„Tož tak: Tehdová sme byli my staři mlačima (mladšími) a tem (těm) se zdá pěkný pěknějším a dobry lepším, tož tak bévalo lepší. Ale hledě-li se na pořádek doma, v obci a jinde, tož to bévalo horši; za mojich mladech let, buda chlapcem, přišil dráb pod okno, zabóřil na ně a zavolal (ohlásel) „na robotu“; mohli ste měť na 10, na 15 měřic, alebo víc položenýho obilé a mohlo se mračit jak chtělo, svýho ste mosel nechať a iť na robotu; tož tak zas bévalo horši. A potem se mě zdá, že ti mladi už si neumějó tak zavésknóť (výsknout) jak my za mlada; tehdá, dyž si nekeré zavéskl, zalíhalo až v ušách, a bylo ho slyšet po celé dědině. Ale zaseg je pravda, že se chlapci pro hlóposť u muziky pobili, že aji smrt z teho měl nekeré. Dyž se to všecko uváže kolem dokola, tož je to včilka lepší u nás; zlášč co se hospodářstvi téka, to se nedá ani přirovnať, jak nam ho zvelebili tady pán továrník

s panem farářem soběchlebskem; tak se u nás sedláci nihda neměli dobře, jak se mají včilké. Pán Bůh jim to zaplatí!

A co se oboji chasé téka, tož je včil lepší pořádek; spíš by byla chtěla chasa a svobodná mládež vůbec skoro každou nedělu tancovat bez dozoru starších; včil taková obyčejná (obyčejná) muzika bez dozoru se nedovolí ani. Mosé byť buď koncert, nějaký zpívání, nebo divadlo napřed a potom pod dozorem rodičů se dovolí tanec, ináč nic. A toto je velice dobré tak.“

„A co, stařečku, vy už si nezatancujete?“

„S mojema osnasedndesáti letama, dyž už só obě nohy levy (neobratny), to je lepší lehnout si už na pec a dívat se na druhy, jak tancují.“

„Ale nepovídejte, stařečku, vždyť jste tancoval vloni na svatbě svojí pravnučky a dupal jste si, až se strop otrásal,“ nadhodil domácí pan farář.

„Nebylo to loňské rok, anóbrž předloni; a to tehda sem byl ešte chlap (chlapík), ale včil už, dyž ořu celé deň, tož večír noh necítím (necítím) a ani jest (jísti) se mě potom nechce. Alebo spíš ida na pout na Svaté Hostén, namířil sem si přímo na Bílavsko a s tamodtád přes Slavkov přímo na kopec a béval sem tam za necelý čtyry hodiny. To sem vyšil o čtyrech hodinách z domu a na raňo (ranní) už sem byl na Svatém Hosténě, a to umyté už u studynky. — A včil — loňské rok šil sem třebas zas toto cestó, ale už ne čtyry hodiny, ale šest; a do kopca sem se už mosel kvilkama zastavit a odéchnout si. Už to nende, jak hdysig (kdysi). — O práci, při které se mosé člověk zohybat, už aby se nemluvílo ani; třebas řepu přetrhávat!“

Že ohýbat se nebylo pro „stařečka“, ani když byli mladší, lehká věc, každý hned pochopil, kdo se na

stařečka podíval; do sáhy (dvou metrů) nechybil jim ani palec, spíš měli o palec více.

„A s idlem (jídlem) je to taky tak; jindová za mlada snědlo se pět šest tvarůžku na svačinu a krajíc chleba jak rukáv a potom se večerálo zas jak by člověk nic nejedl,“ vykládali stařeček. „Ale včilké (nyní)“ — jen mávli rukou.

P. Vělím, který seděl podle stařečka, všiml si, jak mu chutná; dosud ani jednoho jídla nepustil a z podílu ani zbla nenechal na talíři, ač porce byly slušné; tak třebaš ne čtvrt, ale půlka pečeného kuřete bylo právě jídlo, které se podávalo. Tím jídlem stařeček ukončil slavnostní oběd a to ostatní už pro něho „nemoselo ani byt“, jak se vyjádřil. P. Vělím už byl též úplně syt, ač si nebral ani celých porcí; přece však aspoň okusit musel z každého dalšího jídla. Zvláště když přišly „babiččiny“ koláčky, všeci se ho jali pobízet, že jsou velice dobré, takových jistě že ještě nejedl. P. Vělím okusil; ukousl si kousek a ten se mu v ústech rozplynul, jak by byl cukrový, a přece byl z těsta tak jak jiné koláčky. Pokýval hlavou a obrátil se k prababičce, která přišla z kuchyně podívat se na hosty a pobízet je, aby jedli, a jal se chváliti její koláčky: „Takových dobrých koláčků nedostanete na celém světě, jak jsou ty vaše.“

Babička záříc úsměvem namítala: „Tam u vás v Americe máte istě ešče lepší než só tyto.“

P. Vělím hlasitě se zasmál a děl: „Snad někde na Hané ještě by mohly býti stejně dobré (chutné), lepší však ne; ale jinde ve světě a zvláště v Americe jistě ne.“

Mladá paní Stavělová chopila se slova a pravila: „To máte pravdu, reverende, já jsem to zkoušela a dělala jsem všechno tak jak naše babička; vzala jsem nejlepší máslo (naše babička, jak sama nestluče na nej-

lepší máslo, jde po dědině a ptá se, kde stloukali, mají-li dobré máslo; až najde, jaké uzná za dobré, potom teprve se dá do pečení, vlastně zadělávání atd.); nejlepší mouku (nulku), mléko dobré zadělala jsem, válela jsem těsto kolikrát místem, jak naše babička, ale přece nebyly potom koláčky tak dobré, jak babiččiny.“

„To se mosé umět poznat, jak dlóho se má těsto válet a převalovat, a dyž je to akorát, tož se mosé přestat,“ vykládala babička.

Nyní opět ujal se slova P. Vělím a děl: „Všecko jídlo bylo tak výborné, že ani snad lepší býti nemohlo, nepravím to snad proto, že host má jaksi povinnost pochválit kuchařku, kde jest pozván; ale dávám pravdě průchod a nepřeháním, když tvrdím, že chutněji připravených jídel jsem nikde nepožíval, než zde u vás v mé otčině. Jest sice pravda, že jsou kořeněny nejvýtečnějším kořením, srdečností a upřímností, ale i tak nic se jim nevyrovná.“

Babička a ostatní dvě dámy rozkvetly úsměvem do červena nad tou chválou a stařeček Horské prohodil: „Safraporte, to může být pravdó; dyž u nás našem kuchařkam neco se podaře, tož se člověk oblizuje hodno kvílku (chvilku) potem.“

Vtom zazvonili na požehnání. Pan farář domácí dával dispens (zprošťoval) všem od povinnosti jíti na požehnání, ale ani jeden nechtěl zůstat při stole, ale všeci se chystali do kostela; vždyť byly ohlášeny nešpory, a to všichni z celého okolí už znali, jak pěkně suchdolští umějí zpívat žalmy. P. Vělím zvlášť byl zvědav a těšil se na ně, jelikož už na velké byl zpěvem suchdolských nadšen a potom ještě ho upozornil a pozval pan řídící.

Za chvíli vyšlo malé procesí lidí z rychty, jak pravil

továrník Stavěl a opravil ho stařeček Horské, že na proceství je to moc panáčků (kněží) a málo lidí (lidu), totiž čtyři děti Stavělovy a tři staří, P. Vělím, domácí pan farář, 3 velební páni z okolí, tedy pět, dva řídící a stařeček Horské ze všech největší a nejstarší, celkem 10; průvod končila babička jako domácí paní a hospodyně, oblečená v hanáckém starodávném kroji. Zamířili do kostela, kamž se všech stran se hrnuly proudy lidu. Když tam přišli, byl kostel už naplněn tak, že natrčené sukně ženských byly už hodně stisknuty a stále ještě proudy se lily, že potom mužští a na konec i několik ženských muselo zůstat venku.

Zvonek u sakristie zazvonil a vyšli zase jako na velké napřed dva páry ministrantů, potom oba kostelníci, asistence a na konec místo P. Vělíma pan farář rájnický. P. Vělím chtěl jen poslouchat zpěv lidu. Pan řídící preludoval po tu dobu, než přišli k oltáři a se rozestavili, jakmile se tak stalo, přestal hrát. Diákon zanotil antifonu, varhany podchyty její konec a hned nato rozlehl se zpěv prvního verše žalmu 109., a sice pouze ženské hlasy v pianu svěžím tempem pronášely slova žalmu, jako když vánek ševelí jen listím stromů. Druhý verš zpívali všichni, celý kostel; to už se neslo jako když silný vítr vlehne v koruny stromů a rozezvučí nejen větvičky, ale i větve a haluze stromů, že hučí, až burácí. A tak se to střídalo při zpěvu všech žalmů. — P. Vělím neposlouchal a nevnímal slov, nýbrž dal se jen unášeti ševelem, anebo zase burácením zpěvu. Na tváři bylo mu znát dojem, jak naň působil zpěv; při ševelivém pianu rozlil se mu tichý, mírný úsměv po tváři, při burácivém forte zase rozšířilo se mu oko a vážnost zalila mu tvář. Oba však dojmy působily mu rozkoš a pozvedaly mysl k nejvyšší bytosti do závratných, nekonečných výšin.

Když žalmy byly dozpívány a varhany umlkly, zdálo se P. Vělímovi, jak by bleskurychle snesl se s ohromné výše na zemi. I když zaznělo potom rozto-
milé, velebné „Magnificat“, už nebylo s to vznést ho do těch pohádkově čarovných končin plných kou-
zelné vůně nadšení. A přece ani potom se mu nechtělo z kostela, dokud lid neodzpíval posledního slova z „Pochválená budiž...“ Tolik let neslyšel těch na Hané obvyklých zpěvů! Teprve s babičkami odcházel z kostela.

U fary čekala naň celá naše společnost, až na sta-
řečka Horského, který odešel domů se „přeslícť“.

Pan farář zavedl hosty do zahrady podívat se na včeličky. Včelín měl v první třetině zahrady obehnaný laťovým plotem, jehož východní, jižní a západní strana byla porostlá révou. Vůbec kde jaké vhodné pro révu místo, bylo jí osázeno, čehož si ihned P. Vělím všiml a podotkl: „Poznat hned, že račte býti, pane faráři, z vinařského kraje. A uzraje vám zde víno?“

„Ovšem, a to nejen rané stolní, ale i pozdní druhy hroznů na víno. Ostatně zeptejte se, reverende, zde Frantíka, mívám-li sladké hrozny.“

Frantík se usmál a přichválil panu faráři výrok slovy: „Ano, velice, jak med! Ještě nejsou měkké včilka a kyselé jsou,“ přiznával se Frantík upřímně, že už je okoušel.

Pan farář se usmíval při řeči Frantíkově a ostatní též. Pravil pak: „To musíš ještě šest neděl počkat, a potom si můžeš utrhnout!“

P. Vělím ukázal na dlouhý stůl a lavice se tří stran jeho a otázal se: „Nač máte tady to zařízení?“

Pan farář dal v odpověď: „To je naše včelařská uni-
versita. Nemáme stolic, ale jen lavičky (vlastně lavy), ale my se neřídíme vzorem starých universit; na naší

universitě jest každý někdy profesorem a potom zase posluchačem.“

„A kdo jsou členy této university? To jsme my, „včeličkáři“, tak si říkáme. Jest nás asi 16 anebo 18, kteří se scházíváme vždy v neděli po požehnání, ovšem v měsících, ve kterých se dá sedět zde venku. Silné procento jsou výměnkáři, ale též přicházejí starší hospodáři včelaři; z mladších máme jen dva. Přednáší se jen o včelách a včelaření. Pokusy s různými úly, pastva pro včely atd. atd., bývají naše předměty. Přednáší pak, kdo něco nového vyzkoumal, ať mladý nebo starý, studovaný, anebo životem vyzkoušený.“

„Je ještě někdo studovaný na vaší universitě kromě vás?“

„Náš pan řídící jest nadšeným včelařem,“ odpověděl pan farář.

„Vyplácí se vám včelaření zde v Suchdole?“ dotazoval se dále P. Vělim.

„Některý rok znamenitě, někdy méně, ale abychom museli doplácet (na krmení cukr kupující), to se nám ještě nestalo; neboť naše včely mají po celou dobu dostatek pastvy. Viděl jste jistě, reverende, lípy kolem kostela a za „humnama“ u každé stodoly stojí aspoň dvě; luka jsou u potoka, nepřilíš vzdálená, v zahrádkách jest několik tisíc ovocných stromů; i do lesa našeho nemají včely daleko. V poli pak co chvíli uslyšíš milý bzukot včel. Dva z našich výměnkářů, z nichž každý má více jak dvacatero včelstvo, vytěží od včel více než má z výměnku, jen když jest trochu pro včely příznivý rok.“

Vtom vrzla brána od zahrady, a v zahradě objevili se oba řídící.

Domácí pan farář, uviděv je, pronesl: „Už jdou pro nás k muzice.“

Všichni se ohlédlí v tu stranu a usmáli se na příchozí. — Stará paní a mladá paní Stavělový vzaly děti a chystaly se k odchodu za babičkou. Pan farář je zval na plástek medu, ale vymluvily se mu, i děti se nehlásily, protože jim babička napověděla, že budou mít med na svačinu. — Bylo smluveno, že páni počkají na dámy na faře, až se obleknou do hanáckých šatů, totiž jen mladá paní; stará paní po hanácky oblečena nikdy ani nebyla.

Páni zatím prohlíželi zahradu a chválili, jak jest pečlivě a odborně pěstována a prakticky uspořádána. Napřed háječek meruňkový, potom háječek trnkový (švestky, slívy, durancie atd.), dále část osázená jabloněmi v řadách, a sice mezi dvěma řadami jabloní vždy řada hrušek; protože tak se nejlépe využije místa; jabloně se totiž rozkládají většinou do šířky, hrušky rostou více do výšky. A ostatek zahrady, největší její část, byl sad ryze jabloňový, o němž podotkl pan farář: „Tuto část zahrady byste, panstvo, měli vidět, když jabloně kvetou, to jest krása, učiněná pohádka!“

Kolem zděné besídky modralo, červenalo, žlutalo a bělalo se pola květinové; nejen ozdoba besídky a zahrady vůbec, nýbrž též zásobárna, odkud se braly květiny na ozdobu oltářů a kostela vůbec.

Hned s kraje zahrady bylo oddělení zeleninové, jehož hlavní pola vroubena byla nízkými zákrsky povětšinou jabloňovými a hruškovými. — Právě dospěla naše společnost k této části, když se objevili u vchodu do zahrady velební páni, kteří si byli sesvléci kleriky, v nichž byli na požehnání u oltáře, a jim téměř v patách dámy Stavělový samy bez dětí, které nechaly u babičky; nebylo a není totiž v rezervaci dovoleno choditi dětem k muzice a rodičům nebo komukoliv bráti je k ní.

Všichni se obrátili v tu stranu, odkud přicházely;

oči všech spočinuly na usměvavé tváři mladé paní Stavělové, jejíž krásu hanácký rajdák (šátek uvázaný na rajdák) do té míry zvýšil, že sám její manžel s obdivem pronesl: „Blaženko, ten rajdák ti tak svědčí, že jsi jak nejkrásnější růžička pěkná.“ Všichni přikývli na to hlavami, a mladá paní se začervenala nad tou chválou, což její sličnost ještě zvýšilo. Mimoděk schovala tvář svou za hlavu staré paní jak mladé děvče, což všem vyloudilo úsměv, obzvláště staré paní.

Továrník Stavěl přistoupil ke svojí ženě, vzal ji pod paži a postavil se společností v čelo.

P. Vělím prohodil vida ten párek: „Jeníku, ty bys měl býti též po hanácky, to by vám to slušelo!“

„Mám hanácké šaty, ale v létě jest mi v nich teplo,“ omlouval se továrník.

Mladá paní pochvalou rozjařena děla: „Ale zatančíš si aspoň se mnou,“ a usmívala se při tom šibalsky, vědouc, že její muž tančit neumí.

„Ano,“ odvětil pan továrník, „ale až po půlnoci.“ Všeci se dali této odpovědi do smíchu.

P. Vělím se otázel, proč se všichni smějí, i mladá paní?

To mu vysvětlil zkrátka rájnický pan farář: „Protože se smí tancovat dnes jen do půl osmé; po půl osmé seberou hudebníci nástroje a hajdy domů! A mládež, toť se rozumí, také, aby byla pěkně za světla doma a šla brzy špát, zítra skoro ráno musí se do pole.“ —

Hostinec, kde hrála hudba, byl na protější straně, nedaleko; proto když vyšli z fary, uslyšeli hudbu, vlnivé zvuky valčíku rozléhaly se dědinou. Naše společnost jen zamířila k vratům hostince, u nichž stálo několik pohůnků, zmizeli tito vraty ve dvoře a za malou chvíli umlkla hudba jak by ji usekl; chlapci totiž ohlásili, „že už jdou“. — Když dvorem blížili

se zahradě, spustila hudba na jejich počest pochod a pořadatelé přišli jim vstříc, aby je uvedli na podium, jež bylo zřízeno pro nejvzácnější hosty.

Pan řídící ani nevystoupil na podium, nýbrž jal se hned sháněti zpěváky, postaviv se na z desek sbitou podlahu, na níž se tancovalo a taktovkou kýval na všechny strany. Za několik okamžiků stál kolem něho celý jeho zpěvácký sbor. A než bys deset napočítal, spořádal se podle hlasů. Pan řídící nemaje pultu na noty před sebou, o nějž by mohl zaklepat, „psikl“ na zpěváky, aby je upozornil, že začnou, a seknuťm taktovkou zahájil sbor „Prosba odvedeného“ od P. Křížkovského. Všichni poslouchali jak v kostele, a když dozněl poslední tón, rozlehl se tleskot, který letěl celou dědinou.

Hned nato zahrála hudba Dvořákovu humoresku tak svěže a čistě, že P. Vělm se na všechny strany rozhlížel, jakoby se tázal: a to dovedou venkovští hudebníci tak zahrát? — Ze zpěvů ještě zazpíval sbor „směs z národních písní“ a hudba zahrála směs z „Prodané nevěsty“ a bylo po koncertě. Potom následoval tanec, na nějž se mládež ze všeho nejvíce těšila. Přestávky nesměly býti dlouhé, protože o půl osmé hodině byl určen zábavě konec.

Jen se ozvaly tóny prvního taktu valčíkového, zavířilo to ve skupinách mládeže; u děvčat víc jen na místě, skupiny chlapců zato rozběhly se úplně míříce ke skupinám děvčat; nyní rozplynuly se i skupiny děvčat až na nepatrné zbytky tím, že se spojovaly se skupinami chlapců a ku podivu stačily oči k tomu, že toto roztrídění a sloučení vykonáno bylo dříve než se člověk pořádně rozhlédl. K vlnivé melodii valčíkové připojil se šustot podešví o podlahu a dodával důrazu vlnám hudby. Oči všech spočinuly na tancujících, jelikož

byli vyvýšeni, přehlédli svrchu všechny tancující páry. Vlnivý pohyb jevil se i v hlavách; hladina hlav stoupala a klesala dle toho, přičapovali-li tancující nebo zvedali-li se. — P. Vělímovi připadala směs tancujících jako lán vymetaného obilí, rozvlněný jemným vánkem; mimoděk dal se unášeti jeho kolébáním. Na Hané při valčíku místo poskakovacího kroku se přičapuje, a tím se dociluje vlnivého, houpavého, velmi lahodného pohybu, který se hodí velmi dobře k rázu hanácké přírody a života hanáckého.

Když valčík končen, přikývli všichni hlavami, a pan řídící rájnický pronesl k tomu: „Opravdu, pěkně tancují.“ — Tanec jako by rozvázal pouta, jimiž jazyky byly spjaty; veselý hlahol a povolávání letělo zahradami a roznášelo veselí na svých perutích po celém okolí.

Děvčata utírala si kapesníky spoceně tváře a ovívala si rozpálené líce; vždyť parno bylo opravdu žňové; avšak ani nejmenší povzdech nad tím neprodral se rtíky tanečnic, které měly při tom hlavy obvázány pevně šátky na rajdák. Vtom jako by zhluboka vydechl nedaleký les, zaševelilo listí nad hlavami procházejících se i stojících a čerstvý vánek měkce líbal a líbal tváře všech. Rozkoší rozšířily se jim oči a úsměvem zalila se jim tvář; avšak ani se pořádně nenapili z této číše jemné a neškodné rozkoše, zavzněly opět zvuky hudby. Mládež postavila tuto číši ještě nedopitou a sáhla po větší a sladší, ale nebezpečnější číši tance, a nahýbala si z ní do hloubky až skoro na dno. Úsměv na tvářích rozlil se jim téměř až za meze tváře do vlasů a v týlo.

„Sólo!“ zavznělo nejprve jednotlivě a potom: „Sólo, sólo, sólóó, sólóóó . . .“ sypalo se jak kroupy na šindelovou střechu. Páry tančících zarazily třebas v půli taktu a oči všech obrátily se k páru, který se roz-

houpával. Děvčata si šeptala: „Aá, paní továrníková a Metod Zavranský; on chodí v prázdninách do továrny „prachticirovať“, už má tři leta Prahy na technice. Ale tato a taková slova jen bzučela, jako bzukot čmeláka, který letí vedle, ale nezastaví se, a potom všechna pozornost soustředěna na tančící; se všech stran se ozýval kritický šepot, ale jen pochvalný, takže když přestali tančit, rozlehl se přímo zuřivý tleskot, až paní továrníková děvčatům prstem pohrozila, protože ona tleskala nejvášnivěji. Když tak stála na kraji podia ve vší své kráse, chlapci zapomněli tleskat a jen se na ni dívali. — Paní továrníková sedla si na své místo a s úsměvem přijímala lichotivé poklony, při tom utírala si rozčervenalou, zapocenou tvář. Vánek lichotník jemňounkou, měkounkou svou perutí dotýkal se a hladil její líce, že pod jeho dotekem mizelo horko, jako zármutek mizí při radostné zprávě, jež vyvrací kořen zármutku.

Čím dále, tím veseleji hlaholila zahrada zpěvem, škádlením, ba při kvapíku ozval se i výskot.

U starších, kteří netančili, plynul rozhovor vesele přecházející chvílemi v kaskády smíchu. Že i šípy „répání“ občas na někoho se sypaly, toť se ví, na Hané to ani jinak nemůže býti, zvláště na stařénka Horskýho často vypuštěn byl takový šíp, ale ten jej uměli odrazit. Veselí rostlo a se vzmáhalo takovou měrou, že smích se už neozýval jednotlivě, nýbrž v salvách a akordech; tanec na chvíli vždy přerušil rozbujněný smích, rozpustilosti však při tom nebylo. — O šesté hodině vstaly dámy Stavělové a chystaly se k odchodu; rájnický pan farář se k nim připojil. Hudba zahrála pochod, mládež utvořila ulici, provolala jim „slávu“ a mávala zvláště děvčata šátky na rozloučenou.

Obě dámy se usmívaly a kynuly jim rukama na rozloučenou.

Když přišly do rychty, zastaly prababičku celou rozesmátou.

Na dotaz mladé paní, co ji tak rozesmálo, prababička odpověděla: „Víš, mosela sem dělat nemocný, a tady Blaženka mě vyšetřovala (prohlídala), mosela sem jí jazyk vyplazit (vypláznout) a zhluboka dýchat a dyž sem to po pořádky všecko udělala, dala si ruku na bradu a prsteček na škraň (na líce) a řekla: „To nic není, to zas přende (přejde).“ A tož su zdravá.“ A babička se tomu s chutí zase zasmála.

„A kde jsou chlapi, babičko?“ otázala se mladá paní.

„A hde by byli? Víš, že Antonín už přijel pro vás a Frantik jenom zahlídl kočár, už byl venku a už seděl na kozléku, a Jeník šel za ním. Včilka só u koní na dvoře.“

„Pořád vykládám leda, a ani vás nepobízím, abyste si vzali našich koláčku. A svačili ste?“ otázala se babička staré paní.

„Ano, svačili, měli jsme čaj se zákuskem,“ odpověděla stará paní.

„To nic není, to je jenom voda, teho se člověk nenají, po tém ešče dostane věci (větší) hlad,“ dělá babička a nabídla staré paní své pověstně dobré koláčky.

Stará paní vzala si, aby babičku neurazila, koláček a jala se chválit, jak jsou dobré.

„Jenom si berte,“ pobízela babička rozradostněná, „só takovy maličky, tech se ani nenají.“

Stará paní si vzala ještě a jedla, při tom se rozhlížela po „izbě“ (velký pokoj) a pravila: „Máte to u vás velice pěkné, ta lištva s těmi květovanými miskami, talíři a hrníčky jest pěknější než moderní skříně s novým nádobím; a tam ta stará kamna kachlová, jak

jsou pěkná! Stůl s trnožím, legátky s vyřezávanými lenochy, staré záclony cokované . . .“

Babička záříc radostí vskočila jí do řeči pravíc: „U vás to máte ešče pěkněši, takovy tlusty a pěkně malovany tepichy a takovy čéhavy (pestrý, živý) přikrývky na stůl a ty fotely, to só kósky a jak se v nich měkko sedí . . . !

Vtom vešla mladá paní a děla: „Já jsem s balením hotova, jakmile přijdou náš pan farář, můžeme jeti, aby se kočí zavčas mohl vrátit pro ostatní pány.“

Než se děti rozloučily s babičkou, která každému udělala křížek na čele a s Blaženkou se pomazlila, přišel rájnický pan farář. — Vsedli všichni na kočár, až na hochy, kteří měli počkat až na druhou skupinu, a jeli do Rájnic.

Zatím naše společnost u hudby, která po odchodu dám se rozmnožila o sousedy, plavala v proudu veselí s ostatními; pan továrník jen sršel vtipem a jak se říká na Hané „štychoval se“ se „stařéčkem Horském“ tak obratně, že až P. Vělím se divil, kde ta veselost a zvláště podařené vtipy u něho se braly. A když mu to též pověděl, odvětil pan továrník: „Což néso taky Hanák, keré se rád raduje s radujícema a to druhy už mín. A dneska oslavujem patróna zděšího kostela, a to má Pán Buh rád, dyž s veselém srdcem přistupujem před něho.“

„Je to všecko pravda a mě to těší, že jsi tak veselý a nic nemám proti žádnému řádnému veselí, ba naopak.“

Stařéček Horské se vmísil do řeči a děl: „Tak to má byt, všecko na svém místě; na svajbě a inde se směje a na pohřbě a taky inde se plače. Což, só, pravda, žňa, práce dost, ale ta nás nezarmóťe, jenem dyž je

pěkné čas (počasí), a to letos je; a zétra bude pěkně podlevá západu, to červeno tam to povida.“ —

„Ale stařečku, po tom tancování nebude se těm mladém chtít ani vstávat ani potom pracovat,“ prohodil P. Věším.

„Což stávat, jak stávat, to aby ich heverem zvíhal, ale dělat, to im (jim) bude hračkó; to je v nich po rodičách; žádné pořádné Hanák před prácó necófne,“ tvrdili vážně stařeček.

„Leda do hospody,“ doplňoval domácí pan farář.

„No, stáva se tak, ale jenem před prácó, kera může počkat,“ hájil stařeček pracovitost Hanáků, „alebo taky, dyž má člověk žizeň, že žižňó nemože vydržet. Ale ináč, dyž stópne na pole, tož spíš neodende (neodejde), až prácu udělá.“

„Vždyť mně rozumíte, stařečku, jak to myslím; jsem sice rodem Slovák, ale od vysvěcení na kněze stále jsem na Hané; nejprve jako kaplan a potom jako farář, celkem téměř třicet let. Znáám Hanáky lépe než svoje krajany Slováky a co se pracovitosti týče, zaslouží pochvaly nejlepších pracovníků,“ omlouval se domácí pan farář.

Stařeček Horské jen hlavou pokývl a věc byla odbyta. Rozhlédl se potom a pronesl: „Tín (stín) se dlóžé, chélé se už pomály k večeru.“

Pan továrník podíval se na hodinky a děl: „Bude se nám ubírat domů; kočár se asi už vrátil.“

Rozloučili se s domácími, kteří seděli s nimi u stolu. Starosta suchdolský pak poděkoval jim za návštěvu a zval je, aby přišli zas, ale po žních, že si udělají dožatou, celá dědina.

Továrník Stavěl mu poděkoval, ale na dožatou přijíti nesliboval, jelikož mají mnoho ještě na programě.

Při pochodu, který muzikanti hráli k odchodu hostí,

bubeník tloukl na buben a druhý třískal talířama takovou silou, že nebylo svého slova slyšet, a stařenky, co zůstaly doma, třebaš byly trochu přihluchlé, vesele přikyvovaly hlavama, že „slyšijó hrát muziku“.

Když pochod dozněl, povstal starosta na podiu, pozvedl ruku, v níž držel čagan jak jenerál šavli, zavelel „ticho“ a potom ohlašoval hlasem, který zněl jak rachot mladého hromu: „Že bude hned štvrt na osmó hodino; teda že povoluje ešče jeden kósek a po něm všeci dom!“

Jenom to dořekl a už zazněla hudba k tanci. Kde kdo, kdo měl párovníka, byl v kole, a starší děvčata, na která se už nedostalo tanečníků, běžela si sama jak při volence pro některého ženatého, „ať už byl jaké chtěl, jenem když byl chlap.“ Tím způsobem dostali se i stařeček Chramostél, který měli jednu nohu křivou, do kola a „šlo im to dobře“. — Chuť, ba skoro vašeň tancovat ležela téměř na všech jak podzimní mlha na matušce Hané, slyšels skoro dech tancujících. Proto nebylo divu, že se zdál všem, když hudebníci přestali hrát, „kósek“ krátký a volali, aby ještě jeden byl přidán; starosta se bránil, ale na konec, když k němu přišla celá deputace chlapců a v pozadí se objevila pěkná jeho dcerka, dovolil „ešče jeden a potem doš a dom!“

Jan, kapelník, filuta, řekl potichu něco svým muzikantům, zaklepal na housle a muzika spustila „Bodaj by vás, vy mládenci...“, ale tempem, pokud jen mohli zahrát, tak rychlým. Všeci staří, slyšíce to (už jich tam nebylo mnoho, jen ti dohledoví — na dohled), obrátili zraky na tancující. Všechno, co tancovalo poslední „kósek“ a v témž složení (tytéž páry) hrnulo se k tanci, že v okamžiku podlaha na tančení byla tancujícími natlačena jako most, po němž pastýř žene

stádo ovcí. Každý pár snažil se tancovat podle hudby; i nastalo vzájemné ždouchání lokty, koleny atd., slabší s výkřikem odletovali s podlahy na trávník, kdež tancovali dále; čím dále tím více řídly páry na tancovním prostoru, buď už nemohly dechu popadat, anebo byly odtud vyžduchovány. Ale též hudebníci nehráli už všichni, někteří už byli šíleným tempem hry schvá-ceni. Jen ještě několik muzikantů hrálo a několik párů tancovalo, ale jak? Tváře rozpáleny, oči rozšířeny, nozdry rychlým dýcháním odchlípnuty točily se s úžasnou rychlostí, jako vlk dřevěný byv puštěn chlapcem na rovnou, hladkou podlahu. Tanečnice držíce se pevně svých tanečníků vypadaly téměř jak baletky.

Tu uznal starosta, že jest už nejvyšší čas, aby zakročil. Pozvedl velitelsky svůj čagan a zakřikl hromovým takřka hlasem — „dost!“ Hudebníkům ztuhly tím povelom ruce a rty, že nemohli už potom tónu vyloudit; a tancující zakolísali se ještě a zůstali stát, jak by je přibil, prudce dýchající, ale jen chvilku, co se vzpamatovali, a potom se rozběhli smějíce se všemu tomu, zvláště ale tetičce Horké, jak se vadila s kapelníkem Janem, řkouc: „Ty, Janisko, máš rozum? Tak zhusta hrát, až by tanečníci a tanečnice chcóc ti postačit dušu vypluli.“

Mládež měla z toho legraci, a kapelník Jan nic neříkal a jak by se nic nestalo sbaloval pořádnou výslužku, ale pravým ramenem mu to trhalo a levým koutkem úst též. Ani se velice neohlížeje dal kamarádům s Bohem a šel ještě se třemi hudebníky do Rájnic.

Naše společnost s P. Vělmem byla u babičky na dvoře právě, když přiběhla babiččina děvečka Terka se smíchem a vyprávěla jim, co kapelník Jan provedl.

Skutečně půl osmé jest, a zábava jest též skončena,“ dívaje se na hodinky promlouval P. Vělm. Nato

obrátil se k domácímu panu faráři a otázal se ho: „To jste zavedli nyní, co existuje rezervace, či už dříve byl tento pořádek?“

„Ne, teprve co jest rezervace. Slavný náš aeropag (nejvyšší soudní dvůr) to nařídil pro celou rezervaci, že nesmí býti žádné tancování bez dozoru rodičů; a aby ti též z toho něco měli, má tanci předcházet buď divadlo nebo koncert. Rovněž naporučili, že smí muzika trvat jen do 12. hodiny noční, výjimečně do jedné hodiny po půlnoci. O jedné hodině musí býti hostinec prázdný a mládež všechna doma. O tom se přesvědčí policejní radní s policajtem, kterým se udílí právo dodat důrazu své inspekci žilou (jako obuškem) u mužských, u ženských pak konstatovati (zjistiti) jméno a udati potom potrefenou rodičům, služebnou pak hospodářům, kteří už potom jim rajdáky spraví.“

„A jak se toto zařízení osvědčilo?“ optal se P. Vělim.

„Na začátku jen asi dvakráte bylo třeba ukázat, že se to bere naprosto vážně, a nyní stačí jen zakašlat a opozdilci zrychlí kroky do běhu a za několik okamžiků klapnou vrata a je ticho na dědině, že možno poslechnout, jak tráva roste!“ dal v odvet domácí pan farář.

Potom si sedli do kočáru a vyjeli na dědinu. Na návsi bylo již téměř prázdné, všichni aspoň dospělí už byli doma, aby poklízeli dobytek; jen chlapci, školáci v menších skupinách si buď hráli, anebo se už rozcházeli domů pokřikující na sebe; vidouce Frantíka na kozlíku (to místo si na otci vyprosil), všichni mu záviděli.

Za vsí uvolnil kočí koním krok, neboť tak se prášilo, že kočár byl při rychlejší jízdě jak v oblaku.

Továrník Stavěl prohodil: „To jest sucho, už jest prachu na silnici jak v zimě sněhu; bylo by už deště třeba na řepy, jetele, louky atd.“

Ale řekněte to rolníkům, odpoví vám: „Je sucho a dobré byl by dýšť, ale ešče včil ať nepršé, až po hlavních žňách,“ dal v odvet továrníku rájnický řídící.

„Nejde mi ani z hlavy, ani z mysle, co jsem zažil dnes v Suchdole,“ vmísil se do hovoru P. Vělim. „Že v takové pilné době, ve žních, kdy venkovský lid napne všecky své síly, aby sklidil úrodu, výtěžek to svojí celoroční práce, že může při tom býti tak veselý až bujný.“

Továrník Stavěl se usmál a pronesl nato: „Nedivím se pranic, reverende, že se divíte veselosti našeho lidu v době, kdy nejusilovněji a nejtíže pracuje, neboť jste asi zapomněl, co jsem vám řekl, že se totiž snažíme vychovati a vésti náš lid tak, aby ho práce v povolání těšila, aby ji s radostí konal; potom mu nepřipadne tolik obtížnou, tím méně protivnou.“

„Ale zdá se mi přes to,“ dal v odvet P. Vělim, „že to nestačí k takové nelíčené a srdečné veselosti, jaké jsme byli svědky v Suchdole a vůbec všude u vás v rezervaci, kde jsme byli.“

Tu se vmísil rájnický pan řídící do rozhovoru řka: „Máte pravdu, reverende, že by tu nestačila pouze výchova lidu po té stránce, aby ho totiž práce těšila, nýbrž hlavním zdrojem veselosti jeho jest vědomí, že má čisté svědomí, či že vykonal řádně svoje povinnosti k Bohu a lidem.“

P. Vělim podíval se takřka s obdivem na pana řídícího a kývl hlavou, že s jeho výkladem souhlasí. Pan řídící jal se dokládati pravdivost svých slov po svém způsobu, vše vykládaje totiž důkladně a tím ovšem též zdlouha, příkladem na školních dětech; když ve škole jsou hodny a pozorny, až přijdou domů, rozdovádějí se tak, že rodiče nás učitele litují, říkajíce: „Má ten pan učitel s tema dětima křezéček; naši só tří a dyž

přindó ze školy, posvača, dum by zhůru nohama obrátily a křiku je, že není svýho slova slyšet.“ A ono zatím jest to projev radosti nad tím, že povinnosti svoje ve škole vykonaly a mohou se zas volně proskočit.“

P. Vělm opět se podíval na pana řídícího, ale tak jako by chtěl říci: tato slova jsou jen částečně pravdiva. Uvolnění jakýchkoliv pout a okovů, anebo obmezení vůbec, působí radostně na každého, tím spíše na děti.

Cesta poblíž Rájnic nebyla už tolik zaprášená, proto mohli rychleji jeti a přijeli do Rájnic, ještě slunko stálo nad břehem západu a jen svými dlouhými paprsky jako by se prsty zachycovalo okraje břehu, než se vhoupne do hlubiny moře večera a noci.

Na náměstí složili pana řídícího, rozloučili se s ním a než by sto napočítal, byli doma.

Večeře dnes byla jednoduchá, ale solená a kořeněná vzpomínkami na dnešní suchdolské hody. — Všichni by byli vykládali, co se jim v celé slavnosti nejlépe líbilo. P. Vělm povětšinou jen poslouchal a přikyvoval souhlasně hlavou, neboť všichni mu svými řečmi zesilovali dojem, který mu utkvěl v mysli, totiž spokojenost, veselost a štěstí, jaké se jevilo ve všem chování suchdolských.

XXX.

I když odešel do svého pokoje a posadil se s breviářem na pohovku, často zabloudila mysl jeho do Suchdolu, že ji musil volat a upoutávat k breviáři. — Jakmile pořikal breviář, pustil mysl uzdu a ta na perutích fantasmie bleskurychle létala z Evropy do Ameriky a z Ameriky do Evropy, a srovnávala suchopárný život americký s životem plným poesie v reser-

vaci vůbec a v Suchdolu zvláště, jak ho dnes prožil tam po celý téměř den. — Opět prožíval všechny dojmy, které hluboko se zaryly do jeho mysli a srostl téměř s obyvateli suchdolskými. — Dopoledne v kostele s jakou prostotou a zase s jakou hlubokou vroucností prokazovali povinnou úctu Bohu, jsouce při tom veselí dle slov Písma: „Veselého dárce miluje Bůh,“ chválíce tu ústy i srdcem, všichni stejně, ať bohatí, ať chudobní rozradostněni. A veselost ta v kostele ukázněna, mimo kostel stupňovala se, až při tanci vyvrcholila a málem překypěla. — A ti dospělí a staří! Třebas už nepřekypovali veselím a radovali se jaksi usedleji, ale veselost jejich byla rovněž nestrojená a plná. I v noci zdálo se P. Vělímovi o hodech a asi veselé věci, protože se ve spaní usmíval, ba když ráno vstal, zdálo se mu, že se ještě usmívá; podíval se do zrcadla a skutečně skotačil po jeho tváři roz dováděný šotek — smích. —

Při snídání byla celá rodina Stavělova v obyčejnou hodinu shromážděna; jen s tím rozdílem, že se děti netlačily k babičce, nýbrž k P. Vělímovi, zvláště malá Blaženka nechtěla nikde sedět, jen vedle něho, stále se ho dotazujíc a vyptávajíc, jak je to tam u nich v Americe. A P. Vělím s radostí každou její otázku zodpovídal a usmíval se jejímu údivu. Tak potom, když Frantík se ptal, jak vysoké jsou domy v Americe, a P. Vělím znázorňoval jejich velikost tím, že je přirovnal k věži kostelní pravě: „O hodný kus jsou vyšší než věž kostela rájnického.“

Blažence vyklouzlo z úst: „Jééé

Ale Frantík by byl rád věděl, jak kominář vymetá komíny v tak vysokých domech, vyleze-li až nahoru

na střechu, a dodal: „Já bych tam hned vylezl a nic bych se nebál.“

„To vím,“ odpověděl mu jeho otec, a Frantík hned ztichl, protože věděl ze zkušenosti, jak takové odvážné jeho pokusy končivaly; že tatínek Frantíkovi vyháněl potom bujnost a odvážnost z těla . . .

P. Vělím se usmál všemu tomu a pravil: „Tyto vysoké domy nemají komínů, nepotřebují tedy kominářů.“

Nato otázal se továrník Stavěl: „Reverende, půjdete do fary, jak jste slíbil našemu panu faráři?“

„Musím už, včera mi vážně domlouval, že stále otálím s návštěvou u něho, a jinde že jsem už všude byl. Vymlouval jsem mu to a omlouval, že každý den téměř po mši sv. se u něho zastavuji, anebo s ním aspoň mluvím. Ale neuspokojil se tím; že prý to nestačí, že musím u něho pobýt celého půl dne. Půjdu ho tedy navštívit a s ním si pohovořit.“

Ani ne za čtvrt hodiny vycházel P. Vělím od Stavělů a bral se známou cestou ke kostelu, který stál v rohu náměstí. Od kostela nalevo v pořadí domů stála rozsáhlá farní budova, pěkně opravená slohu barokního, veselého. Vystupovalo se do fary po čtyřech schodech. P. Vělím zazvonil; přišla mu otevřít děvečka, která uzřevši P. Vělíma, usmála se na něho jako na starého známého a zavedla ho k panu faráři do studovny, která byla zároveň knihovnou a pro domácí personál, který měl na starosti čistotu a pořádek v domě, něčím vyšším a tajemným, protože každá kniha byla proň téměř nedotknutelná; totiž tak, že byla-li otevřena, nesměla ji uklízející zavřít, na místě, kde ležela, musela

zůstat ležet. Jen prach byl dotknutelný, ten směla utřít, ale knihu zase na totéž místo položit.

Pan farář s radostí uvítal P. Vělíma, a uslyšev, že u něho pobude až do oběda, chtěl dáti rozkaz, aby připravily v kuchyni hojnější oběd, že budou míti hosta, ale P. Vělím poděkoval za oběd, ježto slíbil u Stavělů, že přijde na oběd jistě domů. Pan farář posadil hosta na nevelkou pohovku v rohu pokoje, odkud byl rozhled po celém pokoji. Pan farář tu čítával noviny a jiné knihy, při čemž nepotřeboval psáti. Psací stůl stál u okna, kde bylo světleji. P. Vělím rozhlédl se po světnici, utkvěl zrakem na velkých dvou skříních a pokývav hlavou pravil: „To je pěkná hromádka knih, přečetl jste je všechny?“

„Až na slovníky a některé kazatelské knihy všechny, a sice celé jsem je přečetl a mnohé prostudoval,“ děl pan farář a připojil k tomu: „Jsou též jinak než obvykle rozděleny; zde v této skříní,“ ukázal při tom na větší skříň, „jsou moji miláčci, které čítávám,“ když se chci osvěžit a si odpočinout; kdyby pohledy moje zanechávaly stopy, jak prsty otisky, byla by skříň celá poďubaná, ale jen jemnými a něžnými dřbkami (stopami). V druhé zde jsou knihy lhostejné, jako slovníky, atlasy, gramatiky atd., a potom ještě knihy — protivníci, s nimiž se potýkávám, jelikož nesouhlasím s jejich obsahem, buď úplně, anebo částečně. Kdyby tu zanechávaly zraky moje stopy, byla by tato skříň propíchána a probodána jak řešeto.“

„A kam byste zařadil, nezařazujete-li už, tady noviny?“ otázal se P. Vělím, drže noviny v rukou a potřepává je jimi.

Pan farář minutku, ani ne celou, se rozmýšleje, dal v odvet: „Tam mezi své miláčky, myslím, bych jich

zařadil málo, za to mezi protivníky by jich přišlo mnoho.“

„A z jaké příčiny zanevřel jste na světovládný tento tisk?“ otázal se více žertem P. Vělím.

„Právě, že ovládl a ovládá celý svět, proto ho nemám rád, jelikož se podobá vladaři, který nemá anebo nechce mítí vladařských potřebných vlastností a často též ne schopností,“ odvětil pan farář.

„Máte pravdu, že tisk ovládá svět, ale nejsou to jen noviny, nýbrž též knihy, které svými, abych tak řekl, naukami komandují lidstvo,“ namítal P. Vělím.

„Ovšem, knihy též, ale v jak malé míře u přirovnání k novinám jsou nyní čteny knihy naším lidem,“ dal v odvet pan farář.

Jelikož P. Vělím jen přikývl hlavou nic neříkaje, pokračoval pan farář ve výkladě: „Jest vám jistě známo, že leccjaký nedouk, co se našeho katol. náboženství týče, o něm píše, je posuzuje a kritisuje s takovou nadutostí a povýšeností, jak by katolickou nauku prostudoval, promyslel a tím znal do nejmenších odstínů a podrobností; potom jako by všechny soustavy filosofické měl v malíčku a všechny problémy, záhady a zákony přírodní znal a dovedl rozluštit. Že leckerý zvláště mladší čtenář jest ohromen tou učeností, ovšem fingovanou, a myslí si, to jest jistě pravda, když s takovou jistotou a určitostí veřejně to píše. A zatím je to klábosení, ba blábolení bez nejmenší znalosti zvláště nauky křesťanské, katolické. A to člověka dopaluje, že ignorant ve věcech náboženských kritisuje nejhlubší pravdy jeho a chce udávat, jak řešiti problémy životní. Na př. před chvílí četl jsem v těch novinách, co v ruce máte, citát ze socialistických novin, kde nějaký, jistě veliký státník, žádá odluku církve od státu, protože stát prý má býti suverénním a nemá

se dáti poručníkovat církví, ať si žije každý sám pro sebe. Patrně neví tento velikán, ani co jest stát, ani co jest církev, a nechápe též psychologické podstaty člověka.“

„Dovolte, pane faráři, nejsou to jen nedoukové a povrchně vzdělaní lidé, kteří hájí rozluky státu od církve, nýbrž i lidé, kteří jsou považováni aspoň od svých stoupenců za vědátory,“ namítl P. Vělm.

„Připouštím,“ dal v odvet pan farář, „že jsou mezi zastanci tohoto hesla lidé učení a že vědí, co jest stát, ale co jest církev buď už zapomněli, i když se tomu za mlada učili, anebo neznají vůbec, a neuznávají účelu a cíle církve aspoň katolické a rovněž též podstaty člověka. Domnívám se, že máte, reverende, na mysli Ameriku, kde rozluka tato jest aspoň na nynější poměry rozřešena celkem „správně“, ale tím nepravím, že by to byl způsob, který by se vždy a všude hodil a byl jediné správným, a nebylo lze ho správněji i u vás rozluštiti.“

„Jak to, prosím, myslíte, pane faráři, že co jest u nás v Americe celkem správně, jinde by mělo býti nesprávným?“

„U vás,“ dal v odvet pan farář, „kde není žádné církve absolutně dominující, uznává váš stát Boha aspoň za Stvořitele a Pána celého světa a chrání pak přesvědčení náboženské svých občanů, že mohou si duchovní svůj život dle něho zařídit.“

„S tím souhlasím,“ děl P. Vělm. „Ale řekněte mi, pane faráři, proč se vzpouzíte i u vás takovou rozlukou zavést?“

„Z těchto příčin,“ dal v odvet pan farář, „předně v našem státě (v r. 1911) jest ohromná převaha katolíků, přes 90%, proto se musí jejich náboženské přesvědčení obzvláště respektovati a všeho se vystříhati, čím

by náboženské jejich přesvědčení bylo přiváděno v rozpor s povinnostmi státními.“

„A co s občany jiného náboženského vyznání?“ otázal se P. Vělm.

„Těm ovšem musela by býti zabezpečena svoboda náboženského vyznání a přesvědčení, (nikoliv svoboda svědomí, jelikož svědomí musí se řídit vřdy mravními zákony a nemá té svobody jako vůle, která může jednati proti mravním zákonům, ovšem ne beztrestně), a poskytlo by se jim vše, čeho jim k tomuto jejich náboženskému životu by bylo třeba.“

„Máte pravdu,“ děl P. Vělm, „devět z deseti nebude ustupovati jednomu, nýbrž přirozeno jest, že jeden ustoupí devíti.“

„Nuže vidíte, reverende, že tomu tak jest. „Další příčina,“ jal se vykládati pan farář, „že se stavíme proti rozluce církve od státu, jest, že naši moderní tak zvaní státníci (lux a non lucendo) a politici nechtějí snad, aby stát a církev byly od sebe neodvisly a každý samostatný ve svém oboru působnosti, to nikoliv, nýbrž oni chtějí míti stát suverénem, jemuž má se vše podrobovati, jemu sloužiti a k němu jakožto nejvyššímu a též i snad poslednímu cíli má vše směřovati, čili abych to triviálně po novinářsku řekl, chtějí člověka, občana nastrojiti do státního chomoutu a zapřáhnouti do státní káry; a potom, občane „svobodný“, jeď si kam chceš, ale musíš jeti cestou vládou ti naznačenou, a basta! Církvi však chtěli by i v jejích nejvlastnějších a základních věcech poroučeti. Anebo ve společných věcech míti první a rozhodující slovo.“

„Tomuto úplně nerozumím,“ ozval se P. Vělm. „Prosím, vysvětlete mi to!“

„Co se týče toho, že se pletou tak zvaní učenci do vlastních záležitostí církve, tu uvádím jen na př.

dogma o neomylnosti církve. Anebo politici dávají různá ne právě vhodná nařízení o úkonech žáků různých náboženských škol. Co se druhého týče, totiž společných záležitostí, jmenují výchov dětí a potom manželství.“

„Co se právě jmenovaných poslednějších věcí, zvláště však manželství týká, to musím vyznat, že jest to u nás horší než u vás zde v Rakousku (v r. 1911),“ promluvil P. Vělim.

„Slyšel jsem o tom,“ děl pan farář, „už dříve; a četl jsem též, že jeden z vašich státníků považuje problém rozluky manželství za jeden z největších problémů Spojených států severoamerických.“

„A ne neprávem,“ podotkl P. Vělim; „u nás v některých státech jest rozlučka nejjednodušší věcí; stačí totiž za důvod k rozluce vzájemná nechuť manželů. Jaké to má následky na rodinný život a na výchov dětí, jistě si snado domyslíte — hrozné!“

„Již jsem se o tom dost napřemýšlel a přiznám se, že vždy jsem zakončoval modlitbou, aby nás Pán Bůh tohoto zla chrániti ráčil,“ s povzdechem pronesl pan farář.

„Po té stránce úplně s vámi souhlasím,“ děl P. Vělim a přidal: „Jak si představujete, pane faráři, že by mělo býti spolužití státu a církve uspořádáno, aby oběma sloužilo?“

„Každý z těchto dvou činitelů ať vyplní, proč byl založen, za jakým účelem a cílem, a nepřekáží si navzájem, nýbrž nechť se podporují navzájem. Abychom toto správně rozluštili, jest potřebí účely a cíle obou znáti,“ vykládal pan farář.

„Jistě jen tímto způsobem lze rozřešiti problém kompetence státu a církve,“ souhlasil P. Vělim.

„A který jest cíl a který jest účel státu?“ položil si

sám otázku pan farář. „Jistě budete se mnou, reverende, souhlasit, když cíl státu takto určím: Cílem státu jest občany své učiniti pokud možno zde na světě spokojenými a šťastnými. A účelem státu jest poskytnouti svým občanům vše, co je přivede k tomuto cíli. Jelikož člověk má kromě těla též nesmrtelnou duši, která jest důležitější a vedoucí součástíku jeho (člověka), musí stát poskytnouti člověku hlavně to, čeho jest duši potřeby, aby dosáhl svého hlavního cíle, jenž jest blaženost věčná. — Přímo, či bezprostředně stát vše, co duše potřebuje, jí dáti nemůže; na to jest církev ustanovena, proto povinností jeho jest církev ve všem podporovati a jí nepřekážeti v tomto jejím nejvlastnějším úkolu.“

„Já jako kněz,“ pronesl P. Vělím, „věřím ovšem v nesmrtelnost duše a že jest důležitější částí člověka, tedy hlavním činitelem, co se jeho štěstí týče a všeho, co k tomu přináleží; ale učený svět jest jiného mínění, ten běží za vědou, která popírá existenci nesmrtelné duše lidské a potom ovšem všechno, co z toho plyne. Jest to ovšem věda moderně pojatá.“

„Odpusťte, reverende, že váš výrok nepokládám úplně za správný; předně ne všichni učenci ve kterékoli době popírali existenci duše nesmrtelné, ba z valné většiny největší duchové byli věřícími, a církev rovněž mívala dostatek učených mužů, kteří existenci nesmrtelné duše vědecky byli s to obhájit. — Že vzdělaný, ale nemyslíci dav tak zvané intelligence a polointelligence křičel: že už je to dokázaná pravda, a že dle toho si zařizoval i svůj život, tomu netřeba se divit, uvážíme-li, že ve všem i ve vědě jest móda, a jakmile se stane něco módou, tu neplatí žádný ani nejpádnější rozumový důvod proti této mocné modle; neboť ona ovládá absolutně dav, ať jest inteligentní, polointeligentní, anebo

prostý. A teď je to móda," děl pan farář a pohlédl při tom na P. Vělíma, který se usmíval.

„Dle vašeho úsměvu, reverende, soudím, že nejste o tom přesvědčen, že by i ve vědě zavládala móda; připouštím, že v exaktních vědách méně, ale ve filosofii na př. troufám si tvrditi, že tomu tak jest.“

„Ve vědě dle mého mínění," dal v odvet P. Vělím, „vůbec móda není přípustna, nýbrž jen správné poznatky seřazené pevnými důkazy v soustavu přijdou v úvahu; móda však nedbá a neřídí se nijakými rozumovými důvody; ona jest si důvodem sama; ať jest pěkná, anebo šeredná, rozumná, nebo nerozumná, správná, nebo nesprávná. Jí se po tom nikdo neptá. Ale všechno se jí řídí, všechno ji poslouchá bez hlesu, až na několik málo lidí, které považují lidé zato za podivíny, nepatřící mezi ně; z těchto příčin, myslím, že móda a věda jsou jak oheň a voda.“

„Co jste pravil o módě, reverende," ozval se opět pan farář, „tu přitakám vám rukama, hlavou a celým tělem, ale o vědě, jak se nyní traduje, máte příliš ideální mínění, či tak by se měla věda tradovat a jak mnozí učenci ji též definují jen na podkladě správných poznatků a žádných hypotheses ledajakých, nijak nedokázaných, jak nacházíme ve velké většině filosofických systémů.“ Tu se pan farář na chvíli odmlčel.

P. Vělím přemýšleje několik okamžiků ujal se slova: „Máte pravdu, pane faráři, co se módy ve filosofii týče; jen jsem prolétl rychle několik systémů filosofických v myslí a vzpomněl jsem si, jak před lety jsem o nich přemýšlíval, a už tehdy snaže se ideje jejich konkretisovat přesvědčil jsem se v tom okamžiku, kdy jsem k nim přiložil měřítko empirické, že jsou to vzdušné zámky, fantomy, kterých dotkne-li se drsný prst skutečnosti, zhroutí se a rozplynou se okamžitě.

— Ale jak to přijde, že už po tolik set let, abych tak řekl, filosofie jezdí ve vládním kočáře, jako panovnice duševního života a právě mnoho z nejvzdělanějších, ale ne největší duchové dají se jí ovládati, ač jest zjevem neskutečným, nekonkrétním, dítětem fantasie lidské?“ otázal se P. Vělim.

„Příčin tohoto zjevu lze uvést několik, jal se rozkládati pan farář, jedna z hlavních tkví v člověku, vlastně v jeho duši samé. A sice vědomí, že jest něco vyššího, čemu jest podroben a jehož vůlí jest se mu řídit. Duch pak lidský touží po naprosté neodvislosti; nechce býti nikomu podroben, zvláště tomu (té bytosti) ne, kdo mu ukládá povinnosti, které od něho žádají, aby své pudy krotil, v jistých mezích držel, zkrátka se disciplinoval a podroboval. Z té příčiny snaží se tuto dokonalejší bytost odstraniti tím, že její existenci neuznává, popírá; a proto chápe se všeho, aby to dokázal. Obzvláště věda a filosofie mají mu býti prostředky k tomu; hlavně pak poslednější jest mu po té stránce ochotnou služkou.“

„Jak to?“ přetrhl mu otázkou výklad P. Vělim.

„Tím, že filosofie jest bezvěrecká, myslím, že mi rozumíte, co tím epitetem míním,“ řekl pan farář.

„Zajisté, že ano,“ děl P. Vělim.

„Filosofie bezvěrecká tedy, která nespočívá na nijakém poznatku vědecky dokázaném, nýbrž na nějaké hypotézi libovolně konstruované, dává mu možnost utvořiti si světový názor, jaký se mu nejlépe hodí, a dle tohoto vytvoří si i mravní řád, či cosi mravnímu řádu podobného, který ovšem má jen autoritu zdánlivou, vlastně žádnou.“

„Jste vy přísný, pane faráři!“ nadhodil P. Vělim.

„Řekněte mi, reverende, zda lze si jinak počínati, když z jejich strany žádá se důkaz vědecký i tam, kde

věda nemá pražádného slova; ale sami o důkazy správnosti svých základních poznatků ani nezavadí.“

„Upřímně řečeno, ve filosofii jest tomu tak,“ přitakal P. Věším, „ale co se exaktní vědy týče, nelze ji, myslím, při badání o věcech světových i duchovních vůbec naprosto vyloučiti.“

„Úplně správně podotýkáte, reverende, že exaktní vědy nelze vyloučiti z badání, ani já jí nevylučuji; ale vykázal bych jí meze a položil hranice, kam až smí se odvážiti; a pole její působnosti při tom zbylo by jí nesmírně veliké. Kolik existuje zákonů v přírodě neodkrytých, kolik záhad nerozluštěných! Na př. co jest síla, co jest elektrina atd. atd.“ —

Vtom padl zrak jeho na hodiny; už před tím sice několikráte utkvěl jeho zrak na hodinách, ale obraz hodin, který v oku jeho povstal, nikdy si neuvědomil, jelikož duch jeho zabrán byl úplně jinými myšlenkami; až nyní. Téměř se zalekl, když zpozoroval, že už jedenáctá před chvílí odbila. I jal se omlouvati, že hosta svého tak málo zajímavým způsobem bavil.

„Právě naopak, pane faráři, nejen jsem se znamenitě pobavil, ale též poučil. Přiznám se vám, že jsem se vás úmyslně na některé věci tázal, neboť pan továrník Stavěl se mi zmínil, že jste mu byl, co se filosofie a theorie sociálních soustav týče, znamenitým učitelem, třebaš negativním způsobem totiž, jak se nemá sociální otázka řešit. Doufám též, že mi ještě leccos povíte o těch otázkách, které hýbou světem. Nyní ještě prosím, abyste laskavě dokončil rozmluvu o problému, o kterém jsme začali mluvit.“

Spokojený úsměv přelétl tvář páně farářovu a tmavé jeho oči znatelně zazářily, když se omlouval, že rozmluva jejich o rozluce církve od státu rozléla se

v mnoho praméneků do šířky a na délku nic nezbylo. „Nyní to napravíme; budeme se bráti už jen dopředu.“

„Já toho nelituji, že jste ve svém výkladě odbočoval, vysvětlil jste mnohé, co vysvětlení potřebovalo,“ dobrouchal ho P. Vělm.

„Tedy kupředu!“ rázně pronesl pan farář. „Cílem státu je časné blaho občanů. Cílem církve je blaho věřících věčné i časné. Tedy cíl církve je obsažnější, jelikož má cílem i blaho časné, jako stát ho má mít, ale nadto církev má ještě vyšší cíl, a to je blaho (blazenost) věčné, jehož dosažení je podmíněno životem časným. Když tedy cíle obou aspoň ten časný kryjí, to jest oběma jsou společny, není-liž pravda, musejí býti i prostředky, jimiž cíle dosahují, když ne stejné, aspoň takové, aby si navzájem nepřekážely.“

P. Vělm se chystal promluvit, ale pan farář pozoruje to, nepřipustil ho ke slovu a jal se vysvětlovati: „Jakmile by některý nařídil něco, co by blahu podřízených překáželo, neplnil by svého úkolu.“

„Jak tedy rozřešiti tento problém?“ otázal se P. Vělm.

„Já si myslím tímto způsobem, aby každý z obou staral se o záležitosti mu příslušné a druhého podporoval. Jsou-li některé záležitosti společné oběma, rozřeší je v souladu, a sice takovým způsobem, jaký bude občanům nejprospěšnější.“

„Ze všeho, co jsem od vás slyšel, soudím, že jste proti rozluce církve od státu,“ děl P. Vělm, „spíše dávaje si odpověď, než ji očekávaje.“

„Správně soudíte,“ přitakl mu pan farář, „vždyť ani jinak nelze rozhodnouti, neboť kdyby rozluka církve od státu se měla provésti, tu by bylo třeba každého občana rozdělit, zvláště každého věřícího křesťana; a sice tak, aby měla každá polovice svou mo-

rálku, občanská polovice státní a křesťanská křesťanskou, náboženskou, které by leckdys si odporovaly. Státní by se měnila občas, náboženská se nemění. A ostatních věcí ještě spousta by se nedala v jednom člověku, řeknu přesněji — křesťanu — zladiti. A kdo by měl z toho škodu? Předně občané křesťané a potom i stát sám.“

„To máte pravdu, pane faráři, i u nás v Americe dalo by se mnoho zlepšiti, kdyby stát řídil se zásadami aspoň křesťanských církví,“ rozhovořil se P. Vělím.

„Bohužel dnes jest nám ukončiti, ale doufám, že budeme míti ještě příležitost někdy o této i jiných otázkách si pohovořiti.“

„Těším se již nyní na pokračování. Děkuji vám vřele za dnešní výklad,“ a potřásl mu při tom pravicí.

„Slíbil jsem milostpaním Stavělovým, že přijdu před půl dvanáctou domů; čekají pana primicianta z Chmelniček, ani nevím, jak se jmenuje.“

„Vím, Rozsypal, a přijde hlavně vás pozvat,“ usmívaje se dodal pan farář.

XXXI.

U Stavělů už čekali P. Vělíma. Pan primiciant Rozsypal přišel před čtvrt hodinou a pozval všechny na svoje prvotiny. Blaženku zvláště za družičku, aby mu nesla polštářík s věnečkem. Frantík se mu nabídl za ministranta. Babička Stavělová, či stará paní, zářila radostí, že Blaženka bude družičkou. Nemohla se vynadívati na novosvěceného velebného pána. Kdyby byla měla dva syny, toho druhého by byla též obětovala Pánu Bohu, aby byl knězem, a skoro záviděla mamince Rozsypalové.

Zatím P. Františka zabavili pro sebe Frantík a Bla-

ženka a P. František, primiciant, se s nimi bavil znamenitě. Blaženka se ho vyptávala, jak má nésti polštářík s věnečkem a kdy odevzdá potom věneček mladému velebnému pánovi. Vše jí vysvětlil, že až půjde k oltáři, dá si věneček, který Blaženka nesla, na kalich a tak že ho ponesou až na oltář a potom až postaví kalich na oltář, sejmou s kalicha věneček a dají ho zase Blažence na polštáříček a ona že ho bude na tom polštáříčku držet přes celou mši sv. Blaženka tleskala ručkama, objala nohy primiciantovy a řekla dětsky naivně: „A já budu velice hodná!“

Babička při těch slovech téměř zaslzela. Dívala se a dívala na toho mladého, pěkného velebného pána a myslela si, z toho že bude hodný a dobrý katecheta, jak pěkně umí s dětmi zacházet!

Vtom zaklepáno na dveře, tyto se otevřely a vkročil P. Vělm. Blaženka mžikem byla u něho, vzala ho za ruku a vedla ho k primiciantovi a hned mu též pověděla, že bude jeho družičkou a že ponese polštářík s věnečkem.

Primiciant šel P. Vělmovi v ústrety a jal se ho zváti na prvotiny: „Veledůjtojný pane, bylo by mi i mojím rodičům obzvláštní ctí, kdybyste nás poctil a přišel na mou primici.“

P. Vělm objal primicianta a děl: „S velikou radostí přijdu a budu-li vám moci asistencí vypomoci, budu si to pokládati za čest,“ a políbil mladého spolubratra; podíval se na něho a děl: „Vy jste větší než já, ale na asistenci vám stačím.“

Mladého velebného pána přivedl svou srdečností téměř do rozpaků. Mladá paní Stavělová smazala rázem rozpaky pozváním: „Prosím, polévka jest na stole!“

Stará paní vzala si mladého velebného pána vedle

sebe na lavici, P. Vělíma na pravici, kdež sedával, ač dnes by byl primiciantovi milerád přenechal své místo.

Při obědě mluvilo se téměř jen o prvotinách. Kdo jest a bude ještě pozván. — P. František, nebo Rozsypalův panáček, tak se všeobecně říkalo primiciantovi, vyprávěl, že pozval všechny velebné pány z celého okolí, potom všechny svoje profesory z bohoslovecké fakulty; ale jen dva mu slíbili, že přijdou, rovněž všechny spolužáky, kteří s ním byli vysvěceni; z těch však přijedou nanejvýš čtyři, všechny příbuzné nejméně do čtvrtého kolena; ty už osobně sám pozval. Maminka mu je všechny napsala na papírek, a o kterých nevěděl, kde bydlejí, připsal si vesnici a číslo jejich stavení. Nyní zve v jejich dědině všecky po pořádku, dům od domu — celé Chmelničky; už má jistě nejméně dvě třetiny pozvány.

„A přijdou všichni?“ otázal se P. Vělím novosvěcence.

„Do kostela všichni, za stoly (na hostinu), kteří nebudou mít přespolečných hostů, také.“

P. Vělím pokýval hlavou, ale co tím myslel, neřekl, jen v oku jeho tkvěla otázka, které nepronesl.

Primiciant hned po obědě odešel domů, vymlouvaje se, že ještě jest mu pozvati ostatek Chmelniček a různé věci (obrázky a jiné památky na prvotiny) přichystati.

Jen odešel, tu otázka, která tkvěla v oku P. Vělíma, sklouzla s oka do úst a vyklouzla z nich slovy: „A prosím vás, kde se ti hosté všichni směstnají a co to bude stát, vždyť to jich bude na sta!“

Továrník Stavěl se zasmál, ukázal na svou ženu a děl: „Dejte si to vysvětlit od Blaženky, ta vypomáhala už kolikrát v přípravě hostiny, či jak se u nás na Hané říká, strojit hostinu.“

P. Vělím pohlédl prosebně na mladou paní, která se místo odpovědi usmála a pronesla: „Jen přinesu černou

kávu, snad bychom si mohli sednout na balkon; jest tam příjemný chládek. Páni si zapálí doutník a bude se jim to lépe poslouchat.“ Což na přání mladé paní hned vykonáno.

Zatím vyptával se P. Věším staré paní na rodiče novosvěcencovy a jejich rodinu.

„Všiml jste si, reverende, pana novosvěcence?“ otázala se stará paní. P. Věším jen přikývl. „Není-liž pravda, pěkný je to panáček.“ P. Věším zase jen přikývl hlavou. Stará paní pokračovala: „Podobou se dal úplně na matku, jen světlé vlasy a šedé oči má po otci. Matka jeho, které jest asi osmačtyřicet let, jest posud pěknou ženou, za mlada prý bývala krasavicí. Měli pět dětí, z nichž jest pan novosvěcenec druhorozeným. Nejstarší sestra novosvěcencova jest už čtyři leta provdaná. Mladší sestra jeho se jmenuje Mercinka (Emerciána) a měla mít svatbu zároveň s prvotinami, ale rodiče si to potom rozmyslili, že jest to najednou mnoho, primici a „svajbu“ strojit, že jsou žně a kdovíco ještě. Ale hlavní důvod ona prozradila svému manželu a potom i svým známým, a to: „Primicie só daleko vzácnější než svajba; svajbé, dá-li Pán Bůh, vystrojé dohromady pět, ale jenem jedny primicie; a potem kolik je matek, aby měly syny panáčkama? Ona že chce jenem jednomu se věnovat — primiciám.“

Mladá paní s Aničkou a služebnou zatím přinesly černou kávu a Blaženka v cukřence cukr. Mladá paní poznalívala všem do šálečků podle toho, jak si kdo přál černou anebo bílou kávu, posadila se naproti P. Věšimovi a řekla: „Jsem připravena pověděti vám o prvotinách, či vlastně o hostině primiční vše, co vím, či čeho si budete přát.“

„Nedovedu si vysvětliti, když jest tolik hostů pozváno na hostinu, kam je posadí při hostině a kde

všechno potřebné k ní vezmou, a co to stojí?“ pronesl P. Věším.

Mladá paní se usmála a jala se vysvětlovati: „U nás na Hané mají už na to tradici a dle té se všichni řídí; čím ovšem bohatší jsou rodiče primiciantovi, tím větší jsou primicie, jak zde říkají. Byla jsem již na kolika prvotinách a na několika jsem též pomáhala chystat (vařit atd.), znám tedy způsob všeho úplně. Začnu tedy s přípravou stolů. Stoly k hostině se připraví na dvojí počasí, na pěkné a na deštivé.

Na pěkné počasí postaví se stoly, vlastně jeden dlouhý stůl přes celý dvůr ve gruntě; a aby slunce na stolovníky nepražilo, udělá se střecha nad ním nad celým, a sice z latí a ty se vypletou větvemi z lesních stromů, a též jedna boční strana se vyplete větvemi, že posezení jest tam útulné. Tuto práci dělávají mužští.“

„A kolik asi se tam směstná hostů?“ otázal se P. Věším.

„Jak kde mají dlouhý dvůr a na kolik hostů počítají; u Rozsypalů na př. mají dlouhý dvůr, tam bude možno postavit takové loubí pro sto padesát, až dvě stě hostů. Kromě toho pro velebné pány a vzácné hosty přichystají se stoly za každého počasí, ať jest pěkné, anebo prší, pod kolnou, pravidelně pod zadní kolnou, kde bývají uschovány hospodářské stroje, vozy, pluhy atd. Jest to místnost veliká, kde mívá místo padesát a při špatném počasí, když se stlačí jak na svatbě (že může jen jednu ruku dát na stůl) až sto lidí.

„Ale vždyť jednou rukou nelze jísti,“ namítal P. Věším.

„Nyní ovšem ne,“ smějíc se vysvětlovala mladá paní, „ale za starých časů, kdy se jídávalo jen lžicí, bylo možno. Já myslím, že mi rozumíte.“

„Tím způsobem ovšem,“ přitakoval směje se rovněž P. Vělm.

„Pršelo-li by, přichystalo se buď ve stodole na mlatě anebo ještě pod přední kolnou.“

„Ale to se mi zdá ještě všechno málo,“ pronesl P. Vělm, „na to množství hostů.“

„Bylo by to málo,“ přisvědčila mu mladá paní, „kdyby všichni jedli najednou, ale ono se vlastně jí na kolikrát.“

„Jak to?“ otázal se s podivem P. Vělm.

„Napřed stolují asi hodinu po primiční mši sv. velební páni a vzácní hosté, také přespšní hosté; mezitím dostanou jídlo malé družičky a děti přespšných hostů; ty ovšem ne všechna jídla, nýbrž jen polévku, potom kousek nějakého masa a na to uzenky, nejmilejší jejich jídlo ze všeho a nějaký vdoleček nebo pamlsek. Ty dlouho za stolem neudržíš, celá jejich hostina trvá chvíli, déle než půl hodiny ne.“

„Těch bývá pěkná hromádka,“ připouštěl P. Vělm.

„Kromě toho muzikanti, kuchařky, mládenci, kteří nosí jídla, a děvčata, která pomáhají, kde jest třeba; a těch všech jest malá armáda dohromady; pojedí napřed něco před ostatními, aby hladní neroznášeli libě vonící pečeně atd. Muzikanti na př. než vezmou nástroje hudební ke hře, dostanou polévku, předkrm a obložené maso, že jsou syti, když to snědí. „Ono pré se jim to sytém lepší fóka a šmytce jim lepší jezdió po strunách.“ — Všeci se smáli hanáckému, ale jistě případnému odůvodnění.

Domáci čili hosté z dědiny přicházíávají za stoly až k večeru; zatím přespšní „dají pozapříhat“ a rozjedou se domů.

Když je pěkné počasí, to jde všecko jak na drátkách. Huře jest, když prší; ale taky se to odbude, ovšem jak, tož tak.“

Továrník Stavěl se dal do smíchu a hledě vesele na svou ženu, řekl: „No vidíš, jak jsi přišedši do ohně zabrousila, ba ne, to jest málo, nýbrž úplně jsi pohanáčtěla.“

„A vždyť jsem Hanačka a ty jsi Hanák!“

„Jsem, jsem, drahá Blaženko, a mně se to právě líbilo, žes to tak pěkně nejen hanáckým dialektem, ale i způsobem vyprávěla.“

P. Vělm ani neposlouchal manželů, jak se škádlí; jemu jen vrtalo hlavou, jak možno tolik hostů na několikrát obsloužit. Těšil se, až vše uvidí sám na své oči. A potom se zeptal: „Kde na to vezmou? Tolik hostů a jak jsem slyšel, že jedí až do večera.“

Mladá paní se opět ujala slova. „Ovšem, kdyby se to mělo všechno kupovat, stálo by to hodně tisíc. Počítáme-li, že taková primiční hostina má sedm až osm masitých jídel.“

„Tolik?“ divil se P. Vělm. „A jaká, prosím vás?“

Mladá paní jala se ochotně vypočítávat: „Předně bývají dva předkrmy, jako šunka s aspikem, anebo jinak upravená, dále husí játra anebo něco jiného. To jsou předkrmy. Na to roznáší se svíčková obložená, jak, to uvidíte. Že polévkou začíná hostina, nemusím snad připomínat. Po těchto jídlech bývá nejméně půlhodinová pauza (přestávka). Po té nosí se ve volných přestávkách pečeně a pernactvo (co má peří), kuřata smažená a pečená, husy, kachny . . .“

Vtom jí vpadl P. Vělm do řeči řka: „Pravila jste, milostpaní, že se roznáší pečeně a potom vypočítáváte kuřata pečená, husy, kachny; což to nejsou pečeně?“

„Pod pečeněmi se myslí pečeně telecí, vepřová atd.“

„Pro Boha!“ zapomenuv se zvolal P. Vělm, „to stojí peněz!“

Všeci se usmáli nad podivem reverendovým, i mladá

paní, která jala se podiv jeho mírnit řkouc: „Nelekejte se toho, reverende, vždyť větší polovici všech těch věcí nanesou hosté sami.“

„Jak to?“ otázal se zvědavě P. Vělím.

„Jest starodávným zvykem na Hané, že domácí i přesporní hosté byvše pozváni posílají na hostinu všechny věci, které skýtá domácí hospodářství,“ vysvětlovala mladá paní; „tedy všechnu drůbež, máslo, vejčka, mléko atd., že se dost často stává, že rodiče primiciantovi mívají po primiční hostině více drůbeže než měli před primicí. A jest též zvykem, že známé a příbuzné matky primiciantovy se přicházívaly optati, čeho má málo, a toho jí potom přinesou.“

„A to je moudré zařízení,“ přichvaloval P. Vělím, „tím se mnoho uspoří.“

„Dále,“ vykládala mladá paní, „chová se už zavčas nějaká jalovice, potom tele, kousek ušípaného, anebo dva, a to se všechno pozabíjí; z masa se tedy buď málo, nebo nic nekoupí. Co se ostatního týče, hlavně cukrového, které nyní od několika let jest na Hané v módě a jehož jest spousty potřebí, myslím, že by na ně nestačil ani vůz, ve kterém se řepa vozívá; pošlou též pozvané hospodyně, aspoň dort pošle každá. To uvidíte řady dortů, na každém stole v nevelkých mezerách budou rozestaveny.“

P. Vělím pokýval jen hlavou a pravil: „To bych si nebyl ani pomyslel, než jste mi to, milostpaní, vysvětlila, že to mají naše Hanačky tak moudře zařízeno.“

„Jediné, co zaplatí otec primiciantův, jsou nápoje,“ končila mladá paní, „pivo, víno, sodovka, a tomu nerozumím, však uvidíte a dovedete sám posouditi, co to asi může stát,“ dodala mladá paní.

„A teď ještě já dodám několik slov,“ ozval se továrník Stavěl, abyste správně posoudil všechny výlohy,

ale zvláště abyste, reverende, řádně ocenil pohostinství našich Hanáků. Možná že už dnes odpoledne přijedou našemu primiciantovi hosté, bohoslovci, zpěváci, kteří budou cvičit zpěv na primiční mši sv. A ti budou jísti u Rozsypalů po všechny dny a o suchu je též ne- nechají. Za nimi přijdou všichni chmelniční studenti a budou jim pomáhat nejen ve zpěvu, ale hlavně v tom ostatním. Že přijdou i ostatní známí primiciantovi z dědiny, to se rozumí samo sebou, a to ostatní si, reverende, přimyslíte, dodám-li, že ta návštěva trvá téměř týden před primicí a stejně dlouho po primici.“

P. Vělím jen pokýval hlavou, když továrník Stavěl řeč svou dokončil, a potom na okamžik se zamyslí. Probrav se ze zamyšlení, řekl: „Dnes už jsem slyšel tolik pro mne nového, že nepůjdu nikam a uspořádám si své dojmy a pošlu je ve psaní svému příteli do Ameriky.“

„Divím se,“ pravil továrník Stavěl, „že jste ani za mlada, reverende, nebyl nikdy na primici.“

„Stalo se tak, že jsem nebyl za studentských let na primiční slavnosti, z té jednoduché příčiny, protože v mé rodné obci za mých studentských let žádné primice nebylo a v sousedních obcích asi též ne, a byla-li, nebyli na ni naši, ani já pozváni. Po oktávě jsem odjel do Lovaně a z Lovaně do Ameriky,“ pronesl P. Vělím.

Poté se P. Vělím všem odporučil a odešel do svého pokoje doprovázen továrníkem Stavělem.

Továrník cestou prohodil: „Reverende, jak jste se měl u našeho pana faráře?“

P. Vělím pohodil rukou a pronesl: „O tom několika slovy se nedá referovat; až někdy si o dnešní návštěvě na faře pohovoříme. Pravím jen: bystrý člověk!“ —

„S Bohem!“

„S Bohem!“

XXXII.

P. Vělímovi kroužily a proplétaly se myšlenky v hlavě, jako se proplétají a krouží v roji včely kol místa, větve, na které si chtějí usednout. Ale ne a ne je uspořádat a vhodit písmenami na papír; aby každou chytil zvlášť a přilepil za nožky a za křídélka, aby zůstala sedět, jenže to nešlo tak snadno. P. Vělímovi nemohl se rozhodnout, o čem psát a kde začít, takový vír myšlenek se mu v hlavě točil; zda o suchdolských hodech, či o rozmluvě s panem farářem rájnickým, anebo primici hanácké. Už i zastihl se, jak okusoval držátko, což dělával jen v největších rozpacích. Toto ho vzpamatovalo; položil náhle pero na kalamář, rozhlédl se po světnici, pohlédl oknem na oblohu, vstal a řekl si: „Co se budu mořit, až po prvotinách napíše příteli do Ameriky, co jsem viděl na vlastní oči a slyšel na vlastní uši. A nyní se půjdu podívat do Soběchleb na pana faráře, už se mi po něm stýská.“

Vzal klobouk a šel. Vyšel do polí; rozhlédl se se známé lávky po polích sluncem zalitých. Jak se to změnilo od soboty! Tehdy jen na některých polích radovaly se mandele jak strážné budky a dnes — tmělo se jimi pole; a sem tam stály u řad mandelů žebřinové vozy, na něž už nakládali ženci obilí, vysoko zdvíhající snopy. P. Vělímovi bleskla myšlenka při pohledu na vysoko vyzdvižené snopy, jak je asi nakladačům při tom horko, a mimoděk utřel si rukou čelo, které bylo potem mokré, utřel si ho ještě kapesníkem a dal se do chůze po zaprášené polní cestě, pozdravuje pracující, nebyli-li příliš od cesty vzdáleni: „Pomáhej Pán Bůh!“

V odvet ozvalo se vesele z úst hospodářových obyčejně: „Dejž to Pán Bůh!“

P. Vělímovi vida ten svěží ruch a jakousi veselou ná-

ladu, usmíval se mimoděk i sám; zvláště ale uviděv svého přítele pana faráře soběchlebského, jak naň kývá slaměným kloboukem, div se nedal do hlasitého smíchu, naplněn jakousi nevědomou radostí.

„Pomáhej Pán Bůh!“ volal už zdaleka P. Vělím, a spěchal ke vchodu do pokusného pole, kamž rovněž mířil pan farář; vítaje P. Vělíma prohodil žertovně: „Máš ty štěstí, Cyrilku, právě jsem se chystal, že půjdu posvačit, jak dovážu ten záhonek; a tož tě zvu na svačinu se mnou.“

„No dobře,“ dal v odvet P. Vělím, „ale napřed záhonek dovážeme.“

„Prosím tě, Cyrilku, na těch několik snopů nestojí za to, aby ses vysvlékal z kabátu, a potom hosta nebudu přece zváti na práci, abys mi snad řekl, že sis svačinu zasloužil, což by byla svačina ještě velice lacinou zasloužená.“

„Nu nechť, nechám tedy práce a chytnu se sklenice; za jídlo ti napřed už děkuji,“ pronášel žertovně P. Vělím.

„To tak ne; chceš-li píti, jest potřebí aspoň sousto snísti; vy, Amerikáni, nemáte ani kousíček životní zkušenosti. To vím, že při takovém horku máš žízeň, ale pivo, které mám přichystáno na svačinu, jest chladné a tu jest potřebí podkladu, aby nepadlo do prázdného žaludku na holé dno a neuškodilo,“ poučoval pan farář P. Vělíma.

„Cos dělal celou tu dobu, Cyrilku?“ otázal se náhle pan farář.

„To víš, že jsem byl na hodech v Suchdole,“ jakoby připomínal P. Vělím.

„A jak ses tam měl?“ vyzvídal pan farář.

„Jak na hodech,“ opáčil P. Vělím, „a myslím, že snad

ještě lépe než na hodech; všechno bylo báječné: v kostele totiž zpěv a hudba.“

„Tam pěkně zpívají,“ přitakoval pan farář, „tamější pan rektor, to je kos ve zpěvu a muzice!“

„A kapelník Jan, tak mu všeci říkali, to je taky dobrý muzikant a pěkné, podařené kvítko,“ a hned udal P. Vělm, co provedl. Jak dal hrát smuteční pochod, když vycházeli staří lidé z kostela.

Pan farář se zasmál a prohodil: „No, Jan!“

„A potom odpoledne na konci taneční zábavy zahrál Jan písničku: „Bodaj by vás, vy mládenci, čerti vzali,“ ale tak rychle, že ti, kteří tancovali na kraji taneční podlahy, za chvíli se kouleli po trávníku a ti, co zůstali na prknech, tancovali stále rychleji a rychleji, až už to začalo přesahovat vytčené meze a pan purkmistr uznal za vhodné zarazit šílený tanec, povstal a zahřměl jako pohanský bůh moře, Neptun, na větry, které rozbouřily ohromně moře, „quos ego!“ („Já vám dám!“) „Dost!“ Muzikantům prý lekem vypadly šmyčce z rukou a ruce s nástroji (instrumenty) klesly na klín; a tancující se pustili a potom se zapotáceli jak nachmelení. Se smíchem nám to vyprávěla babiččina děvečka,“ dodal P. Vělm.

„Těm se asi, totiž suchdolské dospělé mládeži, nechce dnes pracovat,“ téměř si povzdechl P. Vělm.

„I to se mýlíš, Cyrilku. Právě tam se dnes pracuje se smíchem, jak by to bylo pokračování taneční zábavy,“ oponoval pan farář, „a zaslechl bys leckdes pobídku některé pohodlnější děvečky: „Dyby tak Jan zahrál, to by ses ináč točila.“ — „A ty ne?“ odpoví mu ona, „dyť nám nemožeš stačit vázat, dostaneš žebráka!“ — že bude poslední, který na konci pole snop zaváže, vysvětloval pan farář.

„Jest podivno,“ pokyvuje hlavou pronášel P. Vělím, „jak se tu u vás vše vykonává vesele i práce velmi obtížné.“

„Mhm,“ dal v odvet po hanácku pan farář.

„A co jste měli v práci u vašeho pana faráře Snažila?“ otázal se soběchlebský pan farář bez přechodu.

„Velmi zajímavě jsme probrali mnoho věcí z filosofie, vědy, sociologie atd.“, vykládal P. Vělím. „Hlavně mluvil pan farář o rozluce církve od státu a při tom zaběhl na všechna ta pole, jež jsem vypočítal.“

„A odsoudil,“ vpadl mu do řeči pan farář, „všechny ty, kteří rozlukou chtějí provést, jako špatné psychology, kteří z každého člověka tou rozlukou by udělali monstrum s dvojí morálkou, anebo bezduchého haštoře bez rozumu a tím bez úsudku.“

„Tak daleko pan farář ještě nedospěl, protože to nebral přesně po pořádku, nýbrž skákal s předmětu na předmět.“

„Počkejte, při příležitosti vám vše poví a odsoudí hlavně filosofii bezbožeckou, jako nevědeckou,“ těsil P. Vělíma pan farář.

„Já se skutečně na to těším,“ děl P. Vělím. „Spěchal jsem dnes dopoledne domů, čekali jsme novosvěcence z Chmelniček P. Rozsypala; byl ohlášen, že nás přijde pozvat na prvotiny, nemohl jsem tedy čekat, až pan farář rájnický své vývody ukončí.“

„A půjdeš, P. Cyrilku, na prvotiny do Chmelniček?“ otázal se pan farář soběchlebský, zapomínaje na výklad P. Vělímův o panu faráři rájnickém.

„Slíbil jsem, že přijdu, a nejen to, jsem též nesmírně zvědav na celou primici, neboť mladá paní Stavělová vylíčila mi celou hostinu, vlastně jídelní lístek, přípravy k ní a jak se uhradí náklad na ni, tak velkolepě, že zvědavostí až hořím.“

„A ty, Václave, přijedeš též?“

„Je to u nás téměř povinností všech kněží z rezervace; býti na prvotinách některého našeho novosvěcence, vždyť patříme my rezerváci k sobě a tvoříme zvláštní rezerváckou, abych tak řekl, rodinu,“ usmívaje se vykládal pan farář.

„A prosím tě, Váciave, jaký dar dávávají kněží novosvěcenci?“ tázal se P. Vělím.

„U nás není zvykem, aby kněží něco posílali, anebo dávali na prvotiny; vždyť nedostávají též výslužky. Ale kdybys mermomocí chtěl se jako Američan zablýsknouti, dej primiciantovi na mši sv.“

„Děkuji ti, Václave, za radu.“

Na to vyšli oba z besídky, vlastně z boudy.

Pan farář rozhlédl se po blankytné obloze, na níž ani jeden mráček se nepotloukal, byla jak by ji vymetl, jak náves, když chlapi jsou ve škole a psi pozavírání, uvázání, a děl: „To jest počasí jak v Egyptě!“

„A všechny příznaky ukazují na stálé, jasné počasí,“ potvrzoval pan farář, „takových pěkných žní, jak jsou letos, pamatuji málo, snad ještě dvoje, troje za celý svůj život. Jest sice horko, ale Hanáci říkávají, ve žně má být horko, tak se to patří. Proto podívej se na ně a na všech vidíš, když ne vesele smějící se tváře, tož aspoň ne zakaboněné a smutné, ale spokojeností zářící. Letos na snopy ani nekáplo, jen pot s čela ženců; a potom prý sláma i zrno dostanou stříbrozlatý lesk, a dobytek žere takovou slámu skoro stejně rád jako seno.“

P. Vělím podíval se na hodinky a pravil: „Nu, hleďme, už jsou čtyři hodiny pryč, a na pět máme s továrníkem Stavělem smluveno koupání. To bude dnes chutnat při tom parnu! S Bohem, Václave, a Pán Bůh zaplat za svačinu!“

„No, za málo,“ odvětil pan farář, jak se obyčejně říkává. „Chod' s Pánem Bohem!“

XXXIII.

Pan farář dovázal záhonek ječmene a skládaje snopy na hromádky a ne do mandelů, jelikož nebylo třeba se obávati deště, vykládal si sám sobě: „To je úroda, jaká bývá zřídka! Hle, práce lidská a požehnání boží! Co jest důležitější? Nesnadno rozhodnouti. Práce lidská bez pohody bývá málo platna. A bez práce není nic, ba ani to požehnání boží.“ Pan farář sklonil zbožně hlavu a děkoval vroucně Bohu za jeho dobrotu. — Rozhlédl se ještě po pokusném poli, pokýval spokojeně hlavou a odešel se podívat za svými lidmi na Padělek.

Cestou se zastavoval u polí, kde pracovali, a dával se s hospodáři do řeči; ale jen na chvilenu, protože v pilné práci nikdo nerad se zdržuje. Tu hospodář jsa osloven setře si rukávem u košile pot s čela, odpoví dvě, tři věty a sehnuv se zase pokračuje ve své práci, byv ještě otázan odpovídá nezastavuje se v práci.

Pan farář při chůzi cítil, jak mu stéká pot po zádech, tak sluníčko přihřívalo. Vzpomněl si na P. Vělíma, jak si polahodí v koupališti, a přišla mu taková chuť na koupání, že kdyby byl měl oblek na koupání při sobě, byl by si sedl na elektrickou, která ve žních jezdila každé půl hodiny, protože ženci a všecek pracující lid vozili se na vzdálenější pole; stálo to 6 haléřů. Oč tam přijeli dříve, než by přišli pěšky! Za tu dobu udělali více práce než za 6 haléřů; ale nevzpomněl si v poledne ani na koupání, proto si umiňoval, že ve čtvrtek odpoledne už bude mít téměř sklizeny, to se potom vy-

pere! Rozkoší si až usrkl, představuje si, jaká to bude lahoda máchat se ve svěží vodě; celý tou představou jak by osvěžil.

Na rozcestí se zastavil, podíval se v tu stranu, kde lidi jeho pracovali a vida, že už jsou blíže k silnici, krácel po ní až ke svému Padělků. Se silnice byl rozhled po poli, na kterém za dnešní odpoledne vyrostla jakoby houština mandelů, že pole jimi se zatmívalo.

Pan farář sešel se silnice a krácel brázdou až poblíž k svým vazačům. Pozdravil je „Pomož Pán Bůh“ a oslovil: „Tož jak, Jakube, je dobrý (totiž ječmen)?“

„No, a jak, velebné pane, sláma jak dráty a klase jak kočičí ocase, tak že je co chytnout snopa (tak těžký jest), jenem voní, člověk by se hned dal do něho (jedl ho), a což teprove dobytek!“ vykládal Jakub, chlap jak dub, ani ne tak velký, jak rozložitý v ramenou. Síla z něho, řekl bys, stříkala. Žena jeho, o čtyři leta mladší, asi 34letá, štíhlejší a slabší a dvanáctiletý synek jejich, to byl kádr dělníků páně farářových; potom tam byly obě děvečky (služky) farské a ještě mladý manželský párek Vymazalovi. Muži vázali a ženské nakládaly na povřísla, a sice dvě každému, totiž žena jeho a jedna ze služek, a synek Tonek chvílemi hrabal a chvílemi prostíral povřísla a sice oběma stranám.

Právě vykonával tuto práci. Bylo se naň co podívat! Stál uprostřed pole, u nohou otep povřísel, z které vytahoval po jednom povříslu a prostíral oběma stranám. Jak váhy se pohyboval hned na tu, hned na onu stranu při prostírání se skláněje. Jakmile pokládky byly sebrány a svázány, popotáhl otep s povříslu dopředu.

Pan farář div na Tonkovi oči nenechal, neboť Tonek sem tam maměnce ještě pomáhal a nějakou pokládku na povříslu naložil kromě prostírání.

Pan farář vida ten spěch, napomenul je: „Nehoňte se tak, dyť to ešče není žebrák.“

„Něni,“ odpověděl Jakub, ale máme na mlatě fůru ječmeňa a tu mosíme ešče dnes složit, aby se mohlo skoro ráno do pola; dyť včilka rosy nebévá.“

Pan farář se jen usmál jejich horlivosti a děl: „A kdy budete s ječmenem hotovi?“

„Při takových časách, jak só včil, tož ve středu odpoledňa bude všecek ječmeň ve stodole. Zétra žacím strojem dopoledňa sesečem ostatek, odpoledňa svážem a ve středu svezem, a ve štvrtek se može podmítat“ (první oračka se tak jmenuje); nezastavuje se v práci vykládal Jakub.

Pan farář za řeči Jakubovy díval se mimovolně na jeho ruce, jak se chopily vždy povřísla, stáhly na něm naložené obilí takovou silou, že stébla až zapraskala, zatočily konce povřísla a roubíkem podložily (zavázaly). Vše to tak rychle, rychleji snad než jsi to pověděl. Potom položil snop do řady a sklonil se ke druhému.

Druhý mužský, mladý manžel Francek, skoro stejně rychle vázal, ale bylo na něm vidět spěch v pohybech a pot stál mu na tváři v krůpějích jak hrách velikých. Ženské, nakladačky, běhaly „hópký“ s pokládkama.

Pan farář coufal téměř krokem se pohybuje před nimi. Když dovázali, pochválil je pan farář řka: „Stakvalenti, umíte se pospíchat, já dívaje se na vás jsem se zapotil; to musíme večer nějak oslavit.“

Jakub se při těch slovech usmíval, znal už, že po večeri budou ještě tvarůžky a piva aspoň tři láhve a pakle tabáku bude ležet na stole před každým mužským.

Pan farář odkudsi vytáhl kabelku se sušeným ovocem a poděloval všecky, napřed ženské; tím se nejlépe zažene žízeň.

Pan farář vybídl Tonka, aby s ním šel domů. Cestou mu dal dvoukorunu a napomenul ho, aby byl vždy pilným a rodičů poslušným.

Jakub s Franckem a se ženskými zůstali na poli skládat snopy do mandelů.

Jakub bera snopy do rukou a potěžkávaje je pravil: „Ty sóo jak kaminky a těžky jak olovo; to bude divi-denda! Ty pudó vŕecky na semeno, a to se platí!“

„Což ty, děláš u pana faráře po celé rok, tož dostaneš pěknó hromádku peněz, ale já jenem polní práce a pomáhám při mláčeňó (mlatu),“ pravil, jak by si stěžoval Francek.

„A po řepě deš (jdeš), pravda, do cukrovaru a tam si vyděláš pěkný grécary za kampaň,“ odvětil mu Jakub chlácholivě.

„No, máš pravdu, zle nám néni; žena taky šitím v zémě přivydělá, tož si taky neco ušporujem. A kolik dostals za loňske rok předanku?“ otázal se na konec Francek Jakuba.

„Loňské rok dostali sme se ženou celkem pět set padesát korun. Letos čétam, že dostaneme o dvě až tři sta víc,“ liboval si Jakub.

„A jak to čétajó velebné pán?“ otázal se Francek Jakuba.

„Vysvětlovali mě to velebné pán. To se spočétá a to se zas odpočétá, potom se to dělé a jakýsi procenta se z čehosí počétajó a hdoví co ešče; já sem temu trochu rozuměl, ale ne vŕeckýmu; dyž je teho moc teho počétání! Šak mě velebné pán neošidijó,“ utěšoval se Jakub.

„To se ví, že neošidijó ani neošidili,“ přitakal Francek a dodal: „Máš už pěkné majetek a zdravi ste všeci.“

„Kvála (chvála) Pánu Bohu, zdravi sme,“ přichvaloval si Jakub, „žena nemá, pravda, zbytečnýho sádla

na sobě ani co bys sirku omastil, ale je zdravá a do práce jak oheň. Dyž jme se s mojó brali před třinácti lety, já sem dostal od rodičů chalupu a tři měrice pola, a moja měřičku a nekolik stovek, a včilka máme už 10 měric a nejako tu korunu ešče k temu. A potom pět dětí zdravých a hodných.“

„A potom máš tatíčka s maměnkou,“ doplňoval Francek výklad Jakubův, „tatíček ti dělajó pacholka na poli, ale ty im (jim) neplatiš, jak tobě velebné pán; a maměnka chůvu.“

„To se vi, že neplatim tolé, jak mě velebné pán, ale co chcó, to dostanó,“ hájil se Jakub.

„To se levko platé, dyž nic nechcó, leda kósek teho idla (jídla),“ smál se Francek.

„Šak jich mame všeci rádi a ti malí obzlášč, a poslóchame ich (jich),“ vysvětloval Jakub, „a že peněz nechcó — majó ešče na dvě měrice pola véměnkou a cosi v záložně, na tu jejich ótratu je teho, že im ešče zbude, a aji malí ešče leccos od stařéčků obléznó.“

„Máš se ty, Jakube, dobře; že dyby ti tvoja Tonka popustila opratu, to bys, myslém, aji vyhazoval, jak hříbě.“

„No, hledme, jakýho starýho dělá, a nesi, myslém, ani dvě leta ženaté. Počké, až budeš jak já třinást let v tem stavu manželském, naučé tě tvoja Anča taky poslóchať; že budeš jak obrtlék, poví jenem jedno, dvě slova 'a už se budeš točit jak dřevěné vlk, dyž ho chlapec na zem pusté, a aji bzučeť zapomeneš, jak budeš pospíchať.“ Při tomto výkladu se Jakub i v práci na chvilěnku zastavil.

„No, možeš měť pravdu, už mě nehdy přetáhne jazykem div se v zádech neprohnu, dyž neco zavróbim,“ přitakoval Francek, „ale dyž je člověk zaslóžené, ani nepipne.“

„Žensky už só se snášením hotovy, moseme si pospíšiť se skládáním mandelů,“ povzbuzoval Jakub.

„A nač to skládat do mandelů, dyž se to bude zétra svážeť do stodoly,“ usuzoval Francek.

„Máš pravdu, měli sme to složit hned na hromádky, už sme mohli byť dávno hotovi,“ přisvědčoval Jakub a zavolal na ženské: „Robky, skládáte na hromádky!“

Slunce se začalo sklánět k západu, ale bylo ještě dost vysoko, když farští dokončili práci na Padětku. Už tak nepražilo a nepíchalo svými paprsky jak šidly.

Když přišli na silnici, jela právě elektrická; posedali do ní a ujížděli k Soběchlebům, zastavující se vždy, jakmile dal někdo znamení, že chce přisednout; čím se více blížili k vesnici, tím řidčeji elektrická zastavovala, nestálo to za to, na takový kousek nasedat a platit tři dvouhaléře.

Pan farář už je čekal, či vlastně jeho sestra, s posilněnou. Ženské dostaly kávu a muži podmáslí; chuť na pivo si nechávali až po večeři.

Služebné jaly se poklízet hovězí dobytek. Jakub nasypal koňům obroku, a potom šli do stodoly s Francem skládat s fůry obilí a ženy jim šly pomáhat.

Když obilí složili a dotáhli prázdný vůz na dvůr, dali se všichni do poklizení. Tak asi o půl osmé byla večeře, a sice zasmažená polévka, krupičná kaše a vdolky. Všeho hojnost, polévky velká mísa, rovněž kaše máslem důkladně omaštěné a (silnou) tlustou vrstvou perníku posypané mísa hluboká jako „studně“ a každý celý vdolek odnášel si domů pro sebe; pro děti a rodiče dostali jak Jakub tak Francek, či vlastně jejich ženy celou večeři, že ji sotva oba unesli.

Muži vrátili se potom na faru a dostali slíbenou přilepšenou; totiž domácí tvarůžky, které slečna sestra pana faráře znamenitě uměla dělat; potom džbánec

piva a paklu tabáku. — Jakubovi, když to viděl před sebou, tvář zářila úsměvem po celé tváři rozlitým a z úst vyplynula mu slova: „To je neco, to nemá žádné člověk na světě, leda my tady!“

„Ale, Jakube,“ odmlouval mu pan farář, „vždyť pivo mají i jinde, tvarůžky též a o tabáku ani nemluví.“

„Ja, majó, ale takovy ne,“ hájil se Jakub, „dyž sem byl vojákem, slóžil sem u kanonýru v Tridentě v Tilorsku. Jednó vyptal sem si dovolenó dom; jeda z domu vzal sem si kystničku tvarůžku a myslil sem si, to bude neco pro kamarády. Už cestou lidi divali se po té kystničce a potem hlavy obraceli pryč; jistě jim ty tvarůžky voněly, mě (mně) aspoň velice. Dyž sem přijel do kasárně a začal kamarády podělovať, Taliáni, měli sme ich (jich) tam nekolik, napřed' nechtěli, ale potem jeden si dodal kuráže a ukósl si kósek, sněza ho zamlaskl si a natáhl ruku, chca ešče; hned' aji ti ostatni natahovali ruky a prosili, ale už se na všecy nedostalo; tož ti, co se na ně nedostalo, vidírali inším z ruky, aby aspoň okoštovali, a byla by málem z teho bitka bévala. Což, majó tam taky sér, řekajó mu jaksi „horkousola“.

„Gorgonsola,“ opravil Jakuba pan farář.

„Tak, tak to jaksi bylo; ale co je to proti našim tvarůžkóm, jak mandla proti jádru z kostky (pecky) z Černice (poloplaná trnka). Mandle, to se ví, to só naše tvarůžky hanácky.“

Po těchto slovech dopil Jakub pivo, postavil sklenici na stůl, utřel si rukávem košile ústa (šťěstí, že tam nebyla při tom jeho žena, byl by dostal, že si utírá rukávem čisté košile ústa, oblekl ji než šel na faru) a pohlédl po očku na pana faráře, který tomu rozuměl a zavolal mladší děvečku, aby donesla ještě piva. Jakub zamrkl

spokojeně očima, natáhl nohy pod stolem a čekal, nač se ho pan farář otáže, už ho znal dobře, věděl, že bude pořeč a že lecjaké závažné slovo ukápne, které více váží než i největší zlatý peníz.

„Tož jak, Jakube, co s Tonkem? Čím ho chceš mít?“ otázal se pan farář vážně.

„Já čím — u koni bude,“ nerozmýšleje se dlouho odpověděl Jakub.

„Studovat ho nedáš?“ pokračoval ve vyptávání (v otazování) pan farář, „má ve škole samy velmi dobré, hlavu má na studování dobrou.“

„O to by nebylo, že má hlavu dobró, ale dyž v ni nemá myšlenek na knížky a ostatní, co je potřeba na študýrování. Tak koně, tech má plnó hlavu, ani placu v ni nemajó. S Františkem pana továrníka prohánět se na koňách k plavisku a předhánět se s vaši hnědkó, to velice rad dělá, ale sedět v knížce a učit se, to jenem dyž mosé, dyž mu to matka naporučé. — Ja, mlači Lojzek, ten spíš k temu bude; jak uvize knížku, hned ju má a už s ni řeká; koně a hospodařstvi ne že by neměl rád, ale už za tem neběhá. A mosém vám to, velebné pane, prozradit: Moja totiž chce z něho mět panáčka (kněze); už mě kolikrát pobízela, abych se taky na ten úmysl modlil. Ona vám už od včiléška (od nynějška) Lojzičkovi by všecko snesla, tak ho má ráda, ale jenem proto, že v něm už vize panáčka; a teho nélepšiho chce obětovat Pánu Bohu, jak Abel obětoval nélepšiho baranka.“

Pan farář zvážnělý uchopil se slova a jal se mluvit: „Lojziček, všiml jsem si ho, jest hodný, pilný a nadaný, může z něho býti dobrý student a když vytrvá, i dobrý kněz; vidívám ho, jak toužebně pohlíží k oltáři, prozatím chce být ministrantem, jak jsem to

vypozoroval. No, po prázdninách ho vezmu za ministranta.“

„Pán Bůh vam to zaplať, velebné pane, moja bude na kraji v nebi, jak ji to řeknu,“ vpadl Jakub panu faráři do řeči.

„Nadaný jest a chuť má též studovat; potom k selské práci zdá se mi trochu slabý,“ pokračoval pan farář.

„Tak, tak, velebné pane, máte pravdu, je slabšího těla, dal se na svou matku, ta taky bývala takova bz,“ ale honem se zarazil a pronesl: „slabá, ale zdravá je a síly má dost a rozumu, že by nas všechny mohla podělit a ešče by jí dost zbylo; šak ju taky všeci posloucháme.“

Pan farář se usmál na to přirovnání a představil si totiž Jakuba, když stojí před svojí ženou, jak velký hafan před malým psíčkem a ten ho diriguje, že běhá za ním a děl: „Bývala tvoje žena nejlepší začkou z celé třídy a hodnou; nikdy služeb božích nevynechala a nikdy mě ani trošku nerozzlobila; a takovou zůstala i když vyspěla. Udělals s ní trefu, Jakube, že sis ji vzal.“

„Je to pravda, velebné pane, ešče dnes, dyž si na to zpomenu, jak sem i (jí) říkal, bude-li mě chtět za muža, a ona se pěkně na mě podívala, usmíla, kévla hlavó a frnk, už byla přeč! Dyž si teda zpomenu na to, pokaždy mam radost a poděkuju Pánu Bohu za to štěstí.“

Pan farář pokýval hlavou, že souhlasí, a dodal: „Co se Lojzička týká, o toho se postarám, aby mohl studovat a na kněze vystudovat!“

Jen slova ta pan farář pronesl, Jakub vyskočil, jak perem vymrštěn, div stolu nepřevalil, chytil oběma rukama ruku páně farářovu, políbil ji, že to mlasklo, jako když někdo pleskne rozkohoutěn svého soka po

tváři. A už si nesedl: „Pán Bůh zaplať za všechno,“ a ani nedopiv běžel domů; jedním hmatem otevřel dveře do síně (chodbičky) a čtyřmi, pěti kroky ba spíše skoky vpadl do kuchyně, kde žena jeho dělala pořádek; chytl ji za ruce a jedním dechem vyjevené svojí ženě pověděl: „Lojzička nechajó náš velebné pán študovať na panáčka a po žňach bude milistrantem.“ Řekl to a vyzdvihl svou ženu jako děcko vzhůru. Ta chopila hlavu Jakubovu oběma rukama a přitiskla ji k sobě. Jakub slastí div se nerozplynul. Aby se to snad nestalo, či co, pronesla Anežka: „Pust' mě“ a tím Jakuba probudila z čarovného snu.

„Pod', sedni si a povidé, jak to bylo, dyž velebné pán řekli, že nechajó, či dajó našeho Lojzička študovať.“

„No, jak? No tak, jak sem to povídal: Tož, co se Lojzička téká, o teho se postarám, aby mohl študovať a na panáčka vyštudýrovať.“

„Opravdu to tak velebné pán řekli?“ otázala se Anežka, nechtíc věriti tak radostné zprávě.

„Dyž ti to povídám, tož to tak řekli,“ potvrzoval svůj výrok Jakub.

„A jak ste přišli s řečó na našeho Lojzička?“ vyzvídala Anežka.

„Tož ti povím s konca, jak to bylo.“ Stále, pokud Jakub vypravoval, lpěly oči jeho ženy na jeho rtech a vnímaly z pohybu rtů dříve slova, než zvuke její uši. Na tváři její odrážela se radost, jíž byla Anežka od hlavy až k palci u nohy naplněna. Když Jakub všechno skoro do slova jí vyložil a na všechny otázky jí odpověděl a ona stále a stále se dotazovala, tu ukončil Jakub rozmluvu výzvou: „Podme spať! Só žňa, zétra moséme skoro vstávať.“

Klekl, pomodlil se večerní modlitbu, rozesvlekl se,

ulehl, a než bys pět napočítal, už spal; dýchal zhluboka, dech se mu zesiloval, a za chvíli už řezal, že by ho ani trojkatrová pila nepřehlušila. —

Anežka dlouho klečela a se modlila. Chrápání jejího muže nijak ji nevyrušovalo. Jen když už ležela, byla by se na to a na ono ráda svého muže optala, ale to věděla, že by ho z takového spánku nevzbudila i kdyby jím třásla, že by z něho třebas duši vytrásla.

Jakub o svém spánku říkal: „Kvala (chvála) Pánu Bohu, spánek mám dobré, na ten si nemožu stěžovat.“ A to ostatní? Když se ho někdo otázel, „taky takovy“.

XXXIV.

V úterý po snídání pronesl továrník Stavěl k P. Vělímovi: „Dnes bychom si mohli zajet do Chmelniček, abyste, reverende, se seznámil s hlavními osobnostmi, které uzříte při primiciích.“

„To máš pravdu, Jeníku, vždyť neznám ještě ani tamějšího pana faráře a nikoho z rodiny primiciantovy kromě vlp. primicianta,“ děl P. Vělím a chystal se k odchodu.

Stará paní jala se protestovat, aby se ještě nejezdilo, ony že nemají ještě darů panu primiciantovi přichystaných. Továrník syn jí vysvětlil, že ony pojedou až v sobotu před prvotinami, že by na dary bylo brzy hned dnes je tam vézti, a že P. Vělím zase s nimi pojedou. Tím se dámy upokojily a pány propustily. Děti měly dnes svoje zaměstnání.

O půl deváté vyjížděli už z Rájnic. Kočímu nařídil továrník, aby nejel příliš rychle, by se prachem nezakli. Slunce sice už hřálo, ale ještě paprsky nepíchal; a kromě toho severovýchodní větřík mával svými kří-

délky tak jemně, že vlnky vzduchové přilnávaly ke tváři měkce, jak polibky matčiny na tvářičky dítěte.

P. Vělím vzdychl zhluboka a pravil: „To je dnes rozkošně!“

„Je,“ přisvědčil továrník Stavěl, „a bude dnes zase pěkné počasí, bez deště, neboť po severovýchodním větře neprší a nebývá dusno.“

Pole se hemžilo lidmi. Jedni sekli hrabicemi, jiní žacími stroji a opět jiní nakládali snopy na vozy, ba asi dvěma potahy už také kterýsi oral. Veselý ten ruch šířil se a zachvacoval všechny, i naši dva cestující se nevědomky usmívali.

Továrník Stavěl pojednou utkvěl zrakem na tváři P. Vělíma a řekl: „Bude dobře, když vás, reverende, seznámím s jednou osobností, která kromě pana faráře má největší vliv a možná vůbec největší vliv ve Chmelničkách.“

P. Vělím podíval se udiveně na pana továrníka a řekl: „Která?“

„Je to zdejší pan rektor, nadučitel Konečný, rodák ze sousední obce. Myslím, že zde učiteluje na třicet let. Pamět má výbornou a znamenitě učí, vlastně vychovává: má svou znamenitou metodu, jenže bohužel nedá se snadno zevšeobecnit a nesnadno jest se jí naučit.“

„To jest mi opravdu divno, jaká by to byla metoda, to jsem opravdu zvědav,“ pronesl P. Vělím.

„Abych tak řekl, on vychovává i učí veselím i vtipem,“ vyložil továrník.

„Jak jest to možno? Učit, jak učit, ale vychovávat!“ divil se P. Vělím.

„Ovšem, já jsem ho neslyšel, ale všichni, kteří ho měli za učitele, to tvrdí. Tak jen maličkost vám povím; na př. některý kluk míval sešity v nepořádku, samou kaňku; tu ho pan rektor nejprve napomenul, ale když

to nepomohlo, tak musel kluk vystoupit na stupeň, sešit otevřený na tom místě, kde byl pokaňkovaný, pozdvihnout nad hlavu a ukázat celé třídě. Kluk ovšem se k tomu neměl, protože celá třída už přičiňovala k tomu poznámky, a tu se ho pan rektor jal povzbuzovati asi takto: „No, Josefe, Františku, či jak se jmenoval, nestyď se a ukaž ten svůj chlívček s prasátky, máš tam pěkné stádečko, až jich lépe vykrmiš, můžeš s nimi na výstavu do Přerova.“ Celá třída, toť se ví, se smála a kluk natahoval moldánky. „No neplač, můžeš dostat i prémii, když nijakou jinou, tož aspoň diplom taky s takovým stádečkem čunčátek.“ A když ho dostatečně potrápil, uložil mu úkol do nového sešitu čistě opsat. — Že děti nemlčely a doma vše za tepla maminkám a ostatním vyložily, rozumí se samo sebou. A jak to na děti působilo, nepotřebuji vám, reverende, myslím, ani povídat. Pan učitel Konečný,“ pokračoval ve výkladu pan továrník, „jest letory vůbec veselý a své bývalé žáky téměř ani jinak neoslovuje než žertovně, i když jsou již usedlými sousedy; vejde do gruntu kamkoliv a vyřídí sám, co potřebuje. Vyzná se výborně v hospodářství, a všechny novoty, které zavádí pan farář soběchlebský, nalézají u něho plného pochopení. Jest opakem pana faráře chmelničského, který hospodářství vůbec nerozumí a při tom má při faře od gruntu pole; kdežto pan nadučitel rozumí hospodářství dobře a obdělává jen čtyři míry pole.“

„Povídáš, Jeníku, že pan farář chmelničský hospodářství nerozumí, a váží si ho farníci?“

„A jak! Nevím, jaký by to musel býti kněz, aby ho s ním zaměnili; jediný snad soběchlebský měl by přednost před nynějším,“ odvětil továrník.

„A čím to je, že jsou mu tak nakloněni?“ otázal se P. Vělm.

„Pan farář jest, jak se říkává, veliký dobrák a rozdá, může se o něm právem říci, více než má, ale při tom nikdy nijaké bídy nepocítí. Sám obdělává, či vlastně mu kostelní hospodář obdělává deset měřiček pole, aby měl na živobytí pro svou domácnost; to mu jeho hospodář dá, ostatní si nechá a jsou oba spokojeni; ostatní pronajal. Sám nepracuje, jak jsem už pravil, ale do pole často chodívá a tu se modlívá růženec. — Chmelničníci říkávají: „Nám ani nepotlučó krópy, ani lijáky obili nezaplavijó; to nám naši velebné pán všecko vymodlijó.“ — A skutečně za celou tu dobu, po kterou pan farář Zmeškal je v Chmelničkách, ani jednou jim nepotlouklo, aspoň tak ne, aby to za řeč stálo. — Všichni ho mají rádi, zvláště děti, ty jak ho uvidí, „hópký“ za ním utíkají; a on je aspoň po hlavě pohladí, zapomněl-li si něco do kapsy pro ně vzíti.“

Blížili se k Chmelničkám.

„Pohledte, reverende, tam kráčí po silnici před námi pan farář, svezeme ho.“

P. Vělím pohlédl tím směrem a spatřil asi na 60 metrů na silnici velebného pána prostřední velikosti, poněkud dopředu nakloněného; když ho dohodnili, tu uzřel P. Vělím usměvavou, milou, poněkud stařeckou tvář, kterou ještě zlahodňovaly dvě stále směřící se oči. Spatřiv továrníka Stavěla, smekl pan farář klobouk a uklonil se.

„Pojďte, velebný pane, svezeme vás, jedeme k vám,“ zval pana faráře továrník Stavěl a přesedal na přední sedadlo, děláje panu faráři Zmeškalovi místo. Ten se však bránil a za živý svět nechtěl si sednout dozadu tvrdě, že se pro něho nehodí, ani mu nepatří, aby takový pán, jak pan továrník, mu s místa uhýbal. Továrník Stavěl zase namítal, že on jako majitel povozu nemůže nechat hosta sedět na předním sedadle a sám

zůstat sedět vzadu: „To by si o mě mysleli lidé, že neznám moresů, a Chropiň je přece nedaleko.“ — Tu pan farář vstoupil do kočáru a sedl si vedle pana továrníka na přední sedadlo, takže P. Vělím zůstal sedět vzadu sám. Kočí popustil koním opratě a jeli. Takovému rozluštění se dali všichni do smíchu.

P. Vělím nemohl se vynadívát na rozradostněnou tvář páně farářovu; všechno se na ní smálo; čelo, oči, obočí, nos, ústa, líce, ba i brada; a tento obrázek korunovaly šedivé, vážné vlasy.

Když se upokojili od smíchu, prohodil pan továrník: „Vezu vám hosta, velebný pane, tuhle reverenda P. Vělíma z Ameriky. Pan primiciant Rozsypal ho pozval na prvotiny, a tu by rád poznal dříve před prvotinami pana faráře primiciantova, t. j. jako vás.“

Pan farář se chtěl vážně zatvářít, ale nepodařilo se mu to, tvář se usmívala stále jako slunečko o letošních žních. „Veliká čest pro mne; ale neuvidíte nic na mně, co by stálo za to se mnou se seznámit.“ Tak se doporučoval pan farář. A potom připojil: „Ale náš P. František, novosvěcenec, to je kněz, toho máme všichni rádi, zvláště jeho matka a otec a potom přijdu hned, myslím, já; ten se vám bude líbit. Toho vám ukáži, bude-li doma na faře, on totiž nyní bydlí u mne; tam u nich na gruntě, co se připravují k primici, je veliký nepokoj, tam by se nemohl ani řádně pomodlit, a on jest velice zbožný.“

Než to pan farář vypověděl, přijeli k faře. Jen vešli do fary a do kanceláře, ta byla jeho salonem, hned se tázal po panu primiciantovi.

Hospodyně hlásila, že jeho maminka si pro něho poslala.

„No, ano, jeho maminka, ta se naň dívá jak na svatý obrázek. Je to hodná matka,“ vysvětloval pan farář.

„Mohli bychom zajít k Rozsypalům; důstojný pán nezná z Rozsypalových kromě primicianta nikoho a já znám ještě jen rodiče,“ vykládal továrník Stavěl.

„Pojďme,“ pobídl P. Vělím.

Rozsypalovi bydleli nedaleko fary na druhé straně, přes silnici. Pan farář chmelnický, když vyšli na náves, ukázal rukou na statek a děl: „Mají vrata dokořán otevřena, to někam pojedou.“

P. Vělím rozhlédl se po dědině, přelétl zrakem obě strany od vjezdu do vesnice až po široký oblouk uzavírající po hanáckém způsobu její druhý konec. Líbila se mu, statky čisté, některé i výstavné. Na nejširším místě tulil se ve větvích starých lip starobylý kostelíček s cibulovitou věží. — Vykročili přímým směrem ke gruntu Rozsypalovu; když byli na poloviční cestě, vyšel ze vrat pan nadučitel Konečný a uviděv naši společnost šel jim vstříc zdaleka se na ně usmívaje; přišed blíže volal: „To jsou k nám vzácní hosté, vítám vás! Jdete se podívat za naším P. Františkem? To býval můj nejhodnější žák se všemi „p“ a ještě o jedno nebo dvě „p“ více.“

Celou tuto řeč pověděl, než k nim přišel a jim ruku podal.

„Já vás znám od vidění, důstojný pane,“ pravil k P. Vělímovi.

„A kde jste mě viděl?“ otázal se P. Vělím.

„Hned v Rájnicích na výletě, potom v Suchdole na hodech,“ vypočítával pan nadučitel.

„A počkejte, ze Suchdolu, už se pamatuji,“ všiml jsem si tehdy vaší veselé tváře; to tam bylo několik pánů učitelů,“ připamatoval si P. Vělím.

„To je možno; mě si lidé snadno pamatují, mám cosi na tváři napsáno,“ jak by vysvětloval pan nadučitel.

„Ba máte,“ ozval se pan farář chmelničský znenadání, „a sice šelmovinu.“

Všichni užasli, že pan farář dovede též žertovati, a potom se dali do smíchu.

O jiném by to pan farář neřekl, leč o svém příteli a nejlepším známém.

„Ale nechme řeči a pojďme se podívat na P. Františka; vždyť, kdyby se očima jedlo, už by z něho nic, anebo jen malý kousek zůstal,“ řečňoval dále pan nadučitel.

„Jak to?“ optal se P. Vělím.

„Jen si představte, důstojnosti, že od rána tolikery oči na něm se pasou (spočívají, chtěl jsem říci, ale to pasou jest výstižnější). Předně jeho matka, ta by snědla, ovšem očima, větší polovičku z „našeho panáčka“, a pro ty ostatní by zůstala jen menší polovička, a těch jest mnoho: otec, bratří a sestry, potom tuhle náš pan farář.“

Vtom mu vpadl do řeči pan farář a „vy byste chtěl též hodný kousek!“

Pan nadučitel se zarazil a téměř začervenál a řekl: „I máte pravdu, velebníčku, ale pravda je též, co jsem já řekl,“ dodal pan nadučitel.

P. Vělím i továrník se smáli podařenému výkladu pana nadučitele. P. Vělím dodal pak žertovně: „Pojďme tedy rychle, když jest takové nebezpečí!“

Dali se na pochod a pan nadučitel s nimi. Vešli do gruntu ne dveřmi, nýbrž otevřenými vraty, jak to bylo od pradávna na Hané zvykem, že známí chodívali vraty na dvůr (do dvora); dveřmi pak neznámí a cizí. Na dvoře zastali maminku primiciantovu, právě sy-pala drůbeži. Zhlédnouc hosty vcházeť do dvora, postavila okřín se zrním na desku žebřinového vozu a šla hostům naproti.

P. Vělím utkvěl zrakem na její tváři a mimoděk srovnával tvář matčinu s tváří synovou; podoba byla až nápadná, jenže syn měl vlasy po otci plavé a matka měla tmavokaštanové; obočí však bylo u syna ne světlé, nýbrž tmavé, kterýmžto kontrastem s vlasy nabývala tvář výraznosti. Už zdaleka se na ně usmívala a je vítala. Přišedši k nim vztahovala ruku po ruce P. Vělíma, aby ji políbila. P. Vělím se bránil, ale neubránil, ruku si musel nechat políbit. A potom též domácímu panu faráři políbila ruku, který se nijak nezpříkal. Panu továrníkovi podala ruku a pronesla:

„Vítám vás, a jak u vás, jste zdrávi?“

„Jsme a všeci se chystáme v neděli na primici,“ dodal továrník Stavěl, „přijede nás malé procesí.“

Oko mamincino zablesklo se radostí a div za to panu továrníkovi ruky nepolíbila.

„A kde máte vaše?“ otázal se továrník Stavěl.

„Jsou rozběhání všichni, jen Mercinka mi pomáhá vařit. Mercinko, pod' sem!“ zavolala maminka oknem do kuchyně na dceru, která ihned přiběhla všecka v tváři zardělá a jala se beze všeho po pořádku velebným pánům líbat ruce, potom též panu nadučiteli, jako svému učiteli; na pana továrníka se pěkně usmála a chtěla mu též ruku políbiti, ten však rychle ruce schoval za záda, řka:

„Což jsem kněz anebo váš bývalý učitel?“

„Mně povídal Vincek, že ste náš névětší dobrodinec a že by vám měli všeci lóbat ruky.“

„A kdo je to ten Vincek?“ otázal se P. Vělím.

„A to je její ženich,“ vysvětlovala za ni její matka, „měli měť svajbu zarovno s primiciama, ale potem sme si řekli, že by teho bylo moc najedno, a oni taky že by byli jaksi na bok (odstrčení), protože primicie só víc jak svajba.“

„A potom,“ doplnila matčina slova Mercinka, „bysme nebyli my na primici a náš panáček by nebyl na naši svajbě, protože bysme moseli byť každé napřed na svoji slavnosti.“

Všeci přikývli moudrosti tohoto výroku, jako nejpádnějšímu důvodu.

„Tož, kde máte vašeho P. Františka?“ otázal se matky pan farář Zmeškal.

„Je v zahradě, napřed tam říkal v breviáru a potom v jakési, myslím, inší modlitební knížce.“

„Tož půjdeme za ním,“ dal povel pan farář.

Všichni, až na Mercinku, která se vrátila ke sporáku, hnuli se dvorem do zahrady.

Když přišli k vozu, na kterém nechala matka primiciantova okřín se zrnem, utkvěly zraky všech na okříně, který byl obsypán drůbeží, jak včelařské síto při rojení včelami. Matka zavolala — kšoóó a máchla při tom rukama; s křikem a frkotem rozletěla se drůbež a usedla na volnou plochu dvora a pokryla ji, jak pokrývají dešťové mraky vrcholky hor.

Pan nadučitel soustrastně pokyvuje hlavou pronášel: „Kolik z nich položí na neděli hlavu na špalek!“

Všichni si v duchu řekli, že mnoho.

Vtom ozval se zpěv z výměnku, vážně, až smutně zaznělo „Kyrie“.

„A to jsou páni bohoslovci, cvičí na neděli kostelní zpěv,“ prohodil pan nadučitel, „podívám se za nimi.“ A vešel do výměnku.

Ostatní šli do zahrady. Matka otevřela vrátka, vstrčila hlavu do zahrady, aby se podívala, ve kterých místech její syn dlí. Zpozorovavši ho řekla: „U včelína se procházé s knížkó v ruce.“

Šli tedy ke včelínu.

Pan primiciant uzřev přicházet společnost, přispěchal

jí v ústřety, už zdaleka se ukláněje a radostí zářivě vítal všechny.

Továrník Stavěl pobídl všechny: „Pojďme se podívat do včelína, kde sedává náš novosvěcenec.“

P. František otevřel dveře od včelína a rukou ukázal na širokou lavici pod lískovým křovím, řka: „Prosím, raďte se posadit!“

Všichni tři si sedli a ruce položili na stůl, přichvilující si: „Tady je pěkný chládek, v tom dnešním horku jest rozkoš tady si posedět.“

„To jistě sedává zde i váš tatínek,“ pravil továrník Stavěl.

„V neděli a na chvíli před polednem ve všední den, když přijede poněkud dříve s pole,“ přitakal P. František panu továrníkovi.

Vtom objevila se vysoká postava tatínkova ve dveřích. Všem rozlil se radostný úsměv po tvářích; hostům proto, že sedí na zamilovaném místě hostitelově a hostiteli, že se jim jeho milé místo líbí.

„Pojďte, tatínku, si sednout k nám!“

P. Věším podával mu ruku a druhou ukazoval na kousek volného místa, které odsednutím pana faráře ještě se zvětšilo.

„Tož kde jste byl, tatínku?“ otázal se pan továrník.

„To víte, jak ve žňa, dosikali sme ječmeň; odpoledna budó jedni vázat a druzí svážet; mosíme se pospíchat, abysme byli do pátku dopoledna hotovi s režněma a ječmeněma žňama.“

„A což vám nechtějí pomoci vaši příbuzní a známí sklízet?“ otázal se pan farář.

„Nabízeli se mě, a to tolé jich, že bych mohl dvoji takovo órodu, jak máme letos, skludit; ale nélepši je, dyž si člověk může to sám udělat. Přibral sem ešče dvoje nádeníky a tož nám práce ubéva, a počasi

letos taky nezdržuje, že budeme do patka dopoledna mět do posledního mandela, a možná i ve čtvrtek do večera všecko ve stodole.“ usmívaje se vykládal tatínek celý žňový plán.

P. Vělím nespustil oka s tatínka; líbil se mu, třeba už padesátník, ještě ani vrásečka nebrázdila vysokého jeho čela a modré oko hledělo klidně na okolní svět, ničím se nedalo kaliti. Pravda-li, že oko jest obrazem duše člověka, potom jeho duše byla podobna blankytné obloze bez mraků, aspoň bouřlivých mraků. Později se dověděl P. Vělím od pana faráře chmelničského, že rodiče pana primicianta nikdy se nepohádali, aspoň nikdo je nikdy hádati se neslyšel; a byla to hlavně povaha tatínkova, která se do nějaké hádky vůbec nepouštěla. Jeho klidná povaha byla všeobecně známa. Též obojí chasa roznesla chválu jeho pěkné, klidné povahy po celé dědině; nikdy s nimi nekřičel a se nevadil; výtky pak pronášel, jak by poučoval. Hospodář byl výborný; rozuměl dokonale hospodaření. Uměl znamenitě půdu obdělávati a rozumně šetřiti.

Naše společnost se znamenitě v chládku lískového křoví bavila hodnou už chvíli, když ve dveřích (ve vrátkách) zahradních stanula Mercinka, sestra primiciantova a jala se vyřizovati pozvání matčino: „Maměnka mě posílajó, abych vás všecky pěkně poprosila do izby na vdolečky, só z pece právě vydělany.“

Oči všech utkvěly na ústech a na tváři Mercinčině, na níž v pěkném souladu spojeny byly podoby matčina a otcova; matčina měkkost a jemnost rysů však dominovala. Co u ní ale bylo zvláštního, jí osobitého, že víčka oční jí lemovaly husté, dlouhé, tmavé řasy, které dodávaly jejím očím zvláštního kouzla; rozevřela-li oči a při tom se podívala do dálky, zdálo se, že z nich touha někam de nesmírné dálky se nese, a

zatím tu touhu pociťovali ti, kdož na ni hleděli, ona nikoliv; ústa se jí smála, byla vůbec veselá, jak hanácký; jásavě zpěvný skřivan. Jakmile pozvání vyřídila, usmála se a frnk . . . a už jí nebylo.

Tatínek první vstal a pravil: „To moséme it, aby vdolečky nevychládly; hned z pece só nélepsi.“

Bez odporu se všichni zdvihli a zaměřili na dvůr a do gruntu.

Maminka primiciantova uviděvši je z kuchyně oknem přicházeti, zavolala dceru Mercinku: „Pod' sem, podivé se, temu našemu panáčkovi to nélepsi svěčé (jest nejhezčí),“ upozorňovala matka blaženě se usmívajíc.

„Opravdu, je věcí (větší) než velebné pán z Ameriky a jenem o kóšček menší než pan továrník,“ přisvědčovala Mercinka.

„Už só za véměnkó, hned' budó tady, Přichystalas ty maly servítky, co dostal náš panáček od kmotřenky?“ otázala se matka.

„Všecko sem přichystala pro tak vzácny hostě,“ dala v odvět Mercinka.

Zaslechnuvši hosty přicházeti, utekla Mercinka do kuchyně a poslala maměнку do izby.

Dveře se otevřely a hosté vcházeli, maměнка je vítala obvyklým: „Vítám vás k nám, podte a posadte se za stůl a berte si našich vdolečku, dokud' só teply.“

P. Vělim vstoupiv do jizby obletěl jedním pohledem celý dosti velký pokoj. Strop i stěny byly vymalovány a na stěnách obrazy volně rozvěšeny, samy svaty. Mezi okny byl stůl, bílým obrusem prostřený (P. František šeptal později Mercince do ucha, že měla prostřít ten ubrus barevný od kmotřenky, ona se vymluvila na maměнку, že chtěli tento), a na něm stála velká mísa na Hané pověstných máslových koláčků, jinde ve světě neznámých

Maminka stále pobízela po hanácku, aby si brali. A každého se ptala, nepřeje-li si též čaje; láhve s vínem stály na stole a skleničky u nich. Než odešla do kuchyně připravit čaj, mrkla na P. Františka, že by se ho na něco zeptala.

K obsluze nastoupila Mercinka, která se točila jak frčka a co chvíle něco šeptala bratru panáčkovi do ucha a potom „hópký“ utíkala vyplnit jeho rozkaz. Všeci se už její horlivosti vyplnit pokyny panáčkovy usmívali. Pan nadučitel Konečný se už nezdržel a když se Mercinka vrátila, optal se jí: „Ty, Mercinko, budeš taky tak poslouchat Vincka, jak posloucháš panáčka, až se vezmete?“

Bez rozmyšlení odvětila: „Ne, nebudu; on mosé poslouchat.“

„Ale budeš mu přece u oltáře slibovat poslušnost,“ namítl pan farář.

„Budeme oba poslouchat,“ dala v odvet, „ale on mosé víc!“ A fuk do kuchyně.

Všeci se zasmáli její odpovědi.

Tatínek nato pronesl: „No, Vincek není ináč než ostatní Hanáci, ale má svou hlavu, nehdy, dyž mu do ni neco vleze, tož to ani něšpičatějším jazykem ztamotad nedostaneš. Mercinka není tak divoká a bojovná, jak se čepěré, no ale jak ženská.“

„Dokud ke mně chodila do školy,“ ujal se pan učitel slova, „byla sama poslušnost a mrknutí oka stačilo, aby vše vyplnila.“

Vtom vyšla z kuchyně Mercinka, nesouc konvici s čajem a za ní matka, aby hosty pobízela; začala u P. Vělíma: „Nic nejíte, máte ještě plné talířek před sebou.“

„Už jsem snědl dva vdolečky,“ omlouval se P. Vělím.

„Dva, to ste ani nemohl ešče okoštovať,“ namítala maminka, „to mosé byť znať na taličku.“

„Pane továrníku, taky tak málo íte (jíte), myslém, vám nešmakujó; no, my to jen po sprostú umíme, jak u sedláků.“ Tak po řadě všechny obešla a pobídla.

„A potom zase začala u P. Vělíma. „Berte si, my to, pravda, neumíme jak u vás tam v Americe, ale podařily se mě, máslo bylo jak kamínky tvrdé a mouku máme svoju dobró, mleli sme sami. Tož jezte!“

„Ale, maminko, co to povídáte, že u nás v Americe umějí lepší koláčky péci než vy tady! Kdyby jim tam takových koláčků dal okusit, sběhne se celá Amerika, a potom všechny Hanačky, co je jich, by nestačily péci ve dne v noci, až by se roztrhaly; a nemusely by být ani tak dobré, jak ty vaše.“

Tvář maminčina zářila radostí, jak září svatojanská muška za červnového teplého večera.

„A také,“ rozhovořil se po svojemu pan naudčitel, „sníme, pánové, mamince všechny koláčky, aby uvěřila, že jsou velice dobré.“ A dal se do jídla a ostatní s ním.

Maminka se jen usmívala a když zpozorovala, že skutečně rychle jich ubývá, šla do kuchyně, aby naskládala na novou mísu.

Tu dal povel továrník Stavěl: „Dost, vždyť by jim nic nezbylo na oběd!“

„Ještě by se cosi našlo,“ hájil hospodyně tatínek Rozsypal.

„Ale nikoliv, jděte, P. Františku, do kuchyně a řekněte matince, aby už nic nenosila, že už musíme domů k obědu, a že bychom dostali hubové polévky — která by nám nechutnala — kdybychom nemohli potom oběda snísti.“

Hned nato se všichni zdvihli a chystali se domů.

Maminka jala se jim domlouvati: „Posedte ešče, do oběda je času (dost), a berte si!“ I když vyzvala maminka primicianta: „P. Františku, řekněte, jim, ať ešče neutíkajó.“ Nic nebylo platno, všeci se už loučili a odcházeli.

Pan továrník louče se s maminkou, pronesl: „Tož s Bohem, maminko, a v neděli na shledanou!“ Potom odvedl tatínka bokem a oznámil mu, že všechno pivo, co se při primici vypije, on zaplatí.

Tatínek se zpříkal tak veliký dar přijmouti, ale továrník Stavěl nepovolil, až s tím tatínek souhlasil, děkuje mu za tak „veliké dar“ slovy: „Pán Bůh vám to zaplatí!“

Zatím se P. Věším loučil a děkoval mamince za ty velice dobré vdolečky, jakživ prý ještě tak dobrých nejedl. Maminka zářila radostí, majíc celou tvář úsměvem zalitou, z níž dvě černé oči sálaly teplým plesem. Na rozloučenou prohodila: „Velice nás bude těšit, dyž nás poctíte.“ A políbila mu ruku.

Rovněž Mercinka přiběhla se rozloučit a velebným pánům políbit ruce. Oči její tentokrát nejevily nekonečnou touhu, nýbrž smály se šelmovinou zakryty a schovány za hustými řasami jako mladičká koketka skrývá hlavičku za pštroší vějíř, pohlížejíc jen úzkým proužkem z jeho úkrytu.

Když naše společnost odešla několik kroků od stavení, zastavila se a prohlédla si Rozsypalův grunt zvenku.

P. Věším se ozval první: „To mají široké stavení!“

„Mají,“ potvrdil pan nadučitel, „vždyť mají vedle jizby a prostranné světnice ještě velikou komoru v řadě, okny na dědinu.“

„Proto jest jejich dvůr tak široký,“ doplňoval P. Věším.

U fary už čekal kočár. P. Věším a panu továrník si sedli do něho, dali s Bohem panu faráři a panu nadučiteli a hnuli se domů, do Rájnic.

Doma už je dámy netrpělivě čekaly. Sotva vkročili do pokoje, hned se jich jaly dotazovat, jak se měli a jak se jim Rozsypalovy matka a dcera líbily.

P. Věším je chválil, jak jsou k hostům pozorné a jak se starají, aby hosty uctily; a Mercinka jak jest roztomilá.

P. Věšimovi vskočil do řeči pan továrník řka: „Ty, Blaženko, ty už jsi z těch způsobů a zvyků hanáckých ledacos zapomněla.“

„A co?“ otázala se mladá paní.

„Třebas tak pěkně nutit a pobízet už neumíš, jak tetička Rozsypalová. Jak by to bylo pěkné, kdybys na př. našeho milého hosta, našeho reverenda, trochu po hanácku nutila, aby při obědě více jedl.“

Mladá paní se usmála, chápajíc, kam její muž míří, a podívala se na reverenda, který jal se za mladou paní hned kopí lámati: „Milostpaní tak výtečně vaří, že toho není vůbec potřebí. A potom by se snadno mohlo státi, co jsme chtěli tetičce Rozsypalové na návod pana nadučitele provést.“ A teď vyprávěl, jak se pustili všichni do koláčků a jak hluboké (díry) doly do nich udělali, že málem by je byli všechny snědli (dobré byly), kdyby zde Jeník nás nebyl upozornil, že jim na oběd nic nezbude. A mají tam už bohoslovce.

Stará paní se smála nápadu pana nadučitele, líbil se jí. Najednou se zarazila a děla starostlivě: „A teď nebudete mít pořádné chuti na oběd.“

„I budeme, maminko, vždyť jsme přejeli hranici

chmelničko-rájnickou; a ta tráví," utěšoval pan to-
várník maminku.

„Znáte, milostpaní, tetičku Rozsypalovou?" otázal se P. Věším staré paní.

„Znám ji už několik let a byla jsem též několikrát u nich ve Chmelničkách," jala se vykládati stará paní.

„Zdá se mi, že ona jest vedoucím duchem celého domu," projevoval svoje mínění P. Věším.

„Tak jest, a sice i jako hospodyně i jako matka. Jako každá pravá Hanačka. Její vůlí se musí všechno ve stavení (v domácnosti) řídit. V polním hospodářství jest zase neobmezeným pánem — hospodář. Taková jest, abych tak řekl, na Hané ustálená tradice." vysvětlovala stará paní P. Věšimovi.

„Podle toho, jak vypadá domácí hospodářství a jaké jsou děti, jak totiž, vychovány můžete bezpečně soudit, jaká jest hospodyně a matka," vmísil se v rozhovor pan tovarník a dodal: „Nevšiml jste si, reverende, něčeho, co při tom bylo nápadno?"

„Nyní v tomto okamžiku mi nic nepřipadá, ale kdybys mě na to upozornil, Jeníku, možná, že si připomenu."

„Nu, to, jak matka i sestra se vším se utíkaly o radu k panu primiciantovi."

„Máš pravdu, Jeníku, vždyť jsme se Mercince proto smáli. A co s tím chceš?" otázal se trochu udiveně P. Věším.

„Chci jen doplniti vylíčení povahopisu našich hanáckých matek a hospodyní a hlavně matek, že kněz jest u nich největší autoritou, co se týče věcí duchovních a všech vůbec, které se týkají výchovy, života náboženského atd.; v tomto bodě poslouchají bez výhrady kněze; ať jest to jejich duchovní správce, anebo

i jejich syn, který, kdyby nebyl knězem, musel by jich poslouchati i v těchto věcech.“

P. Vělm se zamyslíl a teprve za chvíli pronesl: „Podivuhodno!“

V tom přišlo oznámení z kuchyně, že oběd jest připraven, či uvařen.

Páni odešli se umýt a převléci, aby nešli k obědu zaprášení.

XXXV.

P. Vělm odpoledne zašel si do zahrady, aby ve chládku lip napsal si list do Ameriky duchovnímu správci, sousedu. V listě mu vyličoval život na Hané, vlastně v rezervaci hanácko-horské; potom též zmínil se mu o různých osobnostech a mezi nimi též o rájnickém panu faráři a o rozmluvě s ním, o různých sociálních a filosofických otázkách.

Jakmile list dokončil, zamyslíl se a zahloubal se právě do tematu, o němž včera hovořil s panem farářem rájnickým Snažilem. Co tak byl pohroužen cele v uvažování o tomto předměť, jako se hroužívá pohoří v podzimní ranní mlhy, zaslechl známý hlas malého Jeníka: „Tam sedí, důstojný pán, pod lipami!“ Ohlédl se v tu stranu, odkud přicházel hlas, a uzřel malého Jeníka s panem farářem rájnickým, jak vážně bez spěchu k němu krácejí.

P. Vělm vstal a šel jim v ústrety: „Vítám vás, to je překvapení! Myslil jsem před chvílí na vás, ale nenadál jsem se, že mě za kratičko račte navštívit. Prosím, posadte se!“

Pan farář podáváje mu ruku jal se vysvětlovati: „Takovému vzácnému hostu jest člověk povinen pokud

možno nejdříve návštěvu oplatit; a přiznám se vám upřímně, zatoužil jsem dnes opět pohovořiti si s vámi o problémech, o kterých jsme včera hovořili.“

„Velice rád poslechnu si zajímavý váš výklad o těchto moderních, ač už prastarých otázkách,“ lichotil mu P. Vělm, usazuje ho na lavici.

„Tu máte krásný a příjemný chládek! A nefouká tady, nýbrž dýchá lahodný, čerstvý vánek. To je tu posezení!“ přichvaloval si pan farář, „člověk je tu jak na jiném světě.“

Malý Jeník se odporučil a odešel, že mu matinka poručila, aby se hned vrátil.

P. Vělm, bera list ještě nezalepený do ruky, jal se vyprávěti panu faráři, že v něm píše též o rozmluvě, kterou vedli spolu včera o zmíněných otázkách. „A to je dobře, že chcete o nich hovořit,“ pokračoval P. Vělm, „budu moci aspoň výklad o nich dokončiti.“

Pan farář podepřel se o opěradlo zády, natáhl nohy a děl: „Mohl jsem vám celý včerejší výklad podati stručněji, jasněji a výstižněji, ale nebyl jsem připraven na takové téma; proto jsem mluvil a vykládal, jak mi se myšlenky vybavovaly. Dnes vám to povím, zopakuji zcela stručně a připojím k tomu leccos nového. Mluvili jsme, pravda, o rozluce církve od státu. A já jsem se prohlásil proti rozluce; a sice z těchto příčin: Předně, že obor či pole působnosti obou navzájem tak hluboko a úzce se pronikají, že nelze je ani člověku přesně oddělit a vymezit. Na to by snad bylo třeba rozdělit, či rozpůlit člověka na duchovního a na člověka světského (fysicko-animalního), což ovšem nelze. Dále jsem uvedl, že duše lidská jest důležitější částí člověka, proto se jí musí dáti přednost a o její potřeby třeba se starati zvláště a napřed. Potom, že zastanci rozluky nechtějí vymezení působnosti jak

státu tak církve, nýbrž oni žádají suverenitu státu naprostou (étatismus), ostatní i církev má státu býti pouhou služkou. Čili lidskému rozumu a vůli má se podrobit i rozum božský (v uspořádání světa a lidského života), a též vůle boží projevena v mravním přirozeném zákoně a jasněji ještě v desateru. Nemyslíte, reverende, že je to směšné, řekněme jen naivní? Vždyť experientia docet (zkušenost učí), že státy ovládány jen lidským rozumem podepřeným jen lidskou autoritou konec konců ztroskotaly. A to ať byla jejich forma jakákoliv, monarchistická, anebo republikánská, či jiná. A to tehdy, když odsunuly autoritu vyšší, plynoucí z náboženství, neboť tím zeslabily mravnostní základy a zatemnily vyšší cíl člověka. Nezachránila je ani sebe vyšší kultura. Prozkoumejme dějiny všech od nejstarších dob známých kulturních národů a států, a poznáme, že stát se svým čistě světským úkolem nevystačí na vše, ani co se jednotlivce týče, tím méně celku svých občanů; nutně tedy potřebuje spolupůsobení náboženského činitele, čili církve.“

„I já mám za naprosto nutné toto spolupůsobení církve,“ přisvědčoval P. Vělím, „jen pokládám za velmi nesnadnou věc vymeziti, abych tak řekl, kompetenci obou, církve i státu, co komu patří a do jaké míry.“

„Dobře jste poukázal na obtíže, které se mohou vyskytnout, má-li se určit, do čí kompetence spadá v některých případech ten či onen úkol,“ přitakal pan farář P. Vělímovi; avšak zkoumá-li se věc vždy objektivně a sine ira et studio, jak se říkává a při dobré vůli lze provést vše. Na př. tak často ventilovaná otázka: „Komu patří děti, do čí kompetence?“

„Co myslíte vy, reverende?“ otázal se pan farář P. Vělíma.

„Dle mého mínění,“ dal v odvet P. Vělim, „děti patří rodičům.“

„Nesporně, o tom nikdo rozumný a nepředpojatý nebude pochybovat,“ přisvědčoval pan farář.

„A komu patří rodiče?“ tázal se dále pan farář.

„Rodiče? To se ví, že oběma, církvi a státu,“ ochotně odpovídal P. Vělim: „až na bezvěrce, ostatně o ty se nám nejedná,“ dodal P. Vělim.

„Zcela správně,“ přichvaloval pan farář. „Řádní rodiče jistě se vynasnaží, aby i děti jejich přináležely oběma, stali se tedy z nich řádní občané i řádní křesťané. A proto je budou v obojím směru vychovávat a budou si přát i mají nezadatelné právo na to jako řádní občané, aby jejich děti i ve škole byly tak vychovávány, totiž na dobré občany a na dobré křesťany.“

„Vy tedy, pane faráři, neuznáváte hesla, že dítě patří jen státu.“

„Nejen že neuznávám tohoto povrchního hesla, ale považuji je přímo za nepřirozené,“ rozhorleně dokládal pan farář; „už zvíře se brání, ač rozumu nemá, berou-li mu mládě, a člověk, rozumný tvor, by měl své dítě odvésti do jakési společné děckárny (abych to tak nazval), kde by jeho dítě zahynulo, anebo zakrnělo? To mohou žádat blbci od blbých, nebo naprosto zkažených rodičů,“ rozhorleně a téměř křiče vykládal pan farář.

„Úplně vám dávám za pravdu a souhlasím s vámi do poslední písmenky,“ děl P. Vělim, „myslím však, že tak pitomému státu či vládě na světě nebude, která by něco takového zavedla. — Vraťme se však k výchově dětí ve škole,“ navrhoval P. Vělim. „Jak by měla býti zařízena?“

„Úkol školy jest dvojí, totiž učit a vychovávat,“

jal se mluvit pan farář, „avšak vychovávat jest důležitější než učit, na to se obyčejně zapomíná, nebo se toho nedbá. U nás v rezervaci příkládáme výchovu velikou důležitost! Vždyť se řídíme zásadou, že ke všemu či ke každému povolání jest potřebí speciálního, čili zvláštního vychování. Proto i ve škole (obecné) žádáme po učiteli, aby děti vychovával nejen slovem, ale též, a to hlavně, skutky, jednáním a celým způsobem života.“

„Uznávám, že správně si počínáte,“ děl P. Věším, „ale rád bych věděl, jak jsou vychovávány u vás děti vzhledem ke státu a k církvi?“

„Úplně dle výroku božského Spasitele: Dejte císaři, co jest císařovo a co jest božího, Bohu,“ odvětil pan farář, „neboť jsme přesvědčeni, že vychováme-li děti na dobré křesťany, tím je vychováme též na dobré občany; vždyť dobrý křesťan ví, že ho čtvrté boží přikázání zavazuje ve svědomí ctíti světské vrchnosti a jich ve všem poslouchati, nařizují-li něco, co není proti přikázáním božím a církevním, či co není hříchem. Řádný stát nemá lepších občanů než jsou katoličtí křesťané. Ovšem jak stát, tak církev mají ke svým poddaným důležité povinnosti, které plniti jsou před Bohem zavázáni, a sice pod neúprosnou zodpovědností před Bohem. Že církev tyto povinnosti plní, nepotřebuji vám snad zvláště dokazovati.“

P. Věším kývl jen hlavou, že souhlasí.

„Co se státu týká, nelze bohužel totéž vždy tvrditi,“ pronesl smutně pan farář. „Jest vám známo, že mnozí státníci snaží se vliv církve na výchov mládeže úplně odstraniti a výchov mládeže jen vzhledem na stát a jeho potřeby prováděti a za tou příčinou odstraniti autoritu božskou a nahraditi ji autoritou státní, lidskou, tedy proměnlivou, vratkou, bez pevných základů.“

Připadá mi to tak, jako když děti si hrají na hromadě písku stavíce z něho domky, celou vesnici; radují se potom, když výstavbu zhruba skončí, aby příště sejdouce se pokračovaly a budovy veřejné do ní vestavěly. Tu však přijde liják a rozmočí jim stavby, že se zhroutí; anebo zlomyslný hoch několikaterým kopnutím rozmetá jim vše, že nezbude ani stopy po jejich pískové dědině. Tak se to má i s výchovem; přiznane se uragan života a rozfouká jim celou stavbu výchovnou bez hlubokých základů zásadových, spočívajících na písečné autoritě lidské. Anebo přijde jiný člověk, kopne do budovy takové, že se sesype, a řekne, že jsou to nesmyslné zásady, že postaví budovu na lepších zásadách a provede novou stavbu, ale opět na pískových zásadách, aby přišel později opět jiný a opakoval, co učinil jeho předchůdce.“

„Máte pravdu, pane faráři, ale bohužel, kdo odpyká tuto nesmyslnou hru?“ pronesl vážně P. Vělm.

„Kdo jiný než občané (budoucí) a potom i stát,“ odpovídaje pronesl pan farář; „neboť taková bezzásadnost (což jest stejné se změnitelností zásad) působí přirozeně na mravnost a charakter člověka neobyčejně zhoubně; a lid, národ, stát bez mravnosti odsouzen jest na vyhynutí. Historia docet (dějiny učí); prolétáme všechny v dějinách slavné národy, které byly a už nejsou. Co je zahubilo — nemravnost! Historia docet.“

P. Vělm se zamyslel a po chvíli pronesl s povzdechem: „Jest tomu tak. — Bože, chraň náš lid takového experimentu!“

„Máte pravdu, reverende,“ přisvědčil mu pan farář. „A připojme ještě, že největší pedagogičtí korifeové, jako Komenský, Pestalozzi atd., ale též i v novější době nejznamenitější pedagogové hlásají nutnost pod-

kladu náboženského, autority božské při výchovu mládeže, a uvedu-li ještě jeden důkaz, který počítám k nejvážnějším důvodům, a to rozumné rodiče, kteří ve státech se školami interkonfesijními či bezvěreckými, státními a soukromými náboženskými mohou si voliti, kam mají děti své posílati, volívají školy náboženské; myslím, že nebude o tom pochyby, že vliv církve na školu jest zrovna nezbytný.

Mužové horující pro školu státní interkonfesijní zapomínají na staré latinské přísloví: Quidquid agis, prudenter agas et respice finem! Cokoliv konáš, moudře (rozumně) konej a měj na zřeteli konec (jak se to osvědčí). Ale oni na konec nepamatují. A přece se říká: ty konce!“

„A co se manželství týče,“ tu vpadl panu faráři do řeči P. Vělím, „mohu zase já ze zkušenosti od nás z Ameriky povědět, co to znamená odstraniti svátost manželství a zavésti civilní manželství. Řeknu to zkrátka, podkopati hlavní nosný pilíř rodiny, obce, státu a postaviti ho na bahno. Bahnem zde rozumím vášně tělesné, požívačnost, zisťnost atd. Jaké škody obrovité přináší takové manželství dětem, vzájemnému občanskému životu, mravnosti atd.!“

„Rozumím vám,“ pronesl pan farář, „tu škodu ohromnou, kterou přináší bezsvátostné manželství, pocítí všichni i stát hlavně v budoucnosti.“

Vtom padl zrak P. Vělíma na chodník vedoucí z domu k nim pod lípy. „Pohledte, pane faráři,“ upozornil P. Vělím, „na průvod k nám se beroucí. Toť obrázek či snad fotografie křesťanské rodiny.“

Pan farář se podíval v tu stranu a usmál se. Napřed kráčela malá Blaženka nesouc něco na ručkách, vedle ní Anička s pečivem na míse, potom hoši Jeník s Frantíkem a za nimi babička a asistenci, po pravici svcu

snachu a po levici syna. Všichni se usmívali a za nimi dvě služebná děvčata jako komorné.

Když se přiblížili, P. Vělím jal se tleskati a pan farář se připojil; přijdouce až k nim všichni se uklonili vzácným hostům a jali se vše skládati. Nejprve vzala mladá paní Blažence obrus a prostřela ho na stůl. Blaženka uvolněna běžela k panu faráři, políbila mu ruku a potom zdvihnuvši ručky zamířila k P. Vělímovi, který znaje, co to znamená, vyzdvihl ji a pomazlil se s ní. Zatím mladá paní připravila vše k svačině; hoši donesli několik židlí z besídky, všichni se posadili, každý kde se mu líbilo, bez obvyklého pořádku. Pomodlivše se modlitbu: Požehnej, Bože, těchto darů... dali se do svačiny. Mladá paní nabízela a pobízela hosty, aby si brali.

Pan farář otázal se babičky, kdo uspořádal ten pěkný průvod?

„To víte, že můj syn,“ dala v odpověď babička.

„On bývá pravidelně doma vesel; ale nyní, co jest u nás náš vzácný host z Ameriky, jest dvojnásob vesel a my všichni s ním; takovou radost máme z jeho návštěvy.“

P. Vělím pohlédl vděčně na továrníka, na svého milého Jeníka a děl: „Znám Jeníka a nezklamal jsem se v něm, ale co mě zvláště dojíká, jest, že celá jeho rodina od babičky počínajíc až k malé Blažence náklonností svou a láskou mě téměř zasypávají.“

„Více jak teorie,“ pronesl pan farář, „jest prakse, ta blaží; to jest teprve život!“

Po výroku pana faráře rozproudila se nenucená veselá zábava.

Stará lípa, pod níž seděli, vztahovala nad nimi své dlouhé větve jakoby žehnající ruce a chvěla se rozkoší, listí její tichounce ševalilo jako rty babiččiny při

modlitbě za svoji milou rodinu; vždyť ona jest lipou rodinnou! Nikdo si jí sice nevšímal, ale ona byla spokojena veselím a radostí těch, co seděli pod ní.

I pan farář se rozveselil veselím ostatních, že jeho jindy vážná tvář hrála širokým úsměvem.

Po chvíli obrátil se k P. Vělímovi a řekl mu polohlasitě: „Jak pravdivý jest výrok veleducha sv. Augustina! Fecisti nos ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Učinil jsi nás pro sebe, a nepokojno jest srdce naše, dokud nespočine v Tobě. Konec tohoto výroku vidíme potvrzený zde; spočinuli všichni tito v Tobě a proto jsou spokojeni a šťastni.“

Hlasitě pak pronesl: „Už jest čas, abych šel domů.“

„Ale nač spěcháte, vždyť jsou prázdniny,“ zdržoval ho továrník Stavěl.

„Jsou. Ale já jsem poslal svoje velebné pány až na jednoho na prázdniny; a proto kdyby ho zavolali k nemocnému, aby byl někdo doma pro možný případ, že by bylo jíti ještě k druhému nemocnému.“

„Ale jděte, pane faráři! Což neznáte hanáckého přísloví, že ve žně není na smrt kdy, aby pohřbem se lidi v práci nebavili (nezdržovali)?“ smál se továrník Stavěl.

„Ale my jsme v městě a ne na venkově,“ odporoval pan farář.

„Ovšem, a kolik je těch měšťanů, aby neměli ani měřičky pole?“ namítal pan továrník.

„To je pravda, že bez pole jest jich málo. Ale už jsem zde u vás dost dlouho pobyl a vás od vaší práce zdržel,“ vymlouval se pan farář a chystal se k odchodu.“

„Vždyť máme i my prázdniny a nikoho nezdržujete,“ odmítal továrník Stavěl, „ale když už mermomocí chcete odejít, to vás s reverendem doprovodíme.“

Jeník s Frantíkem prosili, aby jim otec dovolil jít se vykoupat, že se dnes ještě nekoupali.

„Jděte,“ dovoloval otec, „ale ať jste, Jeníku, o sedmi hodinách už doma.“

Odporučili se dámám a vybrali se na cestu. Přišedše k faře zastavili se, pan farář pak odskočil dovnitř se zeptat, nepříhodilo-li se něco. Zakrátko se vrátil a hlásil, že nic.

„Nuže, začneme s prohlídkou náměstí,“ ujal se slova továrník Stavěl. „Hned vedle fary tento poschodový dům patří p. Dostálovi, jak návěstní tabule na domě (moderně řečeno firma) hlásá, mistru sedlářskému a řemenářskému. Uprostřed domu průjezd do dvora, kde v pravém křídle umístěna jest dílna, zařízená moderně s elektrickým pohonem strojovým; z naší elektrárny bere elektrický proud. Dělníků, či po staru tovaryšů má 15 nebo 16, tu pan farář to ví lépe jako soused a duchovní správce.“

Pan farář, jsa továrníkem vyzván, uchopil se slova a pokračoval ve výkladu: „I s učni je jich dvacet. Mistr Dostál si zakázal, aby se mu říkalo továrník; továrníkem prý je jen toť pan Stavěl; tedy mistr Dostál vede celý svůj závod na zásadách našich, křesťanských. Dělníci jeho, co jsou svobodní a nejsou z Rájnic, bydlí i stravují se u něho, jídávají společně s ním a s jeho rodinou. Na obědě zůstávají všichni svobodní i co jsou z Rájnic. — Zde na levé straně vedle průjezdu ta tři okna jest jídelna; na pravé straně jest krám s řemenářským zbožím; první poschodí zaujímá byt a kancelář pana Dostála.“

„Kdyby bylo libo prohlédnout si dílnu pana Dostála, těšilo by ho to,“ dodal pan továrník.

„Až někdy jindy,“ pronesl P. Věším, „nyní je už na to málo času.“

„Sousední dva menší domy,“ pokračoval továrník Stavěl, „patří starším už měšťanům; tenhle nějakému Strnadovi, který býval voskářem, nyní však už nechal voskářství a žije z úspor. Měl dvě děti, ale ty už zemřely. — Soused jeho měl hospodářství polní, ale nyní pole pronajal a na starost vede nám za patřičnou odměnu naši mlékárnu. Děti má zaopatřeny; syn jeho jest profesorem a dvě dcery jsou provdány.

Rožní dům, jak vidíte, jest lékárna, majitel její jest v naší organizaci.

Druhá strana náměstí, vysvětloval továrník Stavěl, začíná velkým novějším domem; přízemí zaujímá obchod ženskou parádou a našimi v naší továrně vyrobenými sukny. Majitelem tohoto obchodu jest naše továrna. Závod řídí námi ustanovený odborně vzdělaný obchodvedoucí za podmínek u nás obvyklých. Má plat příslušný a podíl na čistém zisku. Vedle je dosti veliký činžák; v něm bydlí učitelé, úředníci, lékař atd. Třetí dosti velký dům patří soukromníku. Dole má jednu místnost upravenou za kavárnu, druhá vedlejší místnost jest restaurací a do ulice dále jest výčep; ovšem nalévá se tam naše pivo.

Třetí strana náměstí rozdělená na dva díly ulicí, skládá se jen ze dvou domů. Na menším díle jest velkoobchod koloniálním zbožím, zásobuje naše menší obchodníky i na venkově a dal se též do naší organizace; jen obchod lahůdkami vede na vlastní risiko.“

„Druhý velký dům jest naše finanční centrála. V něm jsou soustředěna všechna ústředí Raiffeisenek, pojišťoven všeho druhu i našich závodních, obchodních,

průmyslových podniků atd.; všechny na podkladě vzájemnosti: centrem jest náš bankovní ústav.

Vedoucí úředníci jednotlivých těchto oddělení mívají týdně poradu, ve které informují ředitele bankovního ústavu, nebo jeho náměstka, zvláště o tom, budou-li a asi kolik potřebovat peněz, nebo uloží-li větší obnosy.“

„A jaká jest kontrola?“ otázal se P. Vělm.

„Podrobná kontrola musí býti provedena dvakráte za rok, před každým pololetím totiž. Správní rada kromě toho má právo přesvědčiti se kdykoliv neočekávanou částečnou kontrolou, zda vše v pořádku.“

„To se mně zdá velmi kombinováno,“ podotkl P. Vělm.

„Já se jim též do finančních věcí nemíchám,“ pronesl pan farář.

Pan továrník Stavěl se usmál a dal se do výkladu: „Na první pohled se zdá, že uspořádání naší finanční centrály jest spleť, avšak prozkoumali-li byste uspořádání jednotlivých oddělení, kde se dbalo nejmožnější jednoduchosti a úspornosti, tu byste poznali, že jsme dosáhli veliké jednoduchosti a tím i láce. Připojuji, že jsme též hodně budovali na poctivosti našich lidí, k níž je stále vychováváme, a na nezištnosti, jelikož platíme a to slušně, jen odborné, stále zaměstnance; ostatní funkce jsou čestné, anebo jen za práci vykonanou honorované. — Bude-li vás to, reverende, zájímati, našeho pana faráře finance málo zajímají, vyložím vám později, jak v naší továrně na př. provádíme starobní pojištění. — Nu hleďte, obešli jsme celé náměstí i s kostelem, který tvoří s malým sadem okolo čtvrtou stranu náměstí.

Tu se rozloučili s panem farářem a zamířili do Rolnické ulice. Ta byla nyní nejživější částí města. Povozy za povozem, jedny naložené obilím, jiné prázdné, pro-

jížděly po silnici, naložené obilím stáčely se do stavení ke stodolám; prázdné vyjížděly ze statků, aby ještě dovezly aspoň jednu fůru do večera.

„To je chvat!“ ozval se továrník Stavěl, „ale to ještě nic není proti tomu, když se blíží při svážení bouře, tu všichni ujíždějí, ať mají naloženo anebo jedou s prázdným vozem, ulice se otřásá drnkotem kol a žebřin, prach se zdvíhá v celých oblacích a zahaluje ulici, že nevidíš třetího stavení. Nikdo nemluví a každý si přeje, aby už byl na poli, měl naloženo a už skládal obilí do stodoly. Což letos, při takovém počasí, to je hračka, takové žně! Lidé budou mít o dva o tři dni spíše po žních, než jiná léta normální.

Potom odbočili do dělnické čtvrti, ale i tu byl klid a ticho, všichni byli v poli, buď na vlastním, nebo vypomáhali.

Když se vrátili domů, byly tři čtvrti na sedmou. Za chvíliku přihnali se Jeník s Frantíkem vykoupání, svěží a hladoví. Otec továrník se na ně usmál, že přišli, jak jim bylo poručeno, totiž o sedmé hodině.

Večeře nikomu tak nechutnala, jako dvěma mladým pánům po koupeli.

XXXVI.

Druhý den po snídání dokončil P. Vělím list svému sousedu v Americe, reverendovi Orlovi, a napsal ještě jeden list anglicky svému biskupovi v Americe. Odpoledne provedl ho továrník Stavěl ostatními závody, anebo mu je pouze ukázal. Cukrovar na př. prohlédli si jen zvenku, protože nepracoval; sladovnou a pivovarem prošli, příliš se nezdržujíce, rovněž do mlékárny jen nahlédli; důkladněji si dali vysvětlit výrobu uze-

nářského zboží, zvláště speciality tam vyráběné, jako hanácké klobásy, uzenky a šunky dle venkovského receptu domácího vyrobené.

P. Vělm velmi se na př. divil jednoduchosti výroby nedostižných hanáckých klobás; když slyšel, že se do nich nedává žádné koření, že celé umění jest v tom, pokrájetí maso, a to ne ledajaké, nýbrž nejlepší, na kousky, řádně nasoliti a přidati něco málo česneku na kaši rozetřeného, aby dostaly klobásy jen nádech po česneku a tím se jim dodalo pikantní chuti; takto připravené naloží se do „láku“, potom v „láku“ uležené se nadije do střev a uudí, a klobásy jsou hotovy.

Do uzenek (párků) dá se dvojí maso: vepřové a hovězí (nejlepší jest býčí), neseemele se, nýbrž useká na drobno (sekáním štáva z masa se nevytlačí) a přidá se koření, hlavně pepře, v přiměřené míře. Ostatní uzenářské zboží vyrábí se, aby bylo též nejlepší kvality. Potom je vedoucí závodu zavedl do sklepa, kde byly naloženy šunky. P. Vělm žasl nad tím množstvím naložených šunek. Vedoucí mu vysvětlil, že odbyt na hanácké šunky jest tak veliký, že by i trojnásobné množství se odbylo, kdyby se tolik vyrobilo, ale vyrábí se jen tolik, kolik prasat dodá rezervace.

P. Vělm udiveně se podíval na továrníka Stavěla. Ten pochopil, co znamená udivený jeho pohled a jal se vysvětlovati: „Vzpomenete si jistě, reverende, že jsem vám řekl, že naše průmyslové a jiné závody jsme zřídili proto, aby naši zemědělci neprodávali za babku svých surovin, nýbrž aby hlavní výnos, který připadá na hotový tovar, připadl též jim. Rolníci na př. v tomto závodě participují na čistém zisku, který tu jest znamenitý, podle toho, kolik dodají dobytka, či vlastně kolik dostanou zaň peněz.“

„A jak se to počítá?“ otázal se P. Vělm.

Vedoucí podal mu vysvětlení řka: „Rolník přivede dobytče, to se zváží a podle kvality dobytčete odhadne se cena za kilogram živé váhy; peníze se mu vyplatí hotově a suma mu vyplacená zapíše se do knihy pod jeho jméno (do rubriky). Když se na konci roku rozděljuje čistý zisk, participuje na něm dle celkového obnosu, který má v knize zapsaný za celý rok.“

„Proto kdybychom kupovali cizí dobytek, tu by bylo nesnadno přidělovati čistý zisk z tohoto dobytka,“ pronesl továrník Stavěl.

„Tomu už rozumím,“ prohodil P. Vělim, „ale řekněme, že by rolníci kupovali cizí dobytek a vám ho dodávali?“

„Pamatovali jsme na to,“ dal v odvet továrník Stavěl, „a sice jest určeno, že rolník koupí-li dobytče, musí ho chovat nějakou dobu, a to ušípané nejméně 3 měsíce a hovězí dobytek nejméně 6 měsíců; a prodá-li ho dříve závodu, odpočítá se mu určité procento od obnosu, který za dobytče obdržel, a tento zmenšený obnos zapíše se rolníku do knihy, dle níž se čítá a vyplácí čistý zisk.“

„A kdyby někdo prodal za několik dní koupené dobytče?“ otázal se P. Vělim.

„Tu se mu vyplatí celý obnos a do knihy se mu nic nezapíše; čistý zisk pak z takového dobytčete připadne celku k dobru,“ dodal P. Vělim.

Když vyšli z budovy, upozornil vedoucí na řeznický krám po levé straně průjezdu: „V tomto oddělení prodává se maso na velko a též na drobno. Všem obcím v rezervaci posílá se kromě pátku a postních dnů tolik masa, kolik si objednají, v městě prodává se jen na drobno.“

„A prodáte denně mnoho masa?“ otázal se P. Vělim.

„Jak kdy, jaká jest roční doba; v létě a zvláště ve

žně jest spotřeba masa v našich rolnických obcích nepatrná, protože naši zemědělští pracovníci říkají, že po mase, či z masa jest horko, že jsou lepší moučná jídla. Nejvíce masa prodáme na podzim a z jara; v zimě všude mají domácí zabijačky, proto náš odbyt na venkov jest menší," vysvětloval závodvedoucí.

„A kolik lidí odborných máte ve vašem závodě?“ nadhodil otázku P. Vělím.

„Nyní máme sedm tovaryšů a tři učně," odvětil vedoucí.

„Mladé a svobodné jen?“

„Nikoliv, pět jest ženatých a jen dva tovaryši jsou svobodni; placeni jsou dle všeobecných našich norem; starší dva vydělají si ročně slušný obnos," vyložil P. Vělímovi vedoucí.

Továrník Stavěl se jen usmíval, když P. Vělím se leccemus divil, nebo souhlasně hlavou přikyvoval; a prohodil vesele: „Ovšem, náš závod u přirovnání k vašim americkým jatkám, co se rozsahu týče, jest prapaterný krcálek, ale čistotou, zpracováním, co do jakosti vyniká, doufám, nad všechny vaše závody.“

„Nesmírně, že nelze o nějakém přirovnání ani mluvit," přiznal otevřeně P. Vělím, „jen čistým ziskem (v běžném slova smyslu obchodně) převyšují naše americké závody váš ohromně.“

Pan továrník Stavěl louče se se závodvedoucím podal mu ruku; rovněž P. Vělím podáváje mu na rozloučenou ruku děkoval mu za výklad a znamenité uzenky, jakých, co jest v Americe, už nejedl.

Vedoucí ukázal na továrníka Stavěla, že ten uzenky na svačinu objednal.

„Teď půjdeme domů; už jste se nahleděl a naposlouchal snad o našich vezdejších věcech až až. Bylo by záhodno, abyste zase mysl zotavil něčím ideálnějším,

škoda, že zemřel před šesti lety pan farář ze Zlatodolů, ještě nestarý; básník a nadšený opěvovatel Hané, a znatel života hanáckého. — Počkejte, reverende, mám po něm zápisky, budou vás možná více zajímati než mne, já ve spisovatelství a zvláště v básnictví se méně vyznám, můj obor je praktický život.

XXXVII.

Druhý den ráno po mši sv. po snídání a po obvyklé půl hodince zábavy či vlastně rozmluvy se starou paní zašel P. Vělím do svého pokoje, vzal zápisník zlatodolského zemřelého pana faráře, který mu vyhledal tovaryšík Stavěl ve své knihovně, a odešel na své zamilované místo pod lípy, vlastně starou rodinnou lípu.

Dnes nebylo tak svěže, jak jiné dny, nýbrž dusno, jak by mrakem průhledným, neviditelným naplnilo všecek vzduch a zhustilo ho.

P. Vělím si toho vůbec nevšímal; pozornost jeho upoutal úplně zápisník zlatodolského pana faráře. Už včera večer v něm listoval a četl různé črty většinou veselé, psané s humorem čistě hanáckým. Poznal z celého, že pan farář pronikl do nejjemnějších odstínů duši hanáckou a jsa Hanákem, sám rozuměl každému jejímu záchvěvu.

Ze zápisníku upoutala P. Vělíma zvláště hanácky psaná báseň na Hanou a z té poslední její sloka dotkla se ho nejvíce, proto umínil si, že si ji opíše.

Otevřel zápisník a jal se opisovat do sešitku:

HANÉ.

Matičko Haná, tys népěkněši
ze všeckých, co jich je na světě matek.
Šaty máš svěčavy, dycky zděši,
ušity z nélepších, teňóčkých látek.

Na jaře zeleny, smaragdovy,
z rána só posety perlama rosy.
Každé rok inši a dycky novy;
„stary só“, aby snad neřekl hdosi.

V lítě zas oblečeš brogát zlate,
šustive, vyšite klasama celé,
že si jak královna — všeci znáte,
keré se pod nohy koberec stele.

V zémě máš, v podzim též inši šaty;
v zémě só ze stříbra, na podzim z látky
strakaty, zeleny, žitny v nich laty.
Chodíš si, jak byly pořád by svátky.

Směješ se na všecky děti svoje
širokém, mateřském úsměvem v tváři;
věšajó se ti jak včelek roje
na ruce, na šaty mladi a staři.

Taky si zaplačeš dýščem nehdy,
jenem bys zpěkněla, přibrala krásy.
Slzy šak kapó-li pródem, tehdy
smutek je na tváři rodin i chasy.

Všeci tě milujó láskó vřeló,
co só přeč v cizině i co só doma;
ty si jim jedinó matkó celó,
a co by dělali s matkama dvoma.

P. Vělim dopsav báseň přečetl si ji ještě jednou a potom se na chvíli zamyslel. Tak se mu zdálo, že básník dobře vystihl jeho city; vždyť po všechna léta, co byl v Americe, vždy něco ho táhlo do staré vlasti a při tom měl na mysli jen Hanou.

Potom jal se přebíratí opět v zápisníku, ale opsati některou veselou črtu, na to už neměl nyní chuti. Prošel se po zahradě a tím se mu mysl vrátila s vyšších sfér na zemi; všiml si, že jest velké sucho; tráva už prosýchala i ovoce se stromů začínalo opadávat. Slunce nehřálo, nýbrž pražilo; vzduch byl dusný, těžký. — Vrátil se do chládku lip. Uviděv zápisník, vynořil se mu v mysli obraz zlatodolského faráře, ale mlhavý, nejasný. Zatoužil poznati podrobněji povahu a život nebožtíka faráře zlatodolského Skládala. Vtom se mu vynořila vysoká postava pana faráře soběchlebského, souseda nebožtíkova. „Ten ho znal jistě důkladně, od něho se dovím nejlépe, co chci vědět.“ Umínil si tedy, že odpoledne k němu zajede.

Vzal zápisník a šel domů. Cestou mu napadlo, aby se zastavil u staré paní; myslel si, ta jistě též znala nebožtíka faráře Skládala a poví mi zase, jak naň pohlížel lid a nekneží (laici) vůbec.

Zaklepal na dveře jejího pokoje: „Dále,“ ozval se hlas staré paní.

P. Vělím vešel se zápisníkem v ruce a pozdravil s omluvou, že snad vyrušuje.

„Nikoliv, ba naopak, bude se mi lépe pracovat; mám zaměstnány jen oči a prsty. Jak vidíte, chystám Blažence polštářík, na kterém ponese panu primiciantovi při jeho prvotinách věneček.“ — Pohlédnuvši na knihu v ruce P. Vělíma, děla: „Zápisník zemřelého pana faráře Skládala, ten vám dal můj syn. Znam ho velmi dobře, přečetly jsme ho celý se snachou Blaženkou a některé črty vícekrát.“

„Znala jste, milostpaní, zemřelého pana faráře Skládala?“ otázal se zvědavě P. Vělím.

„Velice dobře. Byl u nás s ostatními velebnými pány mnohokrát,“ jala se vyprávěti stará paní. „Býval sám

žert a šprým; dobíral si kdekoho — i naše nejvážnější velebné pány, ale tak jemně, že se nikdy nikdo neurazil. Kde on byl, tam byl sám smích a veselí; kolikráte jsme ani jíst nemohli, byl-li s ostatními při obědě. Kdo ho uviděl, třebas zdaleka, už se usmíval; jenom když vypravoval něco veselého, hleděl vážně a čím to bylo veselejší, tím se tvářil vážněji. — Jen na-
posledy, když jsme s ním byli, při jeho pohřbu totiž, bylo to naopak; on prý se usmíval i v rakvi, ale všichni, co byli na jeho pohřbě, plakali. I náš rájnický pan farář měl stále kapesník v ruce a neustále si utíral slzy. Soběchlebský pan farář měl pohřební kázání a pro pláč nemohl ani dokončit, a všeci jsme plakali s ním.“

„A jak jeho farníci, měli ho též rádi?“ otázal se P. Vělim.

„Velcome,“ dala v odvet stará paní; „nejen že byl veselý, a takového člověka mají na Hané rádi, ale dovedl slavnosti, třebas první sv. přijímání dětí, tak nádherně uspořádati, jak už nikdo jiný. Potom kostel měl tak čistounký, jak někde u sestřiček v klášteře; oltáře plny živých květin vkusně rozestavených, a jiné věci.“

Ještě chvíli mluvili o panu faráři Skládalovi, až přišla mladá paní, továrník a děti, kdy se rozhovor přesunul na běžné denní události.

Při obědě přišel opět zápisník na přetřes. Každý vyprávěl, co se mu v něm nejvíce líbilo. Frantíkovi na př. „O ponocném Zaspalovi“, protože to bylo veselé, legrační. Jeníkovi, studentovi, „Dějiny Zlatodolu“, zvláště z doby tatarské. Mladé paní báseň „Hané“. A staré paní „báseň o sirotcích“. Malá Anička dodala: „a mně taky“ a teď všechny děti jaly se volati „a mně taky, a mně taky!“

Mladá paní ujala se slova a děla: „Tato báseň líčí pláč sirotků u hrobu matčina; nejstarší dceruška volá,

prosí maměnku, aby jich neopouštěla. — Pěkně ji umí přednášet Anička a když ukončí, přiběhnou všichni čtyři a jmou se mě objímat, i Jeník, student, obejmě mě kolem krku a všeci se tlačí ke mně, div mě ne-umačkají,“ vykládala s mateřskou hrdostí mladá paní.

„Když je to v té básni tak pěkné, a my tě, mamičko, máme tak rádi,“ hájila sebe a všecky malá Anička. „A já mám Lojzinku Trpělovu proto tak ráda, že je sirotek,“ dodala Anička. Matka ji pohladila po hlavě na důkaz, že tu její lásku schvaluje.

P. Vělím byl dojat, nic neříkal, jen se usmíval, ale jakoby se slzou v oku. „Jak působí blahodárně na duši dětskou pěkná, ušlechtilá báseň!“ pomyslil si P. Vělím a hlasitě dodal: „Zamýšlím odpoledne navštívit soběchlebského pana faráře a podrobněji se vyptati na pana faráře Skládala. Doufám, že žito a ječmen už má ve stodole; bude míti kdy vypravovati.“

„Sedněte si však dnes na elektrickou; je venku horko a dusno, jak by měla přijíti bouřka,“ upozornil továrník Stavěl.

„Těž jsem na to myslel, dusno v zahradě mě na tu myšlenku přivedlo,“ odpověděl P. Vělím.

XXXVIII.

Po druhé hodině vsedl P. Vělím do elektrické a jel k Soběchlebům.

„Jak jinak vypadá dnes pole,“ uvažoval P. Vělím, „před třemi dny dlouhé řady mandelů jak vojáků zastíraly volný rozhled a jako by ztemňovaly celý kraj. Dnes už zmizely, jen sem tam velice pořádku rýsuje se na obzoru řada mandelů, ale i při těch stojí už vozy, aby odvezly i toto mandelové vojsko.“

Elektrická vjela do dědiny, projela kouskem návsi a zastavila téměř před farou. P. Vělím seskočil a bral se přímo do farské zahrady, kde, jak věděl, pan farář po obědě v besídce sedával.

Pan farář zhlédnuv ho vyšel mu v ústřety a zdaleka naň volal: „Buď mi vítán, Cyrilku! Už jsem myslel, že ses ztratil,“ podávaje mu ruku zval ho do besídky na černou kávu a na doutníček. „Máš ty štěstí, přijdeš právě, když mlsám.“

P. Vělím se rozhlížel po stole a jinde, ale nikde mlsu nijakého neviděl; proto podíval se tázavě na pana faráře, o jakém mlsu to mluví?

Ten směje se pravil: „K černé kávě mlsem jest dobrý doutník a takový, jaký ti dám, ještě jsi nekouřil,“ podal mu doutník a zapálil a otázal se ho: „Kde jsi byl a co jsi dělal po ty dny, co jsem tě neviděl?“

P. Vělím mu jen vypočítal, kde všude byl a co viděl. Najednou si mlaskl a pronesl: „Skutečně mlskem je ten doutník, takového jsem ještě nekouřil. To aroma! A jaký má bilučký popel! Odkud ho máš, jistě z Havany odněkud, ale nemá pásku?“

Pan farář deklamuje děl: „Matička naše Haná má pro své děti i mlsky, ovšem pro své veliké, chlapské děti. Tento tabák narostl na zkušebním poli.“

„To bych si ani nebyl pomyslel, že by Haná tak znamenitý tabák rodila,“ děl P. Vělím a dodal: „Znáš, Václave, báseň od zemřelého pana faráře Skládala „Hané“?“

„Ovšem, velice dobře. vždyť jsme byli kamarádi. On pak žádných tajemství přede mnou neměl.“

Velice by mne zajímalo poznati důkladně povahu i život jeho ve všech směrech,“ položádstivě, polo prosebně pronesl P. Vělím, hledě do tváře panu faráři.

Pan farář byl ihned ochoten vyprávěti o svém milém,

záhy zesnulém příteli. „Víš co, Cyrilku, je tady horko, půjdeme ke mně do prvního poschodí do mé pracovny, tam je chládek,“ navrhoval pan farář. „Mám tam také některé maličkosti po nebožtíku na památku.“

Nahoře v pokoji bylo u přirovnání k venku téměř chladno. Posadili se na dřevěné židle, aby je nehřály.

Pan farář se usmál dobráckým obvyklým úsměvem a prohodil: „Kde mám začít vypravovat?“

„Začni, Václavku (zdrobnělé Václavku se k postavě pana faráře nehodilo, ale aby jeho důvěru povzbudil a přátelství akcentoval, zdrobněle ho pojmenoval), kde chceš, známé věci však vynechej. Vím, že byl nebožtík Hanákem, odkud, to je méně důležité; kaplanem jak jsem slyšel, byl v Rájnicích, a za faráře se dostal ve třicátém roce věku svého do Zlatodolu a že fara tamější není žádným zlatým dolem, ale že hlady tam přece ještě žádný farář neumřel.“

„To toho už víš téměř větší polovici,“ s úsměvem dobíral si ho pan farář. „Tož začnu od naší známosti, či pokud jsem ho sám poznal.“

P. Metod, tak se jmenoval křestním jménem, byl neobyčejně veselý, ale při tom nikoho aspoň úmyslně nechtěl urazit a srdce byl tak dobrého, že býval snad zarmouceným, jen když nemohl tomu pomoci, kdo pomoci potřeboval.

Farníky svoje si získal velmi brzy. Nejprve děti školní. Vyučoval tak poutavě a dětem pochopitelně, že děti na jeho hodinu se těšily. Vady v jejich povaze dovedl způsobem pro děti nejvhodnějším odstranit, jelikož zakrátko pronikl duši jednotlivých až na její dno. Říkával, že je to nejsnadnější věc, protože děti jsou jako otevřená kniha — neznají falše; jen třeba si uměti přečísti příslušnou stranu v ní. K tomu měl zvláštní nadání. Slavnosti dětské velice rád uspo-

řádával a to takovým způsobem, že i nejchudší, zvláště děvčata, mohla se obléci tak, aby nepotřebovala záviděti bohatším. Na př. měla-li děvčata jíti ve věnečkách, nařídil, aby všechny měly věnečky ze živých (čerstvých) květin. Sám chudým děvčatům obstaral květiny a neměla-li některá starší sestry, požádal svobodné, dospělejší dívky, aby jim je upletly. Hochy si naklonit bylo snadnější. Při hrách jejich se díval, radil, smál se s nimi, že zakrátko byl nejvyšší autoritou u nich i ve hrách.

A to víš, kdo si získá děti, ten má i rodiče. Mládež dospělejší nabádal a cvičil v ušlechtilých zábavách. Chlapce pobádal, aby četli a se vzdělávali knihami. Děvčatům uložil, aby zdobila květinami oltáře a vyšívala menší části kostelních rouch a prádlo kostelní. Ty, které byly zvláště pilny, pochválil a nějakou maličkost jim dal na památku.

S hospodáři se stýkal velmi často; zajímal se o všechno a žertem rozplašil leckterou jejich menší starost. Jednou nebo dvakráte za týden, nikdy však v pátek nebo v sobotu, chodíval mezi ně do hostince; poslechl si rozmluvy hospodářů o hospodářských a jiných záležitostech, které právě hýbaly myslími zlatodolských obyvatel. Potom rozproudil zábavu veselým rozhovorem: anekdotami, vtipy a rozplašil je tak, že vyprávěli i oni veselé kousky, které provedli za stara i v novější době dobré kopy zlatodolské, a nebylo jich málo. — Z těchto rozhovorů poznal brzy povahy nejen hospodářů, ale i jejich žen; neboť často bylo slyšet: Tvoje Apolena, Francka, Aneša atd., ta by ti dala, dybys to a to udělal! Anebo pro teho přišla jeho Barbora, dyž o pů jedenáste ešče nebyl doma a potem nejenem on, ale všeci, co byli v hospodě, dostali co proto. Francek její ani nesměl zaplatit a na místě mosel dom. A to bylo

potem kázání, že ani vy, velebné pane, takovy neuděláte.

Některý mu skočil do řeči: Nech tvoju Katrušu byt', ta ti co kvilka zakáže, jenem že káže hluchém ušám; otřepeš se jak psék, dyž ho do vody vhodě, a si zas jaks byl. No, hled' a tvoja Terka, bránil se potrefené, nebévá taky němá; šak víš, dyž přišils jednó, neni to ani rok, trochu trknuté (s větší drbkou) k večeru z hospody dom, přišil sem k vám náhodó a zaslechl sem kósek jejího kázani: „Ty si otec? Ščesti, že děti nesó doma, to by viděli pěknýho tatička a hospodára; práca je, že nevíme do keré, a ty si sedíš v hospodě. Jak vezmu škrablačku (hodně ometená metla, užívá se jí ve chlévě), tož tě naučém nó byt' pořádnem!“ Na konec kázani sem ani nečekal a potichóčku ze síně sem se vytratil, abych taky neco neoblézl.“

„Bylo to tak,“ přiznával se muž Terčin: „Dyž je člověk zaslóžené, mosé aji kázani poslechnót.“

„No bať,“ přitakoval starosta, „moja se sic se mnó nevaďéva, ale přeceg nehdy prohodě nejaký slovo a potem jak by se omlóvala, řékáva: „Chlapiska, hdyby vás člověk ‚nekurancoval‘, hdo by s vama obstál, pořáď byste v té hospodě seděli a peníze utráceli!“ V závorce v zápiskách, které měl pan farář soběchlebské před sebó, vypravuje, stálo: (Všeci „stréci (sósedi)“ na slova starostova kývali hlavami, jeden víc a druhý méně).

Nato se ozval jeden ze sósedů, co měl grunt hned naproti hospodě: „Inu, dyž v tem reservačním pivovaře rájnickém vařijó tak dobry pivo, mam proto od svoji staré křéz.“

„A možeš, pravda, zadnima dveřama chodit' do hospody,“ doplnil jeho povzdech soused s protějšší strany dědiny.

„Šak, pane,“ stěžoval si první, „je ju těžko ošidiť; ať přindu z kerýhokoli konca dědiny, alebo aji ze zahumen, dycky je: „už zas byls v té hospodě?!“ A dyž sem jednó přinda odněkud' odjinád', jí vytkl, že mě dycky hospodu předhazuje, odbyla mě: „Šak sem ti mockrát' neublěžila.“

„A měla pravdu,“ opět se ozval sósed s protější strany. „Nihda nechodiváš přednima dveřama z hospody dom a potem obcházíš; aby se zdálo, žes přišil z pola a ne z hospody.“

„Což ty to vízeš, bévaš hned' naproti zadnim dveřám od hospody.“

Takových ledajakých poznámek a zápisů zanechal nebožtík ještě víc, a ty jsem si dle jeho přání nechal,“ vysvětloval pan farář P. Vělímovi.

„Nuže, vraťme se k nebožtíku panu faráři. S počátku trochu mu to chození do hospody vdané ženy zazlívaly, ale když uslyšely, že nejdéle tam bývá do 9 hodin a též ostatní má k tomu, aby šli domů, a pravidelně že ho poslechnou, a potom ještě, že s opilým člověkem nikdy nechce v hostinci sedět a že raději domů odejde, když tam opilého natrefí. Tu nejen mu chození do hospody nezazlívaly, ale byly rády, že má jakýsi dohled nad jejich muži. Tam slyšel též různé veselé kousky, které si zapsal do zápisníku.“

Zásady naším panem továrníkem hlášané uváděl do praxe, přihlížeje k tomu, aby staré, dobré a pěkné zvyky zachoval; jen některé nepřístojné výstřelky odstraňoval. Kdykoliv byl pozván na nějakou rodinnou slavnost, nikdy neodřekl, a bylo-li mu jen trochu možno, ať to byl chudý nebo bohatý, též přišel; i kdyby u chudých měl oběd jim zaplatiti, což též několikrát učinil. Ke konci svého poměrně krátkého života lpěli na něm farníci jak děti na dobrém, milovaném otci.“

Hrčení rychle jedoucích žebřinových vozů vyrušilo je ze vzpomínek na zemřelého faráře Skládala. Domácí pan farář povstal, šel k oknu podívat se na silnici a vida ujížděti i vozy obilím naložené, pravil: „Blíží se asi bouřka, pojďme se podívat na západní oblohu.“

Přešli do vedlejšího pokoje. A skutečně na západě vyvalovaly se hrady mraků a šířily se po stranách téměř po celé západní obloze. Zdálo se napřed, jako by stály, jen velmi zvolna blížily se k naklánějícímu se slunci na západ. Tu pojednou zastřely slunce a jakoby rozepnuvše křídla daly se do letu rychlého a prudkého, mocný vichor klestil jim cestu, hnál před sebou po silnici vysoký sloup žlutavého prachu, ranami, nárazy nutil stromy, aby hluboce skláněly své korunové hlavy. Zatmělo se, blesky ozařovaly celý kraj, jako by osvětlovaly cestu, po které se bouře chtěla řítiti. Celý ten zběsilý let doprovázel hrom pekelnou svou hudbou na ohromný orchestr bubnový, k němuž ještě větší orchestr lijákový hrál šumivý part houslový.

Povozy naložené obilím ujížděly, aby se skryly pod střechu, buď pod přední kolnu, anebo do stodoly. I prázdné, které déšť zastihl, než přijely na pole, vracely se s nepořízenou zmoklé domů. — Na západě začalo se světlat a zanedlouho rozzářilo se slunce opět plným jasem.

Oba důstojní páni sledovali téměř mlčky bouři, jen sem tam kratinkou větou sdělující si své dojmy.

„Nenadělala bouře velkých škod?“ otázal se P. Věším pana faráře.

„Ovšem, nějaké škody, ale nevelké, po bouřce budou, ale užitek, který zase přinesl déšť, jest nepoměrně větší: na řepu, na jetele, na louky, na zemáky, na zahrady atd., padalo deštěm zlato, jak se říkává. Ostatně pojďme se podívat do zahrady, nyní tam je svěží, vonný vzduch.“

„Odpusť, Václave, že nepůjdu; budou mne u továrníků očekávat starostlivi, nezastihla-li mě bouře někde ve volné přírodě. Sednu si na elektrickou a pojedu do Rájnic.“ A učinil tak.

XXXIX.

V Rájnicích u továrníků se dověděl, že v Suchdole uhodil blesk do chalupy a zapálil.

Soustrastně pronesl P. Vělm: „Chudák, takové neštěstí ho potkalo!“

„Ba měl při tom štěstí, nikdo nebyl právě doma, tedy nikomu se nic nestalo a škodu mu naše vzájemná pojišťovna úplně nahradí,“ dal mu v odvěť továrník Stavěl.

„A kdyby neměl dostatečně chalupu a píci pojištěny, tu by přec utrpěl škodu,“ hájil své mínění P. Vělm.

„To se u nás lehkou nestane, protože v každé obci odhaduje cenu pojišťovaných zásob zvláštní komise z místních občanů, a ti odhadnou každý pojištěný objekt v plné ceně a při požáru větší srážky se nečinívají, jen faktické,“ vysvětloval továrník.

„Jak může však pojišťovna při tom prospívat, když jak jsi jednou, Jeníku, se zmínil, pojištěnci platí prémie neveliké?“ otázal se P. Vělm.

„Z těchto důvodů,“ jal se vysvětlovati továrník Stavěl, „pravil jsem, že naše pojišťovna jest vzájemná, či na vespolečnosti spočívající. Nemá tedy akcionářů, nebo členů, kteří by jí poskytovali provozní kapitál; ovšem potom též čistý zisk by pobírali. V ní jest členem každý pojištěnec, který volí správnou radu a může být zvolen jejím členem. Nikdo se však obzvláště do ní netlačí,

protože odměna správních radů není skvělá, správní radi mají jen diety a to neveliké. Celý čistý zisk patří pojištěncům a těm málo (2) úředníkům a zřízencům. Potom každý jako dobrý křesťan ví, že žhářství i na vlastním objektu je těžký hřích; a proto u nás samo-žhářství se ještě nepřiřadilo. A kdyby snad někdo (jsme lidé) přece tak učinil, nedostane žádné náhrady. A víte dobře, reverende, že jsou všichni v obci členy, tedy všechny oči všech obyvatel hlídají.

Třebas dnešní případ: chalupník, který vyhořel, chtěl rozšiřovat stavení, protože má četnou rodinu a na starost si chtěl postavit výměnek. Tomu „posel boží“, jak se někdy na venkově blesku říká, přišel vhod; byl by střechu rozebral a nic za ni nedostal, a tak se mu zaplatí. — Jelikož u nás zřídka hořívá, roste rezervní fond z úroků a tak lze prémie stále snižovati.“

„A to za nějakou dobu nebudou pojištěnci vůbec nic platit?“ nadhodil žertovně P. Vělím.

„To se ovšem nestane, jelikož režie, ač malá, poněkud neustále stoupá zvyšováním platů a sem tam přece hoří, třebas i nezaviněně, jak v tomto případě. — A což nejdůležitějšího jest, že všechna elementární pojištění jsou spojena.“

„Dle toho zásada vzájemnosti, spojená s poctivostí, se velice osvědčuje,“ pochvaloval P. Vělím.

„A dodejte: prakticky, úsporně vedená režie,“ děl továrník Stavěl; „vždyť všechna oddělení jsou v jedné budově a spojena navzájem, čímž se mnoho na režii ušetří.“

„A jak ukládáte přebytky z vašeho peněžního ústavu?“ vyzvídá P. Vělím, vzpomenuv si na jejich centrální peněžní ústav.

„Tu třeba míti na paměti složení našeho centrálního ústavu, že se skládá z různých oddělení,“ vysvětloval

továrník, „každé to oddělení spravuje se svým osobitým způsobem. Tak sociální pojištění jinak, než elementární pojištění, a opět jinak než oddělení finanční našich průmyslových závodů a zase jinak naše záložensko-spořitelní oddělení atd. Uvedme na přetřes na př. sociální pojištění. Znáte, reverende, jak máme zařízeno starobní pojištění; tu, jak víte, splacené prémie se ukládají pojištěnci i s úroky až na malý režijní poplatek, obyčejným způsobem. Reservní fond tohoto oddělení tvoří dědické poplatky, z kapitálu pojištěncem do jeho smrti nespotřebovaného; a tento fond, jak vám známo, jest na to, aby ti, kteří přežili 75. rok věku svého, dostávali z něho další rentu; neboť 75. rokem vyčerpali svůj kapitál na stáří uložený. Kromě toho dostávají rodiny (manželka a děti) dříve než si premiemi uložily dostatečný kapitál zemřelých pojištěnců, z tohoto fondu vyživovací příspěvek. — U elementárního pojištění čistého zisku se užívá předně, aby se požární prémie snížily, a na druhém místě, aby se rozmnožil rezervní fond pro případ neočekávaných škod atd.

Všechny rezervní fondy a jistý díl uložených premií starobních ukládáme na hypoteční zápůjčky; předně ovšem v naší rezervaci, ale též, avšak až na druhém místě, i mimo rezervaci. Za druhé v bezpečných cenných papírech. Druhou část, aby byla kdykoliv po ruce, když jest peněz potřebí, do bezpečné, solidní banky. Toto provádí náš finanční centrální ústav, který jest na zásadě vzájemnosti vybudován a dle ní rozdílí se, či precisněji řečeno, patří vzájemcům.“

„Poslechni, Jeníku, ty to vykládáš, jak by to byla nejjednodušší věc, ale mně se to v hlavě přece jen moce,“ pronesl skoro smutně P. Vělím.

Továrník Stavěl usmívaje se dobrouchal a utěšoval P. Vělíma: „Toť se rozumí, že vykládáme-li o všech

ústavech najednou a nezná-li ten, jemuž to povídáme, dopodrobna, jak jsou ústavy jednotlivé zařízeny, že se mu to trochu v hlavě poplete; avšak poznáme-li důkladně, jak jsou organisována jednotlivá oddělení, potom se to zdá jednoduchým. Kdybyste slyšel mluvit, reverende, naše tam zaměstnané úředníky, podivil byste se, jak úsečně se vyjadřují a při tom dokonale si rozumějí.“

Ovšem jsou všichni odborně vzděláni a ústav jest vybaven všemi moderními vymoženostmi: psacími, počítačími stroji, tabelami a jinými příručkami, a hlavně bystrými úřednickými hlavami.“

„Na to bych se nedal,“ tvrdil upřímně P. Vělím, „třebas jsem z Ameriky.“

„Kam jsme až zaběhli od požáru chalupy?“ žertovně prohodil továrník a rozhodil rukama.

P. Vělím jak by se byl z těžkého sna probral, uvědomiv si však, že nemusí do kanceláře peněžního ústavu, usmál se a děl: „Pojďme k dámám!“

„Pojďme,“ přitakal továrník. „Ty vás nebudou mořit takovými fádními věcmi, ale poetičtějšími. Zaslých jsem, že připravují dary velebnému pánu primiciantovi.“

A bylo tomu tak.

XL.

V sobotu před prvotinami dopoledne hnula se malá výprava na kočáře od Stavělů s dary panu primiciantovi. Vzadu seděly obě dámy, jim naproti seděl P. Vělím, který jen pod tou podmínkou se zúčastnil výpravy, že si sedne na přední sedadlo; vedle něho seděla nastrojená malá Blaženka, která se stále dívala po očku na

P. Vělíma, zda si prohlíží její šaty. P. Vělím zpozorovav to děl: „Ach, ty jsi, Blaženko, pěknoučká v těch šatech, jak žádná jiná!“

Blaženka se blaženě usmála a přikývla radostně hlavou. Inu, třebaš malá, ale po té stránce už ženská. A ten pěkný úsměv utkvěl jí od té chvíle na tváři, jako by patřil k těm pěkným šatům. Obě dámy se rovněž na Blaženku usmívaly.

Po včerejší bouři byla silnice umyta, proto mohlo se rychle jeti, že se neprášilo.

Obě dámy se divily, že na polích nebylo téměř mandelů; že už je po žitných a ječmenných žnících; nebyly totiž od hodů suchdolských z města venku.

Ve Chmelničkách u Rozsypalů už je čekali. Jen se kočár zastavil, hned se ruce Mercinčiny vztahovaly po malé Blažence, uchopily ji a přitáhly k sobě. „Ach, ty jsi pěkná, Blaženko!“ Blaženka se podívala dolů na svoje šaty. Mercinka sledovala její pohled a dodala: „To só pěkný šatečkv!“

Tetička Rozsypalová rovněž ji pochválila.

Zatím primiciant a jeho otec pomáhali dámám s kočáru.

Stará paní pokynula kočímu, aby kufr, který měl vedle sebe položený, podal Rozsypalové děvečce, která ho zanesla do boční světnice.

Mladá paní vyňala z tobolky klíček od kufru, odemkla a jala se obsah jeho vybírat. Mimovolně utvořil se kolem mladé paní a kufru prostorný kruh. Pan primiciant nejblíže k paní továrníkové Blaženě se dívajíc, vedle něho jeho matka, dále Mercinka s Blaženkou, potom otec primiciantův. Naproti, aby mohla radost ve tváři jejich sledovati, stará paní a vedle ní P. Vělím uzavíral, ovšem neúplně, pravidelný kruh.

První vybrala z kufru mladá paní rochetu, a sice

primiční se vzácnými krajkami. Panu primiciantovi zazářily oči. Takové rochety nebude mít ani jeden z mých spoluprimiciantů,“ blesklo mu myslí. Maminka kývala hlavou a slzy radosti draly se jí do očí.

Mercinka přiblížila oči ke krajkám a ráda by byla podstrčila ruku pod ně, aby lépe uviděla „vzorek“ kraje, ale bála se jich dotknouti; mladá paní to spozorovala a sama ruku podložila. Mercinka popatřivši na „vzorek“ s obdivem zvolala: „Ach, to je krása, a jak jemny, jakoby z počín (pavučin) byly utkany!“

Malé Blažence nejlépe se líbila pentle, široká a dlouhá od límečku až skoro po kolena, jasně červená, smějící se na celý svět; parádu dělala velikou. To byl dar staré paní, která byla všecka blažena, vidouc tu nelíčenou radost. Potom ukázala mladá paní svůj dar, celé kalichové prádlo jemně vyšité a rochetu, abych tak řekl pracovní s pěknými krajkami, ale pevnými.

Všem se líbilo zvláště kalichové prádlo, totiž vyšívání na něm. Mercinka se přiznala, že by tak pěkně to nevyšila, ač uměla pěkně vyšívat.

Potom dary pana továrníka, dva taláry, a sice jeden z nejjemnější látky na primici a slavnosti a druhý na obyčejné dny.

Matka primiciantova rozvěsila dary na lištvě a kalichové prádlo rozložila na stole.

Beze zvaní přišly ženské, které pekly v kuchyni vdolečky, aby se podívaly, co novosvěcenec dostal od továrníkových. To bylo hledění a chvály!

„Takovech rochétek a teho ostatního istě žádné inši primiciant nedostal.“

Zatím P. Věším přitočil se k novosvěcenci a dal mu na mši sv. takovou dolarovou bankovku, že jistě ze všech letošních spoluprimiciantů žádný takové na stipendium nedostal.

Stavělovy dámy a P. Vělím, ač je zvali na předobědí, a máslové vdolečky zdaleka lákavě se na ně usmívaly, chtěli napřed viděti přípravy na dvoře. — Vyšli tedy síní a předsíňkou na dvůr. Stůl pod podloubím táhl se od přední „kulně“ celým dvorem až téměř k zahradě. Mužští vyplétali dřevěnou kostru větvemi lipovými a jiných listnatých stromů.

„A to jest dlouhý stůl!“ zvolal pln údivu P. Vělím.

Tatínek Rozsypal se usmál a pravil: „Staré Trčák, vojna bévalá, řekl o něm, že je tak dlóhé, že dyž se vyzve „modlit se“, bude moseť můj mlači syn, Tonek, jeť vedle stola na koni a volat: „Staňte, modlit se.“ Alebo kravské pastěř dať znamení tróbó, aby se všeci naráz modlili.“

P. Vělím přikývl hlavou a řekl: „Ba skoro.“

Zatím Mercinka s Blaženkou někam odskočily, ale hned se vrátily, vedouce pěkného šohaje. Blaženka ho představila mamince, babičce a P. Vělímovi slovy: „To je náš Vincek.“

P. Vělím se smíchem pravil: „Blaženko, tvůj taky? Já jsem myslil, že je Mercinčin.“

Blaženka kývla hlavou a řekla: „To je náš. Mercinka to řekla.“

Vincek, ženich Mercinčin, usmívaje se pravil: „Mě by se taky lébila, ale maměnka její by mě (mi) ju nedaly.“

Mladá paní se jen usmála a hledíc na šohaje řekla: „Kdo ví, kdyby už byla velká.“

Vincek, chlapík jak jedle rovný a štíhlý, líbil se všem; stoje vedle Mercinky, převyšoval ji víc jak o půl hlavy, ale ona po očku přece se mu dívala do jiskrných očí a bylo znát z jejího pohledu, že se jí líbí ze všech nejvíce.

Tatínek Rozsypal se první ozval: „Je ešče tenke a

ščóple; no dá-li mu Pán Bůh se dožít, tak za dvacet let přibere a bude za sebe (přitloustlý).“

Tonek, mladší syn Rozsypalův, který měl podle „stréca“ Trčáka na koni vedle stola jet a volat, aby se modlili, vyplétal nedaleko kostru větvemi a usmíval se na celou společnost; v té výšce představil ho novosvěcenec společnosti. Všichni si všimli, že jest novosvěcenci velmi podoben; jenom že byl víc „ščěřavé“ (usměvavý, veselý) než on.

P. Věším si ho představil, jak sedí na koni a uhání podle stolu a usmál se této představě; vždyť seděl obkročmo jen na trámci.

„A kde máte vaši nejmladší dcerušku, Josefku?“ otázala se stará paní maměnky.

„Plete věnce s děvčatama ve věmence, už pré budó mět velike věnec hned' upletené,“ odvětila maměnka primiciantova.

Bylo rušno a veselo na dvoře; po včerejší bouři zmizelo dusno, dýchalo se lehce.

„Pojďte tedy na vdolečky a trošku vína,“ zvala matka novosvěcencova.

Vedle vdolečků objevil se dort a naléváno do šálek čaje. Maměnka pobízela dle zvyku a pravidel hanáckých, aby si brali, jedli a pili.

P. Věším jen zářil, slyše to neúnavné pobízení; vzpomněl si na továrníka Stavěla, když tím škádlil svou ženu.

Obě dámy chválily vdolečky a ostatní, jak se jí podařily, zase dle obyčeje a zvyku hanáckého.

Když odjížděla naše společnost domů, zavěšovala děvčata široký květinami propletený věnec kolem dveří. Mladá paní se otázala: „A jak ozdobíte ještě stavení?“

Jedna ze starších odvětila: „Pověsíme ešče věnce nad okna a kole vrát upleteme jenem ózké věnec, a

bude to. A věnec kole velebnýho pána primicianta už děvčata taky doplítajó.“

Co tu stáli, přišel pan nadučitel Konečný. Jakmile ho uviděli, všeci se vesele usmáli a P. Vělím si pomyslel: Co zas veselého nám poví?

„To máte u vás rušno!“ nadhodil P. Vělím panu nadučiteli.

„Což to není ještě nic, ale odpoledne byste měl, velebný pane, se přijít podívat.“

„A co bude odpoledne?“ otázal se P. Vělím.

„No, budou se celé Chmelničky zametat, oprašovat, čistit. A, jak poznáte dle toho, že na Valašsku stoupily metly v ceně o grécar až o dva na kuse.“

„Ale jděte,“ divil se P. Vělím.

„Když před týdnem přivezli Valaši dvoukolový vozík plný metel, byly hned pryč, lidé se o ně div nepoprali. Ti, co byli z „dolního konca“, nedostali už nic, tetička Coufalka běžela „hópký“, ale když přiběhla k vozíku, právě tetička Látalka vzala poslední metlu. Dala se do lamenta: „Čém že bude zamětat, a nezametený na takové slavne deň že přece nemože ostať!“

Ale Valach potěšil tetičku, že do týdňa doveze metel fůru jak chalupu.

A skutečně dovezl. Včera po poledni přijel s přípreží, či zapráhl do druhého půl vozíku syna a dceru a přivezl metly na dvou „fůrách“, a jak slíbil, v horním konci se nezastavil, nýbrž teprve v dolním. A než přišla bouřka, byly metly pryč, jak by je vichor sebral a odnesl. — S horního konce dostali jen zbytky.

A dnes hned po obědě začnou zametat v gruntech a později na návsi; a to nejen před stavením, ale i na silnici, že bude na celé dědině čisto, jak stréc Hrčka říkávají, jak v „zolóně“ (saloně). Kde jaká ženská, ať stará, či teprve na ženskou v rozpuku, ba i děti ženského

pohlaví budou se oháněti metlou. Štěstí, že včera hodně popršelo, jinak by se vznášel nad Chmelničkami mrak prachu, jak pára pozdě na podzim nad chropyňským rybníkem. “

„A proč zametají i v gruntech, kde prvotiny nebudou?“ tázal se P. Věším.

„To je u nás tak,“ odvětil pan nadučitel, „v každém gruntě ba stavení, kde mají blízké příbuzné, budou mít zítra hosty. V tom je též rozdíl mezi prvotinami a svatbou. Na svatbu přijíždějí a přicházejí jen pozvaní hosté; ostatní na nejvýš jsou diváky, kdežto na prvotiny aspoň do kostela jdou všichni, nejen domácí, ale i přespolní. Primicie jsou slavností ne dvou rodin jako svatba, nýbrž celé obce, ba celého okolí, ale obce obzvláště, proto všichni se přičiňují, aby prvotiny v jejich obci byly nejslavnější,“ vykládal už vážně pan nadučitel.

Zatím přinesla maminka primiciantova balíček vdoleček pro děti továrníkovy, které nepřijely a zůstaly doma. A vp. primiciant přinesl ukázat obrázky, které chce po první mši sv. zítra rozdávat. Též, jaký dostane malá Blaženka jako jeho přední družička: „Ten je pěkný! Pověsíš mi ho, mamičko, nad moji postýlku,“ nadšením záříc děla Blaženka.

Potom se rozloučili a jeli domů; cestou potkávali potahy, vracející se s oračky, po včerejším dešti pěkně se oralo. Všichni radostně je pozdravovali, vědouce, za jakou záležitostí do Chmelniček přijeli.

Pan nadučitel Konečný po odjezdu továrníkovy rodiny a P. Věšima vešel do stavení, zastavil se v kuchyni, kde pro samy kuchařky byla tma, ale jen tam hlavu vstrčil a už byl zas venku, takové vedro tam bylo. Ze síně (chodby) volal: „Buďte tady s Pánem Bohem!“

Tetička Hajníková, sestra matky primiciantovy, červená horkem jak růže, zvala pana nadučitele: „Podte se zehřít!“

„Děkuju, ja su ešče mlade, mě neni zima, zehřeju se aji na ledě,“ zahanáčil si pan nadučitel a odešel za zpěváky do výměnku. Tam jich však nebylo. Dnes rozbila tam své stánky děvčata se svými věnci a kytkami.

Zpěváci se odstěhovali „pod zadni kulňu“ (do zadní kolny), kde byly přichystány stoly pro „panstvo“ s panem primiciantem. Zpěváci přecvičili některá nejněsnější místa ze mše na zítřek a potom si sedli hned k obědu a pan nadučitel s nimi.

Všichni se těšili na dnešní oběd, zvláště páni bohoslovci; byl totiž zabijačkový. Řezník už před čtvrtou hodinou ranní „píchl“ pořádného krmce, a na oběd už byly jitrnice, jelita, podhrdky atd. Páni bohoslovci bývají v době „zabijaček“ v alumnátě; tu tedy to nejhlavnější, či nejjemnější jim ujde.

Chutnalo jim jako mladým, zdravým lidem, když se jim předloží chutné jídlo. — Po obědě a po černé kávě odešli do kostela zkusit zpěv při varhanách. — U Rozsypalů na dvoře zatím rozléhaly se výkřiky ulekané a zoufalé drůbeže, když ji chytali a ocelí život potom přetínali anebo přeřezávali na krku. Takto (na hostinu) obětovaných byl celý posád; kdyby byly obživly a vyletěly, bylo by jich slušné mračno.

Děvčata svobodná, která přišla pomáhat plésti věnce a vázat kytky, přinesla plné klíny květin, jež rovněž buď ke slávě boží na oltář v kostele, anebo na kyticke a věnce, anebo na „bukéty“ na stoly musela položit své krásné voňavé hlavy. I tu se rozléhaly výkřiky, nikoli však ulekané a zoufalé, jako u drůbeže, nýbrž veselé,

tlumené však jakousi posvátnou vážností. I popěvek se ozval, ale zbožný, měkký, tichý.

Když slunce už hodně se blížilo k břehům večera a noci, bylo na gruntě u Rozsypalů mládeže, šohajů a děvčat, myslím, z půl dědiny. Všichni pomáhali dokončovat práce, a ti, kteří už práci dodělali, pomáhali jíst a chlapci (dospělí) pít.

Ticho a klid roztáhly křídla a uletěly kus od gruntu Rozsypalového a sedly si na grunty a zahrady vzdálenější. Zato dost často vznesl se ze dvora a třepetal křídélky nade dvorem, nad střechami popěvek veselý, rozesmátý; anebo i píseň zamávla perutěmi a letěla do dálek, kde touhy mají svá hnízda.

Zatím P. František, primiciant, procházel se vzadu v zahradě za včelínem a modlil se (říkal) breviář. V žalmech slyšel mohutný hlas žalmistův, velebící plnou silou Boha. V lekcích proroci přísným hlasem kárali nepravosti lidu israelského; anebo v utrpeních ho těšili poukazující na příchod Spasitelův; anebo apoštolé a evangelisté hlásali pravdy Kristem sdělené. Ale neříkal jen v breviáři, nýbrž též při tom meditoval, uvažoval, přemýšlel, rozjímal všechno říkané. Bylo mu při tom sladce; cítil v mysli své radost ze svého povolání a slast z blízkosti boží. Sem tam v některém okamžiku nepřítel člověka škrábl ho lehce drápkem nějaké vášně, anebo šlehem pochybnosti, ale P. František mu neudělal žádné audience, nevšímal si ho a tím ho zaháněl. Těšil se na zítřek na první nejsvětější oběť, a při tom jakýsi strach ho jímál z ohromnosti úkonu.

Matka jeho několikrát nahlédla do zahrady a vidouc ho buď říkati v breviáři, anebo ponořeného v rozjí-

mání, usmála se úsměvem plným povznášející slasti a hlubokého, neznámého dosud uspokojení.

I otec jeho jednou jda ze záhumení a procházeje zahradou uzřel syna, jak říká breviář. Úsměv přítulný synův a otázka: „Kde ste byli, tatíčku?“ stačila, aby nitro jeho zalila vlnou hřejivé slasti a tvář ozdobila úsměvem.

Po večeri odešel P. František do fary, aby si odpočinul a posilnil se na zítřejší hodně svěžesti vyžadující úkon.

I mládež obojího pohlaví odešla domů. Utichl ruch nejen v kolnách, ale též na dvoře. Jen ve stavení v kuchyni a na komorách kypěla práce: „kuchařky“ se točily, zadělávaly, těsto převalovaly, rozvalovaly, na kousky krájely a z kousků vdolečky dělaly, je potom máslem pomastily a do pece sázely. Upečené na komoru vynášely a na prkna rovnaly.

U sousedů zase jiné hospodyně pekly cukroví. Obojí téměř až do půlnoci pracovaly; potom si ulehly k odpočinku, aby o třetí hodině ranní byly zase už na nohou.

Tma, která zvečera jak droboulinká temná mlha se sypala k zemi, po desáté hodině černým mrakem zastřela zemi, stavení, stromy a všechno.

Noc oděná v tmavé, lesklé roucho, poseté a proťkané většími, malými a malinkými hvězdami jak třpytnými brillanty zasedla na svůj vladařský trůn a rozeslala své drobné děti: spánek, sen a dřímotu, aby pozavíraly oční víčka hodným, lidským dítětem. Že i babizna škaredá — nespavost — se rozletěla po kraji a máváním své ohyzdné peruti odháněla spánek, za to noc nemohla.

XLI.

Před třetí hodinou ranní povstala noc se svého trůnu, poněvadž pozorovala, že roucho její řídne, rozplývá se, dala se na cestu, ba utíkala do hor, aby tam v hlubokých temných propastech se schovala a svou nahotu ukryla. Zatím povstalo ze širošířé hanácké postele „P ř e d e d n í“ a jalo se zvolna oblékat do světlejších a světlejších šatů, až na konec si přehodilo úplně jasný vrchní šat a vypravilo se na východ, slunci na-proti. Postavilo se na břeh noci a dne a očekávalo příchodu svého budoucího pána. Veliké komonstvo vznešeného slunce kvapem přicházelo; „Předední“ jas-nělo, zářilo, až se zastkvělo jako skvoucí den, když ho slunce ozářilo.

Chmelničky v tu dobu vřely téměř už životem, a kdekdo pohlédnuv na oblohu prohodil: „Dnes bude pěkný den!“

U Rozsypalů a u obou sousedů vystupovaly z ko-mínů rovné sloupy kouře, hlásající, že kuchařky jsou už v pilné práci; úkol je čekal nemalý. — Na dvoře bylo rovněž živo; co kde ještě chybělo, dokončováno. Jen ubrusy na stoly neprostřeny, aby nějakým způ-sobem nebyly znečištěny.

Úpravu „jizby“ (velké světnice) řídila sama matka primiciantova; vždyť tam se rozloučí syn její s domem otcovským a obdrží při tom požehnání rodičů, tedy její matčino a otcovo. Tu veřejně odevzdá ona syna svého milovaného Bohu a jeho službě. Vytryskla jí slza při této myšlence, nikoliv však bolu, nýbrž podivné slasti.

Mezi okna postavila malý stolek pokrytý bělounkým ubrusem a na stolek kříž s dvěma svícemi po stra-nách. Před něj dala 2 židle, jednu pro otce a druhou

pro sebe a před ně klekátko, aby si při požehnání syn její, primiciant, naň klekl.

Na prádelník, který jediný v jizbě zůstal ze všeho nábytku, rozložila dary, které dostal primiciant, hlavně od rodiny továrníka Stavěla. Jinak byl všechn nábytek z jizby odstraněn, aby bylo co nejvíce místa pro hosty.

Několikrát přerovnala dary, až byly tak urovnány, že se jí uspořádání líbilo. Rozhlédla se naposled ještě po jizbě a odešla do kuchyně za svou sestrou, která měla hlavní komando nad celou armádou kuchyňskou.

Zatím P. František, primiciant, chodil po farské zahradě a meditoval (rozjímal), ale ne klidně, nýbrž nějak nepokojně, zacházeje co chvíle do kanceláře pana faráře, který sloužil mši sv. hned o půl šesté a teď připravoval ještě některé věci pro asistenci, dotazuje se ho o radu a poučení.

Pan farář vzpomínal na svou primici a vzpomínky svoje doplněné zkušeností sděloval s panem primiciantem, kterého měl rád jak svého duchovního syna; vždyť ho vychoval v obecné škole, ale i později utíkal se k němu František Rozsypal ve všech duchovních záležitostech jako k otci; rady a pokyny pana faráře bývaly mu bezpečným vodítkem na cestě k povolání kněžskému.

Pan farář ho ubezpečil, že vše umí, aby se ničeho nebál, že asistence ho na vše upozorní, kdyby snad náhodou něco zapomněl.

Tím pan primiciant nabyl klidu; a když se ode mše sv. vrátil pan profesor bohosl. fakulty Pevný, doprovodil ho na snídání do jeho pokoje. Jako z rožního pokoje bylo vidět jedním oknem kostel a onu část vesnice,

které kostel nezakrýval. Druhým oknem bylo lze přehlédnouti ostatek vesnice i s rodným gruntem pana primicianta.

Jakmile pan profesor posnídal, posadil se k oknu, z kterého bylo vidět horní konec dědiny s rodným gruntem primiciantovým. V horním konci bylo už živo jako ve včelíně; grunt primiciantův byl jak úl, do něhož včely vletují a z něhož zase jiné vyletují, tak směřovali do něho mnozí, jiní zase z něho vycházeli, vybíhali, zvláště mládež.

Pan profesor a primiční kazatel, vida ten shon, děl P. Františkovi: „Z toho shonu, výzdoby vašeho stavení a ze všeho lze souditi, jakou účast berou všichni, celá ves na vašich prvotinách. Mám passus ve svém primičním kázání, kterým s pochvalou na horlivost vašich rodáků poukáži a jim za to díky vzdám.“

P. František se mu za to jen uklonil a zeptal se ho: „Prosím, pane profesore, kdy mám povstati při vašem kázání?“

„Několikráte vás oslovím,“ děl pan profcsor, „ale nevstávejte, až ke konci mého kázání, když vás vyzvu: Nuže, důstojný pane primiciante . . ., abyste přistoupil k oltáři a ponejprve obětoval nejvelebnější a nejčistší obět Bohu za všechny, které vypočítám.“ — Nato na okamžik se odmlčel a potom dodal: „Já si nyní ještě zopakuji kázání, a vy jděte vítat hosty, zvláště velebné pány; už zanedlouho se začnou sjíždět.“

Primiciant sešel dolů a odebral se k panu faráři, zeptat se ho, kde má vítat velebné pány.

Pan farář mu pověděl, že velební páni přijíždějí obyčejně na faru, jen ti, kteří se omeškají, připojí se k ostatním, kde je právě natrefí.

A skutečně zanedlouho se začali sjíždět. První přijel suchdolský, který měl nejbliže, za ním dostavila se

první parta (část) rájnických, továrníkových, dovezená kočárem pana faráře soběchlebského; a to P. Vělm, továrník Stavěl, pan farář soběchlebský a na kozlíku Frantík Stavělů. — P. primiciant s panem farářem je přivítali a hned se tázali, kde jsou dámy.

Továrník jim vysvětlil, že ostatní jeho rodina přijede v landauru, a sice přímo k Rozsypalům. „I když je nás tolik, že potřebujeme pořádné dva kočáry,“ usmívaje se dodal továrník Stavěl.

„A teď nás, pane bratře, někam umístěte, aby náš americký host viděl přijíždět kočáry, bryčky a rakušáky,“ děl P. Václav.

Netrvalo dlouho a už se rozléhal hukot, hrkot a drnkot povozů všech možných odrůd a forem. Několik se jich zastavilo u vchodu stavení pana primicianta, který je jmenoval, odkud kteří jsou. Prázdné povozy však nevjely do dvora, nýbrž k sousedům; kdežto jiné vjížděly vraty přímo na dvůr, kde teprve hosté slézali s povozů. Do některých stavení přijely dva, i tři, a k Zamětalům dokonce čtyři povozy. Samy provdané a poženěné děti. To byste měli vidět staré Zamětalovy, zvláště jeho, jak se usmívá hrdě — radostně. To je jeho největší chloubu. A toho drob-jazku! Když s pacem přijdou ke stařečkům. „Stařeček mévají za několik „renských“ drobných přichystaných a všecky se minó (všechny rozdají, nic nezbude). I vždyť nejstarší dcera prý jich má ale deset; a ti ostatní jsou též slušně dětmi obdařeni; chybí prý dvě nebo tři děti na půl kopy.“ Vykládal horlivě pan farář chmelničský.

„Jsou všechny děti Zamětalovy na gruntech?“ otázal se P. Vělm.

„Všechny,“ přitakal pan farář.

„To je starý Zamětal jistě znamenitý hospodář,“ dodal P. Vělim.

„On,“ pronesl pan farář, „říkává, že hospodaří jak jiní, ale že mu Pán Bůh žehná.“

„Ano, tak jest: Člověče, přičiň se a Bůh ti požehná. Ale to „přičiň se“ jest nevyhnutelný předpoklad tomu Božímu požehnání,“ trval na svém P. Vělim.

Hukot a hrkot povozů tichl, zato proudy mládeže hrnuly se ze všech konců vesnice ke kostelu, jak řady mravenců spíchávají ke svému mraveništi, blíží-li se bouře. Tu i tam mezi nimi staří lidé, aby si v lavicích zasedli místo; neboť stát po všecken čas slavných služeb božích by nevydrželi.

Domácí pan farář podíval se na hodinky a prohodil: „Už jest čas, aby P. František šel domů; devátá hodina už minula, hosté se budou po něm ptáti. Upozorním ho.“ Zašel do jeho pokoje a pobídl ho, aby šel domů přivítat hostů a připravit se, až proň přijdou s procesím, aby ho odvedli do kostela.

P. primiciant oblekl si jemný, vzácný talár, dar to pana továrníka Stavěla, posadil si kvadrátek na hlavu a zamířil z fary k rodnému gruntu. Děti, spatřivše ho, hrnuly se k němu úprkem, jako drůbež běží, letí, objeví-li se hospodyně s okřínem sypání a zavolá: na, tu, tu, tuú. Všechny sahaly mu po ruce, aby ji „polóbily“. P. František, usmívaje se, nechal si líbat bez obavy ruku i těm nejmenším, vždyť dnes byly všechny umyty, učesány, pěkné jak na obrázku. Některé pohladil, některé oslovil, na všechny se usmíval; a úsměv jeho se odrážel v očkách a na tvářičkách dětských.

Když přišel k rodnému gruntu, právě přijížděly dámy a děti Stavělovy. P. František je přivítal přede

dveřmi. Malou Blaženku sdělal s kočáru, pohladil ji po líčku a řekl: „Blaženko, ty jsi dnes krásná!“

„A budu ještě pěknější, až mě mamička nastrojí,“ potěšena pochvalou chlubila se malá Blaženka.

Anička, starší sestřička Blaženčina, byla též za družičku oblečena a tak vypadala elegantně, že P. František ji pochválil, že je pěknoučká a elegantní jak lilie. Anička zazářila spokojeností a lichocením tetiček už mnoho neposlouchala; jen když se líbila panu primiciantovi.

Jeník jako student měl nové, černé šaty, vypadal v nich vážně, elegantně; Měrcinka ho pochválila, že v těch šatech vypadá jak velký student.

Zatím maminka Blaženčina oblekla „v boční světnici“ Blaženku do bílých, jemnými krajkami lemovaných šatů, a na hlavu jí dala věnec z pupenců růže stolisté, který s neobyčejným vkusem uvíly sestřičky z kláštera „svému miláčkovi“. Když ji přivedla ustrojenou do „jizby“, tu všechny tetičky i svobodná děvčata byla jak u vytržení; ruce složeny jak k modlitbě, oči upřeny na ni na celou, zmlkly na chvíli, až tetička Ztratilová vyřkla s hlubokým povzdechem slova:

„Učiněne, pěkne andělčec, jenem křédylka ji dať. Ah, ty šatečky! — A ty kraječky! — A ten věneček! Do těch pěkných vlásku jak stvořené! Takovo pěkno (družičku) dróžečku ešče istě neměl žádné velebné pán primiciant.“

Matka i babička hořely červení plnou slastí nad tou chválou a nebylo pochyby, že upřímnou. Blaženka prohlížela si při tom své šatečky a dětsky rozkošně se usmívala.

Blaženka byla krásnou, rozkošnou, úchvatnou atd. svou tělesnou lepotou, ale dětská její dušička byla ještě

úchvatnější kouzlem své nevinnosti a Bůh ji jistě miloval, tak tanulo na mysli panu primiciantovi.

U kostela pořádal pan nadučitel průvod. Napřed za křížem postavil chlapce školáky, potom školačky, většinou po bílu oblečené, potom chasu (jinochy a děvčata) a za ní družičky ve věnečkách a za družičkami duchovenstvo, za kterým neslo osm družiček veliký věnec, v němž povedou pana primicianta.

A druhý díl průvodu dospělí půjdou za dp. primiciantem, a sice napřed rodiče, a příbuzní a dále mužští, konec průvodu pak uzavíráti budou starší ženské.

Jakmile se průvod hnul, ozval se na věži velký zvon sám bez doprovodu ostatních menších zvonů a mohutným hlasem zvěstoval, že průvod se ubírá k domu pana primicianta. Kdo už nečekal u domu pana primicianta a nebyl v průvodě, spěchal tam, aby se připojil. U Rozsypalového se průvod zastavil, avšak nikoliv začátek průvodu, nýbrž až střed, kde bylo duchovenstvo. Toto vešlo do stavení, do jizby, ve které je čekal novosvěcenec, rodiče, jeho nejbližší příbuzenstvo a rodina Stavělova.

Nejprve odříkala jedna družička blahopřejnou básničku panu primiciantovi. A hned nato měl domácí pan farář promluvu k rodičům pana primicianta, aby je požádal o požehnání jejich synu na dráze v duchovním stavu. Začal příběhem ze Starého zákona o Samuelovi, kterého si matka jeho Anna vyprosila na Bohu se slibem, dá-li jí Bůh syna, že ho věnuje úplně službě boží; a když jí dal Bůh syna, zavedla ho jako útlé ještě pachole s hojnými dary do starozákonního chrámu jerusalemského, aby tam byl na kněze vychován.

„I vy, drazí rodiče, věnovali jste svého nejstaršího syna Bohu, aby byl knězem. Vychovávali jste ho v bázni boží, v lásce k Bohu a bližnímu jako základních kame-

nech a pravdách to služby boží. Nelitovali jste ani práce, ani námahy; nýbrž s radostí jste se lopotili, aby váš syn mohl se připravit na tento úřad, vystudovati totiž školy potřebné, by mohl býti vysvěcen na kněze.“

Matka primiciantova pohlížela při těchto slovech s láskou oddanou, nezměrnou na svého syna a utírala si slzy hřejivé slasti. Otcí změkly rysy v tváři a oči potáhla teplá vláha radosti a blaha.

Oči pana primicianta pohlížely s láskou a vděčností na hodné rodiče.

„Jak plesalo srdce vaše,“ měkce přednášel pan farář, „když jste byli přítomni a viděli, jak nejdůstojnější náš arcipastýř udílí mu svátost, již ho vysvěcuje na kněze Boha nejvyššího, jemuž váš syn bude přináseti obět nejsvětější ve mši sv. Nadešla chvíle, kdy nastoupí úřad nejvznešenější prostředníka mezi Bohem a lidmi, a to obětí mše sv. Dnes ponejprve přistoupí k oltáři Páně a tím stane se téměř výlučně služebníkem jeho a pracovníkem na vinici jeho. Opustí vás, sourozence své a tento svět a jeho záležitosti a přidrží se pouze služby Kristovy. K tomuto úřadu vznešenému dejte svému milému synovi své požehnání.“

Rodiče sedíce na židlích žehnali svému nejmilejšímu synovi svolávající naň požehnání Boha Otce, Boha Syna a Boha Ducha Svatého. Syn políbil oběma rodičům za toto požehnání ruku.

Potom oblekli panu primiciantovi pluviál a vedli ho do průvodu. Tam družičky vzaly ho do věnce. Blaženku, která nesla polštářík s věnečkem pana primicianta, postavili s dvěma družičkami bezprostředně před něho. Před pana primicianta a družičky ho obklopující seřadilo se duchovenstvo; postavili se před něho asistenti a potom ostatní kněží v bělostných rochetách a kvadrátkách. Za pana primicianta jeho ro-

diče a sourozenci, potom rodina Stavělova a blízcí příbuzní a na konec ostatní účastníci; napřed muži a potom ženy.

Průvod se hnul, ale ne přímo do kostela, nýbrž, aby se mohl rozvinout, bral se podle stavení dál od kostela, teprve asi u osmého nebo desátého gruntu přešel na silnici a obrátil se směrem ke kostelu. Byla naň roztomilá podívaná. Od kříže, který nesl hoch, školák, v čele průvodu až po pana primicianta (vlastně až po presbyterasistenta, který šel též sám, P. Vělíma, vše bylo seřazeno po dvou, jen hudebníci, kteří šli za dospělou mládeží, kráčeli čtyřstupem. Tuto zdánlivou jednotvárnost zpestřovaly barvy, zvláště šaty svobodných děvčat, jež hýřily veselými barvami červenou, blankytinou, žlutou atd. Střed, pan primiciant, obklopen bělostnými družičkami, nesoucími kolem něho věnce z kvítí, připadal tetě Zdráhalové, která se dívala s celou „kuchyní“ oknem, „jako nějaké svaté, kerýho andílci doprovázejó do nebe“.

Všichni zpívali, zvláště mládež, svaté písničky (Ejhle oltář a Tisíckrát pozdravujeme . . .), hudba zpěv hodně silno doprovázela a hlahol zvonů zněl k tomu mohutnou, plnou resonancí.

Mysli všech nesly se proudem těchto nálad.

P. Vělím, tona ve všeobecné náladě nadšení, šel vzpřímen a zpíval radostně s ostatními. Na zatáčce přeletěl zrakem celý průvod ozářený paprsky slunečními a tichounce jen povzdechem vylinula se mu z úst slova: „Jaká to krása!“ Smekl kvadrátek a nechal si hladiti hlavu měkkou perutí vánku, který přiletuje od sv. Hostýna jen lehounce mával perutěmi, jako by se bál, že prudším máváním si je poškrabe o ostré režné a ječmenné strnisko v poli.

Jen primiciant málo si všímal krásy průvodu a

lahody počasí; jeho mysl se vznášela vysoko nad modrou klenbu oblohy až k trůnu Beránka božího, ježž dnes měl při první své mši sv. obětovati Bohu Otci a s ním se spojit při sv. přijímání. Občas při těchto myšlenkách pokorně skláněl hlavu. Též několikrát šlehla mu hlavou myšlenka, zda se nezmýlí, ale vždy ji zapudil ujištěním pana faráře, že asistence ho povede a na vše upozorní.

Průvod zvolna vcházel do kostela; školáci se stavěli na svá obyčejná místa, avšak proud stále hrnouceho se průvodu potlačel je stále dopředu, až se octli v presbytáři před oltářem. Děvčata svobodná zaujala místa, kde jindy stávala školní mládež; tento den nesměla se příliš roztahovat se svými naškrobenými spodnicemi, nýbrž chtěj nechtěj musila se stlačit na nejmenší možnou prostor, že jejich hlavičky v „rajdákách“ nepodobaly se jak jindy makovému poli na řídko kvetoucímu, nýbrž makovému poli, na němž jest květ vedle květu. — Mužská chasa, mládenci, byli stlačeni jak v otepě pevně svázaná sláma. Když přišlo duchovenstvo, mohlo jen po jednom se dostat k oltáři; ač se všichni stlačili, co už v kostele byli, na nejmožnější možnost. Pan primiciant s družičkami rozvinul se kostelem v rovnou přímku, místo kola. A přes to ještě značná část účastníků musela zůstat vně kostela.

Před oltářem bylo tak plno, že nebylo místa ani pro asistenci, ani pro družičky; postrkali tedy školáky do sakristie, „babárny“ a kam bylo možno, a tím poněkud uvolněno místo u oltáře.

P. primiciant posadil se s asistencí vedle oltáře na připravená sedadla.

Dáno znamení zvonkem u sakristie, aby pan nadučitel zahrál píseň před kázáním. Na kazatelnu vystoupil pan profesor, primiční kazatel, vysoký, hubený.

Když píseň skončena, jal se kázati. Líčil předně vznešenost úřadu kněžského a moc, jakou Kristus dal svým kněžím, která jest větší než andělů, kteří nemohou věřícím na př. odpouštěti hříchy, jako kněz činí ve zpovědi; tím méně proměnití chléb v tělo a víno v krev Ježíše Krista, jako kněz při mši sv. proměňuje týmiž slovy, jimiž Ježíš Kristus tuto nejsvětější svátost ustanovil. A mnoha jinými přednostmi je opatřil, jež vypočítal dopodrobna. Zato však žádá od nich, aby se cele jeho službě věnovali. Služba ta pak spočívá v tom, aby vodili ovce stáda jeho po pastvách dobrých, milých Hospodinu našemu. Za odměnu dává se jim sám, hlavně teprve na věčnosti. Věřící ovšem mají si jich vážit i a hlasu jejich poslouchati a tím jim službu leckdy obtížnou oslazovati a ulehčovati. „Jsou farnosti, že věřící svoje duchovní správce mají v úctě, si jich váží a je milují, jak třeba u vás zde. — Nemyslete si však, nejmilejší v Kristu, že se tak děje všude, jak ve vaší rezervaci, jak to vidíme my, kteří do ní nepatříme. Jsou lidé, křesťané a to ne jednotlivci, nýbrž celé vrstvy, které kněze nenávidí, za nepřítelé a škůdce své je pokládají, a proto je ostouzejí, špiní a snižují, všechno zlé jim podkládajíce. Kdo jsou a odkud pocházejí tito jimi špinění kněží? Jsou to synové rodičů, kteří náležejí k vám a žijí mezi vámi a s vámi, jsou krev z krve našeho lidu. A ti by se byli výchovou na kněze tak změnili, že by chtěli své vlastní rodiče, sourozence a sourodáky šáliti, udržovati je v jakési nevědomosti a temnotě, aby je vykořisťovali do vůle? Aby tomu člověk se zdravým rozumem a uvažující věřil, to myslím, jest téměř nemožno. Jen si představte, že církev Kristova, která je založena na lásce, láskou vykoupěna a láskou veskrz proniknuta, ta by si měla vychovávat kněze takového rázu? Pohleďte, drazí

v Kristu, na př. na našeho primicianta, kterého znáte od malička, a znáte ho i nyní. Jest schopen něčeho podobného, špatného, z čeho obviňují nepřátelé církve její kněze? Vím a vidím vám to na tvářích, že tomu nevěříte a ani věřit nechcete. A přece jest tomu tak, píší to ve svých novinách a mluví tak na schůzích.

I vy, milý, důstojný pane primiciante, buďte připraven na to, že i na vás se splní, co božský náš Spasitel, náš mistr a Pán, nám předpověděl: „Ven ze škol vyženu vás, a kdo by vás zabil, bude se domnívati, že bohumilý skutek učinil.“ Ne tedy čest a slávu očekávejte, ale dle příkladu Mistra a Pána — kříž. Než ale proto se nermuťte; Spasitel a Mistr náš vás neopustí, on vám bude útěchou, posilou a zdrojem takových radostí a slastí, o jakých svět tento nemá ani potuchy; a potom i mnozí věřící přilnou k vám s takovou láskou a úctou, jakou na př. dnes v den váš slavný vidíte u všech, kteří přišli na vaši první oběť mše sv. Ti vás chápou a milují láskou upřímnou a svatou.

Jsou to na prvním místě vaši rodiče, kteří se radují a plesají, že jste dosáhl svého cíle, státi se knězem Boha nejvyššího; srdce jejich překypuje vděčností k Bohu a láskou k vám tak velkou, jaké jsou jen schopni. Vím, že láskou a vděčností splatíte jim vše, co pro vás učinili.“

Pan primiciant chtěl zadržeti slzu vděčnosti a lásky, která se mu drala z oka, ale nezadržel; skanula mu po tváři na štolu, dar to rodičů — veřejně, důkaz jeho hlubokých citů.

„Rovněž vaši sourozenci radují se z vaší důstojnosti a slávy, i jejich láska bratrská plane dnes plamenem mnohem jasnějším a srdce jejich tluče tepem radostnějším. — I ostatním vašim příbuzným září oči skvě-

leji úctou a láskou.“ Potom vyjmenoval ještě duchovenstvo, zvláště P. Vělíma a přítomné dva novosvěcence, spolužáky. A na konec všechny, kteří přišli na primici oslavit nového kněze a obdržet novosvěcenské požehnání.

Nato vyzval dp. primicianta, který povstal: „Nuže, dp. primiciante, přistupte k oltáři a přineste nejsvětější oběť jako primitiae (prvotiny) na poděkování Bohu za své povolání k úřadu nejvznešenějšímu. Potom obětujte Beránka nejsvětějšího za své rodiče, za jejich lásku a za vše, co pro vás učinili, za všechny starosti o vás, za jejich práce atd. Rovněž za své sourozence, příbuzné atd.“ Vyjmenoval všechny jako dříve, kteří přišli na prvotiny, „a konečně,“ dodal, „budte pamětliv i mne, který vás spolu s ostatními vychovával a vyučoval, který s radostí přišel, aby svému milému žákovi na jeho slavný den kázal. Beránek nejsvětější budiž vám po celý váš život ze všeho nejmilejší. Amen.“

Po kázání oblekl se pan primiciant v roucha ke mši sv. a šel k oltáři s celou asistencí. Tam zanotil „veni sancte“ . . . se vši vroucností, prose o přispění Ducha Svatého. Nato začal mši sv. modle se vstupní modlitbu pokornou kajícností.

Na choře zpívali Kyrie: tenor něžně a vroucně prosil o smilování, opakuje Kyrie eleison (Pane, smiluj se) a Kriste eleison.

Když sbor na choře skončil, zapěl primiciant slavné „Gloria“ (sláva na výsosti) a zpěváci pokračovali jásavým zpěvem. Primiciant tonul ve slovech plných chvály, díků a oslavy Boha trojjediného a vznášel se na perutích nadšení až k trůnu nejvyššího; Amen sneslo ho, mysl jeho s výšin nebeských k oltáři, kde pronesl modlitby, poslechl epištolu, kterou církevním tónem zazpíval subdiakon a evangelium, které zapěl diakon.

Potom pevným hlasem intonoval (zanotil) Credo (věřím) a tichým hlasem odříkal vyznání víry, avšak s pevným přesvědčením. Na choře zatím přednášeli zpěváci články víry s různými odstíny výrazu, tu něžně, tu pevně, anebo široce, otevřeně, anebo tajemně, tlumeně. Primiciant poslouchal zpěv a v duchu jako by s nimi zpíval dávaje se unášeti přednesem článků víry.

Při obětování prosil Boha, aby tyto dary chléb (hostii) a víno přijal jako obět za hříchy, poklesky a nedbalosti jeho; rovněž za všechny přítomné a za všechny věřící živé a zemřelé, aby jako lahodná vůně vystupovaly před velebnost (majestát) boží. Bylo mu při tom téměř do pláče, ale sladkého.

P. Věším naslouchal slovům pana primicianta, říká neslyšně s ním, kdyby snad některé slovo vynechal, aby ho doplnil; primiciant však nevynechal dosud ani slovíčka.

Když si pan primiciant umyl ruce a poříkal žalm „lavabo“ a potichu se pomodlil orace (modlitby) zvané „secreta“, zanotil: Per omnia saecula . . . a zpíval „praefaci“ (chvalozpěv) hlasem měkkým, plným klidu a lahody. Všichni naslouchali, líbil se jim zpěv i hlas pana primicianta; pan nadučitel a regenschori přikyvoval hlavou, vyjadřuje tím své uspokojení.

Po praefaci ponořil se primiciant úplně do modliteb jako přípravy na nejdůležitější část mše sv. „Pozdvihování“. Když dospěl ke slovům: „Pridie“ (den předtím než trpěl, vzal Ježíš chléb do svých nejsvětějších rukou), zachvěl se bázní a nesmírnou úctou před tímto hlubokým, nesmírným tajemstvím; konsekrační slova pak pronášel koře se a skláněje se až do prachu šeptem a s úzkostlivou uctivostí; poklekaje před nejsvětějším byl by chtěl se pokořiti až za meze možnosti lidské. Po sv. pozdvihování neexistovalo nic pro něho jen svátostný

Kristus na oltáři, že P. Vělmovi bylo někdy primician-tovi ukázati v kánonu, kde má pokračovati. — Na kůru zpívali Benedictus úchvatně, ale pan primiciant slyšel, ale neuvědomoval si zpěvu, ba ani pot, který mu krůpějemi se perlil na čele, ho nevyrušil z pozornosti a pobožnosti, ač všichni i celá asistence se oháněla a utírala kapesníky. Tak horko bylo v kostele.

Při sv. přijímání tvář jeho zazářila zvláštním, radostným jasnem, který na ní zůstal, i když podával tělo Páně svým rodičům, sourozencům a příbuzným. — Matka jeho ještě nikdy nezakusila takové slasti, jako při sv. přijímání, které jí její syn podal; zdálo se jí, že Beránek boží s jakousi větší ochotou a přitulností k ní přichází; vždyť jest matkou mladého, hodného jeho kněze.

Po mši sv. bylo svátostné požehnání a po něm, když diakon uzavřel svatostánek, vystoupil domácí pan farář a od oltáře ohlásil: „Důstojný pan primiciant bude nyní udíleti primiční požehnání, ale jen kněžím, rodičům, příbuzným a přespolním, kteří se nezdrží do odpoledního požehnání. Ostatní a domácí ať přijdou si pro požehnání odpoledne; domácí mohou si přijíti i každý den všední. Pan primiciant bude vždy po mši sv. udílet novosvěcenské požehnání.

Potom kněží poklekli na stupně oltáře a pan primiciant jim žehnal, každého kněze po udělení sv. požehnání líbaje. Rovněž políbil rodiče, uděliv jim požehnání. Ostatním dával ruku sv. oleji pomazanou líbati. Když rodina Stavělova obdržela požehnání, přiklekl pan nadučitel Konečný; P. František šel hned k němu a požehnav ho políbil ho jako svého vychovatele. Pana nadučitele polily slzy nad tím prostým projevem úcty a lásky a plakal radostí, nijak se nestydě za ty slzy.

Potom skládal pan primiciant ruce na dva najednou, ale zástupu jen pomalu ubývalo, kteří čekali na po-

žehnání; a už dvanáctá dávno odbila. Tu vystoupil pan farář a ohlásil, aby všichni poklekli, že jim pan primiciant udělí požehnání všem najednou, jelikož už jest jistě velice unaven.

Když vyšel primiciant z kostela, tu teprve ucítil, že jest úplně zpocen; oddechl si několikrát zhluboka a pronesl: „To jest příjemný vánek, a jak pěkný den!“

Pan farář ho zavedl do fary, aby se převlekl do suchého prádla.

Na faře ve velkém pokoji bylo živo; byli tam shromážděni všichni velební páni a rodina Stavělova. Na stole stála mísa s máslovými koláčky, původně vrchovatá, nyní však už bez vrcholku — slehlá; každý si vzal jeden nebo dva a někteří zapíjeli vínem, dámy a děti Stavělovy vodou, aby uhasili žízeň. A potom se bavili v několika skupinách; centrum (střed) zábavy tvořila rodina Stavělova.

P. Vělm zářil radostí a opakoval častěji: „To bylo krásné!“

Jakmile se objevil pan primiciant mezi nimi, všechno se shrnulo kolem něho. První přiběhla k němu malá Blaženka a oběma ručičkami uchopila jeho ruku a podívala se mu dětským, nadšeným pohledem do očí. Úsměv, který lpěl na jeho ústech a vyzařoval z jeho očí, rozprostřel se po celé tváři a zajiskřil se mu v očích celým snopem jiskřiček, jako když kovář uhodí perlíkem na rozžhavené železo. Pohládl ji po vláskách a po tváříčce a řekl: „Blaženko, tys byla pěknou družičkou!“

Stará paní vzala mísu s koláčky a nabízela mu, aby si vzal a se posilnil. P. František si vzal, jedl a potom zapil vodou; hladu ani neměl, jako žízeň pořádnou.

Za chvíli objevil se Vincek v hanáckém kroji a vyřizoval od rodičů, že prosí všechny, aby už přišli „za

stoly“ (k obědu). Bez dlouhého váhání ve skupinách odebrali se všichni k Rozsypalům. První skupinu jakoby vedl Vincek, vykračoval si pružně a hovořil něco, rozkládaje rukama a sem tam rukou ukazuje na grunty, které patřily příbuzným pana primicianta. Střed tvořila skupina, v níž pan primiciant obklopen rodinou Stavělovou s P. Vělmem kráčel dnes vážně, jako Hanák, když jest přijat za souseda. Průvod uzavíral domácí pan farář s několika staršími velebnými pány, usmívaje se dnes dvojnásob.

Ze všech statků pohlíželi na průvod domácí i jejich hosté a jako bys slyšel volati: „Už jdou!“ Že i kritika, či snad přesněji řečeno, různé poznámky byly proneseny, netřeba snad ani podotýkat.

Jakmile vkročila první skupina do stavení, rozlehly se zvuky rázného pochodu a letěly po dědině, pokud jim křídla stačila, a v dálce zmíraly. Jan, kapelník, pln pružnosti a nadšení švihal rázně taktovkou a hudebníci jeho hráli jako jeden muž čistě a radostně.

Vincek vedl, vykračuje si svižně (věděl, že se naň Mercinka dívá), hosty pod zadní „kulňu“, kde byly stoly pro vzácné hosty připraveny.

U dlouhého stolu pod podloubím na dvoře zasedali hosté přespolní a sesedávali se dle toho ponejvíce, jak byli spolu známi. Jakmile hosté, vedení Vinckem, vešli do vyzdobené zadní kolny, hudba umlkla.

Hosté rozesadili se na vykázaná místa. Stará paní na pravici pana primicianta a vedle ní ostatní rodina Stavělova. Po levici P. Vělm, pan profesor, kazatel primiční, nejstarší z duchovenstva, rájnický pan farář, potom soběchlebský, který však popustil místo panu nadučiteli Konečnému, který se zdráhal seděti před důstojnými pány, ale soběchlebský a suchdolský ho přinutili, aby si tam sedl, rovněž P. Vělm ho pobízel

zaujati místo blízko něho, doufaje, že uslyší něco veselejšího, ale pan nadučitel byl více radostně než vesele naladěn od novosvěcenského požehnání; nemluvil mnoho, jen se usmíval, dívaje se na svého ze všech, co jich měl, nejmilejšího žáka, svého P. Františka. Ostatní kněží sedli si na obě strany stolu, jak se komu líbilo, a kam je ostatní posadili.

Když všichni byli rozesazeni, dal domácí pan farář pokyn Janu, kapelníkovi, a ten kývl na hudebníka, co hrál na křídlovku, který vytroubil: „Pozor“ a kapelník ohlásil: „Pomodleme se před jídlem!“ Všichni vstali a modlili se modlitbu před jídlem.

P. Vělím sedaje prohodil: „Nebylo třeba, aby jel někdo na koni podle stolů a ohlašoval, aby se modlili; spravilo se to tímto kratším způsobem.“

Hned po modlitbě vyšla dlouhá řada šohajů v hanáckém kroji z kuchyně s mísami s polévkou a podávali hostům, aby si posloužili.

Polévka, v níž byly drůbky z drůbeže, chutnala všem, že na chvíli umkl hovor, jen krátké poznámky jak prsknutí jisker se sem tam ozvaly. Po polévce roznášeli mládenci předkrm, šunkové buchty ověčené aspikem. Šunka z domácího (reservačního) závodu chutnala všem.

„Takové šunky, tak znamenité, jsem ještě nikde, kromě zde v rezervaci, co jsem živ, nejedl. U nás v Americe nemají ani potuchy, že by tak dobrá šunka existovala,“ pronesl P. Vělím.

Druhý předkrm přinesli na plochých mísách různotvarně připravenou paštiku z husích jater; jako buchtičky anebo vajíčka a jinak ještě.

P. Vělím vida to, prohodil: „I to umění hanácké kuchařky tak připravovat?“

Pan primiciant mu odvětil, že paštiku v různé ty formy upravila slečna z fary.

P. Vělm pokýval jen hlavou, jako by řekl: učiněná umělkyně!

Mezitím hrála hudba koncertní skladby s přednesem, za nějž i orchestr z povolání by zasloužil pochvaly.

Po předkrmech donesli hojně obloženou svíčkovou. Menší jedlíci buď vybírali už jen menší kousky masa, anebo brali si jen obložení, jako: karfiol, kapustu, mrkev, anebo husí a kachní krev, široké lukše, ze zemáku udělanou mrkev atd. Po svíčkové byla delší přestávka.

Pan primiciant odešel s dvěma mladými velébnými pány a s domácím panem farářem do kostela na požehnání. Ostatní hosté se teď bavili už hlučněji a veseleji; vtipy nepoletovaly jen chvílemi, nýbrž létaly často v hejnech a smích neozýval se jako sólový hlas, nýbrž sborem a někdy i ve fortissimu.

Pan nadučitel Konečný, který, dokud byl pan primiciant přítomen, seděl usmívaje se a pohlížeje na něho s jakýmsi tichým nadšením, nemluvě téměř, podoben jsa žhavému uhlu pokrytému popelem, ale stálým foukáním smíchu a vtipů rozhořel se a zsršel přirozeným svým veselím a najednou otázal se rájnického pana faráře: „Prosím vás, důstojnosti, bylo by dovoleno mně při dnešní slavnosti napítí si drbku? Ovšem bez hříchu!“

Pan farář, jsa velice střídmy, byl překvapen touto otázkou a mínil po kratinkém rozmýšlení, že nemáme nikdy tolik pítí, abychom ztratili zdravý rozum.

„To máte pravdu, důstojný pane, tolik se nesmí pítí, abychom ztratili zdravý rozum. Ale já myslím jen tolik, že by nadšení se zvedlo do prvního „štoku“, ale rozum aby zůstal na svém místě?“

„To je nesnadno určit,“ odvětil pan farář, kolik a do jaké míry smí se pítí bez hříchu.“

„To máte pravdu, každý má svoji a jinou míru,“
přítakal pan nadučitel. „Povím vám příklad.“

Všichni utichli a poslouchali (dámy nebyly přítomny, odešly za matkou primiciantovou).

„V jedné vsi na Moravě za starších časů žil statkář, kostelní patron, který popřával si toho hanáckého „truňku“ ve značné míře, že mu to lidé skoro až zazlívali; tamější pan farář, který ho navštěvoval, též nějaký ten džbáněk pěnivého moku ne zahodil. Jednou v neděli kázal o opilství. To se ví, že farníci velice pozorně naslouchali, jak to vysvětlí a rozhodne.

Po úvodě, v němž poukázal, že opilství patří k sedmeru hlavních hříchů, přešel k pojednání. V tomto položil si otázky. Co jest opilství a kdo se ho dopouští. K první: opilství jest nemírné požívání opojných nápojů, že si tím až na zdraví škodíme. A kdo se ho dopouští? Kdo víc pije, než snese. Abych vám to vysvětlil, draží v Kristu, ukáži to na příkladě. Tak někdo snese dva džbánky, a vypije-li tři a je opilý, ten se dopouští opilství. Jiný snese tři a vypije-li čtyři, též se dopouští opilství. Třetí může vypít šest džbánek a ještě mu nic není, ale kdyby vypil sedmý, bude namazaný. Jsou takoví, kteří vypijí deset džbánek a nic jim není, ale jedenáctý už nesnesou. A váš farář vypije dvanáct a nic mu není, protože jich snese a je jak fík. A náš velmožný a velevážený pan patron vypije dvacet; on má na to, on to snese, Bůh mu to požehnej.“

Všeci se smáli i pan farář rájnický.

Starosta chmelničský se ozval a děl: „Což to je možná, že tolé vypil na posezení; tak myslím, bude temu dvacet let, co sme měli u nás dva takoví; jeden byl veliké a silné a druhé byl malé a jak trn, oba vypili za den po štvorce piva; ale ten malé a chudé šil

potem dom jak bič rovno a ani neopackoval (nezapackoval) a ten druhé, veliké, byl po štvrtce pod obraz.

„Tož vidíte, pane starosto, nedáte člověkovu lhat,“ přichválil si pan nadučitel. „Ale což je to čtvrtka piva proti tomu, co jsem nedávno četl v kterémśi časopise,“ dodal pan nadučitel.

„A co to bylo?“ dotazovali se všichni.

Stálo tam, že na kterýśi zámek v Haliči přijela jakási vysoká osobnost návštěvou; domácí pán ukázal jí všechny svoje vzácné věci, mezi nimi též veliký pohár na deset mázů, ozdobený krásnou ruční prací, a dodal: „Tento pohár jest ještě tím památný, že můj znamenitý předek vypil tento pohár naplněný až po vrch na jeden doušek.“

Onen vzácný host užasl nad takovým výkonem a dodal: „Nyní by se jistě už nenašel takový piják, který by to dokázal.“

Hostitel se jen malinko zamyslíl a potom pravil: „Znám člověka, který je v mých službách, ten by to asi dokázal.“

„To bych rád viděl,“ pronesl vzácný host.

Hostitel poslal pro svého dozorce koníren a dal mu ohlásiti, oč se jedná; a zda by si troufal pohár na jeden doušek vyprázdniti.

Dozorce onen přišel nejprve do kuchyně a řekl sklepmistru: „O vypití by nebylo, ale přijde na to, jak dobrá bude šťáva v něm. Doneste pohár a naplňte ho tímž vínem, jaké mám píti před pány.“

Donesli pohár a naplnili ho „vengerským“ (uherským) výborným, těžkým vínem. Dozorce vzal pohár do obou rukou, a měl ho co držet; přivoněl, namočil si v něm jazyk, přimlaskl si, nasadil k ústům a pil, až byl pohár dnem vzhůru; prázdný podal sklepmistrovi, řka: „Řek-

něte Jegomošči (Jeho Milosti), že jsem ochoten tento pohár stejného vína vypít.“

Sklepmistr šel s touto zvěstí nahoru a doslova ji pánu opakoval.

„A což, nezakašlal se?“ otázal se pán.

„Ani brvou nehnul, jen si břicho pohladil, když pohár vyprázdnil.“

Nahoře před panstvem stejně vyprázdnil pohár jen s tím rozdílem, že si nenamočil jazyka do vína, nemlaskl si a břicho si nepohladil, nýbrž elegantně se uklonil.

Vzácný host se ho otázal: „Každý den byste nechtěl vypít takový pohár?“

„Dva by snad bylo mnoho, ale jeden, zvláště kdybych si ho mohl rozdělit, ten by mi polahodil,“ děl dozorce.

Hostitel dozorce propustil a na vysvětlenou vzácnému hosti pravil: „Měl zemanský dvorec a propil ho do poslední brázdy.“

P. Vělm se obrátil k starostovi s otázkou: „Ale nyní už nemáte takových pijáků, jak byli ti dva, co čtvrtku piva vypili?“

„Včil už ne, ani by se to netrpělo. Každé si vypije po práci jednu lebo dvě (sklínky), nehdy tři, dyž je veliký horko, a dost! Jenem při svajbách a takových inších příležitostách se žbánky nepočítají; ale to nebéva často. Nekery dně aji nic se nepije,“ dodal starosta.

Vtom zahráli hudebníci „tuš“. Všeci obrátili zraky ke kuchyni, odkud vycházela řada mládenců s mísami, na nichž se žlutaly hromádky smažených kuřat. — Přestávka v jídle uplynula, hosté veselým hovorem a smíchem částečně vytrávili a mohli v jídle pokračovat! Když se po kuřatech roznášely do zlatova vypečené kachny, vrátil se pan primiciant z kostela; jen něco pojedl, a tu se ozvalo rázné zazvonění na sklenici,

které se rozlehlo celou místností a zaneslo se až k hudebníkům, kteří seděli naproti vchodu do slavnostní místnosti. Vše umlklo. P. Věším pozvedl skleněný pohár s vínem a jal se panu primiciantovi „zdravici“ pronášeti asi takto: „Byv vámi, dp. primiciante, zvláště vyznamenan tím, že jsem vám jako presbyterasistent mohl přisluhovati při vaší první mši sv., pozvedám první pohár, abych vám připil a přál, by všechno to, co jste si jako kněz umínil ve službě boží vykonati, s milostí jeho se vám podařilo. Nemyslete si, že budete kráčet při tom po cestě pohodlné, ozdobené růžemi a jinými vonnými květinami, nikoliv, toho nečekejte, nýbrž bude vám kráčet často cestou příkrou, namáhavou, posetou ostrým kamením a trním, při čemž kříž, který ponese, bude vám těžkým. Než to vás nikdy nermuť! Slast, kterou při tom budete zakoušeti, bude sladší a lahodnější než všechny rozkoše cesty široké, světské, budete-li jen kráčet po oné trnité cestě pod praporem Kristovým a za heslem: vše z lásky k Bohu a bližnímu. Tomu volám: Zdař Bůh!“

Hudebníci zahráli „tuš“ a sbor bohoslovců zazpíval „živio“, což se všem líbilo.

Po přípitku P. Věšima povstal pan primiciant, poděkoval P. Věšimovi a potom panu slavnostnímu kazateli, který na kázání vyjmenoval všechny dobrodince, kterým má býti vděčný, na prvním místě milým rodičům, kteří jsou po Bohu největšími jeho dobrodinci, a všem ostatním: „Ať žijí šťastně!“

Zase „tuš“ zahráli hudebníci a bohoslovci-zpěváci zazpívali zdravici.

Potom proneseno ještě několik přípitků a pokaždé zahráli hudebníci „tuš“ a páni bohoslovci zazpívali pokaždé čtyřhlasně zdravici v jiném slovanském jazyce.

Nejvíce se líbila zdravice maloruská, již několikráte bylo jim zazpívati.

Při a po zdravicích rozšumělo, ba rozhučelo se veselí. Hlasitý, veselý hovor roznesl se z „kulně“ i na dvůr pod podloubí, zvláště když Jan se svou kapelou hrál samy veselé „kósky“.

Při druhé přestávce k šesté hodině, když chlapci a děvčata neroznášeli jídel, bylo veselí zvláště hlučné.

P. Vělm, továrník Stavěl, pan nadučitel Konečný a j., kteří viděli na muzikanty, pozorovali, že po každém „kósku“ přišel ke kapelníku Janovi jeden anebo i více mládenců a že s Janem mluvili, ale on nemluva jen „krótil“ záporně hlavou. A když už to bylo po kolikáté, tu Jan „kévl“ hlavou na znamení, že svoluje. Od té chvíle pohlížel Jan často přes plot zahrady. Pojednou promluvil k hudebníkům a řekl jim něco zticha. Smekl kloubouk a ostatní hudebníci též. Vzali nástroje a spustili velice volným tempem „Tisíckrát pozdravujeme Tebe . . .“ Vše umlklo, jen ze zahrady ozval se ženský chychot a smích poblíž zahrady stojících.

„Co je?“ ozývalo se ze všech stran.

Pan nadučitel zašel ke kapelníku Janovi, aby zvěděl, co se stalo.

Jan flegmaticky prohodil: „Pořád chtěli, abych zahrál do tanca nějaké kósek; abych měl pokoj, tož sem přikévl a potom sem čekal, až se nachystali k tancu, tož sem zahrál „Tisíckrát . . .“. To ste jich měli vidět, jak dyž do vrabců střelé, hned byli kamkere.“

Pan nadučitel směje se vyložil, co Jan provedl. P. primiciant pronesl: „Dobře jim udělal!“

Továrník Stavěl prohodil: „Myslel jsem si, že Jan něco provede a čekal jsem, co to bude; povedlo se mu to.“

Po přestávce roznášeli koláčky, cukroví a dorty,

které v přestávce vzali se stolů a v kuchyni rozkrájeli. Dámy si braly na okusenou, kdežto velební páni, kuřáci a ostatní mužský svět vzali sem tam jen některý máslový koláček, ale vyžádali si místo cukrového černou kávu a cikárku.

Pan primiciant obcházel všechny stoly a rozdával primiční obrázky.

Matka pana primicianta, která dříve občas odcházela z kuchyně a obcházel hosty, zvláště kde seděl její syn, tam přicházela nejčastěji a nejdéle se zdržovala, nyní byla úplně zaměstnána; chystala a rozdávala výslužky, protože přesporní hosté se zvolna rozjížděli, aby za světla se dostali domů. Též továrníkovy Stavělovy dámy a děti odjely.

P. Vělim, továrník Stavěl a chtěj nechtěj i soběchlebský pan farář, který je zase měl odvézt domů, z přesporních ještě zůstali, aby uviděli i druhou část hostů, totiž chmelničské. Ti po půl sedmé se začali scházeti. — O sedmé začala hostina nanovo; mládenci a nyní i děvčata roznášeli jídla, protože hostů bylo více než při první hostině. — U hlavního stolu, kde seděl pan primiciant, bylo ohlášeno, že začíná večeře, ale nikdo se nepřihlásil; jen noví hosté, jako radní, oba kostelní hospodáři, kmotr pana primicianta a několik ještě jiných význačných sousedů jedli vše, co bylo předloženo. Zase začato polévkou, oba předkrmy atd., jen místo drůbeže, kuřat, a kachen přišly pečeně telecí a vepřová; protože jim pečeně tyto byly vzácnější než drůbež a potom neradi se piplali s obíráním kostek.

Ze začátku jídla bylo celkem ticho, mnoho se nemluvalo. Jen hudebníci hráli, ale méně koncertní kousky, více národní písně a sem tam nějaký valčík na „sucho“, bez tancování; mládež po prvním poučení, kterého se jí Janem dostalo, se už neodvážila si za-

tančit; ostatně nebylo na tanec kdy, neboť nebylo přestávek větších, bylo jim roznášeti jídlo za jídlem.

U hlavního stolu plynula zábava klidně, zvolna, jak řeka v rovině, až starosta prohodil k panu nadučiteli: „Pane rektore, nedokončili ste otázky, smí-li si člověk napít „drbku“ při slavnostách.“

Pan nadučitel podíval se na pana primicianta a vida, že jeví zájem, vysvětlil mu zkrátka bez příkladů, oč se jednalo a potom řekl s jakýmsi důrazem: „Že může, ovšem jen při zvláště radostných příležitostech a pouze, jak jsem řekl, jen „drbku“. O tom se můžeme přesvědčit ze sv. evangelia.“

Všeci upřeli zraky na jeho ústa.

„Znáte všichni zázrak, který učinil Spasitel v Káně galilejské. Proměnil, pravda, vodu ve víno, při svatbě, na kterou byl pozván se svou matkou a s apoštoly. Všeci víte, že hosté na té svatbě popřávali si tolik, až vypili všechno víno, které si ženich nachystal,“ vykládal jakoby žákům prostě a ze široka pan nadučitel. „Každý by mýslil, že toho pití už měli dost a naši abstinenti by řekli až moc. To potvrzují slova vrchního číšníka (správce) svatby, když mu přinesli okusit vína, Spasitelem z vody proměněného. Jak to povídal, když se ho napil, ho okusil, ovšem nevěda od koho to víno je? Řekl ženichovi: „Každý člověk dává nejprve dobré víno, a když se hosté podnapili, tehdy špatnější. Ale tys zachoval stejné (dobré) až do konce.“ Dle těchto slov byli hosté trochu podnapilí, a Spasitel je za to nepokáral a neřekl, že už mají dost, nýbrž proměnil vodu ve víno, když už ženich vína neměl. Podle toho, myslím, že při svatbě a takových radostných příležitostech „drbka“ není hříchem.“

„Ovšem přijde na to, které jsou ty příležitosti; budou to celkem jen řídké. Jistě ne ta na př., když se sejdou

dva bratří „z mokré čtvrti“, aby se z radosti nad tím, že se sešli, namazali,“ odvětil domácí pan farář.

Továrník Stavěl neočekávaně nadhodil panu nadučiteli: „Dle vašeho výkladu, pane nadučiteli, nemáte pana primicianta dost rád.“

„Z čeho to soudíte, pane továrníku?“ tázal se zaraženě pan nadučitel a podíval se na P. Františka, zda tomu věří, že by ho neměl dost rád.

„Z toho, že nemáte drbky.“

Pan nadučitel pochopil hned žert a vesele odpověděl: „Z toho vašeho rájnického piva, nevím, dostal-li by člověk „drbku“, kdyby ho i celou várku vypil.“

A teď se smáli všichni. A tím výklad skončen.

Zatím se hodně stmívalo. Na stole stály hořící svíce. I hudebníci měli na stole rozsvíceny též svíce, aby viděli na noty. I pod podloubí roznášeli šohaji hořící svíce. Francek Šibalů stavě svíci před starší tetičky, prohodil, „abyste si viděly na řeč a do huby.“ Ale hned se ztratil jako cosi v čemsi. Tetičky se jen zasmály tomu vtipu, mělyť dnes čisté svědomí.

Veselí rostlo a sílilo, jako když váněk se mění ve vítr.

Rájničtí se soběchlebským panem farářem povstali, aby odjeli domů. Rozloučili se s panem primiciantem a s ostatními hosty pod slavnostně vyzdobenou kolnou, zvláště srdečně s panem nadučitelem, ke kterému prohodil továrník, že nepotřebuje si zjednávat už dnes důkazu lásky k panu primiciantovi (totiž drbku), a odešli. Venku pochválili kapelníka Jana a hudebníky, že velice pěkně hráli.

Pan primiciant je doprovodil k povozu. Potom obešel stoly a zastavil se všude na chvíli a promluvil se stolovníky vždy několik slov, rozdal obrázky a potom rozloučiv se odešel s domácím panem farářem na

faru, aby si odpočinul a se vyspal po namahavém, třebaš slavnostním dni.

Stolovníci začali se po deváté hodině rozcházeti, o půl desáté míhaly se jen už postavy sklízejících se stolů. O desáté hodině usadil se klid nad zahradou, dvorem a stavením Rozsypalovým a zakryl je svou měkkou perutí.

To ráno po primici probudil se P. Vělm o celou hodinu později; vždyť včera večer, když se vrátili z prvotín, seděli všichni, celá rodina Stavělova i s dětmi dosti dlouho večer. Vyprávěli si dojmy primiční navzájem, zvláště děti jedno přes druhé vykládaly, co se jim nejlépe líbilo, a toho bylo mnoho.

Malé Blažence svítila zrovna očka radostí a blažeností ohromnou, plnou, zvláště když líčila, jak pan primiciant se jí pěkně díval při požehnání do očí, jak se na ni pěkně usmíval, jí žehnal a potom po tváři ji pohladil. „To bylo, maměnečko, pěkné!“

Sestřička Anička, ji poučila, že měla políbit panu primiciantovi ruku na dlani, kde ho pan biskup pomazal svatým olejem, když jí dal ruku na tvář.

Blaženka se podívala tázavě na maminku. Ta ji upokojila, že ti větší líbají ruku panu primiciantovi, ale těm malým že to pan primiciant odpouští. Blaženka se upokojila a očka jí opět radostně zazářila.

I ostatní sdělovali po pořádku, ale častěji jeden přes druhého, co se jim nejvíc líbilo. Jen P. Vělm a továrník Stavěl více jen poslouchali a nanejvýše jednotlivými slovy do hovoru se vměšovali; teprve až dámy a děti odešly, navzájem si zopakovali, co slyšeli a viděli; že pan učitel Konečný nejčastěji byl vzpo-

mínán, netřeba snad připomínati a že dle toho rozhovor netýkal se jen vážných věcí, lze se domyslit.

I když P. Vělím ulehl, nedaly mu dojmy dnešního dne usnouti, nýbrž míhaly se, ba vířily mu v hejnech v mysli, jak včely při rojení. A kolikrát i smích přidušený zavzněl do toho reje.

Noc již překročila nejvyšší bod své pouti, ale P. Vělím ještě nespočinul na prsou lahodného spánku; ale též nevšímal si majestátní krásy královny noci, která oděna černým, stříbrem protkaným pláštěm, na hlavě vysoko vztyčené nádhernou korunu uprostřed s měsícem v úplňku obtočeným tisíci a tisíci zářících, skvoucích hvězdiček a hvězd, kráčela majestátně, neslyšně posílajíc spánek a sen s jejich kouzelnými síťmi lidským božím tvorům.

P. Vělím té velkolepé krásy neviděl, ač ještě spánek ho do sítě své nepolapil, neměl pro ni totiž pohledu.

Rovněž nikdo z chmelničských obyvatel nevěnoval kráse úplňkové, hvězdnaté noci pozornosti, ba ani starý počestný ponocný, který desátou hodinu odtroubil, ale potom zašel do své budky u zdi kolem kostela postavené a tam si sedl na lavici do koutka a zakrátko pojal ho spánek ve svou měkkou náruč a sen jal se mu kouzlití poznovu všechno, co na primiční hostině dobrého snědl a vypil. Vykouzlit mu v mysli obraz, jak to bylo ve skutečnosti. Seděl už na konci stolu se svými soudruhy pastýřem, hotařem atd., nosili jim na stůl tak jak jiným všecko, všechna jídla. Protože nevěděli, kolik bude jídel, tož si brali dvakrát i třikrát z prvních tří jídel, až na mísách nic nezůstalo; ta ostatní jídla nechávali pro svoje rodiny. Za to o pivě věděli hned, že ho bude do Pána Boha, proto se s ním (totiž s pitím) nepospíchali. Zvláště ponocný, který měl P. Františka rád, že mu nikdy pod oknem už dříve

netroubíval, aby ho ze spánku neprobudil, z radosti nad tou jeho dnešní velikou slávou pil, a ani těch sklenic nepočítal, až mu ta radost, či vlastně pivo vstoupilo do horního „štoku“ a byla z toho dle předpisu pana nadučitele řádná „drbka“, hlasatelka veliké radosti. V tomto nadšení vykládal velice živě něco svým soudruhům, rozehnal se při tom pravou rukou a bác, uhodil se o hranu trámce svého nočního bytu, zasykl a bolestí se probudil. Dlouho se nemohl vzpamatovat, kde je. Až pohled do okénka, jímž bylo vidět měsíčním světlem zalitý kostel, mu připamatoval jeho úřední povinnost; seskočil s lavičky, vyběhl před budku a zahleděl se na věžní hodiny; třebas měsíc v úplňku naplno zaléval svým světlem ciferník hodinový, přece nerozeznával nějak ručiček — hodinové a minutové — jelikož jedna ukazovala na dvanáct a druhá na jednu, nevěděl tedy, jestli je dvanáct pryč či jedna hodina. Když v tom „pizla“ jedna. Nasadil troubu a zdlouha zatroubil jednu. Jasnou, tichou nocí nesl se zvuk celou dědinou, narážeje stejně na grunty i podsedky a odrážeje se od nich, nikoho však z lidí neprobudil, za to všeci Strakoši, Lijoni, Sultáni atd. jak se jmenovali všichni jeho spoluhlídači ze psího plemene, se ozvali štěkáním, jako by chtěli říci: „Všichni jsme na svém místě a hlídáme a hlídali jsme i za tebe.“ Potom už si ponocný nelehl, nýbrž procházel se po dědině, všude nahlédaje, zda vše je v pořádku a na svém místě. U Trnků měli otevřeno okno v horní komoře, tam stál dlouho pod oknem, naslouchaje, nezaslechne-li nějaký šramot, avšak nic se nehnulo a ani myš nepískla.

Odtroubil ještě druhou a třetí hodinu, kdy už se šerilo a lidé vstávali, a odešel domů.

O půl čtvrté hodině v celých Chmelničkách bylo na dvorech už živo, jen u Rozsypalů ještě dospávali, ale

ve čtyři hodiny i tam maminka a hospodyně všechny pobudila; byly žně a tu se nesmělo lenošit, jak ona říkala. Na spaní byla zima, kdy se chodívalo brzy spát a leželo se až do půl šesté hodiny do rána.

V kostele začali velební páni už od půl šesté sloužit a domácí pan farář ještě něco dříve. P. František měl ohlášenu mši sv. o sedmé hodině a po mši sv. že bude udílet novosvěcenské požehnání. Již před jeho mší sv. byl kostel úplně naplněn, byla totiž ve žních malá přestávka, žita a ječmeny byly sklizeny a pšenice teprve dozrávala; měli tedy volno lidé od žňové práce.

Vraťme se k P. Vělímovi. Po ranní modlitbě mysl jeho dlela více v Chmelničkách než v Rájnicích, probírajíc se v událostech včerejšího dne; u žádné však se dlouho nezdržela, jako včela poletujíc od květu na květ, jen na chvílku se u každého zdrží a z něho mlsá. — Při přípravě na mši sv. bylo třeba pevné vůle, aby ji připoutal k modlitbám přede mší sv.

Při snídani točil se rozhovor jen a jen kolem včerejších prvotin. P. Vělím vyptával se ještě na různé podrobnosti, aby si utvořil dokonalý obraz o tom, co znamenají prvotiny kněžské pro ves, ba pro celé okolí k životu sociálnímu.

Když potom pokračoval P. Vělím v listě, který psal svému příteli a sousedu v Americe, poukázal na to, popisuje mu prvotiny v Chmelničkách, že jsou nejvýznačnějším projevem křesťanského života dle nauky katolického náboženství, jelikož se v nich jeví nejjasněji rodinný ráz katolického spolužití jeho údů. A potom též ten moment, jak vysoce si váží svých duchovních vůdců, ježto považují duchovní důstojnost

nade všechny světské důstojnosti a hodnosti. Tentokrát dokončil P. Vělm list, zapečetil a poslal do Ameriky. Mysl jeho často nyní zalétala do Ameriky a představovala si, jak přítel jeho, rodem Američan, se bude divit životu, zvykům a celému zařízení rodinnému, zvláště ale společnému, vzájemnému, jak v obcích, tak v celé rezervaci. Jak bude kroutit hlavou a čekat na něho, aby mu leccos, ba mnohé věci vysvětlil. Všechno toto naplňovalo ho jakousi zvláštní radostí a uspokojením.

Toto a vzpomínky na včerejší prvotiny zaměstnávaly stále jeho mysl, že prozatím ani netoužil po nových dojmech, a proto celé dopoledne z domu ani nevyšel, jen do zahrady, a tu se procházel oddán těmto svým myšlenkám, které nijak nespoutával, ponechávaje jim úplnou volnost, že směly lítati a kroužiti jak chtěly a kam chtěly.

XLII.

Až asi o půl dvanácté hodině přišly všechny děti Stavělovy za ním. Malá Blaženka přiběhla první a pověsivši se mu na ruku, hlásila, že přišel pan ředitel ze Zlatodolu a že bude tam u nich dožatá a že tam všichni pojedou.

P. Vělm se otázal: „A kdy to bude?“

Tu se chopila Anička slova a jala se mu líčiti, jak to všechno bude, řkouc: „V sobotu před polednem přijedou na žebřinovém voze děvčata, která tam ve žně pracovala a přivezou veliký věnec upletený ze samých klasů obilních dvě ho ponesou, takový, veliký bude a třetí bude odříkávat mamince a tatínkovi přání. Všecky budou oblečeny v nedělních hanáckých šatech.“

„A potom,“ vmísil se Frantík do řeči, „budou u nás na oběd.“

A Jeník dodal: „Od tatínka dostanou peníze za věnec!“

Anička opět se dostala k slovu a vyprávěla dále: „Maminka je provede potom celým naším bytem, a já jim ukážu svoje ruční práce a zahraju jim na piano nějaký valčík, ten se jim bude líbit.“

„Po obědě je provedeme po zahradě,“ vyprávěl Jeník, „a já,“ vskočil mu do řeči Frantík, „je zavedu na dvorek podívat se na holuby, slepice, husy a kachny; nejvíc se jim budou líbit morky a perličky.“

„A potom odpoledne pojedeme všichni do Zlatodolu na dožatou,“ dodala Anička.

Malá Blaženka se jen dívala a poslouchala, na konec tleskla ručkama a zvolala: „To bude pěkné, a já taky pojedu!“

P. Věším poslouchal, usmíval se a dodal: „To já také pojedu.“

Blaženka opět tleskla ručkama a zvolala po dětsku a po hanácku: „Mo!“ (može — může).

„A já také,“ pronesl továrník Stavěl, který se nepozorovaně k nim s ředitelem hospodářství přiblížil.

Nyní zase P. Věším prohodil: „Mo!“, kterážto zkrácenina slovesa „može“ se mu zalíbila.

Oba se dali do smíchu. Nato představil továrník Stavěl P. Věšimovi svého hospodářského ředitele Brázdu, který je přišel pozvat na dožaté a . . .

„Už vím všechno,“ vpadl továrníkovi do řeči P. Věším, „děti mi všechno pověděly, že v sobotu bude dožatá v Zlatodole a jak to vše při dožaté bude.“

„No dobře, ale nejen do Zlatodolu nás zve pan ředitel, ale též do Suchdolu, Chmelniček atd. na všechny naše dvory,“ doplnil výklad dětí továrník Stavěl.

„A půjdete všude?“ otázal se P. Věším.

„Ovšem, aspoň moje žena a děti, já jen budu-li mítí kdy.“

„A kdo bývá všechno při takových dožínkách?“ optal se P. Věším pana ředitele.

„Všichni, kteří pracovali ve žních na poli,“ odpověděl pan ředitel, „jako všechna chasa dvorská, všichni dvorníci.“

„Kdo jsou to ti dvorníci?“ nadhodil otázku P. Věším.

„To jsou naši nájemci, kteří nájem za pole ode dvora platí svou prací na velkostatku,“ vysvětloval pan ředitel.

„Nikoliv, tak to není přesně řečeno, nýbrž naši dvorníci jsou zaměstnanci při velkostatku, kteří svou mzdu dostávají ve způsobu nájmu několika měr pole, či přidělí se jednotlivým rodinám podle toho, kolik členů pracuje při dvoře, tolik měr počítajíc 4 míry na člena, nanejvýše 16 měřic do stálého nájmu. Na těchto polích vykoná jim velkostatek hlubokou orbu a všechnu strojovou práci, jako: zaseje, žacíím strojem sežne, elektrickým strojem vymlátí atd.“

„A jak je to se stavením?“ otázal se P. Věším, „zvláště s hospodářskými budovami?“

„Každá rodina dvornická obdrží chalupu i s hospodářskými staveními za těchže podmínek jako u továrních dělnických domků. Že smí mítí i vlastní pole, rozumí se samo sebou,“ dodal továrník Stavěl.

„A jak konají ostatní práce, které nelze na dlouho odkládati, na př. obilí vázati, anebo při mlatě?“ vyptával se P. Věším.

„Tu se spojí dvě, tři atd. dvornické rodiny a navzájem si vypomohou,“ vysvětlil zase pan ředitel, „ve volné době.“

„A jak je s čistým ziskem?“

„U chasy,“ dal v odvet pan ředitel, „rozděluje se čistý zisk jako u továrního dělnictva. Jelikož vedeme přesně knihy, dá se vše dopodrobna vypočítat, jak příjmy, tak výdaje a tím i čistý zisk.“

„Avšak u dvorníků nelze tak počítati,“ děl P. Vělím.

„Ovšem že ne, ti mají či berou čistý zisk z průmyslových, zemědělských továren či podniků, právě tak jak rolníci; zkrátka dle dodaných plodinových surovin,“ vysvětlil pan ředitel.

Za řeči přišli až k domu, před vchodem se zastavili a stáli tam, až rozmluvu o těchto záležitostech ukončili. P. Vělím nadhodil potom ještě otázku stran chasy, jak jest její život uspořádán, když vtom přišel Frantík se vzkazem, že maminka dává prosit k obědu.

Továrník Stavěl navrhl a rozhodl, aby o této otázce rozhovor byl odložen až po obědě k černé kávě. Rozumí se, že oba hosté souhlasili.

Při obědě proudila řeč zábavně, žertovně, jako voda v bystřince bublavé, zurčivé, týkala se hlavně dožatých a vzpomínek na prvotiny.

Frantík prosil, aby směl jeti na dožatou do Zlatodolu na žebřinovém voze s ženci. Otec mu dovolil s tou podmínkou, že nebude žebřit, aby směl jeti koňmi, „kočírovat“.

„Po obědě při černé kávě požádal P. Vělím pana ředitele, aby mu vyložil, jak je život chasy na dvorech uspořádán.

Pan ředitel se chopil slova a jal se vyprávěti: „Je třeba rozlišovati na chasu, jejíž rodiče jsou dvorníky na témže dvoře, a na chasu, která pochází z některé vsi naší rezervace. Chasa z rodin dvornických chodívá

spáti ke svým rodičům a v neděli a ve svátek též jí-dává doma u rodičů. Chasa odjinud bydlí i stravuje se ve dvoře pod dohledem šafáře a jeho ženy, kteří zastupují rodiče. Děvčata mají spárnu zvláště pro sebe a mužská chasa též zvláště pro sebe. Dohled na mužskou chasu má šafář a na ženskou chasu jeho žena (šafářka). Obou jest chase na slovo poslouchati. Že oba dozírají, aby chasa nejen plnila svoje povinnosti, které se týkají jejich povolání, ale též aby nezanedbávala povinností k Bohu, jako služeb božích v neděli a ve svátek, modliteb, svatých svátostí atd.

Šafář i šafářka přísně dbají toho, aby chasa navštěvovala všechny předepsané kursy a cvičení.

Každého učně (za stara pohůnka) přidělí šafář některému staršímu čeledínovi, který ho učí všem hospodářským pracím, tak orat, vláčit, válet, ve žně nakládat na snovy, hrabat atd. a též jiné práce, na př. při seno-seči; potom poklízet dobytek, zvláště koně.

Šafářka má opět na starosti všecku ženskou chasu, určuje, která starší děvečka má zaučovati učence polním a chlévským pracím při hovězím a ušípaném dobytku a též všem kuchyňským pracím. Jelikož vaří šafářka pro všechnu dvorskou chasu, vezme si jednu učenci a dvě dospělejší děvečky k ruce. Učence, aby konala obyčejné práce, a dospělejší děvečky, aby jí pomáhaly při vaření a tím se učily vařit. Mění se každý měsíc, až se všechny vystřídají a potom zase nastoupí první parta atd.“

„A jak jest to u rolníků?“ otázal se P. Vělim.

„Tam ten úkol, co má šafářka, provádí hospodyně.“

„Ve dvacátém roce jest povinno každé děvče ať selské anebo jiné prodělati hospodyňský kurs, v němž se učí samostatně konati a vésti všechny práce domácí i hospodářské.“

„A kde se učí vařit i sváteční jídla?“ nadhodil P. Vělm.

„Ve škole hospodyňské samé, kde se stravují aspoň v poledne všechna děvčata, která se tam učí; ty co si navaří, to si též snědí.“

Továrník Stavěl vida, že panu řediteli výklad o tomto předmětě působí poněkud obtíže, že se vyjadřuje trochu kostrbatě, převzal slovo sám a jal se vykládati: „Kuchyní, ve kterých děvčata z rezervace se mohou zdokonaliti, máme více; a to v rolnické škole, potom dělnické stravovně, kde jídávají dělníci ze vzdálenějších osad, kterým z domu jídlo nemohou snadno donášet, a dělníci zdejší, pro něž se doma nevaří; ovšem jen ve všední dny. Nejvyšším a nejdokonalejším učilištěm kuchařského umění jest kuchyně v nemocnici, tam se připravují jídla jemným způsobem podle dietního předpisu lékařského.“

„V hospodyňské škole, o které se pan ředitel už zmínil, vaří se podle receptů hanáckých, jimž se nsnadno vyrovnají recepty jiných kuchyní, zvláště co se pečiva týče.

Jak už jsem vám, reverende, dříve podotkl, klademe důraz proto na dobrou, třebaš obyčejně jednoduchou stravu, aby muž rád po práci spěchal domů věda, že se mu doma dostane chutně připraveného jídla.

Ani byste, reverende, nevěřil, jak přispívá ke spokojenosti dobrá strava a čistě uspořádaný byt. Úsměv, neřídký host u našich dělníků, bývá odleskem těchto dvou obyčejných každodenních zařízení.“

Pan ředitel se odporučil a odešel po své práci. Zajel si do Zlatodolu podívat se, na kterém kuse pole bude nejdříve zralá pšenice a oznámit, že dožatá bude tuto sobotu, jak tamější správce navrhl, aby se to oznámilo

všem, kteří na dožatou dle starého zvyku mají právo přijít.

Továrník Stavěl ještě chvíli se bavil s P. Vělímem o různých zařízeních v rezervaci, která všechna směřují k tomu, aby každý ve svém povolání a ve svém oboru práci mu přikázanou ovládal pokud možno dokonale a s radostí ji konal a tím se stával spokojeným.

XLIII.

O druhé hodině se rozešli: továrník Stavěl prohlédnout továrnu, jelikož se zítra mělo zase pracovat — P. Vělím byl pozván do Soběchleb, aby se podíval, jak žáci vyššího oddělení hospodářské školy budou mlátit, vážit a zapisovat z jednotlivých záhonů pokusného pole výnos ječmene. Oblekl se tedy do lehkých šatů a vydal se k Soběchlebům.

Když vyšel na známou už vyvýšenou lávku, podíval se směrem k Soběchlebům. Ani jediného mandele nebylo na poli viděti. Tvář matičky Hané vypadala plná vrásek a rýh. Pšeničné a ovesné lány byly vrásky a zoraná pole, zemákové a řepné díly, tvořily rýhy. Když se sluncem ozářená tvář matičky Hané usmála, vypadala trochu směšně, ale přece mile. V poli bylo málo lidí; jen sem tam kráčel oráč s hlavou skloněnou za pluhem, jako by uvažoval o hlubokých nějakých pravdách, a zatím podle záblesku v očích a jemného úsměvu nebyly to hluboké, vážné pravdy u mladého jednoho, nýbrž bylo to veselé děvče, jeho z nejmilejších, které se honilo jeho hlavou (ovšem jen v myšlenkách) a tak příjemně ho bavilo, že si ani svých koní neuvědomoval, kteří zvolna táhli pluh, občas hlavou pohazovali a ohony neustále mouchy a ovády odháněli; teprve na

obratích, když mu bylo pluh z brázdy vyzdvihnouti a na druhé straně role do ornice nasaditi, probral se z příjemných myšlenek a pěkného snění o své vyvolené. Avšak jen pluh nasadil, zavolal na koně: „vjo, maly,“ a ty zatáhli; zase sklonil hlavu a dřívější obraz zaleskl se mu opět v mysli. Tyto myšlenky téměř bleskem prolétly P. Vělímovi myslí, když z dále pozoroval orače a potom na obratích se k němu přiblížil.

P. Vělím kráčel volným krokem, jelikož bylo dosti teplo, k Soběchlebům. Pohlížel k pokusnému poli, ale tam bylo dnes pusto, ani človíčka tam nebylo. Ač věděl dobře, vždyť mu to pan farář řekl, když ho zval, že budou ve stodole, ale tak si navykl viděti vysokou postavu páně farářovu mezi záhony se pohybovati, že mimovolně oči ho tam stále hledaly. Na faru nešel dědinou, nýbrž podle humen přímo do farské veliké, jakoby panské stodoly.

Tam všichni žáci vyššího oddělení i se svými učiteli byli zaměstnání mlácením ječmene z jednotlivých dílců pokusného pole, zrno vymláčené měřili a vážili, rovněž slámu pečlivě sesbírali, svázali a potom zvážili. Všichni nakláněli se a strkali hlavy k váze, aby viděli, kolik ukazuje. Konečně i P. Vělím dělal to, co ostatní, nakláněl hlavu blíže k váze a hlásil, kolik ukazuje.

Když ze všech záhonů ječmen vymlátili a zrno a slámu zvážili, ukázalo se, že ječmen řídce zasety a ječmen zasázený (jednotlivá zrna) ještě řidčeji než u řídce zasetého ječmene, jsou nejlepší výnosem, a ječmen nejřidčeji sázený dal ještě a něco větší výnos, a připočte-li se úspora semene, tu výtěžek se ještě zvětší. Tu však poukázal pan farář na více práce a na okolnost, která by řídce setým ječmenům mohla býti osudnou, totiž na počasí při odnožování; kdyby totiž v té době nepršelo a spodní vláha nebyla dostatečná, že by

to mohlo býti katastrofou; jinak však byli stejného názoru, že okopávání či kypření půdy, ovšem při suchém počasí (za sucha) jest velmi užitečné.

Ostatní zkoumání a měření odkázáno do laboratoře. Rovněž zrno z krátkých klasů, které byly před mlácením z obilí hned na stojatě už vybrány a dány zvlášť a ze semene na setí se vyloučily, — nebylo jich však mnoho.

Pan farář poznamenal žáky, kteří se nejvíce přičinili, na odměnu ke dni, na který se budou rozdílet všeobecně odměny ze všech hospodářských odborů a za všechny nejlépe provedené práce.

„A kdy to bývá?“ otázal se P. Věším.

„Někdy na podzim, až se řepy vykopou a setí se končí. Tu se určí den, kdy se pořádá výstava a provádějí se dostihy v různých pracích hospodářských; jako učni (dříve pohůnci) po druhém roce služby ořou o závod; ti, kteří mají brázdy rovné, všude stejnoměrně priorané, poznamenávají se k odměně.

Mladší čeledíni (za stara prostřední pacholci) zase sejí stroji, ovšem pod kontrolou; který umí dobře síti, se strojem obratně zacházeti, poznamená se pro odměnu a může postoupiti za staršího čeledína (za stara za pacholka). A konečně oni čeledíni, kteří dovedou řídit celé hospodářství a zastupovati hospodáře (ovšem jsou to pravidelně aspoň pětadvacetiletí), bývají navrhováni šafářem anebo hospodářem za vedoucí čeledíny buď vdovám, které obdělávají všechno pole od gruntu, anebo za dvorníky na dvory velkostatku, a též na větších gruntech za prvního čeledína. Takový vedoucí čeledín musí rozuměti též hnojení umělými (strojenými) hnojivy, střídání osevu atd. Selští syni musejí rovněž prodělati všechny kursy, nenavštěvují-li hospodářské školy, jako se obyčejně u nás stává.

Zatím co pan farář P. Vělímovi toto vyprávěl, vyčistili žáci mlátičku i elektrický motor, přivěsili na měchy lístky, na nichž bylo poznamenáno, jaký to ječmen v měchu jest.

Poté pozval pan farář všechny na svačinu. „Mládeži chutnalo,“ jak se starý Kopal, který ke konci třídění ječmenů též přišel se podívat, vyjádřil, „jak by od rána nic nebávali jedli. Inu,“ dodal k tomu, „za taková orodu možo měť aji ešče věci hlad a vyjest velebnýho pána načisto.“ Potom obrátil se k P. Vělímovi a pravil: „Co, velebné pane, to só ječmeně buclaty jak andílci v kostele na oltáři, div jim léca (líce, tváře) nepraskno,“ a chytna ho hrst do ruky, jak by broků nabral, „ten bude vyčista ho ešče istě vážit štyrycet kg půlka (půl hektolitr). Už včilké si zamlóvam na rok na setí.“

„Vězměte si ještě tvarůžek,“ pobízel pan farář starého Kopala, svého souseda, „jsou dobře uleženy.“

„Só jak caletka (máslo); ale měť žalódek jak tady ta mladá chasa, tož ne jeden, ale tři bych ešče snědl,“ děl starý Kopal.

„Tož aspoň pijte, ať dáte něco utržit,“ nabízel a pobízel pan farář.

„Což ešče jednu sklinku piva nezahodém, je dnes teplo,“ svoloval starý Kopal. „Tož dé nam Pán Buh. zdraví,“ přitukoval P. Vělímovi, který mu po hanácky odpověděl: „Ať slóže na zdraví!“

„Tož jak se vám, velebné pane, u nás lébi, je to tady lepší než tam v Americe?“

„Je, stařečku. Máme tam též pěkné věci a hodné lidi, kteří na kostely, školy a jiné dobré věci obětují mnoho peněz a do kostela chodí rádi, sv. svátosti přijímají, ale té veselosti a tak dobrých věcí, jak vy tady máte, přece tam není.“

Starý Kopal pokýval hlavou a pronesl vážně: „Od

našich oců a matek sme to zdědili, od nich sme se to naučili, jim to Pán Buh dal do krvi.“

„A jak jste spokojeni se žněmi, stařečku?“

„Óroda je letos velice pěkná, Pán Buh nám na všem požehnal, ale ječmeň, jak su staré, sem myslím ešte tak pěkné neviděl nihdė. Ja, šak se náš velebné pan, Pán Buh jim to odplat, napracovali kolevá něho a naoštárali se s něm (s ním), pane, kolik let, ale včilké máme ječmeň, že ho nemajó nihde na celém světě.“

„Tož pijte,“ přišel pobízet domácí pan farář, „však máme dnes domlácenou.“

„Ja, takovo, že obilí (zrno) uveze na tragaču,“ smál se starý Kopal.

„Mosel byste, stařečku, jeť nekolikrát, než byste ho odvezl,“ zahanačil si pan farář;

„Ba, máte pravdu, velebné pane, za mlada vhodilo se nekolik měchu na tragač, až se ohybal, a jelo se s nim potem jak by nic, ale včilké,“ stařeček jen rukou máchli.

Nato se P. Vělím odporoučel.

Stařeček Kopal se mu nabídl, že ho doprovodí. „Oře mě pacholek hospodářů na Zadním díle, tož se přitem na něho podívam a bude-li doorávat, dostane na tabák,“ a při tom rukou ohmatali kapsu, nezapomněli-li doma „šrajtofle“.

Vyšli stodolou za humna, rozhlédli se širou hanáckou rovinou a oči obou utkvěly na řetěze vzdálených hor, z nichž sv. Hostýn svým kostelíčkem nejvíce upou- tával zrak.

Stařeček Kopal prohodili: „Zétra bude pěkně; hory se zdajó byť daleko a só, jak by jich „tyntuchem“ (týlem) přehodil. Šak (však) bude třeba, aby bylo pěkně; žita (pšenice) už dozrávajó a ty nemajó rády dýščů; hned' potem porůstajó.“

„Podívejte se, stařečku, jaké krátké vousky má žito (pšenice),“ upozorňoval P. Vělim.

„Mhm, jak chlapci fóska pod nosem, než idó k odvodu. Ječmeň, to je chlap; fósa má jak staré grenadýr, ešte krótit by si jich měl,“ pochvalovali stařeček.

„A oves, jak ten se vám zdá; není jak chlapec učesané a potom rozstřapacené?“

„Je to tak. Jak náš Josef, dyž ho matka ráno učeše, před poledněm má hlavu jak mětynku, vlas kamkere,“ přisvědčovali stařeček.

„A kolik let je tomu vašemu Josífkovi?“ optal se P. Vělim stařečka.

„Předně Josefek néni můj, ale stařenčin (s matčiny strany), já mám Cilenku, té bude pět a Josefkoví je šest přeč. On se má víc ke stařence; protože, dyž si roztrhne nehde gatě, běžé honem ke stařence, ta se s nim proto ani nepovadé; dežto od mátky dostane napřed, než mu je spraví a potom se s nim ešte vyvadé. Což mě ma taky rád a kolikrát si teho naporócé, že nestačem ani poslóchať; hned je: „Stařečku, upleťte mě bič!“ Vymlouvám se mu: Už mám stary prsty, nechcó se mě ohybať. Ale on nepovolé a řekne: „Vy to ešte dobře umíte; ten bič, co se mě ztratil, byl pěkné a velice práskal.“ Alebo v zémě: „Já chcu, stařečku, saňky.“ Nemám dřeva, vytáčém se. Hned mi poradé, že pod šopó je dřeva dost. A za to ešte kolikrát od syna dostanu, že ho kazém. Já ne, ale stařenka, ta mu všecko snášé a jede-li na jarmak, alebo na pót, napřed je Josefek, temu se dycky mosé neco přivízť; a to se ví a já potom mosém zase kópiť neco Cilence a Josefkoví taky. Cilenka, ta je jak vlaštovička, dycky pěkně učesaná a čistě oblečená a se všeckém, dyž neco dobrýho dostane, přinde k stařečkovi a mosém

si kóšček vzít, ospoň okoštovat,“ a tvář stařečkova zářila zrovna láskou.

P. Vělímovi bylo to nápadné a proto se zeptal stařečka: „A komu je podobna?“

Stařeček sklonil hlavu a pronesl vážně, téměř smutně: „Mojí němladší, nebožce dceři Hedvičce, ve tváři, postavou však je rovná jak proutek, a povahou jest mírna, pobožna, všeci ju majó rádi. Josefek je víc do rodiny matčiny, proto je miláčkem stařenčiným, podobá se nebožtíku jejímu muži.“

Stařeček zvážněl a humor jeho zmizel jako když zafoukne do mlhy letní vítr. Jakmile se přiblížili k oráči, který oral na poli stařečkovi, rozloučili se spolu. Stařečkova mysl se upjala k polní práci, kdežto P. Vělímovi zůstala u předmětu, o kterém se stařečkem hovořili a zalétala k Hedvičce, o které toho tolik slyšel od pana faráře soběchlebského a zvláště od staré paní Stavělové. I Cilenka Kopalova, která prý je podobou odleskem zemřelé Hedvičky, několikrát zatanula mu na mysli nejasnými rysy. Umínil si, až přijde do Soběchleb, že si ji dá představit.

V myšlenkách pohřížen ani si nevšiml, jak vystupuje sloup kouře z komína továrny Stavělovy, ve které zkoušeli, zda budou stroje bezvadně pracovat, neboť zítra se začne zase pracovat. Až teprve poblíž Rájnic si všiml, jak slunce naklánějící se k západu zalévá paprsky město, smývajíc jeho obrysy a činíc je měkkými a splývavými.

V městě nedaleko továrny potkal starého mistra Zapletala; pozdravili se a P. Vělímovi otázal se usmívavého mistra: „Odkud přicházíte?“

„Byl jsem se ze starého zvyku podívat v továrně, jak ji zase dali do parády.“

„A tož jak jste spokojen?“

„Inu, vypadá zas jak panenka, dyž se nastrojí v nedělu do kostela. Hned bych si zas stópl na svoje místo, ale už tam stojí mlači,“ dodal smutně jaksi starý mistr.

„Nu tak to mosé byt, staři moséme uhybat mlačim (mladším), tak to Pán Bůh chce,“ zakončil zas už veseleji mistr Zapletal.

„A kde jste byl na žně?“ optal se P. Vělim.

„Byli sme všeci u céry v Soběchlebích. Šak víte u té, kerá se provdala na čtvrt, odkud je snacha, co má mojego syna, vzala si jejího bratra.“

„A už vím! Co jste vy všecky sezval na faru v Soběchlebích i Stavělovi — totiž pana továrníka a jeho matku — a byla z toho dvojí svatba,“ objasňoval si P. Vělim.

„To, to, to,“ usmívaje se potvrzoval starý mistr.

„A všeckém to slóžilo. Bětuška omládla, je opálена a trochu schudla (zhubla), syn taky je očadlé a vypočené. Já staré už sem leda hrabal; zohybat se, už mě leta jaksi nedovolujó; ale měl sem radost, jak se mladí tužili a jim potem zasmažená polívka, pomaščená krupica a vdolky šmakovaly.“

„A co vám platili za výpomoc?“

„To víte, že zadarmo se nic neděla, ani kuře zadarmo nehrabe; v živobyті (v potravinách) bude záplata. Šak si neublěžijó,“ usmívaje se děl starý mistr. „Stařenka moja, ta doma hlídala a to némlači chovala, aji té se mosé zato neco dostať. Obě cery só hodny; na rodiče nezapomínajó. Kvala Panu Bohu, máme hodny děti,“ dodal mistr Zapletal.

„A ti přiženění a přivdaní, jsou také hodni?“ otázal se P. Vělim.

„Včil só taky našima dětima; a só hodny,“ potvrdil starý mistr. „A hdy zas přindete k nam, velebné pane?“ otázal se mistr Zapletal.

„Jak budu mít trošku kdy, tož přijdu; a kdybych nyní brzy nemohl přijít, to než odjedu, jistě se přijdu k vám rozloučit,“ sliboval P. Vělm, „ale musíte mi zase něco veselého povědět.“

„Spomenu-li si na neco, toť se ví, že vam to povím,“ děl starý mistr a doložil: „Tož s Pánem Bohem S Pánem Bohem.“

P. Vělm, jakmile se setkal s továrníkem Stavělem, hned se ho dotazoval, kdy začnou v továrně pracovat a zda všichni pracovníci vypomáhali ve žních na poli, jak mu o sobě a své rodině vyprávěl starý mistr Zapletal.

„Velká většina našich dělníků pracovala ve žních na poli, zvláště z vesnic, myslím, vypomáhali všichni; jen někteří z města, kteří nemají příbuzných z rolnického stavu, ti si zatím opravili domky, vylíčili, anebo vymalovali své světnice a upravili zahrádky,“ vysvětloval továrník Stavěl.

„A nebudou unaveni žňovými pracemi?“ vyzvídal P. Vělm.

„Nikoliv, včera v neděli a mnozí už v sobotu nepracovali, odpočinuli si, vykoupali se, a dnes v pondělí se připraví a zítra začnou pracovat. Měl byste se, reverende, zítra podívat, s jakou chutí a radostí se dají do práce a jak jim práce půjde od ruky. Oni vědí, že pracujíce pro závod pracují též pro sebe a vědí též, že je to jejich povinností a jako věřící znají že jest přikázáno svědomitě povinnosti své konati.“

P. Vělím pozoroval na továrníku, jak se též on těší, až závod začne práci kypět.

Dnes po večeri dlouho neseseděli, nýbrž šli brzy spát, neboť továrníkova mysl byla cele zítřejší práci v továrně zaujata a nechtělo se mu na jiné věci myslet.

XLIV.

Na druhý den po deváté hodině přišel P. Vělím do továrny. Továrník Stavěl ho očekával, a jen ho přivítal, hned ho upozornil, aby si poslechl, jak svěže továrna pracuje. „Chod její jest jak krok oddílu vojska, který si vykračuje dle řízného pochodu vojenské hudby, přikyvuje do taktu hlavou,“ pronesl továrník Stavěl. „A podívejte se, reverende, jak radostně všichni pracují, přizpůsobující se svěžímu tempu strojů.“

P. Vělím viděl sice veselé tváře dělníků, ale co vyprávěl o chodu továrny šéf závodu, to úplně nechápal; neměl na takové jemné odstíny vycvičené ucho.

Prošli téměř celou továrnou, všude se na ně dělníci usmívali, ale do řeči se s nimi nikdo nedal, každý si hleděl svého; jen mistři hlásili šéfovi, jak oddělení jeho pracuje; všichni si přichvalovali bezvadný chod.

Prošli téměř celou továrnou až k zadnímu východu; tím vyšli, přešli kouskem nádvoří či zahrady a zastavili se před jednopatrovou, dosti rozsáhlou budovou.

Továrník Stavěl jal se vysvětlovati: „To jest naše stravovna a noclehárna pro dělnice. V přízemí uprostřed jest kuchyně a po obou stranách jídelny: menší pro 60—80 dělnic, druhá pro 140—180 dělníků. Na hoře jsou v prvním poschodí místnosti, kde přenocovávají dělnice. Pojdme se podívat do kuchyně!“ vybídl pan továrník.

V prostranné místnosti u velkého sporáku, u kotlů a u troub bylo zaměstnáno 12 učenic kuchařského umění, kuchařka a mladší kuchařka je uváděly do tohoto umění a jeho tajností; toho poslednějšího už méně, protože se jim nejedná o to, aby se naučily připravovati různé lahůdky, nýbrž obyčejná, každodenní jídla uvařiti a to lacino a chutně. Kurs trvá nejméně tři měsíce. Potom se od nich žádá, aby začátky už uměly, či matky je mají naučit nejjednoduší jídla uvařiti. Každý měsíc mají čtyři nejstarší vždy týden, ve kterém vaří samostatně, ovšem pod dozorem obou kuchařek; potom vystoupí, a jich místo zaujmou čtyři jiné.

„A co stojí oběd ve stravovně?“ optal se P. Věším továrníka, když vyšli z kuchyně.

„Čítá-li se oběd zvláště, přijde asi na 22 h průměrně; snídání na 8 h, večeře 16 h, předobědí (na 10. hodinu) 6 h. Toť se ví, že ve skutečnosti někdy jest zvláště oběd a večeře dražší anebo lacinější, ale čítá se vždy stejně; kromě toho připočítává se 8 h na svačinu, takže se celkem platí 60 h denně. Na oběd bývá kromě pátku a jiných postních dnů vždy maso, a sice čítá se na každého 18 dg. Potom je na oběd polévka, omáčka k masu a nějaký příkrm, jako brambory, knedlík, rýže. Jednou za týden bývá zabijačkový oběd; a to polévka zabijačková, jaternice a kousek jelítka z uzenářského závodu; za příkrm jsou brambory anebo zelí. V neděli a ve svátek, kteří zůstanou, mají na oběd pečení. Na večeři bývá jen třikrát za týden maso, obyčejně něco uzenářského. Jinak mléko s prosnou kaší, masné zemáky (se škvarky), což je velmi oblíbené jídlo, zemáky upečené s máslem, tvaroh s máslem, sýry atd.“

„To máte dobře zařízeno, že se tam děvčata učí vařit, naučí se lacino a chutně vařit: ovšem předpokládá se,

že dostanou všechno tak dobré a nefalšované, jak máte ve stravovně," přichvaloval P. Věším výklad továrníkův.

„Po večeri odejdou dělníci do své noclehárny, ve které mají prostrannou místnost, kde jsou vyloženy noviny; je tam též přiměřená knihovna s knihami zábavnými a poučnými; potom různé hry atd.,“ pokračoval továrník ve výkladu a dodal: „V létě tělocvičí a provádějí venku různé hry na čerstvém vzduchu, nekoupou-li se.“

„To jest účelně zařízeno,“ schvaloval P. Věším.

„Nedaleko tam ta budova jest naše tovární učňovská škola, podíváme se do ní; pan ředitel jest jistě doma, on vám podá vysvětlení,“ navrhoval továrník.

Zamířili k učňovské škole přímo do bytu ředitelova. Cestou už pověděl továrník P. Věšimovi o řediteli školy hlavní data a úkol, který jest mu uložen. Že absolvoval čtyři třídy reálky a průmyslovou školu, ustanoven byl nejprve učitelem před desíti lety a za dvě léta nato, když škola byla vybudována a více předmětů pojata do rozvrhu jejím ředitelem, ale učití žáky na modelech, to vyhradil sobě i nadále; a doznám upřímně, že v tomto předmětu jest nejen mistrem, ale že i mnohé věci na strojích zdokonalil,“ chválil ředitele továrník Stavěl.

Vstoupili do ředitelny; přivítal je muž spíše mladý než v prostředních letech, na pohled vážný; jakmile mu však továrník oznámil účel návštěvy, hned obživil a v očích se mu zalesklo něčím radostným. Okamžitě vzal klíč od dílny a vedl je tam.

P. Věším ho žádal, aby si při vysvětlování tak počínal, jak to dělává, když vysvětluje učňům nováčkům chod a práci stroje.

Pan ředitel jen přikývl. Otevřel dveře a požádal je, aby vstoupili.

Místnost byla dost prostranná, v níž stálo několik modelů.

Pan ředitel jal se vysvětlovati chod a postup, jak stroj pracuje; pustil malý elektrický motor, ale jen na tolik, aby každý obrat a pohyb bylo vidět. P. Vělím pozorně sledoval výklad ředitelův a na konec dodal: „Tímto způsobem pochopí učeň mnohem rychleji a důkladněji práci stroje, než dlouhatánskými slovními výklady.“

P. Vělím prohlédl si ostatní zařízení školy, rozvrh hodin a dal si leccos ještě vysvětlit. Spokojen úplně poděkoval panu řediteli za názorný výklad a poroučel se mu.

Továrník Stavěl mezi výkladem už odešel do kanceláře prohlédnout poštu a vyřídit naléhavé záležitosti.

P. Vělím ostatní dny až do soboty věnoval prohlídce škol, ovšem většinou bez žáků, jelikož byly prázdniny a žně. V některých ústavěch vyučovalo se celý rok, zvláště kde byl dobytek; jelikož u toho nebylo lze zavést prázdnin, protože bylo potřebí každý den ho krmiti a poklízeti. Jako na př. v hospodyňské škole. Tu si prohlédl s mladou paní. Nejvíce ho zajímaly podniky náležející k zemědělství. Tak zelinářství, školky ovocného stromoví, i květinářství. Sady ho rovněž zajímaly, a to v níže položených krajích, kde se pěstovaly meruňky, broskve, rané slívy atd., jakož i ve výše položených krajích, kde se pěstovalo domácí ovoce, ale pouze ušlechtilé druhy. Tu mu byl vůdcem ponejvíce Frantík, který ku podivu si pamatoval, kde v celém kraji mají kdy zralé ovoce a u koho je nejlepší.

Zašli též do Soběchleb ke Kopalům s tamějším panem farárem podívat se na jejich zahradu a při té příležitosti uviděl P. Vělím vnučku starého Kopala,

jeho miláčka Cilenku. Byla právě u svého stařečka ve výměnku, když k němu přišli. Bez říkání hned šla a políbila oběma velebným pánům ruku; domácí pan farář pohladil ji po vláscích a prohodil žertem: „Ty si dnes pěkně učesaná. To tě tak stařeček učesali?“

Cilenka zakroutila hlavičkou, podívala se na stařečka a usmívajíc se děla: „Oni by to neuměli, to mě učesaly maměnka.“

„To máš pravdu, ceruško (dceruško), dybych já tě učesal, to bys byla jak brablec a ne ulézaná jak laštovička.“

P. Vělím sledoval zrakem, co stařeček povídal slovy. Skutečně byla pěkně učesána a bohatý (hustý) vlas spleten byl na ta leta v dosti dlouhý cop (lelík). V tváři byla skutečně slična a její velké oko dodávalo tváři jasu a tepla a jímalo přítulností a srdečností; jen její postava zdála se mu příliš štíhlá. Pomyslí si jen pro sebe: „Pro selskou namáhavou práci, nesesílí-li, bude slába.“

Cilenka stála přítulena k stařečkovi jak mladá réva ke staré jabloni — pěkný obrázek.

„A kde máte Josífka?“ otázal se pan farář.

„Ja, byl tady před kvílko, myslím, že bude na žňovách (jablkách),“ odvětil stařeček.

„Přišli jsme se podívat též na vaši zahradu,“ oznamoval pan farář.

„Tož poďme se tam podívat!“ vybízel stařeček.

Jen vešli do zahrady, spatřili všeci Josífka na žňové jabloni; uviděv je, zvláště velebné pány, nevěděl, má-li rychle slézt a utéci, obzvláště když stařeček naň zvolal „do chlíva!“ — anebo zůstat na jabloni. Ale neudělal ani to, ani ono, nýbrž slezl pomalu dolů a jal se natahovat moldánky“ (plakat).

Cilenka se ho ujala a řekla: „No neplač, po druhý

řekni stařečkovi napřed a potom si budeš mocť (moci) natrhat jablek, co budeš chtět, a žádné ti nic neřekne.“

„Tak, tak, Cilenko, ať vždycky řekne o dovolení,“ schvaloval pan farář.

P. Vělím otázel se potichu pana faráře: „Myslíš, že příště řekne stařečkovi o dovolení?“

„To se ví, že ne; anebo až ho někdo chytne, potom teprve poběhne k stařečkovi, aby mohl říci, že měl dovolení. Vždyť by to klukovi ani nechutnalo, kdyby měl dovoleno, natrhat si kdy chce a kolik chce. Zakázané ovoce atd.“

Poté jabloň od jabloně vysvětloval stařeček jakého jest druhu a vykládal, jaké vlastnosti má jejich ovoce.

„A jak je starý tento váš sad?“ otázel se P. Vělím.

„Sázel sem ho buda hospodářem ešče mladém; tož do padesáti moc nechybé.“

Pochválil stařečkovi zahradu a brali se dále; na dvoře setkali se s hospodyní, snachou stařečkovou, která je zvala k nim do izby.

P. Vělím si všiml, že Josífek je hodně podoben mamince a též jí to řekl.

Ta se usmála a pronesla: „Je mě (mi) podobné, ale ešče víc mojemu bratrovi, ti só na sebe podobni, jak by si z oka vypadli. A ten zas byl podobné na našeho stařečka nebožčeka, dé jim Pán Bůh věčnó slávu, aji postavó a chůzó, je to neumírané nebožček stařeček.“

Opět je pozvala, aby šli do izby; oni však se poděkovali, vymlouvající se, že si chtějí prohlédnout ještě jiné zahrady a sady.

Zašli k dceři starého mistra Zapletala, přivdané na čtvrtlán, známé z námluv na soběchlebské faře, miláčka to mistra Zapletala. Jen vešli do stavení, zaslechli ze dvora hlas: „Janičku, zeber polínka a přines jich maměnce do kuchyně!“ Šli po hlase na dvůr: tam

spatřili mladou Kosalíkovou, jak nese plnou náruč dříví. Jen je uzřela, položila dříví ke zdi a běžela přivítat vzácné hosty. Políbila oběma velebným pánům ruce, utřevši si dříve své ruce o zástěru, a továrníku Stavělovi podala ruku; ohlédla se po svém synkovi, který nesl dvě polínka a utřevši mu kapesníkem nos, vybídla ho: „Di (jdi), polóbní velebném pánom ruku!“

Malý Jeník podíval se na oba velebné pány a šel nejprve k domácímu panu faráři, kterého znal, a potom hledě na neznámého velebného pána, políbil ruku i tomu.

P. Vělím prohodil: „Oči má maminčiny.“

„Jak se míváte, paní Kosalíková?“

„Ne, paní nésu, žádno paní, su tetičkó,“ bránila se oslovení továrníkem Stavělem. A dodala: „Dobře, dyž Pán Bůh zdraví dá a zdraví sme, kvala (chvála) Bohu, všeci.“

„A kde máte vašeho?“ optal se opět továrník.

„Je ve stodole, chystá místo pro žito (pšenici),“ odpověděla a vyzvala svého chlapce: „Janičku, di do stodoly pro tatíčka; řekni jim, že máme hostě.“

Jeníček běžel, až se mu hlava třásla a klobouk ztratil, nezastavil se však, aby ho zdvihl, nýbrž utíkal dále; klobouk musela matka zdvihnout. Než přešli dvůr a vešli do zahrady, už jim šel v ústrety otec a hospodář veda synka za ruku. U zelinářské zahrádky se zastavili. Kosalík otevřel dvířka a vybídl hosty, aby vešli.

Všichni pohlednuvše na pěkně obdělané záhonky zeleniny, kývli hlavou a domácí pan farář jako odborník a znalec prohodil: „Radost se podívat na tuto zeleninu; sliny se člověku stékají, ať se podívá na kapustu, anebo salát, anebo fazolku, zvláště ale (karfiol) květák atd.“

„Kdo má zeleninu na starosti?“

„Všeci, zlášč ale tady matka,“ odpověděl hospodář.

„No, nanadělám se tady více než ostatní, obzlášc ty,“ bránila se jeho žena.

Zamíchal se do sporu rodičů šestiletý Jeník a jal se chlubit: „Já taky zalívám a Maruška se stařenko zalívajó taky a potom ešte okopávajó.“

„Máš, synku, pravdu,“ řekla matka. „Ty dvě se névíc kole zeleniny s motykó a konvó nachodijó.“

„Kolik let je té vaší Marušce?“ otázal se P. Vělim.

„Osn preč, na deváté rok. Leta ji docházijó v březnu,“ vysvětlovala matka o dodala: „Ona je stařenčina; Marušce by poslední grécar daly, ač só na peníze ešte pořád velice opatrná, dyby jim Maruška o ně řekla. Včil istě šly, alebo jely, jak se to vezme, s tragačem. Stračeně na jetelinu; prázdné veze Maruška a plné zase vezó stařenka. Maruška mosé u nich spávať a taky večerať; na oběd chodívajó obě k nám,“ chlubila se matka svou dcerkou.

„A jak to mají zařízeno s výměnkem?“ optal se továrník Stavěl.

„My jim pole obděláváme a zrno odvádíme,“ jal se vysvětlovati syn stařenčin, „ze slámy tolik, kolik potřebujó pro Stračenu; za řepu (mévajó ji na měřicu), beró taky peníze a skrajky a řizky só taky jejich; ale za obdělávání řepy samy si platijó.“

„To se mají dobře,“ prohodil pan farář, „to ještě stařenka ušetří.“

„Ušporujó, ale zaseg to svojem vnóčatom (vnoučatům) rozdajó; třebas naši Marušku celo oblíkajó, a do Rájnic k Zapletalom, dceřinem dětom, dost toho taky pošló. A při tém se dobře snášíme; nezapomínáme, že usedlost našu od nich máme, že povinni sme byť jim vděčnéma,“ rozkládal hospodář a syn.

P. Vělim pokýval hlavou, že souhlasí a připojil:

„Pěkné to u vás máte, abych tak řekl, jak v té vaší zelinářské zahradce.“

„Máme ešte jednu zahradku kósek dál, só tam v ni včely a moja pěstuje tam voničky (květiny), zlášč ruže. Včely nám dali moji ženy tatiček, mistr Zapletal; bévajó u nas co kvilka. Dyby neměli svoji stařenky a syna s rodinó . . .“

„A řekni ešte, svojeho včeléna v Rájnicích,“ připomněla mu jeho žena Maruška.

„Máš pravdu,“ souhlasil její muž, „tož by bévali tady u nás v Soběchlebech.“

„A jak by se snášeli s vaší stařenkó?“ otázal se továrník Stavěl hospodáře.

„O dobře!“ odvětil hospodář, „ešče nehdy neco maměnce nadhodijó, ale jenem špásem, a maměnka už jim rozumějó a zas nějakem špásem jim to oplatijó,“ rozkládal hospodář.

„To jste spokojeni a šťastni,“ pronesl P. Vělím.

„Sme, a tatičkovi vděčni, že to tehdá spravili, že sme se s mojim mohli vzít a bratr s Bětuškó taky,“ jala se zase Maruška vykládati.

Zvala je pak na nějaké předobědí, ale pan farář se vymlouval, že jeho sestra ve faře chystá nějakou posilněnou na deset hodin. Odporučili se a vzkázali oba stařenku soběchlebskou a stařečka rájnického pozdravovat.

Továrník Stavěl se omluvil, že má naléhavou práci v továrně a odejel elektrickou do Rájnic.

Pan farář s P. Vělímem zamířili k faře. U Kopalového hrál si Josífek před stavením a jakmile uzřel velebné pány, „hópký“ běžel políbit jim ruku.

Pan farář i P. Vělím ho pohladili za to po hlavě. Josífkovi oči zářily a úsměv rozlil se mu po tváři.

„A co dělajó vaši?“ otázal se ho hanácky pan farář.

„Maměnka só doma, tatiček odešli do pola.“

„A stařeček?“

„Só, myslém, nehde v humně (zahradě),“ odvětil Josífek. Při poslední otázce zmizel mu úsměv s tváře; vzpomněl si na jablka, na kterých ho před chvílí chytli.

„Bud' hodný,“ napomenul ho pan farář a brali se dále do fary.

„Hodný to chlapec, ale hodně živý,“ poznamenal P. Vělím a dodal: „Ten potřebuje pečlivého vychování.“

„A to má,“ podotkl pan farář; „matka mu nic nepromine, ač ho má ráda, buchet dostane, že by mu stačily na živobytí, kdyby byly k jídlu; a otec, ten se jen zamračí a podívá se směrem, kde za obrázkem je metla a Josífek je hned jak „baránek“ krotké a tiché; jen jednou zkusil, jak umějó tatiček vyplácet hotovéma. Stařecci — stařeček a stařenka — ti jsou odjakživa všeci téměř na vnoučata slabi; ti neporoučejí jim, nýbrž vnoučata stařečkům. — Cilenka zase, ta je tak útlocitná, že ostřejší jen slovo ji tolik raní, že se dá do pláče. Té se jen třeba zmínit a okamžitě vykoná, co jen naznačeno; ona, abych řekl, udělá každému, co mu na očích vidí.“

„Kdo si života všímá, pozná, jak důležitó jest vychování; nyní chápu, proč ve vaší soustavě takový důraz kladete na výchov ve všech směrech. Ovšem jest mi též jasno, jak velké umění jest dobře a správně vychovávat; a jak po této stránce z nejdůležitějších pokleslo lidstvo ne v nové, nýbrž moderní, tak zvané pokrokové době,“ s povzdechem děl P. Vělím.

„A co jest toho příčinou?“ otázal se pan farář.

„Já myslím,“ děl P. Vělím, „že celý moderní život postaven jest na nepravý základ, ba zdá se mi, jako by byl postaven vzhůru nohama; ovšem toto nepřirozené

postavení, či poloha zaviňuje mnoho; a žádná soustava sociální, založená na tomto zvráceném základě, záhad života vespolného nerozřeší.“

„Jest nesporně pravda, co jsi pověděl, Cyrilku, tam vězí hlavní chyba,“ přisvědčoval pan farář a dodal: „Ale i když hlavní, či všeobecné, všem stejné a stejně potřebné vychování děje se na správném základě, přece jest zapotřebí ještě speciálního, či zvláštního vychování pro každý stav, má-li každý člověk dokonale být vybrouzen pro život.“

„Jak to myslíš, Václave?“ optal se P. Vělím.

„Jest všeobecně známo,“ jal se vysvětlovati pan farář, že každý člověk má si zvoliti nějaké povolání, pro které má zálibu, v němž pracovati ho těší a činí spokojeným. A jak jest též známo, má každé povolání, každý stav své obtíže, těžkosti a nebezpečí; a na to jest právě speciální výchova, aby nejen naučila dokonale ovládati práci s tím nebo oním povoláním spojenou, ale též upozornila na ony těžkosti a nebezpečí a dala návod, jak jim čeliti a hlavně jak s klidem a odevzdaností je vykonávati a přemáhati.“

Vidím ti na očích, Cyrilku, že by sis přál jasnější výklad. Uvedu tedy příklad, řekněme ze stavu zemědělského.

Speciální výchova ke stavu zemědělskému nezáleží jen v tom, aby naučila všem pracím, které jest zemědělcí vykonávati, jako ruční, strojové, na poli, ve stodole, ve stájích a chlévech atd., ale též upozorniti, že počasí jest velice důležitým a často rozhodujícím činitelem, co se úrody týká. Proto jest potřebí vštípit kandidátům zemědělského stavu, že musí všechny práce nejsvědomitěji vykonati, a poraditi jim, jsou-li nějaké prostředky proti různému nečas, ale jinak zachovati klid a odevzdanost do vůle boží.“

„Nyní už chápu,“ děl P. Vělím, „co to jest speciální výchova a jak jest důležitá pro spokojenost a štěstí člověka a též pro rozkvět jakéhokoliv závodu a hospodářství, neboť práce konaná s odbornou znalostí a láskou a radostí jest nejlepší a nejprospěšnější.“

Oba byli do svého předmětu tak zabráni, že sestra pana faráře, která čekala s předobědím na ně, si pro ně došla a do jídelny je dovedla, jídlo jim předložila, byla přesvědčena, že žádný z nich neví, co jedl.

Rozhovor i po jídle týkal se téhož předmětu a různých okolností k témuž předmětu se přimykajících.

Když se P. Vělím vybral na cestu domů, doprovázel ho pan farář. Za dědinou rozhlédli se oba po poli. Týž obraz, který měl ráno P. Vělím i nyní objevil se zrakům jejich, totiž pole téměř liduprázdné až na několik oráčů, kteří vážně kráčeli za pluhem. P. Vělím pověděl mu své pozorování o mladém oráči a pan farář doplnil ono pozorování výkladem, který měl ze zkušenosti. Pravit: „Ptal jsem se jednou starého Kopala, není-li mu dlouhá chvíle, když den ze dne dopoledne i odpoledne chodí za pluhem?“

„Proč by byla?“ odpověděl mi, „choďa za pluhem pořád vizeš neco; tu vyleť skřivánek (na jaře) a začne svou veselou písničku a zpívá víc a víc se zdvíhají k nebi, chválé Pána Boha i za ty, kteří na něho nezpomenou; alebo rybářka (racek) poletuje ti nad hlavou a znenadání se spustí do brázdy a zebere nejako pondrabu. Tam zas leze škrobák utíkají ze svého hnízda, kery mu pluh pokazil. Dyž to vizeš, pomysleš si, jak to všecko Pán Bůh moudře zařídil; každého na své místo postavil i všecku tu žóžel.“

„V tom věku, jak jest starý Kopal, přicházejí vážné myšlenky člověku na mysl,“ vysvětloval pan farář.

„Při jiné příležitosti ptal jsem se mladého hospodáře Kopala, nač myslívá, když oře?“

„Je nač myslit,“ dal mi v odvet; „starosté plna hlava, a dyž ne inšich, tož co se bude dělať zétra; alebo kdy a na kere rolé se začne seť; a kdo by to všecko vymenoval, co hlavó pronde. Kvíla neni, ořeš-li, nihda dlóha.“

Co chasa dospělá má v hlavě, to víš; všelijaké obrázky živých Marušek, Aniček atd., jak kterého jeho vyvolená se jmenuje.

A konečně ti nejmladší, pohůnci, ti se starají a myslí na to, aby nedělali podbrazdků, nýbrž aby brázdu rovnoměrně přikrývali; že jim hlavou též lecjaká nezbednost proletí, anebo si v ní usedne, jak třasorídka ocasem zatřepe a pestvo nějaké vytřepe, to se u takových samo sebou rozumí; když vážných starostí nemají.

To jsme se zapovídali, málem bych byl s tebou zašel až do Rájnic,“ prohodil pan farář.

„Přijdeš do Zlatodolu na dožatou, Václave?“ otázal se náhle P. Věším, jakoby byl na to zapomněl.

„Nevím, víš, že je sobota — kněžská robota. Ale vynasnažím se, abych si vše v sobotu dopoledne uspořádal.“

„Přiď jen! Jako inspektor máš nejen nárok, ale skoro povinnost přijíti,“ usoudil P. Věším. A jako by si náhle vzpomněl, pronesl otázku: „Abych nezapomněl: Jak se ti líbilo před chvílí u Kosalíků? Co tomu říkáš?“

Pan farář se spokojeně usmál a řekl: „Jest to ideální manželství a ideální rodina; na výstavu by s ní mohl člověk! Všiml sis? Všechnu chválu a všechny zásluhy připisoval jeden druhému, sobě nic. Mají se rádi jak by byli teprve měsíc svoji.“

„Těž mi to tak připadalo. A jak si váží svých obojich

rodičů! Lze soudit z vděčnosti k nim. Vpravdě křesťanská rodina!“ přizvukoval panu faráři P. Věším.

„Těší mě, Cyrilku, že jsi se mnou stejného názoru,“ liboval si pan farář.

„V sobotu tedy v Zlatodole na shledanou! Do soboty si ještě prohlédnu některé odborné a speciální školy a potom možná zajedeme na Hornáky, nebo si prohlédneme lesy a snad dvorec na Vršavě, kde se chová mladý chovný dobytek; a bude sobota. — S Bohem! Budu muset pospíchat, abych nepřišel pozdě k obědu.“

Podali si ruce na rozloučenou, pan farář se obrátil k Soběchlebům a vykročil statně. Mezera mezi nimi rychle rostla, až P. Věším zmizel v Rájnicích; tu pak jen vysoká postava pana faráře rýsovala se na dolním obzoru směrem k Soběchlebům.

XLV.

Neslyšným krokem přišla sobota; a když se ráno probudili lidé i ti, kteří velmi brzy vstali, našli ji už všude i v tom nejzapadlejším koutku. Objednala si nádherný den; slunce metalo na všechny strany ohromné kystě teplých paprsků, které, čím blíže k polednu, byly žhavější; aby však nesužovaly přespříliš lidí, požádala svého známého strýce Severovýchoda, aby jemně dýchal na matičku Hanou a zvláště její děti a zchlazoval tak čela jejich a tváře, jako zchlazují hejna služebných ovívající velkými vějíři tvář své velitelky, východní nějaké princezny. Což divu, že lidé se usmívali na tuto matku Sobotu, jak ona se usmívala na ně. Ale byli někteří lidé, zvláště však lidský drobjazk (děti), kterým se úsměv na tvář zrovna usádlil a prskal maličkými jiskerkami na všechny strany. Tento úsměv

neposlala Sobota, nýbrž mocnější paní, myšlenka totiž na dožatou. Ta svým jemňoučkým, tenším než nejjemnější pavučina štětcem malovala v nejskvělejších barvách všecky ty krásy, dobroty, radosti a plesy do jejich hebounkých fantasií.

U Stavělů všechn menší i větší drobjazk byl vzrušen, všichni se chystali přivítat žence, vlastně žnečky. Anička přehrála si několikrát valčík který jim chtěla zahrát; malá Blaženka tleskala ručkama říkajíc přitom: „To jest pěkné! Až budu větší, tak jak ty, taky budu tak hrát.“ Kromě toho si Anička nachystala svoje výšivky, zvláště ty, za něž byla ve škole pochválena.

Frantík prometl několikrát holubník a kurníky prohlížeje, jsou-li všichni jeho štrosi, voláči, šnobláci atd. doma. A v kurníku nechybí-li nějaká perlička nebo morka; též pávy prohlédl. Všemmu nasypal, aby se netoulali a zůstali doma. Blaženka ho též jednou doprovodila a měla ručky na konec už zcela otleskány. Frantík vyběhl i za továrnu a díval se k Soběchlebům, kterými měli projet, nejedou-li už. Ovšem že nebylo o nich ani památky, vždyť bylo deset hodin pryč a oni měli přijet o půl dvanácté.

Jediný Jeník z mládeže Stavělovy nechystal nic; vždyť knihy, které byly jeho miláčky, ty by žence nezajímaly, a továrna rovněž tak ne.

Z dospělých nejvíce příprav a rozhovoru o nich zúčastnil se P. Věším, raduje se tak jak Blaženka z každé maličkosti.

Babička vytáhla ze skříně výšivky a krajky, zvláště výšivky, které měla od Hedvičky Kopalové.

Po čtvrt na dvanáct přiletěl zrovna Frantík se zvěstí, že už jedou; a za několik minut nato telefonovali z továrny, že vjíždějí do města.

Za malou chvíli rozlehl se dvorem, kam přijeli, výskot

a zpěv. Všichni Stavělovi přistoupili k oknu, aby se podívali na vůz a žence, kteří přivezli poslední snopy pšeničné; všechna pšenice už byla svázána a na důkaz toho přivezli poslední snopy.

Ověncený vůz žebřinový stál uprostřed dvora, na něm seděli vpředu dva ženci, kteří kočírovali; potom žnečky se srpy, dále uprostřed děvčata svobodná (to se ví, též žnečky) s velikým věncem upleteným z klasů všeho obilí; dále do zadu opět žnečky se srpy a ke konci dva páry ženců, první pár s knutli (roubíky) a poslední dva měli hrabice (kosy s roženci), ovšem vystrčené z vozu ven, aby nikoho nepořezali. — Všichni v národním kroji, ne však pracovním, nýbrž nedělním (svátečním).

Nikdo se s vozu nehnul, až dozpívali a zavýskli, že až holubi poplašení vzlétli vzhůru; tu teprve slezli s vozu, seřadili se a malým průvodem brali se do stavení. Vpředu kráčela první žnečka, která byla určena pronést blahopřání hospodářům, za ní nesla dvě děvčata onen veliký věnec, za věncem šly ostatní ženské dvě a dvě a na konci muži, ženci.

Frantík, který seběhl nepozorovaně na dvůr, přivedl celý průvod do jídelny, kde ho rodina Stavělova očekávala. Postavili se do řady a jakoby na povel pozdravili všichni: „Pochválen buď Ježíš Kristus.“ Nato ujala se hlavní mluvkyň slova: Vychválila ve svém říkání napřed žence, jak bedlivě a svědomitě pracovali, klas vedle klasu skládali, žádné mrvy nedělali, potom svázali ve snopy pěkné, srovnané, jak panenky ulízané a když to všechno vykonali, přijeli s věncem ze všech obilních darů božích a přejí hospodářům, aby namlátili tolik měřiček, kolik je v tom věnci zrnek, aby si je dali semlet a v bázni boží z těchto darů požívali ke zdraví svému a blahu ženců a všech pracovníků.

Když dokončila, tleskla Blaženka ručkama a zvolala: „To bylo pěkné!“

Potom odevzdala děvčata věnec hospodářům a políbila ruku staré a mladé paní, hospodář si nenechal líbat ruky a posílal je k P. Vělímovi; ten se vymlouval, že není hospodářem, ale čiperná děvčata se nedala odehnat řkouce: „Velebnýmu pánovi se může dycky ruka polóbit, aji dyž není hospodářem“ a starší žnečka, která přednášela přání, dodala: „A vy, velebné pane, ste jak za tatička našemu hospodářovi, tož vam polóbnout ruku přísluše aji tak.“

Potom shrnuly se kolem staré paní žádající ji, aby je zavedla k sobě podívat se na ruční práce. Stará paní usmívajíc se kráčela v čele tomuto štěbetajícimu a smějícimu se stádečku ženskému.

Jedna z nich, největší asi čertík, vzala malou Blaženku do náručí, mazlila se s ní a potom ji nutila k vyznání lásky, má-li ju ráda. Blaženka zvyklá vyhovět každému, kývla jen hlavou, ale beze všech závazků do budoucna.

Když uviděly u staré paní tu hromadu vyšíváných věcí, div se údivem nerozplynuly, jak sníh pod paprsky jarního slunce. A těch „jej, jejda, jejdanenky, aach...“ lítalo jak včel při rojení po pokojích bytu staré paní. Nejvíce se všem líbily výšivky, které dostala od nebožky Hedvičky Kopalové. „Ty, Toničko, Stázko, podivé se, jak ty stehy dělala, to bych já netrefila, a to kvítečko, to je pěkný,“ chválila jedna z nich.

Potom od babičky šly k mladé paní. Anička už měla své ruční práce přichystány. Děvčata je prohlížela s touž pozorností jako výšivky u babičky. A když jim Anička zahrála na klavír valčík, škubalo jim to v nohách a leckterá se ohlédla, není-li tu nějaký mlá-

denec, ti však všichni šli na dvůr do stájů. Čertík onen chytl malou Blaženku za ruku a jal se podle taktu otáčet a nohama přišoupávat. Blaženka smějíc se vyskakovala a vzbuzovala tím veselost.

Děvčata dotazovala se na každou maličkost mladé paní, smála se a štěbetala a div se na mladou paní nevěšela; byla zde jako doma. Starší žnečky už znaly většinu z dřívějších let, proto se tolik netázaly, zato víc toho samy namluvily.

Když se vypravovaly jíti podívat se do dvora, přišla mladší děvečka hlásit, že oběd jest uvařen. Děvčata utíkala cvalem na dvůr, aby se podívala ještě na drůbež.

Frantík ukázal už mužské chase koně, holuby, králíky a právě měl produkci s drůbeží, když se přihnala děvčata; páv chodil a otáčel se s ocasem jak vějíř roztaženým, aby všichni viděli tu nádheru jeho peří; hlavou jen opatrně hýbal, aby mu s ní korunka, myslím, nespadla; usoudilo děvče čertík ukazujíc Blažence na hlavu páví. Krocan zase se čepejřil, orál křídly po zemi, masité výrostky na hlavě a krku maje rudě zbarveny, jak by se zlobil, zvláště když žnečky zohýbaly hlavy s červenými rajdáky, a hudroval, jako by jim nadával. Blaženka a všechna děvčata měla z toho radost. Frantík stál vážně a jen vše jak by řídil. Ještě měly přijíti na řadu slepičky, tak malé, jak prostřední kuřata, úplně krotké, když přišla štafeta: všichni okamžitě k obědu!

Děvčata prohlédla si navzájem šaty a hlavně rajdáky a sem tam nějakou maličkost popravila a odebrala se nyní vážně do jídelny.

Mladá paní rozesadila mužské žence na jednu stranu a žnečky na druhou. Blaženka chtěla sedět vedle čertíka děvčete, tak si ho zamilovala, ale matka ji chtěla míti u sebe, musela tedy poslechnout.

Před obědem se pomodlili, jak se sluší a patří a potom zasedli za stůl.

Jako předkrm byla šunka, vzácné to pro ně jídlo, které jídávali jen na větších svatbách a na primici, ovšem byla-li nějaká primice u nich ve vsi. Potom přišlo hovězí maso a telecí pečeně a na konec koláčky.

Mužští snědli všechno a jen se oblizovali, ženské polévku a šunku jedly všechny, z ostatních masitých jídel jen tak „koštovaly“, teprve zas do koláčků se pustily.

Při polévce a šunce měly zobáčky zavřeny a otvíraly je jen, aby do nich něco daly, při dalších jídlech měly je více otevřeny než zavřeny, ale ne aby do nich dávaly, nýbrž aby z nich slova, věty, ba celé řeči vypouštěly; a při koláčkách dělaly oboje najednou, jedly i mluvily a to s takovou svižností a obratností, že se zdálo, jako by se někde u rybníka hráz protrhla a voda (řeč) plným řečištěm (ústý) se valila. — P. Věším chtěl rozhovor sledovati, ale nebyl s to, protože ke konci mluvily všechny najednou, navzájem se neposlouchajíce, nýbrž každá poslouchala jen sebe.

P. Věšimovi se zdálo, že slyší mohutný vodopád skládající se z mnoha pramenů, drobných a mohutných, oněch jako by bylo mnohem více, jelikož vysoké tóny dominovaly.

Továrník Stavěl se smál tomu přívalu slov jakoby na plechovou střechu padajícímu, naklonil se za zády své matky ke své ženě a prohodil: „To je vyzvánění všemi a hlavně těmi malými zvonky, každý pospíchá, aby toho co nejvíce nablíkal — inu ženské!“

„Vy mužští nejste o nic lepší, zase bouchnete do toho jak náš Jakub (největší zvon) při slavnostním vyzvánění, až se věž zachvívá,“ dala v odvet mladá paní.

„Pomodlíme se po obědě, aby ten hluk a vaše hádka přestaly,“ pronesla stará paní.

„Ve jménu Otce i Syna i Ducha sv.,“ jal se modliti silným hlasem továrník Stavěl.

Všichni povstali a jali se hlasitě modliti „Otče náš“, leckterá, která musela v půl slově přestati, aby se nezadusila, buď polkla druhou polovičku, anebo ji, řekněme, vydechla. Po modlitbě padl povel: „Do zahrady!“

Blaženka přiběhla ke své žnečce, čertíku, pověsila se jí na ruku a s ostatními vyšly chodbou do zahrady.

Rozežene-li někdo, anebo něco stádo hus, a ty za chvíli se sejdou, tu je potom štěbotu a výkladu, jako by se vrátily z dlouhé cesty a všechno za tepla si chtěly povědět; starý houser mužským hlasem se huse a housatům chlubí, jak se nebál, celé stádo sykotem a zobákem chránil; stará husa mu přitaká a přisvědčuje atd., tak právě ščebetaly žnečky a v to občas vmísil se nějaký houserovský, mužský hlas. V zahradě prováděla mládež to, jak je to jejím zvykem, jen o trochu veseleji, protože ta sklenička vína, třebas malá, kterou vypila každá při obědě, rozperlila se jí až v žaludku a házela jiskry smíchu teprve potom.

Žnečka čertík s Blaženkou a jinými zašly do květinové zahrádky a jen uviděly záhony květin, ihned jim připadla myšlenka uvítní Blažence věnec. Bez odkladu jaly se ji prováděti. Právě, když byl věnec upleten, zazněla výzva chystati se k odjezdu. Čertík s andílkem Blaženkou utíkali k mamince, aby Blaženku nastrojila do hanáckých šatů a místo rajdáku aby směla mítí věnec, že bude princeznou žneček. Blaženka řekla, „mo“ (može) a maminka jí nechtěla pokazit radost a proto svolila; jen nechtěla, aby si ji vezly celou cestu na voze, nýbrž až před Zlatodolem ať si ji vezmou na vůz mezi sebe. Čertík žnečka zářila radostí, že se její nápad uskuteční.

„To bude jak v pohádce,“ prohodil P. Věším k matce Blaženčině, která se blahem usmívala.

Továrník Stavěl, vida tu radost malé i velké Blaženky, byl tak slastí unesen, že nevěděl, čím by se děvčatům, zvláště čertíkovi, odsloužil.

Za krátkou dobu, právě o půl třetí hodině, byl průvod seřazen. Napřed žebřinový vůz, a na něm všichni seděli a stáli v stejném pořádku, jak dopoledne přijeli, jenže vpředu mezi dvěma kočími seděl Frantík Stavělův, a místo, kde byl věnec, bylo prozatím prázdné, tam měla potom sedět princezna Blaženka. Za vozem stály připraveny dva kočáry. Jakmile rodina Stavělova a P. Věším posedali, hnul se první žebřinový vůz a rozlehl se jarý výskot, tentokráte vynikly mužské hlasy nad ženské, jako opře-li se vichor o vysoký les, přehluší hluboký hukot tenké svištění větví. Kočí Lojzek zapráskl bičem, jako když z pistole vystřelí, koně se vzepjali na zadní nohy, ženské pištěly buď strachy anebo spíše z legrace, Frantík nadšením, tak se mu to líbilo, div nevyskočil, a vůz se s hrkotem za výskotu všech rozejel ze dvora, aby se ukázal rájnickým, kterých se sešel houf podívat se na dožatou.

Polem jeli pokojně, jen když uviděli žíti anebo vázat, zavýskli a ženské zamávaly šátky na pozdrav. Když vjeli do Soběchleb, opakovalo se výskání, práskání bičem a zpěv. Poslední kočár se u fary zastavil, pan farář, který už čekal, přisedl a prohodil: „Letos jste zvláště jaksí veselí.“ P. Věším mu vyložil, že letos si vezou princeznu a proto to musí být hodně veselé. A pan farář dodal: „A takové dobré žně k tomu!“

Francek, který s Lojzkem jel vpředu a byl znám jako pěsničkář, seděl nějak zamlklý, dal za Soběchleby povel, aby se jelo pomalu, že se bude učit zpívat pěsničku o princezně. A to na notu pěsničky: „Rostó,

rostó, rostó konopě za cestó . . .“, šak ju znáte všeci. Napřed vám povím slova, potem vam ju zazpívam sam, a poté budete všeci zpívat se mnó. Tož dáváte pozor!

Vezem, vezem, vezem polama a lesem
kvítek pěkný, zlatičký.
Mezi nama sedí naše potěšení,
miláček náš mladičký.

Vezem, vezem, vezem princeznu pod věncem
a je krásna, čarovna.
Malička je ešče, modrooké děvče,
vyroste z ni královna.

„Víc už sem teho nemohl složit, nebylo hdy; z Rájnic až sem je krátka cesta,“ omlouval se Francek.

Před Zlatodolem zastavili; dvě děvčata, jedna z nich náš čertík, zaskočila si pro Blaženku, posadila ji na židli jako na trůn mezi sebe, a vjeli do dědiny. — Zavýskli, Lojzek zapráskl několikrát bičem, že rány letěly nejen návsím, ale též dvory a zahradami, dohánějíce výskot. V minutě stáli ve všech dveřích Zlatodoláci, hlavně ženské a děti, aby spatřili dožatou; všech oči utkvěly na malé princezně a slyšíce novou „pěsničku“, přikyvovali hlavami a pronášeli: „Ti dvorští uspořádali si to pěkně,“ anebo „tem se to podařilo!“ — „Blaženka je jak skutečna princezna pěkná,“ atd.

Než dojeli na konec dědiny, běžel po obou stranách žebrinového vozu houf dětí, ovšem nejvíc chlapců, chtěli vidět princeznu zblízka.

Dvůr byl hned u dědiny. Před vjezdem do dvora stáli ostatní ženci a žnečky se všemi dětmi, nechybělo ani jedno; mladá jedna matka přinesla v peřince svoje

nejmladší, ne snad, aby ono vidělo tu slávu, nýbrž ona. U samých vrat stálo seřaděno 12 muzikantů, aby šli v čele průvodu.

Žebřinový vůz zastavil u vjezdu. Napřed rozlehl se dvorem a okolím ne jen jednokrátňý výskot, nýbrž výskání: „Ichu“, „juchu“, „haha“ vířilo jak hejno mušek, anebo jak krátká chumelenice sněhová; pak na povel Franckův utichlo výskání a ozvala se písnička: „Vezem, vezem . . .“.

Zatím rodina Stavělova slezla s kočárů a poslouchala s ostatními novou jim „pěsničku“. Když „pěsnička“ dozněla, zahlučelo silné „sláva, výborně!“

Nato se žebřinový vůz v okamihu vyprázdnil a průvod se seřadil. V čele hudebníci, dál ženci, princezna se svým průvodem před maminkou a babičkou a za nimi ostatní hosté. Za veselého pochodu krácel průvod do místnosti k připravené slavnosti; byla to „šopa“ na vozy, pluhy, secí stroje atd. V jedné polovině byl ozdobený stůl kyticemi z polních, lučních a zahrádkových květín, a druhá polovina byla upravena za taneční sál. Před místností postavili se hudebníci bokem, průvod rozestoupil se v uličku a středem prošla princezna se svým průvodem a ostatní hosté. Vdané žnečky a malá děvčata neměly pro nikoho oči jen pro princezku.

„Té to svěčce, holubičce, je jak andílek v hanáckých šatech; jenem se usmívá, milé kuřátečko,“ tak a podobně pronášely svůj obdiv.

Když se rodina Stavělova a jejich hosté posadili za stůl, přišla Milka (Ludmila), tak se jmenoval čertík křestním jménem, a prosila milostpaní, aby směla Blaženku zavést za maměnkami a dětmi. Maminka to s radostí dovolila. Milka vzala Blaženku za ručku a vedla ji nejprve ke své matce: „Maměnko, tady vam přiváděm našu princeznu; pravda, že je krásna, roztomila?“

Matka, starší už žena, na niž Milka byla tak podobna, jak by jí z oka vypadla a nebylo třeba ani říkat, že je to její dcera, pohlédla zcela svými veselými očima na Blaženku a smějíc se vzala Blaženku do náruče a jala se ji chváliti: „A ty si pěkná jak boží kvítek nepěknější, takova pěkná princeška, takové nemají nihde.“

„A dybyste věděly, maměnko, jak je hodna,“ dochvalovala Milka.

„To vím, radost maměnčina a tatičkova!“

Zatím shrnula se všechna dvorská mládež kolem nich a přišly i ostatní ženy dvorské polichotit Blažence. Nepozorován téměř přišel též P. Vělim, který potom vše vyprávěl Blaženčiným rodičům.

Když matka Milčina postavila Blaženku na zemi, ta se dala hned s dětmi do řeči; jakmile však uviděla kteréśi děvčátko, že má zanícené, červené očko, ihned jala se mu očko prohlížet a mu radit: „Máš očičko nemocné, řekni maměnce, aby tě přivezly k nám do naší nemocnice, tam ti náš pan primář prohlédnou očko a já ti budu dávat obklady a každý den za tebou přijdu.“ Jakmile spatřila Blaženka nemoc, zapomněla na princeznu a stala se lékařkou.

Když odvedla Milka Blaženku mezi maměnky a děti, děla mladá paní Stavělová svému muži: „Jeníku, tak mi napadá, že naše Josefa (starší služebné děvče) se chce vdávat, mohli bychom si Milku vzít za mladší služebnou.“

„To by se hodilo, Milka má už asi šestnáct let, a zdá se být hodné, nezkažené děvče,“ souhlasil továrník.

„Jakmile s Blaženkou se vrátí, to se jí zeptám, šla-li by k nám do služby.“

„A já promluvím s jejími rodiči, jsou tu jistě též,“ dokončil plán ženin továrník.

Francek, pěsničkář, který byl pořadatelem zábavy dožatové, dal vytroubit, aby se děvčata chystala, že se budou tančit napřed „královničky“.

Nastal shon; děvčata snášela vše, co k tomuto starému tanci bylo potřebí.

Milka vzala Blaženku a vedla ji, jelikož královniček netančila, zvolna k rodičům. Když ji odevzdávala, optala se jí mladá paní:

„Milko, nechtěla bys k nám do služby? Starší naše děvče se chce vdávat.“

Milka neočekávanou otázkou byla nejprve zaražena, ale vzpamatovavši se, uchopila ruku mladé paní, políbila ji a nepouštějíc jí děla: „Já budu hodná.“

Továrník Stavěl prohodil žertem: „Vždyť čertík nemůže být hodný.“

Milka pochopila žert a dala v odvet: „Ale já nesu čertík s rožkama.“

„Kdoví, nemáš-li pod rajdákem nějaké,“ zažertoval továrník.

Bleskem sdělala rajdák s hlavy a ukazujíc čelo, řekla: „Podivéte se, že ne.“

Blaženka se též podívala a řekla vážně: „Nemá žádných rožků.“

Všichni se dali do smíchu. Továrník Stavěl směje se pronesl: „Ale Milko, jsi ty přece jenom čertík!“

„Naši tatiček zase řekávajó, že su rozvěřenec a smějávajó se taky při tem; a já nic zlýho nedělám.“ A při tom si dávala rajdák zase na hlavu.

Mladá paní, hledíc na ni, viděla, že si rajdák dala na křivo; zavolala ji k sobě řkouc: „Máš rajdák na kuráž, musím ti ho popravit“ (poopravit).

„Ty, Milko, ale co tomu řeknou rodiče, že máš jíti k nám do služby?“ jakoby s obavou pronesl továrník.

„Nic, budou rádi, že se dostanu k vám,“ bez obavy s jistotou děla Milka.

„Optáme se jich, po „královničkách“ je dovedeš, usoudil továrník a hned se jal sledovati tanec královniček. Královničky se líbily, děvčata sklídila za ně silný potlesk.

Jen se továrníkovi a velební páni usadili za stůl a již Milka přiváděla své rodiče. Tatínek, starší už muž, ale ještě pevný, plavých vlasů, kterých měl na hlavě slušnou kštici, a matka o několik let mladší než její muž, brunetka, černých očí, stejně šelmovských jako měla dcera, vůbec podoba obou byla taková, či jak na Hané říkají: „byly si podobny jako věce věcu.“

A taky hned to továrník potvrdil řka: „Celá neumíraná matka je podobou dcera.“

„Ale nejen podobó, ale ají rozvěřenostó,“ přitakal muž, „dyž byla matka v mladších letech, byla akorát taková, jak je včil Milka.“

„Šak sis mě nemosel brať, ale ty nic ináč, že tě mosém chtět, a běhals za mnó jak kostelník za velebném pánem,“ bránila se jeho žena.

„A co sem měl dělať, dyžs mě učarovala svojema očima,“ směje se dokládal starý Skládál, její muž, a podíval se skoro zamilovaně na svou ženu.

„Vy jste šťastni, Skládale, když jste tak veselí,“ podotkl továrník.

„Včil sme veseli, ale nebévali sme dycky; než ste, pane tovarniku, kópili naše panstvi, za staréch pořádku, ledashdy bévalo ledajak,“ vykládal starý Skládál; „dětí byla plná chalupa, plat byl všelijaké a dostávali sme ho jak hdy; pan správce říkávali, až se utržé; ale jest se chtělo, zlášč tem malém každé deň, ba kolikrát za deň. Včilké za vašeho panství je „kvala Pánu Bohu“. Staneš ráno, pomodléš se, žena ti donese

holbovní hrnek kafe a řekne, budeš-li mět málo, ešče ti přileju; nestaráš se, co bude na oběd, víš, že žena má z čeho uvařit a že tě třebas nečem překvapé, co máš rád. A potom žena samé smích a špás, a děti só v tém po ni, jenem dva néstarši só vážněši po mě.“

„No řekni: dyž sem béval vážněši; včil v tobě není taky nic dobrýho,“ skočila mu žena do řeči.

„Řekni ešče, že su jak ty sténé, alebo jak toť naše Milka, ze samých hadich ocásků,“ se smíchem pravil Skládál.

„Dybys nebyl už staré, byl bys, myslém, taky takové a možná ešče horši,“ odtrumfla mu smějíc se jeho žena.

„Dáte-li nám vaši Milku, či nedáte, ještě jste nám nepověděli,“ vpadl jim továrník do veselé vojny.

„To se ví, že dáme, s radostí! Hde by se měla tak dobře, a hde by byla tak dobře skovaná, jak u vás? Bude se nam po ni trochu stéskať, zlášč tady mojemu starymu, nebude mět s kým se přežerať (škádlit), ale ščesti dítěte je předněši.“

Pan farář soběchlebský pokýval hlavou a řekl: „Tak je to správné: štěstí dětí je pro rodiče nejdůležitější věcí.“

Hudebníci zahráli národní píseň a tím přetrhli vlastně už dokončenou rozmluvu a úmluvu; právě to jinak nejdůležitější, kolik dostane mzdy, zde odpadlo, protože rodiče věděli, že Milka, bude-li hodná, nebude zkrácena, nýbrž lépe než všude jinde odměněna.

Po několika národních písních, které hudebníci vlastně doprovázeli a mládež promenujíc zpívala, přednesli dva nejmladší ženci, chlapec a děvče, deklamovánky na počest hospodářům.

Poté byla asi k půl páté hodině hostina, která nevynikala velkou rozmanitostí, jako více hojností. Jídla

byla: Párky, sekaná pečeně, vepřová pečínka a koláčky, dobré svajbové (jaké se pekou na svatbě). Hned po jídle spustili muzikanti do tance. Nebylo třeba nikoho z mládeže pobízet, hned byla všechna v kole. Hudebníci nedělali velkých přestávek, protože na osm hodin byl určen konec a mládež chtěla tance užít; že i někteří a některé z mladších ženatých a vdaných se pustili do kola, netřeba snad podotýkat.

Po několika tanečních kouscích odjeli Stavělovi s hostmi domů, doprovázeni všemi ke kočárům.

P. Vělím, který málo se zúčastnil rozhovoru a jen poslouchal a pozoroval, poznamenal: „Pěkný je to zvyk, taková dožatá a jistě se na ni všichni těší, a udržuje, abych tak řekl, rodinné styky hospodářů a pracovníků, stírajíc příkré protivy sociálního života.

XLVI.

P. Vělimovi neutíkaly, nýbrž letěly dny pobytu u milého přítele a jeho rodiny, každý den byl něčím zvláštním vyznačen; ještě pětkráte byl na př. na dožaté na dvorech patřících k panství přítelovu. Nikde však už nebyla dožatá tak slavná, jak v Zlatodole, ač všude se snažili přetrumfnout zlatodolské a lámali si hlavy, aby vymyslili něco nového.

V Rájnicích ozdobili žací stroj a vezli jej v průvodě. Ve Chmelničkách ověnčili kočár, ve kterém seděli paní Stavělová a děvčátka Stavělova, tak bohatě květinami, že se zdálo, jako by dámy vyrostly na záhoně květinovém. A jinde zas jinak, ale tak přirozeně a poeticky už se to na žádném dvoře nepodařilo, jako v Zlatodole.

Něco však všude bylo stejné; srdečnost, veselí a vzájemnost téměř rodinná, a to jest nejdůležitější.

Co P. Vělíma ještě uchvátilo, byl pobyt na horském dvoře Vršavě; ne snad chov mladého dobytka hovězího, který ho sice též zajímal, ale krása krajiny a mluva, či spíše hudba lesů.

Bylo to v pátek, když proň přijel vrchní ředitel panství, aby mu ukázal chloubu celého hospodářství, totiž chov mladého vybraného dobytka na Vršavě.

Vyjeli před devátou hodinou. Slunce zalévalo širokým proudem nejen rovinu, ale i stráně a vrchy hor porostlých širými lesy hustě jak hlavy chlapců zježenými vlasy. Slunce nepražilo, ale hrálo teplounce a měkce. Když vyjeli na stráň kopců, čím výše vyjížděli, tím více rozšiřovaly se dálavy matičky Hané, smějící se vesele pěknou svou tváří. Projeli poslední vesnicí rezervace, horskou již a kousek za ní vjeli do hlubokých lesů. Svěží lesní vzduch oblil je chladivými vlnkami, že rozkoší zavzdechli.

P. Vělíma prohodil: „Tu je příjemno jak ve vlažné koupeli; člověk má chuť rozdýchat se plnou rozkoší celými plicemi.

Pan ředitel všímal si méně krás a příjemností přírody, ač svěžest její cítil, zrak jeho více prakticky utkvíval na lese a mysl jeho zabývala se přirovnáním kvality nynější s dřívější kvalitou lesů, až konečně tyto myšlenky též slovy projevily: „Měl jste, reverende, vidět tyto lesy před dvanácti roky, když pan továrník toto panství koupil, jak byly dopraveny; na méně snadně přístupných místech byl to prales, poblíž silnic a cest paseky, ba téměř holiny; náš lesmistr s láskou a celým úsilím dal se do práce, aby z nich udělal lesy řádné. Už poznat jeho úsilí, ale což jest dvanáct let u lesů, aby se z nich udělaly lesy prvotřídní, na to jest potřebí šedesáti až sedmdesáti let. Toho se už náš

pán nedočká. Snad jeho syni, budou-li dlouho živi a budou-li se lesy stále racionelně pěstovat.“

„Já jsem slýchal, že u vás zde v Čechách, na Moravě a ve Slezsku jsou v celé Evropě nejlépe pěstované lesy. Jak se to stalo, že tyto lesy octly se v takovém stavu?“ pronesl tázavě P. Věším.

„Zavinilo to hospodářství. U lesů, aspoň větších komplexů, se musí předně odborně a se znalostí mnohých místních okolností a faktů (znalost půdy, dešťové srážky, hlavní směry větrů atd.) hospodařit; a což je neobyčejně důležité, hospodařit pro budoucnost.“

„Co to znamená?“ otázal se P. Věším.

„To jest tak hospodařit, aby výnosnost lesa byla na dalekou budoucnost zabezpečena, čili nepřekacovat, nýbrž nechávat rezervy, z kterých by se přibíralo v letech, kdy na řadu k mýcení přijdou porosty slabší, z poloh a půdy špatnější. Mýtí-li se porosty z poloh lepších, nechává se zase z nich reserva. Aby se na to pamatovalo, předpokládá lesního majitele, který nechce sám využítkovat les, nýbrž ho v plné výnosnosti přenechat svým potomkům.“

„To předpokládá, aby majitelé lesů, dle vašeho výkladu, byli otcové rodin,“ děl P. Věším.

„Ovšem, též, ale vůbec všichni, kteří mají zájem, aby lesy zanechali svým nástupcům ve zcela dobrém stavu (jako stát, fondy pro podporu, či vydržování stálých institucí atd.); jasněji snad bude to vysvětleno negativně; totiž lesy nemají se prodávati vůbec akciovým společnostem výdělkovým, které o jejich budoucnost se nestarají a jen pokud možno, využítkovat je se snaží. — Lesy jsou velkým bohatstvím státu, ale jen lesy rozumně obhospodařované a zachovalé.“

Kočí sjel se silnice na lesní cestu, ale dobře udržovanou, která zvolna stoupala.

P. Vělm jako by z myšlenek vyrušen pohlédl na ředitele, ten porozuměl a ubezpečil ho, že zanedlouho objeví se jim dvorec. P. Vělm díval se dopředu, kdy začne řídnout les, když tu po malém zákrutě cesty zableskly se bílé stěny dvorce; jakmile vyjeli na pokraj lesa, spatřili na nevelkém vrchu dvorec, vlastně chlévy, obytné stavení stálo několik kroků (přes cestu) o samotě, jen nevelká zahrádka se k němu tulila.

Rozsáhlé louky a ještě rozsáhlejší pastviny skláněly se na dvě strany od dvorce mírným svahem. Na východ a severovýchod asi sto kroků stál les stoják vysoký a rovný jak panna, který dále přecházel a splýval s mořem lesů. Na čtvrtou stranu od nich odkloněnou nebylo vidět.

P. Vělm zahleděl se na chvilku na krajinu a dle výrazu tváře bylo lze souditi, že se mu líbí. Potom zhluboka vzdechl a vydechl řka: „Pěkný kraj, a ten vzduch vonný balšám!“ A otočiv se poněkud vpravo uzřel tři stáda bravu se pásiti: „Jak krásně ožívují kraj, zvláště telata jsou rozkošná!“ A při tom stále zhluboka dýchal, občas pronášeje: „Ach, to jest vzduch!“

Když přijeli ke dvorci, čekal je už a vítal hospodář či správce tohoto dvorce, protože mu ohlásili návštěvu telefonicky. Přišla též jeho žena, venkovsky, hanácky oblečená, políbila velebnému pánu ruku, pozvala je na oběd, ale hned připojila: „Je dnes pátek, tož vás nebudu mocť ani pořádně uctít. Máme kuřata i mladý husy, ale dyž je pátek.“

Ředitel znal paní správcovou velmi dobře a říkal jí „tetičko“, proto bez okolků jal se skládati jídelní lístek: „Máte, tetičko, hříbky?“

„Mám a jaký pěkný, zdravý!“

„Tož nám uvařete hubovo zemjákovicu. Máte, tetičko, vajička?“

„Kvalapanubohu, slípky mě nesó dobře.“

„Tož nám uděláte škvařenicu a dáte do ní několik kósku hříbků.“

„Dělávám to nehdy taky mojemu starýmu. Což ten nemá mlsné huby, ale takoví páni.“

„Ti taky rádi něco dobrýho snědijó,“ vskočil jí do řeči ředitel.

„Tvaroh máte?“

„Stlókala sem včera.“

„Tož máte aji máslo a zemjáky taky máte.“

„Ty vařém,“ vskočila panu řediteli do řeči.

„No tak, posypete cely zemjáky tvarohem a omastíte; alebo napřed je omastíte, šak vy to vite.“

„A ešče mam zadělany na vdolečky,“ doplňovala tetička.

„Tož po starosti,“ dodal pan ředitel.

„A nyní se podíváme po chlévě a potom si prohlédneme dobytek, až ho poženou s pastvy.“

Vešli do rozsáhlých chlévů, rozdělených na tři díly, totiž pro telata, starší telata — mladé jalovice, a pro starší telata — býčky; každé dobytče mělo své oddělení, anebo aspoň korýtko pro sebe.

„Proč to?“ tázal se P. Vělím.

„Proto, aby každý kósek dostal svy; my totiž mladé dobytek přikrmujeme. Telátka, ty dostávají ešče mlíka a na noc kósek suchýho (sena). A věci (větší) telata krmné móčky, alebo něco do nápoja, a taky suchýho,“ vykládal hospodář.

„A neztloustnou příliš potom?“ otázal se P. Vělím.

„My jich nenecháme stlustnóť, vyhánijó se každé deň na pastvu dopoledňa aji odpoledňa, a to se nenechajó si lehnóť a ležeť, jenem po poledním krmeňó, a kromě teho se přehánijó s pastviska na pastvisko. Hlavní je, aby byly co névic na čerstvým vzduchu; a potom pastva ta jim taky velice slóžé. Každé tédeň jich (je)

vážeme a váhu zapisujem a podle toho poznáváme, jak rostó, či jak kostra jejich silé. Hlavní jest, jak sem už řekl, vzduch, aby jim zesílily plóca (plíce), aby ani pozděž nedostaly sóchoťé.“

Vtom přišel první oddíl větších býčků, asi 18, ty pustili a oni vešli do svých ohrad, a teprve směla přijíti další oddělení.

„A kolik máte všeckých telat?“ otázal se P. Vělím.

„Všeckých dohromady je 80; z toho 26 béčků a ostatní jaluvečky, tech je 54. Našich je 50, to je všecko početaný dohromady, jaluvečky a bécci; a 30 máme od lidi na chování, to se ví, že mosijó nam platit. Ale vyplaté se im (jim) to, dyž takovýho béčka u nás odchovanýho potem prodávajó na obec, dostanó kolikrát dvakrát tolé, než dyby si ho odchovali doma.“

Vtom přišla tetička ohlásit, že oběd je uvařen.

Chutnalo jim všem znamenitě, zvláště P. Vělím si pochvaloval, že tak dobrou polévku už dlouho nejedl; hříbky do polévky jsou králem, co se může dát pod polévku. I ostatní všechno bylo chuti znamenité, inu, horské máslo, zemáky z písčité půdy, tvaroh z neodstředěného mléka, a to vše prostě a dobře připraveno chutná nad všechny lahůdky. Také oba tetičku pochválili, že si tak výborně už dávno nepochutnali; ovšem horský vzduch s hladem sice právě ne, ale s pořádným apetitem zvýšil chuť jejich nemálo. Po obědě zavedl ředitel P. Vělíma do nedalekého lesa, stojáka, odkud sám často se kochával pohledem na moravské Karpaty; a sám odešel zkontrolovat záznamy o dobytku.

Krásný rozhled a výborná rozpoloha poobědová naladily mysl P. Vělíma příjemně, snivě. Vánek, který se zvolna stupňoval ve vítr, rozezvučel harmonicky v mysli utajené jeho tóny, že mimovolně zavřel oči a na-

slouchal zvukům šelestu a hlubokému hukotu lesa, jež v mysli jeho narážely jakoby na jakousi rezonanční plotnu a splývaly v jemnou, čarovnou harmonii. Hluboký základní tón zněl hned silněji a zase slaběji, vzrůstaje crescendem až k fortu a opět zmíraje decrescendem až k pianissimu; pojednou při stupňování k fortu zalehl vítr i do různých listnatých stromů větví a rozševalil je, že zněly jak trylková pasáž a vyzněly v akord ideální čistoty, že ještě nikdy ve svém životě takového neslyšel; vlna nevyslovitelné lahody rozlila se i jeho nitrem a jako by ho omámila nepopsatelnou, nadzemskou slastí, že zapomněl tu chvíli na všecko a přál si ještě jednou uslyšeti čarovný ten akord. Ale marně už čekal. Les sice zněl jako ohromné varhany, i vítr zalehl kolikrát do větví a větviček listnatých i jehličnatých stromů a rozševalil je šepotným i sykavým, silným ševem, ale kouzelný akord ideální čistoty už se neozval. Když potom přišel ředitel, tu mu vyprávěl, co slyšel; ten se přiznal, že takového akordu, ač tam dost často i za větru seděl, ještě nikdy neslyšel.

P. Vělímovi nešel a nešel z mysle onen kouzelný akord. I když se s hospodářem loučil, pochválil mu půvab jeho bydliště a kraje; „přece jen na těch kopcích je krásně!“

„Včil už sme si s mojó tady zvykli,“ jal se vykládati hospodář, „ale ze začátku bylo nás tady teskno, a moja, jak mohla, už byla tam dūle na rovině u příbuzných; a ešče aji včil chodíváme na dovolenó na rovinu, na Hanó, tam člověk okřeje a jak by omládl.“

„Vždyť tady máte takový zdravý vzduch!“ prohodil P. Vělím.

„Je, ale tam na Hané je měkči než tady; tu je ostré, ten tam nam lepší svěcé. V lítě a v teplých měsících to tu ešče pronde; ale pozděž na pozim (podzim) a dyž

prše a snih taje, to se člověkovu stéžka, připada si, jak nehde ve vyhnanstvju.“

P. Vělim pokýval hlavou, že tomu tak může být, a rozloučil se s nimi. Sám odvážel si vzpomínku na kouzelný akord a tím příjemný dojem na pěkný kraj.

Když se vrátil P. Vělim domů a vyprávěl s nadšením o rozkošném kraji a o čarokrásném akordu továrníku Stavělovi, kterýž se bez závisti přiznal, že takový akord ještě ani tam, ani jinde v lese neslyšel a zeptal se ihned na to: „Co říkáte, reverende, hospodáři Orlíkovi?“

„Tomu se tamější krajina nelíbí a jeho ženě též nevelice, vlastně ještě méně, jejich ideálem je rovina, jak jsem z jeho řeči poznal,“ vyprávěl P. Vělim.

„Úplně správně jste to, reverende, rozpoznal, třebaš má hospodář jméno horského ptáka, ale krve horské nemá ani kapky. Je Hanák rodem a vychováním a udělat z něho Horáka už se nepodaří nikomu; příliš už nasákl a proniknut je vzduchem a životem hanáckým; toho už z něho nikdo nevymáchá, třebaš by ho i v devíti vodách vypral. A kdyby nebyl tolik přilnul k tomu božímu dobytečku, jak on říkává, myslím, že by nám už dávno z hor byl utekl,“ vážně tvrdil továrník Stavěl.

„Máš pravdu, Jeníku,“ pravil mi, že horský vzduch je příliš ostrý a jim oběma, jemu a ženě jeho „ne-svěčce“, jim prý „svěčce“ (svědčí) měkký vzduch hanácký.“

„A potom Hanák je, abych tak řekl, pták, který žije rád ve stádě a ne jednotlivě v páru s rodinou,“ vysvětloval továrník. „Hanák za pasekáře se nehodí, žít někde na stráni o samotě.“

„Povaha i život Hanáků srostl, či přesněji řečeno, vyrostl z půdy hanácké a rozvinul se na ní; tak se mi aspoň zdá, uvážím-li všechno,“ pronesl P. Vělim.

„Tak podobně tvrdívá i pan farář soběchlebský,

který zná i lid i půdu hanáckou dokonale,“ poznamenal továrník. „Když jsme kdysi o tomto předmětu mluvili, pravil pan farář: Půda hanácká jest úrodná, ale potřebuje pečlivého, ba velmi pečlivého obdělání; mnoho práce, a to ne ledajaké práce, nýbrž práce účelné, promyšlené, přiměřené a potom vydá úrodu nejen hojnou, ale též jakosti prvotřídní. To Hanáci vědí a též tak pracují a lze říci, rádi na svém poli pracují; a když se urodí, mají radost, jsou veselí; a řekl bych, že to je kořen jejich veselé letory; a potom zřídlo zámožnosti, která též člověka rozveseluje, jako každé dílo, které se nám podaří, a živobytí slušné při tom zabezpečuje. Řekl mi též tehdy pan farář, jakmile přestanou Hanáci osobně, či jak oni říkávají, „hospodář sám“ na poli pracovat, pozvolna zmizí i zámožnost, osobně zasloužená a s ní i přirozená hanácká veselost, ale vzroste zato stín zámožnosti, to jest pýcha, která v malé dávce neškodí, ježto podporuje příčinlivost: stane-li se však hlavní vlastností, jest na člověku protivnou a kazí jeho charakter a ničí jeho přirozenou veselost.“

„Dobře to pan farář vystihl, ono jest to vůbec v životě lidí tak, ovšem u Hanáků zvlášť. Aby si totiž hráli na barony, na to hanácký grunt ještě nestačí; to dovedu i já posoudit, který jsem viděl i kousek jiného světa než je Haná. A dím upřímně: Škoda ohromná by byla, kdyby Hanáci se internacionisovali a stali se z nich takoví evropští Američané, a tím pozbyli by své osobité, pěkné (rasové) kmenové vlastnosti, které jsou a mají býti jejich nejvzácnějšími klenoty.“

„Reverende, zdá se mi, že jste trochu pessimistou,“ podotkl továrník Stavěl.

„Milý Jeníku, nediv se mi, mluvím ze zkušenosti, vždyť tam u nás v Americe viděl jsem vyrůsti u přistěhovalců všech snad, anebo aspoň velmi mnoha ná-

rodností druhé pokolení tam narozené, anebo do Ameriky jako malé děti přivezené; jací to bezbarví, tuctoví, ba miliontoví lidé z nich vyrůstají! Bůh chraň a opatruj před takovým pokolením naši Hanou!“

„Jak jsi viděl a se přesvědčil v naší rezervaci, jest dost Hanáků, kteří si váží všeho, co mají pěkného,“ odháněl obavy reverendovy továrník Stavěl.

„Ano, přiznám se ti upřímně, že jsem vaší rezervací nadšen a že se mi ve vaší rezervaci tak líbí, že budu na ni vzpomínat jako na pěknou pohádku plnou poesie; tam v té naší prosaické Americe, která utonula v materialismu do té míry, že poesie jest jí pohádkou s oblibou vykládanou a poslouchanou, ale sama není s to, vytvořiti takové pohádky. Technický i vědecký pokrok jest tam veliký, ale poesie a umění jsou kvítka oblíbená, ale velmi málo pěstovaná; a přece kouzlo spokojeného života spočívá v nich,“ s povzdechem na konci proslovil P. Vělím.

„A proč tedy tak spěcháš do té vaší Ameriky, jak jsi mi včera řekl, že už musíš pomalu se chystat na cestu?“ nadhodil továrník.

„Víš přece, že moji mi svěření farníci na mne čekají. Mají mě rádi a přikazovali mně, abych na ně nezapomněl a brzy se vrátil. I já je mám rád; jsou obětaví pro čest a slávu boží, nelitují peněz a po této stránce vynikají i nad naše Hanáky. Jakou budou mít radost, až jim budu vyprávět, co jsem viděl a zkusil ve vaší rezervaci!“ a oko P. Vělíma zazářilo tichou radostí.

I továrník Stavěl byl dojat, vzpomněl si na leckteré farníky z doby, kdy pobyl v Americe, a dal mu ve všem za pravdu. Ale ještě přece mu namítl: „Chtěl jsem vám, reverende, ještě leccos ukázati a s některými důležitými činiteli seznámiti, abyste měl úplný obrázek;

na př. s naším obchodním ředitelem, který řídí obchodně všechny naše závody; ale tak nebude už kdy.“

„Co se obchodních záležitostí týká, to bych měl příležitosti dost se o nich poučit i v Americe, ale co se toho týče, obchod mě příliš nezajímá,“ odvětil P. Vělim.

„Ale co řeknou naši, až jim oznámím, že už chcete odejet?“ téměř zarmoucen pronesl továrník.

„Víš, Jeníčku, neříkej nic, já jim to sám ohlásím,“ navrhoval P. Vělim.

Od tohoto okamžiku zvážněl až nápadně továrník Stavěl; když mu den předtím se zmínil, že odjede, doufal, že ho přemluví, ale nyní naděje uletěla jak tažný pták na podzim na jih.

P. Vělim, aby továrníka, svého Jeníka, rozebral, ač byl sám dojat, jal se dělat plány do daleké budoucnosti, otázal se totiž mladého Jeníka, čím bude, či nač bude studovat, odpověděl, že na strojího inženýra.

„To potom přijedeš ke mně a budeš u mně jak tvůj tatínek, já ti tam najdu místo a u mne budeš bydlet jak doma.“

Mladá paní se vděčně na P. Vělíma za to povídala. A velký Jeník, zaujat tou myšlenkou, doložil: „Ale, reverende, musíte být přísnější na něho, než jste byl tehdy na mne,“ děl továrník.

„Bude-li tak hodný jak jsi byl ty, tož doufám, nebude nijaké přísnosti zapotřebí,“ odvětil P. Vělim.

Stará i mladá paní s hrdostí jakousi a radostí se podívaly na velkého Jeníka.

A teď hrnuly se oběma vzpomínky takovou měrou, že nikoho ke slovu ani nepřipustili.

„A za kolik let to bude?“ otázal se P. Vělm.

„Počítejte, reverende! Pět let studia ještě na reálce a čtyři roky na technice a rok si ho nechám doma, tedy celkem nejméně deset let,“ vykládal továrník.

„To jak přijedu za tři týdny do Ameriky, hned si to poznamenám a budu přeškrtaťvat měsíce.“

„Co tak brzy chcete odejet?“ otázala se mladá paní a doložila: „ještě toho máme mnoho na programu.“

„Možná, že se dá všechno obkonat, vždyť zde budu ještě celý týden; raďte mi, prosím, něco z programu prozradit,“ uklidňoval P. Vělm.

„Svatý Hostýn, Velehrad . . .“ začala vypočítávat mladá paní;

„Radhošť!“ vpadl jí do řeči továrník.

„I to já mám v programu,“ oznamoval P. Vělm. Hned jali se určovat dny, kdy se kam pojedou.

„Zítra bychom mohli zajet na Hostýnek,“ navrhoval P. Vělm. Návrh byl přijat. „Potom na Velehrad a třetí den na Radhošť. A snad též do Luhačovic.“

„Na Velehrad by bylo snad nejlépe až na 15. srpna,“ navrhoval továrník, „ten den je tam zasvěcení chrámu Páně, totiž Nanebevzetí Panny Marie, a tu přicházejí z okolí Velehradu veliká procesí, všichni ve slováckých krojích.“

„Byl jsem na Velehradě, ale jsa malým studentem, už si ho málo pamatuji, jen tak v hlavních obrysech,“ vykládal P. Vělm.

„Tato čtyři místa by se dala spojit, a sice na Svatý Hostýn a odtamtud na Radhošť, a potom na Velehrad a z Velehradu do Luhačovic,“ navrhoval továrník.

„Šlo by to, ale přenocování je obtížno,“ nesouhlasila s návrhem svého muže paní Blaženka; „lépe bude jeti všude z domu. Vyjede se skoro ráno a navečer budeme doma i s Radhoště a z Luhačovic.“

„To máš pravdu, Blaženko,“ přitakal její muž. „Ale musíme si dny tak rozdělit, aby zůstal jeden den na rozloučenou se známými; mrzelo by totiž každého velice, kdyby náš milý reverend odejel, aniž by se s ním rozloučil.“

„To se ví,“ přitakala paní Blaženka, „a proto vystrojíme hostinu a pozveme všechny, s nimiž náš reverend se poněkud důvěrněji seznámil.“

P. Věším, který dosud jen poslouchal, se ozval řka: „A kam je všechny posadíte? Vždyť vám jídelna nebude stačit pro všechny moje známé.“

„Potom postavíme stoly pod lípy do zahrady, a tam je místa pro polovici Rájnic,“ stála na svém paní Blaženka.

„Což o to, tím si hlavy nepotřebujeme lámat; jen vhodný den na to určit,“ prohodil továrník.

„Po večeři donesu kalendář a podle něho určíme potom dny na cesty a den na rozloučenou,“ navrhla paní Blaženka a dodala: „A bude!“

Po večeři určeny dny, ve které a kam se pojedou a kdo s reverendem pojedou. Na Velehrad ustanoven, jak už dříve navrhoval továrník a hlava rodiny, svátek Nanebevzetí Panny Marie 15. srpna. — Všude chtěli všichni, aspoň malí členové rodiny, jeti. Velký Jeník, továrník, se chopil slova a děl: „To aby se losovalo, kdo kam má našeho milého hosta doprovázet. Ale nejprve se vyzvou dobrovolníci, kteří se spokojí s jednou anebo dvěma cestami. Já jako hlava rodiny měl bych jet všude, ale jako podvelitel,“ a při tom se šelmovsky podíval na paní Blaženku, „couvnu a spokojím se jen s Velehradem.“

¶ Paní Blaženka usmívajíc se řekla: „To ne, z nás ještě nikdo nebyl na Radhošti, tam musíš jet též ty.“

„Když pan velitel poroučí, tož ovšem poslechnu,“ s úklonem děl továrník.

P. Vělím a stará paní se smáli tomuto rozhodnutí, děti těchto slov si ani nevšimly, byly zabrány do rozhovoru o tom, kam kdo chce rozhodně se podívat. Blaženka stále jen tvrdila, že pojedou na Hostýnek a na Velehrad, Anička též a ještě že by ráda viděla Luhačovice. Oba hoši stáli na svém, že pojedou na všechna místa. Jeník jako nejstarší a student osoboval si právo, aby vše viděl, že to potřebuje vidět pro školu, když se o tom bude mluvit ve škole, aby mohl říci, že už tam byl. Frantík zase, že bude chodit též do střední školy a různé jiné dětské důvody ještě uváděl a nejpádnější důvod si opatřil tím, že se přitočil k P. Vělímovi a jal se ho prositi, aby ho vzal na všechny cesty, hladil mu ruku a neustále říkal: „Pravda, že smím, pravda, že mě vezmete? Já vám ponesu tašku, breviář atd.“ Všichni se mu dali do smíchu, jak uměl prositi.

P. Vělím ho pohladel po hlavě a děl: „Ano, ano, pojedeš se mnou.“

Frantíkovi se zaleskly oči, jako když blesk na dálné obloze osvětlí temný mrak, a radostí si poskočil.

Stará paní ohlásila, že pojedou jen na Velehrad; na Svatý Hostýn že pro ni jest příliš do kopce.

A teď vybídl továrník svou paní, aby určila, kam kdo pojedou. Začni: „Já pojedu na všechna místa, aby se měl kdo o vás starat, zvláště o ty malé.“

„No, když myslíš, tož pojedu všude. A ti ostatní, jak si každý sám určil,“ usoudila paní Blaženka.

Všichni s takovým rozhodnutím ovšem souhlasili. Pout na Svatý Hostýn určili na pozítří, na neděli. Výlet na Radhošť na pondělí, den nato byl den odpočinku,

jelikož cesta na Radhošť jest namáhavá a vrátí se z ní pozdě večer. Luhačovice určeny na středu a Velehradu vyhrazen svátek Nanebevzetí Panny Marie.

XLVII.

U Stavělů nastal po tyto dny neobvyklý život. Skoro ráno vše kypělo ruchem a ostatní den až do večera hovělo si ve většině pokojů ticho.

Stará paní, která si určila až poslední cestu Velehrad, odcházívala každý den navštívit své nemocné a nejela-li malá Blaženka s ostatními, doprovázela ji k nemocným.

Továrník zase zdržoval se v továrně, takže bylo v domě u Stavělů jak po vymření.

Zato večer, když se vrátili, rozhlaholily se povídáním pokoje, jako když vrabci odbývají svůj ranní sněm. Hoši oblehli babičku a oba najednou jali se vyprávěti jí své zkušenosti. Frantík vždy něco viděl, co ostatní neviděli a to zvláště babičce vykládal, Jeník zase, který romantiky nemiloval, mu stále oponoval, že je babička pokaždé rovnala.

P. Vělm, který první dobu poměrně málo mluvil, teď se rozezpíval jak kos na jaře a už ne jak před tím potichu a málo jako kos ke konci zimy. Třebas Hostýnem, rozhledem s něho, uspořádáním nahoře, křížovou cestou, roztomilým kostelem a vším, že mu oči nadšením svítily jak uhlíky ve tmě, tak byl nadšen. — Když o Radhošti staré paní referoval, skákali mu všeci do řeči, velký Jeník a oba hoši a doplňovali, co vynechal, anebo opravovali, když v něčem pochybil; stále na př. říkal, že šli na Radhošť Máším, až ho továrník opravil, že tam říkají Mňáším; tam až jeli a potom Mňáším stoupali nahoru. Nahoře na nejvyšším

bodě stojí kaple a od ní na všechny strany je krásný rozhled. — Tamější restaurátér nám ukazoval, kterým směrem je možno viděti i Vysoké Tatry, ale ty prý lze jen několikrát do roka uzříti. „Tam vám byl, milostpaní, vzduch vonnější než balšám. Hned téměř pod Radhoštěm tulí se k nižším kopcům překrásné horské nevelké město Rožnov a s druhé strany k severu rozkládá se odedávna vlastenectvím slynoucí město Frenštát. A ty vesnice, jakoby rozseté a rozházené po údolíčkách a stráních, vesele mrkají na vás, jak zase ty hanácké dědiny, když se na ně díváte s Hostýnka, napolo se smějí. Ani se mi nechtělo odejít, až naše neobmezená velitelka poručila jíti do restaurace.

Jen jsme pojedli, vydali jsme se na cestu k Pustevnám. Počasí bylo překrásné; lehounký vánek laskal a hladil nás po vlasech a po tváři, jako by se radoval, že jsme přišli za ním na hory.

Pustevny, to je idylka vysoko 1000 m na hřebenu, či lépe na šíji horské vytvořená v domácím valašském slohu. Škoda, že jsme mohli jen krátko pohlédnouti a pokochati se její krásou. Po serpentínách seběhli jsme (aspoň hoši) dolů; tam sedli jsme do autobusu a Trojanovicemi vrátili jsme se na nádraží frenštátské. Že jsme byli unaveni, netřeba snad ani podotýkat. Hoši jen vstoupili do vlaku a vešli do kupé, už se ohlíželi po koutku, kde by složili unavené a ospalé hlavy ke spánku.

Jsem velice spokojen s tímto výletem,“ liboval si P. Věším.

Když se vrátili z Luhačovic, už čekala stará paní na zprávu, jak se jim tam líbilo; znala Luhačovice, ale ze starých dob, moderní nikoliv. Továrník Stavěl byl

v Luhačovicích se svou paní asi před čtyřmi nebo pěti lety; byl rovněž zvědav, jak se od té doby zvelebily.

P. Vělm neobyčejně rozveselen usmíval se zdaleka. A jen se umyl a převlekl, hned se dal do vypravování: „To byl pěkný, milý, rozkošný den; nejen počasím, ale celým způsobem a uspořádáním života v lázních. Když jsme vyjeli z nádraží, každým kousíčkem cesty pěkněla příroda, až jsme se zastavili u tak zvaného lázeňského náměstí. Bylo nám, jako bychom stanuli v nějakém kouzelném, pohádkovém koutě. Plno květů na různotvárných záhonech, promenáda, les; s druhé strany potok, louka a zase les a v tom různé budovy; nejpečnější budovou jsou tam v Jurkovičově slohu Jurkovičem postavené minerální lázně, pojmenované „Janův dům“.

Lázeňských hostů všude plno. Seděli, procházeli se, pili vodu, mlčeli, bavili se (dle toho měli-li poslední slabiku slovesa na „i“ anebo „y“). Šli jsme se okoupat do minerální lázně. Náhodou jsem nemusel dlouho čekat; vodu jsem si dal připravit nepřiliš teplou (29 C). To byl požitek. Bublínky kyseliny uhličitě nasedaly si na kůži po celém těle, až zrudověla. Některé, a to ty nezbedné, honily se po zádech a jinde a při tom mě lehounce lehtaly, až jsem se usmíval. Nechtělo se mi ani z vany, tak se tam příjemně leželo; ale lázeňské nařízení tučnějšími literami mlčky, ale důrazně hlásalo, že doba uplynula, jak ručičky hodin ukazovaly. Když jsem vyšel z lázní, měl jsem tak lehké nohy, že se mi zdálo, jako by se mi proměnily v křídla; ani jsem necítil, že se země dotýkám.“

„To je příjemný pocit, znám ho též,“ pravila stará paní.

„Potom jsem se rozhlédl po náměstí a uviděl jsem své spolucestovatele, jak obstupují (ti mladí) pramen Amandku; šel jsem k nim a díval jsem se též, jak pod

skleněným příklopem z hloubky země zvolna Amandka vytryskuje. Odtud jsme šli na „posnídání“, či už to bylo „předobědí“, nevím, nepodíval jsem se na hodiny, to jest vedlejší, ale chutnalo nám všem. Potom nás vedla milostpaní Blaženka dál za lázně ke kopci Jestřabí, tam je též vodoléčba a slatinné lázně, po těch jsme však neměli touhy. Vedle dvou pěkných vil přišli jsme na konec lesa jestřabského; nádherné panoráma objevilo se našim očím: v dáli řetěz zdejších nejvyšších kopců, zakončený Komonci; nalevo Malá kamenná s Větrníky a napravo Obětová a Kněžpol. Zcela blízko po levé straně skupina domů „Pražská čtvrť“, a vpřed běžela podle silnice „Pozlovská čtvrť“. Napravo na návrší stojí Augustiniánský dům s obrazem sv. Augustina, v průčelí fresco malovaným. Šli jsme se tam podívat. Šťastnou náhodou byl právě před domem inspektor toho domu, augustinián z Brna, který nás zavedl nejprve do kaple a vše nám vysvětlil; dům i kaple jsou postaveny dle návrhu architekta Vl. Fischera; obraz na domě a obraz v kapličce na hlavním oltáři maloval Jano Köhler; a malba v oknech je od nebožtíka malíře Urbana.

„Skutečně pěkné, radost se podívat,“ pochválil jsem mu všechno. S mnohými poklonami vedl nás pan inspektor do domu, který jsme si jen povrchně prohlédli, jelikož byl do posledního pokoje lázeňskými hosty obsazen. Jen tak zvané pokoje prelátské byly volné, protože tam opat nebyl; tam nás zavedl, abychom se podívali s balkonu na krásný rozhled a dali se oblít záplavou měkkého klidu. Obešli jsme potom dům postavený na značně vyvýšené šíji uprostřed rozsáhlého sadu a vyšli jsme přímo brankou do lesa, kde se s námi ochotný pan inspektor, jemuž jsme dům pochválili, rozloučil.“

„Jeníku, dá-li mi Bůh takový věk, abych několik let mohl si popřát z něho pense, tu si na měsíc každý rok zajedu do Luhačovic do augustiniánského domu pokochat se přírodními krásami a nabrat si zdraví do všech kapes těla na celý rok.

Šli jsme dále jestřabským lesem, který voněl hřiby a jinými houbami, do údolí bystriny, luhačovské Olšavy. Jaké to rozkošné údolí, plné šumotu, šplouchání, zurčení, pleskání, které se věší na keře, stromy i lesní velikány; byla by to pohádka, kdyby tam nechodilo tolik lázeňských hostů, kteří vesele hovořili, švitořili (i štěbetaly, vždyť mužský neštěbetá). Z údolí přímo jsme patřili na lučnatou stráň Malé Kamenné, na níž trůní Slovácká buda, řeknu jen „známá“.

Dlouho by to trvalo, než bych vám vylíčil všechny ty krásy přírodní, které mě zapletly do svých sítí; a řeknu vám upřímně, že jest málo lázní, které by se rovnaly krásou, takovou útulnou, teplou, radostnou krásou Luhačovicím.

Že jsme obědvali a dobře obědvali, není nic zvláštního, to jest přirozené. Po obědě jsme šli k Aloisce, prošli jsme přilehlé lesy a odtud jsme se zvolna ubírali k lázeňskému náměstí, abychom si poslechli dvě až tři čísla odpoledního koncertu, který začínal o čtyřech hodinách.

Na lázeňském náměstí, když jsme tam přišli, pohyboval se proud lidu od konce severního ke konci jižnímu, vždy vlevo, a s obou konců přitékaly stále nové praménky do hlavního proudu. Někteří seděli po lavičkách a židlích. Nejvíce jich sedělo na židlích před hudebním pavilonem. Staří povětšinou vážně, děti po dětsku. Všichni se bavili hlučněji a méně hlučně. V tom obrátily se oči mnohých, skoro všech, na hošíka, který s maminkou šel do první řady sedadel k prostřední

židli. Hůlčičku ne nepodobnou taktovce položil si na židli a hned na to rozhlédl se po hudebnících, kteří se též už scházeli. Mnozí hošíčka sotva pětiletého, spíše čtyřletého, vesele pozdravovali. I obecenstvo hledělo na něho usmívajíc se.

Přišel dirigent, rozhlédl se po hudebnících, pohlédl nejblíže do partesů (do not), obrátil se a uklonil obecenstvu, zasmál se též na hošíčka, pozvedl taktovku, chvíli držel ji nehybně a potom jí švihl a orchestr ve stejném mihu zavzněl. V témž okamžiku navlas stejně pohnula se hůlčička hošíkova a pohybovala s naprostou přesností stejně jak taktovka dirigentova; občas obrátil se hošík zády k dirigentovi, tváří k obecenstvu, ale ani tu i nejmenší pohyb neodchyloval se od pohybu taktovky dirigentovy. Kdybych to nebyl viděl, ani bych tomu nevěřil, kdyby mi to někdo vykládal. — Není-liž pravda, milostpaní?“

Mladá paní dala v odvet: „Divili jsme se tomu všichni, ten hošík má jistě zvláštní dar od Pána Boha — takt v krvi.“

„On se vám, tatičku, ani nedíval na kapelníka a všecko aji když zatřepal taktovkou, právě taky tak jí zatřepal. Ten to uměl!“ vpadl do výkladu Frantík.

„Rozhlédl jsem se po obecenstvu,“ ujal se opět slova P. Vělm, „co tomu říká, a viděl jsem, jak ho očima sleduje. Vtom zevadil zrak můj při tom o skupinu šesti nebo osmi dětí, které při hudbě tancovaly, totiž vyskakovaly po dětsku; byly to vesměs malé děti, zvláště jedno, to se asi teprve vylíhlo a skořápku mělo ještě na zadničke, vyskakovalo neobratně, tak směšně, že celé okolí, zvláště jeho maminka od ucha k uchu se smála, záříc mateřskou radostí a pýchou. Mně připadalo to dítě jak housátko, které se nedávno vylíhlo a sotva na nožkách stojí, když pak si trhá stébko trávy

a utrhne, ztratí rovnováhu a puc, už sedí na řiťce, tak to dělalo i ono děťátko, jenže se radostí vždy hlasitě rozesmálo. To vše bylo něco přirozeně tak roztočilého, že se mi opravdu z Luhačovic ani nechtělo. Neníliž pravda, Aničko?“

„Ano, bylo tam velice milo, a všichni byli veselí a nezdáli se ani nemocnými,“ přisvědčila P. Vělímovi Anička.

Na svátek Nanebevzetí Panny Marie vyjeli všichni Stavělovi a P. Vělím už před šestou hodinou z nejbližší stanice severní dráhy. O půl sedmé hodině slézali už s vlaku na stanici Uher. Hradištské a za půl hodiny dovezly je kočáry na Velehrad.

P. Vělím rozhlížel se po ohromném nádvoří velehradském a zdálo se mu, že ho ovanul tajemný dech dávných století. Tak se mu hlavou hrnuly myšlenky jak vody veletoku nesmírně dlouhého. Viděl před tisícem let celé ulice přízemních, dřevěných domů, které se táhly až k řece Moravě. Obrovské zástupy našich předků valily se ke dřevěnému kostelíku, ve kterém arcibiskup-metropolita Metod měl slavné služby boží; jen malá část ze zástupu vtlačila se do kostela. Potom se mu zdálo, že vidí veliký chrám na místě dřevěného kostelíka, v němž služby boží konají černí mniši. Domy v nejbližším okolí jsou postaveny z kamene a cihel, a dlouhé řady dřevěných domů kamsi zmizely.

Vtom promluvila stará paní: „Půjdeme do kostela, my dospělí ke sv. zpovědi, jak se na pouti sluší a patří.“

„Těž já půjdu, třebaš jsem byl na Svatém Hostýně u zpovědi,“ děl P. Vělím.

Vešli do kostela. P. Vělím šel přímo ke kropence, namočil prsty do svěcené vody, zdvihl ruku a chtěl se

požehnat; podíval se k hlavnímu oltáři a ruka mu ztrnula, že se nepožehnal, tak ho délka kostela překvapila. Jakmile se vzpamatoval, pohlédl vzhůru, nové překvapení, ta nádhera malby ho přímo uchvátila, a teď, abych tak řekl, očím popustil uzdu a ty létaly s boku na bok, vzhůru, dolů a nemohly všechno obsáhnouti. Když pak přišel ke mnišským lavicím (ke stallům), otevřela se mu mimoděk ústa a s otevřenými ústy hleděl na mistrovskou řezbářskou, sochařskou a vykládanou práci, tak krásné práce snad ještě neviděl. Zakroutil potom hlavou a šel dále k hlavnímu oltáři.

Z poboční chodby vyšel právě továrník Stavěl již po zpovědi a bral se rovněž k hlavnímu oltáři.

P. Vělím se k němu nahnul a pravil: „Tak jsem byl krásami kostela zaujat, že jsem se na sv. zpověď ještě nepřipravil, kleknu si s tebou k oltáři a připravím se.“

Po zpovědi šel P. Vělím do sakristie, aby si vyžádal dovolení sloužiti mši sv. P. rektor, který byl právě v sakristii, uslyšev, že je P. Vělím z Ameriky a návštěvou u továrníka Stavěla, s největší ochotou vše zařídil, aby P. Vělím mohl sloužiti u hlavního oltáře.

Při jeho mši sv. šla celá rodina k sv. přijímání až na dva nejmladší členy. Stará paní slzela radostí, že jí bylo dopřáno na posvátném Velehradě se svými jíti k sv. přijímání.

Když vyšli z kostela, spatřili už houfce poutníků procházeti se, postávati, anebo sem tam a rozloženy na trávníku snídati, nejvíce jich chodilo mezi boudami s růženci, obrázky, perníkem, trubkami, píšťalkami a jiným zbožím poutnickým; chlapci též už zkoušeli trubky, mají-li řádný tón. Též se už ozývaly rány kapslových pistolí.

Naši poutníci zašli posnídat a po snídání šli k boudám nakoupit pouti pro malé poutníky od malé Blaženky po-

čínajíc až do malého Jeníka a též pro domácí personál. Blaženka nakoupila sestřičkám a ostatním známým pouti celý uzel, a každý člen rodiny měl někoho, na něhož nesměl zapomenout, zvláště Frantík nakupoval ve velkém: soběchlebským, babičce suchdolské, hochům spolužákům atd. Už toho bylo tolik, že továrník udělal vtip, že si budou musit objednat na tu pout zvláštní vagon.

Asi hodinu před hlavními službami božími začala přicházet procesí pěkně seřazená od drobotiny chlapecké za křížem až po staříčky a stařenky na konci procesí, všichni ve slováckých krojích; některá s muzikou, jiná bez ní.

P. Vělím nechal všeho a díval se na průvody. Každému procesí vyzváněli; mohutnými akordy vlnilo se nádvoří a z něho šířily se zvukové vlny po okolních kopcích a valily se údolím ke Starému městu.

P. Vělímovi se zdálo, že jest přenesen do jiného světa, sluncem ozářeného, plného pestrých slováckých barev, rozvlněného lahodnými, plnými akordy zvono- vých slavnostních hlasů.

Nadšeným zrakem doprovázel P. Vělím každé procesí a jen stále pronášel: „To je krása, to je krása!“

Na chvílku zmlkly zvony, jakmile však uhodily tři čtvrti na deset, rozezvučely se opět, vyzváněli na velkou; k předešlým zvonům připojil se ještě jeden zvon, ten největší, který visel sám na jedné věži; jakmile otevřel svá ohromná ústa a srdcem pohnul jak jazykem, ozval se zvuk tak ohromného objemu, že v něm zanikala i hudba kapel, třebas muzikanti se namáhali a foukali do instrumentů, že měli téměř kulatější tváře než drobní andělíčky v kostele; ale málo naplat, neproráželi, jen sem tam některý vyšší tón zatřepetal jakoby křídélky nad rozbouřenými vlnami zvukovými, ale jen na okamžik; jinak pronášel velký zvon: „Já sám, tu pán.“ A hlas jeho se nesl údolím až k stráním nad Uherským Hradištěm.

P. Vělím díval se jak u vytržení a údery zvonu, skoro bych řekl, polykal. Když přestali vyzvánět a zvony umlkly, vešli naši poutníci do kostela. P. Vělím rozhlédl se kostelem a nechtěl ani věřit, že v kostele jest tak volno, když tolik a některých velkých procesí do něho vešlo.

Při slavných službách božích zpíval lid s průvodem varhan, jejichž hlas chvílemi zanikal; byly na tak velký chrám malé.

Poutí velehradskou ukončeny pouti, výlety a vůbec všechny toulky.

XLVIII.

P. Vělím každý volný den upotřebil k tomu, aby se rozloučil se svými obzvláště známými v Soběchlebích, kde se zdržel dopoledne i odpoledne; zašel ke Kopalům, bavil se dlouho se starým Kopalem, který mu tvrdil neustále, že on se už nedožije návratu P. Vělíma z Ameriky a když mu to P. Vělím vymlouval, odpověděl mu konečně: „Jak bude boží vůle, jak on určí, tak se stane.“ Pohládl miláčka stařečkova, Cilenku, která byla tak podobna nebožce jeho Hedvičce; v tváři sličná jak andílek a postavou svižná a rovná jak proutek. Pro ni by byl stařeček chtěl žíti. Zašel též s panem farářem od mladých Kopalů ke Kosalíkům, které zastal na štěstí všechny doma.

Podíval se též do Chmelniček. Tam už nezastal novosvěcence P. Františka; byl už kaplanem kdesi na Valašsku, psal odtud, že jest spokojen, pan farář prý ho má rád. Pan nadučitel prohodil, že kdo by toho neměl rád! Mercinka měla zarosené oči a matka její si zástěrou oči utírala, když se P. Vělím s nimi loučil a též s ostatními. Že byl též v Suchdole, Zlatodole a

zvláště v Rájnicích na faře, u Zapletalů, u sestřiček, zkrátka u všech známých, netřeba podotýkat.

Na neděli byla určena hostina (či co) na rozloučenou. Z pozvaných neodřekl nikdo. Chmelničský pan nadučitel pronesl, že kdyby hrom bil v jednom kuse a kdyby se všeci čerti najednou ženili, on přijde. Stoly nachystali v zahradě dvěma řadami pod starou rodinnou lipou. O čtyřech hodinách, znělo v pozvání, že začne se jísti, těm vzdálenějším se řeklo ve vysvětlení, že se vítáním atd. to protáhne do půl páté, kdyby se chvilku opozdili, že to nevádí, půl hodinky že si mohou přidat.

Ve čtyři hodiny v neděli stál P. Vělím pod rodinnou lipou, pod její nejdelší větví, po černu a vítal přicházející hosty, jichž už většina přišla. Hosté sice hovořili, ale veselého tryskání smíchu a radostného zahlaholení nebylo slyšet. I staří Kopal a Zapletal jak by cestou sem byli ztratili svůj humor.

P. Vělím dobře pozoroval, že na všechny jak by někdo navalil smutku a vážnosti. I po prvních jídlech nechtěl se ještě nějak rozhlaholit veselý hanácký hovor. Proto zaklepal na sklenici na znamení, že chce mluvit, všichni ztichli a obrátili zraky na něho. P. Vělím jal se mluvit a líčit: „Když jsem před šesti nedělemi přijížděl z Ameriky k vám na milou Hanou, těšil jsem se na vás jak dítě na matku; představoval jsem si, jak mě v rodině Stavělově rádi uvidí a též jak ostatní z rezervace vaší přívětivě na mne budou pohlížet. Jak chabá, jak bledá byla představa ta u při rovnání se skutečností! V rodině mého přítele, pana továrníka, takovou přízní a láskou mě zahrnovali, že nazvati to a říci, že mě na rukou ve dne v noci nosili, to by bylo příliš ještě slabé. Oni mne balili do bavlnky nejněžnější lásky, zamotali do peřinky nejvřelejší náklonnosti, hladili, popšikávali (tu se už starý Kopal uščířoval a starému Zapletalovi

v levém koutku úst rejdl už rarášek, smíšek) a usmívali se na mne, jak na miláčka dítě v peřince . . .“

Starý Zapletal představil si tu peřinku, jak veliká by musela být a zatanula mu na mysli duchna jeho Katriše, kterou dostala do výbavy, aby do ní P. Vělíma zamotali. Smích starému Zapletalovi roztáhl ústa při tom od ucha k uchu; ale slova z úst nedostala se přes plot zubový, třebaš byl už chatrnější.

P. Vělím pokračoval: „A ostatní se na mne usmívali jak sluníčka plnou tváří, že mi to připadalo, jakoby byla stále neděle, den radosti a veselí („Šak taky, že ja,“ prohodil potichu Zapletal). Loučím se dnes s vámi, ale slibuji vám, že za deset, dvanáct, čtrnáct let, dá-li mi se Pán Bůh dožít, zase přijedu a už u vás zůstanu.“

Všichni tleskali a radostně volali: „Už se těšíme!“

Jen starý Kopal pokýval hlavou a děl: „Kdo se toho dožije, já, myslím, sotvá.“

Starý Zapletal zase pronesl: „To se vynasnažém, abych se toho dožil, to by mě bylo 80, 82, 84 let; což je to — hm!“

„Přiznám se vám, že vaše rezervace se mi líbí a mysl moji uklidňuje a uspokojuje a tím rozveseluje, protože má účelem všem vyhověti a všechny, pokud možno, obšťastniti. Jak vás zde vidím, všichni jste přispěli, ovšem jeden více a druhý méně uskutečniti myšlenku mého vzácného přítele, pana továrníka, rozřešiti sociální soustavu na základě nejmožnější spravedlnosti a na podkladě tradičního života rodinného a veřejného, ovšem hanáckého; a což nejdůležitějšího, zcela dle nauky našeho božského Spasitele. Na obojí život, i duchovní i tělesný, brán patřičný zřetel, proto výchova jest u vás tak řízena, aby člověk dosáhl obojího cíle — časného a věčného. Že výchova jest při tom nejdůležitějším faktorem, vždy a všude akcentováno. Že obojí těsně ba téměř nerozlučně je spojeno, na to vždy poukazo-

váno. Ne jedna část, ale celý člověk, tedy obě části člověka, totiž duše a tělo přicházejí v úvahu.“

Jak často budu na vás v Americe myslívati, ani mi snad neuvěříte! Prosím vás všechny, kdyby z vás někdo přijel do Ameriky v kraj, kde působím, přijďte ke mně, opravdu s otevřenou náručí vás každého přijmu.“

Všichni se hrnuli k němu a ujišťovali ho, až přijede zase k nim, že ho uvítají jak primicianta, a že si může vybrat, kde bude chtít bydlet, všude ho budou mít rádi. Rozhovor, dotazy atd. potrvaly dlouho do večera, než se pozvaní rozjeli do svých domovů.

* * *

Den nato P. Vělím kromě do kostela od Stavělů ani nevyšel. Děti všechny na něm visely jak zrna vinná na hroznu; zvláště malá Blaženka tlačila se k němu, aby ho, pokud možno, nejvíc užila. Též malý Jeník byl stále u něho a každé jeho slovo chytal a ukládal do své paměti. Velký Jeník, továrník, jindy tak veselý, hleděl nyní vážně, ba truchlivě a jako by se mu i chvilkami oči zarosily.

I stará paní stala se málomluvnou, najednou přetrhla se jí na několik kousků šňůra řeči, takže jen po zrnkách padala jí slova z úst.

Paní Blaženka zastírala smutek velikou starostlivostí o zavazadla P. Vělímů; zvláště šaty, které mu věnoval Jeník z nejlepší látky, jakou v továrně vyráběli, balila tak pečlivě, že nesměl být na nich ani nejmenší záhybek.

A děti? Nesnadno vylíčit jejich smutek a spočítat všechny prosby, aby neodjížděl . . .

* * *

Skoro ráno potichu, aby děti nevzbudili, odejeli P. Vělím s továrníkem, který ho doprovodil do Vídně. Tam se rozloučili.
